

श्री उदयप्रभदेव सूरि विरचित

आरंजसिद्धि.

श्री हेमहंस गणि विरचित टीका सहित-

श्री हरिप्रभ सूरि विरचित

लग्नशुद्धि.

श्री रत्नशेखर सूरि विरचित

दिनशुद्धि.

ए त्रणे ग्रंथो सर्वोपयोगी जाणी गुर्जर भाषानुवाद
उपावी प्रसिद्ध करनार

श्रावक श्रीमसिंह माणिक.

पुस्तको प्रसिद्ध करनार तथा वेचनार.

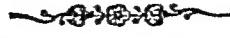
मांरुवी, मुंबई.

संवत् १९७४. वीर संवत् २४४४. सने १९१८.

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya Sagar
Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay

Published by Bhanji Maya for Bhimsi Maneck,
225-231 Mandvi, Sacigalli, Bombay

પ્રસ્તાવના.

આ અપાર સંસારસાગરમાં મગ્ન થયેલા પ્રાણીગણો ચોરાશી લક્ષ યોનિરૂપ તરંગોમાં ઝ્રમણ કર્યા કરે છે. તેમાં દૈવયોગે માનુષ્યાદિક સામગ્રીરૂપ ફલકાદિકનું અવલંબન મળ્યા બતાં પણ કેટલાએક અજ્ઞવ્યત્વાદિક દુર્જાગ્યને યોગે અસત્કર્મરૂપ વિપરીત વાયુના આકર્ષણથી પુનઃ પુનઃ અરઘદ્ઘટીના ન્યાયે તેજ યોનિતરંગોમાં અનંત કાલ સુધી ઝ્રમણ કર્યા કરે છે, અને કેટલાએક જ્ઞવ્યો સદ્જાગ્યને યોગે સંયમાદિક સત્કર્મરૂપી અનુકૂળ વાયુની પ્રેરણાથી મુક્તિરૂપી તીરે પહોંચી નિર્જય પરમાનંદને પામે છે. આ મુક્તિજ સર્વ કોઈ પણ દર્શનને ઇષ્ટતમ છે, કારણ કે અન્ય ગતિત્રય (દેવ, નારક અને તિર્યંચ) સિવાય એક મનુષ્યગતિમાંજ અને તેમાં પણ કર્મજૂમિના મનુષ્યોને માટેજ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ સાધવાની ફરજ શાસ્ત્રમાં કહેલી છે અર્થાત્ તે મનુષ્યોજ ચારે પુરુષાર્થો સાધી શકે છે. તેમાં મોક્ષ પુરુષાર્થને ઇષ્ટતમ ગણેલો છે એટલે કે મોક્ષ સાધ્યા પછી બીજું કંઈ પણ સાધવાનું અવશેષ રહેતું નથી. તે મોક્ષને સાધવાનું એકાંત સાધન ધર્મજ છે, એટલે કે ધર્મનું મુખ્ય ફલ મોક્ષજ છે, અને અર્થ તથા કામ એ આનુષંગિક ફલ છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે મનુષ્ય અને તિર્યંચના પ્રાણિત્વ જાતિ અને આહારાદિક ધર્મો (સંજ્ઞાઈ) સમાન બતાં પણ માત્ર એક ધર્મ પુરુષાર્થને આશ્રીનેજ મનુષ્યજનવ શ્રેષ્ઠ ગણ્યો છે. કહ્યું છે કે—

“આહારનિજ્ઞાત્રયમૈશ્વર્યં ચ, સમાનમેતત્પશુજિર્નરાણામ્ ।

ધર્મો હિ તેષામધિકો નરાણાં, ધર્મેણ હીનાઃ પશુજિઃ સમાનાઃ ॥ ૧ ॥”

“આહાર, નિજ્ઞા, ત્રય અને મૈશ્વર્ય આ ચાર પશુજનની સાથે મનુષ્યોને સમાન છે. તેમાં મનુષ્યોને એક ધર્મજ અધિક છે, તે ધર્મ વગર રહિત હોય તો તે પશુ સમાનજ છે.”

આ ધર્મ ત્રિજ્ઞ ત્રિજ્ઞ દર્શનોમાં અન્યાન્ય પ્રકારે વર્ણન કર્યો છે. તેમાં સર્વથા પ્રકારે ધર્મની શુદ્ધતા જૈન દર્શનના જેવી કોઈ પણ દર્શનમાં નથી એમ ઘણી રીતે સિદ્ધ થાય છે, પરંતુ તે અત્ર અપ્રસ્તુત હોવાથી કહેવામાં આવતું નથી.

અહીં ધર્મ શબ્દનો સામાન્ય અર્થ ફરજ-કર્તવ્ય થઈ શકે છે. તે લૌકિક અને લોકો-ર જોડે કરીને બે પ્રકારનો છે. તેમાં પિત્રાદિક પુત્રાદિકનું પોષણ કરે, જન્મોત્સવાદિક સ્કાર કરે, વિદ્યાધ્યયન કરાવે, લગ્ન કરે તથા વ્યાપારાદિકમાં યોજના કરે, એ તેમની રજ-ધર્મ છે. તેજ રીતે પુત્રાદિક પિત્રાદિકની સેવા-ત્રક્તિ કરે, તથા અંતે ઔર્ધ્વદેહિકા-દેક ક્રિયા કરે, તે તેમની ફરજ-ધર્મ છે. એજ રીતે પતિ-પત્ન્યાદિક અન્યોન્યના હિતકાર્યમાં વર્તે તથા નિર્વાહાદિકને કારણે કૃપિ, વ્યાપાર અને રાજસેવાદિક કાર્યમાં પ્રવર્તે, એ વેગેરે ધર્મ-ફરજ કહેવાય છે. આ સર્વનો લૌકિક ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે અને કેવલ

आत्माना मोक्ष पर्यन्तना पारलौकिक हितने माटेज नित्यकर्म, देवपूजा, गुरुशुश्रूषा, दान, शील, तप, जाव, संयम (देशविरति अने सर्वविरति) विगेरे सत्क्रियामांज जे प्रवर्तवु ते सर्व लोकोत्तर धर्म कहेवाय ठे आ वल्ले प्रकारना धर्ममा जेम बाह्य सामग्री एटले पुरुषसपद्, धन, नीरोगता, आत्मवीर्य, सद्वृत्ति अने चित्तोत्साह विगेरेनी आवश्यकता ठे तेज रीते सन्मुहूर्त्तरूप आन्यंतर-दैवी सामग्रीनी पण अत्यंत आवश्यकता ठे. लौकिक अथवा लोकोत्तर कोइ पण शुज कार्य करती वल्ले कुतूहली छुछ देवोनो अनेक प्रकारे उपद्रव संजवे ठे. कह्युं ठे के—

“श्रेयासि बहुविघ्नानि, जयन्ति महतामपि ।

अश्रेयसि प्रवृत्ताना, क्वापि यान्ति विनायकाः ॥ १ ॥”

“महापुरुषोंने पण कद्याणकारी कार्यो घणां विघ्नवाळां थाय ठे, अने अशुज कार्यमां प्रवर्तला पुरुषोना विघ्नो कोइ पण ठेकाणे चाह्यां जाय ठे.”

अयोग्य काळे करेला विवाहादिक तथा दीक्षा-प्रतिष्ठादिक कार्यो उत्तर काळे लडटा अशुज फळने आपनारां दृष्टिप्रथमा आवे ठे अयोग्य काळे करेला प्रयाण, वेपार विगेरेना विपरीत परिणामो नीपजे ठे. ए विगेरेने दूर करवा माटे दैवी सामग्री सिवाय बीजी कोइ पण सामग्री समर्थ नथी एटलुंज नही, परंतु परवशताने लीवें थयेलां जन्म, व्याधि अने मरणादिक पण अयोग्य काळे थयां होय तो ते पण शांति-पुष्टि आदि दैवी सामग्रीची निर्दोष थाय ठे आवा अनेक हेतुने लडने दरेक शुज कार्यमां शुज मुहूर्त्तनी जरूर ठे, अने तेने प्रतिपादन करनार ज्योतिष् शास्त्र ठे

अन्य शास्त्रोनी जेम आ ज्योतिष् शास्त्रनो विषय पण अत्यंत सूक्ष्म अने उत्सृष्ट अथवादादिक वने अति गहन तथा सुविस्मृत ठे. जेम अध्यात्मादिकनुं रहस्य समज अति कठिन ठे तेम आ ज्योतिषनुं तत्त्व पण अति गहन ठे. अन्य शास्त्रोनी जेम ज्योतिषनुं तत्त्व पण अति गहन ठे. अन्य शास्त्रोनी जेम आ ज्योतिष् शास्त्र पण अने दर्शनीउंए जित्त जित्त प्रकारे स्वस्वशास्त्रीय जापामा रचेलुं ठे. जो के दर्शननी जित्तता लडने प्राये आ शास्त्रना विषयमा जित्तता नथी, तोपण गणित सिवायना सर्व विषयोमा एकज दर्शनना ग्रंथकार आचार्योंना पण मतांतरो ठे ते सर्व विषयोनुं सूक्ष्म ज्ञान जो होय तो ते अमुक अथवा केवळी जेटलुं ज्ञान धरावे ठे तेम सामान्य मनुष्यनं प्रतीत थाय ठे, कारण के अष्टांग निमित्तने जाणनार गोशाळक श्रीमहावीर स्वामीनं समान चनी पोताना सेरकोमा तीर्थंकर जेटलो पूज्य थयो हतो. चराहमिहिर के जे

१ आ शास्त्र केवळ फाळने प्रतिपादन करनार होवाची सर्व कार्यमा फाळनेज हेतुरूप गणे ठे करीने ग्रन्थ, क्षेत्रादिकनो निषेध यद् शक्यो नथी.

પ્રથમ જૈની દીક્ષા અંગીકાર કરીને અનેક શાસ્ત્રોમાં પ્રવીણતા મેળવી હતી તે પોતાના જાણ જાણવાહુને ગુરુ આચાર્યપદ આપેલું જોડને ઈર્ષ્યાને લીધે ચારિત્રનો ત્યાગ કરી પ્રતિષ્ઠાનપુરના જિતશત્રુ રાજાનો પૂજ્ય પુરોહિત થયો હતો. એકદા વરાહમિહિરે અમુક ઠેકાણે કુંભાલું કરીને રાજાને કહ્યું કે આ કુંભાલામાં આકાશમાંથી અમુક વચ્ચે વાવન પડ્યો મોટો મત્સ્ય પડ્યો. તે વચ્ચે જાણવાહુ સ્વામીએ કુંભાલાની બહાર પડવાનું કહ્યું અને તોલમાં તેથી ઊંઘો પડવાનું કહ્યું. તેજ પ્રમાણે કુંભાલા બહારજ અને ઊંઘા તોલવાળો પડ્યો. ત્યારપછી એકદા રાજાની રાણીએ પુત્ર પ્રસવ્યો. તેની જન્મકુંભાલી કરીને વરાહમિહિરે કુંભરનું સો વર્ષનું આયુષ્ય કહ્યું, જાણવાહુ સ્વામીએ બિલામી થકી સાતમે દિવસે મરણ થશે એમ કહ્યું. તે સાંજની રાજાએ ગામમાંથી સર્વે બિલામીને બહાર કઢાવી અને ઘણી ચોકસીથી મહિકાનો પણ પ્રવેશ ન થઈ શકે તેવા એકાંત મહેલમાં તે પુત્રને રાખ્યો. દૈવયોગે સાતમે દિવસે બારણાના ઊંઘરામાં વેઠેલી ધાત્રીના ઉત્સંગમાં રહેલા પુત્રના માથા પર ઘારની અર્ગલા પડી, તેથી તેનું મરણ નીપજ્યું. તે જાણી રાજાને અત્યંત શોક થયો. પછી તેણે ગુરુ પાસે જઈને પૂછ્યું કે આપનાં કહેવા પ્રમાણે પુત્રનું સાતમે દિવસે મરણ થયું, પરંતુ તે મરણ બિલામીથી થયું નહીં, તેનું શું કારણ ? ગુરુએ કહ્યું કે ઘારની અર્ગલા ઉપર બિલામીનું ચિત્ર છે, તેમજ અર્ગલાને બિલામી કહે છે, તેથી તે બિલામીથીજ મરણ થયું છે. તે સાંજની રાજાએ તે વાતની ખાત્રી કરીને ગુરુના જ્ઞાનની પ્રશંસા કરી. આ પ્રમાણે જૈન જ્યોતિષમાં રહેલા અપૂર્વ જ્ઞાનની ચતુર્થતા શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે.

આવા વિસ્તાર જ્ઞાનવાળા જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં આખી ધર્મગોળ વિદ્યાનો પણ સમાવેશ થાય છે. શ્રીસૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ અને ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે ગણિત શાસ્ત્રને આધારે વર્ષ, અયન, રુતુ, માસ, પક્ષ, રાત્રિ દિવસ વિગેરે કાલગણનાનો વિજ્ઞાન નિયમિત રીતે જાણી શકાય છે. તેજ રીતે તિથિ તથા માસની વૃદ્ધિ અને ઘટ્ટ, ગ્રહો, નક્ષત્રો, તારાજી વિગેરેનો ઉદય, અસ્ત, ધ્રુવ ગતિ અને રુદ્ર ગતિ, તથા હલકાપાતોદિક ઉત્પાતો આગળથી જાણી શકાય છે, અને ફલપ્રતિપાદક ગ્રંથોને આધારે પૃથ્વી પર થતા સુકાળ, દુષ્કાળ વિગેરે શુભાશુભ ફલ પણ જાણી શકાય છે. એક મનુષ્યના જન્માદિક કાલને આશ્રીને તેની આખી જીંદગી

૧ વરાહમિહિરે જ્યોતિષના વિષય ઉપર વારાહીસંહિતા રચી છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે.

આ ભદ્રવાહુ સ્વામી ચૌદ પૂર્વધર હોવાથી શ્રુતકેવલી હતા અને તેથી કરીને કેવલીના જેટલી થન કરવાની શક્તિ હતી. તેમણે આચારાંગ નિર્યુક્તિ, સૂત્રકૃતાંગ નિર્યુક્તિ, વૃહત્કલ્પ મૂળ તથા તેની નિર્યુક્તિ, વ્યવહાર મૂળ, આવશ્યક નિર્યુક્તિ, દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ, ઉત્તરાધ્યયન નિર્યુક્તિ, પિંડ નિર્યુક્તિ, ઓષ્ઠ નિર્યુક્તિ, દશાશ્રુતસ્કંધ મૂળ તથા તેની નિર્યુક્તિ, સંસક્ત નિર્યુક્તિ, ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર તથા જ્યોતિષમાં ભદ્રવાહુ સંહિતા અને દ્વાદશ ભાવ જન્મપ્રદીપ વિગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે.

સંવંધી દરેક શુજાશુજ ફલ જાણી શકાય છે એટલુંજ નહીં, પરંતુ તેના આજ્ઞાંતર ગુણ દોષો અને મનમાં કરેલા ગુણ વિચારો તથા પૂર્વ અને પશ્ચાત્ જવનું પણ જ્ઞાન થઈ શકે છે. અમુક મનુષ્યને આશ્રીને અમુક માસ, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર વિગેરેના સંયોગે કાર્ય કરવાથી અમુક શુજાશુજ ફલ પ્રાપ્ત થવાનું જાણી શકાય છે વિગેરે વિગેરે આ જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં અત્યંત સૂદૃઢ જ્ઞાન સમાયેલું છે, પરંતુ આવા પન્તા કાલમાં તેવા જ્ઞાનના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા અત્યંત ઓર્લજ છે, તોપણ તેના ઝંઘાવત્તા જ્ઞાનવાળા તરતમતાઈ કરીને સાપ્રત કાલે પણ જોવામાં આવે છે જ્યોતિષ શાસ્ત્રને આધારે કોઈ પણ નિમિત્ત કહેલું હોય તે કરતા જો તે વિપરીતપણે પરિણામ પામેલું જોવામાં આવે તો તેમાં શાસ્ત્રનો કે અધ્યાપક ગુરુનો દોષ હોતો નથી, પરંતુ જ્ઞાતાને તેનું રહસ્ય યથાર્થ સમજવામાં આવ્યું ન હોવાથી તેની વિપરીત બુદ્ધિનો દોષ હોય છે જેમકે—કોઈ ગુરુના બે શિષ્યો સમાન જ્ઞાનવાળા હતા, તેઈ કાર્યપ્રસંગે ગ્રામાંતર ગયા. ગ્રામ બહાર નદીતીરે તેઈ વિશ્રાંતિને માટે બેઠા તે બેઠે ગામની એક વૃદ્ધા સ્ત્રી નદીમાંથી પાણી ખરી પાણીનો ઘનો માથે લઈ ચાલી. તેણી આ વસ્ત્રે ગ્રાહ્યણેને વિદ્યાન જાણીને પૂછ્યું કે ‘હે પંન્તિતો ! મારો પુત્ર પરદેશ ગયો છે તેના કાઈ પણ સ્વર નથી. તો તે ક્યારે આવશે ?’ આવો પ્રશ્ન પૂઠતી વેળાએજ તે વૃદ્ધાના મસ્તક પરથી પાણીનો ઘનો પડી ગયો અને તેના કકના થઈ ગયા, તથા તેમાંનું પાણી નદીમાં મળી ગયું તે જોઈને એકે કહ્યું કે ‘હે વૃદ્ધા ! તમારો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો છે’ તે સાંજીને ધીજાઈ કહ્યું કે—‘હે વધુ ! એમ ન બોલ તેનો પુત્ર અત્યારે ઘેર આવ્યો છે હે વૃદ્ધા ! તમે શોક કરશો નહીં ઘેર જાઈ તમારો પુત્ર ઘેર આવ્યો છે’ તે સાંજીને વૃદ્ધા ઉતાવળી ઉતાવળી ઘેર ગઈ અને પુત્રને જોયો. આ વસ્ત્રે વિદ્યાર્થીઈ એકજ ગુરુ પાસે સરસા ગ્રંથો જણ્યા હતા ઊતા પહેલાઈ વિનયહીન હોવાથી તેનું રહસ્ય જાણ્યું નહોતું અને ધીજાઈ વિનયવત્ હોવાથી જાણ્યું હતું, તેથી તેનું જ્ઞાન યથાર્થ હતું. અહીં પ્રિરૂઢ ફલ કહેવાનો હેતુ એ છે જે પહેલાઈ ઘનો ફુટી જવાથી પુત્રનું પણ મરણ કહ્યું અને ધીજાઈ ઘનો પોતાની ઉત્પત્તિ (માટી)માં મળી જવાથી તથા પાણી સાથે પાણી મળી જવાથી પુત્રને પોતાની ઉત્પત્તિસ્થાને આવેલો કહ્યો.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે શાસ્ત્ર તો માત્ર દિગ્દર્શનજ કરાવે છે, અને પત્રી
ગ્રાહકની બુદ્ધિના પરિણામ પ્રમાણેજ તે પરિણમે છે, તેથી કરીનેજ આગમમાં કહ્યું
કે-સમ્યક્ શાસ્ત્ર પણ મિથ્યાદૃષ્ટિને વિપરીત પરિણમે છે, અને મિથ્યા શાસ્ત્ર પણ સમ્યક્
દૃષ્ટિને સમ્યક્ પરિણમે છે તેજ રીતે આ જ્યોતિષ શાસ્ત્રના વિષયમાં પણ સમજવું કે
જ્યોતિષના ગ્રંથો જેવા કે-અર્થકામ, અષ્ટાગદ્દય સંહિતા, આયજ્ઞાનતિલક વૃત્તિ
આય પ્રત્ન, આય સદ્જાવ, ગણિતતિલક વૃત્તિ, ચક્રરક્ત, ચક્રવિવરણ, જન્મ
ચાર, જન્મપત્રી વિચાર, જન્મપત્રી પદ્ધતિ, જન્માન્નોધિ, જાતકાન્નિધાન, જાત

દીપિકા, જ્યોતિષ્ષક વિચાર, જ્યોતિષસાર સંગ્રહ, તાજિકસાર વૃત્તિ, તિથ્યાદિ સારણી, દ્વાદશ જાવ જન્મ પ્રદીપ, નરપતિ જયચર્યા વિગેરે વિગેરે એટલા બધા છે કે માત્ર પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોનાં પણ નામો અત્રે લખતાં અતિ વિસ્તાર થઈ જાય. આ વિષયના ગ્રંથો બીજા વિષયોના ગ્રંથોની અપેક્ષાએ બહુ ઊંઘા ઢપાયા છે એમ કહીએ તો તે કાંઈ અતિશયોક્તિ નરેલું નથી, માટે તેવા ગ્રંથોની ખાસ જરૂર જણાયાથી હાલમાં આ આરંભસિદ્ધિ, લગ્નશુદ્ધિ અને દિનશુદ્ધિ નામના ત્રણ ગ્રંથો જાણાંતર સહિત ઢપાવીને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે.

આ આરંભસિદ્ધિ નામના મૂળ ગ્રંથના કર્તા નાગેંદ્ર ગહ્વના શ્રીઉદયપ્રજ્ઞદેવ સૂરિ છે. દરેક શુભાશુભ પ્રારંભોની સિદ્ધિ કરનાર હોવાથી આ ગ્રંથનું “આરંભસિદ્ધિ” એ અન્વય નામ છે. આ નામ ઉપરથીજ તેનો વિષય સમજી શકાય છે કે આ ગ્રંથ કેવળ મુહૂર્તનાજ વિષયવાળો છે. કોઈ પણ કાર્યના મુહૂર્તનો નિશ્ચય કરવા માટે અનેક ગ્રંથોની અપેક્ષા પડતી હોવાથી તેના વિદ્વાનોએ અતિ પ્રયાસ થતો જોઈ પૂજ્યપાદ શ્રીઉદયપ્રજ્ઞદેવ સૂરિએ મુહૂર્ત અને તેને લગતા યોગ, કરણ, ગણિત, ફલ વિગેરે સર્વ આપેક્ષિક વિષયોનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં કરેલો છે, એમ ટીકાકારે પણ પ્રારંભે પીઠિકામાં સ્પષ્ટ જાણાવ્યું છે, તેથી આ ગ્રંથની પહેલાં મુહૂર્ત સંબંધી આવો કોઈ પણ ગ્રંથ હતો નહીં એમ સિદ્ધ થાય છે.

ગ્રંથકાર શ્રીઉદયપ્રજ્ઞદેવ સૂરિએ ગ્રંથમાં પોતાનો સત્તાસમય, જન્મજૂમિ, માતાપિતા, દીક્ષાગુરુ વિગેરે કાંઈ પણ હકીકત જણાવી નથી. તેમજ પોતે બીજા કયા કયા ગ્રંથો રચ્યા છે ? એ વિગેરે કાંઈ પણ લખ્યું નથી, પરંતુ ગ્રંથના પ્રારંભમાં ટીકાકારે પીઠિકામાં જણાવ્યું છે કે “(શ્રીવસ્તુપાલ નામના) મંત્રીશ્વરે શ્રીનાગેંદ્ર ગહ્વના ગુરુ સત્જ્ઞાન સત્ક્રિયા અને સદ્ગુણોએ કરીને શોભતા એવા શ્રીમાન્ ઉદયપ્રજ્ઞદેવ સૂરિને આચાર્યપદ પર સ્થાપન કર્યા હતા.” આ લેખને અનુસારે શોધ કરતાં આ સૂરીશ્વર સંબંધી કેટલીક હકીકત અન્યાન્ય ગ્રંથોમાંથી મળી આવી છે. તેમાં શ્રીવસ્તુપાલચરિત્ર પ્રસ્તાવ સાતમામાં—

તતોડનેકપુરગ્રામ—વાસ્તવ્યાર્હતસન્તતિમ્ ।

આહૂય બહુમાનેન, શ્રીધવલક્ષ્મપત્તને ॥ ૩૬૦ ॥

શ્રીનાગેન્દ્રગણાધીશૈ—વિંધા મંત્રી હમાનૃતામ્ ।

પ્રત્યક્ષં કારયમાસ, સવિશેષમહોત્સવમ્ ॥ ૩૬૧ ॥

ઉદયપ્રજ્ઞસૂરીણાં, પૂરિતાહ્નિમનોરથમ્ ।

શ્રીઆચાર્યપદારોપ—પ્રતિષ્ઠાં વિષ્ટપાદ્મતામ્ ॥ ૩૬૨ ॥ ત્રિજિવિવિશેષકમ્ ॥

શતાનિ ત્રીણિ સૂરીણાં, તદુત્સવદિદ્દક્ષ્યા ।

સમં સ્વકીયસંધેન, તદાપુર્વેત્રિવેશ્મનિ ॥ ૩૬૩ ॥

તેષાં સપરિવારાણાં, સંઘપૂજામહોત્સવમ્ ।

વિધિવદિદધે મંત્રી, વિશુદ્ધસિચયાદિત્તિઃ ॥ ૩૬૪ ॥ इत्यादि

“त्यारपत्री वस्तुपाळ मंत्रीए अनेक पुर अने ग्रामना रद्देवाशी आवकोना समूहने घणा मानपूर्वक श्रीधवलक पत्तनमां घोळावीने श्रीनागेंव गडना सूरेश्वर पासो विशेष करुना महोत्सवपूर्वक वस्त्रे प्रकारे ह्मामने धारण करुनार श्रीउदयप्रज सूरिनी जगतमां न्दुत्त एवी आचार्यपदनी प्रतिष्ठा करावी. ते वसते (दान वने) सर्व प्राणीउना मनोरथ तेणे (मंत्रीए) पूर्ण कर्या. ते महोत्सव जोवानी ज्हाथी त्रणसो आचार्यो पोत-पोताना गड अने संघ सहित मंत्रीना आमंत्रणथी त्या पधार्या हुता. परिवार सहित ते सर्व आचार्योना समूहनी पूजानो महोत्सव मंत्रीए शुद्ध वस्त्रादिक वने विधिपूर्वक कर्यो हुतो.” इत्यादि.

आ उदयप्रज सूरिए धर्माभ्युदय नामनुं महाकाव्य, सुकृतकीर्तिकहोलिनी तथा उपदेशमाळा उपर कर्णिका नामनी वृत्ति (टीका) रची ठे. ते विषे कर्णिका वृत्तिनी प्रशस्तिमां आ प्रमाणे लख्युं ठे.—

“श्रीमद्विजयसेनस्य, सौमनस्यं न मन्यते ? ।

यवासिता धृताः कैर्न, गुणाः शिष्याश्च मूर्धसु ॥ १२ ॥

शिष्यस्तस्य च लक्षणलक्षणं साहित्य सौहित्यवा-

नुद्यत्ताकिंकर्तर्ककर्मशमतिः सिद्धान्तशुद्धान्तरः ।

श्रीधर्मान्युदये कविः प्रविलसद्बुद्धिदिगोत्रे पवि-

स्तामेतामुदयप्रजोऽस्य गणनृदृत्ति व्यधात्कर्णिकाम् ॥ १३ ॥

सेय पुरे धवलके तिलके धरित्र्या,

मंत्रीशपुण्यवशतो वसतौ वसद्भिः ।

वर्षे निध्यङ्गनयनेन्दुमिते (१२७९) वितेने,

स्त्रोकैः शिवोदधिशिवैः प्रमितेऽद्भुतश्रीः ॥ ११ ॥”

“श्रीमान् विजयसेन गुरुना चित्तनी प्रसन्नताने कोण नथी मानता ? ते गुरुथी वासित थयेला तेना गुणो अने शिष्यो कोणे मस्तक पर धारण नथी कर्या ? ते गुरुना शिष्य लक्षण शास्त्रमा निपुण, साहित्यना विषयमा जिवान्, विकास पामता तार्किक लोकोना तर्कनो पराजय करवामा कर्मश मतिवाळा, सिद्धान्तना ज्ञानथी शुद्ध हृदयवाळा, श्रीधर्मा-न्युदय काव्यना कवि (रचनार) अने विकास पामता छट वादीर्तरूपी पर्वतने जेद-यामा वज्र समान श्रीउदयप्रज सूरिए आ उपदेशमाळानी कर्णिका नामनी वृत्ति करी ठे

१ आ काव्यमा वस्तुपाळ मंत्रीनुज चरित्र आवे छे २ कर्णिका वृत्तिनी प्रत मळी शकी नथी, परंतु आ उदयप्रज सूरिना शिष्य श्रीमहिषेण सूरिए रचेली स्याद्वादमजरी (टीका)नी प्रस्तावनामाथी ३ श्लोको मजी बाव्या छे

પૃથ્વીરૂપ સ્ત્રીના તિલક સમાન ધવલકપુરમાં મંત્રીશ (વસ્તુપાઠ)ના પુણ્યવશથી તેના ઉપાશ્રયમાં વસતા આ સૂરિએ સંવત્ ૧૨૯૯ ના વર્ષે ૧૧૪૧૧ શ્લોક પ્રમિત આ કર્ણિકા નામની વૃત્તિ રચી છે.”

આ ઉપરથી આ ગ્રંથકાર સૂરિ શ્રીવિજયસેન સૂરિના શિષ્ય હતા તથા તેમનો સત્તા-સમય સંવત્ ૧૨૯૯ માં હતો એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીવિજયસેન સૂરિના ગુરુ કલિકાઠ ગૌતમ શ્રીહરિજ્ઞ સૂરિ, તેમના ગુરુ શ્રીઆનંદ સૂરિ અને અમરચંદ્ર સૂરિ હતા, તેમના ગુરુ શ્રીશાંતિ સૂરિ અને તેમના ગુરુ શ્રીમહેન્દ્રપ્રજ સૂરિ હતા.

આ ગ્રંથમાં પાંચ વિમર્શો પામેલા છે અને તેનું સર્વ મઠીને એકંદર અનુદ્યુષ્ણી ગણ-ત્રીએ ૪૬૦ શ્લોક પૂરતું પ્રમાણ છે. શ્લોકો નાના મોટા ભંદ તથા વૃત્તમાં ઘણા રસિક અને ઉચ્ચ સંસ્કૃત જ્ઞાપામાં બનાવેલા હોવાથી વિદ્વાનોના હૃદયને રંજન કરે તેવા છે. આ પાંચે વિમર્શમાં અઢને અગીયાર ઘાર પામેલાં છે. તેમાં પહેલા વિમર્શમાં તિથિઘાર ૧, વાર-ઘાર ૨, નક્ષત્રઘાર ૩ અને યોગઘાર ૪, એ ચાર ઘાર છે. વીજા વિમર્શમાં રાશિઘાર ૫ અને ગોચરઘાર ૬, એ બે ઘાર કહેલાં છે. ત્રીજા વિમર્શમાં કાર્યઘાર ૭ એકજ કહેલું છે. ચોથા વિમર્શમાં ગમઘાર ૮ તથા વાસ્તુઘાર ૯ એ બે ઘાર કહેલાં છે, અને પાંચમા વિમર્શમાં વિલગ્નઘાર ૧૦ તથા મિશ્રઘાર ૧૧ એ બે ઘાર કહેલાં છે. તે તે ઘારોમાં તે

૧ જૈન ધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પૃષ્ઠ ૨૧ માં ઉદયપ્રભ સૂરિનો સત્તાસમય ૧૨૨૦ થી ૧૨૮૭ લખ્યો છે, પરંતુ કર્ણિકાની પ્રશસ્તિમાં લખેલો સંવત્ ૧૨૯૯ છે. તે વધારે માનવા યોગ્ય છે. તેમજ જૈન ગ્રંથાવલીમાં પણ પૃષ્ઠ ૧૭૧ માં કર્ણિકા રચવાનો કાળ સંવત્ ૧૨૯૯ જ લખેલો છે. ૨ આ હરિભદ્ર સૂરિ સિવાય વીજા ત્રણ એજ નામના સૂરિ થઈ ગયા છે. તેમાં એક યાકિનીમહત્તર સૂત્રના નામથી મહાન્ પ્રસિદ્ધ છે, તથા વીજા બે વૃહદ્રગચ્છમાં થયેલા છે. આ હકીકત હરિ-સૂરિ ચરિત્ર (છાપેલ)ના પહેલા પૃષ્ઠમાં ફુટનોટમાં સવિસ્તર આપેલી છે. ૩ આ વંશાવલી જૈન ધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં આપેલી છે (પૃષ્ઠ ૨૧) તેમજ ઉપર્યુક્ત હરિભદ્ર સૂરિ ચરિત્ર ઉપરથી પાંચાત્રી થઈ શકે તેમ છે. ૪ આ સર્વ ઉપર લખેલી હકીકત તથા ફુટનોટો ઉપરથી આ ગ્રંથકારો સર્વ હેવાલ સિદ્ધ થાય છે, પરંતુ જૈન ગ્રંથાવલીમાં હકીકત સંગત થતી નથી. તેમાં પૃષ્ઠ ૭૬ માં પૂર્વો-નોટમાં ઉદયપ્રભ સૂરિ નામના બે આચાર્ય થયાનું લખે છે. તેમાં આ ગ્રંથકારને પહેલા કહ્યા છે, [સંબંધી લખેલી હકીકત મળતી આવે છે, પરંતુ વીજા ઉદયપ્રભ સૂરિ રવિપ્રભ સૂરિના શિષ્ય અને મળે-પેળ સૂરિ કે જે સ્યાદ્વાદમંજરીના ટીકાકાર હતા તેના ગુરુ હતા એમ જે લખ્યું છે તે સંગત નથી. તેમજ ઉદયપ્રભ સૂરિના રચેલા ઘણા ગ્રંથો જૈન ગ્રંથાવલીમાં લખ્યા છે, પરંતુ તેમાંથી કયા ઉદયપ્રભ સૂરિએ કયા કયા ગ્રંથો રચ્યા ? તથા વીજા ઉદયપ્રભ સૂરિનો સત્તાકાળ કયો હતો ? એ વિગેરે તો પણ ચોકસ થઈ શકતું નથી.

પયોને વિસ્તારથી સંપૂર્ણ રીતે વર્ણવ્યા છે. આ વાવત અનુક્રમણિકામાં સવિસ્તર આપેલી વાથી અત્રે લેખી ઉચિત ધારી નથી

ગ્રંથની પ્રાંતે ટીકાકારે પોતાની પ્રશસ્તિને પઠવાને “ગ્રંથકારનો અજિપ્રાય” એવા તમથી મોટા વૃત્તમાં તેર શ્લોકો આપ્યા છે. તે સર્વ શ્લોકો આ ગ્રંથના જિજ્ઞાસુ સર્વ નુપ્યે પ્રથમ અવશ્ય વાચીને ગ્રંથકારના અજિપ્રાયને આજ્ઞારૂપે માનવો એમ અમો પાસ તલામણ કરીએ ઊંચ, કારણ કે વૃત્તિકારે વૃત્તિરૂપ ગ્રંથ વનાવ્યા પછી અત્યંત માવચ તાર્યથી જીરૂપણાને લીધે આ ગ્રંથને જલશરણ કરવો ઉચિત ધાર્યો હતો, પરંતુ જિજ્ઞાસુને ગ્રંથોમાંથી ઉંઠ વૃત્તિએ એકત્ર કરેલા હુપ્પાપ્ય વિષયોનો નાશ કરવો તે પણ યોગ્ય નહીં લાગવાથી માત્ર પોતાના ગદ્યમાં ગુપ્ત રીતે રાખવાના હેતુથી આ ગ્રંથને જાલથી રાખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ સર્વવિરતિને ધારણ કરનાર સાધુએ કોઈ પણ જાતનાં (ચૈત્યાદિકના) મુહૂર્તો આપવાથી તેના વ્રતની હાનિ થાય છે, તેથી મુહૂર્ત કહેનાર માધુને અને ગ્રંથકારને મહા પાપના જાગી કહ્યા છે અહીં શંકા કરી છે કે-ગ્યારે ચૈત્યા-કના મુહૂર્તો સાધુએ આપવા ન જોઈએ તો જિજ્ઞાસુ ગ્રામોમાં વસતા શ્રાવકોને, એની વૃદ્ધિ શી રીતે થાય અને સાધુને પણ પુણ્યનો લાભ શી રીતે થાય? આ શંકાના તોવમાં ગ્રંથકારે કહ્યું છે કે-ચૈત્યાદિક કરાવવામાં યતિબંધે અનુમોદના કરવાથી જ એ થાય છે, પરંતુ ગૃહસ્થીબંધે વિવાહાદિકની જેમ ચૈત્યાદિકના મુહૂર્તો પણ જોશીજ રાપે છે, તથા જ્યોતિષના જ્ઞાનવાળા મુનિબંધે માત્ર જોશીબંધે સમગ્ર સંવાદ વતાવે અર્થાત્ મુહૂર્તોમાં દોષ હોય તો તે સૂચના આપે છે આ રીતે સર્વ સુસ્થ થઈ શકે છે મ ઠતા કોઈ મૂઢ જારે કર્મો આ શાસ્ત્રને આધારે મુહૂર્ત આપશે તો આરજના સમૂહથી પત્ર થતુ પાપ તેનેજ હો, અને મને ગ્રંથકારને તે પાપનો લેશ પણ ન હો એમ શુદ્ધ ત.કરણના હદગારો ગ્રંથકારે પ્રગટ કર્યા છે આ ઉપરથી ગ્રંથકાર સાવચ વાર્યથી દલાવધા જીરૂ છે તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે, માટે ગ્રંથકારના અજિપ્રાયને આજ્ઞારૂપ નવા દરેકને અમો પ્રાર્થના કરીએ ઊંચ

૧. આ ગ્રંથ ઉપર શ્રી હેમહંસ ગણિય સુધીશંગાર નામની વૃત્તિ (ટીકા) સંવત્ ૧૮૨૮ રચી છે તેનું અનુદ્રુપની ગણતરીએ ૧૮૯૩ શ્લોકનું પ્રમાણ છે આ ટીકા-કારનો સ્થિતિકાલ તથા ગુર્વાવલી પ્રશસ્તિના અંતમાં લેખેલ છે ત્યાંથીજ જાણવાના વિસ્તૃત થવાના કારણથી અહીં લેખેલ નથી આ ટીકાકારે સંવત્ ૧૯૧૮ કરણના વિષયવાળો ન્યાયસમ્રહ નામનો ગ્રંથ, તેના પર ન્યાયાર્થમંજૂષા ન દી વૃત્તિ (ટીકા) તથા તેના પર ન્યાસ પણ રચ્યો છે. તે વિષે તેની પ્રશસ્તિના આ પ્રમાણે છે —

ચિન્મયાનાં મયાઽમીપાં, રૂપીણાં સુપ્રસાદતઃ ।

હેમહંસાન્નિધાનેન, વાચનાચાર્યતાજુષા ॥ ૧૩ ॥

શ્રીમધિક્રમવત્સરે તિથિતિથૌ (૧૫૧૫) શુક્લદ્વિતીયાતિથૌ,

પૂર્વાહ્ને મૃગલાઞ્ઞને મૃગશિરઃ શૃઙ્ગાગ્રશૃઙ્ગારિણિ ।

શુક્રસ્યાહનિ શુક્રમાસિ નગરે શ્રીસાગરેઽહમ્મદા-

વાદે નિર્મિતપૂર્તિરેષ જયતાદ્વન્થઃ સુધીવદ્વન્થઃ ॥ ૧૪ ॥

“જ્ઞાનવંત આ (ચારિત્રરત્ન ગણિ નામના વિદ્યાગુરુ)ના સુપ્રસાદથી વાચનાચાર્યની પદવીને પામેલા મેં હેમહંસ ગણિ વિક્રમ સંવત્ ૧૫૧૫ ના જેઠ સુદિ દ્વિતીયા શુક્રવારને દિવસે પૂર્વાહ્ન કાળે મૃગશિર નક્ષત્રના શૃંગના અગ્ર ખાગને ચંદ્ર શોભાવતો હતો ત્યારે (મૃગશિર નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હતો ત્યારે) લક્ષ્મીના સાગર સમાન અમદાવાદ નગરમાં પંક્તિને પ્રિય एवો આ ગ્રંથ સમાપ્તિને પામ્યો, તે જયવંત વર્તો.”

તેમજ આ ટીકાકારે સંવત્ ૧૫૧૦ વર્ષે ષમાવશ્યકનો બાલાવબોધ પણ કર્યો છે. તે બાલાવબોધને અંતે આ પ્રમાણે લખ્યું છે.—

“इति श्रीतपागहनायकसकलसुविहितपुरन्दरश्रीसोमसुन्दरसूरि-श्रीमुनिसुन्दरसूरि-श्रीजयचन्द्रसूरिपदकमलसेविना शिष्यपण्डितहेमहंसगणिना श्राद्धवरान्धर्षनया कृतोऽयं षमावश्यकबालावबोध आचन्द्रार्क नन्दात् । संवत् १५१० वर्षे” ॥

આ સિવાય બીજા ગ્રંથો આ પૂજ્ય ગણિ રચ્યા છે કે નહીં ? તે કહી શકાતું નથી. ષમાવશ્યકનો બાલાવબોધ જોતાં તેમનું આગમજ્ઞાન, ન્યાયસંગ્રહ જોતાં તેમનું વ્યાકરણ-જ્ઞાન, તેની ન્યાયાર્થમંજૂષા ટીકા જોતાં ન્યાયશાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને આ આરંભસિદ્ધિની ટીકા જોતાં તેમનું જ્યોતિષનું જ્ઞાન અદ્વિતીયજ માલમ પમે છે.

આ ટીકામાં ટીકાકાર મહારાજાએ પ્રાયે મૂળ શ્લોકના દરેક પદનો સવિસ્તર અને સરલ અર્થ કરેલો છે. તે ઉપરાંત મૂળ કારના વચનને સુદૃઢ કરવા માટે સ્વ-પર દર્શનના ગ્રંથો તથા ગ્રંથકારોનાં વચનોની સાહી આપી છે. કેટલેક સ્થળે ગ્રંથાંતરોનાં ગૂઢ વચનોની પણ સવિસ્તર ટીકા કરી છે. કેટલેક સ્થળે મૂળ કારે નહીં કહેલા મતાંતર તથા અપવાદો પણ વર્ણવ્યા છે. કેટલેક ઠેકાણે મૂળ કારના વિષયને લગતા વિષયાંતરો પણ વિસ્તાર-પૂર્વક વર્ણવ્યા છે. તથા કેટલેક સ્થાને પ્રસંગાનુપ્રસંગને લઈને નવીન વિષયોનાં મુદ્દત્તો પણ કહ્યાં છે. આ સર્વ કાર્યોનાં મુદ્દત્તોની સાથે પ્રાયે તેનાં શુદ્ધાશુદ્ધ ફલો પણ વતાવ્યાં છે. તેમજ કેટલેક સ્થળે મૂળના અને ગ્રંથાંતરના વિષયો સ્પષ્ટ સમજાવવા માટે યંત્રો પણ આપેલાં છે. આ સર્વ હકીકત ગ્રંથાંતરોનાં વચનો આપીનેજ સિદ્ધ કરી છે. એકંદર આ આશ્વા ગ્રંથમાં લગજગ સીતેર ગ્રંથો અને ગ્રંથકારોનાં વચનો આપ્યાં છે. તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે.—

श्रीपति	लग्नशुद्धि	चंद्रप्रगति वृत्ति
लक्ष	होरामकरंद	वास्तुविद्या
रत्नमाला	शुवनदीपक	स्वरोदयवित्
यतिनक्षत्र	त्रैलोक्यप्रकाश	जास्करव्यवहार
नारचंद्र	मुहूर्तसार	योगयात्रा ग्रंथ
पूर्णनक्ष	सप्तर्षि	वास्तुशास्त्र
दैवज्ञवृद्ध	वाराहसंहिता	ब्रह्मशंखु टीका
दिनशुद्धि	ज्योतिषसार	विद्याधरी विलास
व्यवहारप्रकाश	रत्नमालाज्ञाप्य	कालनिर्णय
नरपतिजयचर्या	नक्षत्रसमुच्चय	ब्रह्मसिद्धांत
हर्षप्रकाश	रुद्रयामल	काठगृह्य
पा(लो)कश्रीग्रंथ	प्रश्नप्रकाश (कर)	खंनखाद्य ज्ञाप्य
व्यवहारसार	शौनक	गर्ग
सारंग	गदाधर	विवाहपटल
केशवार्क	महादेव	जीमपराक्रम ग्रंथ
विवाहवृंदावन	जोष	करणकुतूहल-जास्कर
त्रिविक्रम	हरि	सिद्धांत
लघुजातक	दुर्गसिंह	सत्यसूरि
वृहज्जातक	कटपाख्य वेद ग्रंथ वृत्ति	वृहस्पति
ताजिक	गौतम	लक्ष्मीधर
प्रश्नशतक वृत्ति	यवन	देवलमुनि
ययनेश्वर	स्थानाग वृत्ति	अध्यात्मशास्त्र

१. आ उपरथी वाचकवृंदने स्पष्ट समजाशे के टीकाकारने ज्योतिषना विषयमां केटला ग्रंथनु अने केतुं असाधारण ज्ञान हतु ? आ एकज ग्रंथ साद्यंत उपस्थित होय तो ते वर्तमान समयमा लक्ष विद्वाननी पक्किमा गणाय ए निर्विवाद ठे टीकाका पण दरेक विषयो अनुक्रमणिकामा सविस्तर आप्या ठे, तेथी आ स्थळे विस्तारना जयथी लखता नथी आ ग्रंथ दरेकने उपयोगी थाय एवा हेतुथी जापातर करावीने उपाव्यो ठे तेमा प्रथम मूळ श्लोक अने तेनी नीचे मूळ श्लोकनो अर्थ लखेले ठे तेनी नीचे श्लोकनी टीकानु मात्र जापातरज लख्युं ठे, परंतु टीकामा ग्रंथातरोना जेटलां वचनो टीकाकारे आप्या ठे तेनु मूळ पण जापातर सहित आप्यु ठे मूळ तथा ग्रंथातरोना वचनोने ने जेटली समजुती तथा उदाहरणो विगेरे टीकाकारे आप्या ठे तेनु अहरशः

માત્ર જાણાંતરજ સરલ રીતે લખ્યું છે. માત્ર કોઈક સ્થળેજ ટીકાકારના સંક્ષિપ્ત અને દિગ્દર્શન કરેલા વિષયને સ્પષ્ટ સમજાવવા માટે ઓમોક વિસ્તાર જાણાંતરમાં કર્યો છે.

આ ગ્રંથનું તેમજ નીચે લખેલા લગ્નશુદ્ધિ તથા દિનશુદ્ધિ નામના ગ્રંથોનું જાણાંતર ભાવનગરનિવાસી શેઠ કુંવરજી આણંદજી મારફત શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ પાસે કરાવ્યું છે. તેમાં પ્રવર્તક મહારાજ શ્રીકાંતિવિજયજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રીભક્તિ-વિજયજી મહારાજે સારી મદદ આપી છે. તથા આ જાણાંતરનું મેટર અને ઠપાતાં ફારમો સાદ્યંત તપાસી આપનાર પન્યાસજી મહારાજ શ્રીદાનવિજયજી મહારાજાએ ઘણી કૃપા કરી છે. તેમજ આ ગ્રંથની પરમ શુદ્ધ એક પ્રતિ પૂજ્યપાદ શ્રીવિજયાનંદ સૂરીશ્વર (આત્મારામજી મહારાજ)ની તથા બીજી તેમનાજ પ્રશિષ્ય ઉપર્યુક્ત મુનિવર શ્રીજ્ઞાતિ-વિજયજી મહારાજની મઠી હતી, જેથી આ સ્થળે તે સર્વ પૂજ્યોનો અમો અંતઃકરણ-પૂર્વક આજ્ઞાર માનીએ ઢીણ.

આ ગ્રંથ પૂર્ણ થયા બાદ પાઠલ લગ્નશુદ્ધિ તથા દિનશુદ્ધિ કે જે માત્ર મૂળજ ઉપ-લબ્ધ થયા છે તે પણ જાણાંતર સહિત ઠપાવ્યા છે. જો કે આ વસ્ત્રે ગ્રંથો અતિ લઘુ હોવાથી આરંજસિદ્ધિ કરતાં વધારે ઉપયોગી નથી, તોપણ તેમાંથી કેટલાંક ચાલતાં મુદ્દતો સહેલાઈથી અદ્યપ પ્રયાસે મઠી શકે તેમ છે, તથા કોઈ કોઈ નવીન વિષયો પણ તેમાં છે, તેથી આ વે ગ્રંથો કાયમને માટે વધારે ઉપયોગી હોવાથી તેમનું પ્રાકલ્ય દુરસ્ત ધાર્યું છે. તે વસ્ત્રે ગ્રંથોમાં કયા કયા વિષયો છે, તે માટે જિજ્ઞાસુએ અનુક્રમણિકા વાંચીને જ જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવી.

આમાંનો લગ્નશુદ્ધિ નામનો ગ્રંથ ૧૪૪૪ ગ્રંથના કર્તા શ્રીહરિભદ્ર સૂરિ કે જેઓ યાકિનીમહત્તરાસૂનુના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તેમણે રચેલો છે. તેમાં માત્ર ૧૩૩ ગાથાઈ પ્રાકૃત જાણામાંજ છે, તોપણ અદ્યપ શબ્દોમાં પ્રચૂત અર્થનો સમાવેશ હોવાથી સૂત્રરૂપે આ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથમાં માત્ર લગ્નનીજ શુદ્ધિ છે, તેમાં પણ દીક્ષા, ઉપસ્થાપના અને પ્રતિ-ષ્ઠાનાંજ લગ્ન વિષે છે. આ ગ્રંથ પર નાની મોટી ટીકા છે કે નહીં? તે વિષે કાંઈ નિશ્ચય થયો નથી. આ ગ્રંથકાર પૂજ્યપાદનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ તથા તેમનું માહાત્મ્ય સુપ્રસિદ્ધ હોવાથી વાચકવર્ગના સમયનો વ્યર્થ વ્યય કરવા ઇચ્છતા નથી.

દિનશુદ્ધિ ગ્રંથના કર્તા શ્રીહેમતિલક સૂરિના શિષ્ય શ્રીરત્નશેખર સૂરિ છે. એમ ગ્રંથની ઢેહી ગાથામાં સ્પષ્ટ લખેલું છે. તેજનો સત્તાસમય સંવત્ ૧૪૨૦ માં હતો. તેમને દિલ્હીના

૧ આ નામના બીજા શ્રીરત્નશેખર સૂરિ આ સૂરિની પછી ઇટલે સંવત્ ૧૪૫૭ માં જન્મ, સંવત્ ૧૪૬૩ માં દીક્ષા, સંવત્ ૧૫૦૨ માં સૂરિપદ અને ૧૫૧૭ માં પોષ વદિ છઠને દિવસ સ્વર્ગ-વાસ વિગેરે જૈન ધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસ ઉપરથી થયેલાં જણાય છે. તે સૂરીશ્વરે શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ

રાજા ફિરોજશાહ તુઘલકે ઘણું માન આપ્યું હતું આ સૂરીશ્વરે શ્રીપાઠચરિત્ર, ગુણસ્થાન-ક્રમારોહ અને લઘુદેવસમાસ વિગેરે અનેક ગ્રંથો રચેલા છે એમ જૈન ધર્મના પ્રાચીન ઇતિ-હાસમાં આપેલું છે. તેમજ જૈન ગ્રંથાવલીમાં પૃષ્ઠ ૧૩૨ મા ગુણસ્થાનક્રમારોહના કર્તા રત્નશેખર સૂરિ લખેલા છે અને રચ્યાનો સંવત્ ૧૪૪૭ નો છે તથા પૃષ્ઠ ૨૩૪ મા શ્રીપાઠ-ચરિત્રના કર્તા પણ તેજ લખ્યા છે. તેનો સંવત્ ૧૪૨૮ લખ્યો છે. તે મિવાય ત્રીજા ગ્રંથો પણ આ સૂરિના રચેલા હશે કે નહીં તેનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી, કારણ કે ગુરુગુણ-પદ્મત્રિશિકા વૃત્તિના રચનાર રત્નશેખર સૂરિ ગ્રંથાવલીના પૃષ્ઠ ૧૪૦ માં લખ્યા છે, પણ તેનો સંવત્ વિગેરે કાઢી પણ નહીં હોવાથી વેમાથી કયા સૂરિ આના કર્તા છે તે સિદ્ધ થઈ શકતું નથી તથા પૃષ્ઠ ૧૬૭ મા ગુરુગુણપદ્મત્રિશિકા કુલ્લક ઉપર ટીપ્પિકા નામની ટીકાના કર્તા રત્નશેખર સૂરિ લખ્યા છે, તેમા પણ સંવત્ લખેલો નથી, પરંતુ તેની ફુટનોટમા નાગપુરીય શાસાના હેમતિલક સૂરિના શિષ્ય અને વજ્રસેન સૂરિના પ્રશિષ્ય તથા શ્રીપાઠચરિત્રના કર્તા લખેલા હોવાથી આ પ્રકૃત સૂરિ માલમ પને છે. વિગેરે. વિગેરે.

આ દિનશુદ્ધિ ગ્રંથ પણ સંક્ષિપ્ત છે એટલે કે તેમાં ૧૪૪ ગાથાઈ છે. આ ગ્રંથ પર પણ નાની મોટી ટીકા છે કે નહીં તે હપલબ્ધ થયું ન હોવાથી માત્ર મૂળ ગ્રંથજ જાપાતર સહિત પ્રગટ કર્યો છે, તોપણ કેટલેક સ્થલે સ્પષ્ટ સમજૂતીને માટે પ્રતિમા નહીં થતા ગંત્રો દાણલ કર્યા છે આ ગ્રંથમા વાર, તિથિ, કરણ, નક્ષત્ર, તારાવલ, યોગો, પ્રયાણ, ચૈત્ય કરણાદિક, મૃતક્રિયા, દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા વિગેરેના મુદ્દત્તોં તથા લોચ, વિદ્યારંજ વિગેરે વિષયો લીધા છે. એકદર આ લઘુ ગ્રંથ થતા પણ અતિ હપયોગી છે. આ ગ્રંથના ત્રિસ્તૂત વિષયો પણ અનુક્રમણિકામા દાણલ કરેલા હોવાથી અત્રે વિસ્તારતા નથી.

ઊવટ આ ગ્રંથોના જિજ્ઞાસુ જનોને આ ગ્રંથના સહુપયોગમા પ્રવૃત્તિ અને હુરુપયોગથી નિવૃત્તિ કરવાની સૂચના આપી આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરવામાં આવે છે અને આશીર્વાદ આપી એ ઢીંકે આ ગ્રંથોમા વતાવેલા શુજ કાર્યોના શુજ મુદ્દત્તોંને લીધે શુજ ફલ પ્રાપ્ત કરી સજ્જનો આનંદ પામો ઇતિ શમ્ । તથાઽસ્તુ ॥

વૃત્તિ, શાદ્ધવિધિ વૃત્તિ તથા આચારપદીપ વિગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે આ સૂરિના ગુરુ શ્રીમુનિસુદર સૂરિ હતા. આ ઉપરથી આ વત્રે સૂરિ મિત્ર છે એમ સિદ્ધ થાય છે, અને ઉપર લખેલા પ્રયાવલીના આધારે પણ જુદા મિદ્ધ થાય છે, કેમકે પ્રયાવલીના પૃષ્ઠ ૯૬ મા લક્ષણસપ્રદાના કર્તા રત્નશેખર લખ્યા છે, અને બીજે ફુટનોટમા સવત્ ૧૫૦૨ થી ૧૫૧૭ નો સત્તાસમય લખ્યો છે (આ સૂરિપદનો સત્તાસમય જાણવો) તોપણ પ્રયાવલીમા રત્નશેખર નામના એકજ સૂરિ ચલા હોય એમ ધારીને લખેલું જણાય છે, પરંતુ વત્રે મિત્ર માનવા યોગ્ય છે

સવત્ ૧૯૭૪ આપાદ પૂર્ણિમા

{ લી પ્રકાશક.

अनुक्रमणिका.

ए

प्रथम विमर्श. १

तिथिद्वार. १

पृष्ठ.

१६ए

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

मूल श्लोक.

	टीकाकारे करेलुं मंगल. १	
	ग्रंथ करवानो हेतु तथा	
	तेनो सडुपयोग करवा	
	शिद्धा. ... २	
१	ग्रंथकारनुं मंगल. ... ३	
५	अग्निधेय, संबंध अने प्रयो-	
	जनपूर्वक ग्रंथनां अगीयार	
	दारोनां नाम. ... ४	
३	नंदादिक तिथिर्जनां नाम,	
	तेमां करवानां कार्यो	
	तथा तेना स्वामीर्ज. ५-६	
४	वर्ज्य तिथिर्ज. ... ६	
	पक्षिष्ठ (अशुच)	
	तिथिर्ज. ... ७	
५	त्रिदिनस्पर्शिनी (वृद्धि)	
	तथा अवम (ह्य) तिथि	
	अने तेनुं फळ. ... ७	
६	दग्धा तिथि जाणवानी रीत,	
	उदाहरण सहित ... ७	

७	दग्धा तिथिनी स्पष्टता. ... ७०
	चंद्रदग्धा तिथि. ...
	दग्धा तिथिनुं फळ. ... ७१
८	क्रूर तिथि. ... ७१
ए	तिथिने आश्री शकुनि
	विगेरे चार करणो. ... १७२
१०	बाकीनां वव विगेरे सात
	करणो. ... १७२
	अगीयारे करणोना
	स्वामी. ... २
११	अगीयारे करणोनुं फळ तथा
	विष्टि (चक्र) नो विशेष. १३
१२	चक्रानो स्पष्ट समय तथा
	सर्व करणोनु उपयोग. १३
१३	विष्टिनां मुखादिक अंगो
	तथा तेनुं फळ. ... १३
१४	विष्टि क्यारे कइ दिशामां
	होय ? अने तेनुं फळ. १४

वारवार. २.

	वारनो आरंज क्यारे आय? १६
७४	दिनमान दाववानो
	उपाय. ... १७
७५	दिनमाननी स्थापना. १८
	तथ वारना प्रारंज विषे
७६-७७	हळ जो विशेष इकीकत. ... १८

१६	वारनां नामो तथा तेनुं फळ. १८
१७	वार आश्रीने काळहोरा
	तथा तेनुं फळ. ... १८
१८	वार आश्रीने कुवेळा तथा
	तेनुं फळ. ... १९

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
१५-१७ फाटेलां तथा बळेलां वस्त्रा- दिक विषे. ...	१५७
१८ गयेला ज्वयनी पुनःप्राप्ति तथा आपण विगेरे माटे मुहूर्त्त. ...	१६०
१९ गयेली वस्तु पाठी मळवा विषे. ...	१६०
२० आंधळां, काणां विगेरे नक्षत्रनी संज्ञा तथा स्थापना. ...	१६१
६१-६२ प्रेत कर्मनुं मुहूर्त्त. (अशुच योगमां मरेलानो विधि). १६१	
६३ सर्पमंशवाळो जीवे के नहीं? १६२	
६४-६७ मांदो माणस जीवे के नहीं? तेनी स्थापना विगेरे. ...	१६३
६८ औषध खावानुं मुहूर्त्त. ...	१६६
६९ रोगीने माथे पाणी रेकवानुं मुहूर्त्त. ...	१६६
७० अच्यंग स्नाननुं मुहूर्त्त. ...	१६६
७१ नवुं अनाज खावानुं मुहूर्त्त. १६७	
७२ राजादिक स्वामीना दर्श- ननुं मुहूर्त्त. ...	१६७
७३ हस्ती तथा अश्वना कर्म विषे. ...	१६७
७४ गायो विगेरेनां बंधन- स्थानादिकनुं मुहूर्त्त. ...	१६७
७५ गायो विगेरेने खरीदवानुं तथा वेचवानुं मुहूर्त्त. ...	१६८
७६-७७ हळ जोरवानुं मुहूर्त्त. ...	१६८

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
हळचक्रनी स्थापना. १६९	
७८ बीज वाववानुं मुहूर्त्त. ते विषे त्रिनामी सर्पनी स्थापना. ...	१७०
७९ कृषि विषे नक्षत्र आश्री शुभाशुच फळ. कृषि नरनी स्थापना. ...	१७१
८० जळाशय नवुं कराववानुं मुहूर्त्त. ...	१७२
८१ वृक्ष वाववानुं मुहूर्त्त. ...	१७२
८२ नृत्य करवुं तथा शीखवानुं अने मदिरा पाननुं मुहूर्त्त. १७२	
अन्य शुभाशुच कार्यनुं मुहूर्त्त. ...	१७२
गर्जाधाननुं मुहूर्त्त. ...	१७३
पुंसवन (पुत्रजन्म)नो योग. ...	१७३
सीमंतनुं मुहूर्त्त. ...	१७४
जातकर्म तथा नाम करणनुं मुहूर्त्त. ...	१७४
कर्णवेधनुं मुहूर्त्त. ...	१७४
अन्नप्राशननुं मुहूर्त्त. ...	१७४
हौर कर्मनुं मुहूर्त्त. ...	१७५
चौल कर्मनुं मुहूर्त्त. ...	१७५
विद्या तथा शिक्षपना आरंभनुं मुहूर्त्त. ...	१७५
नाटक तथा काव्यना आरंभनुं मुहूर्त्त. ...	१७६

मूल श्लोक

पृष्ठ

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

मंत्रादिक ग्रहण करवानुं	
मुहूर्त्त	१७६
वेताल मंत्रादिकना	
साधवानुं मुहूर्त्त.	१७६
धर्मना आरंभनुं तथा	
नंदी मारुवानुं मुहूर्त्त	१७६
दीक्षानुं मुहूर्त्त	१७७
आयुष्यना कार्योंनुं	
मुहूर्त्त	१७७
वस्त्र ग्रहण करवानुं	
मुहूर्त्त.	१७७
औषध आरंभ करवानुं	
मुहूर्त्त	१७७
रोगघ्नी मुक्त थयेलाने	
स्नान करवानुं मुहूर्त्त.	१७७
नृपादिकनी सेवा कर-	
वानुं मुहूर्त्त	१७७

पशुकर्मनुं मुहूर्त्त.	१७७
खेतीकर्म, बीज वाच-	
वानुं तथा वृक्ष रोप-	
वानुं मुहूर्त्त.	१७७
जलाशयोनां कार्यनुं	
मुहूर्त्त.	१७७
कुक्कान मारुवानुं मुहूर्त्त.	१७७
धनने निधानमा सूक्तुं	
अथवा कोष्ठने देवुं,	
ए विगेरेनुं मुहूर्त्त	१७७
करीयाणानां क्रय विक्र-	
यनुं मुहूर्त्त	१७७
रसनो संग्रह तथा चोरी	
करवानुं मुहूर्त्त.	१७७
सामान्य शुभ कार्यनुं	
मुहूर्त्त	१७७
कूर कार्यनुं मुहूर्त्त. ...	१७७

विमर्श ४

गमचार ८.

प्रस्थान विधि	१७१
प्रयाणना समयनी शुद्धि	१७३
दिनशुद्धि	१७३
प्रयाणमा मध्य अने निंद	
नक्षत्रो	१७५
नक्षत्रने आश्री यात्रामा	
दिनाशनो नियम	१७५
यात्रामा दिशानी शुद्धि	
माटे परिघ	१७६
परिघनी स्थापना	१७७

परिघनो अपवाद तथा	
नक्षत्र शुद्ध	१७७
नक्षत्र दिक्शुद्ध.	१७७
नक्षत्र कील	१७७
ए-१० वारने आश्रीने दिक्शुद्ध	
तथा विदिक्शुद्ध	१७७
दिक्शुद्ध तथा विदक्-	
शुद्धनी स्थापना.	१७७
११ दिक्शुद्ध तथा विदिक्-	
शुद्धनो अपवाद.	१७७

મૂલ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
૧૧-૧૨ શનિવારે શુભ તથા અશુભ યોગ.	૩૮
અમૃતસિદ્ધિ યોગ તથા તેનું ફલ.	૩૯
ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાળ અને સિદ્ધિ યોગ.	૩૯
ઉત્પાત વિગેરે યોગોની સ્થાપના તથા તેનાં બીજાં નામો.	૪૦
યમઘંટ યોગ.	૪૦
વજ્રમુશલ યોગ.	૪૦
શત્રુ યોગ.	૪૦
અસ્થિર (ચર) યોગ.	૪૧
ઋકચ (કર્ક) યોગ.	૪૧
સંવર્તક યોગ.	૪૧
વિરુદ્ધ યોગ, સામાન્ય યોગ, સુયોગ, સિદ્ધિ યોગ તથા અમૃતસિદ્ધિ યોગ અને તેનું ફલ.	૪૧
૫૩ કુમાર યોગ.	૪૨
૫૪ રાજ યોગ.	૪૨
૫૫ સ્થિર (સ્થવિર) યોગ.	૪૩
૫૬ યમલ તથા ત્રિપુષ્કર યોગ.	૪૩
૫૭ પંચક.	૪૩
૫૮ પંચક વિષે મતાંતર.	૪૪
૫૯ યમલ, ત્રિપુષ્કર અને પંચકની અન્વર્થતા.	૪૪
૬૦ લગ્ન ગંમાંત, તિથિ ગંમાંત અને નક્ષત્ર ગંમાંત.	૪૪

મૂલ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
ગંમાંતફલ.	૪૫
સંધિદોષ.	૪૬
૬૧ વજ્રપાત.	૪૭
કાલમુખી.	૪૭
મૃત્યુ યોગ (તિથિ નક્ષત્ર આશ્રી).	૪૭
અવલા યોગ.	૪૮
રતુ આશ્રી શુભાશુભ યોગ.	૪૮
૬૨ રવિ યોગ.	૪૯
રવિ યોગ ફલ.	૫૦
૬૩ સત્યાવીશ રવિ યોગને મધ્યે ઉપગ્રહ સંજ્ઞા.	૫૦
ઉપગ્રહોની બીજી સંજ્ઞાઈ તથા તેનું ફલ.	૫૧
આમલ યોગ.	૫૧
૬૪ આનંદાદિક ઉપયોગોની રીત.	૫૨
૬૫-૬૭ આનંદાદિક અઠ્યાવીશ ઉપયોગોનાં નામ.	૫૨
આનંદાદિક ઉપયોગની સ્થાપના.	૫૨
૬૮ કુયોગોનો અપવાદ.	૫૩
૬૯ શુભાશુભ યોગના સંકરમાં શુભ યોગની પ્રવલતા.	૫૪
૭૦-૭૨ દરરોજના વિષ્કંજાદિક સત્યાવીશ યોગો.	૫૪
૭૩ વિષ્કંજાદિક યોગો માંહેલાં હુષ્ટ યોગોની હુષ્ટ ધર્મીઈ.	૫૫

मूल श्लोक.	पृष्ठ.	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
३४ प्रकारांतरे योगोनी वर्ज्य घनीर्त. . . ५५		सात शलाकाना वेधनो यंत्र. . . ५५	
३५ एकार्गलवेध योग . ५५		३५ विवाहमां जोवानो पाच शलाका वेध . ५५	
३६-३७ एकार्गलवेधनी स्थापनानो विधि . . . ५६		पंच शलाका वेध चक्र. ६०	
एकार्गलवेध तथा एका- र्गल पादवेध यंत्र ५७		८० लत्ता योग. . . ६०	
३८ सात शलाकाना चक्रवने यतो वेध . . . ५८		८१ बीजे प्रकारे लत्ता योग. . ६१	
		८२ लत्ता विषे मतांतर ... ६२	
		८३ पात योग . . . ६३	
		८४ बीजे प्रकारे पात योग. . . ६३	

विमर्श. २.

राशिघार. ५.

१-६ चार राशिर्त तथा तेमां आवता नक्षत्रोना पाद ६४	१३ चार राशिर्तना चार जावोना नाम तथा तेनुं फळ . . . ७२
७ चार राशिर्तना वर्ण ६५	१४-१८ चार जावोनां बीजां नामो. ७३
८ राशिर्तना स्वरूपे (आकार) ६५ राशिर्तनी चेष्टा, स्थान विगेरे . . . ६६	१९ चार राशिर्त (गृह) ना स्वामीर्त. . . ७५
९ राशिर्तनुं दिक्स्वामित्व तथा स्वप्नाय ६७	२० राशिर्तनी होरा तथा जेष्काण . . . ७५
१० राशिर्तनुं वळ तथा उदय ६८	२१ राशिर्तना नवाशो, तेनुं फळ तथा वर्गोत्तम . . ७६
११ राशिर्तना उच्च स्थान. ६८	२२ द्वादशांश तथा त्रिंशांशनुं स्वरूप. . . ७७
१२ राशिर्तनुं नीच तथा त्रिकोण स्थान ६९	गृहना स्वामी, होरा विगेरे ठ वर्गनी स्थापना . . . ७८
राशिर्तनुं परमनीचपणुं तथा परम उच्चपणु ७०	२३ ठ वर्गनु लिप्ता मान. ७९
ग्रहोना उच्चनीचपणानुं फळ . . . ७१	नवाशोनुं वळयानपणुं ७९
जन्मने विषे उच्च ग्रहनु फळ. . . ७१	

मूल श्लोक.	पृष्ठ.	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
२४ स्ववर्गमां अथवा परवर्गमां रहेवा ग्रहनुं स्वरूप. ...	८०	वर्ष, मास, दिवस अने काळहोराना स्वामी.	८४
सौम्य ग्रहोनुं फळ. ...	८०	३१ चोथुं चेष्टावळ. ...	८४
२५ दिशाउर्जना स्वामी तथा ग्रहोनी सौम्यता अने कूरता. ...	८१	पांच ग्रहोनी गति. ...	८५
ग्रहोनी वर्ण तथा तेनुं फळ. ...	८१	३२ पांचमुं दृष्टिवळ, तथा ठंडुं स्वाज्ञाविक वळ. ...	८६
२६ केतुना स्थाननो निर्णय तथा ग्रहोनी जाति. ...	८१	३३-३४ दृष्टिवळने विषे दृष्टिनो प्रकार. ...	८६
२७ ब्राह्मणादिक वर्णोना स्वामी.	८२	३५-३८ ग्रहोनुं शत्रुपणुं, मित्रपणुं अने समपणुं, तथा तेनुं यंत्र. ...	८८
२८ ग्रहोना ठ प्रकारनां वळ मध्ये प्रथम स्थानवळ.	८३	३९ तात्कालिक मैत्रीनुं फळ.	८९
२९ बीजुं दिग्बळ. ...	८३	४० राशिमां रहेवा ग्रहोनी परस्पर वेध. ...	९०
३० त्रीजुं काळवळ. ...	८४	४१-४३ वेधनो प्रकार. ...	९१
		ग्रहवेध यंत्र. ...	९२

गोचरद्वार. ६.

४४ ग्रहगोचर तथा तेनुं फळ.	९२	तेनी स्थापना. ...	१०२
४५ चंद्रगोचर फळ. ...	९५	चंद्र नरनी तथा मंगळ नरनी स्थापना. ...	१०३
४६ चंद्रनुं वळावळ. ...	९६	बुध तथा गुरु नरनी स्थापना. ...	१०४
तारावळ. ...	९७	शुक्र तथा राहु नरनी स्थापना. ...	१०५
४७ तारानुं स्वरूप. ...	९८	केतु नरनी स्थापना. ...	१०६
ताराउर्जनी स्थापना. ...	९९	५१ अशुभ ग्रहगोचरने व्यर्थ करवा माटे अष्टकवर्ग. ...	१०६
४८ ताराउर्जनो विशेष. ...	९९	५२-५३ सूर्याष्टकवर्ग. ...	१०७
४९ चंद्रनी अवस्था. ...	१००	५४-५५ चंद्राष्टकवर्ग. ...	१०७
राशिना द्वादशांश काढ- वानी रीत. ...	१००	५६-५७ ज्योतिषाष्टकवर्ग. ...	१०८
५० शनिनुं दृष्टपणुं होवार्थी तेनुं नक्षत्र गोचर. ...	१०१		
शनिनो पुरुषाकार तथा			

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ	મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
૧૮-૧૯ વુધાષ્ટકવર્ગ.	... ૧૦૮	૬૬ કાર્યને આશ્રી ગ્રહોનું વઠ-	
૬૦-૬૧ ગુર્વષ્ટકવર્ગ.	૧૦૮	વાનપણું	૧૧૨
૬૨-૬૩ શુક્રાષ્ટકવર્ગ	૧૦૯	૬૭ રાશિમાં આવેલો કયો ગ્રહ	
૬૪-૬૫ શન્યષ્ટકવર્ગ.	૧૧૦	ક્યારે ફલદાયક હોય?	૧૧૩
અષ્ટકવર્ગની રેખાંતની		૬૮-૬૯ અશુભ ગ્રહોની શાતિ.	૧૧૫
સમજણ તથા તેનું		૭૦-૭૩ ગ્રહોની શાતિ માટે સ્નાન.	૧૧૫
ફલ	૧૧૦	ગ્રહોની વીજે પ્રકારે	
રાહુ અષ્ટકવર્ગની રેખા	૧૧૨	શાતિ .	૧૧૭

ચિમર્શ. ૩

કાર્યધાર ૭

૧	દીક્ષા અને વિવાહ સિના- યના કાર્યમા પુણ્ય નહ- ત્રનું વઠવાનપણું	૧૧૮	૮ મૂળ વિગેરે નક્ષત્રોમાં જન્મેલા વાલકનું ફલ.	૧૨૧
૨	કાર્યના જેદને લીધે નહ- ત્રોના અધોમુખ વિગેરે જેદો તથા તેમાં કરવાના કાર્યો	૧૧૯	૯ મૂળ નક્ષત્રનું પુરુષરૂપ તથા તેની સ્થાપના અને ફલ.	૧૨૨
૩	તિર્થ મુલવાળા નક્ષત્રો તથા તેમાં કરવાના કાર્યો	૧૧૯	મૂળનું વૃદ્ધરૂપ તથા તેની સ્થાપના અને ફલ	૧૨૪
૪	ઝર્ધ મુલવાળા નક્ષત્રો તથા તેમાં કરવાના કાર્યો.	૧૧૯	અશ્લેષા પુરુષ તથા તેની સ્થાપના અને ફલ	૧૨૫
૫	પુત્રની ઇચ્છાવાળા પુરુષોને સ્ત્રી સેવનમા વર્જ્ય દિવસો	૧૨૦	અશ્લેષા વૃદ્ધની સ્થાપના અને ફલ	૧૨૫
	ગર્જાધાનમા વર્જ્ય નક્ષત્રો તથા તે વર્જમાનુ કારણ	૧૨૦	મૂળ તથા અશ્લેષાના ત્રીશ મુહૂર્તોના સ્વામીર્જ તથા તેનું ફલ	૧૨૬
૬	સ્ત્રીના સીમંતનું મુહૂર્ત	૧૨૧	૧૦ મૂળ તથા અશ્લેષા નક્ષ- ત્રમા જન્મેલા વાલક માટે શાતિ	૧૨૬
૭	વિપ વાલકની ઉત્પત્તિ તથા તેનું ફલ	૧૨૧		

मूल श्लोक.	पृष्ठ.	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
विष्कंजादिक कुयोग विगेरेमां जन्मेला बाळ- कनी शांति. ... १२७		षमष्टकनी स्थापना. १३४ विद्वादश (बया वारमा) नी स्थापना. ... १३५	
११ जन्मादिकमां उपयोगी कुह्य नक्षत्रो. ... १२७		१३ नव पंचम तथा तेनी स्थापना. ... १३६	
१२ उपकुह्य नक्षत्रो. ... १२७		एकज नक्षत्रमां जन्मेला दंपती होय तो मूल वेध. ... १३७	
१३ कुह्य तथा उपकुह्यमां जन्मेलानुं फळ. ... १२८		दंपतीनो नानीवेध. १३७ तृतीयैकादश, सप्तम सप्तम तथा दशम चतु- र्थनी स्थापना. ... १३८	
१४ कुह्योपकुह्य नक्षत्रो तथा तेनुं फळ. ... १२८		नवा गाममां वसवाथी ते गामनुं लेणुं जोवा विषे. ... १३९	
१५ वारोना कुह्यादिक जेदो तथा तेनुं फळ. ... १२८		१४ गुरु शिष्यादिक माटे त्रिनामीवेध. ... १३९	
तिथि, वार, राशि अने समयना योगथी अतो कुह्य योग. ... १२८		त्रिनामीवेधनी सर्पा- कारे स्थापना तथा तेनुं फळ. ... १४०	
१६ रवि पुरुष, तेनुं फळ तथा तेनी स्थापना. ... १२९		१५ तारा मैत्री. ... १४१	
१७ जातकर्म, षष्ठीजागरण तथा नाम करणनुं मुहूर्त्त. ... १३०		१६ वर्ग मैत्री (अर्ग, कर्ग विगेरे उपरथी जोवाती मैत्री). ... १४२	
१८ अठ्यावीश नक्षत्रोनी योनि. १३१		वर्गना स्वामीज. ... १४२	
१९ योनिवैर. ... १३१		१७ परस्पर लेणादेणी जाण- वानी रीत. ... १४२	
जन्मनक्षत्र करतां नाम- नक्षत्रनुं प्रमाणपणुं.... १३१		दंपतीमां ब्राह्मणादिक वर्ण जोवानी रीत. ... १४३	
२०-२१ सत्यावीश नक्षत्रोना देवा- दिक गणो. ते परथी प्रीति विगेरेनुं ज्ञान. ... १३२			
२२ राशिकूट तथा राशिजनुं परस्पर वैर अने मित्राश्. १३३			
शत्रु षमष्टक तथा प्रीति			

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

जिनविंशमां योनि
विगेरे ४ प्रकारनुं वळ
जोवानी रीत १४४

शिष्यनुं तथा पुत्रनु
नाम पारुवानी रीत १४५

२८ कर्णवेधनुं मुहूर्त्त १४५

२९ वाळरुने प्रथम चलाववानुं
तथा प्रथम जोजननुं
तथा शिष्यने प्रथम
गोचरीनुं मुहूर्त्त १४६

३० नवा पात्रो वापरवानुं मुहूर्त्त १४६

३१ प्रथम क्षौरनुं मुहूर्त्त १४६

क्षौरमा तारा तथा
चंढना वळनी आव-
श्यकता, दिवस तथा
रात्रिना क्षणोना
स्वामीउं तथा दिव-
सना क्षणोनां नामो १४७

प्रयाणादिक कार्यामां
अजिजित् (विजय)
मुहूर्त्तनी वळनत्ता १४८

सायंकालनो विजय
योग तथा तेनु फळ १४९

प्रातःकालनो तथा
अथवा त्रितार योग
अने तेनु फळ १४९

रात्रिना पदर क्षणोना
नामो तथा तेनु फळ. १४९

पुराणमां बहेखा दिव-

सना तथा रात्रिना
क्षणोनां नामो तथा
तेनुं फळ. १५०

३२ प्रथमना अने पठनीना पण
क्षौरने आश्रीने वर्ज्य
वखत. १५०

गृह प्रवेशादिकमां पण
नवमा दिवसने निषेध. १५१

३३ वर्ज्य दिवसे क्षौर करा-
व्यानुं अशुच फळ. १५१

३४ राजाने आश्री क्षौर कर्म. १५१

३५ विद्यारंजननुं मुहूर्त्त १५२

३६ नंदी (नाद) मानवानुं
मुहूर्त्त १५२

शांतिक पौष्टिक कार्योंनुं
मुहूर्त्त. १५२

३७-४५ मौजीबंध (उपनयन)नुं
मुहूर्त्त तथा चौल विगेरेनुं
मुहूर्त्त १५३

४६-५१ अग्निस्थापन (अग्निहोत्र)
नुं मुहूर्त्त १५५

५२ नवां वख पहेरवानुं मुहूर्त्त १५६

५३ स्त्रीउंने नवा वख तथा
अलकार विगेरे पहेरवानुं
मुहूर्त्त ... १५८

५४ विवाहादिकमां मळेलुं वख
आपेलुं
निना पण १५८

मूल श्लोक.	पृष्ठ.	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
४४-४८ वार नक्षत्रने आश्री अशुच		दग्ध नक्षत्र विषे. ४३३
योग. ४३०		६१-६४ विष्णु ग्रह विषे. ४३३
४९ ग्रह जन्मनक्षत्र अशुच		६५ उपग्रह नक्षत्र. ४३४
योग. ४३१		६६-६७ लत्ता. ४३४
५०-५३ अर्धप्रहर, कुलिक, उपकु-		६८-६९ पात. ४३५
लिक विगेरे कुयोगो. ४३१		७०-७१ एकार्गल. ४३५
५४-५९ संध्यागत विगेरे वर्ज्य		७२-७६ एकार्गलनी बीजी	
नक्षत्रो तथा तेमनां फल. ४३२		रीत. ४३६	
६० धूमित, आलिङ्गित अने		७७ सगुण नक्षत्र. ४३७

लग्नशुद्धि. ३.

७८ लग्नशुद्धिना प्रकार. ४३७	९६-९८ उदयास्तशुद्धि. ४४०
७९-८१ ष वर्गनी शुद्धिनां नामो	९९-१०१ ग्रहोनी दृष्टि. ४४०
तथा पांच वर्गनी शुद्धिनी	१०२-११३ दीक्षाने आश्री ग्रहोनुं
प्रमाणता..... ४३७	बलवानपणुं. (दीक्षा-
८२ मेषादिक लग्नना पळोनी	कुंमळी). ४४१
संख्या. ४३७	११४-१२६ प्रतिष्ठाने आश्री शुद्धा-
८३-८५ त्रिंशांशने आश्री ष	शुद्ध ग्रहो (प्रतिष्ठा-
वर्गनी शुद्धि. ४३८	कुंमळी). ४४३
८६ नवांशने आश्री लग्नी	१२७ सूरिपद, राज्यान्निषेक,
शुद्धि. ४३८	विवाह विगेरे माटे
८७-८९ लग्नां स्थानो तथा होरा. ४३८	चलामण. ४४५
९० ज्येष्ठाण. ४३९	१२८-१३१ शीघ्रताश्री कार्य करवा
९१-९२ नवांशा. ४३९	माटे ध्रुव लग्न तथा
९३ द्वादशांशा..... ४३९	ढाया लग्न. ४४५
९४ त्रिंशांशा. ४३९	१३२ शुद्ध शकुन विषे. ४४६
९५ सौम्य तथा क्रूर ग्रहो. ४४०	१३३ ग्रंथनुं फलितार्थ. ४४६

દિનશુદ્ધિની અનુક્રમણિકા.

મૂળ શ્લોક	પૃષ્ઠ	મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ
૧ મંગલ ..	૪૪૯	૨૦ અગ્નિજિત નદ્વત્રી	૪૫૫
૨ વારના સ્વામી તથા તેની		સમજણ ..	૪૫૫
સૌમ્ય વિગેરે સંજ્ઞા	૪૪૯	નદ્વત્રીના અદ્વત્રીનો	
૩ વારને વિષે હોરા	૪૪૯	યંત્ર.	૪૫૫
૪ વારની પ્રવૃત્તિનો નિર્ણય	૪૫૦	૨૧ કઠ રાશિમા કેટલાં	
૫ વારને આશ્રી સુવેળા		નદ્વત્રી આવે તે, યંત્ર	
(ધોધમીયા).	૪૫૦	સહિત. ..	૪૫૬
૬ કુલિક, કંટક, ઉપકુ-		૨૨-૨૪ વંદની અવસ્થાઈ, અંશો તથા	
લિક અને કાલવેળા,		તેનું વલ	૪૫૭
યંત્ર સહિત	... ૪૫૦	૨૫-૨૭ તારાવલ, યંત્ર સહિત.	૪૫૭
૭ વર્જ્ય અર્ધપ્રહર તથા		૨૮ રવિ યોગ. ..	૪૫૮
ગમનાદિકમાં વર્જ્ય		૨૯ કુમાર યોગ.	૪૫૮
દિશા, યંત્ર સહિત	૪૫૧	૩૦ રાજ યોગ. ..	૪૫૯
૮ તિથિર્જનાં નંદાદિક		૩૧ સ્થવિર યોગ ...	૪૫૯
નામો	૪૫૧	૩૨ ચમલ તથા ત્રિપુલ્કર	
૯-૧૦ શુભ કાર્યમા વર્જ્ય		યોગ. .	૪૫૯
તિથિર્જ	૪૫૧	૩૩ પંચક યોગ ...	૪૫૯
૧૧ સૂર્યદગ્ધા તિથિ ...	૪૫૨	વિષ્કંજાદિક સત્યા-	
૧૨-૧૩ સિર તથા ચર કરણો	૪૫૨	વીશ યોગોનો યંત્ર	૪૬૦
૧૪-૧૫ વિદિનું સ્વરૂપ, યંત્ર		૩૪ વર્જ્ય યોગો ..	૪૬૦
સહિત	૪૫૩	૩૫-૩૬ આનંદાદિક અઠ્યાવીશ	
૧૬ જન્મા (ત્રિષ્ટિ)ના અંગો		યોગોની ઉત્પત્તિ તથા	
તથા તેનું ફલ.	૪૫૪	તેનું ફલ, સર્વંત્ર ..	૪૬૦
૧૭ કરણની અવસ્થાઈ	૪૫૪	૩૭-૩૮ વારને આશ્રી શુભ	
૧૮-૧૯ નદ્વત્રીના નામ તથા		તિથિર્જ ૪૬૧
તેની તારાઈ, યંત્ર		૩૯-૪૨ વારને આશ્રી શુભ	
સહિત ૪૫૪	નદ્વત્રી ૪૬૧

मूल श्लोक.	पृष्ठ.	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
४३	अमृतसिद्धि योग. ४६३	७१	प्रयाणमां नक्षत्रने आश्री
४४	उत्पात, मृत्यु, काण अने सिद्धि योगो, यंत्र सहित. ४६३		अशुच समय. ४६७
४५	यमघट तथा ग्रह जन्म- नक्षत्र. ४६३	७२	परिधनुं स्वरूप, यंत्र सहित. ४६७
४६	कर्क योग. ४६३	७३-७४	दिक्शूल तथा विदिक्- शूल. ४६७
४७-४८	वारने आश्री अशुच तिथिजं. ४६३	७५	शूलना दोषनो अपवाद. ४६९
४९-५०	अण प्रकारनुं गंमांत तथा तेनुं फल, सयंत्र. ४६३	७६	नक्षत्रशूल. ४६९
५१	वज्रपात योग. ४६४	७७	वत्सनुं स्वरूप. ४६९
५२-५४	मृतक अवस्थावाळां नक्षत्रो. ४६४	७८-७९	योगिनी, यंत्र सहित. ४७०
५५-५९	नक्षत्रोनी तीक्ष्ण, उग्र विगेरे संज्ञां तथा तेनुं फल. ४६५	८०	राहुविचार. ४७०
६०	प्रस्थान करवा विषे. ४६५	८१	शिवविचार, यंत्र सहित. ४७०
६१	प्रयाणमां शुच लग्नादि- कनुं फल..... ४६६	८२	रविविचार. ४७१
६२-६३	प्रयाणमां शुच तिथि तथा तेनुं फल. ४६६	८३	चंद्रविचार. ४७२
६४	प्रयाणमां वर्ज्य तिथि. ४६६	८४	शुक्रविचार. ४७२
६५	तिथि नक्षत्रने योगे प्रयाणमां शुच वार. ४६६	८५	पाश तथा काळ. ४७२
६६	प्रयाणमां सामान्य शुच दिवस. ४६६	८६	हंस (नामी) विचार. ४७२
६७	प्रयाणमां अशुच दिवस. ४६७	८७	चैत्यनुं खात तथा शिला- स्थापन मुहूर्त. ४७३
६८-७०	प्रयाणमां शुच, मध्यम अने अशुच नक्षत्रो. ४६७	८८	प्रतिमानो गृहप्रवेश. ४७३
		८९-९०	अधोमुख विगेरे नक्षत्रो अने तेनुं फल. ४७३
		९१	प्रतिमानुं नाम पारुवानी रीत. ४७३
		९२-९३	षष्ठाष्टक. ४७४
		९४-९६	नक्षत्रयोनि वेर. ४७४
		९७	वर्गाष्टक. ४७५
		९८	नामीमां रहेलां नक्षत्रना जाव, नामीयंत्र. ४७५
		९९	विंशोपक. ४७५

मूल श्लोक	पृष्ठ	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
१००-१०१ देवगणदिक	४७६	१२१-१२२ दीक्षा तथा प्रतिष्ठाना	
१०२-१०३ विद्यारंज विषे	४७६	मुहूर्त्त. ४८१
१०४-१०५ लोच विषे	४७७	१२८-१३२ संध्यागत विगेरे वर्ज्य	
१०६ कर्णवेध तथा राजाना		नक्षत्रो तथा तेनुं	
दर्शनना नक्षत्रो	४७७	स्वरूप ४८२
१०७ वस्त्रधारण	४७७	१३३ उपग्रह	.. ४८३
१०८ नवा पात्र वापरवा विषे	४७८	१३४ एकार्गल यंत्र	
१०९-११० गयेली वस्तु पाठी		सहित .	.. ४८३
आववा विषे, यंत्र		१३५ पात दोष	४८५
सहित ..	४७८	१३६ लत्ता दोष	.. ४८५
सर्पदंश विषे	४७९	१३७ वेध दोष... ४८५
११२-११३ रोगनी शांति जोवा		सप्त शलाका यंत्र	४८६
विषे ४७९	१३८ पंच शलाका यंत्र वने	
११४ औपध शरु करवाना		ग्रहवेध ४८६
नक्षत्रो रोगथी मुक्त		१३९ ठाया लग्न	.. ४८७
अयेदाने स्नान. .	४७९	१४० ध्रुव चक्रनुं फळ.	४८७
११५-११६ मृत्यु जोवा विषे		१४१ शंकु ठाया लग्न विषे	४८७
त्रिनामी यंत्र	४८०	१४२ प्रथम गोचरी, नंदी	
११७-११८ मृत कार्यमां वर्ज्य		विगेरे ४८७
नक्षत्रो अने तेनो		१४३ उपसंहार ४८८
विधि	४८०	१४४ ग्रंथकारनुं नाम	.. ४८८
११९-१२० संयोगी नक्षत्रो	४८१		

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
१२ योगिनीविचार. ...	१९०
योगिनीनुं कोष्टक. ...	१९१
१३ पाश तथा काळनुं स्वरूप. ...	१९२
पाश तथा काळनी	
स्थापना. ...	१९३
१४ राहुचार तथा तेनी	
स्थापना. ...	१९४
१५ चंद्रचार तथा तेनी	
स्थापना. ...	१९५
१६ रविचार. ...	१९७
१७ रविचारनुं स्वरोदयनी रीते	
निरूपण. ...	१९८
प्रयाणनी जेम प्रवेश	
करवानो विधि. ...	२००
१८ शुक्रचार. ...	२०१
शुक्र अंध. ...	२०१
१९ शुक्रचारना फळ विषे	
मतांतर. ...	२०३
२० वत्सचार तथा तेनी	
स्थापना. ...	२०४
२१ वत्सचारनुं फळ. ...	२०५
रवि, राहु, चंद्र, मंगळ,	
बुध, गुरु, शुक्र अने	
शनिचारनुं चक्र. ...	२०६
शिवचार तथा तेनी	
स्थापना अने तेनुं फळ. ...	२०६
२२-२४ यात्रामां चेष्टा निमित्त	
विगेरेनी शुद्धि. ...	२०८
२५ यात्रामां दुष्ट निमित्तोनो	
परिहार. ...	२१०

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
२६-३३ यात्राने योग्य लग्न. ...	२१०
३४-३५ यात्राने योग्य होरादिक	
पांच वर्गमांथी होरानुं	
स्वरूप. ...	२१५
३६ ज्येष्ठाणनुं स्वरूप. ...	२१५
३७ नवांश, द्वादशांश अने	
त्रिंशांशनुं स्वरूप. ...	२१८
३८ यात्राने विषे वार जावो. ...	२१९
३९-४२ यात्रामां वार जावोने	
आश्री ग्रहोनो विचार. ...	२१९
दशा तथा दशापतिनो	
विचार. ...	२२१
४३-४४ तान तथा कारक संज्ञा अने	
तेनुं फळ. (स्थापना	
सहित). ...	२२२
४५ यात्रामां वक्री गहनं फळ. ...	२२४
ग्रहोनी वक्र गति तथा	
मार्ग गतिना दिवसनी	
संख्या. ...	२२५
अतिचारी ग्रहोनं	
स्वरूप. ...	२२५
ग्रहोनां जन्मनक्षत्रो. ...	२२५
४६ उत्तरचर तथा अंतश्चर	
ग्रहो, तेनुं फळ, यात्रा	
लग्नमां ष वर्ग तथा वारनो	
नियम. ...	२२६
४७ यात्रामां केंद्रादिक स्थाननुं	
फळ. ...	२२८
ग्रहोनं अढार प्रकारे	
बळहीनपणुं. ...	२२९

मूल श्लोक.

पृष्ठ

राहुना मुख तथा पुञ्चनं
स्वरूप . २२ए

मुद्युशिल अने मुशरिफ
योगोनी उत्पत्ति २३०
ग्रहोनी नव प्रकारे
निर्व्यङ्गता. २३०

४० यात्रामा केन्द्र स्थाननो
विशेष २३०

दिक्पतिने सन्मुख
राखवानो प्रकार तथा
तेनी स्थापना २३१
सन्मुख रहेला ग्रहं
फल. २३१

४ए यात्रानी कुन्डलीमा केरा
अने क्या ग्रहोए प्रयाण

मूल श्लोक.

पृष्ठ

करनारने कयो उपाय
जयकारक ठे ? .. २३२

५० शत्रुथी पहेला के पत्नी
प्रयाण करवा विप. . २३२

५१ चोर, ब्राह्मण, अन्य वर्ण
तथा राजाने आश्री
यात्रानो नियम .. २३३

५२-६१ राजाने प्रयाण करवाना
ग्रहयोगो. . २३४

६२ सर्व योगोनो सार. . २३५
बृहज्जातकमा कहेला
राजयोगो तथा तैमां
जन्मेखानु फल. २३५

६३ यात्रादिकमा चित्तोत्साहनी
प्रवृत्ता. २४ए

६४ यात्रामा दिशानो विज्ञाण २५०

वास्तुधार. ए

६५ वास्तुमा खेवानां ठ प्रकारे
रना वळ. २५०

चार राशिर्भनां अंगो. २५१

६६ ध्वजादिक आठ आयो
तथा तेनी स्थापना. २५१

कार्य परत्वे आयोनो
उपयोग . २५२

६७ एक आयने स्थाने (वदले)

अन्य आय खेवानो
विधि . २५३

६८ फळ, आय, नक्षत्र अने
व्यय खाववानी रीत . २५३

क्या वास्तुमा कोना
हाथथी मान करवु ?
तथा जीतोने गणवीके
नहीं ? ते विपे. . २५४

वास्तुनुं जन्मनक्षत्र
विगेरे. . २५५

व्ययना पिशाचादिक
त्रण प्रकार तथा
शातादिक आठ
प्रकार . २५५

६९ ईश्वर, यम अने ह्याप नामना
अंशो खाववानी रीत २५५

७०-७१ ध्रुव विगेरे सोळ प्रकारना
वास्तु तथा तेनु फळ. २५६

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
૭૨ પ્રસ્તારનો પ્રકાર તથા તેના સોઠ જંગની સ્થાપના. ૨૫૬	
૭૩ ધ્રુવાદિક ઘરો ઉત્પન્ન કર- વાની રીત. ... ૨૫૭	
ઘરની દિશાનો નિર્ણય. ૨૫૭	
ધ્રુવાદિક ઘરોની સ્થાપના. ... ૨૫૮	
૭૪ વાસ્તુમાં ચંદ્રનું વલ તથા રાશિવલ, તારાવલ વિગેરે. ૨૫૯	
૭૫ વાસ્તુ પ્રારંભ કરવાના મહીના તથા તેનું ફલ. ૨૬૧	
૭૬ ઘરના આરંભમાં સંક્રાંતિ કરીને યુક્ત એવા સૂર્ય માસો. ... ૨૬૧	
૭૭ કઈ દિશામાં પ્રથમ ખોદ- વાનો આરંભ કરવો ? (વાસ્તુના મસ્તકાદિક અવયવો). ... ૨૬૨	
વિદિશામાં ખોદવાનો નિયમ (શેષનાગના અવયવો). ... ૨૬૨	
૭૮ આયાદિક કહેવાનું તાત્પર્ય. ૨૬૩	

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
ઘરની રાશિ જાણવા માટે નક્ષત્રના પાદ લાવ- વાની રીત. ... ૨૬૪	
૭૯ બ્રાહ્મણાદિકને આશ્રી ઘરના આય તથા ધારની વ્યવસ્થા. ... ૨૬૫	
૮૦ આયાદિકનો અપવાદ. ૨૬૫	
૮૧ સૂત્રપાત વિગેરેનું મુહૂર્ત. ૨૬૫	
૮૨-૮૩ ઘરના આરંભમાં લગ્નવલ. ૨૬૬	
૮૪ લગ્નને વિષે દોષ. ... ૨૬૮	
૮૫ યાત્રાશ્રી પાઠા આવેલા રાજાદિકનો ઘરપ્રવેશ અથવા નવા ઘરમાં પ્રવેશ. ૨૬૯	
૮૬-૮૭ ઘરપ્રવેશમાં વાર તથા નક્ષત્રનો નિયમ. ... ૨૬૯	
૮૮ ઘરપ્રવેશમાં લગ્નવલ. ... ૨૭૧	
ગૃહસ્થાપન અને ગૃહ- પ્રવેશમાં ગ્રહોની વ્યવસ્થા. ... ૨૭૨	
વધૂપ્રવેશ તથા સૂતિકા- ગૃહ નિર્માણ અને પ્રવેશ. ... ૨૭૩	

વિમર્શ. ૬.

વિલગ્નવાર. ૧૦.

૧	વિવાહ, દીક્ષા અને પ્રતિ- ષ્ઠામાં લગ્નની આવશ્ય- કતા તથા સૌર માસ આશ્રીને તેનું મુહૂર્ત. ... ૨૭૩
૨	ચાંદ્ર માસનો નિયમ. ... ૨૭૪

૩	જે વર્ષ, માસ વિગેરેમાં લગ્ન લેવાનું નથી તે વિષે. ... ૨૭૫
	સિંહસ્થમાં લગ્નનો દોષ તથા અદોષ. ... ૨૭૬

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

धनार्क तथा मीनार्कमां	
लग्ननो दोष तथा	
अदोष.	२७७
विष्णुना शयनकाले	
लग्ननो निषेध	२७८
अधिक मासमां लग्ननो	
निषेध तथा अधिक	
मास लाघवानो प्रकार	२७८
द्वय मास जाणवानी	
रीति .	२७९
लग्ननो तथा अशनो	
स्वामी नीच होय के	
अस्त पाम्यो होय तो	
लग्ननो निषेध.	२७९
लग्नमा बुधना अस्तोद-	
यनुं समान फल.	२८०
ग्रहोना उदय अने	
अस्तना दिवसनी	
संख्या.	२८०
ग्रहोना उदयास्त अवानो	
प्रकार	२८०
लग्न तथा अशनो स्वामी	

मिश्रचार. ११.

५

लग्न ग्रहण करवामा ग्रह-	
गोचरनी शुद्धि	२८४
चक्षना पदर प्रकारनां	
वळ विषे	२८४
दीक्षादिकमां चंज्रादि-	
कना वळनी आव-	
श्यकता	२८४

मूल श्लोक.

पृष्ठ.

क्रूर होय त्यारे लग्ननो	
निषेध ...	२८०
गुरु शुकना अस्तमां	
लग्ननो निषेध	२८१
लोपगत गुरुमां लग्ननो	
निषेध .	२८१
नक्षत्रने नामे महीनानां	
नामो .	२८१
बुधना उदयमां लग्ननुं	
शुचपणुं	२८१
शुकना अस्तमा दीक्षानो	
अनिषेध .	२८१
गुरु नीच स्थानमां होय	
त्यारे लग्ननो निषेध.	२८१
लग्नमा नीचाशोनो	
त्याग .	२८२
विवाहादिकमां समयनी	
शुद्धि .	२८२
विवाहादिकना लग्नमा शुक्र	
तथा गुरुनी त्याज्य अव-	
स्थाई .	२८२

४

ग्रहोना वळनी तरत-	
मता.	२८४
चक्षना वळ विषे	२८५
ग्रहगोचर करता अष्ट-	
वर्गनुं वळवानपणुं	२८५
दश वर्ष उपरात वय-	
वाळी कन्या माटे	

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
માત્ર લગ્નનીજ આવ- શ્યકતા. ...	૨૮૬
૬ લગ્નમાં માસશુદ્ધિ, દિન- શુદ્ધિ તથા નક્ષત્રશુદ્ધિ વિષે. ...	૨૮૬
૭-૮ લગ્નમાં દિનશુદ્ધિ વિષે. ...	૨૮૮
૯ લગ્નમાં નક્ષત્રશુદ્ધિ. ...	૨૯૧
પ્રતિષ્ઠાને આશ્રી વિશેષ. ૨૯૧	
સપ્તર્ષિર્જનો નક્ષત્રચાર. ૨૯૨	
યુદ્ધિષ્ઠિર અને શાલિ- વાહનના શકનો કાલ. ૨૯૨	
સપ્તર્ષિર્જના ઉદયની વ્યવસ્થા. ...	૨૯૨
૧૦ વિવાહાદિકમાં શુદ્ધ નક્ષત્રો તથા તેની સ્થાપના. ...	૨૯૩
૧૧ વિવાહનાં નક્ષત્રોમાં વિશેષ. ૨૯૩	
૧૨-૧૩ વિવાહમાં વર્ણક, કુસુંજ, મંરુપારોપણ, વેદિકા, જુવારા અને વેસવાલ વિગેરેનું મુહૂર્ત. ...	૨૯૪
૧૪ પ્રતિષ્ઠા આશ્રી નક્ષત્રનો નિયમ. ...	૨૯૫
નક્ષત્રોની બ્રાહ્મણાદિક જાતિ. ...	૨૯૫
નવ પ્રકારનાં નક્ષત્રોની અશુદ્ધતા. ...	૨૯૬
અગ્નિષેક નક્ષત્ર તથા દેશ નક્ષત્ર. ...	૨૯૭
પદ્મ નક્ષત્રની સ્થાપ-	

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
નાની રીત તથા તેની સ્થાપના. ...	૨૯૭
૧૫ નક્ષત્રના દોષનો પ્રકાર. ૨૯૮	
રાહુના નક્ષત્રનું તથા વિદુર નક્ષત્રનું ત્યાજ્ય- પણું. ...	૨૯૯
ગ્રહજિત્ત (વેધ) નક્ષ- ત્રનો ત્યાગ તથા તેની સ્થાપના. ...	૨૯૯
૧૬ અશુદ્ધ નક્ષત્રની શુદ્ધિ. ...	૩૦૧
કેતુના ઉદયનું નક્ષત્ર જાણવાની રીત. ...	૩૦૨
૧૭ વેધ અને એકાર્ગલાદિકે દૂષિત થયેલા નક્ષત્રનો ત્યાગ. ...	૩૦૪
૧૮ સમયની શુદ્ધિ (ક્રાંતિ- સામ્ય દોષ). ...	૩૦૪
ક્રાંતિસામ્ય કાઢવાની રીત. ...	૩૦૫
વિવાહમાં તજવા યોગ્ય અઢાર દોષો તથા તેમનો જંગ. ...	૩૦૫
૧૯-૨૦ પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નના અંશનો નિયમ. ...	૩૧૪
વિસ્વજ્ઞાવાદિક ત્રણ પ્રકારનાં લગ્નની સ્થાપના. ...	૩૧૫
૨૧ દીક્ષામાં લગ્નના અંશોનો નિયમ. ...	૩૧૭

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
२२ विवाहमा लग्न तथा अंशोनो नियम.	३१०
२३ प्रतिष्ठा, दीक्षा अने त्रि- हना लग्न विषे साधारण नियम.	३१९
कूर कर्तरीनी उत्पत्ति तथा तेनी स्थापना.	३१९
जामित्र दोषनी उत्पत्ति.	३२१
चंद्रयी केन्द्रस्थानमा रहेला कूर ग्रहना दोष विषे	३२२
२४ चंद्रयी सातमा स्थाने रहेला कूर ग्रहयी उत्पन्न यता जामित्र दोषनो जंग ...	३२३
२५ दीक्षाममये चंद्रनी साथे रहेला बीजाग्रहोनुं फळ	३२३
२६ विवाह तथा दीक्षानो साधारण नियम	३२३
युति दोष तथा तेनु फळ.	३२४
२७ जामित्र दोषनो जंग	३२४
२८ प्रतिष्ठाने आश्री ग्रहोनी युति तथा दृष्टिनुं फळ.	३२५
२९-३४ सर्व शुभ कार्यना घटिका लग्नमां साधारण रीते वर्ज्य समय	३२६
प्रतिष्ठादिकमा घटिका लग्नमा साधारण जंग आपनारी ग्रहोनी संस्था	३३३

मूल श्लोक.	पृष्ठ.
३५ दीक्षालग्नमां अनाधारण ग्रहोनी संस्था	३३४
३६-३७ विवाहलग्नमां रेखा आप- नारी ग्रहोनी संस्था.	३३६
३८-४१ विवाहलग्नमां विशेष.	३३९
४२-४० सर्व कार्यमां साधारण ग्रह- संस्थारूप शुभ योगो.	३४२
४१ प्रतिष्ठालग्नमा रेखा आप- नारी ग्रहसंस्था.	३४५
५२-५३ प्रतिष्ठालग्नमा विशेष.	३५०
५४ सर्व कार्यमा शुभ ग्रहोनी शक्ति तथा तेनुं फळ.	३५१
ग्रहोने विषे वीश प्रका- रनुं बळ.	३५१
ग्रहोना हर्षस्थानना चार प्रकार.	३५१
रिष्ट योग यवानी रीत (बुध पंचक दोष)	३५२
५५-५६ बुध, गुरु अने शुक्रना छापणाने विषे शक्तिनुं फळ.	३५३
दोषो वने लग्ननी अशु- द्धता	३५६
साध्य तथा असाध्य दोषो	३५७
५७ साध्य दोषनो प्रतीकार	३५७
५८ शुभ ग्रहोनी दृष्टिनी शक्ति.	३५८
५९ शुभ ग्रहोनी संस्था	३५९
६०-६१ ग्रहोना उदयास्तनी शुद्धि.	३६०

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
૬૨ મેષાદિક લગ્નનું માન. ... ૩૬૨	
સાઠ ગુરુ અહરોની એક	
પઠ, તે વિષે શ્લોક. ૩૬૩	
લંકા નગરીના લગ્નનું	
માન તથા તેની	
સ્થાપના. ... ૩૬૩	
મધ્ય દેશમાં લગ્નનું	
માન તથા તેની	
સ્થાપના. ... ૩૬૪	
૬૩ અણહિલપુર પાટણના લગ્નનું	
માન તથા તેની સ્થાપના. ૩૬૬	
લગ્નોનું હૃદય સંબંધી	
ઘમ્તીનું માન અને	
હોરાદિકનું પઠમાન. ૩૬૬	
નક્ષત્રોના હૃદયનું માન,	
તેની સ્થાપના. ... ૩૬૭	
૬૪ રાશિનું વિશેષ સંજ્ઞા	
તથા તેનું પ્રમાણ. ... ૩૬૮	
૬૫ સૂર્યને સ્પષ્ટ કરવા માટે	
બારે સંક્રાંતિનું અંતરાલ	
ઘમ્તીનું. ... ૩૬૮	
સંક્રાંતિના અંતરની	
ચુક્તિનો યંત્ર. ... ૩૬૯	
૬૬ સૂર્ય સ્પષ્ટ કરવાની રીત. ૩૬૯	
૬૭ સ્પષ્ટ કરેલા સૂર્યથી અય-	
નાંશ સહિત સૂર્યનું જોગ્ય	
માન લાવવાની રીત. ... ૩૭૧	
અયનાંશ લાવવાની	
રીત. ... ૩૭૨	

મૂળ શ્લોક.	પૃષ્ઠ.
૬૮ ઇષ્ટ લગ્નનું ચુક્ત લાવવા	
વસ્ત્રે કરીને ઇષ્ટ સમયને	
સ્પષ્ટ કરવાની રીત. ... ૩૭૩	
૬૯-૭૦ લગ્નનો નવાંશક સ્પષ્ટ કરવા	
માટે વીજો પ્રકાર. ... ૩૭૫	
૭૧-૭૨ સમયને આશ્રીને લગ્ન લાવ-	
વાની રીત. ... ૩૭૭	
દિવસે કાલને આશ્રીને	
લગ્ન અને અંશ લાવ-	
વાની રીત. ... ૩૭૮	
રાત્રિનું કાલને આશ્રીને	
લગ્ન અને અંશ લાવ-	
વાની રીત. ... ૩૮૦	
શંકુ ઢાયામાં હપયોગી	
દિનમાન લાવવાની	
રીત. ... ૩૮૦	
મધ્યાહ્નની ઢાયા લાવ-	
વાની રીત. ... ૩૮૨	
મધ્યાહ્ન ઢાયાથી ઇષ્ટ	
કાલની ઢાયા લાવ-	
વાની રીત. ... ૩૮૨	
ગ્રહોનું તથા તેની ગતિનું	
સ્પષ્ટીકરણ. ૩૮૪	
ગ્રહોને સ્પષ્ટ કરવાનું	
ફળ. ... ૩૮૫	
વક્રી તથા માર્ગી અથેલા	
ગ્રહોની સ્પષ્ટતા કર-	
વાની રીત. ... ૩૮૭	
૭૩ વિવાહમાં ગોધૂલિક લગ્ન. ૩૮૬	

मूल श्लोक.	पृष्ठ	मूल श्लोक.	पृष्ठ.
७४ गोधूलिक लग्नमां केटली शुद्धि होवी जोडए ? . . ३९६		अक्षय दोपवाला लग्नना स्वीकार विषे. ४०५	
७५ ध्रुव लग्न विषे. ३९९		शकुननी चळवत्ता. ४०६	
७६-८२ राजादिकना अजिपेकनुं मुहूर्त. . . ४००		चंद्र सूर्य नानी . . ४०६	
८३-८५ अजिपेकमां मोटा दोपो. ४०३		पृथ्वी, जळ विगेरे पाच तत्त्वो विषे. ४०७	
आचार्यादिक पद- स्थापना विषे . . ४०३		टीकाकारनी प्रशस्ति. ४१३	
८६ समग्र ग्रंथना अर्थनुं सम- र्थन . ४०५		ग्रंथकार (टीकाकार) नो अजिप्राय. ... ४१५	

लग्नशुद्धिनी अनुक्रमणिका.

१ मंगळ. ४२३		लग्न कहेवानुं ठे ? ... ४२३
२-३ लग्न शब्दनो अर्थ तथा आ ग्रंथमां कया विषयनुं	४	आ ग्रंथना गोचरशुद्धि विगेरे त्रण धारना नाम ४२३
	गोचरशुद्धि. १.	
५-१२ चंद्र, गुरु, रवि अने तारा-		तनी शुद्धि ... ४२३
	दिनशुद्धि. २	
१३ दिनशुद्धिमां मास विगेरे दश धारनां नाम. . ४२५		३४-३५ कुमार योग . ४२८
१४-१५ मासनी शुद्धि ४२५		३६ शुभ कार्यमा योगनी व्यवस्था ... ४२९
१६ चारनी शुद्धि ... ४२५		३७ रजश्चक्रादिक चार धारोना नाम . . ४२९
१७-२० तिथिनी शुद्धि ... ४२६		३८ रजश्चक्र दिवसनुं स्वरूप ४२९
२१-२३ नक्षत्रनी शुद्धि .. ४२६		३९-४२ संक्रांति दग्ध तथा ग्रहण दग्ध तिथि . ४२९
२४-२६ योगनी शुद्धि . ४२७		४३ कर्क योग. ... ४३०
२७ करणनी शुद्धि ४२७		
२८-२९ सिद्धि योगनुं स्वरूप . ४२७		
३०-३३ बीजा सिद्धि योगो ४२८		

परंतु ते तिथि प्रयाणमां अथवा प्रवेशमां बिलकुल लेवी नहीं. आ व्यवस्था शुभ एटले सौम्य कार्यमां जाणवी, अशुभ कार्यमां तो अशुभ तिथि ज विशेष सिद्धिकारक गणाय ठे. आ उपरनी सर्व तिथिउं पद्धिउ नामे होवार्थी अशुभ ठे. कह्युं ठे के—

“षष्ठ्यष्टमीचतुर्थीचतुर्दशीद्वादशीकुहूनवमीः ।

पद्धिउजाण्याहुर्लज्जते नेतैषु संसिद्धिम् ॥”

“ठठ, आठम, चौथ, चौदश, बारश, अमास अने नोम आटली तिथिउं पद्धिउ नामे कहेवाय ठे. आ तिथिए करेला कार्यनी सिद्धि थती नथी. तेमां पण ठठ अने बारश ए वे तिथिउं यात्रामां विशेष अशुभ ठे; परंतु ध्रुव कार्यमां ते वे तिथिउं शुभ ठे, एम लख कहे ठे. “चौदश पण यात्रामां विशेष अशुभ ठे” एम श्रीपति कहे ठे.

त्रीन् वारान् स्पृशती त्याज्या त्रिदिनस्पर्शिनी तिथिः ।

वारे तिथित्रयस्पर्शिन्यवमं मध्यमा च या ॥ ५ ॥

अर्थ—जे तिथि वृद्धि होवाने लीधे त्रण वारने स्पर्श करती होय ते त्रिदिनस्पर्शिनी तिथि कहेवाय ठे. हर्षप्रकाश ग्रंथमां आने फट्गु नामे तिथि कही ठे, तथा तिथिनाक्षत्रने लीधे एक वारमां त्रण तिथिनो स्पर्श थतो होय तो ते त्रण तिथिमांनी वचली तिथि अवम नामे (क्षय) कहेवाय ठे. आ त्रिदिनस्पर्शिनी तथा अवम ए वने तिथि शुभ कार्यमां वर्जवी. कह्युं ठे के—

“दिनक्षये जवेत्कार्यक्षयस्तेन शुभं न तत् ।

प्रकृत्यन्यत्वमुत्पातरूपहस्पृक् तदतोऽशुभम् ॥”

“दिवस (तिथि)नो क्षय होय तो कार्यनो क्षय थाय ठे, माटे क्षय तिथि शुभ नथी; तथा प्रकृतिनुं अन्यपणुं एटले विकार होय तो ते उत्पात कहेवाय ठे, तेथी त्रण दिवसने स्पर्श करनारी तिथि पण अशुभ ठे.

हवे दग्धा तिथि कहे ठे.

दग्धामर्केण संक्रान्तौ राश्योरोजयुजोस्त्यजेत् ।

जूत ५ दृग् २ युक्तयोः शेषां शोधिते जगणे १२ तिथिम् ॥ ६ ॥

अर्थ—सूर्यनी संक्रांतिमां जे राशि चावती होय ते जो विषम (एकी) होय तो तेमां पांच उमेरवा, अने जो सम (वेकी) होय तो तेमां वे उमेरवा. पढी तेनो वारे जाग लेतां जे अंक शेष रहे ते तिथिने दग्धा तिथि जाणवी. वारे जाग लेतां जो शून्य शेष रहे तो वारशने दग्धा जाणवी, अने वारे जाग लइ न शकाय तो ते ज तिथि दग्धा जाणवी. आ दग्धा तिथि शुभ कार्यमां वर्जवानी ठे.

પટલે કે—મેષ ૧, મિથુન ૩, સિંહ ૫, તુલા ૭, ધન ૯ અને કુંજ ૧૧ એ વિપમ રાશિ છે આમાની કોઈ પણ રાશિમાં સૂર્યસંક્રાંતિ હોય તો તે રાશિના અંકમાં પાંચ હમેરી વારે જાગ લેતાં જે શેષ રહે તે અકવાળી તિથિ તે સંક્રાંતિમાં સૂર્યદગ્ધા જાણી, તથા વૃષ ૨, કર્ક ૪, કન્યા ૬, વૃશ્ચિક ૮, મકર ૧૦ અને મીન ૧૨ એ સમ રાશિ છે આમાની કોઈ પણ રાશિમાં સૂર્યસંક્રાંતિ હોય તો તે રાશિના અંકમાં જે હમેરી વારે જાગ લેતાં જે શેષ રહે તે તિથિ તે સંક્રાંતિમાં સૂર્યદગ્ધા જાણવી

હદાહરણ—મેષ રાશિ પહેલી છે, તેથી એકમા પાંચ હમેરતા ૭ થાય તેનો વારે જાગ નહીં ચાલવાથી ૭ જ વાકી રહ્યા, તેથી મેષ રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે ૭છને દગ્ધા જાણવી તુલા રાશિ સાતમી છે, તેથી સાતમા પાંચ નાસવાથી ચાર થાય તેનો વારે જાગ લેતા શૂન્ય વધે છે, તેથી તુલા રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વારશને દગ્ધા જાણવી ધન રાશિ નવમી છે, તેથી નવમા પાંચ નાસવાથી ચૌદ થાય તેનો વારે જાગ લેતા જે શેષ રહે છે, માટે ધન રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વીજને દગ્ધા જાણવી. એ રીતે વીજી પણ વિપમ રાશિમાં જાણવું વૃષ રાશિ વીજી છે, તેથી તેમાં જે હમેરી વારે જાગ લેતા જાગ ચાલતો નથી, તેથી ચારના ચાર વાકી રહ્યા, માટે વૃષ રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે ચોથને દગ્ધા જાણવી. મકર રાશિ દશમી છે, તેમાં જે હમેરવાથી ચાર થાય તેનો વારે જાગ લેતા શૂન્ય રહે છે, તેથી મકર રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વારશ દગ્ધા જાણવી મીન રાશિ ધારમી છે, તેમાં જે હમેરતા ચૌદ થાય તેનો વારે જાગ લેતા વાકી જે રહે છે, માટે મીન રાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે વીજને દગ્ધા જાણવી એ જ રીતે વીજી સમ રાશિમાં પણ જાણવું તે દગ્ધા તિથિને તે સંક્રાંતિના આઠા માસમાં તજવી યોગ્ય છે

દગ્ધા તિથિને જ સ્પષ્ટતાથી કહે છે —

દગ્ધાઽર્કેણ ધનુર્મીને ૨ વૃષકુંજે ૪ ઽજકર્કિણિ ૬ ।

ઋન્ધ્રકન્યે ૮ મૃગેન્દ્રાલૌ ૧૦ તુલૈણે ૧૨ ષ્ટ્યાદિયુક્તિથિઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ—ધનુષ અને મીનની સંક્રાંતિમાં વીજને દગ્ધા તિથિ જાણવી. વૃષ અને કુંજની સંક્રાંતિમાં ચોથ, મેષ અને કર્કની સંક્રાંતિમાં ૭છ, મિથુન અને કન્યાની સંક્રાંતિમાં આઠમ, સિંહ અને વૃશ્ચિકની સંક્રાંતિમાં દશમ તથા તુલા અને મકર રાશિની સંક્રાંતિમાં વારશ દગ્ધા તિથિ કહેવાય છે આ રીતે સૂર્યદગ્ધા તિથિ જાણવી

૨૪— પ્રસંગોપાત્ત ચક્રદગ્ધા તિથિને કહે છે (હર્ષપ્રકાશ)—

૨૭ ^{૫૫}કુંજધણે ૨ અજમિહુણે ૪ તુલસીદે ૬ મયરમીણ ૮ ત્રિસકકે ।

૨૮—૨૯ સિદ્ધિધ્રિયકલાસુ ૧૨ કમા વીઆઈ સમતિહી ૭ સસિદહ્યા ॥”

૩૦—૩૩ વીજા નના પંચ હોય ત્યારે વીજને દગ્ધા તિથિ જાણવી, મેષ અને મિથુનના

॥ श्रीउदयप्रभदेवसूरिविरचित ॥

॥ आरंभसिद्धि ॥

॥ भाषान्तर ॥

॥ अथ प्रथमो विमर्शः ॥

॥ ॐ नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

श्रीधर्मन्यायसम्यग् व्यवहृतियुवतेर्जीवलोकेन जर्ता,
श्रेष्ठे तादृङ्मुहूर्त्ते परिणयनमिहाचीकरद्यो युगादौ ।
लीलायेते यथैतौ सततमवियुतौ सत्फलाढ्यौ स दत्तां,
वस्तुं नः सिद्धिसौधे सुसमयमृषजस्वामिदैवज्ञराजः ॥

अर्थ—जे ऋषजदेव स्वामीए युगना प्रारंभमां तेवा कोइ श्रेष्ठ मुहूर्त्ते श्रीधर्म अने
न्यायपूर्वक सम्यक् प्रकारनी व्यवहृति (व्यवहार) रूप युवति (स्त्री) नो जीवलोक-
रूपी जर्ता साथे विवाह कराव्यो ठे, ते श्रीऋषजस्वामीरूपी श्रेष्ठ दैवज्ञ (नैमित्तिक) जे
प्रकारे आ वल्ले दंपती सत् फले करीने व्यास एवा अइने निरंतर वियोग रहित क्रीडा
करे ते प्रकारे सिद्धिरूपी सौधमां निवास करवा माटे अमने सारं मुहूर्त्त आपो.

आदर्शेषु पुरापि सन्ति कतिचिद्व्याख्यालवाः केऽपि च,

प्राप्ताः श्रीवरसोमसुन्दरगुरोः पादप्रसादान्नवाः ।

उक्तानुक्तदुरुक्तमर्थमथ तैरारंभसिद्धेरहं,

व्याकर्तुं स्वपरोपकारविधये तद्वार्तिकं प्रस्तुवे ॥

अर्थ—आ आरंभसिद्धि नामना ग्रंथनी व्याख्याना केटलाक लवो (नानी व्याख्या)
पहेलां पण केटलांक पुस्तकोमां ठे, अने केटलाक नवा लवो मने उत्तम एवा श्रीसोम-
सुंदर गुरुना चरणकमलना प्रसादथी प्राप्त थया ठे, माटे ते सर्व लवोए करीने पोताना
अने परना उपकारने माटे उक्त, अनुक्त अने दुरुक्त अर्थने स्पष्ट करवा माटे हुं आ
आरंभसिद्धिनी व्याख्या करुं हुं.

आ जरतक्षेत्रमां समग्र त्रिवर्ग (धर्म, अर्थ अने काम) हुं इच्छा प्रमाणे उपार्जन कर-
वाथी गर्जना करतो गुर्जर (गुजरात) नामे देश ठे. तेना स्वामी श्रीवीरधवल नामना राजाए
संघपति (संघवी) श्रीवस्तुपालने सर्व राज्यना व्यापारनो अधिकार आप्यो हतो. ते
मंत्रीश्वरे श्रीशत्रुंजय, उज्जयंत (गिरनार) अने अर्बुद (आबु) विगेरे मोटां तीर्थोमां

પોતાના અર્બુદ, અંબુજ અને સર્વ વિગેરે સંખ્યાવાળા ડ્રવ્યનો વ્યય કરીને કલિયુગનો અહંકાર નાશ પમાડ્યો હતો. જિન્ન જિન્ન દેશમાં નિવાસ કરનારા કવિજનોએ કરેલી સ્તુતિભંજના સમૂહને સહન કરનાર અને તેવા પ્રકારના ધીર, ડાદાત્ત અને મનોહર ગુણની શ્રેણિ કરીને ઉપાર્જન કરેલા તથા જગતને વ્યાપીને રહેલા યશસ્વી શરીરની સંપત્તિ કરીને કદાપિ નાશ નહીં પામનાર તે મંત્રીશ્વરે શ્રીનાગેષ્ઠ ગચ્છના ગુરુ, સત્ જ્ઞાન, સત્ ક્રિયા અને સન્નિષ્ઠા કરીને શોજતા એવા શ્રીમાન્ હૃદયપ્રજ્ઞદેવ સૂરિને આચાર્યપદ પર સ્થાપન કર્યા હતા તેમણે અન્ય અન્ય (જિન્ન જિન્ન) ગ્રંથોમાં બુટક બુટક રહેલા લૌકિક અને લોકોત્તર કર્મના વિષયવાળા જ્યોતિષનાં મુહૂર્તાદિક હોવાથી જોશી લોકોને અત્યંત પ્રયાસ થતો જોઈને તેમના ઉપકારને માટે નિરંતર ઉપયોગી, સત્ અર્થની પ્રાપ્તિ માટે દેવહૃદી સમાન આ ગ્રંથ રચ્યો છે “આ ગ્રંથને જાણનારાઓનું સંક પાંક્તિય (અપૂર્ણ જ્ઞાન) ન થાઉં” એવા હેતુથી પોતાની કૃતિનું સર્વ જ્યોતિષના વિષયમાં સમર્થપણું જાણવા માટે આ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજે કેટલાંએક સાવધ કર્મો પણ સંપૂર્ણ રીતે કહ્યાં છે તથા કેવળ ધર્મનાં કાર્યોમાં જ એકાંતપણે અચ્યુદયને ઇચ્છતા અમોએ પણ તે (ધર્મક્રિયા) નાં મુહૂર્તો અને લગ્નોના વિષયમાં ઘણા જોગીંભના વિવાદને પામેલા ગુણ દોષના નિર્ણયને સ્પષ્ટ કરવા માટે ઘણા ઘણા જ્યોતિષના અગ્નિપ્રાયો દેખાવવાપૂર્વક આ ટીકા કરેલી છે, તોપણ પૂર્વે કહેલા હેતુથી જ તે સાવધ કર્મોના વિષયમાં પણ વ્યાખ્યા કરી છે, પરંતુ સત્ અને અસત્ના વિવેકમાં (વિવેચન કરવામાં) ચતુર એવા માહ્યા પુરુષોએ તે સાવધ ક્રિયાભંજના મુહૂર્તાદિકો માત્ર જાણવા યોગ્ય જ છે, પણ સાવધ કર્મમાં પ્રવર્તેલા જનોને કહેવા હાયક નથી. તે વિષે કહું છે કે—

“યદેવ સાધકં ધર્મે તદ્વક્તવ્યં વચસ્વિના ।

ન ત્વીપદપિ વાધાક્રુદેપૈવ હિ વચસ્વિતા ॥”

“ધર્મનું જ જે સાધક હોય, તે જ માહ્યા પુરુષે બોલવું જોઈએ, પરંતુ ધર્મને વાધા કરનારે શેષ પણ બોલવું નહીં એ જ માહ્યા પુરુષનું મહાપણ છે ”

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—“જ્યારે સાવધ કર્મોનાં મુહૂર્તાદિક જાણવા યોગ્ય જ માત્ર છે, પણ કહેવા યોગ્ય નથી, ત્યારે તેવાં કર્મોને આ ગ્રંથમાં લખવાનું શું ફલ છે ? અર્થાત્ તેવાં કર્મો ગ્રંથમાં લખવાં જ નહોતાં” આનો જવાબ એ છે જે—“તેવાં કર્મોનું જ્ઞાન જ અહીં લખવાનું ફલ છે ” ફરીથી શંકા કરે છે કે—“જ્ઞાન ક્રિયા કરીને જ ફલવાળું છે (એટલે જ્ઞાનનું ફલ ક્રિયા જ છે) ક્રિયા રહિત જ્ઞાન તો વંધ્યા ગાયની જેમ પ્રાપ્ત કરવા હાયક નથી ” આનો જવાબ એ છે કે—“માત્ર ક્રિયા કરવાથી જ જ્ઞાન ફલવાળું થાય છે એવો કાંઈ નિયમ નથી, પરંતુ અકૃત્યોમાં (ન કરવા યોગ્ય ક્રિયાભંજમાં) જે ન પ્રવર્તે છે તે પણ જ્ઞાનનું ફલ છે નહીં તો ચોરી અને પરસ્ત્રીસેવનાદિક પાપને જાણનારા (જ્ઞાન-

वाळा) विवेकीने पोतानुं ज्ञानं सफल करवा माटे ते चौर्यादिक कर्ममां प्रवृत्ति करवानुं प्राप्त असे, तेथी करीने अहीं पण सावद्य कर्ममां प्रवर्तनना निवर्तन वने ज सावद्य कर्मना ज्ञाननुं सफलपणुं कटपवुं योग्य ठे. आ ज कारणने लक्ष्णे कहुं ठे के—

“ये सुविहिताः पदस्थाः प्रौढाः सावद्यवचनतो विरताः ।

तेषामेव ग्रन्थः सदायमुपयोगितां लज्जताम् ॥”

“जेओ सत्कार्यने करनारा, प्रौढतावाळा अने सावद्य वचनथी निवृत्ति पामेला पदस्थो (आचार्यादिक पदने धारण करनारा) ठे, तेउने ज आ ग्रंथ सदा उपयोगी थाउं.”

वळी श्रीजिनशासननी प्रज्ञावनादिक विशेष फळना लाजने जोडने कोडवार अपवाद मार्गने आश्रीने सावद्य कर्मनी प्ररूपणा करवानुं पण आगममां कहेलुं होवाथी असुक वखते सावद्य कर्मनां मुहूर्त्तादिकनुं ज्ञान पण उपयोगी ठे. अत्यंत विस्तारथी सर्युं. प्रस्तुतने ज कहीए बीए.—

“तत्त्वार्थमेव वक्ष्ये कचन विशेषं च सोपयोगमिह ।

तत्तदनुसारतोऽक्षरघटना सूत्रे स्वयं कार्या ॥”

“हुं आ ग्रंथनी टीकामां तात्त्विक अर्थने ज कहीश, अने कोड स्थळे उपयोगी एवा विशेषने पण कहीश, माटे ते ते तात्त्विक अने विशेष अर्थने अनुसारे सूत्रमां (मूल ग्रंथना श्लोकमां) अक्षरघटना (अक्षरार्थ) पोतानी मेळे करी लेवी.”

प्रथम शास्त्रना आरंभमां मंगल, अजिधेय, संबंध अने प्रयोजन कहेवां जोडए एवुं वचन होवाथी प्रथम मंगलने माटे उचित एवा देवताना नमस्कारने ग्रंथकार कहे ठे.—

ॐ नमः सकलारंजसिद्धिनिर्विघ्नवेधसे ।

अर्हणामर्हते साक्षादुपलंभाय शंभवे ॥ १ ॥

अर्थ—समग्र शुभ कर्मना आरंभनी सिद्धिमां निर्विघ्नता करनार, पूजा करवा योग्य, प्रत्यक्ष ज्ञानवाळा तथा सुखने उत्पन्न करनारा जिनेश्वरने मारो नमस्कार थाउं.

आ श्लोकमां “शं” एटले सुखने माटे “जवति” एटले थवाना स्वप्नाववाळा ए अर्थने लक्ष्णे “शंस्वयंविप्राप्नुवो नुः” आ व्याकरणना सूत्रवने नु प्रत्यय लागवाथी शंभु शब्द थइ शंभवे ए चतुर्थी विभक्तिना एकवचननुं रूप थयुं ठे. आवा शंभुने एटले जिनेश्वरने नमस्कार थाउं. आ ग्रंथ सर्व दर्शनीउने उपयोगी होवाथी शंभु एवो श्लेषवालो शब्द लख्यो ठे. ते शंभु केवा ठे ? तो तेनुं विशेषण “ॐ” ठे, ते “अबू” एटले रक्षण करवुं ए धातु उपरथी जणादिनुं सूत्र लागी “म” प्रत्यय तथा “ऊट्” आगम आवी गुण

१ एक ज शब्दने जूदा जूदा अर्थमां लइ शकाय ते श्लेष कहेवाय छे, तेथी शंभु एटले महादेव तथा जिनेश्वर एम वने अर्थ लइ शकाय छे, माटे ए श्लेष कहेवायो.

અર્થથી 'ૐ' શબ્દ સિદ્ધ થયો છે. તે અવ્યયના પ્રકરણમાં ગણાવેલો હોવાથી અવ્યય છે, અને તેનો અર્થ “પરમબ્રહ્મરૂપ” થાય છે. આ શ્લોકમાં માતૃકાવર્ણની જેમ “ૐ નમઃ” એ સિદ્ધમંત્ર લખ્યો છે તેનું પ્રયોજન વિદ્ય રહિત ઇષ્ટ અર્થની સિદ્ધિ થાય તે છે. તથા સમગ્ર શુદ્ધ આરંજો (કાર્યો)ની સિદ્ધિમાં વિદ્યરહિતપણાના ઉત્પન્ન કરનાર આ વિશેષણવર્તે શુદ્ધિ કરીને “આરંજસિદ્ધિ” એવું આ ગ્રંથનું નામ પણ સૂચવ્યું છે તથા પૂજા કરવાને યોગ્ય એ પણ શંકુનું વિશેષણ છે. ત્યાં કોઈ ટેકાણે “અર્હાણામર્હતે” એવો પાઠ હોય તો “પૂજના પણ પૂજ્ય” એવો અર્થ કરવો તથા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળા ઇશ્વરે જેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે અને જેનાથી અન્યને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે એવા શંકુને નમસ્કાર હો.

હવે વીજા સૂત્ર (શ્લોક) માં અજિધેય, સંબંધ અને પ્રયોજન કહે છે—

દૈવજ્ઞદીપકલિકાં વ્યવહારચર્યા—

મારમ્નસિદ્ધિમુદયપ્રજ્ઞદેવ એતામ્ ।

શાસ્ત્રિ ક્રમેણ તિથિ ૧ વાર ૨ જ ૩ યોગ ૪ રાશિ ૫-

ગોચર્ય ૬ કાર્ય ૭ ગમ ૮ વાસ્તુ ૯ વિલગ્ન ૧૦ મિશ્રૈઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—શ્રીઉદયપ્રજ્ઞ આચાર્ય જોશીઁને દીપકની જ્યોત જેવી અને શુદ્ધ વ્યવહારના કાર્યોને આચરણ કરનારી આ આરંજસિદ્ધિને અનુક્રમે તિથિ ૧, વાર ૨, નક્ષત્ર ૩, યોગ ૪, રાશિ ૫, ગોચર ૬, વિદ્યારંજાદિક કાર્ય ૭, ગમ (પ્રયાણ) ૮, વાસ્તુ ૯, લગ્ન ૧૦ અને મિશ્ર ૧૧ આ અગ્યાર ધારવને કહે છે.

સ્પષ્ટ અર્થને પ્રકાશ કરવાથી આ આરંજસિદ્ધિ જોશીઁને દીપકની જ્યોત સમાન છે વ્યવહાર ઇશ્વરે શિષ્ટ (સારા) જનનો શુદ્ધ તિથિ, શુદ્ધ વાર અને શુદ્ધ નક્ષત્રાદિકમાં શુદ્ધ કાર્ય કરવારૂપ સદાચાર આવા સદાચારની ચર્યા ઇશ્વરે અમુક રીતે કરવાપણું, તે ચર્યા અજિધેયપણા કરીને જેમાં રહેલી છે આ પ્રમાણે “વ્યવહારચર્યા” એમ કહેવાથી આ ગ્રંથનું અજિધેય જણાવ્યું છે, અને આમ કહેવાથી આ ગ્રંથ વાચક થયો અને વ્યવહારચર્યા વાચ્ય થઈ, તેથી વાચ્યવાચક જાણ નામનો સંબંધ પણ સૂચવ્યો છે એમ જાણવું તેમજ “વ્યવહારચર્યા” એવું આ ગ્રંથનું વીજું નામ પણ છે એમ જાણવું અહીં પ્રયોજન છે પ્રકારનું છે—એક અનંતર અને વીજું પરંપર તેમાં શ્રોતાઁને વ્યવહારની કુશલતાની સિદ્ધિ થાય એ આ આરંજસિદ્ધિ અનંતર પ્રયોજન છે, તથા યથાર્થ રીતે વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ કરીને ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થની સિદ્ધિ થાય, તથા અનુક્રમે મોહરૂપ પુરુષાર્થની પણ સિદ્ધિ થાય એ પરંપર પ્રયોજન છે. હવે પૂર્વોક્ત વ્યવહારચર્યા નામના અગ્યાર ધારવને વિજાગ પાનીને વતાવે છે—પ્રતિપદ્ધિ વિગેરે તિથિ ૧,

રવિ આદિક વારો ૨, અશ્વિની આદિ નક્ષત્રો ૩, સિદ્ધિયોગાદિક યોગો ૪, મેષ વિગેરે રાશિઓ ૫, ગાયત્રી જેમ ચરણું તે ગોચર કહેવાય છે. “ચરેરામસ્ત્વગુરૌ” એ સૂત્રથી ય પ્રત્યય કરીને ગોચર્ય શબ્દ સિદ્ધ થયો છે. એનો અર્થ “પૂર્વ પૂર્વની રાશિથી ઉત્તર ઉત્તર રાશિમાં ગ્રહોનું જવું” એવો થાય છે ૬, વિદ્યારંજાદિક કાર્યો ૭, ગમ એટલે યાત્રા ૮, વાસ્તુ એટલે ઘર, હાટ, પ્રાસાદ વિગેરે અને તેના સંબંધથી તેમાં પ્રવેશ કરવો તે પણ જાણવું ૯, આ ગમ અને વાસ્તુ નામનાં બન્ને ધારોનો કાર્યધારમાં સમાવેશ થઈ શકે છે, પરંતુ આ બે ધારોમાં વધારે કહેવાનું હોવાથી જૂદાં જૂદાં ધાર કર્યાં છે. વિલગ એટલે લગ્ન નામનું ધાર ૧૦, તથા મિશ્ર એટલે કહેલાં અને નહીં કહેલાં એવાં ઘણાં ધારોએ કરીને કહેવા લાયકનો એક ધારમાં સંગ્રહ કરવો તે ૧૧, આ અગ્યાર ધારોવડે વ્યવહારચર્યાને કહે છે.

પ્રથમ તિથિધારને કહે છે.

નન્દા જઙ્ગા જયા રિક્તા પૂર્ણા ચેતિ ત્રિરન્વિતા ।

હીના મધ્યોત્તમા શુક્લા કૃષ્ણા તુ વ્યત્યયા તિથિઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—પ્રતિપદ્ધથી આરંજીને નન્દા, જઙ્ગા, જયા, રિક્તા અને પૂર્ણા એ પ્રમાણે અનુક્રમે પાંચ તિથિ જાણવી. એ રીતે ત્રણ વાર ગણવાથી પંદર તિથિ પૂરી થાય છે. એટલે કે ૧-૬-૧૧ એ તિથિઊંને નન્દા જાણવી, ૨-૭-૧૨ એ તિથિઊં જઙ્ગા જાણવી, ૩-૮-૧૩ જયા, ૪-૯-૧૪ રિક્તા અને ૫-૧૦-૧૫ એ તિથિઊંને પૂર્ણા જાણવી. આ નન્દા વિગેરે નામ સાર્થક છે, એટલે કે પોતાનાં નામ પ્રમાણે ફલ આપનારી છે. તે વિષે શ્રીપતિએ કહ્યું છે કે—ચિત્ર, ઉત્સવ, વાસ્તુ, ક્ષેત્ર અને નૃત્યાદિક આનંદવાળાં કાર્યો નન્દા તિથિએ કરવામાં આવે છે. વિવાહ, અલંકાર, વાહન, પ્રયાણ તથા શાંતિપૌષ્ટિકાદિક જઙ્ગા કર્મોંને જઙ્ગા તિથિએ કરવામાં આવે છે. યુદ્ધ તથા સૈન્ય ઉપર હુમલો કરવો વિગેરે વિજયવાળાં કામો જયા તિથિએ કરવામાં આવે છે. વધ, બંધ, ઘાત, વિષ, અગ્નિ અને શસ્ત્રાદિક સંબંધી કાર્યો રિક્તા તિથિએ કરવામાં આવે છે. તથા વિવાહ, દીક્ષા, યાત્રા વિગેરે માંગલિક કાર્યો પૂર્ણા તિથિએ કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે તો અમાવાસ્યા અને રિક્તા તિથિને વર્જીને પ્રાયે સર્વ તિથિએ શુદ્ધ કાર્ય કરવામાં આવે છે. તથા અમાવાસ્યાને દિવસે તે જ તિથિએ અવશ્ય કરવા યોગ્ય કાર્ય સિવાય બીજાં કાર્ય કરવાનો નિષેધ છે. લલ્લ કહે છે કે—

“સ્યુર્યંત્રમંત્રરક્ષાદીક્ષાહુજ્જેષુ કર્મસુ સ્થાને । રિક્તાદર્શાદ્યમ્યઃ શસ્તાઃ ॥”

“જંત્ર, મંત્ર, રક્ષા, દીક્ષા, હુજ્જ કાર્ય અને સ્થાન એટલાં કાર્યમાં રિક્તા તિથિ તથા અમાવાસ્યા અને અષ્ટમી એ પાંચ તિથિઊં શુદ્ધ છે.”

શુક્લ પદ્મની પહેલી પાંચ તિથિઈ હીન કહેવાય છે, ઊઠથી દશમ સુધીની વીજી પાંચ તિથિઈ મધ્યમ છે, અને અગ્યારશથી પૂર્ણિમા સુધીની ત્રીજી પાંચ તિથિઈ ઉત્તમ છે; પરંતુ કૃષ્ણ પદ્મમાં યથી ઊલટું જાણવું. ઇટલે કે કૃષ્ણ પદ્મમાં પહેલી પાંચ તિથિઈ ઉત્તમ, વીજી પાંચ મધ્યમ અને ત્રીજી પાંચ તિથિઈ હીન જાણવી

રત્નમાલામાં તિથિના સ્વામી આ પ્રમાણે કહ્યા છે —

“તિથિપાશ્વર્તુર્મુલ ૧ વિધાત ૨ વિષ્ણવો ૩, ચમ ૪ શીતદીધિતિ ૫ વિશાલ ૬ વજ્રિણઃ ૭ ।
વસુ ૮ નાગ ૯ ધર્મ ૧૦ શિવ ૧૧ તિગ્મરશ્મયો ૧૨, મદનઃ ૧૩ કલિ ૧૪ સ્તદનુ વિશ્વ ૧૫ ઇત્યપિ ॥”

“ચતુર્મુલ (બ્રહ્મા) ૧, વિધાતા ૨, વિષ્ણુ ૩, ચમરાજ ૪, ચંડ ૫, વિશાલ (કાર્તિક સ્વામી) ૬, ઇન્દ્ર ૭, વસુ ૮, નાગ ૯, ધર્મ ૧૦, શિવ ૧૧, સૂર્ય ૧૨, કામદેવ ૧૩, કલિ ૧૪ અને વિશ્વ ૧૫ આ પંદર સ્વામીઈ પ્રતિપદ્ધી પંદર તિથિના અનુક્રમે જાણવા.”

“તિથૌ હિ દર્શસંક્રમે પિતૃનુશન્ત્યધીશ્વરાન્ ।

ત્રયોદશીતૃતીયયોઃ સ્મૃતસ્તુ ચિત્તપોડપરૈઃ ॥”

અમાવાસ્યાની તિથિને વિષે પિતૃદેવને સ્વામી કહેલા છે એને વીજા આચાર્યોંષ ત્રીજ અને ત્રયોદશીનો ચિત્તપ ઇટલે કામદેવ સ્વામી છે એમ કહ્યું છે ”

“વહ્નિ ૧ વિરંજ્યો ૨ ગિરિજા ૩ ગણેશઃ ૪, ફણી ૫ વિશાલો ૬ દિનકૃ ૭ ન્મદેશઃ ૮ ।
હુર્ગા ૯ ન્તકો ૧૦ વિશ્વ ૧૧ હરિ ૧૨ સ્મરાશ્ચ ૧૩, શર્વઃ ૧૪ શશી ૧૫ ચેતિ પુરાણદ્રષ્ટા ॥”

“અગ્નિ ૧, બ્રહ્મા ૨, પાર્વતી ૩, ગણપતિ ૪, શેપનાગ ૫, કાર્તિકસ્વામી ૬, સૂર્ય ૭, મદેશ ૮, હુર્ગા ૯, ચમરાજ ૧૦, વિશ્વ ૧૧, હરિ ૧૨, કામદેવ ૧૩, શર્વ ૧૪ અને ચંડ ૧૫, આ પ્રમાણે પણ અનુક્રમે તિથિના સ્વામીઈ પુરાણને વિષે જોયેલા છે ” આ દેવોની પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્યમાં તે તે તિથિનો ઉપયોગ છે ઇટલે કે જે દેવની જે તિથિ હોય તે તિથિયે તે દેવની પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કરવામાં આવે છે એ જ પ્રમાણે આગલ નહત્ર, કરણ અને મુહૂર્તના સ્વામીઓ કહેવામાં આવશે ત્યાં પણ તે તે દેવની પ્રતિષ્ઠાદિકમાં પોતપોતાના નહત્રાદિકનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે એમ રત્નમાલાના જ્ઞાપ્યમાં કહ્યું છે જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા વિગેરેમાં તો સર્વ શુદ્ધ તિથિ, નહત્ર, કરણ અને મુહૂર્ત ઉપયોગી છે, કારણ કે જિનેશ્વર સર્વ દેવોના પણ અધિદેવ છે

હવે સ્ત્રાવ ઇટલે વર્જ્ય તિથિઈ કહે છે —

રિક્તાઃ ૪-૯-૧૪ પશ્ચાદ્દશમીઘાદશ્યમાવાસ્યાઃ શુન્ને ત્યજેત્ ।

સ્ત્રીકુર્યાન્નવમીં કાપિ ન પ્રવેશપ્રવાસયોઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—શુદ્ધ કાર્યમાં રિક્તા (૪-૯-૧૪), ઊંઘ, આઠમ, ચારશ અને અમાવાસ્યા આ ત્યાગ કરવા હાયક છે કોઈક શુદ્ધ કાર્યમાં નવમીને પણ લેવામાં આવે છે,

चंद्र होय त्यारे चोथ दग्धा तिथि जाणवी, तुला अने सिंहना चंद्र होय त्यारे ठठ, मकर अने मीनना चंद्र होय त्यारे आठम, वृषज अने कर्कना चंद्र होय त्यारे दशम तथा वृश्चिक अने कन्याना चंद्र होय त्यारे वारशने दग्धा तिथि जाणवी.” दग्धा तिथिमां जन्मेहुं बाळक प्राये अल्प आयुष्यवाळुं होय ठे.

दग्धा तिथिनुं फळ यतिवद्वज्र नामना ग्रंथमां आ प्रमाणे कहुं ठे.

“कुष्टं क्षौरेऽम्बरे दौःस्थ्यं गृहवेशे तु शून्यता ।

आयुधे मरणं यात्राकृष्युदाहा निरर्थकाः ॥”

दग्धा तिथिने दिवसे क्षौर कराववाची कुष्ट रोग आय ठे, नवुं वस्त्र पहरेवाची दुःस्थिति आय ठे, नवा घरमां प्रवेश करवाची शून्यता आय ठे, नवुं शस्त्र धारण करवाची मरण आय ठे, अने यात्रा, खेती तथा विवाह करवाची ते निष्फल आय ठे.

हवे क्रूर तिथि कहे ठे.—

त्रिशचतुर्णामपि मेषसिंहधन्वादिकानां क्रमतश्चतस्रः ।

पूर्णाश्चतुष्कत्रितयस्य तिस्रस्त्याज्या तिथिः क्रूरयुतस्य राशेः ॥ ८ ॥

अर्थ—मेषाची, सिंहाची अने धन्याची आरंभीने राशिनां त्रण चतुष्क करवां. तेमां प्रतिपद्वाची आरंभीने अनुक्रमे चार तिथिउं तथा पहेली पूर्णा एटले पांचम ए तिथिउंने पहेला चतुष्कमां क्रूर तिथि जाणवी. ए रीते बीजा चतुष्कमां ठठ्या आरंभी नोम सुधी तथा बीजी पूर्णा एटले दशम क्रूर तिथि जाणवी. तथा त्रीजा चतुष्कमां अग्यारश्या आरंभीने चौदश सुधी तथा त्रीजी पूर्णा एटले पूर्णिमा ए तिथिउंने क्रूर तिथि जाणवी. (आ क्रूर तिथि सर्व शुभ कार्यमां तजवानी ठे.) एटले के मेष राशिमां (रवि, मंगळ, शनि के राहु एमांशी) कोइ पण क्रूर ग्रह होय तो एकम अने पांचम, वृषराशिमां कोइ पण क्रूर ग्रह होय तो बीज अने पांचम, मिथुनमां क्रूर ग्रह होय तो त्रीज अने पांचम, तथा कर्कमां क्रूर ग्रह होय तो चोथ अने पांचम आ तिथिउं क्रूर जाणवी. एवी रीते सिंह राशिमां ठठ अने दशम, कन्यामां सातम अने दशम तथा वृश्चिकमां नोम अने दशम ए तिथिउं क्रूर जाणवी. ए रीते धनमां अग्यारश अने पूर्णिमा, मकरमां वारश अने पूर्णिमा, कुंजमां तेरश अने पूर्णिमा तथा मीनमां चौदश अने पूर्णिमा ए तिथिउं क्रूर जाणवी. आ राशिउं केवळ क्रूर ग्रह सहित होय तो ज ते तिथिउं क्रूर आय ठे, पण सौम्य ग्रहनी साथे होय तो ते तिथिउं शुभ ज जाणवी. “जे माणसनी नामराशि क्रूर ग्रहे आक्रांत होय ते माणसे शुभ कार्यमां ते राशि संवंधी तिथि वर्जवी” एम केटलाक कहे ठे. वळी बीजा कोइ आचार्य कहे ठे के—मेषराशि क्रूर ग्रह सहित होय त्यारे एकम अने पांचमनी पहेली पंदर घमीनो त्याग करवो, वृष राशि क्रूर ग्रह सहित होय त्यारे

વીજ અને પાંચમની વીજી પંદર ધમીનો ત્યાગ કરવો, મિથુન રાશિ કૂર ગ્રહ સહિત હોય તો ત્રીજ તથા પાંચમની ત્રીજી પંદર ધમીનો ત્યાગ કરવો, તથા કર્ક રાશિ કૂર ગ્રહ સહિત હોય તો ચોથ અને પાંચમની ચોથી એટલે ઠેઘી પદર ધમીનો ત્યાગ કરવો એ રીતે સિંહાદિક ચતુષ્કમા તથા ધનાદિક ચતુષ્કમાં પણ તે જ પ્રમાણે જાણવું

હવે તિથિને આશ્રીને કરણો કહે છે —

કરણાન્યથ શકુનિ ૧ ચતુષ્પદ ૨ નાગાનિ ૩ ક્રમાચ્ચ કિંસ્તુમ્ન ૪ ।

અસ્તિતચતુર્દશ્યર્ધાત્તિથ્યર્ધેષુ ધ્રુવાણિ ચત્વારિ ॥ ૯ ॥

અર્થ—જ્યારે જેટલા પ્રમાણવાળી તિથિ હોય ત્યારે તેના અર્ધ પ્રમાણવાળાં સર્વ કરણો હોય છે, કેમકે “તિથિનો અર્ધ જાગ કરણ કહેવાય છે,” એવું વચન છે તે આ પ્રમાણે— કૃષ્ણપક્ષની ચતુર્દશીના અર્ધા જાગથી એટલે રાત્રિથી આરંજીને અર્ધા અર્ધા તિથિમાં અનુ-ક્રમે શકુનિ ૧, ચતુષ્પદ ૨, નાગ ૩, અને કિંસ્તુમ્ન ૪, એ ચાર કરણો ધ્રુવ જાણ્યાં. (કારણ કે તે કરણો નિયમિત સ્થાને રહેલાં હોવાથી ધ્રુવ કહેવાય છે.) અર્થાત્ કૃષ્ણ-પક્ષની ચતુર્દશીની રાત્રિએ શકુનિ કરણ હોય છે અમાવાસ્યાએ દિવસે ચતુષ્પદ અને રાત્રિએ નાગ, તથા શુક્લ પ્રતિપદના દિવસે કિંસ્તુમ્ન કરણ હોય છે.

વાકીનાં કરણો કહે છે —

અથ વવ ૧ વાલવ ૨ કૌલવ ૩ તૈતિલ ૪ ગર ૫ વણિજ ૬ વિષ્ટયઃ ૭ સત ૮ ।

માસેઽષ્ટશશ્ચરાણિ સ્યુરુજ્જ્વલપ્રતિપદન્ત્યાર્ધાત્ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—વવ ૧, વાલવ ૨, કૌલવ ૩, તૈતિલ ૪, ગર, ૫, વણિજ ૬, અને વિષ્ટિ ૭, આ સાત કરણો છે, અને તે શુક્લ પ્રતિપદની રાત્રિથી આરંજીને એક માસમાં આઠ વાર આવૃત્તિ કરવાથી ચર કહેવાય છે અર્થાત્ શુક્લ પ્રતિપદની રાત્રિએ વવ કરણ હોય છે, વીજને દિવસે વાલવ અને રાત્રિએ કૌલવ હોય છે, ત્રીજને દિવસે તૈતિલ અને રાત્રિએ ગર હોય છે (તૈતિલનું વીજું નામ સ્ત્રીવિલોચન પણ છે). ચોથને દિવસે વણિજ અને રાત્રિએ વિષ્ટિ (જષ્ઠા) હોય છે. આ એક આવૃત્તિ થઈ એ પ્રમાણે પાંચમને દિવસે વવ, રાત્રિએ વાલવ, ઠઠને દિવસે કૌલવ અને રાત્રિએ તૈતિલ, સાતમને દિવસે ગર અને રાત્રિએ વણિજ, તથા આઠમને દિવસે વિષ્ટિ, આ વીજી આવૃત્તિ થઈ. એ પ્રમાણે આઠમની રાત્રિએ વવ, તે ઠેવટ શુક્લ એકાદશીની રાત્રિએ વિષ્ટિ આવે આ ત્રીજી આવૃત્તિ થઈ પઠી વારશને દિવસે વવ તે યાવત્ પુનમને દિવસે વિષ્ટિ આ ચોથી આવૃત્તિ થઈ પઠી પુનમની રાત્રે વવ, કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદને દિવસે વાલવ, યાવત્ કૃષ્ણપક્ષની ત્રીજની રાત્રે વિષ્ટિ એ પાંચમી આવૃત્તિ થઈ પઠી ચોથને દિવસે વવ યાવત્ સાતમને દિવસે વિષ્ટિ એ ઠઠી આવૃત્તિ થઈ પઠી સાતમની રાત્રિએ વવ યાવત્ દશમીની રાત્રિએ

विष्टि आवे ते सातमी आवृत्ति अइ. पढी अग्यारशने दिवसे वव यावत् कृष्ण चतुर्दशीए दिवसे विष्टि आवे ते आठमी आवृत्ति अइ. आ आठ आवृत्ति तथा पढीनां चार ध्रुव करणोए करीने आखो मास पूर्ण आय ठे. अहीं जे दिवस तथा रात्रिना विज्ञाग कह्या ठे, तेमां तिथि ज्यारथी शरु आय त्यारथी त्रीश घन्टी सुधी दिवस (पूर्व-दळ) जाणवो, अने बीजी त्रीश घन्टी रात्रि (पश्चिमदळ) जाणवी. एदले के तिथिनी जेदली घन्टी होय तेना बे जाग करी पहेला जागने दिवस अने बीजा जागने रात्रि समजवी.

प्रसंगने लीधे आ करणोना स्वामी कहे ठे.—

“इन्द्रो १ विधि २ मित्रा ३ र्यम ४ जू ५ श्री ६ शमना ७ श्रद्धेषु करणेषु ।

कलि १ वृष २ फणि ३ मरुतः ४ पुनरीशाः क्रमशः स्थिरेषु स्युः ॥”

इन्द्र १, ब्रह्मा २, मित्र ३, सूर्य ४, पृथ्वी ५, लक्ष्मी ६ अने यम ७ आ अनुक्रमे वव विगेरे चळ करणोना स्वामी ठे. तथा कलि १, वृषज २, सर्प ३ अने वायु ४ आ शकुनि विगेरे चार ध्रुव करणोना अनुक्रमे स्वामी जाणवा.”

करणोनुं फळ कहे ठे.—

दशामूनि विविष्टीनि दिष्टान्यखिलकर्मसु ।

रात्र्यहर्वृत्ययाज्ञज्राऽप्यहुष्टैवेति तद्विदः ॥ ११ ॥

अर्थ—विष्टि विनानां वाकीनां दशे करणो सर्व कार्यमां शुज ठे. अर्थात् एक विष्टि (जज्रा) करण ज अशुज ठे. तथा जज्रा पण रात्रि अने दिवसना विपर्यासथी अदूषित ठे एदले शुज ठे एम तेना विद्वानो कहे ठे. अर्थात् रात्रिनी (तिथिना पश्चिम-दळनी) जज्रा जो दिवसे आवे अथवा दिवसनी (तिथिना पूर्वदळनी) जज्रा जो रात्रिए आवे तो ते अशुज नथी.

जज्राना अशुजपणा माटे ग्रंथांतरमां कह्युं ठे के.—

“यदि जज्राकृतं कार्यं प्रमादेनापि सिध्यति ।

प्राप्ते तु षोरुशे मासे समूलं तद्धिनश्यति ॥”

“जो कदाच जज्रामां करेलुं कार्य चूलथी पण सिद्ध अइ गयुं होय तोपण सोळमो मास प्राप्त अये ते कार्य मूल सहित नाश पामे ठे.”

कोइ वखत जज्राने प्रशस्य पण कही ठे. ते विपे नारचंजना टिप्पनकमां कह्युं ठे के—

“दाने चानशने चैव घातपातादिकर्मणि ।

खराश्वप्रसवे श्रेष्ठा जज्रान्यत्र न शस्यते ॥”

“दानमां, अनशनमां, घात अने पात विगेरे कर्ममां, तथा गधेरा अने घोमानी प्रसू-तिमां जज्रा श्रेष्ठ ठे, अन्य कार्यमां श्रेष्ठ नथी.”

જઞા રાત્રિ અને દિવસના વિપર્યાસથી અદૂષિત છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

“રાત્રિજઞા યદાઽહિ સ્યાદહર્જઞા યદા નિશિ ।

ન તત્ર જઞાદોષઃ સ્યાત્ સર્વકાર્યાણિ સાધયેત્ ॥”

“રાત્રિની જઞા જો દિવસે હોય અને દિવસની જઞા જો રાત્રે હોય તો તે વચ્ચે જઞાનો દોષ નથી. તે સર્વ કાર્યોને સાધે છે.”

બઢી “યા વિષ્ટિક્રમપ્રાપ્તા સ્યાત્” “અન્ય દિવસની જઞા અન્ય દિવસે ઇટલે તેથી વીજે દિવસે આવી હોય અથવા અન્ય રાત્રિની જઞા અન્ય રાત્રિએ આવી હોય તો તે અદૂષિત છે (શુદ્ધ છે)” આમ પણ કોઈક કહે છે આ વચ્ચે વચ્ચનોનો અગ્નિપ્રાય ઇટે જે પોતાના સ્થાનથી ત્રણ થવાને લીધે તે જઞા નિર્વળ છે, પરંતુ આ વચ્ચે વચ્ચનો વધુ સંમત નથી, કેમકે અન્ય સ્થાને ગવેલા (રહેલા) વિપાદિકનું પણ મારણસ્વરૂપ નાશ પામતું નથી. એમ ત્રિવિક્રમ કહે છે અહીં આ પ્રમાણે વિશેષ જાણવો.

“સુરજે વત્સ યા જઞા સોમે સૌમ્યે સિતે ગુરૌ ।

કદ્યાણી નામ સા પ્રોક્તા સર્વકાર્યાણિ સાધયેત્ ॥”

“હે વત્સ (શિષ્ય) ! દેવગણના નહત્રમાં સોમ, વુધ, શુક્ર કે ગુરુવારે જઞા આવે તો તે કદ્યાણી નામની જઞા કહેલી છે, તે સર્વ કાર્યોને સાધનારી છે ” બઢી—

“સ્વર્ગેઽજોદૈણકર્કેવ્યધઃ સ્ત્રીયુગ્મધનુસ્તુલે ।

કુંજમીનાલિસિદ્ધેષુ વિષ્ટિર્મર્ત્યેષુ લેલતિ ॥”

“મેષ, વૃષ, મકર અને કર્કના ચંદ્ર હોય ત્યારે વિષ્ટિ (જઞા) સ્વર્ગમાં ક્રીના કરે છે, કન્યા, મિથુન, ધન અને તુલાના ચંદ્ર હોય ત્યારે વિષ્ટિ પાતાલમાં ક્રીના કરે છે, તથા કુંજ, મીન, વૃશ્ચિક અને સિંહના ચંદ્ર હોય ત્યારે વિષ્ટિ મનુષ્યલોકમાં ક્રીના કરે છે.”

જઞાનો કાલ (સમય) સ્પષ્ટ રીતે વતાવે છે.—

રાત્રૌ ચતુર્થ્યેકાદશ્યોરષ્ટમીરાકયોર્દિવા ।

જઞા શુક્લે તિથૌ કૃષ્ણે ત્વેકૈકોને યથાક્રમાત્ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—શુક્લપદ્ધમાં ચતુર્થી તથા એકાદશીની રાત્રિએ (પશ્ચિમદલમાં) અને અષ્ટમી તથા પૂર્ણિમાએ દિવસે (પૂર્વદલમાં) જઞા હોય છે, અને કૃષ્ણપદ્ધમાં અનુક્રમે એક એક ઓઠી તિથિએ હોય છે ઇટલે કે કૃષ્ણપદ્ધમાં તૃતીયા અને દશમીની રાત્રિએ (પશ્ચિમ-દલમાં અને સપ્તમી તથા ચતુર્દશીએ દિવસે (પૂર્વદલમાં) જઞા હોય છે

અહીં કોઈને શંકા થાય કે—“વિષ્ટિ અશુદ્ધ હોવાથી તેને વર્જવા માટે વિષ્ટિ નામનું એક જ કરણ કહેવું યોગ્ય છે, પરંતુ વીજા વચ્ચે વિગેરે કરણોનું વર્ણન કર્યું તેનો ક્યા ઉપ-યોગ થશે ?” આનો જવાબ એ છે કે—“સંક્રાંતિ વિગેરેમાં આ સર્વ કરણોનો ઉપયોગ ” કહ્યું છે કે—

“शकुनिचतुष्पदनागे किंस्तुघ्ने कोलवे वणिज्ये च ।
ऊर्ध्वं संक्रमणं गरतैतिलविष्टिषु पुनः सुप्तम् ॥
वववालवे निविष्टं सुजिह्वं चोर्ध्वसङ्गमे ।
उपविष्टो रोगकरः सुप्तो दुर्जिह्वकारकः ॥”

“शकुनि, चतुष्पद, नाग, किंस्तुघ्न, कोलव અને વણિજ્ય એટલાં કરણમાં જો સંક્રાંતિ વેળી હોય તો તે ઊર્ધ્વ (ઉજેલી) સંક્રમણ કહેવાય છે. ગર, તૈતિલ અને વિષ્ટિમાં સંક્રાંતિ વેળી હોય તો તે સુપ્ત (સુતેલી) કહેવાય છે અને વવ તથા વાલવમાં સંક્રાંતિ વેળી હોય તો તે વેઢેલી સંક્રાંતિ કહેવાય છે. તેમાં જો ઊર્ધ્વ (ઉજેલી) સંક્રાંતિ હોય તો સુકાઠ આવે, વેઢેલી હોય તો રોગને ઉત્પન્ન કરે અને સુતેલી હોય તો ડુકાઠ આવે.” તથા—“શીતોષ્ણવર્ષર્તુષુ સૂર્યસંક્રમાઃ, ક્રમેણ સુપ્તોર્ધ્વનિવેશિનઃ શુચ્ચાઃ ।” “શીત ઋતુમાં, ઉષ્ણ ઋતુમાં અને વર્ષા ઋતુમાં અનુક્રમે કરી સુતેલી, ઊર્ધ્વ અને વેઢેલી સંક્રાંતિ હોય તો તે શુચ્ચ છે, એટલે શીત ઋતુમાં સૂર્યસંક્રાંતિ સુપ્ત હોય તો તે શુચ્ચ છે, ઉષ્ણ ઋતુમાં સૂર્યસંક્રાંતિ ઊર્ધ્વ હોય તો તે શુચ્ચ છે અને વર્ષા ઋતુમાં સૂર્યસંક્રાંતિ વેઢેલી હોય તો તે શુચ્ચ છે.” તથા “પૂર્વ અને ઉત્તર એવાં બે કરણની સંધિમાં (એક કરણની સમાપ્તિમાં અને બીજા કરણના પ્રારંભમાં) રહેલી સંક્રાંતિ સુપ્તોત્થિતા (સુષ્ણે ઉઠેલી) નામે કહેવાય છે, તે સર્વદા અશુચ્ચ જ છે.” એમ પૂર્ણજ્ઞ કહે છે.

વિષ્ટિનાં મુખાદિક અંગો અને તેના ફલને કહે છે.—

વાણ ૫ દ્વિ ૨ દિગ્ ૧૦ જલધિ ૪ ષટ્ ૬ ત્રિક ૩ નામિકાસુ,

વક્ત્રં ૧ ગલો ૨ હૃદય ૩ નાત્રિ ૪ કટા ૫ શ્ર પુષ્પ ૬ ।

વિષ્ટેર્વિદધ્યુરિહ્ કાર્ય ૧ વપુઃ ૨ સ્વ ૩ બુદ્ધિ ૪—

પ્રેસ ૫ દ્વિષાં દ્વય ૬ મિમેઽવયવાઃ ક્રમેણ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—વિષ્ટિની પહેલી પાંચ નામિકા (ઘમી)ને વિષ્ટિનું મુખ જાણવું, ત્યારપછીની બે ઘમીને કંઠ જાણવો, ત્યારપછીની દશ ઘમીને હૃદય જાણવું, ત્યારપછીની ચાર ઘમીને નાત્રિ જાણવી, ત્યારપછીની ઠ ઘમીને કટિ જાણવી અને ત્યારપછીની ત્રણ ઘમીને પુષ્પ જાણવું. તેમાં જો વિષ્ટિને મુખે કાર્ય કર્યું હોય તો તે કાર્યનો નાશ આવે છે, કંઠે કર્યું હોય તો શરીરનો નાશ (મરણ) આવે છે, હૃદયે કર્યું હોય તો વ્યવહારનો નાશ આવે છે, નાત્રિએ બુદ્ધિનો નાશ આવે છે, કટિએ પ્રીતિ આવે છે, અને પુષ્પે અવધન જયની પ્રાપ્તિ આવે છે. આ વિષે લક્ષ્ય કહે છે

“શુચ્ચાશુચ્ચાનિ કાર્યાણિ
નામીત્રયમિતે પુષ્પે

“આ પૃથ્વી પર શુદ્ધ અથવા અશુદ્ધ જે કોઈ કાર્ય અસાધ્ય હોય તે ત્રણ ધનીના પ્રમાણવાળા વિદિના પુઢે કરવાથી સિદ્ધ થાય છે.” તેનું પુઢ આ પ્રમાણે કહ્યું છે —

“દશમ્યામષ્ટમ્યાં પ્રથમઘટિકાપચ્ચક્રપરં,
હરિદ્યૌ ૧૧ સપ્તમ્યાં ત્રિદશ ૧૩ ઘટિકાન્તે ત્રિઘટિકમ્ ।
તૃતીયાયાં રાક્ષાસુ ચ ગતસર્વિંશૈક ૨૧ ઘટિકે,
ધ્રુવં વિદેઃ પુઢં શિવતિથિ ૧૪ ચતુર્થ્યોશ્ચ વિગલત્ ॥”

“દશમ અને આઠમે પ્રથમની પાંચ ધની પઠી વિદિનું પુઢ આવે છે, પટલે કે તે તિથિએ વિદિનો કટિની વીંજી ધનીથી પ્રારંજ થાય છે, તેથી પાંચ ધની પઠી પુઢ આવે અને ત્યારપઠી મુલ વિગેરે કટિ પર્યંત અંગો આવે છે. અગ્યારશ અને સપ્તમીને દિવસે હૃદયની ઢેહી ત્રણ ધનીથી વિદિનો પ્રારંજ થાય છે, તેથી વિદિની તેર ધની ગયા પઠી તેનું ત્રણ ધની પ્રમાણ પુઢ આવે છે ત્રીજ અને પુનમને દિવસે વિદિનો કંઠની વીંજી ધનીથી પ્રારંજ થાય છે, તેથી વિદિની એકવીંશ ધની ગયા પઠી તેનું પુઢ આવે છે, તથા ચોથ અને ચૌદશને રોજ વિદિનો મુલથી પ્રારંજ થાય છે, તેથી વિદિ હતરતા ઢેહી ત્રણ ધની પુઢ આવે છે ” જહા (વિદિ)નો આકાર આ પ્રમાણે કહ્યો છે.—

“સર્પિણી વૃશ્ચિકી જહા દિવારાન્વ્યો. સ્મૃતા ક્રમાત્ ।

સર્પિણ્યા વદનં ત્યાજ્યં વૃશ્ચિક્યાઃ પુઢમેવ ચ ॥”

“દિવસની જહા સર્પિણી કહી છે, અને રાત્રિની જહા વૃશ્ચિકી (વાંઠણ) કહી છે. તેમાં સર્પિણીનું મુલ અને વૃશ્ચિકીનું પુઢ તજવા યોગ્ય છે ” આ પ્રમાણે કેટલાક કહે છે. વહી વીંજા કોઈ એમ કહે છે કે—“શુક્લપદની જહા સર્પિણી છે અને કૃણ્ણપદની જહા વૃશ્ચિકી છે ”

અહીં વિદિના મુલ વિગેરે અંગો પાંચ વિગેરે ધનીવાળાં કહ્યાં છે તે માત્ર વ્યવહારથી સામાન્ય રીતે સાઠ ધનીની તિથિ હોય તો ત્રીંશ ધનીની અર્ધી તિથિ થાય અને અર્થ—જ આ કહેલી ધનીની વ્યવસ્થા ઘટી શકે છે, પરંતુ તિથિ સાઠ ધનીથી ન્યૂન કે તથા પૂર્ણમધ્ય ત્યારે અર્ધી તિથિ પણ ન્યૂનાધિક હોય તે વચ્ચે મુલાદિકની પાંચ વિગેરે ઓઠી તિથિ ન્યૂનાધિક થાય છે. દાખલા તરીકે કોઈ તિથિ જઘન્યથી ૫૪ ધની હોય ઢલમા અને સંજેયે ૨૭ ધનીની હોય, માટે વિદિ પણ ૨૭ ધનીની હોય, તથા કોઈ તિથિ અહીં કોડને ૨૧ હોય ત્યારે ૩૩ ધનીની અર્ધી તિથિ હોય, માટે વિદિ પણ ૩૩ ધનીની એક જ કરાણ કહેવું થ માન મધ્યમ હોય ત્યારે વિદિ પણ મધ્યમ પ્રમાણવાળી હોય છે યોગ અશે ?” આનો જવાબ સાઠ પલ્લ હોવાથી તેને વિદિની ધની ૩૦ હોવાથી ત્રીંશે જાગ છે ” કહ્યું છે કે—

ટે વિદિ ત્રીંશ ધનીથી જેટલી ધની ન્યૂન કે અધિક હોય તેટલી

घनीथी वमणा पळ दरेक अंगनी घनीडमांथी न्यून के अधिक करवा. जेमके कोइ तिथिए विष्टि २ए घनीनी होय त्यारे ज्ञाना मुखनी पांच घनीमांथी दश पळ न्यून करवा, तेदलुं विष्टिनुं मुख समजवुं. ए जरीते विष्टिनुं गळुं वे घनीनुं ठे तेथी वे घनी-मांथी चार पळ न्यून करवा, तेदलुं विष्टिनुं गळुं जाणवुं. ए ज प्रमाणे विष्टिनुं हृदय दश घनीनुं ठे तेथी तेमांथी वीश पळ न्यून करवा, तथा नाजि चार घनीनी ठे माटे चार घनीमांथी आठ पळ न्यून करवा, तथा कटि ठ घनीनी ठे माटे तेमांथी बार पळ न्यून करवा, अने पुढ त्रण घनीनुं ठे तेथी तेमांथी ठ पळ न्यून करवा. आ मान त्रीश घनीमांथी एक घनी न्यून एटले २ए घनीनी विष्टि होय त्यारे समजवुं, पण ज्यारे विष्टि त्रीश घनीमांथी वे घनी न्यून होय एटले के २० घनीनी होय, त्यारे उपर कहेलुं हानिनुं प्रमाण वमाणुं करीने न्यून करवुं. जेमके विष्टि एक घनी उंढी हती त्यारे पांच घनीना प्रमाणवाळा मुखमांथी दश पळ न्यून कर्या हता, तेथी ज्यारे विष्टि वे घनी ओढी ठे त्यारे तेथी वमणा एटले वीश पळ न्यून करवा, अने ज्यारे विष्टि त्रीश घनी-मांथी त्रण घनी न्यून होय एटले के सत्यावीश घनी होय त्यारे ते ज हानिनुं प्रमाण त्रण गणुं ओढुं करवुं. जेम एक घनी न्यून हती त्यारे विष्टिना मुखमां दश पळ न्यून कर्या हता तेम त्रण घनी न्यून होवाथी त्रीश पळ न्यून करवा जोइए. ए ज प्रमाणे विष्टि त्रीश घनी उपर एक, वे के त्रण घनी विगेरेनी वृद्धि होय त्यारे पण ते ज प्रमाणे विष्टिना ते ते अंगनी घनीथी वमणा करेला पळो ते ते अंगनी घनीमां वधारवा. जेमके विष्टि एकत्रीश घनी होय तो तेना मुखनी पांच घनी ठे, तेथी तेमां दश पळ वधारे समजवा विगेरे.

विष्टिनुं मुख एकांतपणे तजवा योग्य ठे, माटे यात्रादिक समयमां ते विष्टि जे प्रकारे सन्मुख आय ठे ते कहे ठे.—

जडेन्द्रा १४ ष्टा ८ श्व ७ तिथ्य १५ बिध ४ दशे १० शा ११ मि ३ मिते तिथौ ।

दिग् ८ यामा ८ ष्टकयोर्नेष्टा संमुखी पृष्ठतः शुजा ॥ १४ ॥

अर्थ—चतुर्दशीने दिवसे पहेले पहोरे विष्टि पूर्व दिशामां होय ठे, अष्टमीना बीजा प्रहरे अग्नि खूणामां होय ठे, सप्तमीना त्रीजे प्रहरे दक्षिणमां होय ठे, पूर्णिमाना चोथा प्रहरे नैर्ऋत्य खूणामां होय ठे, चतुर्थीना पांचमे प्रहरे पश्चिममां होय ठे, दशमीने ठेठे प्रहरे वायव्यमां होय ठे, एकादशीने सातमे प्रहरे उत्तर दिशामां होय ठे अने तृती-याना आठमा प्रहरे ईशान खूणामां होय ठे. आ विष्टि प्रयाणादिक कार्यमां सन्मुख होय तो ते अशुच जाणवी, अने पाठळ होय तो ते शुच जाणवी. आ विष्टिनी दिशा विगेरे जोवानी बीजी रीत—

“ધ્રુજાદૃણી સિતે પદે ગૃઠિજૂઢ સિતેતરે ।

વ્યજ્જનૈસ્તિથયો દ્વેયાઃ સ્વરૈશ્ચ પ્રહરા દિશઃ ॥”

શુકલપદ્મમાં ધ્રુ, જા, દૃ અને ણી તથા કૃષ્ણપદ્મમાં ગૃ, ણિ, જૂ અને ઢ એ અક્ષરોમાં વ્યંજને કરીને તિથિ જાણવી અને સ્વરે કરીને પ્રહર તથા દિશા જાણવી. એટલે કે ધ્રુ એ ચોથો વ્યંજન અને પાંચમો સ્વર છે તેથી ચોથને દિવસે પાંચમી દિશા (પશ્ચિમ) માં પાંચમા પ્રહરે પ્રયાણ કરનારને વિષ્ટિ સન્મુલ આવે છે, એ જ પ્રમાણે જા એ આઠમો વ્યંજન અને વીજો સ્વર હોવાથી આઠમને દિવસે વીજી દિશામાં એટલે અગ્નિ સ્તૂળામાં વીજે પ્રહરે પ્રયાણ કરનારને જજા સન્મુલ થાય છે દૃ એમાં ઢ એ અગ્યારમો વ્યંજન અને ઋ એ સાતમો સ્વર હોવાથી અગ્યારશને દિવસે સાતમી પ્રહરે સાતમી દિશા (ઉત્તર) માં પ્રયાણ કરનારને વિષ્ટિ સન્મુલ આવે છે ણી એમાં ણ એ પંદરમો વ્યંજન અને ઈ એ ચોથો સ્વર હોવાથી પૂર્ણિમાને દિવસે ચોથા પ્રહરે ચોથી દિશા (નૈઋત્ય) માં પ્રયાણ કરનારને વિષ્ટિ સન્મુલ હોય છે. એ જ પ્રમાણે ગૃ, ણિ, જૂ અને ઢ એ અક્ષરોમાં પણ જાણી લેવું

॥ ઇતિ તિથિદારમ્ ॥ ૧ ॥

॥ અથ વારદ્વારમ્ ॥ ૨ ॥

હવે વીજું વારદ્વાર કહે છે, તેમા વારનો આરંજ ક્યારે થાય છે ? તે કહે છે.—

વારાદિરુદયાદૂર્ધ્વ પલૈર્મેપાદિગે રવૌ ।

તુલાદિગે ત્વધસ્ત્રિશત્તદ્યુમાનાન્તરાર્ધજૈઃ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—મેપાદિક ઠ રાશિમા સૂર્ય રહ્યો હોય ત્યારે સૂર્યોદયની પઠી તે દિવસના દિન-માન અને ત્રીશની વચ્ચેના આંતરાના અર્ધ પલ્લવે વારનો આરંજ થાય છે, અને તુલા-દિક ઠ રાશિમા સૂર્ય રહ્યો હોય ત્યારે સૂર્યોદયની પહેલા તેટલા પલ્લે વારની પ્રવૃત્તિ થાય છે જેમકે ગુર્જર દેશમા કર્ક સંક્રાંતિએ ઉત્કૃષ્ટ દિનમાન ધની ૩૩ પલ્લ ૪૮ હું હોય છે, તેમાથી ત્રીશ વાદ કરતાં વાકી ધની ૩ પલ્લ ૪૮ રહ્યા તેનો અર્ધ જાગ કરતા ધની ૧ પલ્લ ૧૪ રહ્યા એટલે કે કુલ ૧૧૪ પલ્લ રહ્યા, માટે તે દિવસે સૂર્યોદય પઠી ૧૧૪ પલ્લે વારનો આરંજ જાણવો તે જ પ્રમાણે મકર સંક્રાંતિમા અધન્ય દિનમાન ધની ૨૬ પલ્લ ૧૨ હું હોય છે તેને ત્રીશમાથી વાદ કરતા વાકી ધની ૩ પલ્લ ૪૮ રહ્યા. તેને પ્રથમની જેમ અર્ધ કરતા ૧૧૪ પલ્લ રહ્યા, માટે તે દિવસે સૂર્યોદય પહેલા ૧૧૪ પલ્લે વારની પ્રવૃત્તિ જાણવી. એ જ પ્રમાણે મધ્યમ દિનમાન હોય ત્યારે પણ આ રીતે જ જાણવું આ વારના આરંજનો સમય કહેવાનુ પ્રયોજન એ છે જે આગલ જે કાલહોરા તથા અર્ધ પ્રહર ઝિગેરે કહેવામા આવશે તેની ગણતરી વારના આરંજથી કરવાની છે. દિનમાન લાવવાનો સ્થૂલ ઉપાય—સામાન્ય ઉપાય આ પ્રમાણે કહ્યો છે.—

“रसदि २६ नाड्योऽर्कपला १२ मृगे स्युः, सचापकुंजैऽष्टकृतैः पलैस्ताः २६-४७ ।
अद्यौ च मीनेऽष्टयमाः सशक्रा २७-१४, मेषे तुलायामपि त्रिंशदेव ३० ॥
कन्यावृषे जूशिखिनो ३१ऽङ्गवेदैः ४६, सार्कास्त्रिरामा मिथुने च सिंहे ३३-१२ ।
कर्के त्रिरामा वसुवेदयुक्ता ३३-४७, एषा मितिः संक्रमवासराणाम् ॥”

“मकर संक्रांतिने पहेले दिवसे घमी २६ पळ १२ नुं दिनमान होय ठे, धन अने कुंज संक्रांति ए घमी २६ पळ ४७ नुं दिनमान होय ठे, वृश्चिक अने मीन संक्रांति ए घमी २७ पळ १४ नुं दिनमान होय ठे, मेष अने तुला संक्रांति ए ३० घमी नुं दिनमान होय ठे, कन्या अने वृष संक्रांति ए घमी ३१ पळ ४६ नुं दिनमान होय ठे, मिथुन अने सिंह संक्रांति ए घमी ३३ पळ १२ नुं दिनमान होय ठे, तथा कर्क संक्रांतिना पहेले दिवसे घमी ३३ पळ ४७ नुं दिनमान होय ठे. आ प्रमाणे ते ते संक्रांतिने पहेले दिवसे दिनमान होय ठे, अने त्यारपढी—

“एकार्क १-१२ पक्षद्विशरा २-१२ स्त्रिदन्ता ३-३२—
स्त्रिदन्त ३-३२ पक्षद्विशराः २-१२ कुसूर्याः १-१२ ।
मृगादिषट्केऽहनि वृद्धिरेवं, कर्कादिषट्केऽपचितिः पलाद्या ॥”

“मकर संक्रांतिमां दरेक दिवसे पळ १ विपळ १२ एटलुं दिनमान वृद्धि पामे ठे, कुंज संक्रांतिमां पळ २ विपळ १२ दरेक दिवसे वृद्धि पामे ठे, मीन संक्रांतिमां पळ ३ विपळ ३२ वृद्धि पामे ठे, मेष संक्रांतिमां पळ ३ विपळ ३२, वृष संक्रांतिमां पळ २ विपळ १२ तथा मिथुन संक्रांतिमां पळ १ विपळ १२ एटलुं दिनमान दरेक दिवसे वृद्धि पामे ठे. ए ज रीते कर्क, सिंह, कन्या, तुला, वृश्चिक अने धन संक्रांतिमां अनुक्रमे उपर प्रमाणे तेटलुं तेटलुं दिनमान हानिने पामे ठे. दिनमान जेटलुं वृद्धि पामतुं होय तेटली रात्रिना माननी हानि जाणवी अने दिनमाननी जेटली हानि होय तेटली रात्रिना माननी वृद्धि जाणी लेवी. ए प्रमाणे वृद्धि हानि करवाथी कुल पळनी संख्या आ प्रमाणे आवे ठे—

“वह्नुः षसु मयराऽसु पलाण षत्तीस ३६ षलसि ७६ षहिअसयं १०६ ।
कमउक्कमउ हायऽ तहेव कक्काऽरासीसु ॥”

“मकर विगेरे ष संक्रांतिमां ३६, ७६ अने १०६ पळ क्रमे तथा उत्क्रमे वृद्धि पामे एटले के मकर संक्रांतिमां ३६, कुंजमां ७६, मीनमां १०६, मेषमां १०६, वृषमां ७६ ने मिथुन संक्रांतिमां ३६ पळनी दिनमानमां वृद्धि आय ठे. ते ज प्रमाणे कर्क विगेरे संक्रांतिमां ३६, ७६ अने १०६ पळ क्रमे तथा उत्क्रमे हानि पामे ठे.

દિનમાનનું ચંત્ર—

સંક્રાંતિના પ્રથમ દિવસનું	માસાવધિ પ્રતિદિન માન	આશ્વા માસમાં વૃદ્ધિ હાનિના
માન	પલ્લ વિપલ્લ	કુલ પલ્લ.
મકર	૧૬ ૧૨	૩૬
કુંજ	૧૬ ૪૮	૮૬
મીન	૧૮ ૧૪	૧૦૬
મેષ	૩૦ ૦	૧૦૬
વૃષ	૩૧ ૪૬	૮૬
મિથુન	૩૩ ૧૨	૩૬
કર્ક	૩૩ ૪૮	૩૬
સિંહ	૩૩ ૧૨	૮૬
કન્યા	૩૧ ૪૬	૧૦૬
તુલા	૩૦ ૦	૧૦૬
વૃશ્ચિક	૧૮ ૧૪	૮૬
ધન	૧૬ ૪૮	૩૬

દિનવૃદ્ધિ ગ્રંથમા આ પ્રમાણે વિશેષ કહ્યો છે —

“વિશ્વિચ્છાકુંજાદિતિ નિસિ મુદ્ધિ વિસ ધણુહકકતુલિમગ્ને ।

મિગમિદુણકલ્પસીદ્ધે નિસિ અંતે સંકમદ્ વારો ॥”

“વૃશ્ચિક, કુંજ, મીન અને મેષ આ ચાર સંક્રાંતિમાં રાત્રિના પ્રારંજ વચ્ચે વારનો પ્રારંજ થાય છે, વૃષજ, ધન, કર્ક અને તુલા સંક્રાંતિમાં અર્ધ રાત્રિએ વારનો પ્રારંજ થાય છે, મકર, મિથુન, કન્યા અને સિંહ સંક્રાંતિમાં રાત્રિના અંતમાં વારનો પ્રારંજ થાય છે.”

“રામ ૩૦ રસ ૬૦ નન્દ ૯૦ વાણા ૧૦ વેદા ૪૦ ઘૌ ૮૦ સપ્ત ૭૦ દશહતા: કાર્યા: । મન્દાદીનાં દિનત: ક્રમેણ જોગસ્ય નાઢ્ય: સ્યુ: ॥”

“શનિવારની જોગધની દિવસના પ્રારંજથી ૩૦ ધની સુધી છે, ત્યારપછીની ૬૦ ધની રવિની જોગનાની (ધની) છે, ત્યારપછીની ૯૦ ધની સોમની, પછી ૧૦ ધની મંગલની, પછીની ૪૦ ધની બુધની, પછીની ૮૦ ધની ગુરુની અને ત્યારપછીની ૭૦ ધની શુક્રવારની જોગનાની છે (શનિવારની સવારથી આરંજીને આવતા શનિવારની સવારે આ સર્વ ધનીનું પૂર્ણ થાય છે) માટે જ શનિવાર સુતો હોય તો તેને શુજ કહ્યો છે, કેમકે શનિવારે દિવસની ત્રીશ ધની પૂરી થયે રાત્રે રવિની જોગધની હોવાથી શનિ સુતેલો કહેવાય છે, માટે તે શુજ છે.

हवे वारनां नामो तथा तेमनुं फल कहे ठे—

रविचन्द्रमंगलबुधा गुरुशुक्रशनैश्चराश्च दिनवाराः ।

रविकुजशनयः क्रूराः सौम्याश्चान्ये पदोनफलाः ॥ १६ ॥

अर्थ—रवि, सोम, मंगल, बुध, गुरु, शुक्र અને શનિ એ સાત વાર છે. તેમાં રવિ, મંગલ અને શનિ એ ત્રણ વાર ક્રૂર છે અને બાકીના ચાર વાર સૌમ્ય છે. આ સર્વે વારો ૧/૪ શુભાશુભ ફલ આપનારા છે. એટલે કે વીશ વસાની અપેક્ષાએ પંદર વસા જેટલું ફલ આપે છે. ક્રૂર વારમાં કરેલું કાર્ય પંદર વસા અશુભ ફલ આપે છે, અને સૌમ્ય વારમાં કરેલું કાર્ય પંદર વસા શુભ ફલ આપે છે. કહ્યું છે કે—

“રવિમન્દારવારેષુ યસ્મિન્ સંક્રમતે રવિઃ ।

તસ્મિન્માસિ જયં વિદ્યાદુર્જિહ્વાવૃદ્ધિતસ્કરૈઃ ॥”

“રવિ, શનિ કે મંગલવારે જો સૂર્યની સંક્રાંતિ થઈ હોય તો તે માસમાં ડુકાળ, અનાવૃદ્ધિ તથા ચોરાદિકનો જય થાય છે એમ જાણવું;” પરંતુ આ ત્રણ વારોની ક્રૂરતા જેટલી દિવસે ગણાય છે તેટલી રાત્રિએ ગણાતી નથી. કહ્યું છે કે—“ન વારદોષાઃ પ્રજવન્તિ રાત્રૌ” “રાત્રિએ વારના દોષ સમર્થ થતા નથી.” વારોને વિષે આ પ્રમાણે કાર્યો કરવાનાં કહ્યાં છે.—રાજ્યાન્નિષેક, નોકરી, વિચાર, શસ્ત્ર, ઔષધ, વિદ્યા, સંગ્રામ, પ્રયાણ, સુવર્ણ, તાંબુ, ઊન, અલંકાર, શિલ્પ (કારીગરી), પુણ્યકર્મ તથા ઉત્સવાદિક કાર્યો રવિવારે કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. રૂપું, ગાયન, ઝોજન, રેતી તથા વેપાર વિગેરે કાર્યો સોમવારે કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. સર્વ ક્રૂર કર્મ, રક્તસ્રાવ, સુવર્ણ, પરવાળા, ખાણ, ધાતુ, સેના નિવેશાદિક કાર્યો મંગલવારે કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. અદ્ધર શીલવા, કાન વિંધવા, કવિતા રચવી, કસરત કરવી, તર્ક કરવો, વાદ વિવાદ કરવો તથા કલાન્યાસ એ વિગેરે કાર્યો બુધવારે સિદ્ધ થાય છે. સર્વે શુભ માંગલિક કાર્ય, દીક્ષા, વિદ્યા, યાત્રા, ઔષધ વિગેરે ગુરુવારે સિદ્ધ થાય છે. દીક્ષાને વર્જીને બુધ અને ગુરુમાં કહેલાં સર્વ કાર્યો શુક્રવારે સિદ્ધ થાય છે, અને દીક્ષા, ઘરપ્રવેશ, ઘરનો આરંભ વિગેરે સ્થિર કાર્ય તથા ક્રૂર કાર્ય શનિવારે કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. એમ કહ્યું છે, સામાન્ય રીતે કહીએ તો—

“સર્વાર્થસાધકા વારા ગુરુશુક્રબુધેન્દવઃ ।

પ્રોક્તમેવ કૃતં કર્મ જૌમાર્કાર્કિષુ સિદ્ધ્યતિ ॥”

“ગુરુ, શુક્ર, બુધ અને સોમ એ વારો સર્વ કાર્યના સાધક છે, અને મંગલ, રવિ તથા શનિવારે જે કાર્ય કરવાનું કહ્યું હોય તે જ કરવાથી સિદ્ધ થાય છે.” આ દૈવજ્ઞવદ્વચ્ચમાં કહ્યું છે. તથા—

“લાક્ષાકુસુંજમંજિષ્ઠારાગે કાશ્ચનન્નૂષણે ।

શસ્તૌ જૌમરવી લોહોપલત્તપુવિધૌ શનિઃ ॥”

“લાલ, કમુંવો અને મજિત એ રંગને વિષે તથા સુવર્ણના જૂપણને વિષે મંગલ તથા રવિ સારા છે, અને લોહું, પથ્થર તથા સીસાને વિષે શનિવાર સારો છે ” તથા—

“ઢવ્યાદિદાનગ્રહણે નિધાને, વાણિજ્યમેવાગુરુરાજયોગે ।

કલાકૃપિસ્ત્રીશુજકર્મવિત્તન્યાસૌપધેશ્વારશની ન શસ્તૌ ॥”

“ઢવ્યાદિક લેવા દેવામાં, નિધાનમાં, વેપારમાં, નોકરીમાં, ગુરુ અને રાજના દર્શનમાં, કલા શીખવામાં, લેતી કરવામાં, સ્ત્રીના સમાગમમાં, શુજ કાર્યમાં, ઢવ્યની થાપણ મૂકવામાં અને ઔપધ લાવામાં આટલા કાર્યમાં મંગલ તથા શનિ સારા નથી ” એમ યતિવદ્વજના કહ્યું છે

આ વિષે વિશેષમાં લલ્લ આ પ્રમાણે કહે છે —

“અપચયકરસ્ય કુયાદ્ગ્રહસ્ય વારે સ્વવારવિહિતં યત્ ।

અપચયકરગ્રહદિને કૃતમપિ સિદ્ધિં ન યાતિ પુનઃ ॥”

“પોતપોતાના વારમાં કરવાના જે કાર્ય કહ્યા છે તે અપચય (વૃદ્ધિ) કરનારા ગ્રહને વારને વિષે કરવામાં આવે છે, પણ અપચય (હાનિ) કરનારા ગ્રહના વારને વિષે કરવામાં આવતા નથી, કારણ કે તે વારમાં કરેલું કાર્ય કોઈ પણ પ્રકારે સિદ્ધ થતું નથી આગત કહેવામાં આવતા ગોચરાદિક વિધિ કરીને જ્યારે જે ગ્રહ જેને અનુકૂલ હોય તે ગ્રહ તેને તે વખતે અપચય કરનાર કહેવાય છે અને પ્રતિકૂલ હોય તો તે અપચય કરનાર કહેવાય નથી

હવે વારોને આશ્રીને કાલહોરા કહે છે —

હોરાઃ પુનરર્કસિતફચન્દ્રશનિજીવજૂમિપુત્રાણામ્ ।

સાર્થઘટીઘ્યમાનાઃ સ્વવારતસ્તાસ્તુ પૂર્ણફલાઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—અઢી ઘનીની એક હોરા હોય છે તેમાં જે દિવસે જે વાર હોય તેની પહેલી હોરા જાણવી પઢી પોતાના વારથી જે ઠંછો વાર હોય તે વારની વીજી હોરા, તેનાર્થ જે ઠંછો વાર હોય તેની ત્રીજી હોરા જાણવી કહ્યું છે કે—“અર્કસિતફચન્દ્રશનિજીવજૂમિપુત્રાણા” “રવિથી ઠંછો શુક્ર છે, તેથી ઠંછો બુધ છે, તેથી ઠંછો સોમ છે, તેથી ઠંછો શનિ, તેથી ઠંછો ગુરુ અને તેથી ઠંછો મંગલવાર છે ” એ પ્રમાણે એક અહોરાત્રિમં ચોવીશ હોરા આવે છે જેમકે રવિવારથી ઠંછો શુક્ર છે, તેનાથી ઠંછો બુધ છે અને તે શુક્રની, ત્રીજી બુધની, ચોથી ચંદ્રની, પાચમી શનિની, ઠંછી ગુરુની, સાતમી મંગલની અને આઠમી રવિની એ પ્રમાણે અનુક્રમે વારંવાર ગણવું તે ટેવટ અહોરાત્રિને અંતે સાઠ ઘનીમાં થડને ચોવીશ હોરા થાય તે જ પ્રમાણે સોમવારે પહેલી ચંદ્ર હોરા આવે છે તેને પણ ઠંછા ઠંછા વારની હોરા એ પ્રમાણે ચોવીશ સુધી ગણવું મંગલવારે પહેલી હોરા મંગ-

लनी आवे ठे. ए प्रमाणे साते वारनी होरा जाणवी. आगळ अर्धी राशिने होरा नामथी कहेवामां आवशे, माटे आनुं नाम कालहोरा कहेवाय ठे. आ कालहोरानां नाम चोध-
मीयां प्रमाणे जाणवां एम नारचंद्रमां लखुं ठे. अहीं घंटाढाला न्याये करीने वार
शब्दनो बन्नेमां संबंध होवाथी पोताना वारने दिवसे ते ज वारनी होराने समये जो कार्य
करवामां आवे तो कार्य करनारने पूर्ण फळ एटले के वारनुं पोतानुं पंदर वसा फळ अने
पांच वसा होरानुं मळी वीश वसा शुभ के अशुभ फळ मळे ठे. ते विषे लक्ष कहे ठे के-
“वारफलं होरायां” “वारोनुं फळ होरामां पूर्ण मळे ठे.” आ होरा कहेवानुं कारण ए ठे के-

“यस्य ग्रहस्य वारे यात्किञ्चित्कर्म प्रकीर्तितम् ।

तत्तस्य कालहोरायां पूर्णं स्यात्तूर्णमेव हि ॥”

“जे ग्रहना वारने विषे जे कार्य करवानुं कहुं होय ते कार्य ते वारनी कालहोराने
वखते करवाथी तेनी शीघ्र सिद्धि आय ठे.” एम यतिवद्वज्जमां कहुं ठे. वळी—

“होराफलवारफले निन्द्ये दे अपि न जातु गृहीत ।

एकस्मिन् शुभफलदे तयोश्च कार्यं शुभं कुर्यात् ॥”

“होरानुं फळ तथा वारनुं फळ ए वन्ने जो निंद्य (अशुभ) होय तो ते कदापि ग्रहणुं कहुं ठे
नहीं एटले ते समये कांइ पण कार्य करवुं नहीं, अने ते बन्नेमांथी जो एक ई शके ठे
आपनार होय तो ते समये शुभ कार्य करवा लायक ठे.” एम व्यवहारप्रकारालो अष्टमांश
हवे वारने विषे कुवेळा कहे ठे.—

त्याज्योऽर्धयामो वेदा ४ द्वि ७ द्वि २ पञ्चा ५ ष्ट ८ त्रि ३ षट्

सूर्यादौ कालवेलाध्यामाङ्कात्सैकपञ्चमी ॥ १८ ॥

अर्थ—रविवारथी आरंभीने अनुक्रमे चोथो, सातमो, बीजोरतः ।

त्रीजो अने षष्ठो अर्ध प्रहर (चोधमीयुं) शुभ कार्यमां तजवा इस्तु सः ॥ १० ॥

वारं चोथुं चोधमीयुं, सोमवारे सातमुं चोधमीयुं, मंगळवारे बी-
वारं आठमुं, शुक्रवारे त्रीजुं अने शनिवारे षष्ठुं चोधमीयुं शु-
आ विषे दिनशुद्धिमां आ प्रमाणे कहुं ठे के—

“सोल १६ रु ८ दसण ३२ दुग २ इग १ चउ ४” जेमके रविवारथी शनिवार सा-

जत्ताइसु अइअहमा पुवाई ठठ ठठ दिशि

जे अर्ध प्रहर वारने आश्रीने त्याग करवाना, त्रिए अग्यारमुं मुहूर्त कुलिक कहे-
अनुक्रमे सोळ, आठ, वत्रीश, वे, एक, चार अने मुहूर्त शब्द आप्यो ठे, अने ते मुहूर्त
ठठी दिशाए यात्रादिक कार्यमां अत्यंत तजवा ठेकाणे (कुलिकमां) दिनमान अ
प्रहारनी मध्यनी सोळ पळ पूर्व दिशामां अत्यंत एटले के जघन्य दिनमान होय त्यारे घनी
पूर्व दिशामां यात्रादिक करवानो निषेध ठे. होय त्यारे घनी २ पळ १० नि— १९ -

અશ્વિની નક્ષત્રથી આરંજીને અનુક્રમે હયવદનાદિક આકારવાળાં નક્ષત્રો કહેલાં :
 પટલે કે અશ્વિની નક્ષત્ર અશ્વના મુખના આકારવાળું છે ૧, જરણી જગ (યોનિ) ન
 આકારવાળું છે ૨, કૃત્તિકા કુર (અસ્ર) ના આકારવાળું છે ૩. એ પ્રમાણે અનુક્ર
 શકટ (ગારું) ૪, મૃગનું મસ્તક ૫, મણિ ૬, ઘર ૭, વાણ ૮, ચક્ર ૯, કિલ્લો ૧૦, શય
 ૧૧, પર્યંક ૧૨, હાથ ૧૩, મોતી ૧૪, પરવાળા ૧૫, તોરણ ૧૬, મણિ ૧૭, કુંભ ૧૮
 સિંહનાં પગલાં ૧૯, સ્વપન (શય્યા) ૨૦, હસ્તિની ચાલ ૨૧, શૃંગાટક ૨૨, ત્રિવિક્રમ ૨૩
 મૃદગ ૨૪, વૃત્ત (ગોઠ) ૨૫, ધ્યામલ ૨૬, પર્યંક ૨૭ અને મુરજ (વાજિત્ર વિશેષ
 ૨૮. આવા આકારવાળાં કહેલાં છે.

દિશાઈનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે — ચિત્રા અને સ્વાતિ નક્ષત્રના ઉદયના મધ્ય જાગ
 પૂર્વ દિશા છે, તે વચ્ચેના અસ્તના મધ્યમા પશ્ચિમ દિશા છે, ધ્રુવનો તારો જ્યાં હોય તે
 દિશા છે અને તેની સન્મુખની દિશા દક્ષિણ છે

જે જે નક્ષત્રો જે જે દિશામાં ચાલનારા છે તે કહે છે —

દક્ષિણમાર્ગેઽશ્લેષા ૧ બ્રાહ્મત્રય ૪ કરયુગે ૬ દ્વિપતિપદ્મ ૧૨ ।

ઉત્તરતઃ પુનરજિજિત્ત્રય ૩ મશ્વિત્રય ૬ યૌનયુગલાનિ ૮ ॥ ૧ ॥

આજપાદદ્વયં ૧૦ સ્વાત્યા ૧૧ દિત્યે ૧૨ ચેતિ ત્રમન્તિ ચે ।

મધ્યમાર્ગે શતજિપક્ષ ૧ પુષ્ય ૨ પૌષ્ણ ૩ મઘા ૪ ઇતિ ॥ ૨ ॥

અશ્લેષા, રોહિણી, મૃગશિર, આર્દ્રા, હસ્ત, ચિત્રા, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ,
 પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા આ વાર નક્ષત્રો દક્ષિણ માર્ગમા ચાલે છે અજિજિત્, શ્રવણ,
 ધનિષ્ઠા, અશ્વિની, જરણી, કૃત્તિકા, પૂર્વાફાલ્ગુની, ઉત્તરાફાલ્ગુની, પૂર્વાજાઘપદ, ઉત્તરા-
 જાઘપદ, સ્વાતિ, પુનર્વસુ આ વાર નક્ષત્રો ઉત્તર માર્ગમા ચાલે છે તથા શતજિપક્ષ,
 પુષ્ય, રેવતી, મઘા એ ચાર નક્ષત્રો મધ્ય જાગે ચાલનારાં છે (આ સર્વ હકીકત વ્યવહાર
 પ્રકાશમા છે)

ચંડથી કંઠ કંઠ દિશામા નક્ષત્રો રહેલા છે તે કહે છે —

વે ફગુણિ ૨ જઘવયા ૪ સવણ ૫ ધણિષ્ઠા ૬ ચ રેવડ ૭ જરણી ૮ ।

અસિણિ ૯ સયજિસ ૧૦ સાર્ઠ ૧૧ અજિજુ ૧૨ ત્તરજોડણો ચંદે ॥ ૧ ॥

પુણવસુ ૧ રોહિણિ ૨ ચિત્તા ૩ મહ ૪ જિષ્ઠ ૫ પુરુહ ૬ કત્તિઅ ૭ વિસાહા ૮ ।

ચદસ્સ ઉત્તયજોગા અહ દરિણ જોડણો ચંદે ॥ ૨ ॥

પૂર્વાફાલ્ગુની, ઉત્તરાફાલ્ગુની, પૂર્વાજાઘપદ, ઉત્તરાજાઘપદ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, રેવતી,
 જરણી, અશ્વિની, શતજિપક્ષ, સ્વાતિ અને અજિજિત્ આ વાર નક્ષત્રો ચંડથી ઉત્તર
 તરફ રહે છે, પટલે આ નક્ષત્રોથી દક્ષિણ તરફ રહીને ચંડ ગતિ કરે છે પુનર્વસુ, રોહિ-
 ણી, ચિત્રા, મઘા, જ્યેષ્ઠા, અનુરાધા, કૃત્તિકા અને વિશાખા એ આઠ નક્ષત્રો ચંડની વચ્ચે

एटले उत्तर तथा दक्षिण बाजुए रहे ठे, एटले के कोइ वखत दक्षिण तरफ अने कोइ वखत उत्तर तरफ रहे ठे. तथा बाकीनां एटले पूर्वाषाढा, उत्तराषाढा, हस्त, मूल, श्रव्हेषा, मृगशिर, आर्द्रा अने पुष्य ए आठ नक्षत्रो चंजथी दक्षिणमां रहे ठे.

तिथि तथा नक्षत्रनुं संपूर्ण बळ कइ वखते होय ठे ते कहे ठे.—

तिथिर्धिष्ण्यं च पूर्वार्द्धं बलवद्बुधं ततः ।

नक्षत्रं बलवद्भारौ दिने बलवती तिथिः ॥ १ ॥ (व्यवहारसार)

दिवसना पूर्वार्ध जागमां तिथि तथा नक्षत्र संपूर्ण बळवान् होय ठे, अने त्यारपठी दुबेळ आय ठे. रात्रिए केवळ नक्षत्रनुं ज बळ होय ठे, अने दिवसे केवळ तिथि ज बळवान् होय ठे.

॥ इति नक्षत्रद्वारम् ॥ ३ ॥

॥ अथ योगद्वारम् ॥ ४ ॥

रवि विगेरे वारने विषे तिथि तथा नक्षत्रने आश्रीने शुभ तथा अशुभ योग कहे ठे. तेमां प्रथम रविवारे शुभ योग कहे ठे.—

ज्ञानौ भूत्यै करादित्यपौष्णब्राह्ममृगोत्तराः ।

पुष्यमूलाश्विवासव्यश्रैकाष्टनवमी तिथिः ॥ ३९ ॥

अर्थ—रविवारे हस्त, पुनर्वसु, रेवती, रोहिणी, मृगशिर, उत्तराषाढागुनी, उत्तराषाढा, उत्तराज्ञाप्रद, पुष्य, मूल, अश्विनी अने धनिष्ठा नक्षत्र होय तथा पम्बो, आठम अने नोम तिथि होय तो ते शुभ योगने माटे ठे. अहीं वार अने तिथि, तथा वार अने नक्षत्र एम बवेनो योग होय तो विक शुभ योग जाणवो, अने वार, नक्षत्र तथा तिथि ए त्रणे मळतां होय त्यारे त्रिक शुभ योग जाणवो. ए प्रमाणे अशुभ योगमां पण जाणवुं. ३९.

रविवारे अशुभ योग कहे ठे.

न चार्के वारुणं याम्यं विशाखात्रितयं मघा ।

तिथिः षट्सप्तरुद्रा ११ क १२ मनु १४ संख्या तथेष्यते ॥ ४० ॥

अर्थ—रविवारे वारुण (शतजिषक्), याम्य (जराणी), विशाखा, अनुराधा, ज्येष्ठा अने मघा नक्षत्र होय, तथा षष्ठ, सातम, अग्यारश, बारश अने चौदश, ए तिथिउ-मांनी कोइ पण तिथि होय तो ते इच्छाती नथी, अर्थात् ते दिवसे अशुभ योग जाणवो. अहीं विशाखा त्रितय लख्युं ठे तेथी अनुक्रमे उत्पात, मृत्यु अने काण योग आय ठे. एटले के रविवारे विशाखा नक्षत्र होय तो उत्पात योग, अनुराधा होय तो मृत्यु योग

અને જ્યેષ્ઠા હોય તો કાળ યોગ જાણવો. એ પ્રમાણે આગલ પણ કુયોગના શ્લોકમા જ્યાં ત્રિક શબ્દ આવે ત્યાં પણ ઉત્પાત વિગેરે ત્રણ યોગ અનુક્રમે જાણવા. ૪૦.

સોમવારે શુચ યોગ કહે છે —

સોમે સિદ્ધ્યૈ મૃગત્રાહ્યમેત્રાણ્યાર્યમણં કરઃ ।

શ્રુતિઃ શતજિપક્ષ્ પુણ્યસ્તિથિસ્તુ દ્વિનવાન્નિધા ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—સોમવારે મૃગશિર, ત્રાહ્ય (રોહિણી), મૈત્ર (અનુરાધા), આર્યમણ (ઉત્તરાષાઢગુની), કર (હસ્ત), શ્રુતિ (શ્રવણ), શતજિપક્ષ અને પુણ્ય નક્ષત્ર હોય તથા વીકે નોમ તિથિ હોય તો તે દિવસે શુચ યોગ જાણવો ૪૧.

સોમવારે અશુચ યોગ કહે છે.—

ન ચન્દ્રે વાસવાપાઢાત્રયાર્જાશ્ચિદ્દેવતમ્ ।

સિદ્ધ્યૈ ચિત્રા ચ સસમ્યેકાદશ્યાદિત્રયં તથા ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—સોમવારે વાસવ (ધનિષ્ઠા), પૂર્વાપાઢા, ઉત્તરાપાઢા, અગ્નિજિત્, આર્જા, શ્વિની અને દિદેવત (વિશાખા) અને ચિત્રા નક્ષત્ર હોય, તથા સાતમ, અગ્યારશ, વારસ અને તેરશ તિથિ હોય તો તે દિવસે અશુચ યોગ જાણવો. અહીં પાઢાત્રય એટલે પૂર્વાપાઢા, ઉત્તરાપાઢા અને અગ્નિજિત્ નક્ષત્ર હોય તો અનુક્રમે ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાળ યોગ પણ જાણવા ૪૨

મંગલવારે શુચ યોગ કહે છે —

નોમેઽશ્વિપૌણ્ણાહિર્વુધ્નમૂલરાધાર્યમાગ્નિજમ્ ।

મૃગઃ પુણ્યસ્તથાશ્લેષા જયા પઠી ચ સિદ્ધ્યૈ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—મંગલવારે અશ્વિની, પૌણ્ણ (રેવતી), આહિર્વુધ્ન (ઉત્તરાષાઢપદ), મૂલ, રાધા (વિશાખા), અર્યમ (ઉત્તરાષાઢગુની), અગ્નિજ (કૃત્તિકા), મૃગશિર, પુણ્ય અને અશ્લેષા નક્ષત્ર હોય તથા જયા એટલે ત્રીજ, આઠમ અને તેરશ તથા ઠઠ તિથિ હોય તો તે સિદ્ધિને માટે છે, એટલે તે દિવસે શુચ યોગ જાણવો ૪૩

મંગલવારે અશુચ યોગ કહે છે.—

ન નોમે ચોત્તરાપાઢામધાર્જાવાસવત્રયમ્ ।

પ્રતિપદ્શમી રુદ્રપ્રમિતા ચ મતા તિથિઃ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—મંગલવારે ઉત્તરાપાઢા, મધા, આર્જા, વાસવત્રય એટલે ધનિષ્ઠા, શતજિપક્ષ અને પ્રતિપદ્શમી નક્ષત્ર હોય તથા પચ્ચો, દશમ અને અગ્યારશ તિથિ હોય તો તે દિવસે અશુચ

योग जाणवो. अहीं पण वासवत्रय एटले धनिष्ठा, शतजिषक् अने पूर्वाजात्रपद होय तो अनुक्रमे उत्पात, मृत्यु अने काण योग पण जाणवा. ४४.

बुधवारे शुभ योग कहे ठे.—

बुधे मैत्रं श्रुतिज्येष्ठापुष्यहस्ताग्नित्रयम् ।

पूर्वाषाढार्यमर्द्धे च तिथिर्नद्रा च चूतये ॥ ४५ ॥

अर्थ—बुधवारे मैत्र (अनुराधा), श्रवण, ज्येष्ठा, पुष्य, हस्त, अग्नि (कृत्तिका) विगेरे त्रण एटले कृत्तिका, रोहिणी अने मृगशिर, पूर्वाषाढा तथा अर्यम एटले उत्तरा-
षाढागुनी आमांनुं कोइ नक्षत्र होय तथा नद्रा एटले बीज, सातम अने बारश एमांनी
पण तिथि होय तो ते दिवसे शुभ योग जाणवो. ४५.

बुधवारे अशुभ योग कहे ठे.—

न बुधे वासवाश्लेषारेवतीत्रयवारुणम् ।

चित्रामूलं तिथिश्रेष्ठा जयैकेन्द्रनवांकिता ॥ ४६ ॥

अर्थ—बुधवारे धनिष्ठा, अश्लेषा, रेवती, अश्विनी, जरणी, वारुण (शतजिषक्),
चित्रा अने मूल नक्षत्र होय, तथा जया एटले बीज, आठम अने तेरश, तथा परवो,
चौदश अने नोम एमांनी कोइ पण तिथि होय तो ते दिवसे अशुभ योग जाणवो. अहीं
पण रेवती, अश्विनी अने जरणी होय तो अनुक्रमे उत्पात, मृत्यु अने काण योग
जाणवा. ४६.

गुरुवारे शुभ योग कहे ठे.—

गुरौ पुष्याश्विनादित्यपूर्वा ३ श्लेषाश्च वासवम् ।

पौष्णं स्वातित्रयं सिद्ध्यै पूर्णाश्चैकादशी तथा ॥ ४७ ॥

अर्थ—गुरुवारे पुष्य, अश्विनी, पुनर्वसु, पूर्वाषाढागुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाजात्रपद, अ-
श्लेषा, वासव (धनिष्ठा), पौष्ण (रेवती), स्वातित्रय एटले स्वाति, विशाखा अने
अनुराधा नक्षत्र होय तथा पूर्णा एटले पांचम, दशम अने पूनम तथा अग्यारश होय
तो शुभ योग जाणवो. ४७.

गुरुवारे अशुभ योग कहे ठे.—

न गुरौ वारुणाग्नेयचतुष्कार्यमण्डयम् ।

ज्येष्ठा चूतये तथा नद्रा तुर्या षष्ठ्यष्टमी तिथिः ॥ ४८ ॥

अर्थ—गुरुवारे वारुण (शतजिषक्), आग्नेयचतुष्क एटले कृत्तिका, रोहिणी, मृग-
शिर अने आर्द्रा, अर्यमण्डय एटले उत्तराषाढागुनी अने हस्त, तथा ज्येष्ठा आ नक्ष-

ત્રોમાંથી કોઈ એક હોય તથા જગા એટલે વીજ, સાતમ અને વારશ, તથા ચોથ, ઠઠ અને આઠમ આમાની કોઈ તિથિ હોય તો તે દિવસે અશુભ યોગ જાણવો અહીં પણ રોહિણી મૃગશિર અને આર્દ્રા હોય તો અનુક્રમે ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાળ યોગ જાણવા, અને કૃત્તિકા નહત્ર હોય તો યમધંટ નામનો યોગ થાય છે. ૪૬

શુક્રવારે શુભ યોગ કહે છે.—

શુક્રે પૌષ્ણાશ્વિનાપાઢા મૈત્રં માર્ગ શ્રુતિદ્વયમ્ ।

યૌનાદિત્યે કરો નન્દાત્રયોદશ્યૌ ચ સિદ્ધયે ॥ ૪૭ ॥

અર્થ—શુક્રવારે પૌષ્ણ (રેવતી), અશ્વિની, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, મૈત્ર (અનુરાધા), માર્ગ (મૃગશિર), શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, પૂર્વાષાઢગુની, પુનર્વસુ અને હસ્ત નહત્ર હોય તથા નંદા એટલે પરુવો, ઠઠ અને અગ્ર્યારશ, તથા તેરશ તિથિ હોય તો તે દિવસે શુભ યોગ થાય છે. ૪૭

શુક્રવારે અશુભ યોગ કહે છે.—

ન શુક્રે જૂતયે બ્રાહ્મ પુષ્યં સાર્પ મધાજિજિત્ ।

જ્યેષ્ઠા ચ દ્વિત્રિસતમ્યો રિક્તારૂપાસ્તિથયસ્તથા ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—શુક્રવારે બ્રાહ્મ (રોહિણી), પુષ્ય, સાર્પ (અશ્લેષા), મધા, અજિજિત અને જ્યેષ્ઠા નહત્ર હોય, તથા વીજ, ત્રીજ, સાતમ તથા રિક્તા એટલે ચોથ, નોમ અને ચૌદશ હોય તો તે દિવસે અશુભ યોગ જાણવો અહીં પણ પુષ્ય, અશ્લેષા અને મધા હોય તે દિવસે અનુક્રમે ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાળ યોગ પણ થાય છે. ૪૮.

હવે શનિવારે શુભ યોગ કહે છે —

શનૌ બ્રાહ્મશ્રુતિદ્વન્દ્વાશ્વિમરુદ્ધુરુમિત્રજમ્ ।

મધા શતજિપક્ સિદ્ધ્યૈ રિક્તાદ્યમ્યૌ તિથી તથા ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—શનિવારે બ્રાહ્મ (રોહિણી), શ્રુતિધંધ એટલે શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા, અશ્વિની, મરુદ્ (સ્વાતિ), ગુરુજ (પુષ્ય), મિત્રજ (અનુરાધા), મધા અને શતજિપક્ નહત્ર હોય તથા રિક્તા એટલે ચોથ, નોમ અને ચૌદશ તથા આદ્યમી તિથિ હોય તો તે દિવસે શુભ યોગ થાય છે. ૪૯.

હવે એવડ શનિવારે અશુભ યોગ કહે છે —

ન શનૌ રેવતી સિદ્ધ્યૈ વૈશ્વમાર્યમણત્રયમ્ ।

પૂર્વા ૩ મૃગશ્ચ પૂર્ણાશ્વિ તિથિઃ પઠી ચ સસમી ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—શનિવારે રેવતી, વૈશ્વ (ઉત્તરાષાઢા), આર્યમણત્રય એટલે ઉત્તરાષાઢગુની,

हस्त अने चित्रा, पूर्वाषाढगुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाज्ञापद अने मृगशिर नक्षत्र होय तथा पूर्णा एटले पांचम, दशम अने पूनम, तथा षष्ठ अने सातम होय तो ते दिवसे अशुभ योग आय ठे. अहीं पण उत्तराषाढगुनी, हस्त अने चित्रा होय तो उत्पात, मृत्यु अने काण योग पण अनुक्रमे आय ठे. ५२.

अहीं विशेष एटलो ठे के सुयोगना सात श्लोकोमां जे पहेलां पहेलां नक्षत्र आप्यां ठे ते नक्षत्र जो ते ज वारे होय तो अमृतसिद्धि योग आय ठे. ते विषे कह्युं ठे के.—

“हस्त १ सौम्या २ श्विनी ३ मैत्र ४ पुष्य ५ पौष्ण ६ विरंचितैः ७ ।

नवत्यमृतसिद्ध्याख्यो योगः सूर्यादिवारगैः ॥ १ ॥”

“रवि आदि वारने विषे अनुक्रमे हस्त, सौम्य (मृगशिर), अश्विनी, मैत्र (अनुराधा), पुष्य, रेवती अने विरंचित (रोहिणी) होय तो ते दिवसे अमृतसिद्धि योग आय ठे. एटले के रविवारे हस्त नक्षत्र होय, सोमवारे मृगशिर होय, मंगळवारे अश्विनी, बुधवारे अनुराधा, गुरुवारे पुष्य, शुक्रवारे रेवती अने शनिवारे रोहिणी नक्षत्र होय तो ते दिवसे अमृतसिद्धि योग आय ठे.” आ योगने विषे कार्य करवायी अवश्य ते कार्यनी सिद्धि आय ठे, एम रत्नमालाना ज्ञाप्यमां कह्युं ठे.

श्री हर्षप्रकाशमां पण कह्युं ठे के—

“जज्ञासंवर्त्तकाद्यैश्चेत्सर्वदुष्टेऽपि वासरे ।

योगोऽस्त्यमृतसिद्ध्याख्यः सर्वदोषक्षयस्तदा ॥ १ ॥”

“जज्ञा अने संवर्त्तक विगेरे अशुभ योगोवने दूषण पाम्या ढतां पण ते दिवसे जो अमृतसिद्धि योग होय तो सर्व दूषणनो क्षय आय ठे.”

“शुक्रवारे जो रेवती नक्षत्र होय तो ते दिवसे शत्रु योग आय ठे, अने उत्तराज्ञापद होय तो अमृतसिद्धि योग आय ठे,” एम लोकश्री ग्रंथमां कह्युं ठे.

कोइ आचार्य कहे ठे के—“शरतिथितः सप्ततिथिष्वेते सप्तापि मृत्युदाः क्रमशः” । “पांचमथी सात तिथि सुधी अनुक्रमे आ साते अमृतसिद्धि योगोवाळा वारो मृत्यु देनारा ठे. एटले के रविवारे अमृतसिद्धि योग होय, पण ते दिवसे पांचम होय, सोमवारे अमृतसिद्धि योग होय, पण षष्ठ होय, मंगळवारे सातम, बुधवारे आठम, गुरुवारे नोम, शुक्रवारे दशम अने शनिवारे अमृतसिद्धि योग सहित अग्यारश होय तोपण ते मृत्युदायी जाणवा.”

वळी कह्युं ठे के—

“विशाखादिचतुष्केषु रविवारादिसप्तके ।

उत्पातमृत्युकाणाश्च सिद्धियोगाश्च कीर्तिताः ॥ १ ॥”

“વિશાખાદિક ચાર ચાર નક્ષત્રોચ્ચે રવિચારાદિક સાત વારને વિષે ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાળ અને સિદ્ધિ યોગ કહ્યા છે નીચેનું કોષ્ટક જુઠું —

	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
ઉત્પાત	વિશાખા	પૂર્વાષાઢા	ધનિષ્ઠા	રેવતી	રોહિણી	પુષ્ય	ઉત્તરાષાઢગુની
મૃત્યુ	અનુરાધા	ઉત્તરાષાઢા	શતજિપક્	અશ્વિની	મૃગશિર	અશ્લેષા	હસ્ત
કાળ	જ્યેષ્ઠા	અર્જિજિત	પૂર્વાજાઘપદ	જરણી	આર્દ્રા	મઘા	ચિત્રા
સિદ્ધિ	મૂલ	શ્રવણ	ઉત્તરાજાઘપદ	કૃત્તિકા	પુનર્વસુ	પૂર્વાષાઢગુની	સ્વાતિ

અહીં ઉત્પાત, મૃત્યુ અને કાળને ઠેકાળે અનુક્રમે પ્રવાસ, મરણ અને વ્યાધિ એવાં નામ પણ પૂર્ણજ્ઞે કહેલા છે

યમઘંટ યોગ આ પ્રમાણે થાય છે —

“મઘા ૧ વિશાખા ૨ આર્દ્રા ૩ મૂલ ૪ કૃત્તિકા ૫ રોહિણી ૬ કર્કે ૭ ।

રવ્યાદિવારસંયુક્તૈર્યમઘંટો જૃથોડશુજ ॥ ૧ ॥

“રવિવારે મઘા, સોમવારે વિશાખા, મંગલવારે આર્દ્રા, બુધવારે મૂલ, ગુરુવારે કૃત્તિકા, શુક્રવારે રોહિણી અને શનિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો તે દિવસે યમઘંટ નામે યોગ થાય છે તે ઘણો જ અશુભ ફલદાયક છે ” અહીં પાકશ્રી ગ્રંથકાર હસ્ત નક્ષત્રને ઠેકાળે પૂર્વાષાઢા તથા ઉત્તરાષાઢાને કહે છે

વજ્રમુશલ યોગ આ પ્રમાણે થાય છે —

“જર ૧ ચિત્તુ ૨ તરસાઢા ૩ ધણિ ૪ ઉત્તરફગુ ૫ જિઠ ૬ રેવડા ૭ ।

સૂરાજ્જન્મરિક્તા એવિં વજ્રમુસલ પુણો ॥ ૧ ॥”

“રવિવારે જરણી, સોમવારે ચિત્રા, મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે ધનિષ્ઠા, ગુરુવારે ઉત્તરાષાઢગુની, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા અને શનિવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય તો વજ્રમુશલ નામે અશુભ યોગ થાય છે આ રવિ વિગેરે ગ્રહોના જન્મનક્ષત્ર છે અહીં જરણીને ઠેકાળે લોકશ્રી ગ્રંથમા અશ્વિની કહેલ છે

અરિ (શત્રુ) યોગ આ પ્રમાણે થાય છે —

“જર ૧ પુસ્તુ ૨ તરસાઢા ૩ અહ ૪ વિસાહા ૫ ચ રેવડ ૬ સન્નિસા ૭ ।

અકાઢઆણપદિં અરિજોગા ગુરવિણિદ્વિજા ॥ ૧ ॥”

“રવિવારે જરણી, સોમવારે પુષ્ય, મંગલવારે ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે આર્દ્રા, ગુરુવારે વિશાખા, શુક્રવારે રેવતી અને શનિવારે શતજિપક્ નક્ષત્ર હોય તો તે અરિ યોગ કહેવાય છે, એમ ગુરુજને વતાવ્યું છે ” ત્રીતિના કાર્યમા આ યોગ વર્જવામા આવે છે.

अस्थिर (चर) योग आ प्रमाणे आय ठे.—

“मह १ मूळ २ चरसाढा ३ अह ४ विसाहा य ५ रोहिणी ६ सजिसा ७ ।

सुकाइआण कमसो जहाकमं अस्थिरो जोगो ॥ १ ॥”

“शुक्रवारे मघा, शनिवारे मूळ, रविवारे उत्तराषाढा, सोमवारे आर्द्रा, मंगळवारे विशाखा, बुधवारे रोहिणी अने गुरुवारे शतभिषक होय तो ते अस्थिर (चर) योग कहेवाय ठे.” स्थिर कार्योमां आ योग वर्जवा योग्य ठे.

ऋकच (कर्क) योग आ प्रमाणे आय ठे.—

“अकाइसु कको वारसी उ पढकमेण जा ठी ।

ककय नामा जोगो

”

रविवारादिकमां वारशथी पश्चानुपूर्वीए ठछ सुधी आववुं एटवे ऋकच (कर्क) योग आय ठे. अर्थात् रविवारे वारश, सोमवारे अग्यारश, मंगळवारे दशम, बुधवारे नोम, गुरुवारे आठम, शुक्रवारे सातम अने शनिवारे ठछ होय तो ऋकच (कर्क) योग आय ठे.

बीजी रीते आ प्रमाणे पण ठे.—

“यत्र संख्या युतौ वारतिथ्योर्जातास्त्रयोदश ।

ज्ञेयः ऋकचयोगोऽयं हेयश्च शुभकर्मणि ॥ १ ॥”

“रविवारादिक वारनी अने तिथिनी संख्या जेगी करवाथी ज्यारे तेरनी संख्या आय त्यारे तेने ऋकच योग जाणवो. आ योग शुभ कार्यमां वर्ज्य ठे. जेमेके रविवारनी एक संख्या तेमां वार नाखवाथी तेरनी संख्या आय ठे, माटे रविवारे वारश होय त्यारे ऋकच योग आय. ए प्रमाणे गणवाथी पण उपरनी गाथा प्रमाणे मळतुं आवे ठे.”

संवर्तक योग आ प्रमाणे.—

“पन्विय तिजु बुहेणं ठी जीवेण विजु सुकेण ।

सत्तमि सणिसुरेसुं एए संवट्या जोगा ॥ १ ॥”

“बुधवारे पन्वो अथवा त्रीज होय, गुरुवारे ठछ होय, शुक्रवारे बीज होय तथा शनि अने रविए सातम होय तो ते संवर्तक योग कहेवाय ठे.” हर्षप्रकाश विगेरे ग्रंथमां “बुधवारे मात्र पन्वो ज होय अने सातमने दिवसे रविवार ज होय तो संवर्तक योग आय,” एम कह्युं ठे. वाकी सर्व उपर प्रमाणे.

प्रथमथी आरंजीने अहीं सुधीना जे जे योगो कहा तेना पांच वर्ग अइ शके ठे, ते आ प्रमाणे—विरुद्ध योग १, सामान्य योग २, सुयोग ३, सिद्धि योग ४ अने अमृत-सिद्धि योग. आ योगोमां कार्य करवाथी तेनुं फळ अनुक्रमे आ प्रमाणे जाणवुं.—

અત્યંત અસિદ્ધિ ૧, દૈવયોગે સિદ્ધિ ૨, વિદ્યંતે સિદ્ધિ ૩, ઇદ્રિત સિદ્ધિ ૪ તથા ઇદ્રિતથી અધિક સિદ્ધિ ૫. આ પ્રમાણે ત્રિવિક્રમે કહ્યું છે.

પરીથી પ્રથમકાર વીજા યોગો કહે છે. તેમાં પ્રથમ કુમાર યોગ કહે છે.

યોગઃ કુમારનામા શુજઃ કુજઙ્ગેન્દુશુકવારેપુ ।

અશ્વાદ્યૈર્ધ્યન્તરિતૈર્નન્દાદશપદ્મમીતિથિપુ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—મંગલ, બુધ, સોમ અને શુક્ર, એમાંના કોઈ વારે અશ્વિનીથી આરંજીને જે આંતરાવાળાં નક્ષત્ર પટલે અશ્વિની, રોહિણી, પુનર્વસુ, મઘા, હસ્ત, વિશાખા, મૂળ, શ્રવણ અને પૂર્વાષાઢપદ, એમાંનું કોઈ એક નક્ષત્ર હોય, તથા નંદા પટલે પુરુષો, ષષ્ઠ અને અગ્યારશ, તથા પાંચમ અને દશમ, એમાંની કોઈ પણ તિથિ હોય તો કુમાર નામનો શુજ યોગ થાય છે આ યોગ સ્થિર કાર્યમા પટલે મૈત્રી, દીક્ષા, વ્રત, વિદ્યા અને શિષ્યનું ગ્રહણ કરવું વિગેરે કાર્યમા તથા ગૃહપ્રવેશાદિકમાં વિશેષે કરીને શુજ છે, પરંતુ તે વચ્ચે વિરુદ્ધ યોગ હોયો ન જોઈએ. અર્થાત્ મંગલવારે દશમ અને પૂર્વાષાઢપદ, સોમવારે અગ્યારશ અને વિશાખા, બુધવારે પુરુષો અને મૂળ અથવા અશ્વિની તથા શુક્રવારે રોહિણી હોય તો તે દિવસે કુમાર યોગ પણ શુજકારક નથી, કારણ જે તે તે ૬ કર્ક, સંવર્તક, કાળ અને યમધંડ યોગની उत्पत्ति હોય છે આ પ્રમાણે શ્રીહરિજગદ્ગુરુકૃત લક્ષ્મણસિદ્ધિ પ્રકરણમા કહેલું છે ૫૩

હવે રાજ યોગ કહે છે.—

રાજયોગો જરણ્યાદ્યૈર્ધ્યન્તરૈર્જૈઃ શુજાવહઃ ।

જઙ્ગાતૃતીયારાકાસુ કુજઙ્ગમૃગુજાનુપુ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—મંગલ, બુધ, શુક્ર અને રવિ, આમાંના કોઈ વારે તથા જઙ્ગા પટલે વીજ, સાતમ અને વારશ તથા ત્રીજ અને પૂનમ, એમાંની કોઈ પણ તિથિએ જરણી વિગેરે જે આંતરાવાળાં નક્ષત્ર પટલે જરણી, મૃગશિર, પુષ્ય, પૂર્વાષાઢગુની, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂર્વાષાઢા, ધનિષ્ઠા અને ઉત્તરાષાઢપદ, એમાંનું કોઈ પણ નક્ષત્ર હોય તો શુજકારક રાજ યોગ થાય છે આ યોગ માગલિક કાર્યમા, ધર્મકાર્યમા, પૌષ્ટિકમા, અલંકાર પહેરવામા તથા ક્ષેત્રના આરંજાદિક કાર્યમા વિશેષે કરીને શ્રેષ્ઠ છે “આ યોગ તરુણ યોગ નામે પણ કહેવાય છે” એમ પૂર્ણજઞે કહ્યું છે. આ યોગ પણ વિરુદ્ધ યોગ ન હોય ત્યારે લેવો એમ સંજયે છે, તેથી રવિવારે સાતમ અથવા વારશ અને જરણી હોય, મંગલવારે ધનિષ્ઠા હોય, બુધવારે જરણી કે ધનિષ્ઠા હોય અને શુક્રવારે વીજ કે સાતમ તથા પુષ્ય હોય, તે દિવસે રાજ યોગ હોય તોપણ ૬૪ (શુજકારક) નથી, કેમકે તે તે દિવસોમાં સંવર્તક, કર્ક, વજ્રમુશલ, તથા કાળ વિગેરે કુયોગની उत्पत्ति થાય છે ૫૪

हवे स्थिर (स्थविर) योग कहे ठे.—

स्थिरयोगः शुक्रो रोगोद्देहादौ शनिजीवयोः ।

त्रयोदश्यष्टरिक्तासु ह्यन्तरैः कृत्तिकादिभिः ॥ ५५ ॥

अर्थ—गुरुवार अथवा शनिवार तेरश, आठम के रिक्ता एटले चोथ, नोम अने चौदश होय, तथा कृत्तिकादिक ह्यन्तर नक्षत्र एटले कृत्तिका, आर्द्रा, अश्लेषा, उत्तरा-फाल्गुनी, स्वाति, ज्येष्ठा, उत्तराषाढा, शततारका के रेवती होय तो ते रोगादिकना नाशमां शुक्रकारक एवो स्थिर योग आय ठे. आ योगनुं फल पाकश्री ग्रंथमां आ प्रमाणे कहुं ठे.—

“अणसण खिल वाहि रिणं रिउ रण दिवं जलासए वंधो ।

कायवो थिरजोगे जस्स य करणं पुणो नत्थि ॥ १ ॥”

“जे कार्यनुं फरीथी करवापणुं नथी एवां कार्य जेवां के अनशन, क्षेत्रशुद्धि, व्याधि-हरण, कण (देणुं) देवुं, शत्रुनो वध, ललाइ, दिव्य करवुं, जलाशय बंधाववुं, ए विगेरे (मंत्रदेद, स्नेहदेद विगेरे) कार्यों स्थिर योगमां कराय ठे.” ५५

हवे यमल तथा त्रिपुष्कर योग कहे ठे.—

यमलाख्यो द्विपादर्के त्रिपादर्के त्रिपुष्करः ।

जीवारशनिवारेषु योगो ज्ञातिथौ स्मृतः ॥ ५६ ॥

अर्थ—गुरु, मंगल अने शनिवार वीज, सातम के वारश होय अने जो द्विपाद नक्षत्र एटले मृगशिर, चित्रा अने धनिष्ठा होय तो ते दिवसे यमल नामे योग कहेवाय ठे. तथा ते ज तिथि वारने विषे त्रिपाद नक्षत्र एटले कृत्तिका, पुनर्वसु, उत्तराफाल्गुनी, विशाखा, उत्तराषाढा अने पूर्वाजापद होय तो त्रिपुष्कर नामनो योग कहेवाय ठे. ५६.

हवे पंचक कहे ठे.—

पञ्चके वासवान्त्यार्धात्तृणकाष्ठगृह्यमान् ।

याम्यदिग्गमनं शय्यां स्मृतकार्यं च वर्जयेत् ॥ ५७ ॥

अर्थ—धनिष्ठाना पश्चार्धथी एटले वे पाया गया पढी रेवतीना अंत सुधी पंचक कहे-वाय ठे. तेमां तृण, काष्ठ, गृहारंज, दक्षिण दिशामां गमन, नवी शय्या (पलंग विगेरे) तथा प्रेत कार्य वर्ज्य कहेलां ठे. ते विषे व्यवहारसारमां कहुं ठे के—

“धनिष्ठा धननाशाय प्राणघ्नी शततारकां ।

पूर्वायां दंरुयेद्वाजा उत्तरा मरणं ध्रुवम् ॥ १ ॥

अग्निदाहश्च रेवत्यामित्येतत्पंचके फलम् ।”

ધનિષ્ઠામાં કાર્ય કરવાથી ધનનો નાશ થાય, શતતારકામાં કરવાથી પ્રાણનો નાશ થાય, પૂર્વાષ્ટાપદમાં કરવાથી રાજદંડ થાય, ઉત્તરાષ્ટાપદમાં કરવાથી નિશ્ચે મર થાય, અને રેવતીમાં કરવાથી અગ્નિદાહ થાય એ પ્રમાણે પંચકનું ફલ જાણવું ઉપર મૃતકાર્ય કરવાનો નિપેદ્ય કર્યો છે, પરંતુ કોઈ અકસ્માત પંચકમાં જ મરણ પામે તો તે મૃતકના હાથ પગ ઘેદીને વાંધ્યા એમ લાગે કહ્યું છે, પણ ગરુડ પુરાણમાં તેને દહન કરવાનો વિધિ આ પ્રમાણે કહ્યો છે—દર્જનાં ચાર પૂતળાં કરીને શવની સાથે રાતમાં, પછી તે શવની સાથે જ પૂતળાં પણ બાળવાં. એમ ન કરે તો પુત્ર અથવા વીજા સગો-ત્રીનો નાશ થાય ૫૭

પંચક વિષે મતાંતર કહે છે —

પશ્ચકં શ્રવણાદીનિ પશ્ચઃ ક્રદ્ધાણિ નિર્દિશેત્ ।

કેચિત્પુનર્ધનિષ્ઠાદિપશ્ચકં પશ્ચકં વિદુઃ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—શ્રવણથી આરંજીને પાંચ નક્ષત્ર સુધી પંચક કહેવું તથા કોઈક આજ્ઞાથી ધનિષ્ઠાથી આરંજીને પાંચ નક્ષત્રને પંચક કહે છે (સર્વેના મતમાં રેવતીને અંતે પંચક સમાપ્ત થાય છે) નારચંદ્ર ગ્રંથમાં શ્રવણ અને રેવતીમાં સર્વ દિશાએ ગમન કરવાની અનુમતિ આપીને દક્ષિણ દિશામાં પણ ગમન કરવાનું સ્વીકાર્યું છે તે આ પ્રમાણે—

“સર્વદિગ્ગમને હસ્તઃ શ્રવણં રેવતીહયમ્ ।

મૃગઃ પુન્યશ્ચ સિદ્ધૈ સ્યુઃ કાલેષુ નિલિલેખ્યપિ ॥ ૧ ॥”

“હસ્ત, શ્રવણ, રેવતીહય એટલે રેવતી અને અશ્વિની, મૃગશિર તથા પુન્ય આટલાં નક્ષત્રો સર્વ કાલે સર્વ દિશામાં ગમન કરવાને લાયક છે અર્થાત્ સિદ્ધિ આપનારા છે ” ૫૯

યમલ, ત્રિપુન્કર અને પંચક, એવાં નામો સાર્થક છે એટલે કે નામ પ્રમાણે ફલ-લાયક છે તે કહે છે —

હાનિવૃદ્ધ્યાદિકં સર્વં યોગે સ્યાદયમલે દ્વિશઃ ।

ત્રિશસ્ત્રિપુન્કરાણ્યે તુ પશ્ચશઃ પશ્ચકેઽપિ ચ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—યમલ યોગમાં કરેલું હાનિ વૃદ્ધિવાળું સર્વ કાર્ય યમળું થાય છે, ત્રિપુન્કર યોગમાં કરવાથી ત્રણ ગણ થાય છે અને પંચકમાં કરવાથી પાંચ ગણ થાય છે, તેથી આ યોગોમાં ઇષ્ટ કાર્ય જ કરવા લાયક છે, અનિષ્ટ કાર્ય કરવા લાયક નથી એ આનો અર્થપ્રાય છે. ૫૯

હવે ગંતાત યોગ કહે છે —

ગંતાન્તં ચ ત્યજેન્નેધા લગ્ન ૪-૬-૧૨ તિથ્યુ ૫-૧૦-૧૫-હુપુ ૯-૮-૨૭ ત્રિપુ ।

ત્રિત્રિજાગંતરકૃદ્ધિઘટીમિતમ્ ॥ ૬૦ ॥

अर्थ—लग्न गंमांत, तिथि गंमांत अने नक्षत्र गंमांत ए त्रण प्रकारनो गंमांत योग सर्व शुभ कार्यमां तजवा योग्य ठे. ते त्रणे प्रकारनो गंमांत पोतपोताने त्रीजे त्रीजे जागे अनुक्रमे अर्ध घन्टी, एक घन्टी अने वे घन्टीना प्रमाणवाळो ठे. एटले के लग्न (राशि) बार ठे तेने त्रीजे त्रीजे जागे चोथुं कर्क, आठमुं वृश्चिक अने बारमुं लग्न मीन आवे. तेमां कर्कनी ठेव्ही पंदर पळ तथा सिंह लग्ननी प्रथमनी पंदर पळ ए वन्ने मळी त्रीश पळ एटले अर्ध घन्टी गंमांत योग आय ठे. ए रीते वृश्चिकनी ठेव्ही पंदर अने धननी पहेव्ही पंदर पळ तथा मीननी ठेव्ही पंदर अने मेषनी पहेव्ही पंदर पळ गंमांत योग जाणवो. आ लग्न गंमांत कहेवाय ठे. तिथि पंदर ठे, तेनो त्रीजो त्रीजो जाग गणतां पांचम, दशम अने पूनम आवे ठे. तेमां पांचमनी ठेव्ही अर्ध घन्टी अने ढळनी पहेव्ही अर्ध घन्टी मळीने एक घन्टीनो गंमांत योग जाणवो. ए रीते दशमनी ठेव्ही अर्ध घन्टी अने अग्यारशनी पहेव्ही अर्ध घन्टी तथा पूनमनी ठेव्ही अर्ध घन्टी अने पन्वानी पहेव्ही अर्ध घन्टी गंमांत योग जाणवो. आ तिथि गंमांत कहेवाय ठे. नक्षत्र सत्यावीश ठे, तेनो त्रीजो त्रीजो जाग गणतां नवमुं अश्लेषा, अठारमुं ज्येष्ठा अने सत्यावीशमुं रेवती ठे, तेथी अश्लेषानी ठेव्ही एक घन्टी अने मघानी पहेव्ही एक घन्टीने गंमांत योग जाणवो. ए ज रीते ज्येष्ठानी ठेव्ही घन्टी अने मूलनी पहेव्ही घन्टी तथा रेवतीनी ठेव्ही घन्टी अने अश्विनीनी पहेव्ही घन्टी एम ववे घन्टीनो गंमांत योग जाणवो. आ नक्षत्र गंमांत योग कहेवाय ठे. जन्म, गर्भाधान, यात्रा, विवाह, व्रत, गृहनो आरंभ तथा प्रवेश, अने द्यौर विगेरे सर्व कार्यमां आ योग अशुभ कहेवो ठे. ६०.

“आ त्रणे गंमांत उपर कल्याणी वमणा वमणा प्रमाणवाळा ठे” एम श्रीपति कहे ठे. तारंग कहे ठे के—“नक्षत्र गंमांत आठ घन्टीनो ठे.” केशवार्क कहे ठे के—“नक्षत्र गंमांतनी ज रीते विष्कंजादिक सत्यावीश योगने मध्ये रहेवो गंमांत पण पांच पांच घन्टीनो ठे.”

गंमांत योगनुं फळ नीचे प्रमाणे कहुं ठे.—

“नक्षत्रो मातरं हन्ति तिथिजः पितरं तथा ।

लग्नस्थो बालकं हन्ति गंमान्तो बालदूषकः ॥ १ ॥”

“बालकनो जन्म नक्षत्र गंमांतमां अयो होय तो ते माताने हणे ठे, तिथि गंमांतमां अयो होय तो पिताने हणे ठे, अने लग्न गंमांतमां अयो होय तो ते बालकनो ज हणनार आय ठे.”

“जातो न जीवति नरो मातुरपथ्यो नवेत्स्वकुलहन्ता ।

यदि जीवति गंमान्ते बहुगजतुरगो नवेद्भूपः ॥ १ ॥”

“गंमांतमां जन्मेवो मनुष्य जीवतो नथी अने माताने अहितकारक तथा पोताना

કુળનો નાશ કરનાર થાય છે, પરંતુ જો કદાચ તે વાઙ્મજીવે તો ઘણા હાથી ઘોના-
વાળો રાજા થાય છે.”

“નંદં ન લગ્નઽ ઇત્ય અહિદષ્ણે ન જીવેઽં ।

જાતં વિ મરેઽં પાયં પથિયંતં ન નિચ્છત્તેઽં ॥ ૧ ॥”

“ગંભીરતાં સોવાયેલી વસ્તુ પાઠી આવતી નથી, સર્પદંશ થયો હોય તો તે મનુષ્ય
જીવે નહીં, જન્મેલું વાઙ્મજ પણ પ્રાયે મરણ પામે છે, તથા તેમાં પ્રયાણ કર્યું હોય તો તે પણ
પ્રાયે પાઠો આવતો નથી”

વિવાહ દ્વંદ્વાવનમાં સંધિ નામનો પણ દોષ કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે —

“નદ્વત્રયોગતિથિસંધિપુ નાન્નિકૈકા તિથ્યષ્ટવિંશતિપલૈઃ સહિતોજયત્ર” ।

“સર્વે નદ્વત્ર, યોગ અને તિથિની સંધિને વિષે વન્ને વાજુ અનુક્રમે એક ઘની છપ્પર
પંદર, આઠ અને વીશ પલ સહિત એક એક ઘની સંધિદોષ કહેવાય છે એટલે કે નદ્વ-
ત્રોની સંધિમા પહેલા નદ્વત્રના અંતની એક ઘની અને પંદર પલ તથા પઠીના નદ્વત્રની
આરંજની એક ઘની અને પંદર પલ મળી કુલ અઠી ઘનીનો સંધિદોષ કહેવાય છે ।
૧ રીતે વે યોગની સંધિમા પૂર્વ યોગના અંતની એક ઘની અને આઠ પલ તથા પઠીના યોગની
પણ આરંજની એક ઘની અને આઠ પલ મળી વે ઘની અને સોઠ પલ સંધિદોષ કહેવાય
છે । ૨ રીતે વે તિથિની સંધિમા પૂર્વ તિથિની અંતની એક ઘની અને વીશ પલ તથા
પઠીની તિથિની આરંજની એક ઘની અને વીશ પલ મળી વે ઘની અને ચાલીશ પલનો
સંધિદોષ કહેવાય છે આ સંધિદોષ માગલિક કાર્યમા તજવા યોગ્ય છે”

સંધિદોષ વિષે વિક્રમનો મતાતર આ પ્રમાણે છે —

“નદ્વત્રરાશ્યો રવિસંક્રમે સ્યુ,—રર્વાક્ પરત્રાપિ રસેન્દુ ૧૬ નાભ્યઃ ।

एका घनी पट्पलसंयुतेन्दो,— नाभ्यश्चतस्रः सपलाः कुजस्य ॥ ૧ ॥

बुधस्य तिष्ठो मनवः ૧૪ पलानि, सार्धाश्चतस्रः पलसप्त जीवे ।

ह्यशीतिनाभ्यः पलसप्त शौरे, शुक्रस्य हेयाः सपलाश्चतस्रः ॥ ૨ ॥”

નદ્વત્ર અથવા રાશિને આશ્રીને સૂર્યનું સંક્રમણ હોય એટલે એક નદ્વત્રથી વીજા નદ્વ-
ત્રમા અથવા એક રાશિથી વીજી રાશિમા સૂર્યનું સંક્રમણ હોય તો પૂર્વ નદ્વત્ર અથવા
રાશિની અંતની સોઠ ઘની તથા પઠીના નદ્વત્ર અથવા રાશિની આરંજની સોઠ ઘનીને
સંધિ નામનો દોષ કહે છે । ૧ રીતે ચક્રના સંક્રમણમા એક એક ઘની અને ઠ ઠ પલ,
મંગલના સંક્રમણમાં ચાર ચાર ઘની અને એક એક પલ, બુધના સંક્રમણમા ત્રણ ત્રણ ઘની
અને ચૌદ ચૌદ પલ, ગુરુના સંક્રમણમા સાતી ચાર ચાર ઘની અને સાત સાત પલ,
સંક્રમણમા વ્યાશી વ્યાશી ઘની અને સાત સાત પલ અને શુક્રની સંક્રાંતિમા

चार चार घन्टी अने एक एक पल सुधी संधिदोष कहेवाय ठे. आ दोष पण सर्व शुभ कार्यमां वर्ज्य ठे.

हवे वज्रपात योग विषे कहे ठे.—

वज्रपातं त्यजेद्विपश्चपद्रुसप्तमे तिथौ ।

मैत्रे १ ऽथ त्र्युत्तरे ३ पैत्र्ये ५ ब्राह्मे ६ मूलकरे ७ क्रमात् ॥६१॥

अर्थ—वीजने दिवसे मैत्र (अनुराधा) होय, वीजने दिवसे त्रण उत्तरा एटले उत्तराफाट्गुनी, उत्तरापाढा के उत्तराज्ञापद होय, पांचमने दिवसे पैत्र्य (मघा) होय, षष्ठने दिवसे ब्राह्म (रोहिणी) होय, अने सातमने दिवसे मूल के हस्त होय तो वज्रपात नामनो योग आय ठे. ते शुभ कार्यमां तजवा लायक ठे. ६१.

“वज्रपात योगमां कार्यं कर्तुं होय तो ष मासमां कार्यकर्तानुं मरण आय ठे” एम हर्ष-प्रकाशमां कह्युं ठे. वळी “तेरशने दिवसे चित्रा के स्वाति नक्षत्र होय तोपण वज्रपात योग आय ठे” एम नारचंद्रनी टिप्पणीमां कह्युं ठे. वळी “सातम ने जरणी, नोम ने पुष्य तथा दशम ने अश्लेषा होय ते पण तजवा योग्य ठे” एम कह्युं ठे.

वळी नारचंद्रनी टिप्पणीमां कालमुखी नामनो योग आ प्रमाणे कह्यो ठे.—

“चउ रुत्तर पंच मघा कत्तिअ नवमीइ तइअ अणुराहा ।

अठमि रोहिणिसहिआ कालमुही जोगि मास ठगि मच्चू ॥ १ ॥”

“चोथने दिवसे त्रण उत्तरा होय, पांचम ने मघा होय, नोम ने कृत्तिका, वीज ने अनुराधा तथा आठम ने रोहिणी होय, तो ते कालमुखी नामनो योग कहेवाय ठे. आ योगमां कार्य करे तो ष मासे कर्तानुं मरण आय.”

दिनशुद्धि ग्रंथमां नक्षत्र मृत्युयोग आ प्रमाणे कहेल ठे.—

“मूलदसाइचित्ताअसेससयजिसयकत्तिरेवइआ ।

नंदाए जहाए जदवया फग्गुणी दो दो ॥ १ ॥

विजयाए मिगसवणापुस्सऽसिणिजरणिजिठ रिताए ।

आसाढडुग विसाहा अणुराह पुणवसु महा य ॥ २ ॥

पुन्नाइ कर धणिठा रोहिणि इअमयगऽवत्थनरक्ता ।

नंदिपइठापमुहे सुहकजे वज्जाए मइमं ॥ ३ ॥”

“नंदा तिथिए एटले परवो, षष्ठ अने अग्यारशे मूल, आर्द्रा, स्वाति, चित्रा, अश्लेषा, शतजिपक्क, कृत्तिका अने रेवती होय, जहा एटले वीज, सातम अने बारशे पूर्वाज्ञापद, उत्तराज्ञापद, पूर्वाफाट्गुनी अने उत्तराफाट्गुनी होय, विजया एटले वीज, आठम अने तेरशे मृगशिर, श्रवण, पुष्य, अश्विनी, जरणी अने ज्येष्ठा होय,

રિકા એટલે ચોથ, નોમ અને ચૌદશે પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, વિશાલા, અનુરાધા, પુનર્વસુ અને મઘા હોય, તથા પૂર્ણા એટલે પાષમ, દશમ અને પૂર્ણિમાએ હસ્ત, ધનિષ્ઠા રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો એ મૃતક અવસ્થા નક્ષત્ર કહેવાય છે, માટે નંદિ પ્રતિષ્ઠા આદિ શુચ્ચ કાર્યમા બુદ્ધિવાન પુરુષોએ તજવા યોગ્ય છે.”

તથા અવલા નામે યોગ આ પ્રમાણે થાય છે.—

“કત્તિયપર્જિદ્ ચત્તરો સણિ બુદ્ધિ સસિ સૂર ધાર સુત્તકમા ।

પંચમિ વિદ્ ઇગારસિ ચારસિ અવલા સુદે કજ્જે ॥ ૧ ॥”

“કૃત્તિકા આદિ ચાર એટલે કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશિર અને આર્દ્રા નક્ષત્ર શનિ, બુધ, સોમ અને રવિવારે અનુક્રમે હોય, તથા તે દિવસે અનુક્રમે પાચમ, ત્રીજ, અગ્યારશ અને ચારશ હોય તો અવલા નામનો યોગ થાય છે. આ યોગ સર્વ કાર્યમાં અશુચ્ચ છે”

પાકશ્રી ગ્રંથમા ઋતુને આશ્રીને શુચ્ચ તથા અશુચ્ચ યોગ આ પ્રમાણે છે.—

“કત્તિ ઇ મગસિરે વિ અ પંચમિ ગુરુગાર પુણ્ણસૂ ચેવ ।

સુદ્યા ઇ હંતિ સરણ અદા દસમી કુજે અસુદ્યા ॥ ૧ ॥”

“કાર્તિક અને માર્ગશીર્ષ માસમા પાચમ, ગુરુવાર અને પુનર્વસુ એ ત્રણે એક દિવસે હોય તો તે દિવસે શુચ્ચ યોગ કહેવાય છે તથા શરદ્ ઋતુમાં (કાર્તિક તથા માર્ગશીર્ષ માસમા) આર્દ્રા, દશમ અને મગલવાર એ ત્રણે એક જ દિવસે હોય તો તે અશુચ્ચ યોગ જાણવો ૧”

“પોસે માદે ઠઠી જિગુત્તરાફગુ અ કજ્જકરા ।

અસુદ્દ ઇગારસિ ગુરુણા ફગુણિ પુવા ચ હેમંતે ॥ ૨ ॥”

“પોષ તથા માઘ માસમા ઠઠ, શુક્રવાર અને ઉત્તરાષાઢગુની એક જ દિવસે હોય તો તે દિવસે કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે અર્થાત્ શુચ્ચ છે તથા હેમંત ઋતુમાં (પોષ અને માઘમાં) અગ્યારશ, ગુરુવાર અને પૂર્વાષાઢગુની એક જ દિવસે હોય તો તે અશુચ્ચ છે ૨.”

“ફગુણ ચિત્તે માસે તેરસિ સફલા વિસાદ્ બુદ્ધવારો ।

વારસિ સુકે સાદ્ વસંતકાલે વિ વજ્જિજ્ઞા ॥ ૩ ॥”

“ફાલ્ગુન તથા ચૈત્ર માસમાં તેરશ, વિશાલા અને બુધવાર એક જ દિવસે હોય તો તે સફળ (શુચ્ચ) છે તથા વસંતકાલે (ફાગણ અને ચૈત્રમા) વારશ, શુક્ર અને સ્વાતિ એક જ દિવસે હોય તો તે વર્જ્ય છે. ૩”

“વજ્ઞસાદ્ જિઘ સૂરો પન્નિવય મૂલો અ ઉત્તરાફગ્નૂ ।

સુદ્ ગિમ્હ અસુદ્ તેરસિ સણિવારે સવણનસ્કત્ત ॥ ૪ ॥”

૧ અહીં માસની ગણતરી પૂનમીયા મહીના પ્રમાણે કરવી એટલે કે કાર્તિક માસ ગુજરાતી લેવો હોય તો આશ્વિન વદ તથા કાર્તિક શુદ્ધ જાણવો

“वैशाख तथा ज्येष्ठ मासमां रविवार, परुवो अने मूळ के उत्तराषाढगुनी एक ज दिवसे होय तो ते शुभ ठे. तथा ग्रीष्म ऋतुमां (वैशाख तथा ज्येष्ठमां) तेरश, शनिवार अने श्रावण नक्षत्र एक ज दिवसे होय तो ते अशुभ ठे. ४.”

“आषाढ सावण विश्रा उत्तरजह्वय चंददिण सुह उ ।

पाउसि असुहो उ बुहो चउदसि पुवा य जह्वया ॥ ५ ॥”

“आषाढ तथा श्रावण मासमां बीज, उत्तराज्ञापद अने सोमवार एक ज दिवसे होय तो ते शुभ ठे. तथा प्रावृद्ध ऋतुमां (आषाढ तथा श्रावणमां) बुधवार, चौदश अने पूर्वाज्ञापद एक ज दिवसे होय तो ते अशुभ जाणवो. ५.”

“जह व आसो मासे सत्तमि सणिवार रोहिणी सफला ।

वासारत्ते असुहा रवि कत्तिअ पुन्नमासी अ ॥ ६ ॥”

“जादरवा तथा आशो मासमां सातम, शनिवार अने रोहिणी एक ज दिवसे होय तो ते सफल (शुभ) ठे. तथा वर्षा ऋतुमां रविवार, कृत्तिका अने पूर्णिमा एक ज दिवसे होय तो ते अशुभ ठे. ६.”

आ ठए गाथामां ऋतु अने मासना नाममां विपर्यय ठे, कारण के नाममाळा विगेरे पंथोमां आश्विन अने कार्तिक विगेरे बवे मासनी शरद् विगेरे ऋतु कही ठे अने अहीं तो कार्तिक अने मार्गशीर्ष विगेरे बवे मासनी ऋतुओ कही ठे. तथा आ गाथाओमां शिशिर ऋतु बिलकुल लीधी ज नथी अने वर्षा ऋतु तथा प्रावृद्ध ऋतु एक ज ठतां वे जूदी जूदी लक्ष्ने ठ ऋतुनां नाम पूरां करीं ठे. आ सर्व विपर्यास ते ग्रंथकर्ताए ज करेलो ठे, माटे तेमनो एवो ज मत हशे एम जणाय ठे.

हवे मूळ ग्रंथकार रवि योग कहे ठे.—

योगो रवेर्जातकृत ४ तर्क ६ नन्द ए, दिग् १० विश्व १३ विंशो २० ङुषु सर्वसिद्ध्यै ।

आद्ये १ न्द्रिया ५ श्वषट्पि ७ रुद्र ११ सारी १५, राजो १६ ङुषु प्राणहरस्तु हेयः ६२

अर्थ—सूर्यनुं जे नक्षत्र चालतुं होय ते नक्षत्रथी गणतां ते दिवसनुं नक्षत्र जो चोथुं होय तो चोथो रवि योग जाणवो. ठहुं होय तो ठछो रवि योग, नवमुं होय तो नवमो, दशमुं होय तो दशमो, तेरमुं होय तो तेरमो अने बीशमुं होय तो बीशमो रवि योग जाणवो. आटला रवि योग सर्व सिद्धिकारक ठे, एटले के आ योगने दिवसे करेलुं कार्य सिद्ध आय ठे; परंतु सूर्यना नक्षत्रथी ते दिवसनुं नक्षत्र पहेलुं, पांचमुं, सातमुं, आठमुं, अग्यारमुं, पंदरमुं के सोळमुं होय तो ते योग प्राणने हरण करनारो ठे तेथी ते सर्व कार्यमां तजवा योग्य ठे. ६२.

आ रवि योग विषे हर्षप्रकाशमां कहुं ठे के.—

“एआण फलं कमसो विठलं सुखं ४ जयं च सत्तुणं ६ ।

लाज ए च कळासिद्धी १० पुत्तुप्पत्ती १३ अ रत्तं २० च ॥ १ ॥”

“आ रवि योगनुं फल अनुक्रमे आ प्रमाणे ठे —चोया रवि योगे कार्य करवायी घणुं सुख थाय ठे, ठे होय तो शत्रुने जीताय ठे, नवमे लाज थाय ठे, दशमे कार्यसिद्धि थाय ठे, तेरमे पुत्रनी उत्पत्ति थाय ठे अने वीशमे राज्य मळे ठे”

शुद्ध लग्ननुं जेवुं वळ होय ठे, तेवुं वळ आ रवि योगनुं होय ठे एम यतिवद्वज्रमा कहुं ठे वळी कहुं ठे के—

“इकस्स जए पंचाणणस्स जळंति गयघरुसहस्सा ।

तह रविजोग पण्ण गयणम्मि गहा न दीसंति ॥ १ ॥”

“एक सिंहना जययी सहस्र हाथीउनो समूह नासी जाय ठे, तेम रवि योगयी नाश पामेला ग्रहो आकाशमा देखाता नयी अर्थात् जो रवि योग सारो वळवान् होय तो बीजा कुयोगो नासी जाय ठे”

“रविजोग राजजोगे कुमारजोगे असुद्ध दिअहे वि ।

जं सुहकळा कीरइ तं सवं बहुफलं होइ ॥ १ ॥”

“अशुच दिवसे पण जो रवि योग, राज योग के कुमार योग होय अने ते दिवसे जे शुच कार्य कर्युं होय ते सर्व कार्य बहु फलदायक थाय ठे.”

आ रवि योगमा अज्जित नद्ध गणेलुं नयी, कारण के ग्रंथांतरोमां सत्यावीश रवि योगोनुं ज फल कहेलुं ठे. आ योगमा बीजो, बीजो, वारमो, सत्तरमो, ठवीशमो अने सत्यावीशमो, आठला रवि योग विषे काइ कहुं नयी तथा तेनो निषेध पण कयों नयी, तेथी तेठला योगो मध्यम जाणवा. वाकीना रवि योगोनुं शुजाशुचपणुं अही पण केटलाकनुं साक्षात् कहुं ठे, अने केटलाकनुं फल उपग्रहपण्ण करीने हमणां ज कहेसो.

हवे सत्यावीश रवि योगोनी मध्ये जेमनी उपग्रह संज्ञा ठे, ते कहे ठे —

नोपग्रहास्तु जूयै भूता ५ डि ३ फणी ८ न्द्र १४ तिथि १५ धृति १८ युगले १९ ।

रविजातथैकविंशादिपु पञ्चसु २१-२२-२३-२४-२५ चरति जेज्विन्दो ॥ ६३ ॥

अर्थ—सूर्यना नद्धरथी चंजनुं (ते दिवसनुं) नद्धर पाचमुं, सातमुं, आठमुं, चौदमुं, पंदरमुं, अठारमुं, ओगणीशमुं, एकवीशमुं, वावीशमुं, त्रेवीशमुं, चोवीशमुं के पचीशमुं होय तो ते नद्धर उपग्रह कहेवाय ठे आ वार उपग्रहो आवादीने माटे नयी

॥ अशुच ठे.

आ बार उपग्रहोमांना आठनी संज्ञा तथा तेमनुं विवाहादिक कार्यमां जे फल आय ठे ते नारचंद्रमां आ प्रमाणे कहुं ठे.—

“विद्युन्मुख १ शूला २ शनि केतू ४ ट्का ५ वज्र ६ कंप ७ निर्घाताः ।

८ ९ ज ८ १४ द १८ ध १९ ए २२ ब २३ ज २४ संख्ये रविपुरत उपग्रहा धिष्ये ॥ १ ॥

फलमंगज १ पतिमरणे २ दशमदिनान्तस्तथाऽशनि निपातः ३ ।

सानुजपति ४ धननाशौ ५ दौःशील्यं ६ स्थान ७ कुलघातौ ॥ २ ॥”

“पांचमा उपग्रहनुं नाम विद्युन्मुख ठे, आठमानुं शूल नाम ठे, चौदमानुं अशनि, अठारमानुं केतु, ओगणीशमानुं उट्का, बावीशमानुं वज्र, त्रेवीशमानुं कंप अने चोवीशमा उपग्रहनुं नाम निर्घात ठे (१). विद्युन्मुखमां विवाहादिक कार्य करवाथी पुत्रनुं मरण आय, शूलमां करवाथी पतिनुं मरण आय, अशनिमां करवाथी दश दिवसनी अंदर वज्रपात आय, केतुमां करवाथी नाना जाइ सहित पतिनो नाश आय, उट्कामां करवाथी धननो नाश आय, वज्रमां करवाथी दुःशीलपणुं आय, कंपमां करवाथी स्थाननो नाश आय अने निर्घातमां करवाथी कुलनो घात (नाश) आय.”

बाकीना चार उपग्रहो सामान्य रीते अनिष्ट फलने आपनारा ठे. एकाशी पद नामना वेधचक्रादिकमां पण आ रीते ज उपग्रहोनुं फल जाणवुं.

हवे प्रसंगोपात्त आरुल नामनो योग कहे ठे. तेमां अजिजित् नक्षत्र गणवानुं ठे. एट्के के अठ्यावीश नक्षत्रोनी गणतरीए जाणवो.—

“दि २ हया ७ क्ले ८ ए न्द्र १४ जूपै १६ क २१ ज्य २३ द्युग्विंशति २८ प्रमे ।

सूर्यजाच्चन्द्रजे स्यादारुलस्त्याज्यः सदा बुधैः ॥ १ ॥”

“सूर्यना नक्षत्रथी चंद्रनुं नक्षत्र जो बीजे, सातमे, नवमे, चौदमे, सोळमे, एकवीशमे, त्रेवीशमे के अठ्यावीशमे होय तो ते आरुल योग कहेवाय ठे. आ योग शुच कार्यमां माह्या माणसे त्याग करवा लायक ठे. “रुलो यात्रासु रोधकृत्” आवुं चोथुं पाद प्रत्यंतरमां ठे. तेनो अर्थ ए ठे के—“आ आरुल योग यात्राने विषे रोध करनार ठे.”

आरुल योग जाणवानो सहेलो उपाय नरपतिजयचर्यामां आ प्रमाणे कह्यो ठे.—

“सूर्यजाणुण्येन्दोर्जं सप्तजिर्जागमाहर ।

शून्यं दौ वा न शेषौ चेदारुलो नास्ति निश्चितम् ॥ १ ॥”

“सूर्यना नक्षत्रथी चंद्रनुं नक्षत्र गणवुं. पठी तेने साते जाग लेवो. तेमां जो शून्य अथवा वे शेष न रहे तो आरुल योग नथी एम निश्चे जाणवुं अर्थात् जो शून्य के वे शेष रहे तो अवश्य आरुल योग होय ठे.”

(आ आरुल योग प्राये उत्तर दिशामां विशेष उपयोगी ठे.) आ उपरथी ए सिद्ध
ययुं के नवमो रवियोग (शुभ ठे तोषण) यात्रादिकमां सारो नथी.

हवे दररोज थनारा आनंदादिक उपयोगो कहे ठे.—

उपयोगास्त्वश्वि १ मृगा २ श्लेषा ३ कर ४ मेत्र ५ वैश्व ६ वारुणतः ७ ।

रव्यादिषु तद्दिनजप्रमिताः क्रमतोऽजिधानफलाः ॥ ६४ ॥

अर्थ—रविवारे अश्विनी नक्षत्रथी गणतां ते दिवसे (रविवारे) जेटखामुं नक्षत्र होय
तेदखामो उपयोग ते दिवसे ठे एम जाणवुं सोमवारे मृगशिरथी गणवुं, मंगळवारे
अश्लेषाथी, बुधवारे हस्तथी, गुरुवारे अनुराधाथी, शुक्रवारे उत्तराषाढाथी अने शनि-
वारे शतजिपकथी गणवुं ते रीते गणतां ते दिवसनुं जेटखामुं नक्षत्र होय तेदखामो
उपयोग ते दिवसे जाणवो. अहीं अजिजित् नक्षत्र गणवानुं ठे. ते उपयोगोनां ना
प्रमाणे तेमनुं फल जाणवुं

ते उपयोगोनां नामो आ प्रमाणे ठे

आनन्दः १ कालदर्शश्च २ प्राजापत्यः ३ सुरोत्तमः ४ ।

सौम्यो ५ ध्वांक्षो ६ ध्वजश्चैव ७ श्रीवत्सो ८ वज्र ९ मुजुरौ १० ॥ ६५ ॥

उत्रं ११ मित्रं १२ मनोज्ञश्च १३ कंपो १४ लुपक १५ एव च ।

प्रवासो १६ मरणं १७ व्याधिः १८ सिद्धिः १९ शूला २० मृतोश्च तथा ॥ ६६ ॥

मुसलो २१ गज २२ मातंगौ २३ राक्षसोऽथ २४ चरः २५ स्थिरः २६ ।

वर्धमानश्चेति २७ नाम्ना स्युरष्टाविंशतिः क्रमात् ॥ ६७ ॥

अर्थ—आनंद, कालदर्श, प्राजापत्य, सुरोत्तम, सौम्य, ध्वांक्ष, ध्वज, श्रीवत्स, वज्र,
मुद्गर, उत्र, मित्र, मनोज्ञ, कंप, लुपक, प्रवास, मरण, व्याधि, सिद्धि, शूल, अमृत,
मुसल, गज, मातंग, राक्षस, चर, स्थिर तथा वर्धमान, आ अठ्यावीश उपयोगोना अनु-
क्रमे नाम जाणवा.

आनंदादिक योगनुं कोष्टक.

योगनाम	रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
१ आनंद	अश्विनी	मृगशीर्ष	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा	उत्तराषाढा	शतजिपा
२ कालदर्श	जरीणी	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अजिजित्	पूर्वाषाढा
३ प्राजापत्य	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाषाढा	स्वाति	मूल	श्रवण	उत्तराषाढा
सुरोत्तम	रोहिणी	पुष्य	उत्तराषाढा	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	रेवती

योगनाम	रवि	सोम	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
१ सौम्य	मृगशीर्ष	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा	उत्तराषाढा	शतजिषा	अश्विनी
६ ध्वांक्ष	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अजिजित्	पूर्वाजा०	जरणी
७ ध्वज	पुनर्वसु	पूर्वाफा०	स्वाति	मूल	श्रवण	उत्तराजा०	कृत्तिका
८ श्रीवत्स	पुष्य	उत्तराफा०	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	रेवती	रोहिणी
९ वज्र	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा	उत्तराषा०	शतजिषा	अश्विनी	मृगशीर्ष
१० मुद्गर	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अजिजित्	पूर्वाजा०	जरणी	आर्द्रा
११ ठत्र	पूर्वाफा०	स्वाति	मूल	श्रवण	उत्तराजा०	कृत्तिका	पुनर्वसु
१२ मित्र	उत्तराफा०	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	रेवती	रोहिणी	पुष्य
१३ मनोह	हस्त	अनुराधा	उत्तराषाढा	शतजिषा	अश्विनी	मृगशीर्ष	अश्लेषा
१४ कंप	चित्रा	ज्येष्ठा	अजिजित्	पूर्वाजा०	जरणी	आर्द्रा	मघा
१५ लुंपक	स्वाति	मूल	श्रवण	उत्तराजा०	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाफा०
१६ प्रवास	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	रेवती	रोहिणी	पुष्य	उत्तराफा०
१७ मरण	अनुराधा	उत्तराषाढा	शतजिषा	अश्विनी	मृगशीर्ष	अश्लेषा	हस्त
१८ व्याधि	ज्येष्ठा	अजिजित्	पूर्वाजा०	जरणी	आर्द्रा	मघा	चित्रा
१९ सिद्धि	मूल	श्रवण	उत्तराजा०	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाफा०	स्वाति
२० शूल	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	रेवती	रोहिणी	पुष्य	उत्तराफा०	विशाखा
२१ अमृत	उत्तराषाढा	शतजिषा	अश्विनी	मृगशीर्ष	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा
२२ मुसळ	अजिजित्	पूर्वाजा०	जरणी	आर्द्रा	मघा०	चित्रा	ज्येष्ठा
२३ गज	श्रवण	उत्तराजा०	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाफा०	स्वाति	मूल
२४ मातंग	धनिष्ठा	रेवती	रोहिणी	पुष्य	उत्तराफा०	विशाखा	पूर्वाषाढा
२५ राक्षस	शतजिषा	अश्विनी	मृगशीर्ष	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा	उत्तराषा०
२६ चर	पूर्वाजा०	जरणी	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अजिजित्
२७ स्थिर	उत्तराजा०	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाफा०	स्वाति	मूल	श्रवण
२८ वर्धमान	रेवती	रोहिणी	पुष्य	उत्तराफा०	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा

आ योगोनुं फळ तेमनां नामवरे ज जणाय तेवुं ते तेथी जूडं कहेता नथी. केटलाक आचार्य प्राजापत्य, सुरोत्तम, मनोह, कंप, लुंपक, प्रवास, मरण, व्याधि, शूल अने अने गज, ए दश योगने स्थाने अनुक्रमे धूम्र, प्रजापति, मानस, पद्म, लंबक, उत्पात, मृत्यु, काण, शुक्र अने गद, एवां नामो पाण कहे ते. आ उपयोगो विष्कंजादिक दर-रोजना योगोनी साथे ज सर्वदा रहेला होवाथी सार्थक नामवाळा ते.

हवे कुयोगोने विषे अपवाद कहे ते.—

यत्प्रातिकूढ्यं वाराणां तिथिनक्षत्रसंज्ञवम् ।

हूणवंगखसेष्वेव तस्यजेदिति केचन ॥ ६८ ॥

અર્થ—સંવર્તક અને કર્ક વિગેરે તિથિથી ઉત્પન્ન થયેલ તથા ઉત્પાત, મૃત્યુ, અને ઉપયોગાદિકને વિષે નક્કરથી ઉત્પન્ન થયેલ ચારોનું પ્રતિકૂળપણું હૂણ દેશ, વંગ અને સ્વસ દેશમાં જ ત્યાજ્ય છે એમ કેટલાક કહે છે તાત્પર્ય એ છે કે જાસ જરૂરીઆત કાર્ય ન હોય તો વીજા દેશોમાં પણ આ યોગો વર્જવા યોગ્ય છે.

હવે શુજ અને અશુજ યોગના સંકરમા શુજ યોગનું પ્રવલ્લપણું કહે છે —

સિદ્ધિયોગઃ કુયોગશ્ચ જાયેતાં યુગપદ્યદિ ।

કુયોગં તત્ર નિર્જિત્ય સિદ્ધિયોગો વિજુંજતે ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—જો કદાચ એકી વચ્ચે સિદ્ધિ યોગ અને કુયોગ જેઠા થયા હોય, તો તેમ કુયોગને જીતીને સિદ્ધિ યોગ ઉદ્ભાસ પામે છે (પ્રવલ્લ થાય છે) અહીં સિદ્ધિયોગ નાશના યૌગિક અર્થ હોવાથી સર્વે શુજ યોગો જાણવા

હવે દિવસના (દરરોજના) વિષ્કંજાદિક યોગો કહે છે.—

વિષ્કંજઃ ૧ પ્રીતિ ૨ રાયુષ્માન્ ૩ સૌજાગ્યઃ ૪ શોજન ૫ સ્તથા ।

અતિગંઠઃ ૬ સુકર્મા ૭ ચ ધૃતિઃ ૮ શૂલ્લં ૯ તથૈવ ચ ॥ ૭૦ ॥

ગંઠો ૧૦ વૃદ્ધિ ૧૧ ધ્રુવ ૧૨ શ્રૈવ વ્યાઘાતો ૧૩ હર્પણ ૧૪ સ્તથા ।

વજ્રં ૧૫ સિદ્ધિ ૧૬ વ્યતીપાતો ૧૭ વરીયાન્ ૧૮ પરિઘઃ ૧૯ શિવઃ ૨૦ ॥ ૭૧ ॥

સિદ્ધઃ ૨૧ સાધ્ય ૨૨ શુજઃ ૨૩ શુક્લો ૨૪ વ્રહ્મા ૨૫ ચૈન્દ્રો ૨૬ ઇન્દ્રો ૨૭ વૈધૃતઃ ૨૮ ।

ઇતિ સાન્વયનામાનો યોગાઃ સ્થુઃ સપ્તવિંશતિઃ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—વિષ્કંજ ૧, પ્રીતિ ૨, આયુષ્માન્ ૩, સૌજાગ્ય ૪, શોજન ૫, અતિગંઠ ૬, સુકર્મા ૭, ધૃતિ ૮, શૂલ્લ ૯, ગંઠો ૧૦, વૃદ્ધિ ૧૧, ધ્રુવ ૧૨, વ્યાઘાત ૧૩, હર્પણ ૧૪, વજ્ર ૧૫, સિદ્ધિ ૧૬, વ્યતીપાત ૧૭, વરીયાન્ ૧૮, પરિઘ ૧૯, શિવ ૨૦, સિદ્ધ ૨૧, સાધ્ય ૨૨, શુજ ૨૩, શુક્લ ૨૪, વ્રહ્મા ૨૫, ઇન્દ્ર ૨૬ અને વૈધૃત ૨૭. આ સત્યાવીશ યોગો અન્યર્થ સંજ્ઞાવાળા પટલે પોતપોતાનાં નામ પ્રમાણે ફલ આપનારા છે

આ યોગોનાં ફલ માટે નારચંદ્રની ટિપ્પણીમાં આ પ્રમાણે વિશેષ કહ્યો છે.—

“વિષ્કંજ ૧ સૂલ ૨ ગંઠે ૩ અગ્નિગંઠે ૪ વજ્ર ૫ તદ્ ચ વાગ્ધા ૬ ।

વડધિઘ ૭ સૂરાઙ્કમા અઙ્કુલ મૂલજોગાર્ઠ ॥ ૧ ॥”

“રવિવારે વિષ્કંજ હોય, સોમવારે શૂલ્લ હોય, મંગલવારે ગંઠ હોય, બુધવારે અતિગંઠ હોય, ગુરુવારે વજ્ર હોય, શુક્રવારે વ્યાઘાત હોય અને શનિવારે વૈધૃતિ હોય તો તે મૂલ યોગો અત્યંત હુણ છે” —

आ सत्यावीश योगीनी मध्ये जेदला दुष्ट योगो हे, तेमां पण जेदली दुष्ट घनीज , ते कहे हे.—

व्यतिपातवैधृताख्यौ सकलौ परिघस्य पूर्वमर्द्धं च ।

प्रथमः पादोऽन्येष्वपि विरुद्धसंज्ञेषु हातव्यः ॥ ७३ ॥

अर्थ—व्यतीपात अने वैधृत नामना योगो समग्र (आखा) तजवा लायक हे, परि-
नो पहेलो अर्ध जाग त्याज्य हे, अने वाकीना विरुद्ध (अशुभ) नामवाळा योगोमां
प्रथम पाद वर्जवा योग्य हे. आ योगीनो अर्ध जाग तथा एक पाद पंचांगमां दखेली
मीजने अनुसारे समजवा. विरुद्ध नामवाळा योगो विष्कंज, गंरु, अतिगंरु, शूल,
व्याघात तथा वज्रपात जाणवा.

उपर जे प्रथम पाद वर्जवानुं कहुं हे, तेमां बीजो प्रकार कहे हे.—

त्यजेद्वा पञ्च विष्कंजे षट् तु गंरातिगंरयोः ।

घटिकाः सप्त शूले तु नव व्याघातवज्रयोः ॥ ७४ ॥

अर्थ—अथवा तो विष्कंज योगमां पहेली पांच घनी तजवी, गंरु अने अतिगंरुमां
पहेली ठ ठ घनी, शूलमां प्रथमनी सात घनी अने व्याघात तथा वज्र योगमां प्रथमनी
नव घनी वर्जवा योग्य हे.

विष्कंजादिक दुष्ट योगोमां एकार्गलवेध नामना योगीनी उत्पत्ति आय हे ते कहे हे.—

एकार्गलः कुयोगेषु चन्द्रेऽर्के च परस्परात् ।

गते सान्निजिदोजर्द्धं त्याज्यः पादान्तरो न चेत् ॥ ७५ ॥

अर्थ—दुष्ट योगने दिवसे अन्निजित सहित अठ्यावीशे नक्षत्रोमांना विषम नक्षत्रमां
रस्पर (सामसामा) चंद्र अने सूर्य रह्या होय तो ते एकार्गल कहेवाय हे, ते तजवा
योग्य हे; परंतु जो एकार्गल योग पादनां आंतरावाळो न होय तो ज तजवा लायक हे.

आ एकार्गल योग दुष्ट योगोमां आय हे एम कहुं हे, माटे प्रीति, आयुष्मान् विगेरे
शुभ योगमां ते अतो ज नथी एम सूचवन कर्तुं हे. कुयोग ठतां पण आ योगीनो संज्ञव
क्यारें आय हे ? ते उपर चंद्र अने सूर्यनी स्थिति दर्शावी हे. अहीं अन्निजित् दखेलुं
होवार्थी अठ्यावीश नक्षत्रो जाणवां. आ प्रमाणे लत्ताना श्लोकमां पण समजवुं. आ श्लो-
कनो समग्र जावार्थ आ रीते हे.—आगल कहेवामां आवे ए रीते एकार्गल चक्र करी
तेमां अनुक्रमे अठ्यावीश नक्षत्रो दखवां, पढी जो चंद्रथी सूर्य अने सूर्यथी चंद्र एक
बीजाथी विषम नक्षत्रे एक ज लींटीमां रहेला होय तो एकार्गल आय हे अने ते सर्व

કાર્યમાં તજવા યોગ્ય છે, એટલે કે જે નક્ષત્રમાં એકાર્ગલ પડેલો હોય તે નક્ષત્ર શુભ કાર્યમાં તજવા યોગ્ય છે, પરંતુ સૂર્ય તથા ચંદ્રે આક્રમણ કરેલાં નક્ષત્રોનાં પાદોનો પરસ્પર સન્મુલ નહીં રહેવારૂપ વિશેષ ન હોય અર્થાત્ તેમના પાદો પાસે પાસે જ હોય તો તે એકાર્ગલ અવસ્થા વર્જવા યોગ્ય છે અને પાદના આંતરાવાલો હોય તો ત્યાગ કરવો ન કરવો.

આ એકાર્ગલ યોગને જ સ્થાપનાદિકના વિધિએ કરીને વિશેષ પ્રકારે કહે છે.—

તિર્યક્ત્રયોદશોર્લૂકરેખે ચર્જૂરકે ત્યજેત્ ।

કુયોગે શીર્ષજાદર્કચન્ડાવેકાર્ગલર્કગૌ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—તેર રેખા (લાંટી) આની અને એક રેખા ઊંચી એ રીતે ચતુરિનું વૃદ્ધ કરાવે તેના મસ્તક (શિખર) પર આગલ કહેવામાં આવશે એ રીતે નક્ષત્ર મૂકવું (લખવું) પઠી દક્ષિણ વાજુથી અનુક્રમે પઠીનાં સત્યાવીશ નક્ષત્રો દરેક રેખાએ મૂકવાં. પઠી એક રેખારૂપ અર્ગલને ઠેકે રહેલાં વચ્ચે નક્ષત્રોને વિષે જો ચંદ્ર અને સૂર્ય રહ્યા હોય તો તે એકાર્ગલ કહેવાય છે તેમા પણ સન્મુલ રહેલાં વચ્ચે નક્ષત્રોનાં વચ્ચે પાદમાં તે સૂર્ય ચંદ્ર રહેલા હોય તો તે આંતરા રહિત એટલે સંપૂર્ણ એકાર્ગલ થાય છે તે આ પ્રમાણે —

“આદ્યેન વિધ્યતે તુર્યો વિતીયેન તૃતીયકઃ ।

તૃતીયેન વિતીયસ્તુ તુર્યેણ પ્રથમસ્તથા ॥ ૧ ॥”

“પહેલા પાદવને ચોથા પાદનો વેધ થાય છે, ત્રીજા પાદવને ત્રીજા પાદનો વેધ થાય છે, ત્રીજા પાદવને ત્રીજા પાદનો વેધ થાય છે અને ચોથા પાદવને પહેલા પાદનો વેધ થાય છે ” ચોથું અને પહેલું તથા ત્રીજું અને ત્રીજું પાદ, એ પરસ્પર આંતરા રહિત કહેવાય છે એમ સમજવું આથી વિપરીતપણે જો સૂર્ય ચંદ્ર રહ્યા હોય તો તે પાદના આંતરાવાલો કહેવાય છે અને તેથી તે દોપરહિત છે. જેમ કોઈ ધનુર્ધર નિશાનને વિંધવા લાગ્યો, તે વચ્ચે જો તેની દૃષ્ટિ નિશાનથી જરા પણ ખૂંકે તો તે નિશાન વિંધાતું નથી. તેમ વેધ પણ જો પાદના અગ્ર જાગથી ઘટ્ટ થયો હોય તો તે ફલદાયક નથી. તે વિષે ચત્તિવદ્ધ-જમાં કહ્યું છે કે—

“વાણાગ્રદૃષ્ટિપાતાઘઘ્નદ્યં જિનન્તિ ધાનુષ્કઃ ।

તઘ્ત્સમદૃષ્ટિગતો વેધો ધિષ્ણ્યં પ્રદૂપયતિ ॥ ૧ ॥”

“જેમ ધનુષધારી વાણના અગ્ર જાગ પર દૃષ્ટિ રાખીને લલ્લ (નિશાન) ને વિંધે છે, તેમ સમ (સરસી) દૃષ્ટિમાં રહેલો વેધ નક્ષત્રને દૂષિત કરે છે ” (આ પ્રમાણે ત્રીજા પાદ પણ જાણવું)

हवे खजुरीना मस्तक पर कयुं नक्षत्र मूकवुं तेनी रीत बतावे ठे.—

खजूरकस्य शीर्षर्द्धमानमेकार्गले मतम् ।

योगांकः सैक उजोऽन्यः साष्टाविंशतिरर्द्धितः ॥ ७७ ॥

अर्थ—इष्ट दिवसे विष्कंजादिक योगोमांनो जेटलामो योग होय ते जो विषम होय तो तेमां एक उमेरवो, अने सम होय तो तेमां अठ्यावीश उमेरवा. पढी ते बन्नेने अर्धा करवा. जे संख्या आवे ते संख्यावाळुं (तेदलामुं) नक्षत्र खजुरीने मस्तके मूकवुं. ए प्रमाणे खजुरीना मस्तकना नक्षत्रनुं प्रमाणे एकार्गलमां कहेवुं ठे.

एकार्गल यंत्र

पादवेध यंत्र

चन्द्र	मृगशीर्ष	रवि
रोहिणी	—	आर्द्रा
कृत्तिका	—	पुनर्वसु
भरणी	—	पुष्य
अश्विनी	—	अश्लेषा
रेवती	—	मघा
उत्तराभा०	—	पूर्वाफा०
पूर्वाभा०	—	उत्तराफा०
शतभिषा	—	हस्त
धनिष्ठा	—	चित्रा
श्रवण	—	स्वाति
अभिजित्	—	विशाखा
उत्तराषाढा	—	अनुराधा
पूर्वाषाढा	—	ज्येष्ठा

मूल

चन्द्र	रवि
४—	—१
३—	—२
२—	—३
१—	—४

समजुती—इष्ट दिवसे शूल योग नवमो ठे, तेथी तेमां एक वधारी दश कर्या, तेनो अर्ध करवाथी पांच आव्या, तेथी पांचमुं नक्षत्र मृगशीर्ष ठे मांटे ते नक्षत्र मस्तक पर आवे. एरीते इष्ट दिवसे गंम योग होय तो ते दशमो होवाथी तेमां अठ्यावीश उमेरी अर्ध करवाथी उगणीश आवे ठे, तेथी उगणीशमुं मूल नक्षत्र मस्तक पर मूकवुं. एरीते बीजा कुयोगोमां पण जाणवुं.

मस्तकनुं नक्षत्र लाववा माटे लख कहे ठे के—

“शूले मूर्ध्नि मृगो मघा च परिधे चित्रा पुनर्वैधृते
व्याघाते च पुनर्वसू निगदितौ पुष्यश्च वज्रे स्मृतः ।
गंमे मूलमश्विनी प्रथमके मैत्रोऽतिगंमे तथा
सार्पश्च व्यतिपात इन्दुतपनावेकार्गलस्थौ यदा ॥ १ ॥”

“જો શૂલ યોગ હોય તો મસ્તક પર મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર આવે, પરિધ યોગ હોય તો મધ્યા આવે, વૈધૃત હોય તો ચિત્રા, વ્યાધાત યોગ હોય તો પુનર્વસુ, વજ્ર યોગ હોય તો પુષ્ય, ગંરુ હોય તો મૂળ, ચિષ્કંજ હોય તો અશ્વિની, અતિગંરુ હોય તો અનુરાધા અને વ્યતિપાત હોય તો અશ્લેષા નક્ષત્ર મસ્તક પર આવે. એ પ્રમાણે નક્ષત્રો સ્થાપી પઠી ચંદ્ર તથા સૂર્ય જે નક્ષત્રના હોય તે નક્ષત્ર ઉપર સ્થાપવા જો ચંદ્ર અને સૂર્ય એક અર્ગલમાં રહેલા હોય તો એકાર્ગલ યોગ જાણવો”

હવે સાત શલાકાના ચક્રવને વેધ યોગ કહે છે —

વેધ ઝઘ્વતિરઃ સતરેખે પૂર્વાદિતોઽગ્નિજાત્ ।

જસ્ય રેખાગ્રગે રેટે દેયશ્ચેન્ન પદાન્તરમ્ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—ઝઘ્ની તથા આઘ્ની સાત સાત રેખાને વિષે પૂર્વાદિક દિશાના ક્રમે સ્થાપન કરેલા કૃત્તિકાદિક નક્ષત્રથી ૬૪ દિવસના નક્ષત્રની રેખાના અગ્ર ભાગમાં જે નક્ષત્ર છે તેમાં કોઈ ગ્રહ હોય તો વેધ થાય છે તે ત્યાગ કરવા લાયક છે, પણ જો પાદનું આતરં ન હોય તો ત્યાગ કરવા લાયક છે. એટલે કે—ઝઘ્ની તથા આઘ્ની સાત સાત રેખા કરવી, પઠી તેમને ઠેઠે પૂર્વાદિક દિશાના ક્રમે કૃત્તિકાથી આરંભીને સાત સાત નક્ષત્રો (અગ્નિજિત્ સહિત) સ્થાપવા પઠી જે જે ગ્રહ જે જે નક્ષત્રમાં હોય, તે તે ગ્રહ તે તે નક્ષત્રની માસે મૂકવો. પઠી જે રેખાને ઠેઠે ૬૪ દિવસનું નક્ષત્ર આવ્યું હોય, તે રેખાને બીજે ઠેઠે જે કોઈ ગ્રહ આવ્યો હોય તો તે ગ્રહવને તે ૬૪ નક્ષત્રનો વેધ થયો જાણવો. તે વેધ ત્યાગ કરવા લાયક છે, કારણ કે “કૂર વેધ હોય તો મૃત્યુ જ થાય છે અને સૌમ્ય વેધ હોય તો સર્વથા સુખનો નાશ થાય છે” આ વેધનો અપવાદ કહે છે.—જો તે વેધ પૂર્વની રીતે પાદના આતરાવાળો હોય તો ત્યાગ કરવો વા ન કરવો એટલે કે ૬૪ નક્ષત્રના જે પાદમાં કાર્ય કરવું હોય, અને તેની સન્મુલના નક્ષત્રના પાદમાં જો તે ગ્રહ ન હોય, પરંતુ પાદને આતરે હોય તો આ ગ્રહ વેધ પાદાતરિત થયો, તેથી તે દૂષણવાળો નથી તે વિષે પૂર્ણજ્ઞ કહે છે કે—

“વિઠ્ઠ પાદં પરિત્યજ્ય કુર્યાત્કાર્યમશંકિતઃ ।

સર્પદષ્ટાહુલિષ્ઠેદે વિપવેપોદ્ભવઃ કુતઃ ॥ ૧ ॥”

“વેધવાળા પાદનો ત્યાગ કરીને નિઃશંક રીતે કાર્ય કરવું, કેમકે સર્પે ઋસેલી અંગુલીનો વેદ કર્યા પઠી વિપના પ્રવેશની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય ?”

કેશવાર્ક તો પાદાંતરિત ગ્રહ વેધને પણ ગ્રહણ કરવાનો નિષેધ કરે છે. તે કહે છે કે—

“વિશ્લેષમાયાતિ યથાસુજિઃ સ્વૈરેણઃ શરેણૈકદિશિ હતોઽપિ ।

તથાશ્વિવેધાદપિ તારકાણા કૂરસ્ય નશ્યેદ્વલસત્ત્વસંપત્ ॥ ૧ ॥”

“જેમ મૃગ શરવને એક જાગમા હણાયો હોય તો પણ પોતાના પ્રાણવને વિયોગ પામે છે

एटले मरी जाय ठे, तेम क्रूर ग्रहवमे नक्षत्रना पादनो वेध अवाथी पण वळ, सत्त्व अने संपत्तिनो नाश आय ठे.”

श्रीपति कहे ठे के—

“क्षुद्रं सौम्यग्रहैर्विद्धं पादमात्रं परित्यजेत् ।

क्रूरैस्तु सकलं त्याज्यमिति वेधविनिश्चयः ॥ १ ॥”

“जो नक्षत्रनो सौम्य ग्रहवमे वेध अयो होय तो मात्र ते पादनो ज त्याग करवो, अने क्रूर ग्रहवमे वेध अयो होय तो ते आखुं नक्षत्र तजवुं. ए प्रमाणे वेधनो निश्चय (व्यवस्था) ठे.”

सात शलाकाना वेधनो यंत्र.

	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	अ	
भ								म
अ								पू०
रे			सप्त रेखा					उ
उ			वेधचक्र					ह
पू								चि
श								स्वा
ध								वि
	श	अ	उ	पू	मू	ज्ये	अ	

हवे विवाहमां विचारवा योग्य बीजो वेध योग पांच शलाका चक्रवमे बतावे ठे.—

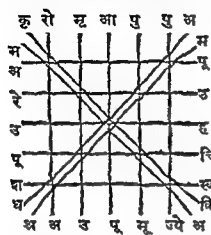
विवाहे पूर्ववत्पञ्च रेखा छे छे तु कोणके ।

लिखित्वाऽग्निज्ञतो ज्ञानि वेधं तत्रापि चिन्तयेत् ॥ ७९ ॥

अर्थ—विवाहने विषे पूर्वनी जेम एटले उज्जी तथा आमी पांच पांच रेखा तथा चारे

ચૂળાશ્વોમાં વધે રેલા કરીને કૃત્તિકા નક્ષત્રથી આરંજીને અઢવાવીશ નક્ષત્રોને સ્થાપ કરી તેમાં પણ વેધનો વિચાર કરવો

પંચ રેલા ચક્ર

અહીં મૂળ શ્લોકમાં “તત્રાપિ” એ પદમાં “અપિ” શબ્દ આપ્યો છે, તે અવ્યય છે, અને અવ્યયોના અને અર્થ હોવાથી અહીં અપિ શબ્દનો અર્થ અવધારણા એટલે નિશ્ચય જોવો કરવાનો છે, તેથી એવો અર્થ થાય છે કે— પૂર્વે કહેલો સાત રેલાવાળો વેધ પ્રતિષ્ઠાદિક સર્વ કાર્યોમાં જોવો, અને વિવાહમાં તો આ પંચ રેલાવાળો જ વેધ જોવો તે વિષે વિવાહ ચંદાનનામાં કહ્યું છે કે—“વિવાહ સિવાય વીજા કાર્યમાં સાત રેલાવાળા ચંત્રનો વેધ જોવો.” આ વેધમાં પણ પૂર્વની જેમ પાદાંતરિતની વ્યવસ્થા જાણવી આત્તરા રહિત ગ્રહનો વેધ હોય તો તેનું ફળ આ પ્રમાણે કહ્યું છે —

“રવિ વિદ્યા કુજિ કુલલય ગુહિ વંશા જિગુ અપુત્તં સણિ દાસી ।

ગુરુવેદેણ તવસ્તિણિ વિલાસિણી રાહુકેઝહિ ॥ ૧ ॥”

“રવિના વેધમાં લગ્ન કરવાથી સ્ત્રી વિધવા થાય છે, મંગલના વેધમાં કરવાથી કુલનો ક્ષય થાય, કુજના વેધમાં કરવાથી વંશના ક્ષય થાય, ગુરુના વેધમાં કરવાથી પુત્ર રહિત થાય, શનિના વેધમાં કરવાથી દાસી થાય, ગુરુના વેધમાં કરવાથી તપસ્વિની થાય, તથા રાહુ અને કેતુના વેધમાં કરવાથી વિલાસવાળી થાય.”

આ વેધ દીક્ષામાં પણ જોવો એમ પૂર્ણજ્ઞ કહે છે તે કહે છે કે.—

“સુરિપયાશ્ચ સત્તસલાયં વયગહણાશ્ચ પંચસલાયં ।

કત્તિઅમાઽ ઠવિજ્ઞ હુ ચક્રં જોઅદ સસિણો તો ગહવેહં ॥ ૧ ॥”

“આચાર્યપદ તથા ઉપાધ્યાયપદાદિકની પ્રતિષ્ઠાદિકમાં કૃત્તિકાદિક નક્ષત્રોનું સત્ત શલાકા ચક્ર સ્થાપી તે મધ્યે ચંદ્રમાનો ગ્રહોની સાથે વેધ જોવો, અને દીક્ષામાં પાંચ શલાકા ચક્ર સ્થાપી ચંદ્રમાનો ગ્રહોની સાથે વેધ જોવો”

હવે લક્ષ્મી યોગ કહે છે —

લક્ષ્મી વર્જ્યેષ્ટજસ્યાર્કાદીનાં સાંજિજિદીયુપામ્ ।

ધૃત્વા ૧૮ કૃત્યુ ૨૨ હુ ૨૭ સપ્તા ૭ હૃત્ ૨૪ પૃષ્ઠા ૫ કૃત્યં ૨૨ ક એ સંખ્યજમ્ ૮૦
અર્થ—ઈષ્ટ નક્ષત્રથી અદારમાં નક્ષત્રને વિષે રહેલો સૂર્ય ઇષ્ટ નક્ષત્રને લાતવને હણે

હે, ઇષ્ટ નક્ષત્રથી બાવીશમા નક્ષત્રે રહેલો ચંદ્ર ઇષ્ટ નક્ષત્રને લાતવમે હાળે છે, એ રીતે સત્યાવીશમે રહેલો મંગલ, સાતમે રહેલો બુધ, ચોવીશમે રહેલો ગુરુ, પાંચમે રહેલો શુક્ર, બાવીશમે રહેલો શનિ અને નવમે રહેલો રાહુ ઇષ્ટ નક્ષત્રને હાળે છે. અહીં અત્રિજિત્ સહિત અઠ્યાવીશ નક્ષત્રો લેવાનાં છે. લાત (લક્ષ્મી) એટલે પાદનો પ્રહાર કહેવાય છે, અને તે અશ્વાદિકની જેમ પ્રાયે પાઠલથી મારે છે, માટે આ પ્રમાણે કહ્યું.

હવે જોશીર્ણને નક્ષત્રોની ગણતરી સહેલાઈથી થવા માટે આગલથી લક્ષ્મી મારે તે પાઠાંતરવમે બતાવે છે.—

લક્ષ્મીન્તિ જમર્કાધ્યાઃ સ્વર્ક્તઃ સાત્રિજિત્ક્રમાત્ ।

અર્કા ૧૨ ઘા ૮ ત્રિ ૩ વિકૃત્યં ૨૩ ગ ૬ તત્ત્વા ૨૫ ઘ ૮ પ્રકૃતિ ૨૧ પ્રમમ્ ૮૧
(સૂર્યા ૧૨ ઘ ૮ ત્રિ ૩ ત્રયોવિંશ ૨૩ પટ્ ૬ તત્ત્વા ૨૫ ઘૈ ૮ કવિંશકમ્ ૨૧, પાઠાંતરં)

અર્થ—સૂર્ય પોતાના નક્ષત્રથી વારમા નક્ષત્રને આગલની લાત મારે છે, ચંદ્ર આઠમા નક્ષત્રને, મંગલ ત્રીજા નક્ષત્રને, બુધ ત્રેવીશમા નક્ષત્રને, ગુરુ ષષ્ઠા નક્ષત્રને, શુક્ર પચીશમા નક્ષત્રને, શનિ આઠમા નક્ષત્રને અને રાહુ એકવીશમા નક્ષત્રને લક્ષ્મી મારે છે. અહીં પણ અત્રિજિત્ સહિત નક્ષત્રો ગણવાં.

પાઠલની લક્ષ્મી તથા આગલની લક્ષ્મી એ બન્ને રીતે ગણતાં એક જ અર્થ આવે છે. જેમકે ઇષ્ટ નક્ષત્ર અશ્વિની નક્ષત્ર છે, ત્યાંથી અઢારમું નક્ષત્ર જ્યેષ્ઠા છે, તે જ્યેષ્ઠામાં રહેલો સૂર્ય અશ્વિનીને પાઠલથી લાત મારે છે, તથા સૂર્યનું પોતાનું નક્ષત્ર જ્યેષ્ઠા છે, ત્યાં રહેલો સૂર્ય આગલના વારમા નક્ષત્રને એટલે અશ્વિનીને લાત મારે છે. એ રીતે સર્વત્ર જાણવું.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ઈષ્ટ દિવસનું જે નક્ષત્ર હોય તે જ નક્ષત્ર ચંદ્રનું પણ હોય છે, અને ત્યાં રહેલો ચંદ્ર જો પાઠલના બાવીશમા અથવા આગલના આઠમા નક્ષત્રને લાત મારે તો તેમાં ઇષ્ટ નક્ષત્રને શું આવ્યું ? કાંઈ જ નહીં, તેથી ઇષ્ટ નક્ષત્રને ચંદ્રની લક્ષ્મીનો વિચાર કરવો વ્યર્થ છે. આ શંકાનું સમાધાન એ છે જે ચંદ્ર પરિપૂર્ણ (પૂર્ણિમાનો) થઈને જ નક્ષત્રને લક્ષ્મી મારે છે, પણ બીજો ચંદ્ર લક્ષ્મી મારતો નથી. તે વિષે શ્રીપતિ કહે છે કે—“દાવિંશં પરિપૂર્ણમૂર્તિરુપઃ સંતાપયન્નેત્તરઃ” “પરિપૂર્ણ મંમલવાલો ચંદ્ર પાઠલના બાવીશમા નક્ષત્રને સંતાપે છે, પણ બીજો અપરિપૂર્ણ ચંદ્ર સંતાપતો નથી.” તેથી કરીને ગઈ પૂર્ણિમા જે નક્ષત્રમાં સમાપ્ત થઈ હોય તે જ ચંદ્રનું નક્ષત્ર ધારીને ત્યાંથી ગણતરી કરવી. યતિવદ્વજમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ચકાર યત્ર નક્ષત્રે રાકાન્તં રજનીકરઃ ।

તતશ્ચાષ્ટમનક્ષત્રં સ પુરો હન્તિ લક્ષ્મી ॥ ૧ ॥”

“ચંદ્રે જે નદ્વત્રમાં પૂર્ણિમાનો અંત કર્યો હોય, તે નદ્વત્રથી આવમા નદ્વત્રને તે આગ-
લની લાતવને હણે છે”

હવે લત્તાને વિષે અન્ય આચાર્યનો મત પણ વતાવે છે.—

અગ્રતો નવમે રાહોઃ સતતર્વિશે ઋગોસ્તુ જે ।

કેચિજ્જ્યોતિર્વિદઃ પ્રાહુર્લત્તાં તામપિ વર્જયેત્ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—રાહુ પોતાના નદ્વત્રથી નવમા નદ્વત્રને અને શુક્ર સત્યાવીશમા નદ્વત્રને આગ-
લની લાત મારે છે, એમ કેટલાક જ્યોતિર્વિદ કહે છે, માટે તે લત્તા પણ વર્જવા યોગ્ય છે.
ત્રિવિક્રમ તો એમ કહે છે કે—“નલ ૨૦ સંખ્યં તમો હન્તિ” “રાહુ પોતાના નદ્વ-
ત્રથી વીશમા નદ્વત્રને લત્તા મારે છે.”

લત્તાનું ફલ પૌર્ણજ્ય જ્યોતિષમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે —

“અણુજિણાસે ૧ નાસો ૨ કજાજાવા ૩ જયં ૪ વિહવઠેલું ૫ ।

ગુરુ ૧ બુદ્ધ ૨ સિ અ ૩ સસિ ૪ રવિ ૫ હયરિકેપુ મરણમત્રેસુ ॥ ૧ ॥”

“ગુરુ હણેલા નદ્વત્રમાં કાર્ય કરવાથી નાના જાણનો નાશ થાય, બુધથી હણાયેલા
નદ્વત્રમા કાર્ય કરવાથી પોતાનો નાશ થાય, શુક્રથી હણાયેલા નદ્વત્રમાં કાર્યનો નાશ
થાય, ચંદ્રે હણેલા નદ્વત્રમાં જય ઉપજે, અને રવિ હણેલા નદ્વત્રમાં કાર્ય કરવાથી
વૈજયનો નાશ થાય, તથા વીજા (મંગલ, શનિ તથા રાહુ) ગ્રહો હણેલા નદ્વત્રમાં
કાર્ય કરવાથી મરણ થાય ”

અહીં વૃદ્ધો કહે છે કે—“સૌમ્ય ગ્રહની લત્તા અલ્પ દોષ કરે છે, કેમકે તે લત્તા
નદ્વત્રની ડુર્બલતા જ કરે છે, અને ક્રૂર ગ્રહની લત્તા તો મરણ અને દારિદ્ર્ય વિગેરે
અનર્થને કરે છે.” કેશવાર્ક પણ કહે છે કે—

“અનુનિ નિર્દલિતે શુજલત્તયા ન ફલમસ્તિ વલસ્ય ગલત્તયા ।

અશુજલત્તિજમત્તિ તદૂદયોર્ધનસુતાનસુતાપકરં પરમ્ ॥ ૧ ॥”

“શુજ ગ્રહની લત્તાવને હણાયેલા નદ્વત્રમા કાર્ય કરવાથી બલ રહિત હોવાથી કાંઈ
પણ અશુજ ફલ થતું નથી, પણ અશુજ ગ્રહની લત્તાવને હણાયેલું નદ્વત્ર તો તેમા પર-
ણેલા દંપતીના ધન તથા પુત્રનો નાશ કરે છે અને જીવને સંતાપકારક થાય છે.”

વળી ગ્રંથાતરમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે —

“સૌમ્યલત્તાહત પાતોપગ્રહાદ્યૈશ્વ દૂષિતમ્ ।

જપાદં વર્જયેદેવ જં ચ કેન્દ્રે ન ચેહ્નુજાઃ ॥ ૧ ॥”

“જો કદાચ તત્કાલ કાર્ય કરવાનું હોય, અને કેન્દ્રમા શુજ ગ્રહો હોય તો સૌમ્ય ગ્રહની
હણાયેલા તથા પાત અને ઉપગ્રહાદિકવને દૂષિત થયેલા નદ્વત્રનું તે પાદ જ

त्याग करवुं, परंतु केंद्रमां शुभ ग्रह न होय तो सौम्य ग्रहनी लक्षांशी पण हणायेलुं आखुं नक्षत्र तजवा योग्य ठे.”

हवे पात योग कहे ठे.—

पातः सूर्यर्क्षतोऽश्लेषा मघा चित्रानुराधिका ।

श्रुतिः पौष्णं च यत्र स्युस्त्याज्यस्तत्संख्यज्ञेऽश्विनात् ॥ ७३ ॥

अर्थ—सूर्यना नक्षत्रांशी अश्लेषा, मघा, चित्रा, अनुराधा, श्रवण अने रेवती ए नक्षत्रो जेटली संख्यावाळां अश्विनीशी गणतां होय तेदली संख्यावाळां नक्षत्रमां पात योग जाणवो, अने ते योग शुभ कार्यमां वर्जवा योग्य ठे (आ योगने त्रिशूलपात पण कहे ठे). ज्ञावार्थ ए ठे के ज्यारे सूर्य ज्येष्ठा नक्षत्रनो होय त्यारे ज्येष्ठा नक्षत्रांशी अश्लेषा ओगणीशमुं ठे, मघा वीशमुं ठे, चित्रा चोवीशमुं ठे, अनुराधा सत्यावीशमुं ठे, श्रवण पांचमुं ठे, अने रेवती दशमुं ठे. तेथी ते दिवसे अश्विनीशी गणतां ओगणीशमुं मूल ठे, वीशमुं पूर्वाषाढा ठे, चोवीशमुं शतजिषक् ठे, सत्यावीशमुं रेवती ठे, पांचमुं मृगशीर्ष ठे, अने दशमुं मघा ठे, तेथी करीने आटलां नक्षत्रोमां पात योग ठे एम जाणवुं. ए रीते बीजुं पण जाणवुं. आ पात योगमां अज्जिजित् गणवुं नहीं.

अहीं सहेलाइने माटे आमनाय कहे ठे.—

पातं शूलस्य गंस्य हर्षणव्यतिपातयोः ।

साध्यवैधृतयोश्चान्ते धिष्यं यत्तत्र वर्जयेत् ॥ ७४ ॥

अर्थ—शूल, गंस, हर्षण, व्यतिपात, साध्य अने वैधृत, ए ठ योगने अंते जे नक्षत्र होय, ते नक्षत्रमां पात योग होय ठे, अने ते पात योग वर्जवा योग्य ठे.

ते ठ पात योगनां नाम नरपतिजयचर्यामां अनुक्रमे आ प्रमाणे कल्यां ठे.—

“पवनः १ पावकश्चैव २ काळः ३ किंकर ४ एव च ।

मृत्युकृत् ५ क्षयकृच्चेति ६ पाता नामसद्वृत्फलाः ॥ १ ॥”

“पवन, पावक, (अग्नि), काळ, किंकर, मृत्युकृत् अने क्षयकृत् ए ठ पात योगो पोतानां नाम प्रमाणे फल आपनारा ठे.”

॥ इति योगधारम् ॥

॥ इति श्रीमति आरंभसिद्धिवात्तिके तिथि १ वार २ ज ३ योग ४ परीक्षात्मकः
प्रथमो विमर्शः ॥

। અથ દ્વિતીયો વિમર્શઃ ।

હવે રાશિદાર કહે છે —

રાશિરથ તત્ર મેષોઽશ્વિની ચ જરણી ચ કૃત્તિકાપાદઃ ।
 વૃષજસ્તુ કૃત્તિકાંદ્વિત્રયાન્વિતા રોહિણી સમાર્ગાર્દ્ધા ॥ ૧ ॥
 મિથુનો મૃગાર્દ્ધમાર્દ્ધા પુનર્વસ્વોશ્ચાંદ્વયસ્ત્રયઃ પ્રથમે ।
 કર્કી ચ પુનર્વસ્વોઃ પાદઃ પુણ્યસ્તયાઽશ્લેષા ॥ ૨ ॥
 સિંહસ્તુ મઘાઃ પૂર્વાઃ ફલ્ગુન્યઃ પાદ ઉત્તરાણાં ચ ।
 કન્યોત્તરાત્રિપાદી હસ્તશ્ચિત્રાર્ધમાયં ચ ॥ ૩ ॥
 તૌલી ચિત્રાન્ત્યાર્દ્ધ સ્વાતિપાદત્રયં વિશાખાયાઃ ।
 સ્યાદ્ધૃશ્વિકો વિશાખાચતુર્થપાદોઽનુરાધિકા જ્યેષ્ઠા ॥ ૪ ॥
 ધન્વી મૂલં પૂર્વાપાદાઽપિ ચ પાદ ઉત્તરાપાદઃ ।
 સ્યાન્મકર ઉત્તરાપાદાંદ્વિત્રિતયં શ્રુતિર્ધનિષ્ઠાર્દ્ધમ્ ॥ ૫ ॥
 કુંજોઽન્ત્યધનિષ્ઠાર્ધ શતતારા પૂર્વજાઽપાત્રિપદી ।
 મીનો જાઙ્ગપદાંદ્વિસ્તથોત્તરા રેવતી ચેતિ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વાર રાશિલં તથા તેમાં આવતાં નક્ષત્રોના પાદ આ પ્રમાણે —

- ૧ મેષ રાશિમા અશ્વિની, જરણી તથા કૃત્તિકાનુ પ્રથમ પાદ આવે છે
- ૨ વૃષજ રાશિમાં કૃત્તિકાના તેણા ત્રણ પાદ, રોહિણી અને મૃગશીર્ષ અર્ધુ આવે છે.
- ૩ મિથુન રાશિમાં મૃગશીર્ષ તેણું અર્ધુ, આર્દ્ધા અને પુનર્વસુનાં પ્રથમ ત્રણ પાદ
- ૪ કર્ક રાશિમા પુનર્વસુનું તેણું પાદ, પુણ્ય અને અશ્લેષા
- ૫ સિંહ રાશિમા મઘા, પૂર્વાફાલ્ગુની અને ઉત્તરાફાલ્ગુનીનું પ્રથમ પાદ
- ૬ કન્યા રાશિમાં ઉત્તરાફાલ્ગુનીના અંતના ત્રણ પાદ, હસ્ત તથા ચિત્રા પહેલું અર્ધુ.
- ૭ તૂલ રાશિમા ચિત્રા તેણું અર્ધુ, સ્વાતિ તથા વિશાખાના પ્રથમ ત્રણ પાદ
- ૮ વૃશ્ચિક રાશિમાં વિશાખાનું ચોથું પાદ, અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા
- ૯ ધન રાશિમા મૂલ, પૂર્વાપાદા અને ઉત્તરાપાદાનું પ્રથમ પાદ
- ૧૦ મકર રાશિમા ઉત્તરાપાદાનાં તેણાં ત્રણ પાદ, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા અર્ધુ

११ कुंज राशिमां धनिष्ठा ठेहुं अर्ध, शततारका तथा पूर्वाञ्जापदनां प्रथम त्रण पाद.

१२ मीन राशिमां पूर्वाञ्जापदनं ठेहुं एक पाद, उत्तराञ्जापद अने रेवती.

राशिनी व्यवस्थामां अज्जिजित् नक्षत्रलेवानुं नથી, તેથી સત્યાવીશ નક્ષત્રોને વિષે દરે-
કનાં ચાર ચાર પાદ હોવાથી કુલ એકસો ને આઠ પાદ થાય છે, તે પાદ અદ્ધરોના
નિયમ કહેવાવડે પ્રથમ સૂચવન કર્યાં છે. તેમાંનાં નવ નવ પાદોએ કરીને એક એક રાશિ
થાય છે. એમ વાર રાશિ કહેલી છે, તેથી કરીને પુરુષાદિકનાં નામ પામવામાં રાશિની
કલ્પનાએ નક્ષત્રના પાદમાં નિયત કરેલા વર્ણો (અદ્ધરો) ને જાણીને નામાદિકના અદ્ધરો
કરવા. (તેવા અદ્ધરથી શરુ થતું નામ પામવું.) અજ્જિજિત્ નક્ષત્રનાં ત્રણ પાદના અદ્ધરો
ઉત્તરાષાઢાના ઢેહ્યા (ચોથા) પાદમાં અંતર્ગત થાય છે, અને અજ્જિજિતના ઢેહ્યા પાદના
અદ્ધરો શ્રવણના પ્રથમ પાદમાં અંતર્ગત થાય છે.

હવે મેષાદિક વાર રાશિર્જના વર્ણ કહે છે.—

મેષાઘોણાર્જુનહરિદ્રક્તશ્વેતૈતમેચકાઃ ।

પિંગપિંગલકલ્પમાષકકમલમલિના રુચઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ—મેષથી આરંજીને શોણ (રાતો), અર્જુન (શ્વેત), હરિત (પીઢો-લીલો),
રક્ત (રાતો), શ્વેત, એત (કાવરચિત્રો), મેચક (કાઢો), પિંગ (પીઢો-રાતો), પિંગલ
(પીઢો-રાતો), કલ્પમાષ (કાવરચિત્રો), કમલ (પીઢો) અને મલિન (મત્સ્યની
જેવો મેલો), આ પ્રમાણે વારે રાશિર્જના વર્ણ જાણવા. આ વર્ણ કહેવાનું પ્રયોજન
વિશેષે કરીને નવાંશમાં આવશે તે એવી રીતે કે ધાતુ, મૂલ તથા જીવરૂપ પદાર્થ નવાંશથી
જ જણાય છે. કહ્યું છે કે—“અંશકાજ્ઞાયતે ઢ્રવ્યં” “નવાંશથી ઢ્રવ્યનું જ્ઞાન થાય છે.”
તેથી કરીને ધાતુ અને મૂલ વિગેરે વસ્તુ ચોરાઈ હોય અથવા ચોવાઈ હોય, તેના પ્રશ્નમાં
આ વર્ણવડે તે વસ્તુના વર્ણનું જ્ઞાન થાય છે.

હવે રાશિર્જનાં સ્વરૂપ કહે છે.—

ઉદ્યદ્ધોષવતીગદં નૃમિથુનં નૌસ્થાઽગ્નિસસ્યાન્વિતા,

કન્યા ના ચ તુલાધરો ધૃતધનુર્ધન્વ્યશ્વપશ્ચાર્ધકઃ ।

एणास्यो मकरः कुटांकितशिराः कुंजो विलोमाननं,

मीनो मीनयुगं च नामसदृशाः प्रोक्ताः परे राशयः ॥ ८ ॥

અર્થ—જેના હાથમાં વીણા છે એવી સ્ત્રી તથા જેના હાથમાં ગદા છે એવો પુરુષ એ વસ્ત્રે
સામસામાં વેઠાં હોય તે મિથુન રાશિનો આકાર જાણવો. માવા હાથમાં અગ્નિ અને જમ-
ણા હાથમાં ધાન્ય ધારણ કરીને વહાણમાં વેઠેલી કન્યાને આકારે કન્યા રાશિ છે. હાથમાં

તુલા (ત્રાજંવા) રાશીને વેટેલા પુરુષને આકારે તુલા રાશિ છે, કદીની નીચેનો જા અશ્વની જેવો એટલે ચાર પગવાલો અને શરીરનો હપરનો જાગ પુરુષ જેવો, વઢી જે હાથમાં ધનુષ છે એવા પુરુષને આકારે ધન રાશિ છે, મૃગના જેવા મુસવાલા મગરને આકાર મકર રાશિ છે, મસ્તક પર કુંજ રહેલો હોય એવા પુરુષને આકારે કુંજ રાશિ છે (“સાંધ પ ખાલી ધમો રહ્યો હોય,” એમ વૃદ્ધજ્ઞાતકમાં કહ્યું છે) એક વીજાના પુત્રની સન્મુલ જેમ મુલ રહેલાં છે એવા વે મત્સ્યને આકારે મીન રાશિ છે, તેથી કરીને જ આ રાશિનો જી મસ્તક અને પીઠથી થાય છે વાકીની રાશિનું એટલે મેષ, વૃષ, કર્ક, સિંહ અને વૃશ્ચિ નામની પાંચ રાશિનું પોતપોતાનાં નામને સમાન રૂપવાળી જાણવી તેમજ વારે રાશિનું નેષ્ટા તથા સ્થાન વિગેરે પણ પોતપોતાના નામની સદૃશ જ જાણવાં એવો સંપ્રદાય છે । વિષે સારંગ કહે છે કે—

“મેષો દૈન્યમુપૈતિ ગર્વતિ વૃષો નાનામતિર્મન્મથઃ,
શૂરઃ કર્કટકો ધૃતિશ્ચ વનપે કન્યા ચ માયાધિની ।
સત્યં રજ્જુતુલાસ્વલૌ મલિનતા ચાપશ્ચ પાપાશયો,
મોહ્ય મકરે ઘટે ચતુરતા મીને ચ ધીરા મતિઃ ॥ ૧ ॥”

“મેષ દીનતાને પામે છે, વૃષ ગર્વિષ્ઠ થાય છે, મન્મથ (મિથુન) નાના પ્રકારની બુદ્ધિ-વાળી હોય છે, કર્ક શૂરવીર હોય છે, સિંહ હિમતવાન હોય છે, કન્યા કપટી હોય છે, તુલા સત્ય અને રજ્જુની જેમ સરલ હોય છે, વૃશ્ચિક મલિન હોય છે, ધનુષ (ધન) પાપ-પ્રકૃતિવાળી હોય છે, મકર વાચાલ હોય છે, કુંજ ચતુર હોય છે અને મીન ધીર બુદ્ધિ-વાળી હોય છે ”

તેમજ મેષ અને વૃષ દિવસે અરણ્યમાં રહેનારી અને રાત્રિએ ગામમાં રહેનારી હોય છે, મિથુન ગામમાં રહેનાર છે, કર્ક અને મીન જંગલમાં રહે છે, સિંહ અરણ્યમાં રહે છે, કન્યા અને તુલા ગામમાં રહે છે, વૃશ્ચિક પ્રવાસી છે, ધન અને કુંજ ગામમાં રહે છે, તથા મકરનો પહેલો (મુલનો) જાગ અરણ્યવાસી છે અને વીજો જાગ જંગલમાં રહે છે.

ચોરાયેલી કે લોવાયેલી વસ્તુના પ્રશ્ન વચ્ચે ચોરની જેટલા તથા સ્થાન જોવા માટે આ હપયોગી છે તે તે લગ્નમાં હપિત કાર્ય કરવા માટે દૈવજ્ઞવદ્વજ એવું કહે છે કે—
“રાજ્યાગ્નિપેક, વિરોધ, સાહસ, કૂટ કર્મ વિગેરે તથા ધાતુની ખાણ વિગેરે સંબંધી કાર્ય મેષ લગ્નમાં કરવાથી સિદ્ધ થાય છે વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ, કન્યાનો સંબંધ (વાગ્દાન) વિગેરે ધ્રુવ કર્મ તથા દેવનો આરંજ અને પશુ વેચવા લેવાના કાર્યો વૃષ લગ્નમાં કરવામાં આવે છે વૃષ લગ્નમાં કહેલા કાર્ય હપરાત વિદ્યા, શિષ્ય અને અલંકાર સવધી કાર્યો મિથુન લગ્નમાં સિદ્ધ થાય છે સેવા, જોગ, મૃદુ શુચ કર્મ, પૌષ્ટિક કર્મ, તથા વાવ કૂવા-

। मेषादिक जल संबंधी कार्य कर्क लग्नમાં સિદ્ધ થાય છે. મેષ લગ્નમાં કહેલાં કાર્ય ઉપરાંત
 કી જેનૈપાર, રાજસેવા તથા શત્રુની સંધિ વિગેરે કાર્યો સિંહ લગ્નમાં કરવાથી સિદ્ધ થાય છે.
 આકાશિદપ, ઔષધ, ચૂપણ, વેપાર વિગેરે ચર અને સ્થિર કાર્ય કન્યા લગ્નમાં સિદ્ધ થાય છે.
 લાંબ પચેતી, સેવા, યાત્રા વિગેરે તથા કન્યા લગ્નમાં કહેલાં સર્વ કાર્યો તુલા લગ્નમાં સિદ્ધ થાય
 મુલ જેનડે. ધ્રુવ કર્મ, રાજસેવા, ચોરી વિગેરે દારુણ ઉગ્ર કાર્ય વૃશ્ચિકમાં સિદ્ધ થાય છે. યાત્રા,
 નો ઉદયુજ, વ્રત વિગેરે સત્કાર્યો ધનુષમાં સિદ્ધ થાય છે. ક્ષેત્રનો આશ્રય તથા જલમાર્ગે યાત્રા
 વૃશ્ચિકવિગેરે ચર કાર્ય તથા નીચ કાર્ય મકરમાં સિદ્ધ થાય છે. જલમાર્ગે યાત્રા, વહાણ તૈયાર
 શિલ્પકરવું, વીજ વાવવું, દંત, જોદ, વ્રત વિગેરે તથા નીચ કર્મ કુંભમાં સિદ્ધ થાય છે. વિદ્યા,
 ય છે. અલંકાર, શિદ્ધ, પશુકર્મ, વહાણની યાત્રા, અગ્નિપેક વિગેરે તથા સર્વ મંગલિક કાર્ય
 મીન લગ્નમાં સિદ્ધ થાય છે.

“एतान्युक्तानि संसिद्धिं यांति शुद्धेष्वजादिषु ।

क्रूराणि क्रूरयुक्तेषु शुद्धानि सशुद्धेषु तु ॥ ૧ ॥”

“મેષાદિક લગ્ન શુદ્ધ હોય તો એ કહેલાં કાર્યો સિદ્ધિને પામે છે. ક્રૂર ગ્રહોવને યુક્ત
 હોય તો ક્રૂર કાર્ય સિદ્ધ થાય અને શુદ્ધ ગ્રહ સહિત હોય તો શુદ્ધ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.”

હવે રાશિઓનું દિક્સ્વામિત્વ તથા સ્વચાવ કહે છે.—

पूर्वादिदिक्षु मेषाद्याः पतयः स्युः पुनः पुनः ।

चरस्थिरद्विस्वचावाः क्रूराक्रूरा नरस्त्रियः ॥ ए ॥

અર્થ—“પુનઃ પુનઃ” “ફરી ફરીને” એ પદ દરેક વિશેષણ સાથે જોડવાથી આ
 પ્રમાણે અર્થ થાય છે.—અનુક્રમે પૂર્વાદિક દિશાઓના મેષાદિક સ્વામીજી છે. એટલે
 પૂર્વ દિશાનો મેષ, દક્ષિણનો વૃષ, પશ્ચિમનો મિથુન અને ઉત્તરનો કર્ક સ્વામી છે. એ રીતે
 સિંહ વિગેરે ચાર તથા ધન વિગેરે ચાર અનુક્રમે ચાર દિશાના ઈશ કહેવા. એટલે દરેક
 દિશાના ત્રણ ત્રણ સ્વામીજી થાય છે, આનું પ્રયોજન યાત્રાદિકમાં છે, તથા ચોરાયેલી કે
 ચોવાયેલી વસ્તુના પ્રશ્નમાં વસ્તુ કઈ દિશાએ છે તે જાણવા માટે છે. તથા મેષ રાશિ ચર
 છે, વૃષ સ્થિર છે અને મિથુન દ્વિસ્વચાવ છે, કારણ કે તેની પહેલાં વૃષ છે તે સ્થિર છે માટે
 મિથુનનો પ્રથમ અર્ધ જાગ સ્થિર છે, અને તેની પછી કર્ક છે તે ચર છે માટે મિથુનનો
 બીજો અર્ધ જાગ ચર છે એ રીતે દ્વિસ્વચાવ જાણવો. એમ જાતક વૃત્તિમાં કહ્યું છે.
 “પુનઃ પુનઃ” નો સંબંધ હોવાથી કર્ક ચર છે, સિંહ સ્થિર છે, કન્યા દ્વિસ્વચાવ છે. એ
 રીતે અનુક્રમે વારે રાશિઓનું ચરાદિકપણું જાણવું. આનું પ્રયોજન એ છે જે ચર રાશિમાં
 જન્મેલાં બાલકો તે તે સ્વચાવવાલાં થાય છે તથા મેષને આરંભીને અનુક્રમે ક્રૂર અને
 અક્રૂર તથા પુરુષ અને સ્ત્રી એમાંની એક એક સંજ્ઞા પણ આપવી. એટલે કે મેષ ક્રૂર

अर्थ—मेष १, वृष २, मकर ३, कन्या ४, कर्क ५, मीन ६ અને તુલા ૭ એ સાત જેને રાશિર્ત્ન અનુક્રમે દશ, ત્રણ, અઠ્યાવીશ, પંદર, પાંચ, સત્યાવીશ અને વીશ અંશે કરીને ક્રમ અનુક્રમે સૂર્યાદિકનાં ઉચ્ચ સ્થાનો છે. અર્થાત્ મેષ રાશિના પહેલા દશ ત્રિંશાંશો રવિનું ઉચ્ચ સ્થાન છે, વૃષ રાશિના પહેલા ત્રણ ત્રિંશાંશો ચંદ્રનું ઉચ્ચ સ્થાન છે. મકરના પહેલા અઠ્યાવીશ ત્રિંશાંશો મંગલનું ઉચ્ચ સ્થાન છે વિગેરે. અહીં સંપ્રદાય એવો છે કે—“આશ્વી મેષ રાશિમાં સૂર્ય ઉચ્ચ છે, તેમાં પણ દશ અંશો સુધી તો પરમ ઉચ્ચ છે, અને ત્યારપછી માત્ર ઉચ્ચ જ છે. ચંદ્ર વૃષ રાશિમાં ઉચ્ચ છે, તેમાં પણ ત્રણ અંશ સુધી પરમ ઉચ્ચ છે, અને ત્યારપછી માત્ર ઉચ્ચ જ છે વિગેરે.” આ સંપ્રદાય લોકશ્રી વિગેરે ગ્રંથોના અગ્નિપ્રાયને મળતો પ્રલંકાર, તુલા અને બૃહત્ જાતક તથા નારચંદ્ર વિગેરે ગ્રંથોનો અગ્નિપ્રાય તો આ પ્રમાણે મીન રાશિમાં સૂર્ય ઉચ્ચ છે, પણ તેના જ દશમા ત્રિંશાંશે પરમ ઉચ્ચ છે. ચંદ્ર વૃષ રાશિમાં ઉચ્ચ છે, પણ તેના જ ત્રીજા અંશે પરમ ઉચ્ચ છે. મંગલ મકર રાશિમાં ઉચ્ચ છે, તેના જ અઠ્યાવીશમે અંશે પરમ ઉચ્ચ છે વિગેરે.” તાજિક ગ્રંથમાં તો પરમ ઉચ્ચ એવી જ નથી, પરંતુ “મેષ રાશિમાં પહેલા દશ જાગ સુધી સૂર્ય ઉચ્ચ છે, પણ પછી તેજહીન એમ કહ્યું છે. એ જ પ્રમાણે વૃષાદિકમાં ચંદ્રાદિકનું ઉચ્ચપણું જાણવું.

રાશિર્ત્નનું નીચ તથા ત્રિકોણ સ્થાન કહે છે.

સ્વોચ્ચતઃ સપ્તમં નીચં ત્રિકોણાન્યથા જ્ઞાનુતઃ ।

સિંહો ૫ ક્ષ ૨ મેષ ૧ પ્રમદા ૬ ધનુ ૯ ધટ ૭ ઘટાઃ ૧૧ ક્રમાત્ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—પોતપોતાના ઉચ્ચ સ્થાનથી સાતમું સાતમું સ્થાન નીચ જાણવું. હવે રવિ આદિ ગ્રહોનું અનુક્રમે સિંહ, વૃષ, મેષ, કન્યા, ધન, તુલા અને કુંજ એ રાશિર્ત્ન ત્રિકોણ સ્થાન કહેવાય છે.

જે જે ગ્રહનું જે જે ઉચ્ચ સ્થાન હોય તે યકી જે જે સાતમું સ્થાન હોય તે તે તે (ગ્રહ)નું નીચ સ્થાન જાણવું. અહીં પણ દશ, ત્રણ, અઠ્યાવીશ, પંદર, પાંચ, સત્યાવીશ અને વીશ એ પ્રમાણે અંશની સંખ્યા જે પૂર્વે કહી છે, તે પણ લેવી. તેથી કરીને ઉચ્ચની જેમ નીચમાં પણ તેવી જ રીતે અર્થ કરવો. જેમકે મેષથી સાતમી તુલા રાશિ છે, તેના પહેલા દશ ત્રિંશાંશો રવિનું નીચ સ્થાન જાણવું. વૃષ રાશિથી સાતમી વૃશ્ચિક રાશિ છે, તેના પહેલા ત્રણ ત્રિંશાંશો ચંદ્રનું નીચ સ્થાન જાણવું વિગેરે. અહીં પણ સંપ્રદાય એવો છે કે—“તુલામાં રવિ નીચ છે, તેમાં પણ દશ અંશ સુધી પરમ નીચ અને ત્યારપછી માત્ર નીચ જાણવો. એ પ્રમાણે ચંદ્રાદિકમાં પણ કહેવું.” આ સંપ્રદાય પાકશ્રી વિગેરે ગ્રંથો સાથે મળતો છે, પરંતુ જાતક અને નારચંદ્ર વિગેરે ગ્રંથોનો અગ્નિપ્રાય તો આ પ્રમાણે છે.—“તુલામાં સૂર્ય નીચ છે, તેમાં પણ દશમા ત્રિંશાંશે પરમ નીચ છે, એ પ્રમાણે ચંદ્રાદિકમાં

પણ જાણવું” તાજિકમાં તો પરમ નીચ એવી સંજ્ઞા જ નથી, પરંતુ “તુલા રાશિમાં પહેલ દશ અંશો સુધી ચંદ્ર નીચનો છે” એમ કહ્યું છે. એ પ્રમાણે ચંદ્રાદિકમા પણ જાણ વિશેષ આ પ્રમાણે છે.—

“કન્યા રાહુગૃહં પ્રોક્તં રાહુચં મિથુનઃ સ્મૃતઃ ।

રાહુનીચં ધનુર્વર્ણાદિકં શનિવદસ્ય ચ ॥ ૧ ॥”

“રાહુનું ઘર (સ્થાન) કન્યા રાશિ છે, રાહુનું હજી સ્થાન મિથુન રાશિ કહી છે, રાહુનું નીચ સ્થાન ધન રાશિ છે, તથા આ (રાહુ) ના વર્ણાદિક શનિ પ્રમાણે જાણવા ”

પરમ હજીપણું તથા પરમ નીચપણું સાત હિસાના પ્રમાણવાળા તે તે અશના મધ્ય જાગે જાણવું અર્થાત્ ત્રીશ હિસા કરીને જાણવું પરમ હજીતા અને પરમ નીચતાના સમયને જાણવાનો ઉપાય આ પ્રમાણે છે —

“માસં રવિબુધશુક્રાઃ ૩ સાર્ધં જૌમ ૪ સ્વયોદશાચાર્ય ૫ ।

ત્રિંશન્મન્દો ૬ ડટાદશ રાહુ ૭ અન્ધ્રઃ ૮ સપાદદિવસયુગ્મ ॥ ૧ ॥”

“એક રાશિમાં સૂર્ય, બુધ અને શુક્ર એક એક માસ રહે છે, મંગલ દોઢ માસ રહે છે, ગુરુ તેર માસ રહે છે, શનિ ત્રીશ માસ રહે છે, રાહુ અઢાર માસ રહે છે, તથા ચંદ્ર સવા વે દિવસ રહે છે ”

“ત્રિંશાંશો જ્ઞાંકશુક્રાણાં દિનં ૩ સાર્ધંચતુર્ધટિ ।

ઇન્દો ૪ કુજે સાર્ધદિન ૫ માસમેકં શનૈશ્ચરે ૬ ॥ ૧ ॥

અષ્ટાદશદિની રાહો ૭ સ્વયોદશદિની ગુરોઃ ૮ ।

“બુધ, સૂર્ય અને શુક્રનો ત્રિંશાશ એક એક દિવસનો છે, ચંદ્રનો ત્રિંશાશ સાતી ચાર ઘની છે, મંગલનો ત્રિંશાશ દોઢ દિવસ છે, શનિનો ત્રિંશાશ એક માસ, રાહુનો ત્રિંશાશ અઢાર દિવસ અને ગુરુનો ત્રિંશાશ તેર દિવસનો છે.”

આથી કરીને આ પ્રમાણે જાવાર્થ અયો કે—મેપની સંક્રાંતિમાં નવ દિવસ પઠી એક દિવસ પરમ હજીનો સૂર્ય કહેવાય વૃષમા નવ ઘની પઠીની સાતી ચાર ઘની સુધી ચંદ્ર પરમ હજી અયો મકરમાં સાતી ચાલીશ દિવસ પઠી દોઢ દિવસ સુધી મંગલ પરમ હજી છે કન્યામા ચૌદ દિવસ પઠી એક દિવસ સુધી બુધ પરમ હજી છે કર્કમા વાવન દિવસ પઠી તેર દિવસ સુધી ગુરુ પરમ હજી છે મીનમા ઠવીશ દિવસ પઠી એક દિવસ સુધી શુક્ર પરમ હજી છે તથા તુલામા ઓગણીશ માસ પઠી એક માસ સુધી શનિ પરમ હજી છે એ રીતે પરમ નીચની પણ જાવના જાણવી. આ પ્રકાર સામાન્યતાથી વતાવ્યો છે એમ જાણવું, કારણ કે મંગલ વિગેરે ગ્રહો પ્રાયે વક્ર તથા અતિચારવાળા થાય છે. તે વચ્ચે આ

परम उच्चनो तथा परम नीचनो समय न जाणवो, परंतु वक्र गतिवाळा तथा अतिचार-
वाळा ग्रहोनी आगळ कहेवाशे ते रीते स्पष्टता कर्या पढी उपर कहेला अंशो प्रमाणे
उच्च नीचनी जावना करवी. आ कहेलो समय तो सहज गतिवाळा ग्रहोने माटे ज समजवो.

ग्रहोना उच्च नीचपणानुं फळ आ प्रमाणे ठे.—

“इको जइ उच्चत्थो हवइ गहो उन्नइ परं कुणइ ।

किं पुण वे तिन्नि गहा कुणंति को इत्थ संदेहो ॥ १ ॥”

“जो कदाच एक पण ग्रह उच्च स्थाने रह्यो होय तो परम उन्नतिने करे ठे, तो पढी
उच्च स्थाने रहेला वे त्रण ग्रहो परम उन्नतिने करे तेमां शो संदेह ?”

जन्मने विषे उच्च ग्रहनं फळ आ प्रमाणे ठे.—

“अ्युच्चैर्नृपः पञ्चजिरर्द्धचक्री चक्री च षुच्चैर्मुनिजि ७ स्तार्हन् ।”

“जन्मसमये त्रण ग्रह उच्च होय तो ते राजा आय, पांच ग्रह उच्च होय तो वासु-
देव आय, ७ उच्च होय तो चक्रवर्ती आय अने सात ग्रह उच्चना होय तो अरिहंत
(तीर्थंकर) आय.” वळी कहुं ठे के—

“त्रिजिनीचैर्नवेदासस्त्रिजिरुच्चैर्नराधिपः ।

त्रिजिः स्वस्थानगैर्मंत्री त्रिजिरस्तमितैर्जरुः ॥ १ ॥

अन्धं दिगंबरं मूर्खं परपिप्पोजीविनम् ।

कुर्यातामति नीचस्थौ पुरुषं चन्द्रज्ञास्करौ ॥ २ ॥”

“जेना जन्मसमये त्रण ग्रह नीचना होय तो ते दास आय ठे, अने त्रण ग्रह उच्चना
होय तो ते राजा आय ठे. त्रण ग्रहो स्वस्थाने रह्या होय तो ते मंत्री आय ठे, अने त्रण
ग्रह अस्त पाम्या होय तो ते जरु आय ठे. (१) चंद्र अने सूर्य जो नीच स्थाने रह्या होय
तो ते पुरुषने अंध, दिगंबर (वस्त्र रहित-गरीब), मूर्ख अने जिज्ञावृत्तिशी आजीविका
करनार करे ठे. २.”

उपर मूल श्लोकमां जे त्रिकोण संज्ञा आपी ठे, ते मूल त्रिकोण पण कहेवाय
ठे. त्रिकोणनुं फळ ए ठे जे “त्रिकोणमां रहेला ग्रहो उच्च ग्रहना जेवुं ज अथवा तेथी
कांडक न्यून फळ आपनारा ठे.” एम पाकशी ग्रंथमां कहुं ठे. प्रश्न शतक वृत्तिमां त्रिकोण
विगेरेने त्रिंशांशनी स्पष्टतावरु आ प्रमाणे कह्या ठे.—“सिंह राशिमां वीश त्रिंशांशो
त्रिकोण ठे अने बाकीना दश त्रिंशांश सूर्यनुं गृह (घर-स्थान) ठे. वृषभ राशिमां वे
त्रिंशांशो उच्च ठे, त्रीजो परम उच्च ठे, अने बाकीना चंद्रनुं त्रिकोण ठे. मेषमां वार
त्रिंशांशो त्रिकोण ठे, बाकीना अंशो मंगळनुं गृह ठे. कन्यामां चौद त्रिंशांशो उच्चना ठे,
पंदरमो परम उच्च ठे, तेनी पढीना पांच त्रिकोण ठे अने बाकीना दश बुधनुं गृह

એ. ધનુષમાં દશ ત્રિંશાંશો ત્રિકોણ છે અને વાકીના ગુરુનું ગૃહ છે. તુલામાં પંદર ત્રિંશાંશો ત્રિકોણ છે, અને વાકીના શુક્રનું ગૃહ છે. કુંજમાં વીશ ત્રિંશાંશો ત્રિકોણ છે અને વાકીના દશ શનિનું ઘર છે”

હવે રાશિર્તના સંબંધવાળા વાર જાવોને કહે છે —

લગ્નાક્ષાવાસ્તનુ ૧ ડ્રવ્ય ૨ જાતૃ ૩ વંધુ ૪ સુતા ૫ રયઃ ૬ ।

સ્ત્રી ૭ મૃત્યુ ૮ ધર્મ ૯ કર્મ ૧૦ ચ ૧૧ વ્યયા ૧૨ શ્ચ દ્વાદશ સ્મૃતાઃ ॥૨૩॥

અર્થ—લગ્નથી દરેકે પ્રથમ સ્થાનથી અનુક્રમે તનુ ૧, ડ્રવ્ય ૨, જાતૃ ૩, વંધુ ૪, સુતા ૫, અરિ ૬, સ્ત્રી ૭, મૃત્યુ ૮, ધર્મ ૯, કર્મ ૧૦, આય ૧૧, વ્યયા ૧૨, આ રીતે વાર જાવો કહેલા છે

પ્રશ્ન વચ્ચે, જન્મ વચ્ચે અથવા યાત્રાદિકને સમયે જે કોઈ રાશિ હૃદયમાં હોય તે રાશિને લગ્ન નામે જાણવી. તેને વાર આરાવાળા ચક્રની આકૃતિ કરીને તેની વચ્ચેના વિષયમાં મુખ્ય સ્થાને સ્થાપન કરવી. વાકીની અગીયાર રાશિર્ત નાવી વાજુના અનુક્રમે અગીયાર સ્થાનકોમાં મૂકવી. ૯ રીતે કુંડલી આય છે તે આ પ્રમાણે—

૧	૨	૩
૪	૫	૬
૭	૮	૯

અહીં લગ્નની તનુ જાવ સંજ્ઞા છે દરેકે છટ માણસના શરીર વિષે ૯ તનુ જાવને આધારે વિચાર કરવો ત્યારપછી નાવી વાજુના ક્રમથી અગીયાર સ્થાનોને વિષે રહેલા વીજા વિગેરે સ્થાનોમાં રહેલી રાશિર્તના સંજ્ઞા અનુક્રમે ડ્રવ્ય જાવ ૨, જાતૃ જાવ ૩, વંધુ જાવ ૪, વિગેરે જાણવી તેથી છટ માણસનું ડ્રવ્ય, જાઈ વિગેરે સર્વથી તે તે સ્થાનોને અનુસારે વિચારવાં. કહ્યું છે કે—

“યો યો જાવઃ સ્વામિદષ્ટો યુતો વા સૌમ્યૈર્વા સ્યાત્તસ્ય તસ્યાસ્તિ વૃદ્ધિઃ ।

પાપૈરેવં તસ્ય તસ્યાસ્તિ હાનિર્નિર્દેષ્ય્યા પૃથક્તાં જન્મતો વા ॥ ૧ ॥”

“જે જે જાવ સ્વામી ૯ જોયેલો હોય કે યુક્ત હોય અથવા સૌમ્ય ગ્રહો ૯ જોયેલો કે યુક્ત હોય તો તે તે જાવની વૃદ્ધિ આય છે ૯ જ રીતે જો પાપ ગ્રહો ૯ યુક્ત કે જોયેલો હોય તો તે તે જાવની હાનિ આય ૯ પ્રમાણે પૂજનારને તેની જન્મકુંડલી પરથી કહેવું”

વિશેષ ૯ છે જે ઠગ અરિ જાવમાં જેમ કૂર ગ્રહો અરિ જાવને હણે છે તેમજ સૌમ્ય ગ્રહો પણ હણે છે જ, પણ પુષ્ટ કરતા નથી, અને વ્યયસ્થાન તથા આઠમા સ્થાનમાં પણ જેમ સૌમ્ય ગ્રહો વ્યય (સ્વર્ગ)ને તથા મૃત્યુને પોપે છે તેમ કૂર ગ્રહો પણ પોપે જ છે, પરંતુ તેને હણતા નથી કહ્યું છે કે—“સૌમ્યા. પષ્ટેરિદ્ધાઃ સર્વે નૈષ્ઠા વ્યયાદમગા” । “ઠકે સ્થાને રહેલા સૌમ્ય ગ્રહો અરિને હણે છે, તથા વ્યયસ્થાને અને આઠમા સ્થાને રહેલા સર્વે ગ્રહો અનિષ્ટ છે” યવનેશ્વર તો કહે છે કે—“અદ્યમે સૌમ્યા આયુર્વૃદ્ધિકરાઃ” “આઠમે સ્થાને સૌમ્ય

ઇત્ય જોગપર્શ્વાર્થ પયસ્વત્પણિં વિહિત્ય ઝજ્જોઆ ।

મુણિમણજવણપયાસં દિણસુદ્ધિપર્શ્વિત્યા કુણ્ણ ॥ ૧૪૩ ॥

આ રીતે યોગરૂપી પ્રદીપ શ્રી પ્રગટ અર્થવાળાં પદોષ કરીને જેનો હૃદયોત કર્યો હો
એવી આ દિનશુદ્ધિરૂપી દીપિકા મુનિહંતાં મનરૂપી જવનના પ્રકાશને કરો. ૧૪૩.

સિરિવચરસેણગુરુપદ્મનાહ સિરિહેમતિલયસૂરીણં ।

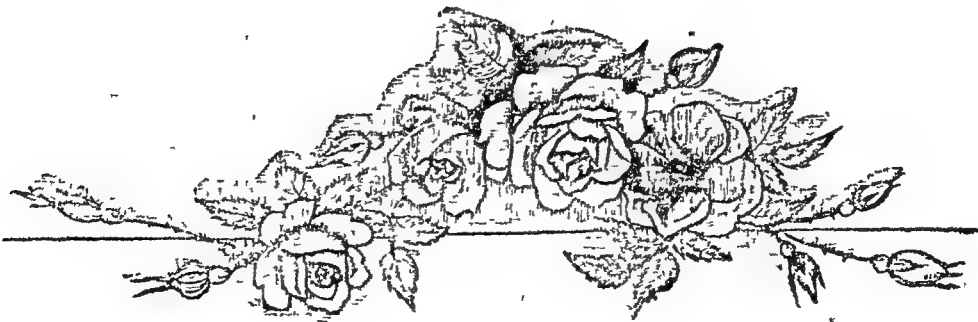
પાયપસાયા એસા રચણસિહરસૂરિણા વિહિત્યા ॥ ૧૪૪ ॥

શ્રી વજ્રસેન ગુરુની પાદના સ્વામી શ્રી હેમતિલક સૂરિના પાદપ્રસાદથી આ દિન
શુદ્ધિ રત્નશેખર સૂરિએ રચી છે.

॥ ઇતિ શ્રીરત્નશેખરસૂરિવિરચિતા દિનશુદ્ધિપ્રદીપિકા ॥

શ્રી ભરતરામચ્છીય જ્ઞાન મંદિર, જયપુર

મુનિ મંગલમામર
શોભવાઈ ચિહ્નકી
પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

हवे पात योग कहे ठे.—

अस्से म चि अणु सव रे विसमारेद्दा उ सेसमजिलहिउं ।

रविरेहस्सिणि गणिण इठे रिक्के विसमि पाउ ॥ १३५ ॥

अश्लेषा १, मघा २, चित्रा ३, अनुराधा ४, श्रवण ५, रेवती ६, आ नक्षत्रोथी
लकमे रेखा करी तेमां शेष नक्षत्रो स्थापन करी ज्या सूर्य नक्षत्र होय त्यामुधी आ उ
नक्षत्रोथी गणवुं. जे जे संख्या आवे अश्विनीथी उत्क्रमे गणतां ते ते संख्यावाळा नक्ष-
त्रां पात जाणवो. तात्पर्य ए ठे जे सूर्य कृत्तिकानो ठे तो अश्लेषादिक उ नक्षत्रोथी
२१—२१—१७—१४—ए—४ आय तो अश्विनीथी उत्क्रमे वाचीशमुं विगेरे
नर्वसु, पुष्य, उत्तराफाल्गुनी, स्वाति, पूर्वाषाढा अने पूर्वाभाद्रपद आदि उ नक्षत्रां
त जाणवो. १३५

रविमुक्ता निश्चरिका वार ठम तिश्च तिवीसं ठं च ।

पणवीस अग्निगवीसं कुणंति लत्ताह्वं रिक्कं ॥ १३६ ॥

सूर्य जे नक्षत्रां रहेल होय ते नक्षत्रोथी चारमा नक्षत्रने, चंद्र आठमा नक्षत्रने,
गळ त्रीजा नक्षत्रने, बुध त्रेवीशमा नक्षत्रने, गुरु ठाळा नक्षत्रने, शुक्र पचीशमा नक्षत्रने
॥ नि आठमा नक्षत्रने अने राहु एकवीशमा नक्षत्रने लत्ता दोपथी हणवुं करे ठे. १३६

हवे वेधने कहे ठे —

सत्त सिलाए कित्तिअमाई रिक्के ठविचु जोएह ।

गहवेहमिठरिक्के उवरि अहो वा पयत्तेण ॥ १३७ ॥

सात शलाका (लॉटी) आनी तथा जेजी करवी पठी मथाळे कृत्तिकायी अनुक्रमे
१० नक्षत्रो मूकीने ७२ नक्षत्रने विषे प्रयत्ने करीने ग्रहानो वेध जोवो, एदले के सप्त
शलाका यत्रमां जे नक्षत्रो मूक्या होय त्या जे ठेकाणे संजवे ते ठेकाणे सर्वे ग्रहो
क्या तेमां जो सौम्य ग्रह अने पाप ग्रह सामसामा आवे तो ते वेध समजवो.
वेध अशुभ ठे १३७.

हवे ग्रहोना तथा लग्नना स्पष्टीकरण माटे तेनी शुक्तिने उपयोगी सर्व षड्वर्गनुं साधारण लिखामान कहे ठे.—

षड्वर्गेऽष्टादश १००० नव ए००० षड् ६०० छे २०० सार्द्धं शतानि षष्टिश्च ६० ।
क्रमशो गृहहोरादौ लिप्ताः स्युः प्रचुरिह नवांशः ॥ २३ ॥

अर्थ—ठ वर्गनी मध्ये मेषादिक गृहो (स्थानो) मांना दरेकने अठारसो अठारसो लिखाउं ठे, होरांनी लिखाउं नवसो ठे, केमके गृहथी अर्धी होरा ठे. डेष्काणनी लिखाउं ठसो ठे, कारण के गृहथी त्रीजे जागे डेष्काण ठे, एरीते नवांशोनी बसें लिखाउं, वादशांशनी दोढसो लिखाउं अने त्रिंशांशनी साठ लिखाउं ठे. साठ विलिप्ता (पळ)नी एक लिप्ता (धनी) आय ठे एवुं आगळ कहेसो. आ ठ वर्गनुं फळ ए ठे जे—“तिथि विगेरेना बळथी चंजनुं बळ सो गणुं ठे, तेनाथी लग्न हजार गणुं वधारे बळवान् ठे, तेनाथी पण होरा विगेरे सर्वे उत्तरोत्तर पांच पांच गणा वधारे बळवान् ठे.” ए प्रमाणे बृहत् जातक वृत्ति-मां कहुं ठे. हवे आ ठए वर्गमां नवांशनुं ज प्रधानपणुं ठे ते कहे ठे.—आ ठए वर्गमां प्रतिष्ठा, विवाह विगेरे सर्वे कार्याने विषे नवांश ज वधारे समर्थ (बळवान्) ठे. ए विषे लक्ष कहे ठे के—

“स्वार्द्धे नक्षत्रफलं तिथ्यर्थे तिथिफलं समादेश्यम् ।

होरायां वारफलं लग्नफलं त्वंशके स्पष्टम् ॥ १ ॥”

“नक्षत्रनुं फळ पोताना अर्ध जागमां स्पष्ट ठे, तिथिना अर्ध जागमां तिथिनुं फळ स्पष्ट ठे, होरांने विषे वारनुं फळ स्पष्ट ठे, तथा लग्ननुं फळ अंशकमां (नवांशमां) स्पष्ट ठे.”

अहो नवांशनुं केवुं प्राधान्य ठे ? दैवज्ञवद्वजे कहुं ठे के—

“लग्ने शुचेऽपि यद्यंशः क्रूरः स्यान्नेष्टसिद्धिदः ।

लग्ने क्रूरेऽपि सौम्यांशः शुचदोऽंशो बली यतः ॥ १ ॥”

“लग्न शुच होय ठतां जो अंश (नवांश) क्रूर होय तो ते इष्ट सिद्धिने आपत्तो नथी, अने लग्न क्रूर होय ठतां अंश सौम्य होय तो शुचकारक ठे, कारण के अंश ज बळवान् ठे.” तेमज “क्रूर अंश (नवांश) मां रहेलो सौम्य ग्रह पण क्रूर आय ठे, अने सौम्य अंशमां रहेलो क्रूर ग्रह पण सौम्य आय ठे.” एम लक्ष कहे ठे. “क्रूर अंशमां रहेला सौम्य ग्रहनी दृष्टि पण दुष्ट आय ठे, अने सौम्य अंशमां रहेला क्रूर ग्रहनी दृष्टि पण शुच (सौम्य) आय ठे.” तथा ग्रहगोचरनी शुद्धिना विचारने समये “राशिना गोचरथी ग्रह शुच होय तोपण नवांशना गोचरे करीने जो शुच होय तो ज ते शुच आय ठे.” इत्यादि लक्ष तथा श्रीपति कहे ठे.

હવે ગ્રહ પોતાના વર્ગમાં રહેલો છે કે વીજા વર્ગમાં રહેલો ? તે કહે છે.

પણાં ત્ર્યાદિષુ વર્ગેષુ યો ગ્રહઃ સ્વેષ્વવસ્થિતઃ ।

સ સ્વવર્ગગતો જ્ઞેય એવમેવાન્યવર્ગગઃ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—કોઈ પણ ગ્રહ ઠ વર્ગમાંના કોઈ પણ પોતાના ત્રણ, ચાર અથવા ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ વર્ગમાં રહેલો હોય, તો તે સ્વવર્ગમાં રહેલો છે એમ જાણવું, અને એવી જ રીતે પટલે ત્રણ, ચાર કે પાંચ વર્ગમાં રહેલો હોય, પણ તે વીજાના વર્ગમાં રહેલો હોય તો તે અન્ય વર્ગમાં રહેલો જાણવો

કોઈ પણ ગ્રહ ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ વર્ગ સુધી જ આવી શકે છે, પરંતુ કદાપિ ઠ એ વર્ગમાં આવી શકતો નથી, કારણ કે સૂર્ય અને ચંદ્ર એ બે ગ્રહો ત્રિંશાશમા આવતા જ નથી, તથા મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ એ ગ્રહો હોરામા આવતા જ નથી આ પ્રમાણે જ ગ્રહ પોતાના પાંચ વર્ગ સુધીમા આવતો હોય તે સ્વવર્ગમાં આવેલો હોવાથી જ બલવાન્ છે, અને અન્ય વર્ગમાં આવેલો હોય તો તે નિર્બલ છે. વિશેષ એ છે જે—“જે નવાંશમાં ઠ, પાચ કે ચાર ગૃહાદિક મધ્યે સૌમ્ય ગ્રહસ્વામી મળે તો ઠ વર્ગનો, પાચ વર્ગનો કે ચાર વર્ગનો તે નવાશ સૌમ્ય હોવાથી પ્રતિષ્ઠાદિકના લગ્નને વિષે વિશેષે કરીને ગ્રહણ કરવાલાયક છે. તે સૌમ્ય ગ્રહનો આ રીતે નિશ્ચય કરેલો છે.—

“સત્તમનવમા મેસે ૧ પંચમતર્યા વિસે ૨ મિહુણિ ઠગે ૩ ।

પદમતર્યા ય કકે ૪ સિંહે ઠગે ૫ કળી તરૂં ૬ ॥ ૧ ॥

અષ્ટમનવમા ય તુલે ૭ વિહિયલગ્ને ચત્તર્યય નવંસો ૮ ।

ધણુલગ્નિ ઠસત્તમનવમા ૯ મયરમિ પચમલં ૧૦ ॥ ૨ ॥

ઠછમા ય કુંજે ૧૧ પદમો તરૂં અ મીણ લગ્નમ્મિ ।

ચત્પણવગ ઠ વગ્નો એસુ નવંસણુ સુદ્ધો ॥ ૩ ॥”

“મેષ લગ્નમાં સાતમો અને નવમો નવાંશ, વૃષમા પાચમો અને ત્રીજો, મિથુનમા ઠગે, કર્કમાં પહેલો અને ત્રીજો, સિંહમાં ઠગે, કન્યામાં ત્રીજો, તુલામાં આઠમો અને નવમો, વૃશ્ચિક લગ્નમા ચોથો નવાશ, ધન લગ્નમા ઠગે, સાતમો અને નવમો, મકરમાં પાચમો, કુમ્ભમા ઠગે અને આઠમો તથા મીન લગ્નમાં પહેલો અને ત્રીજો, આટલા નવાશોમા ચાર વર્ગ, પાંચ વર્ગ કે ઠ વર્ગ હોય તે શુચ્છ છે.” આટલા નવાશોમા ચાર વર્ગની શુદ્ધિ તો સર્વને છે, પરંતુ પાચ અને ઠ વર્ગની શુદ્ધિ તો કેટલાએક નવાંશોમાં સંપૂર્ણ રીતે છે, અને કેટલા-એકમાં કેટલેક અંશે જ છે તેની સ્પષ્ટતા આ ગ્રંથના ઘેઘા મ્લોકની ટીકામા લખેલી છે, ત્યાંથી જાણી લેવી. કેટલાએક આચાર્યો ત્રણ જ વર્ગની શુદ્ધિ કરીને અને વીજા

પ્રહો હોય તો તે આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરનારા છે.” જાત્રુ જાવમાં વહેન સંબંધી વિચાર પણ કરવો. વંધુ પદલે સ્વજન છે તેથી વંધુ જાવમાં માતાનો પણ વિચાર કરવો. સુત જાવમાં પોષ્યો પણ જાણવા. સ્ત્રી પદલે જાર્યા, તેના જાવમાં ગમન આગમન પણ જાણવા. આઠમા સ્થાનમાં રોગાદિક પણ જાણવા. ધર્મ જાવમાં વંશપરંપરા આવીલી વિદ્યા અપૂર્વ વિદ્યા તથા ચિંતવ્યો ધનલાજ વિગેરે જાણવા. દશમા સ્થાનમાં કર્મ પદલે વેપાર, તે સ્થાનમાં જાતા, જાગ્ય, આજ્ઞા, ઐશ્વર્ય વિગેરે સંબંધી વિચાર કરવા. લાજ સ્થાનમાં નાશ પામેલાની પણ પ્રાપ્તિનો વિચાર કરવો. તથા વ્યય સ્થાનમાં સત્ તથા અસત્ વસ્ત્રે જાતના સ્વર્ચ વેગેરેનો વિચાર કરવો.

જેમ લગ્નથી આરંભીને વાર જાવ કહ્યા તેમ ચંડ્રથી પણ વાર જાવ જાણવા. તેથી કરીને લગ્ન અને ચંડ્રની મધ્યે જે બલવાન હોય તેનાથી વાર જાવ વિચારવા એવો આમ્નાય છે.

ધારે જાવોનાં વીજાં નામો વતાવે છે.—

સુહૃન્મંદિરપાતાલહિબુકામ્બુસુખાન્નિધમ્ ।

ચતુર્થમષ્ટમં ટિઙ્ ચતુરસ્ત્રે ઉન્ને પુનઃ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—સુહૃદ્, મંદિર, પાતાલ, હિબુક, અંબુ અને સુખ એ ચોથા સ્થાનનાં નામો છે, ટિઙ્ એ આઠમા સ્થાનનું નામ છે. ચતુરસ્ત્ર એ ચોથા તથા આઠમા એ બે સ્થાનનું નામ છે. સુહૃત્ શબ્દે કરીને મિત્રજવન, મંદિર શબ્દવડે ગૃહ જવન, પાતાલ શબ્દવડે રસાતલ ઇત્યાદિક પર્યાય નામો પણ અત્ર લેવાય છે. એ પ્રમાણે આગલ પણ સર્વત્ર જાણવું. તથા પૂર્વે કહેલા તનુ વિગેરે વાર જાવોને સ્થાને પણ શરીર વિગેરે પર્યાય શબ્દોનો પણ વ્યવહાર કરવો. આઠમું મૃત્યુ સ્થાન અનાયુ નામનું પણ કહેવાય છે.

ત્રિત્રિકોણં ચ નવમં ત્રિકોણે નવ પશ્ચમે ।

સતમં કામજામિત્રદ્યુનદ્યૂનાસ્તસંજ્ઞકમ્ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—નવમું સ્થાન ત્રિત્રિકોણ કહેવાય છે. નવમું અને પાંચમું સ્થાન ત્રિકોણ કહેવાય છે અને સાતમું સ્થાન કામ, જામિત્ર, દ્યુન, દ્યૂન અને અસ્ત નામે પણ કહેવાય છે, અહીં કામ પદલે કામદેવ છે, જામિને પદલે વહેનને ત્યાગ કરે તે જામિત્ર કહેવાય છે, પદલે કે તે વિવાહનો પર્યાય શબ્દ છે. તથા સર્વ કોઈ ગ્રહ જે રાશિમાં ઉદય પામે છે, તેનાથી સાતમી રાશિમાં અસ્ત પામે છે, તેથી સાતમા સ્થાનને અસ્ત નામે પણ કહ્યું.

સ્યાતાં તૃતીયે હુશ્ચિક્યવિક્રમે પશ્ચમે તુ ધીઃ ।

મધ્યમેપૂરણવ્યોમાન્યાહુર્દશમધામનિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—ત્રીજા સ્થાનનું નામ હુશ્ચિક્ય અને વિક્રમ કહેવાય છે, પાંચમું સ્થાન ધી (બુદ્ધિ) નામનું કહેવાય છે, દશમા સ્થાનમાં મધ્ય, મેપૂરણ અને વ્યો નામો કહેવાય છે,

અહીં જે ચોથા સ્થાનની પાતાલ અને અંબુ સંજ્ઞા કહી છે તથા દશમા અને વ્યોમ સંજ્ઞા કહી છે, તે જૂગોઢની રીતે કહી છે એમ જાણવું. જૂગોઢનો કે—“સૂર્ય પ્રાતઃકાળે પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામીને દક્ષિણ વાજુએ ફરતો ફરતો દશમા સ્થાનરૂપ વ્યોમ (આકાશ)ના મધ્ય જાગમાં આવીને સાયંકાળે સાતમે પામે છે, અને તે જ પ્રમાણે રાત્રિએ પણ ફરતો ફરતો મધ્ય રાત્રિએ ચોથા સ્થાનમાં અફને પાવો પ્રાતઃકાળે પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામે છે.” આ રીતે કહ્યું છે. અંબુનું (જઙ્ઘનું) સ્થાન છે એ પ્રસિદ્ધ છે.

ત્રુષ્ટી
તે એટલે
અન્ય

उपान्त्यं सर्वतोऽजद्रमन्त्यं रिष्यमुदीरितम् ।

वदन्त्युपचयाह्नोस्त्रिपद्दशैकादशान् पुनः ॥ १७ ॥

અર્થ—અગીયારમું સ્થાન સર્વતોજજ કહેવાય છે, કેમકે તે સ્થાને રહેલો ધર્મમા શુભકારક છે. ચારમું સ્થાન રિષ્ય કહેવાય છે લગ્નથી તથા ચંદ્રથી ગણતાં તથા દશમું અને અગીયારમું સ્થાન ઉપચય નામે કહેવાય છે, કેમકે તે સ્થાનોમાં રહેલ પાપ શુભ ફલદાયક થાય છે વાકીના સ્થાનો અપચય એટલે હાનિ કરના ચાર સમજવું. તેનું ફલ આ પ્રમાણે કહ્યું છે —

ધર્મમા
તથા
પદ્ધતિ
અન્ય

“कार्यं यदुक्तं तदुपैति सिद्धिं वारे ग्रहे चोपचयर्हज्जाजि ।

नीचर्हसंस्थेऽपचयस्थिते च यत्ने कृते चापि ज्वल्यसाध्यम् ॥ १ ॥”

“જે કાર્ય કરવાનું કહ્યું હોય તે ઉપચય સ્થાનવાળી રાશિમાં રહેલ ગ્રહમાં તથા વારમાં સિદ્ધિને પામે છે, અને નીચ રાશિમાં તથા અપચય સ્થાનમાં ગ્રહ રહ્યો હોય તો યત્ન કર્યા છતાં પણ તે કાર્ય અસાધ્ય થાય છે એટલે સિદ્ધ થતું નથી ”

केन्द्रचतुष्टयकंटकनामानि वपुः १ सुखा ४ स्त ७ दशमानि १० ।

स्युः पणफराणि परत १-५-८-११ स्तेज्योऽप्यापोक्लिमानीति ३-६-९-१२ ॥ १८ ॥

અર્થ—પહેલું, ચોથું, સાતમું અને દશમું એ ચાર સ્થાનો કેન્દ્ર, ચતુષ્ટય અને કંટક નામે કહેવાય છે, તે દરેકની પત્રીનાં એટલે વીજું, પાંચમું, આઠમું અને અગીયારમું એ ચાર સ્થાનો પણફર નામે કહેવાય છે તથા તેની પત્રીનાં એટલે ત્રીજું, છઠ્ઠું, નવમું અને ચારમું એ ચાર સ્થાનો આપોક્લિમ નામે કહેવાય છે કેન્દ્રને વિષે રહેલા સર્વે ગ્રહો સંપૂર્ણ પરાક્રમી હોય છે, પણફરમાં રહેલા ગ્રહો અર્ધ પરાક્રમી હોય છે, અને આપોક્લિમને વિષે તેથી અર્ધ એટલે ચતુર્થાંશ પરાક્રમવાળા હોય છે એમ ત્રૈલોક્યપ્રકાશમાં કહ્યું છે વિશેષ એ છે જે—સંજ્ઞા બે પ્રકારની હોય છે, એક અન્વય અને વીજી યાદચ્છિકી (રુદિવાળી) તેમાં કુશિક્ષ્ય, દિવુક, ત્રિકોણ, ઘુન, ઘૂ, ત્રિત્રિકોણ, ચતુરસ, મેપૂરણ, રિષ્ય, કેન્દ્ર, ચતુષ્ટય, કંટક, પણફર તથા આપોક્લિમ અને કહેવામાં આવશે એવી હોરા, કેષ્કાણ વિગેરે

હો હોય તો અર્થક નહીં હોવાથી યાદશ્લોકી કહેવાય છે, તે સંજ્ઞાઈ યવનાચાર્યના મતમાં ત્રવો. વંધુ પ્રી અહીં કહી છે. તથા વિક્રમ, સુખ, વેશ્મ, ધી, જામિત્ર અને ઠિઠ વિગેરે શિષ્યો પણ ન્વર્થ છે, તેથી કરીને ઇષ્ટ મનુષ્યનાં વિક્રમ, સુખ, ઘર, બુદ્ધિ, વિવાહ અને હાનિ સ્થાનમાં રોગ ક્રમે તે તે સ્થાનોથી વિચારાય છે. એ જ રીતે લગ્નથી આરંભીને પ્રથમ વિગેરે અર્ચિતવ્યો નુ વિગેરે સંજ્ઞાઈ નિયમિત કહેલી છે, તેથી તેને અનુસારે કરીને જ આગલ પર પિતા, જાગ્ય ગણે પ્રથમ આદિ સ્થાનોને ઠેકાણે તનુ આદિ શબ્દનો વ્યવહાર જાણી લેવો. પણ પ્રાપ્તિનો વિગેરેનો વિગેરેનો ગૃહ (ઘર-સ્થાન), હોરા, ડેષ્કાણ, નવાંશ, ઘાદશાંશ અને ત્રિંશાંશ જેમ લગ્ન ગર્ભનું સ્વરૂપ બતાવે છે.—

કરીને લગ્ન શા: કુજ: ૧ શુક્રો ૨ બુધ ૩ શ્રવ્દો ૪ રવિ ૫ બુધ: ૬ ।

૭ કુજો ૮ ગુરુ ૯ મન્દો ૧૦ મન્દો ૧૧ જીવ ૧૨ ઇતિ ક્રમાત્ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦૦

પ્રા ૭ વર્ગના અધિકારમાં રાશિર્તનું “ગૃહ” એવું નામ છે. તેથી કરીને મેષ

)થી અનુક્રમે મંગલ ૧, શુક્ર ૨, બુધ ૩, ચંદ્ર ૪, રવિ ૫, બુધ ૬, શુક્ર ૭,

૫, શનિ ૧૦, શનિ ૧૧ અને ગુરુ ૧૨, આ વાર સ્વામીઈ છે. આનું ફલ

જાવ: સ્વામિદષ્ટો યુતો વા” વિગેરે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે છે.

હોરા રાશ્યર્કમોજર્કેન્દ્રોરિન્દ્રર્કયો: સમે ।

ડેષ્કાણા જે ત્રયસ્તુ સ્વ ૧ પશ્ચમ ૫ ત્રિત્રિકોણપા: ૫ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—રાશિનો અર્ધ જાગ હોરા કહેવાય છે, તેથી એક એક રાશિમાં બે હોરા હોય

છે. તેમાં મેષ વિગેરે વિષમ રાશિમાં પહેલી હોરા રવિની અને બીજી હોરા ચંદ્રની હોય છે,

તથા વૃષ વિગેરે સમ રાશિમાં પહેલી હોરા ચંદ્રની અને બીજી હોરા સૂર્યની હોય છે.

હોરાનું ફલ એ છે જે—“સૂર્યની હોરામાં જન્મેલાં વાલક તેજસ્વી થાય છે, અને ચંદ્રની

હોરામાં જન્મેલાં મૃદુ (કોમલ) થાય છે ઇત્યાદિ” એ પ્રમાણે ડેષ્કાણ વિગેરેમાં પણ ક્રૂર

તથા સૌમ્ય સ્વામીને અનુસારે ક્રૂરપણું અને સૌમ્યપણું સમજવું. દરેક રાશિમાં ત્રણ ત્રણ

ડેષ્કાણ હોય છે. તેમાં જે પોતાની જ રાશિનો ઈશ હોય તે પ્રથમ ડેષ્કાણનો ઈશ હોય છે, તેથી

પાંચમી રાશિનો જે સ્વામી હોય તે બીજા ડેષ્કાણનો ઈશ હોય છે, તથા નવમી રાશિનો જે

સ્વામી હોય તે ત્રીજા ડેષ્કાણનો સ્વામી હોય છે. હરિત્તકૃત લગ્નશુદ્ધિમાં પણ કહ્યું છે કે—

“દિક્કાણો ૭ તિજાગો સો પઢમો નિઅયરાસિઅહિવશ્ણો ।

બીઈ પંચમપહુણો તઈઈ પુણ નવમગિહવશ્ણો ॥ ૧ ॥”

“દરેક રાશિનો ત્રીજો જાગ ડેષ્કાણ કહેવાય છે. તેમાં પોતાની રાશિના અધિપતિનો

પહેલો ડેષ્કાણ, તેથી પાંચમી રાશિના સ્વામીનો બીજો ડેષ્કાણ અને નવમા ગૃહના

સ્વામીનો ત્રીજો ડેષ્કાણ સમજવો.”

વૃહત્ જાતકમાં પણ કહ્યું છે કે—“કેષ્કાણાઃ સ્યુઃ સ્વજીવનસુતત્રિત્રિ પાના
પોતાના સ્થાનના, પાંચમા સ્થાનના અને નવમા સ્થાનના સ્વામીર્તના એમ ત્રણ જે
હોય છે.” કેટલાએક આચાર્યો રાશિર્તના સપ્તાંશ પણ કહે છે, તથા તેના સ્વામીર્ત પણ કહે
છે, તે હોરામકરંદમા આ પ્રમાણે કહ્યા છે.—“સ્વર્શદોજે યુગ્મજે ધૂનગેહાજાપ્યાસ્તઙ્કૈઃ
સપ્તમાંશાઃ ક્રમેણ” વિષમ (એકી રાશિમાં) પોતાની રાશિથી સપ્તમાંશો ગણવા. સમ
(બેકી રાશિમાં) પોતાની રાશિથી સાતમી રાશિ જે હોય ત્યાંથી સપ્તમાંશો ગણવા એટલે
મેષ રાશિમા પહેલો મેષનો સપ્તમાંશ જાણવો, વીજો વૃષ્ણનો યાવત્ સાતમો તુલાનો અને
વૃષ્ણ રાશિમાં પહેલો વૃશ્ચિકનો, વીજો ધનનો યાવત્ સાતમો વૃષ્ણનો સપ્તમાંશ જાણવો.
આ પ્રમાણે તેના જાણકાર પુરુષોએ સપ્તમાંશ ગણવા.”

હવે નવાંશો કહે છે.

નવાંશાઃ સ્યુરજાદીનામજૈણતુલકર્કતઃ ।

વર્ગોત્તમાશ્વરાદૌ તૈ પ્રથમઃ પશ્ચમોઽન્તિમઃ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—મેષથી આરંજીને દરેક રાશિમાં નવ નવ નવાંશો હોય છે. તેમા મેષ રાશિના
નવાંશો મેષને આદિ લગ્ને નવ સુધી ગણવા, (એટલે કે મેષ રાશિમાં પહેલો નવાંશો
મેષનો, વીજો નવાંશ વૃષ્ણનો, વીજો નવાંશ મિથુનનો, એ રીતે નવ સુધી ગણતાં નેત્રમો
નવાંશ ધનનો આવે છે) એ રીતે વૃષ્ણના નવાંશો મકરથી ગણવા, મિથુનના નવાંશો
તુલાથી ગણવા, તથા કર્કના નવાંશો કર્કથી જ ગણવા. એજ પ્રમાણે સિંહના નવાંશો મેષથી
ગણવા એટલે કે મેષની જ જેવા, કન્યાના વૃષ્ણની જેમ, તુલાના મિથુનની જેમ, અને વૃશ્ચિ-
કના કર્કની જેમ ગણવા એ જ રીતે ધન, મકર, કુંજ અને મીનના નવાંશો પણ અનુક્રમે મેષ,
વૃષ્ણ, મિથુન અને કર્કની જેવા જ ગણવા આ નવાંશોનું ફળ પૂર્ણજડ આ પ્રમાણે લખે છે —
“તિ પણ ચઢ સત્ત નવમા રાસીણ નવંસયા સુદા જમ્મે ।

પદમ કુ અઘમ અદમા ઠઘો પુણ મશિમો નેંડ ॥ ૧ ॥”

“જન્મને વિષે રાશિર્તનો વીજો, પાંચમો, ચોથો, સાતમો અને નવમો એ પાંચ નવાંશો
સુખકારક એટલે ઉત્તમ જાણવા, પહેલો, વીજો અને આઠમો એ ત્રણ નવાંશો અધમ
(અશુભ) જાણવા, તથા ઠઘો નવાંશ મધ્યમ જાણવો.”

વર્ગ એટલે સમૂહને વિષે જે ઉત્તમ તે વર્ગોત્તમ કહેવાય છે, તેમાં ચર રાશિર્તમાં પહેલો
નવાંશ વર્ગોત્તમ જાણવો, સ્થિર રાશિર્તમાં પાંચમો નવાંશ વર્ગોત્તમ જાણવો, અને વિસ્ત્ર-
ન્નાય રાશિર્તમા ઠેઠો એટલે નવમો નવાંશ વર્ગોત્તમ છે અર્થાત્ આ રીતે ગણવાથી સર્વે
રાશિર્તમાં પોતપોતાના નામનો નવાંશ વર્ગોત્તમમાં આવે છે વર્ગોત્તમનું ફળ એ છે જે—
“વર્ગોત્તમમા હત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો પોતાના કુલમા પ્રધાન થાય છે વિગેરે.” ઠેઠો નવાંશ
પણ અમુક રાશિમા વર્ગોત્તમ હોવાથી તે લગ્નમા આદરવા યોગ્ય છે નહીં તો તે ઠેઠો

वांश अग्राह्य (तजवा योग्य) अइ जाय. ते विषे पूर्णजघ्न कहे ठे के—“लग्नस्याद्यन्त-
ध्येषु बलं पूर्णाद्विषमध्यमं” “आदि, अन्त अने मध्यने विषे लग्ननुं बल (फल) अनु-
मे पूर्ण, अद्विष अने मध्यम ठे.” हर्षप्रकाशमां पण कह्युं ठे के—“वर्गोत्तमं विणा दिजा
व चरमं नवंसगं कहवि” “वर्गोत्तम विना कोइ पण बखत ठेहो नवांश ग्रहण करवो
हीं.” वर्गोत्तमना नवांशमां रहेलो ग्रह पण वर्गोत्तम कहेवाय ठे अने ते (ग्रह) अत्यंत
ळवान् ठे. ते विषे दैवज्ञवह्नमां कह्युं ठे के—

“बलवानुदितांशस्थः शुद्धं स्थानफलं ग्रहः ।

दद्याद्वर्गोत्तमांशे च मिश्रं शेषांशसंस्थितः ॥ १ ॥”

“उदयना अंशमां रहेलो तथा वर्गोत्तमना अंशमां रहेलो ग्रह बळवान् ठे अने ते
स्थाननुं फल शुद्ध (पूर्ण) आपे ठे, अने बाकीना अंशमां रह्यो होय तो ते मिश्र फल आपे ठे.”

“यतो य एव राशिः स्यात्स एव च नवांशकः ।

प्रोक्तं स्थानफलं शुद्धमतोऽस्मिन् सोपपत्तिकम् ॥ २ ॥”

“कारण के जे राशि होय ठे ते ज नवांशक होय ठे (अर्थात् ते राशिना नामनो
वांशक ज वर्गोत्तम होय ठे) तेथी करीने आ नवांशने विषे स्थानफल जे शुद्ध कह्युं
। युक्ति युक्त ठे.”

हवे द्वादशांश तथा त्रिंशांशनुं स्वरूप बतावे ठे.

स्युर्द्वादशांशाः स्वगृहादथेशास्त्रिंशांशकेष्वोजयुजोस्तु राश्योः ।

क्रमोत्क्रमादर्थ ५ शरा ५ ६ ७ शैले ७ न्द्रियेषु ५ जौमार्किगुरुज्ञशुक्राः २२

अर्थ—पोताना गृह (स्थान) थी बार बार द्वादशांशो होय ठे. एटले के जे नामनी
राशि होय ते नामनो पहेलो द्वादशांश जाणवो, बाकीना अगीयार द्वादशांशो तेनी
पढीनी अगीयार राशिना नामवाळा जाणवा. जेमके मेष राशिमां पहेलो द्वादशांश मेषनो,
बीजो वृषनो, त्रीजो मिथुननो, ए रीते गणतां ठेहो (बारमो) द्वादशांश मीननो आवे.
वृष राशिमां पहेलो द्वादशांश वृषनो, बीजो मिथुननो, ए रीते अनुक्रमे गणतां ठेहो
मेषनो आवे. ए रीते मिथुन राशिमां पहेलो मिथुननो, बीजो कर्कनो, ए रीते गणतां ठेहो
वृषनो आवे. आ द्वादशांशोना ईशो जे मेषादिकना ईशो ठे ते ज जाणवा. हवे दरेक
राशिमां त्रीश त्रीश त्रिंशांश होय ठे. तेना ईशो आ प्रमाणे जाणवा—मेष, मिथुन विगेरे
विषम (एकी) राशिमां पांच, पांच, आठ, सात अने पांच त्रिंशांशोना स्वामी अनुक्रमे
मंगळ, शनि, गुरु, बुध अने शुक्र जाणवा, अने सम (बेकी) राशिमां ते अंशो तथा ते
स्वामीजं उत्क्रमथी एटले पश्चानुपूर्वीए जाणवा. एटले के वृष, कर्क विगेरे सम राशिमां पांच,
सात, आठ, पांच अने पांच, त्रिंशांशोना स्वामी शुक्र, बुध, गुरु, शनि अने मंगळ जाणवा.

તેવા પ્રકારનો ઉપયોગ નથી એમ સૂચવ્યું છે. કેતુના સ્થાનના નિર્ણય માટે શુવનદીપ-કમા કહ્યું છે કે—

“રાહુઘાયા સ્મૃતઃ કેતુર્યન્ન રાશૌ નવેદયમ્ ।

તસ્માત્સપ્તમકે કેતૂ રાહુઃ સ્યાદ્વજ્રવાશકે ॥ ૧ ॥

તસ્માદંશે સપ્તમે સ્યાત્કેતુ(તો)રંશો નવાંશકઃ ।”

“કેતુને રાહુની ઠાવારૂપ કહેલો છે, તેથી કરીને રાહુ જે રાશિમાં હોય તે રાશિ સાતમી રાશિએ કેતુ હોય છે. વઢી રાહુ જે નવાંશકમા હોય છે, તેથી સાતમે નવાશે વે નવાશક હોય છે આનો ખાવાર્થ એ છે જે રાશિના જેટલામા નવાશકમાં રાહુ હોય રાશિથી સાતમી રાશિના જેટલામા જ નવાશકમાં કેતુ પણ હોય છે, પરંતુ રાહુની િવાઢા નવાશથી ગણીએ તો કેતુની સ્થિતિવાઢો નવાંશક સાતમો જ આવે. જેમકે પહેલા મેપ નામના નવાંશકમાં રાહુ હોય ત્યારે તુલાના પહેલા તુલા નામના નવા કેતુ હોય છે, તેથી મેપ નામના નવાશથી ગણતાં તુલા નામનો નવાંશ સાતમો જ વઢી મેપના નવમા ધન નામના નવાંશમા રાહુ હોય તો તુલાના નવમા મિથુન ન નવાંશમા કેતુ હોય, તેથી ધનુષ (ધન) નામના નવાશથી ગણતા મિથુન નામનો ન સાતમો જ છે ઇત્યાદિ

હવે મૂઢ મ્લોકના ઉત્તરાર્ધનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—શુક્ર અને ચંદ્ર સ્ત્રીરૂપે છે, શનિ અને બુધ નપુંસક છે, અને વાકીના દટલે રવિ, મંગલ અને ગુરુ પુરુષ છે. શનિ અને બુધ પણ સ્ત્રી જ છે એમ કોઈ આચાર્ય કહે છે આતું ફઢ એ છે જે જન્મના વિચારમાં અથવા ગયેલી વસ્તુના વિચારમાં જે ગ્રહ વઢવાન હોય તેને અનુસારે સ્ત્રી વિગેરે પોતાના વર્ગનો ઓધ થાય છે

હવે બ્રાહ્મણાદિક વર્ણોના સ્વામી કહે છે —

વર્ણાનાં જીવસિતૌ ૧ રવિજ્ઞૌમા ૨ વિન્દુ ૩ રિન્દુજ ૪ શ્રેશઃ ।

સંકરજાનાં તુ શનિર્જીવ ૧ સિતા ૨ રેં ૩ હુજાશ્ચ ૪ વેદાનામ્ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—વર્ણોની મધ્યે બ્રાહ્મણોના સ્વામી ગુરુ અને શુક્ર છે, દ્વિત્રિયોના રવિ અને મંગલ સ્વામી છે, વૈશ્યનો સ્વામી ચંદ્ર છે, અને શૂદ્રનો સ્વામી બુધ છે સંકરજ દટલે મૂર્ધાવસિ-કથી આરંજીને રથકાર (સુધાર)ની જાતિ સુધીના નિર્ધંડમાં કહેલા તેર જેદોવાઢી મિશ્ર જાતિ અર્થાત્ ગમે તેવી વે જાતિથી ઉત્પન્ન થયેલા માણસો સંકર કહેવાય છે, તે સર્વનો સ્વામી શનિ છે કૃત્વેદનો સ્વામી ગુરુ છે, યજુર્વેદનો સ્વામી શુક્ર છે, સામવેદનો સ્વામી મંગલ છે અને અથર્વવેદનો સ્વામી બુધ છે આતું ફઢ એ છે જે—ગુરુ વિગેરેના ન તથા અસમા તે તે વેદવાઢાને સુખ હુઢાદિકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

હવે ગ્રહોનાં સ્થાન, દિશા, કાલ, ચેષ્ટા, દૃષ્ટિ તથા સ્વાત્તાવિક વલ્લ એ નામનાં ઠારનાં વલ્લને કહે છે. તેમાં પ્રથમ સ્થાનવલ્લ કહે છે.

તે સ્થાનવલ્લિનો મિત્રસ્વગૃહોચ્ચનવાંશગાઃ ।

સ્ત્રીરાશિષ્વિન્દુમૃગુજૌ પુંરાશિષુ પુનઃ પરે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—તે સર્વે ગ્રહો મિત્રના ઘરમાં, પોતાના ઘરમાં, પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં (મિત્રના ઉચ્ચ સ્થાનમાં, મિત્રના નવાંશમાં) અને પોતાના નવાંશમાં રહ્યા હોય તો તે વલ્લવાન્ છે. સ્ત્રી રાશિમાં ચંદ્ર અને શુક્ર વલ્લવાન્ છે, તથા વીજા પાંચ ગ્રહો પુરુષ રાશિમાં વલ્લવાન્ છે. અહીં ગૃહ (ઘર) શબ્દના ઉપલક્ષણથી મૂળ ત્રિકોણ પણ લેવાનો છે. તે વિષે ત્રૈલોક્યપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—“મિત્ર ૧ સ્વર્ગ ૧૦ ત્રિકોણો ૧૫ ચે ૨૦ ફલં દત્તેડંહિવૃદ્ધિતઃ” “મિત્રના સ્થાનમાં રહેલો ગ્રહ એક પાદનું એટલે વિંશોપકની અપેક્ષા પાંચ વસાનું ફલ આપે છે, પોતાના સ્થાનમાં રહીને બે પાદનું એટલે દશ વસાનું ફલ આપે છે, ત્રિકોણમાં રહ્યો હોય તો ત્રણ પાદનું એટલે પંદર વસાનું ફલ આપે છે, અને ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો ચારે પાદનું એટલે વીશે વસાનું ફલ આપે છે.” આગલ કહેવામાં આવનાર અધિમિત્રાંશમાં વર્ગોત્તમાંશમાં અથવા લગ્નના ઉદિતાંશમાં રહેલો ગ્રહ વલ્લવાન્ છે, એ તો સ્ફુટ જ છે.

। ઇતિ સ્થાનવલ્લં । ૧

હવે દિગ્વલ્લ કહે છે.—

લગ્નાચ્યુ(ષ્યુ)ત્ક્રમકેન્દ્રાખ્યદિક્તુ પ્રાચ્યાદિષૂદ્ધલાઃ ।

જીવજ્ઞૌ ૧ ત્રાસ્કરક્ષ્માજૌ ૨ શનિઃ ૩ સિતસિતચ્યુતી ૪ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—લગ્નથી આરંભીને ઉત્ક્રમ (પશ્ચાત્પૂર્વના ક્રમ)થી કેન્દ્ર નામની પૂર્વાદિક તરફનાં અનુક્રમે ગુરુ અને બુધ, રવિ અને મંગલ, શનિ, તથા શુક્ર અને ચંદ્ર વલ્લવાન્ છે. અર્થ એ છે કે—ઉત્ક્રમથી કેન્દ્ર સ્થાન લેતાં પહેલું, દશમું, સાતમું અને ચોથું સ્થાન પાવે. તેથી પહેલું (લગ્ન) સ્થાન એ પૂર્વ દિશા થઈ, તેમાં ગુરુ અને બુધ વલ્લવાન્ છે. સાતમું સ્થાન દક્ષિણ દિશા, તેમાં રવિ અને મંગલ વલ્લવાન્ છે. સાતમું સ્થાન પશ્ચિમ દિશા, તેમાં શનિ વલ્લવાન્ છે, તથા ચોથું સ્થાન ઉત્તર દિશા, તેમાં શુક્ર અને ચંદ્ર વલ્લવાન્ છે. આ કેન્દ્ર સ્થાનના આંતરામાં જે અગીયારમું અને વારમું વિગેરે વેગે સ્થાનો રહ્યાં છે તેને અગ્નિ સ્વૂળા વિગેરે ચાર વિદિશાઈ જાણવી અને તેમનું પૂર્વાદિકની જેવું જ ફલ જાણવું, કેમકે વિદિશાઈ દિશાઈને જ અનુસરે છે.

। ઇતિ દિગ્વલ્લં । ૨

હવે કાલવલ કહે છે.—

વલ્લિનોઽહિ ગુરુસિતાર્કાઃ સદા બુધો નિશિ તુ ચન્દ્રકુજમન્દાઃ ।

સ્વદિનાદિપુ ચ સિતાસિતપદ્ધિતયેપુ શુભકૂરાઃ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—ગુરુ, શુક્ર અને રવિ એ ત્રણ ગ્રહ દિવસે વલ્લવાન્ છે, બુધ રાત્રિ દિવસ વલ્લવાન્ છે, તથા શંક્ર, મંગલ અને શનિ એ ત્રણ ગ્રહો રાત્રિએ વલ્લવાન્ છે. પોતાના દિવસમાં, પોતાના વર્ષમાં, પોતાના માસમાં અને પોતાની કાલહોરામાં તે તે દિનાદિકના સ્વામીરૂપ ગ્રહો વલ્લવાન્ છે. તે અધિપતિ (સ્વામી)જ આ પ્રમાણે.—

‘‘યસ્ય વારસ્ય મધ્યે સ્યાત્ શુક્લપ્રતિપદો મુખમ્ ।

તન્માસેશઃ સ વિજ્ઞેયશ્ચત્રે વર્ષાધિપઃ પુનઃ ॥ ૧ ॥’’

‘‘જે વારના ગ્રહમા શુક્લ પ્રતિપદનો પ્રારંજ હોય તે ગ્રહ તે માસનો સ્વામી હોય તે પરંતુ વર્ષનો જે સ્વામી હોય તે ચૈત્ર માસનો સ્વામી હોય છે’’

વર્ષનો સ્વામી જાણવા માટે વ્યવહારસારમા આ પ્રમાણે છે.—

‘‘ચૈત્રાદિમેષસંક્રાન્તિકર્કસંક્રાન્તિવાસરાઃ ।

પ્રતિવર્ષ ક્રમાઙ્ગેયા રાજાનો મંત્રિસસ્યપાઃ ॥ ૧ ॥’’

‘‘ચૈત્ર માસના પહેલા વારને વર્ષનો રાજા (સ્વામી) જાણવો, મેષ સંક્રાંતિના વારને વર્ષનો મંત્રી જાણવો અને કર્ક સંક્રાંતિના વારને વર્ષનો સસ્યાધિપ (ધાન્યેશ) જાણવો, એમ દરેક વર્ષે જાણવું.’’

દિવસનો સ્વામી તે દિવસનો વાર જ જાણવો, અને કાલહોરાના સ્વામી તો પ્રથમ કહ્યા છે તે જાણવા આનું ફલ મુહૂર્તસારમા કહ્યું છે કે—

‘‘વર્ષમાસદ્યુહોરેશૈર્વૃદ્ધિઃ પદ્મોત્તરા ફલે ।’’

‘‘વર્ષનો સ્વામી (ગ્રહ) આપણા વર્ષ સુધી એક પાદનું ફલ પડેલે પાંચ વસા ફલ આપે છે, માસનો સ્વામી આપણા માસમા દસ વસા ફલ આપે છે, દિવસનો સ્વામી આપણા દિવસ પંદર વસા ફલ આપે છે, અને હોરાનો સ્વામી પોતાની હોરામાં પોતાના વારના યોગને લીધે પૂર્ણ પડેલે વીસે વસા ફલ આપે છે.’’

શુક્લપદ્મમાં સૌમ્ય ગ્રહો વલ્લવાન્ છે અને કૃષ્ણપદ્મમાં ક્રૂર ગ્રહો વલ્લવાન્ છે

। ઇતિ કાલવલ । ૩

હવે ચેષ્ટાવલ કહે છે.—

રવિચન્દ્રાવુદગયને વિપુલક્ષિગ્ધાશ્ચ વક્રગાશ્ચાન્યે ।

વલ્લિનો યુધિ ચોત્તરગા વ્યકેન્દ્રયુતાશ્ચ ચેષ્ટાજિઃ ॥ ૩૧ ॥

अर्थ—रवि અને ચંદ્ર એ બે ગ્રહો ઉત્તરાયણમાં બલવાન છે, એટલે કે મકર વિગેરે ન રાશિમાં બલવાન છે, પણ કર્ક વિગેરે ન રાશિમાં બલવાન નથી, અને વીજા પાંચ ગ્રહો વેપુલ, સ્તિગ્ધ અને વક્ર ગતિવાળા હોય ત્યારે તે બલવાન છે. વિપુલ એટલે ઘણા દિવસથી ઉદય પામેલા અને વિશાળ સ્થૂળ વિંબવાળા હોય, પણ બાલક, વૃદ્ધ કે અસ્ત પામેલા ન હોય. અહીં ઉદય થયા પછી ગ્રહોનું બાલપણું કહેવાય છે, અને અસ્ત થયા પહેલાં વૃદ્ધત્વ કહેવાય છે. સપ્તર્ષિ કહે છે કે “વાદ્યાવસ્થામાં તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં સર્વે ગ્રહો સાત સાત દિવસ નિર્વલ હોય છે.” વળી તે પાંચે ગ્રહો સ્તિગ્ધ હોય એટલે કે સ્પષ્ટ કિરણવાળા અર્થાત્ આકાશમાં દેખાતા હોય, આ સ્તિગ્ધપણું સૂર્યથી અત્યંત દૂર હોય ત્યારે હોય છે. વળી તે પાંચે ગ્રહો વક્ર ગતિવાળા હોય તો તે બલવાન હોય છે. પાકથી ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે “વક્ર ગતિમાં સર્વે ગ્રહોનું વલ મૂળ ત્રિકોણની જેટલું હોય છે.” પરંતુ હર્ષપ્રકાશમાં તો એવું કહ્યું છે કે—“વક્રી પાવો વલી સુત્રો સિઘો” “વક્રી થયેલો બલવાન ગ્રહ હુટ છે, અને સ્તિગ્ધ બલવાન ગ્રહ શુભ છે.” મંગલ વિગેરે પાંચે ગ્રહોની ગતિ પ્રશ્નશતક વૃત્તિમાં આ પ્રમાણે છે.—

“સૂર્યજી(મુ)કા ઉદીયન્તે શીઘ્રા અર્કે દ્વિતીયગે ।

સમં તૃતીયગે યાન્તિ મન્દા જ્ઞાનૌ ચતુર્થગે ॥ ૧ ॥

વક્રાઃ પચ્ચમષ્ઠેઽર્કે તેઽતિવક્રા નગાદ્યગે ।

નવમે દશમે માર્ગાઃ સરલા લાજ ૧૧ રિષ્યગે ૧૨ ॥ ૨ ॥”

“સર્વે (પાંચે) ગ્રહો સૂર્યે જોગવ્યા પછી એટલે સૂર્યથી ભૂટા થયા પછી ઉદય પામે છે, સૂર્ય વીજી રાશિમાં જાય ત્યારે તેણે શીઘ્ર ગતિવાળા થાય છે, સૂર્ય ત્રીજે સ્થાને હોય ત્યારે તેણે સમ ગતિ કરે છે, સૂર્ય ચોથે હોય ત્યારે મંદ ગતિવાળા હોય છે, સૂર્ય પાંચમે તથા ઠંઠે હોય ત્યારે તેણે વક્ર ગતિવાળા હોય છે, સૂર્ય સાતમે અને આઠમે હોય ત્યારે તેણે અતિ વક્ર ગતિવાળા હોય છે, સૂર્ય નવમે અને દશમે હોય ત્યારે તેણે માર્ગગામી થાય છે, તથા સૂર્ય અગીયારમે અને બારમે હોય ત્યારે તેણે સરલ ગતિવાળા (સીધા) હોય છે.” અહીં સૂર્ય પાંચમે ઠંઠે હોય એમ જે કહ્યું તે શનિ, મંગલ અને ગુરુને આશ્રીને કહ્યું છે, કેનકે બુધ અને શુક્ર તો સૂર્યની સમીપે રહીને જ વક્ર થાય છે. એ જ રીતે માર્ગગામીમાં, પણ જાણવું. એટલે કે શનિ, મંગલ અને ગુરુને આશ્રીને જ જાણવું.

આકાશમાં એક જ નદ્ધત્રના પાદમાં પરસ્પર તારાઈ અને ગ્રહનો જે યોગ થવો તે યુદ્ધ કહેવાય છે. તેથી કરીને યુદ્ધમાં સૂર્ય રહિત અને ચંદ્ર સહિત એવા સર્વે ગ્રહો ઉત્તરમાં ગતિ કરનારા હોય તો તેણે ચેષ્ટા કરીને બલવાન છે. એટલે કે ઉત્તર ગામી ગ્રહોનો જય થાય છે માટે તે બલવાન છે, અને દક્ષિણ ગામીનો પરાજય થાય છે માટે તે નિર્વલ છે.

વરાહના મતમાં તો શુક્રને દક્ષિણ ગામી હોય તો વલ્લવાન્ કહ્યો છે. તે વિષે વરાહ સંહિતામાં કહ્યું છે કે—

“સર્વે વલિન ઉદક્થા દક્ષિણદિક્સ્યો વલી શુક્રઃ ।”

“સર્વે ગ્રહો ઉત્તરમાં રહ્યા હોય તો વલ્લવાન્ છે, અને શુક્ર તો દક્ષિણમાં રહ્યો હોય તો તે વલ્લવાન્ છે । ઇતિ ચેષ્ટાવલં । ૪

હવે દૃષ્ટિવલ્લ કહે છે.—

સૌમ્યૈર્દગ્વલિનો દૃષ્ટા વલ્લે નૈસર્ગિકે પુનઃ ।

મન્દારદ્વૈજ્યશુક્રેન્દુજાસ્કરાઃ સ્યુર્વલોત્તરાઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—સૌમ્ય ગ્રહોં તથા ઉપલક્ષણથી મિત્ર ગ્રહોં પણ એક પાદ, બે પાદ, ત્રણ પાદ કે ચાર પાદની દૃષ્ટિ જોયેલા હોય તો ગ્રહોં અનુક્રમે તેટલા પાદ એટલે તેટલા વસા વલ્લવાન્ કહેવાય છે. । ઇતિ દગ્વલં । ૫

જ્યારે બે અથવા તેથી વધારે ગ્રહોં વીજા ગ્રહની સરખું વલ્લ આય ત્યારે સ્વાજાવિક વલ્લે કરીને જ સવલ્લપણું અને નિર્વલ્લપણું જણાય છે. તેથી કરીને સ્વાજાવિક વલ્લ કહે છે —સ્વાજાવિક વલ્લનો વિચાર કરીએ તો શનિ, મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, ચંદ્ર, સૂર્ય એ ગ્રહોં ઉત્તરોત્તર અધિક વલ્લવાન્ છે, એટલે કે શનિથી મંગલ વધારે વલ્લવાન્, તે નાથી બુધ વધારે વલ્લવાન્ વિગેરે રાહુ તો સૂર્યથી પણ વધારે વલ્લવાન્ છે

। ઇતિ સ્વાજાવિકવલં । ૬

ઉપર જે સૌમ્ય ગ્રહોં જોયેલા હોય એમ દૃષ્ટિવલ્લમાં કહ્યું તેમાં દૃષ્ટિનો પ્રકાર કહે છે —

પશ્યન્તિ પાદતો વૃદ્ધ્યા ઝાત્ ૩ વ્યોમ્નો ૧૦ ત્રિત્રિકોણકે ૫—૯ ।

ચતુરસ્ત્રે ૪—૮ સ્ત્રિયં ૭ સ્ત્રીવન્મતેનાયા ૧૧ દિમા ૧ વપિ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—સર્વે ગ્રહોં પોતપોતાના સ્થાનથી ત્રીજા તથા દશમા સ્થાનને એક પાદ વિંશો-પકની અપેક્ષા પાંચ વસા દૃષ્ટિએ જુએ છે, નવમા અને પાંચમા સ્થાનને બે પાદ એટલે દશ વસા દૃષ્ટિએ જુએ છે, ચોથા અને આઠમા સ્થાનને ત્રણ પાદ એટલે પદર વસા દૃષ્ટિએ જુએ છે, અને સાતમા સ્થાનને ચારે પાદની સંપૂર્ણ (વીશે વસા) દૃષ્ટિએ જુએ છે. કોઈ આચાર્યનો એવો મત છે કે પહેલા (પોતાના) અને અગીયારમા સ્થાનને પણ સ્ત્રીની એટલે સાતમા સ્થાનની જેમ પૂર્ણ દૃષ્ટિએ જુએ છે વાકીના એટલે વીજું, ઠહું અને વારમું એ ત્રણ સ્થાનોને ત્રિલકુલ જોતા નથી એમ અર્થાપત્તિથી સિદ્ધ થયું જ્યાં જેટલા વસા દૃષ્ટિ હોય ત્યાં તેટલા વસા ફલ પણ જાણી લેવું

अहीं कोइ शंका करे ठे के—“शुं सर्वे ग्रहोनी सातमा स्थानमां ज पूर्ण दृष्टि ठे? के कोइने बीजे स्थाने पण पूर्ण दृष्टि ठे ?” ते पर कहे ठे.—

पश्येत्पूर्ण शनिर्त्रातृव्योम्नी धर्मधियौ गुरुः ।

चतुरस्रे कुजोऽर्केन्द्रबुधशुक्रास्तु सप्तमम् ॥ ३४ ॥

अर्थ—शनि त्रीजा अने दशमा स्थानने पूर्ण दृष्टिए जुए ठे, गुरु नवमा अने पांचमा स्थानने पूर्ण दृष्टिए जुए ठे, मंगळ चोथा अने आठमा स्थानने संपूर्ण दृष्टिए जुए ठे, तथा सूर्य, चंद्र, बुध अने शुक्र तो सातमा स्थानने पूर्ण दृष्टिए जुए ठे.

भावार्थ—त्रीजा अने दशमा स्थान उपर बीजा ग्रहोनी एक पाद दृष्टि ठे, पण शनिनी तो पूर्ण दृष्टि ठे, अने नवमा तथा पांचमा पर, चोथा तथा आठमा पर अने सातमा पर जेम बीजा ग्रहोनी दृष्टि अनुक्रमे वे पाद, त्रण पाद अने संपूर्ण दृष्टि ठे, ते ज रीते शनिनी पण ठे, तेथी करीने शनिनी एक पाद दृष्टि कोइ पण स्थाने नथी एम सिद्ध थयुं. तथा नवमा अने पांचमा स्थान पर अन्य ग्रहोनी वे पाद दृष्टि ठे, पण गुरुनी तो पूर्ण दृष्टि ठे, अने जेम बीजा ग्रहोनी दृष्टि त्रीजा तथा दशमा स्थान पर, चोथा तथा आठमा स्थान पर अने सातमा स्थान पर अनुक्रमे एक पाद, त्रण पाद अने पूर्ण (चार पाद) ठे तेम गुरुनी पण तेदली ज दृष्टि ठे, तेथी करीने वे पाद दृष्टि कोइ पण स्थाने नथी एम सिद्ध थयुं. तथा चोथे अने आठमे स्थाने अन्य ग्रहोनी त्रण पाद दृष्टि ठे, परंतु मंगळनी तो पूर्ण दृष्टि ठे. जेम त्रीजे तथा दशमे स्थाने, नवमे तथा पांचमे स्थाने अने सातमे स्थाने अन्य ग्रहोनी अनुक्रमे एक पाद, वे पाद अने चारे पाद (पूर्ण) दृष्टि ठे ते ज रीते मंगळनी पण ठे, तेथी करीने मंगळनी त्रण पाद दृष्टि कोइ पण स्थाने नथी एम सिद्ध थयुं. सूर्य, चंद्र, बुध अने शुक्र ए चार ग्रहो तो सातमा स्थानने ज पूर्ण दृष्टिए जुए ठे, बीजा कोइ पण स्थानने पूर्ण दृष्टिए जोता नथी. जे स्थानोने पादादिक दृष्टिए जुए ठे, ते प्रथम कही गया ठे.

ज्योतिषसारमां तो आ प्रमाणे कह्युं ठे के—“सर्वे ग्रहोनी (कोइ पण ग्रहनी) बीजे अने वारमे स्थाने दृष्टि परती नथी, ठे अने आठमे स्थाने एक पाद दृष्टि परे ठे, त्रीजे अने अगीयारमे स्थाने वे पाद दृष्टि परे ठे, नवमा अने पांचमा स्थाने त्रण पाद दृष्टि परे ठे अने केंद्रनां चारे स्थानो उपर पूर्ण दृष्टि परे ठे.” वळी ताजिकमां तो बीजुं, वारमुं, ठहुं अने आठमुं ए चार स्थाने बिलकुल दृष्टि इत्ती नथी.

स्थानवळ कहेती वखते मित्र स्थान अने पोतानुं स्थान ए विगेरे जे कह्युं ठे तेथी स्थान मैत्र्यादिक कहे ठे.—

રવે: શુક્રશની શત્રુ જ્ઞ: સમ: સુહૃદ: પરે ।

ચન્દ્રસ્યાર્કબુધૌ મિત્રે કુજગુર્વાદય: સમા: ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—શુક્ર અને શનિ રવિના શત્રુ છે, બુધ સમ (નહીં શત્રુ તેમ નહીં મિત્ર) છે, અને વીજા (ચંદ્ર, મંગલ, ગુરુ) મિત્રો છે ચંદ્રના સૂર્ય અને બુધ મિત્ર છે, અને વાકીના મંગલ, ગુરુ વિગેરે સમ છે. (શત્રુ કોઈ નથી.)

કુજસ્ય જ્ઞો રિપુર્મધ્યૌ શનિશુક્રો પરેઽન્યથા ।

બુધસ્ય મિત્રે શુક્રાર્કૌ શત્રુરિન્દુ: સમા: પરે ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—મંગલનો શત્રુ બુધ છે, શનિ અને શુક્ર મધ્ય છે, અને વીજા મિત્ર છે બુધના મિત્ર શુક્ર અને સૂર્ય છે, ચંદ્ર શત્રુ છે, અને વીજા સમ છે

જીવસ્યાર્કાદ્યો મિત્રાણ્યાર્કિર્મધ્ય: પરાવરી ।

કવેરમિત્રે મિત્રેન્દ્ર મિત્રે જ્ઞાર્કી સમાબુજૌ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—ગુરુના રવિ, ચંદ્ર અને મંગલ એ ત્રણ મિત્રો છે, શનિ મધ્ય (સમ) છે તથા વીજા (બુધ અને શુક્ર) શત્રુ છે. શુક્રના સૂર્ય અને ચંદ્ર શત્રુ છે, બુધ અને શનિ મિત્ર છે તથા મંગલ અને ગુરુ સમ છે.

મંદસ્ય જ્ઞસિતૌ મિત્રે ગુર્મધ્ય: પરેઽરય: ।

તત્કાલસુહૃદો દ્વિ ૨ ત્રિ ૩ સુખ ૪ લાજા ૧૧ ન્ત્ય ૧૨ કર્મ ૧૭ ગા: ॥૩૮॥

અર્થ—શનિના બુધ અને શુક્ર મિત્ર છે, ગુરુ સમ છે, અને વીજા એટલે સૂર્ય, ચંદ્ર અને મંગલ એ ત્રણ શત્રુ છે.

શત્રુ, મિત્ર અને સમનું વંચ.

ગ્રહાણિ	રવિ	ચન્દ્ર	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
શત્રુઘ:	શુ શ	૦	બુ.	ચ.	બુ. શુ	ર ચં	ર ચં. મં.
મિત્રાણિ	ચ મ ગુ	ર બુ	ર ચ ગુ	ર. શુ	ર. ચં. મં	બુ. શ	બુ શુ.
મધ્યસ્થા:	બુ.	મં. ગુ શુ	શુ. શ	મં ગુ શ	શ	મં. ગુ.	શુ.

જન્મમાં અથવા પ્રશ્નાદિકના લગ્નમાં કોઈ પણ સ્થાને કોઈ પણ ગ્રહ હોય તેનાથી વીજે, ત્રીજે, ચોથે, અગીયારમે, વારમે કે દશમે સ્થાને જે કોઈ વીજો ગ્રહ હોય તો તે વસત સુધી એટલે કે વિગેરે સ્થાને રહ્યો હોય ત્યાંસુધી તેનો મિત્ર ગાય છે. આ મૈત્રી કહેવાય છે.

હવે તાત્કાલિક મૈત્રીનું ફલ કહે છે.—

મિત્રમધ્યારયો યેઽત્ર નિસર્ગેણોદિતાઃ ક્રમાત્ ।

અધિમિત્રસુહૃન્મધ્યાસ્તે સ્યુસ્તત્કાલમૈત્ર્યતઃ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—અહીં જે મિત્ર, મધ્ય અને શત્રુ સ્વજાવે કરીને કહેલા છે, તે અનુક્રમે તત્કાલ મૈત્રી થકી અધિક મિત્ર, મિત્ર અને મધ્ય થાય છે.

અર્થાપત્તિથી જ મિત્ર સ્થાનથી અન્ય જે પહેલું, પાંચમું, ઠહું, સાતમું, આઠમું અને નવમું એટલાં સ્થાનો તે તત્કાલ વૈરી સ્થાનો થયાં. તેમનું ફલ આ પ્રમાણે છે.—

“યેઽત્રારિમધ્યમિત્રાણિ નિસર્ગેણોદિતાઃ ક્રમાત્ ।

અધિશત્રુદ્વિષન્મધ્યાસ્તે સ્યુસ્તત્કાલવૈરતઃ ॥ ૧ ॥”

“અહીં જે સ્વજાવે કરીને અરિ, મધ્ય અને મિત્ર કહ્યા છે, તે અનુક્રમે તત્કાલ વૈર-પણાથી અધિક શત્રુ, શત્રુ અને મધ્ય થાય છે.”

ચુવનદીપકમાં તો ગ્રહોના મિત્ર અને શત્રુ એવા બે જ પદ્ધ કહ્યા છે. તે આ પ્રમાણે છે.—

“રવીન્દુઝૌમગુરવો જ્ઞશુક્રશનિરાહવઃ ।

સ્વસ્મિન્ મિત્રાણિ ચત્વારિ પરસ્મિન્ શત્રવઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૧ ॥

રાહુરવ્યોઃ પરં વૈરં ગુરુજ્ઞાર્ગવયોરપિ ।

હિમાંશુબુધયોર્વૈરં વિવસ્વન્મન્દયોરપિ ॥ ૨ ॥

અતિમૈત્રી રાહુશન્યોરિન્દુગુર્વોઃ કુજાર્કયોઃ ।

સિતઙ્ગયોઃ ”

“રવિ, ચંદ્ર, મંગલ અને ગુરુ એ ચારે પરસ્પર મિત્રો છે, અને વીજાના શત્રુ છે. તથા બુધ શુક્ર, શનિ અને રાહુ એ ચારે પરસ્પર મિત્ર છે, અને વીજાને વિષે શત્રુ છે. (૧) રાહુ અને રવિને પરસ્પર અત્યંત વૈર છે, ગુરુ અને શુક્રને પણ પરસ્પર અત્યંત વૈર છે, ચંદ્ર અને બુધને તથા સૂર્ય અને શનિને પણ પરસ્પર અત્યંત વૈર છે. (૨) રાહુ અને શનિને, ચંદ્ર અને ગુરુને, મંગલ અને સૂર્યને તથા શુક્ર અને બુધને પરસ્પર અત્યંત મિત્રજાવ છે.”

આ પ્રમાણે ગ્રહોને મિત્ર સ્થાન અને પોતાનું સ્થાન જો ઉચ્ચસ્થાન હોય તો તે વિશેષે કરીને હર્ષ તથા દીક્ષિને દેનારાં છે. જેમ રવિને મિત્રનું ગૃહ મેષ રાશિ છે અને તે ઉચ્ચ છે, બુધને પોતાનું ઘર કન્યા છે અને તે ઉચ્ચ છે. इत्यादि, પણ શત્રુનાં ઘરો તો ઉચ્ચ હોય તોપણ પ્રજાને આપનારાં છે, પણ અંદરથી સુખ આપનારાં નથી. જેમ શુક્રને મીન સ્થાન ઉચ્ચ ઠતાં શત્રુનું ઘર છે, અને મિત્રનાં ઘર નીચ ઠતાં કાંઈક પ્રજાને આપનારાં છે. જેમ ચંદ્રને વૃશ્ચિક સ્થાન નીચ છે, તથા શત્રુનાં ઘર નીચ હોય તો નાના પ્રકારના અનર્થને તથા પ્રજાની હાનિને કરનારાં થાય છે. એમ ચુવનદીપક વૃત્તિમાં કહ્યું છે.

હવે યવનાચાર્યે કહેલો રાશિમાં રહેલા ગ્રહોનો પરસ્પર વેધ કહે છે.—

સ્યાજ્જોચરેણાત્ર શુજોઽપિ વિઠ્ઠઃ સ્વેટોઽન્યસ્વેટૈરશુજઃ ક્રમેણ ।

હુદ્ધોઽપિ ચેદ્વશ્ચ સ વામવેધાન્મિથો ન વેધઃ પિતૃપુત્રયોસ્તુ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—અહીં ગોચરવને શુજ થયેલો ગ્રહ પણ કહેવાશે એવા ક્રમે કરીને બીજા ગ્રહોએ વિંધાવાથી અશુજ થઈ જાય છે, અને ગોચરવને હુદ્ધ થયેલો ગ્રહ પણ કહેવાશે એવા અનુક્રમે વામ વેધથી ઇદ (શુજ) થાય છે, પરંતુ પિતા અને પુત્રને પરસ્પર વેધ થતો નથી. પટલે કે રવિ અને શનિ પિતા પુત્ર છે તથા ચંદ્ર અને બુધ પિતા પુત્ર છે, તેનો પરસ્પર વેધ નથી.

અહીં ત્રીજા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા સૂર્યને નવમા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા અન્ય ગ્રહો વને જે કહેવામાં આવશે તે વેધ કહેવાય છે, અને નવમા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા સૂર્યને ત્રીજા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા અન્ય ગ્રહો વને જે કહેવાશે તે વામ વેધ કહેવાય છે. પટલે કે ત્રીજા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલો સૂર્ય શુજ છે, પણ જો નવમા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા બીજા ગ્રહો વને તેનો વેધ ન થતો હોય તો તે શુજ છે તથા નવમા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલો સૂર્ય અશુજ છે, ઠતાં જો ત્રીજા વિગેરે સ્થાનમાં રહેલા અન્ય ગ્રહો વને તેનો વેધ થાય તો તે શુજ છે. ૫ પ્રમાણે બીજા ગ્રહો પણ જાણવા. યતિવલ્લભમાં કહ્યું છે કે—

“અર્જિવૈધૈર્વિજ્ઞા વિફલાઃ સ્યુર્ગોચરે ગ્રહાઃ સર્વે ।

વિપરીતવેધવિજ્ઞાઃ પાપા અપિ સૌમ્યતાં યાન્તિ ॥ ૧ ॥”

“ગોચરમાં રહેલા સર્વે ગ્રહો આ વેધવને વિંધાયા હોય તો નિષ્ફલ (અશુજ) છે, અને વિપરીત-વામ (અવલા) વેધથી વિંધાયેલા હુદ્ધ ગ્રહો હોય તો તે સૌમ્યતાને પામે છે—શુજ થાય છે.”

રત્નમાલા જાપ્યમાં કહ્યું છે કે—“જે કોઈ સ્થાને રહેલા ગ્રહે ઇદ ગ્રહનો વેધ કર્યો હોય તો તે ત્યા રહીને જ પોતાનું શુજ અથવા અશુજ ફલ આપે છે. ૫ સ્વરૂપ તત્ત્વ છે”

જેલ ગોચરના ફલને જ પ્રમાણરૂપ ગણીને વેધના વિષયમાં મધ્યસ્થપણા (હદાસી-નતા)નો આશ્રય કરે છે, તેમનો મત ઘણા આચાર્યોને સંમત નથી તે વિષે સારંગ કહે છે કે—

“યત્ર ગોચરફલપ્રમાણતા તત્ર વેધફલમિષ્યતે ન વા ।

પ્રાયશો ન વહુસમ્મત ત્વિદં સ્થૂલમાર્ગફલદો હિ ગોચરઃ ॥ ૧ ॥”

“જે કાર્યમાં ગોચરના ફલની પ્રમાણતા છે, તે કાર્યમાં વેધનું ફલ ગણવું અથવા તો ન ગણવું તેમાં જેવી ઇચ્છા, પરંતુ પ્રાયે કરીને આ વાત ઘણાને સંમત નથી, કારણ કે ગોચર તો સ્થૂલ માર્ગે ફલને આપનાર છે.”

यतिवस्त्रजमां पण कहुं ठे के—

“अज्ञात्वा वेधविधिं ग्रहगोचरपाकजातगुणदोषम् ।

ये निर्दिशन्ति मूढास्तेषां विफलाः सदादेशाः ॥ १ ॥”

“जे मूढ पुरुषो वेधना विधिने जाण्या विना ग्रहगोचरना पाकथी उत्पन्न अयेला गुण दोषने कहे ठे, तेमना आदेशो सदा निष्फल ठे.”

वाम (रावो) अने अवाम (जमणो) ए वे प्रकारनो वेध जन्मनी राशिथी ज गणवो.

हवे वेधनो प्रकार कहे ठे.

वेधस्त्रिषड्गगनलाजगतस्य ३-६-१०-११ जानोः,

खेटैः क्रमेण नवमान्त्यसुखात्मजस्थैः ए-१२-४-५ ।

इन्दोस्तनौ त्रिरिपुमन्मथखायगस्य १-३-६-७-१०-११,

धीधर्मरिष्यधनबन्धुमृतौ ५-ए-१२-२-४-८ स्थितैश्च ॥ ४१ ॥

स्यान्मंगलस्य सहजद्विषदायगस्य ३-६-११,

सौरेस्तथा व्ययतपःसुखगैश्च १२-ए-४ वेधः ।

चान्द्रेः स्वबन्धुरिपुमृत्युखलाजगतस्य २-४-६-८-१०-११,

पुत्रत्रिधर्मतनुनिर्व्यथनांत्यगैश्च ५-३-ए-१-८-१२ ॥ ४२ ॥

वाचस्पतेः स्वतनयास्तनवायगस्य २-५-७-ए-११,

वेधस्तथान्त्यसुखविक्रमखाष्टगैश्च १२-४-३-१०-८ ।

शुक्रस्य षट्खमदनान्यजुषो १-२-३-४-५-८-ए-११—१२ षट्सप्ता-

द्याकाशधर्मतनयायतृतीयषष्ठैः ८-७-१-१०-ए-५-११-३-६ ॥ ४३ ॥

अर्थ—त्रीजे, षष्ठे, दशमे अने अगीयारमे स्थाने रहेला सूर्यनो अनुक्रमे नवमा, वारमा, चौथा अने पांचमा स्थाने रहेला अन्य ग्रहोवरु वेध आय ठे.

पहेले, त्रीजे, षष्ठे, सातमे, दशमे अने अगीयारमे स्थाने रहेला चंद्रनो अनुक्रमे पांचमे, नवमे, वारमे, बीजे, चौथे अने आठमे रहेला ग्रहोवरु वेध आय ठे.

त्रीजे, षष्ठे अने अगीयारमे स्थाने रहेला मंगलनो तथा शनिनो अनुक्रमे वारमे, नवमे अने चौथे स्थाने रहेला ग्रहोवरु वेध आय ठे.

बीजे, चौथे, षष्ठे, आठमे, दशमे अने अगीयारमे स्थाने रहेला बुधनो अनुक्रमे पांचमे, त्रीजे, नवमे, पहेले, आठमे अने वारमे स्थाने रहेला ग्रहोवरु वेध आय ठे.

વીજે, પાંચમે, સાતમે, નવમે અને અગીયારમે સ્થાને રહેલા ગુરુનો અનુક્રમે વારમે, ચોથે, ત્રીજે, દશમે અને આઠમે રહેલા ગ્રહોવને વેધ થાય છે

પહેલે, વીજે, ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે, આઠમે, નવમે, અગીયારમે અને વારમે રહેલા શુક્રનો અનુક્રમે આઠમે, સાતમે, પહેલે, દશમે, નવમે, પાંચમે, અગીયારમે, ત્રીજે અને ઠંઠે સ્થાને રહેલા ગ્રહોવને વેધ થાય છે

ગ્રહોનો વેધ ચંત્ર

રવે:	ચન્દ્રસ્ય	જૈમિશન્યો:	બુધસ્ય	ગુરો:	શુક્રસ્ય
૩	૧	૩	૫	૨	૧
૬	૩	૬	૪	૫	૨
૧૦	૬	૧૧	૬	૭	૩
૧૧	૭		૮	૧	૪
	૧૦		૧૦	૮	૫
	૧૧		૧૧	૧૧	૬
					૭
					૮
					૯
					૧૦
					૧૧
					૧૨

। ઇતિ રાશિધારન્ । ૫

હવે ઉપર જે “ગોચરવને” એમ કહ્યું હતું તેથી તથા ક્રમે કરીને પણ પ્રાપ્ત થયેલું હોવાથી ગોચરધાર કહે છે —

શ્રેયાન્ ગોચરતોઽશુમાનુપચયે ૩-૬-૧૦-૧૧

ચન્દ્રસ્તુ સાઘ્યધુને ૩-૬-૧૦-૧૧-૧-૭

વક્રાર્કીં ત્રિપન્થાયગા ૩-૬-૧૧ વથ બુધસ્ત્વ-

ન્ત્યાન્યયુગ્લાજગઃ ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧ ।

જીવઃ સ્ત્રીધનધર્મલાજસુતગઃ ૭-૨-૯-૧૧-૫

શુક્રોઽરિલાસ્તાન્યગો ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧-૧૨

જન્મેન્દોર્ગ્રહણે તમોઽપ્યુપચયે ૩-૬-૭-૧૦-૧૧-

જ્યેષ્ઠાં ત્વનાયેન્દુવત્ ૩-૬-૭-૧૦-૧૧ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—ગાયોની ચરવાની જમીને ગોચર કહે છે, તેથી લક્ષણ કરીને ગ્રહોને પણ ખાસવાની જમી ગોચર કહેવાય છે. જન્મના ચંદ્રથી આરંજીને ત્રીજે, ઠંઠે, દશમે અને

अगीयारमे सूर्य रह्यो होय तो ते गोचरनी रीते शुभ ठे, जन्मनी राशिना चंडथी ३-६-१०-११-१-७ आटले स्थाने चंड होय तो ते पण शुभ ठे, जन्मना चंडथी ३-६-११ मे स्थाने मंगल तथा शनि रह्या होय तो ते शुभ ठे, बुध २-४-६-८-१०-११ मे स्थाने होय तो शुभ ठे, गुरु ७-९-११-१२-१३ मे स्थाने रह्यो होय तो शुभ ठे, शुक्र १-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११-१२ मे स्थाने होय तो शुभ ठे, (पूर्णचंद्रे आठमं स्थान वर्ज्य कहुं ठे.) राहु ग्रहणने दिवसे ज ३-६-१०-११ मे स्थाने होय तो शुभ ठे, बीजा आचार्यना मते पहेला स्थान विना चंडनी जेम राहु कह्यो ठे, एटले के ३-६-१०-११-७ मे स्थाने रहेलो राहु शुभ कह्यो ठे.

अहीं उपर जे जन्मनो चंड कह्यो ठे ते इष्ट पुरुषना जन्मसमये जे राशिमां चंड होय ते तेना जन्मनो चंड कहेवाय ठे. ग्रहण एटले सूर्य तथा चंडनुं बन्नेनुं ग्रहण लेवुं. ग्रहण शब्द कहेवाथी एवं जणाव्युं ठे के ग्रहण विना बीजे दिवसे राहुनो गोचर गणातो नथी, परंतु “नक्षत्र गोचरने आश्रीने तो अन्य दिवसे पण राहुनो गोचर गणाय ठे.” एम ज्योतिषसारमां कहुं ठे. रत्नमाळा ज्ञाप्यमां कहुं ठे के—“जन्मना लग्नथी पण उपर कहेलां स्थानोमां ज रहेला ग्रहो शुभ ठे.” जन्मनी राशिथी तो शुभ ठे ज.

गोचरनुं फल वराहसंहितामां आ प्रमाणे कहुं ठे—

“स्थानचंद्रश १ जय २ श्री ३ परिजव ४ दैन्या ५ रिहति ६ पथां ७ गार्त्तीः ८ ।

क्षान्ति क्षय ९ सिद्धि १० धन ११ व्ययांश्च १२ जन्मादिगो रविः कुरुते ॥ १ ॥”

“जन्मना प्रथम स्थानमां रहेलो रवि स्थानथी चष्ट करे ठे, बीजे स्थाने होय तो जय करे ठे, बीजे लक्ष्मी, चोथे पराजव, पांचमे दीनता, षष्ठे शत्रुनो पराजय, सातमे पंथ (प्रयाण), आठमे शरीरनी पीडा, नवमे शांतिनो नाश, दशमे कार्यसिद्धि, अगीयारमे धनप्राप्ति अने बारमे रह्यो होय तो खर्च करावे ठे.”

“तुष्ट्या १ धि २ धना ३ ज्य ४ र्थचंद्रश ५ श्री ६ सार्थयुवति ७ मृति ८ जीतीः ९ ।

सुख १० जय ११ सरुग्धनक्षय १२ मिन्दुर्जन्मादिगो दत्ते ॥ २ ॥”

“जन्मना प्रथमादिक स्थानमां रहेलो चंड अनुक्रमे तुष्टि १, मननी पीडा २, धन ३, लक्षा ४, धननाश ५, लक्ष्मी ६, धन सहित स्त्रीनो लाज ७, मृत्यु ८, जय ९, सुख १०, जय ११, रोग सहित धननो क्षय १२, आटलां वानां करे ठे.”

“रुग् १ धननाश २ धना ३ रिज्य ४ र्थक्षय ५ धन ६ शुग ७ स्वघाता ८ र्त्तीः ९ ।

शुग् १० लाज ११ विविधदुःखानि १२ दिशति जन्मादिगो वक्रः ॥ ३ ॥”

“जन्मना प्रथमादिक स्थानमां रहेलो मंगल अनुक्रमे रोग १, धननो नाश २, धननी

પ્રાપ્તિ ૩, શત્રુથી જય ૪, ધનહ્ય ૫, ધનલાજ ૬, શોક ૭, શસ્ત્રઘાત ૮, શરીરની પીના ૯, શોક ૧૦, લાજ ૧૧, તથા વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો ૧૨ આપે છે.”

“વંધા ૧ થી ૨ વધા ૩ થી ૪ હતિ ૫ સ્થાન ૬ વપુર્વાધ ૭ ધન ૮ મહાપીડાઃ ૯ ।

સૌખ્યા ૧૦ થી ૧૧ ચિત્તનાશઃ ૧૨ સ્યુર્જે જન્માદિગે ક્રમશઃ ॥ ૪ ॥”

“જન્મથી પ્રથમાદિક સ્થાનમાં બુધ રહ્યો હોય તો અનુક્રમે વંધન ૧, ધન ૨, વધ ૩, ધન ૪, હરણ ૫, સ્થાન ૬, શરીરપીના ૭, ધન ૮, મહાપીના ૯, સુખ ૧૦, ધન ૧૧ અને ધનનો નાશ ૧૨, પ્રાપ્તિ થાય છે.”

“રોગા ૧ થી ૨ ક્લેશ ૩ વ્યય ૪ સુખ ૫ જી ૬ નૃપમાન ૭ ધનાગમ ૮ શ્રીદઃ ૯ ।

અપ્રીતિ ૧૦ લાજ ૧૧ હૃદયઃસ્વદશ ૧૨ જન્માદિગો જીશઃ ॥ ૫ ॥”

“જન્મથી પ્રથમાદિક સ્થાનમાં રહેલો ગુરુ અનુક્રમે રોગ ૧, ધન ૨, ક્લેશ ૩, સુખ ૪, જય ૫, રાજસન્માન ૬, ધનપ્રાપ્તિ ૭, લક્ષ્મી ૮, અપ્રીતિ ૧૦, લાજ ૧૧ અને હૃદયના દુઃખ ૧૨ ને દેવાવાલો થાય છે.”

“અરિનાશ ૧ થી ૨ સુખ ૩ શ્રી ૪ સુતા ૫ રિવૃદ્ધિ ૬ શુગ ૭ થી ૮ વસ્ત્રાણિ ૯ ।

અસુખા ૧૦ થી ૧૧ લાજ ૧૨ મુશના સનાપિ જન્માદિગસ્તનુતે ॥ ૬ ॥”

“જન્મથી પ્રથમાદિક સ્થાનમાં રહેલો શુક્ર અનુક્રમે શત્રુનો નાશ ૧, ધન ૨, સુખ ૩, લક્ષ્મી ૪, પુત્ર ૫, શત્રુવૃદ્ધિ ૬, શોક ૭, ધન ૮, વસ્ત્ર ૯, અસુખ ૧૦, આવક ૧૧ તથા લાજ ૧૨ ને સદા વિસ્તારે છે-આપે છે.”

“અસ્થાન ૧ ધનગમા ૨ થી ૩ રિવૃદ્ધિ ૪ સુતનાશ ૫ લાજ ૬ દુઃખજરણ ૭ ।

પીના ૮ થ્રેગમા ૯ તિ ૧૦ શ્રી ૧૧ દુઃખાનિ ૧૨ શનિસ્તનોતિ જન્માદૌ ॥ ૭ ॥”

“જન્મથી પ્રથમાદિક સ્થાનમાં રહેલો શનિ અનુક્રમે અસ્થાન (સ્થાનચંદ્રશ) ૧, ધન-નાશ ૨, ધનપ્રાપ્તિ ૩, શત્રુવૃદ્ધિ ૪, પુત્રનાશ ૫, લાજ ૬, દુઃખના સમૂહ ૭, પીના ૮, ધનનાશ ૯, પીના ૧૦, લક્ષ્મી ૧૧ અને દુઃખો ૧૨ ને વિસ્તારે છે.”

જ્યોતિષસારમાં રાહુનું રૂપ આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“ગ્રહણે તમરાસીઝં નિયરાસી તિ ચલ અઙ્ગિગાર સુદા ।

પણ નવ દહંડંત મગ્નિમ ઠ સત્ત ઙ્ગ દુગ્નિ અઙ્ગહમા ॥ ૧ ॥”

“ગ્રહણને દિવસે રાહુની જે રાશિ હોય તેનાથી પોતાની રાશિ ત્રીજે, ચોથે, આઠમે કે અગીયારમે હોય તો તે શુભ છે, પાંચમે, નવમે, દશમે અને વારમે હોય તો મધ્યમ છે, અને છઠે, સાતમે, પહેલે તથા બીજે હોય તો અતિ અધમ છે.”

તથા

“યાદશેન શશાકેન સંક્રાન્તિર્જાયતે રવેઃ ।

તન્માસિ તાદૃશં ગ્રાહુઃ શુચાશુચફલં નૃણામ્ ॥ ૧ ॥”

“जेवा चंद्रवने सूर्यनी संक्रांति अती होय ते मासमां मनुष्योने तेवा प्रकारनुं शुद्धा-
शुद्ध फल आय ठे एम कहे ठे.”

आशी करीने च सूर्य बारमा, आठमा विगेरे अशुद्ध स्थानमां रह्यो होय
तोपण गोचरवने, ताराबलवने तथा शुद्ध अवस्थादिके करीने शुद्ध एवा चंद्रनुं बल होय
त्यारे तेनी संक्रांति अइ होय तो ते शुद्ध ज ठे. एम रत्नमाळा जाण्यमां कहुं ठे.

तथा लक्ष कहे ठे के—

“सितपद्मादौ चन्द्रे शुद्धे शुद्धः पक्षकोऽशुद्धे त्वशुद्धः ।

बहुले गोचरशुद्धदे न शुद्धः पक्षोऽशुद्धे तु शुद्धः ॥ १ ॥”

“शुक्लपक्षना प्रारंभमां एटले प्रतिपद् बेसे ते वखते जो चंद्र शुद्ध होय तो ते आखुं
पखवामीयुं शुद्ध जाणवुं, अने जो चंद्र अशुद्ध होय तो आखा पक्षने अशुद्ध जाणवो.
कृष्णपक्षमां तो प्रतिपदनी शरुआतमां जो चंद्र शुद्ध होय तो ते आखा पक्षने अशुद्ध
जाणवो. १ जो चंद्र अशुद्ध होय तो आखा पक्षने शुद्ध जाणवो.”

तथा “यादृशेन ग्रहेणेन्दोर्युतिः स्यात्तादृशो हि सः” “जेवा ग्रहनी साथे चंद्रनो योग
होय, तेवा ज ग्रहनी जेवो ते चंद्र आय ठे.” एम दैवज्ञवद्वज्रमां कहुं ठे, तथा दैवज्ञवद्व-
ज्रमां ज कहुं ठे के—

“अशुद्धोऽपि शुद्धश्चन्द्रः सौम्यमित्रगृहांशके ।

स्थितोऽथवाधिमित्रेण बलिष्ठेन विद्वोकितः ॥ १ ॥”

“अशुद्ध चंद्र पण सौम्य ग्रहना के मित्र ग्रहना स्थानना नवांशमां रह्यो होय तो ते
शुद्ध ठे. अथवा बलवान् अधिक मित्रे जोयेलो होय तोपण ते चंद्र बलवान् ठे.”

सर्व ग्रहोनुं साधारण फल दैवज्ञवद्वज्रमां आ प्रमाणे ठे—

“असत्फलोऽपि यः सौम्यैर्दृष्टो यः सत्फलोऽपि वा ।

क्रूरेण दृष्टोऽरिणा वा स न किञ्चित्फलप्रदः ॥ १ ॥”

“जे कोइ अशुद्ध फलदायक ग्रह सौम्य ग्रहे जोयेलो होय, अथवा जे कोइ शुद्ध
फलवालो ग्रह क्रूर ग्रहे अथवा शत्रु ग्रहे जोयेलो होय, ते ग्रह कांइ पण फलने
देनारो नथी.”

लक्ष कहे ठे के—“नीचेऽस्तेऽरिगृहे वापि निष्फलो ग्रहगोचरः” “नीचमां, अस्तमां
के शत्रुना घरमां रहेलो ग्रहगोचर निष्फल ठे.”

हवे चन्द्रगोचर फल कहे ठे.

चन्द्रो जन्मत्रिषट्सप्तदशैकादशगः शुद्धः ।

द्विपञ्चनवमोऽप्येवं शुक्लपक्षे बली यदि ॥ ४५ ॥

અર્થ—ચંદ્ર ૧, ૩, ૬, ૭, ૧૦ અને અગીયારમા સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો તે શુભ છે, તથા શુક્લપદ્મામાં જો વલ્લવાન્ હોય તો વીજે, પાંચમે અને નવમે સ્થાને પણ શુભ છે.

નારચંદ્ર દિપ્તિમાં આ પ્રમાણે વિશેષ કહ્યો છે.—

“યાત્રા ૧ યુદ્ધ ૨ વિવાહેષુ ૩ જન્મેન્દૌ રોગસંજવે ૪ ।

ક્રમેણ તસ્કરા ૧ જંગો ૨ વૈધવ્યં ૩ મરણં ૪ જવેત્ ॥ ૧ ॥”

“જન્મના ચંદ્રમા યાત્રા કરવાથી ચોરનો હપ્તવ આવે, યુદ્ધ કરવાથી પરાજય આવે, વિવાહ કરવાથી વિધવાપણું આવે, અને રોગ હપ્તવ થયો હોય તો મરણ આવે.”

અહીં કોઈ શંકા કરે કે ચંદ્રગોચર તો પહેલાના (૪૪ મા) શ્લોકમા કહી ગયા છે, માટે અહીં ફરીથી કહેવામાં આવ્યું, તેથી પુનરુક્ત દોષ થયો તેનો જવાબ એ છે જે—તે વાત સરી છે, પરંતુ ચંદ્રનું પ્રાધાન્ય વતાવવાથી તે દોષ નથી, કેમકે જેમ મનનો ઉપયોગ હોય તો જ સર્વે ઈન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયોને ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ આવે છે, અન્યથા થતી નથી, તે જ પ્રમાણે ચંદ્ર શુભ હોય તો જ વીજા ગ્રહો શુભ ફલ દે છે, અન્યથા દેતા નથી. વ્યવહારપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—“ચંદ્ર શુભ હોય તો વીજા ગ્રહો શુભ ફલ દેનારા જ પ્રાપ્તે હોય છે, પણ અશુભ ફલ આપનારા હોતા નથી.” હર્ષપ્રકાશમાં પણ કહ્યું છે કે—“ચંદ્રસ્તેવ વલાવલમાસજ્ઞ ગદ્ધા કુણ્તિ સુહમસુહં” “ચંદ્રના જ વલ્લ-અર્ચ-હાને પામીને વીજા ગ્રહો શુભાશુભ કરે છે.”

મૂળ શ્લોકમા વીજે, પાંચમે અને નવમે ચંદ્ર રહ્યો હોય તો તે પણ શુભ છે, પરંતુ તે ચંદ્ર શુક્લપદ્મા અને વલ્લી વલ્લવાન્ હોય તો જ એ પ્રમાણે વિશેષ વિધાન કરેલું હોવાથી પુનરુક્ત દોષ નથી. શુક્લપદ્મ કહેવાથી વૃદ્ધિ પામતો ચંદ્ર જાણવો, પણ કૃષ્ણપદ્મા ક્ષય થતો હોવાથી તે લેવો નહીં. વલ્લવાન્ કહેવાથી શુક્લપદ્મા કૃશ હોય તો તે વીજે, પાંચમે અને નવમે શુભ નથી અને કૃષ્ણપદ્મા ચંદ્ર પુટ્ટ હોય તો પણ વીજે, પાંચમે અને નવમે શુભ નથી. એમ જાણવું રહસ્યાલો જાણ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—“વીજો, પાંચમો અને નવમો ગુરુ જેવું શુભ ફલ આપે છે તેવું વૃદ્ધિ પામતો શુક્લપદ્મનો પુટ્ટ ચંદ્ર પણ વીજે, પાંચમે અને નવમે સ્થાને રહ્યો હોય તો શુભ ફલ આપે છે.”

ઉપરના શ્લોકમાં જો ચંદ્ર વલ્લવાન્ હોય એમ કહ્યું, તેથી ચંદ્રનું વલાવલ કહે છે.

હીનમધ્યોચ્ચવલતા તિથિવત્તુહિનચ્યુતે: ।

વલહાનાત્રિદં ત્વસ્ય ગ્રાહ્યં તારાવલં વુધૈ: ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—ચંદ્રનું હીન વલ્લપણું, સમ વલ્લપણું અને હચ્ચ વલ્લપણું તિથિની જેમ જાણવું. તથા ચંદ્રના વલ્લી હાનિને વલ્લતે વિધાનોએ આગલ કહેવામાં આવશે એવું તારાવલ ગ્રહણ કરવું, કારણ કે તે વલ્લતે તારાના વલ્લે કરીને તેનું વલ્લપાનપણું છે.

शुक्ल तथा कृष्णपक्षमां पांच पांच तिथिर्जने आश्रीने हीन, मध्यम अने उत्तमता जे प्रमाणे कही ठे, ते प्रमाणे चंद्रनुं पण हीन, मध्यम अने उच्च बलपणुं अनुक्रमे तथा उत्क्रमे जाणवुं. जातक वृत्तिमां तो आ प्रमाणे कह्युं ठे.—“चंद्र उदय पामे त्यारथी दश दिवस सुधी मध्यम बलवान् ठे, बीजा दश दिवस सुधी अधिक बलवान् ठे, अने त्रीजा दश दिवस हीन बलवाळो ठे, तथा कृष्ण चतुर्दशी, अमावास्या अने शुक्ल प्रतिपद् ए त्रण दिवस तो सर्वथा बल रहित ठे, परंतु चंद्र पर सौम्य ग्रहोनी दृष्टि परती होय तो निरंतर बलवान् ठे.” अन्य आचार्यों कहे ठे के—“कृष्णपक्षनी अष्टमीना अर्धा जाग पढी अने शुक्ल अष्टमीना अर्धा जाग सुधी चंद्र क्षीण जाणवो, बाकीना समयमां पुष्ट जाणवो.” नक्षत्र समुच्चय ग्रंथमां तो आ प्रमाणे कह्युं ठे.—

“उदिते च तथा चन्द्रे शुभयोगे शुभे तिथौ ।

कृष्णस्य दशमीं यावत्सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ १ ॥

“चंद्रनो उदय आय त्यारथी आरंज्जिने कृष्णपक्षनी दशमी सुधी शुभ योग अने शुभ तिथिने दिवसे सर्व शुभ कार्यो करवां.”

विशेष ए ठे जे—“शुक्लपक्षनी बीजने रोज चंद्र उदय पामवानो ठे तोपण दिवसना जागमां ते तिथि लेवी नहीं, कारण के प्राये करीने दृष्टिना विषयनो जाव (होवा-पणुं) अने अजावे (नहीं होवापणुं) करीने बीजनो व्यवहार करवामां आवे ठे. ते विषे विवाहवृंदारकमां कह्युं ठे के—

“उदेति चायं प्रतिपत्समाप्तौ कृशोऽपि वर्द्धिष्णुतया प्रशस्तः ।

क्षीपान्तरस्थो विफलस्तु तावद्यावन्न पृथ्वीनयनाध्वनीनः ॥ १ ॥”

“आ चंद्र प्रतिपद्नी समाप्तिमां उदय पामे ठे. ते कृश ठतां पण वर्द्धि पामवानो होवाथी प्रशस्त ठे. तथा बीजा क्षीपमां रहेलो ते चंद्र ज्यांसुधी जगतना लोकोनी दृष्टिना मार्गमां आव्यो न होय, त्यांसुधी ते निष्फल ठे.”

उपर जे चंद्रना निर्वलपणामां तारानुं बल लेवानुं कह्युं ते विषे कह्युं ठे के—

“चन्द्राद्वलवती तारा कृष्णपक्षे तु चर्त्तरि ।

विकले प्रोषिते च स्त्री कार्यं कर्तुं यतोऽर्हति ॥ १ ॥”

“कृष्णपक्षमां तो चंद्र करतां तारा बलवान् ठे, कारण के चर्त्ता विकलांग होय अथवा परदेश गयो होय तो स्त्री पोते ज कार्य करवाने योग्य ठे.”

तेथी करीने—

“कृष्णस्याष्टम्यर्द्धादनन्तरं तारकावलं योज्यम् ।

प्रतिपत्प्रान्तोत्पन्नं सन्ध्याकालोदयं यावत् ॥ १ ॥”

“કૃપણપણની અટમીના અર્ધ જાગ પડી અને શુક્લ પ્રતિપદને અંતે ઉત્પન્ન થયેલા સંધ્યાકાળનો હૃદય થાય ત્યાંમુધી તારાનું ઘઠ, ગ્રહણ કરવું.” આ પ્રમાણે વ્યવહાર-પ્રકાશમા કહ્યું છે.

તારાનું ઘઠ ગૌણ છે, એમ ધારવું નહીં, કેમકે તારાના ઘઠનું પ્રધાનપણું પ્રગટ જ છે. તે વિષે લલ્લ કહે છે કે—

“તારાવલે શશિવલ શશિવલસંયુતસંક્રમાદ્વલં જાનોઃ ।

સૂર્યવલે સતિ સર્વેઽપ્યશુના અપિ સેચરાઃ શુજદાઃ ॥ ૧ ॥”

“તારાનું ઘઠ હોય તો ચંદ્રનું ઘઠ હોય છે, ચંદ્રના ઘઠથી યુક્ત એવી સંક્રાંતિ થવાથી સૂર્યનું ઘઠ હોય છે, અને સૂર્યનું ઘઠ તો જ સર્વે અશુભ ગ્રહો પણ શુભ ફલ-દાયક થાય છે.”

હવે તારાનું કહે છે —

જનિજાન્નવકેષુ ત્રિષુ જનિ ૧ કર્મા ૧૦ ધાન ૧૯ સંજ્ઞિતાઃ પ્રથમાઃ ।

તાન્યસ્ત્રિ-૧૨-૨૧પચ્ચ-૧૪-૨૩સપ્તમ-૧૬-૨૫તારાઃ સ્યુર્ન દિ શુજાઃ કચન૪૭

અર્થ—જેના જન્મને સમયે જે નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હોય તે નક્ષત્ર તેનું જન્મનક્ષત્ર કહેવાય છે તે જન્મનક્ષત્રથી અથવા તેની સ્થિતિ ન હોય તો નામના નક્ષત્રથી આરંજીને નવ નવની ત્રણ થોડા કરવી તે ત્રણે નવકમા જે પહેલી પહેલી ત્રણ તારાનું હોય તેનું નામ અનુક્રમે જન્મ તારા, કર્મ તારા અને આધાન તારા જાણવું તે ત્રણે નવકમાંની ત્રીજી ત્રીજી ઇટલે ૩-૧૨-૨૧, પાંચમી પાંચમી ઇટલે ૫-૧૪-૨૩ અને સાતમી સાતમી ઇટલે ૭-૧૬-૨૫, આટલી તારાનું કોઈ પણ ઠેકાણે શુભ નથી

જન્મ તારાદિકની સંજ્ઞા માટે કહ્યું છે કે—“આધાનાદશમે જન્મ દશમે કર્મ જન્મ-જાત્” “આધાનની તારાથી દશમી તારાની સંજ્ઞા જન્મ છે, અને જન્મની તારાથી દશમી તારા કર્મ નામની છે”

ત્રીજી, ત્રીજી વિગેરે તારાનું સંજ્ઞા આ પ્રમાણે છે —

“સંપદિપત્કેમસંજ્ઞા પ્રત્યરા સાધકા મૃતિઃ ।

મૈત્રી પરમમૈત્રી ચ સ્યુર્ષિતીયાદિમા ઇમાઃ ॥ ૧ ॥”

ત્રણે નવકમાંની ત્રીજી ત્રીજી તારાનું નામ સંપત્ત છે, ત્રીજી ત્રીજીનું વિપત્ત, ચોથીનું દેમા, પાંચમીનું પ્રત્યરા, છઠીનું સાધકા, સાતમીનું મૃતિ, આઠમીનું મૈત્રી અને નવમીનું પરમમૈત્રી, એવાં નામો છે. આમાંની પ્રત્યરાને બદલે યમા એવું પણ બીજું નામ છે.

ताराउंनी स्थापना.

जन्म	संपत्	विपत्	हेमा	यमा	साधना	निधना	मैत्री	परममैत्री
१	२	३	४	५	६	७	८	९
कर्म	संपत्	विपत्	हेमा	यमा	साधना	निधना	मैत्री	परममैत्री
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
आधान	संपत्	विपत्	हेमा	यमा	साधना	निधना	मैत्री	परममैत्री
१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७

आ ताराउमां चोथी चोथी, ठळी ठळी अने नवमी नवमी ताराउ श्रेष्ठ ठे. ते विषे लक्ष कहे ठे के—

“कृदं न्यूनं तिथिन्यूनं क्षपानाथोऽपि चाष्टमः ।

तत्सर्वं शमयेत्तारा षट्चतुर्थनवस्थिताः ॥ १ ॥”

“नक्षत्र न्यून एटळे अशुभ होय, तिथि पण न्यून होय अने चंद्र पण आठमी (अशुभ) होय, तोपण ठळी, चोथी अने नवमी तारा होय तो ते सर्वने समावी दे ठे—दवावी दे ठे.”

पहेली, बीजी अने आठमी ए त्रण त्रण ताराउ मध्यम ठे, अने त्रीजी, पांचमी, तथा सातमी ए त्रण त्रण ताराउ अधम ठे ते तो पूर्वे कहुं ज ठे.

हवे ते ताराउनो विशेष कहे ठे.—

जन्माधानान्वितास्तिस्त्रस्तास्त्यजेत्क्षौरयात्रयोः ।

शुक्लेऽप्यासूत्थिते रोगे दीर्घक्लेशोऽथवा मृतिः ॥ ४८ ॥

अर्थ—जन्म अने आधान सहित ते त्रण त्रण (त्रीजी, पांचमी अने सातमी) ताराउ क्षौर तथा यात्रामां तजवा योग्य ठे. शुक्लपक्षमां पण आ ताराउने विषे रोग उत्पन्न थयो होय तो चिरकाळ सुधी क्लेश रहे ठे, अथवा मरण आय ठे.

त्रण त्रण एटळे दरेक ठळनी त्रीजी त्रीजी, पांचमी पांचमी अने सातमी सातमी समजवी. अर्थात् नव जाणवी. वळी लक्ष कहे ठे के—

“यात्रायुद्धविवाहेषु जन्मतारा न शोचना ।

शुक्लाऽन्यशुभकार्येषु प्रवेशे च विशेषतः ॥ १ ॥

जन्मर्क्षवदाधानं कर्मसु शस्तेषु शस्तमेव स्यात् ।

यच्च न जन्मनि कार्यं विवर्जनीयं तदाधाने ॥ २ ॥”

“यात्रा, युद्ध अने विवाहमां जन्मनी तारा सारी नथी. बीजां शुभ कार्यमां ते जन्म तारा शुभ ठे, अने प्रवेशमां तो विशेष शुभ ठे (१). जन्म तारानी जेवी आधान तारा

पण जाणवी एटले के ते पण वीजां शुभ कार्यांमां प्रशस्त ज ठे, अने जे कार्यं जन्म तारामां करवानुं नथी, ते कार्यं आधानमां पण वर्जवा योग्य ठे (१)".

जो के शुक्लपद्मां चंद्र ज बलवान् ठे, ते बलते तारानुं प्राधान्य नथी, कारण के ते विषे कह्युं ठे के—

“शुक्ले पक्षे वली चन्द्रस्तारावलमकारणम् ।

पत्यौ स्वस्थे गृहस्थे च न स्त्री स्वतंत्र्यमर्हति ॥ १ ॥”

“शुक्लपद्मां चंद्र ज बलवान् ठे, तेमां तारानुं बल कारण नथी, केमके पति साजो होय अने घेर ज होय तो स्त्री स्वतंत्रताने योग्य नथी ”

आथी करीने शुक्लपद्मां चंद्रनु बल ज प्रधान ठे, तोपण जन्मनी, आधाननी तथा त्रीजी त्रीजी, पांचमी पांचमी अने सातमी सातमी, ए अगीधार ताराळमां जो रोग उत्पन्न थयो होय तो दीर्घ क्लेश अथवा मरण आय ठे. एटले के वीजा ग्रहो प्रतिकूल न होय तो दीर्घ क्लेश आय अने वीजा ग्रहो प्रतिकूल होय तो मरण आय. ते विषे खल्ल कहे ठे के—

“यद्यपि स्याद्वली चन्द्रस्तारा तथाप्यनिष्टदा ।

जन्माधाने तृतीया च पञ्चमी सप्तमी तथा ॥ १ ॥

शेषासु तु तारासु व्याधिः साध्यो नृणां नवति जातः ।

व्याधिवदवचोऽव्याः सर्वारिजाश्च तारासु ॥ २ ॥”

“जो के चंद्र बलवान् होय तोपण जन्मनी, आधाननी, त्रीजी त्रीजी, पांचमी पांचमी अने सातमी सातमी ताराळ अनिष्टने आपनारी ठे (१), अने बाकीनी ताराळमां मनुष्योने उत्पन्न थयेलो व्याधि साध्य आय ठे. आ व्याधिनी ज जेम ताराळने विषे करेला सर्वे आरंभो जाणवा (२) ”

उपर रत्नमाळा जाप्यना प्रमाणथी कह्युं हतुं के “यात्रादिकमां चंद्रने शुभ अवस्था-वाळो जोवो ” तेथी करीने हवे चंद्रनी अवस्था कहे ठे.

चन्द्रावस्था प्रोषित १ हत २ मृत ३ जय ४ हास ५ हर्ष ६ रति ७ निद्रा ८ ।

शुक्ति ९ जरा १० जय ११ सुखिता राश्यंशा द्वादश यथार्थाः ॥ ४९ ॥

अर्थ—चंद्रनी आ वार अवस्थां ठे—प्रोषिता १, हता २, मृता ३, जया ४, हासा ५, हर्षा ६, रति ७, निद्रा ८, शुक्ति ९, जरा १०, जय ११ अने सुखिता १२ आ अवस्थां चंद्रनी राशिना द्वादशांशने विषे अनुक्रमे जाणवी ते अवस्थानुं फल ते ते नामने अनुमारे ठे

राशिना द्वादशांश आ रीते काढवा—एक राशिमां चंद्रनो जोग जेटली घमी होय ते चागमां जोझे निर्णय करवो जेम सामान्य रीते एकसो ने पात्रीश घमी एक राशिनो

जोगकाल चञ्जने होय ठे, तेथी तेना वार जाग करतां अगीयार घमी अने पंदर पळ एक एक जागमां आवे ठे. हवे इष्ट वखते (कार्य करती वखते) १३५ घमीमांथी जेटली घमी जोगवाइ होय तेने सवा अगीयार घमीए जाग लइने जोगवेळो काळ काढवो, बाकीनी घमीउंमांथी जोग्य कालना द्वादशांशो पण काढवा. पढी जेटलामा द्वादशांशमां कार्य करवुं होय ते द्वादशांशनुं नाम अनुक्रमे जाणी कार्य करवुं. अहीं सामान्य-वने कहुं ठे तोपण एम जाणवुं के दरेक राशिमां द्वादशांशनी रीते चंज वार वार अवस्था-उने जोगवे ठे. ते विषे यतिवद्वज्रमां कहुं ठे के—

“राशौ राशौ द्वादशामूर्तुकेऽवस्थाश्च चन्द्रमाः ।

द्वादशांशक्रमात्सां हि क्ष्यहेनाख्या सदृक् फलाः ॥ १ ॥”

“चंज दरेक राशिमां द्वादशांशना क्रमथी सवा वे दिवसमां नामने सदृश फळवाळी वार वार अवस्थाउने जोगवे ठे.”

जावार्थ ए ठे जे—मेष राशिमां रहेला चंजनी प्रोषिताथी आरंजीने वार अवस्थाउ जाणवी, वृषमां रहेला चंजनी हुताथी आरंजीने वार अवस्थाउ गणवी, मिथुनमां रहेला चंजनी मृताथी आरंजीने गणवी विगेरे.

मूल श्लोकमां “यथार्थाः” एवुं कहुं ठे तेनो अर्थ ए ठे जे—ते अवस्थाउ पोत-पोतानी संज्ञाने सदृश फळवाळी ठे. तेथी करीने प्रोषिता, हुता, मृता, निजा, जरा अने जया, ए नामनी ठ अवस्थाउ तजवा योग्य ठे. एम नारचंज टिप्पणीमां कहुं ठे. तेथी ज दिनशुद्धिमां पण कहुं ठे के—

“पश्चासि वारसंसा असुहाउ चएजउ सुहो वि ससी ।

एआहिं होइ असुहो सुहाहिं असुहो वि होइ सुहो ॥ १ ॥”

“दरेक राशिमां वार वार द्वादशांशो (अवस्थाउ) ठे, तेमांथी अशुच अंशोने वर्जवा, केमके चंज शुच होय तोपण ए अशुच अवस्थाउवने अशुच आय ठे, अने चंज अशुच होय तोपण ते शुच अवस्थाउवने शुच आय ठे.”

हवे शनि दुष्ट ठे, माटे तेनुं नक्षत्र गोचर जूडं कहे ठे.—

मन्दर्कतः प्रथम १ वेद ४ षरु ६ विध ४ बाण ५,

त्रि ३ छ्ये २ क १ चन्द्र १ मितज्ञेषु यथाक्रमेण ।

पीडा १ विनूति ५ पथ ११ बन्धन १५ धर्म २० लाज २३,

पूजा २५ऽजिन्नूत्य २६ पमृतीः २७ फलमूचुरुच्चैः ॥ ५० ॥

अर्थ—जे नक्षत्रमां शनि रहेलो होय ते नक्षत्र पीसाकारी ठे, तेनी पढीनां चार नक्षत्रो लक्ष्मीने आपनारां ठे, त्यापढीनां ठ पंथ करावनारां ठे, ते पढीनां चार बंधन करावनारां ठे, ते पढीनां पांच धर्म करावनारां ठे, ते पढीनां त्रण लाज आपनारां ठे, ते

પઠીનાં વે પૂજા (સન્માન) આપનારાં છે, તે પઠીનું એક પરાજીવ આપનારું છે, અને તે પઠીનું એક મૃત્યુ આપનારું છે. અહીં શનિના નક્ષત્રથી પોતાના નક્ષત્ર સુધી ગણવું, તેમાં જેટલી સંખ્યાવાળું પોતાનું નક્ષત્ર હોય, તેટલી સંખ્યાવાળા નક્ષત્રનું ફળ જે કહ્યું છે તે જાણવું. અહીં શનિનો આકાર પુરુષ જેવો છે તે કહ્યો નથી, તોપણ જાણી લેવો. તે વિષે યતિવદ્વજમાં કહ્યું છે કે—

“યસ્મિન્ શનિશ્ચરતિ વક્ત્રગતં તદ્દં
 ચત્વારિ દક્ષિણકરેઽંદ્રિયુગે ચ પદ્મમ્ ।
 ચત્વારિ વામકરગાણ્યુદરે ચ પદ્મ
 મૂર્ધ્નિ ત્રયં નયનયોષિતયં ગુદે ચ ॥ ૧ ॥”

“જે નક્ષત્રમાં શનિ ચાલતો હોય તે નક્ષત્ર તેના મુસમા મૂકવું, પઠીનાં ચાર જમણા હાથમાં, પઠીના ઠ વે પગમાં, પઠીના ચાર કાલા હાથમાં, પઠીના પાંચ ઉદર ઉપર, પઠીનાં ત્રણ મસ્તક ઉપર, પઠીનાં વે નેત્રમાં અને પઠીનાં વે ગુદામાં મૂકવા.” અહીં વે ગુદામાં કહ્યા તેનું કારણ એ કે જ્યારે પટ્ટ વિગેરેમાં પુરુષનો આકાર ચિતરીએ ત્યારે ગુદા અને ગુહ્યની એકતા જ જણાય છે. તેથી કરીને અહીં ગુદામાં જ વે મૂક્યાં છે. મૂલકારે તો તે વસ્ત્રે સ્થાનની જિજ્ઞાસા કરીને વસ્ત્રે સ્થાનમાં એક એક નક્ષત્ર કહ્યું છે

શનિ નરની સ્થાપના.

મુખે	૧	પીના
દક્ષિણ હાથે	૪	લક્ષ્મી
વે પગે	૬	પથ
કાલા હાથે	૪	વધન
ઉદરે	૫	ધર્મ
મસ્તકે	૩	લાજ
વે નેત્રે	૨	પૂજા
ગુદાએ	૧	પરાજીવ
ગુહ્યે	૧	અપમૃત્યુ

રુઝ્યામલ નામના ગ્રંથમાં નવે ગ્રહોનાં પુરુષાકારની સ્થાપના કરીને ગોચરફળ કહ્યા છે તેમાં રવિ નરનું સ્વરૂપ મૂલ ગ્રથકાર જ જાતંકાધિકારમાં કહેશે વાકીનાં ગ્રહ નરો નીચે પ્રમાણે.—

દગ્ ૩ વાહુયુગ્મ ૬ વક્ત્રેષુ ૩ જ્ઞાના પ્રત્યેકતસ્ત્રિકમ્ ૧૨ ।
 હૃદિ સપ્ત ૧૯ તથા ગુહ્યે ચતુષ્કં ૨૩ પદ્મકં પદોઃ ૨૭ ॥ ૧ ॥
 વક્ત્રે પીના ચૃશ ચક્ષુર્હૃદયેષુ શુજ સુખમ્ ।
 વાહોર્લાજં મૃતિ ગુહ્યે ત્રયં દત્તે પદોઃ શશી ॥ ૨ ॥

चंद्र नरनी दृष्टिमां ३, वे वाहुमां ६, मुखमां ३, हृदयमां ७, गुह्यमां ४ अने वे पगमां ५ नक्षत्रो ठे. तेनुं फल—मुखमां होय तो अत्यंत देहपीमा करे, चक्षुमां होय तो शुभ फल आपे, हृदयमां होय तो सुख आपे, वाहुमां होय तो लाज आपे, गुह्यमां होय तो मृत्यु आपे, अने पगमां होय तो भ्रमण (देशाटण) आपे (करावे). अहीं पण चंद्रना नक्षत्रां पोताना नक्षत्र सुधी गणतां जेटलासुं नक्षत्र ज्यां होय ते स्थाननुं फल ते आपे ठे.

चंद्र नरनी स्थापना. १

नेत्रे	३	शुभ
बन्ने हाथे	६	लाज
मुखे	३	अतिपीमा
हृदये	७	सुख
गुह्ये	४	मरण
बन्ने पगे	५	भ्रमण

त्रयं त्रयं त्रिमुखदृक्शिरस्सु ए दयानि वामेतरबाहुकंठे १५ ।

पंचोरसि १० स्युस्त्रितयं च गुह्ये १३ चत्वारि चांक्ष्योः १७ कुजचक्रमेतत् ॥ १ ॥

कीर्त्तिं शिरसि हृन्नेत्रे लाजं चरणयोर्भ्रमम् ।

गुह्येऽन्यस्त्रीरतिं दत्ते कुजः शेषेषु चाशुभम् ॥ २ ॥

मंगल नरनां मुख, दृष्टि अने मस्तक पर त्रण त्रण मूकवां ९, नावे हाथे, जमणे हाथे अने कंठे बवे मूकवां १५, उरःस्थल उपर पांच मूकवां १०, गुह्यमां त्रण १३, अने बन्ने पग पर चार मूकवां १७. आ मंगल नरनुं चक्र थयुं. तेनुं फल—मस्तक पर होय तो कीर्त्ति आपे, हृदय अने नेत्रमां होय तो लाज आपे, चरणमां होय तो भ्रमण करावे, गुह्यमां होय तो परस्त्री पर प्रीति आपे, अने बीजां स्थानोमां होय तो ते अशुभ ठे.

मंगल नरनी स्थापना. २

मुखे	३	रोग
नेत्रे	३	लाज
मस्तके	३	यश
वाम करे	१	रोग
दक्षिण करे	१	शोक
कंठे	१	हिक्का
हृदये	५	लाज
गुह्ये	३	परस्त्री रति
बन्ने पगे	४	भ्रमण

વક્ત્રે દે જયદે જયાય શિરસિ સ્યાત્પશ્ચકં પચ્ચકં
 ત્રીત્યૈ તત્ફણગં જયાય કરયોર્યુગ્મે ચતુષ્કં સ્થિતમ્ ।
 અંદ્રયોઃ પશ્ચ સુલાય હૃત્યયુગલં શોકાય કંઠે વ્યથા—
 ત્રીત્યૈ સ્યાચ્ચ ચતુષ્કં ફલમિદં કેતૌ તદાક્રાન્તજાત્ ॥ ૧ ॥

કેતુ જે નદ્દત્રમા હોય તે નદ્દત્ર તથા તેની પઠીનું એમ બે નદ્દત્રો તેના મુખમાં મૂકવા તે જય આપનારાં છે, પઠીનાં પાંચ મસ્તકે મૂકવા તે જય આપે, પઠીના પાંચ ફણ ઉપર મૂકવાં તે જય આપે, પઠીનાં ચાર બે હાથમાં મૂકવા તે જય આપે, પઠીનાં પાંચ બે પગમાં મૂકવાં તે સુખ આપે, પઠીના બે હૃદયમાં મૂકવાં તે શોક કરાવે, પઠીનાં ચાર કંઠે મૂકવાં તે પીશ તથા જય કરાવે

કેતુ નરની સ્થાપના ૭.

મુખે	૨	જય
મસ્તકે	૫	જય
ફણે	૫	જય
બે હાથે	૪	જય
બે પગે	૫	સુખ
હૃદયે	૨	શોક
કંઠે	૪	પીશ, જય

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—આ પ્રમાણે અન્ય અન્ય ગ્રહ નરોના શુભાશુભ ફલનો જોઈ દોષાથી ગ્રહ સંબંધી ગ્રહગોચર ફલનો નિર્ણય શી રીતે થઈ શકે? તેનો જવાબ એ છે કે—
 ઇષ્ટ સમયે જે ગ્રહ સર્વથી અધિક વલવાન હોય, તે ગ્રહ તે વચ્ચે શુભાશુભ ફલ આપે છે.
 આ સર્વે ગ્રહ નરોને જન્મસમયે જ કેટલાક આચાર્યો વિચારે છે.

હવે ગ્રહગોચર અશુભ હોય તો તેને નિષ્ફળ કરવા માટે અષ્ટકર્ણને કહે છે.

ગોચરેણ ગ્રહાણાં ચેદાનુકૂલ્યં ન દૃશ્યતે ।

જન્મલગ્નગ્રહેજ્યોઽષ્ટવર્ગેણાલોકયેત્તદા ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—જો ગ્રહોનું ગોચરવક્રે અનુકૂલપણું ન દેખાતું હોય તો જન્મથી, લગ્નથી અને ગ્રહોથી અષ્ટવર્ગે કરીને જોઈ

અહીં ગ્રહોને સામાન્ય રીતે કહ્યા છે, તોપણ “રવિ, ચંદ્ર અને ગુરુ એ ત્રણ ગ્રહોનું જ અનુકૂલપણું ન દેખાય તો” એવો અર્થ કરવો નારચક્ષમા પણ કહ્યું છે કે—

“રવિશશિર્જીવઃ સર્વલૈ શુભદઃ સ્યાન્નોચરોઽથ તદજાવે ।

માહ્યાષ્ટવર્ગશુદ્ધિર્જનનવિલગ્નગ્રહેજ્યસ્તુ ॥ ૧ ॥”

“वळवान् रवि, चंद्र अने गुरुए करीने गोचर शुभदायी आय ठे, अने ते (शुभ गोचर) ने अज्ञावे जन्मथी, लग्नथी अने ग्रहोथी अष्टवर्गनी शुद्धि ग्रहण करवी.”

अष्टवर्ग एटले राशिमां चालता ग्रहनो बीजा ठ ग्रहनां स्थानोथी, पोताना स्थानथी अने लग्नना स्थानथी जे विचार करवो ते विचार अष्टवर्ग कहेवाय ठे.

ते ज कहे ठे.—

अर्कः स्वमन्दजौमेज्यो नवद्व्यायाष्टकेन्द्रगः ए,२,११,८,१,४,७,१० ।

त्रिकोणायारिगो ए,५,११,६ जीवाबुक्रादन्त्यारिकामगः १२,६,७ ॥ ५२ ॥

चन्द्राष्टपचयस्थो ३,६,१०,११,झाळीधर्मोपचयान्त्यगः ५,ए,३,६,१०,११,१२, ।

पातालोपचयान्त्येषु ४,३,६,१०,११,१२ लग्नाच्च तरणिः शुभः ॥ ५३ ॥

अर्थ—सूर्य पोताना स्थानथी, शनिथी अने मंगळथी ए,२,११,८,१,४, ७ अने १० मे स्थाने रह्यो होय, गुरुथी ए,५,११ अने ६ठे स्थाने रह्यो होय, शुक्रथी १२, ६ अने ७ मे स्थाने रह्यो होय, चंद्रथी ३,६,१० अने ११ मे स्थाने रह्यो होय, बुधथी ५,ए,३, ६,१०,११ अने १२ मे स्थाने होय, तथा लग्नथी ४,३,६,१०,११ अने १२ मे रह्यो होय तो ते सूर्य शुभ ठे, एटले अष्टवर्गथी तेनी शुद्धि जाणवी

॥ इति सूर्याष्टकवर्गः ॥ १

चन्द्रश्चोपचये ३,६,१०,११, लग्नाज्ञानोः साष्टस्मरे स्थितः ३,६,१०,११,८,७ ।

खात्सादिसप्तमे ३,६,१०,११,१,७, प्वारात्सद्रव्य-

नवमात्मजे ३,६,१०,११,२,ए,५ ॥ ५४ ॥

विद्वत्रिज्ञात्मात्मजकेन्द्रगो ८,३,११,५,१,४,७,१० बुधा-

जुरोस्तु रिष्याष्टमज्ञात्मात्मजकेन्द्रगः १२,८,११,१,४,७,१० ।

शुक्रात्त्रिपंचास्तनवायखांबुगः ३,५,७,ए,११,१०,४

शुभः शनेः षट्त्रिसुतायगः ६,३,५,११ शशी ॥ ५५ ॥

अर्थ—चंद्र लग्नथी ३,६,१० अने ११ मे होय, सूर्यथी ३,६,१०,११,८ अने सातमे होय, पोताना स्थानथी ३,६,१०,११,१ अने ७ मे रह्यो होय, मंगळथी ३,६,१०,११, २,ए अने ५ मे होय, बुधथी ८,३,११,५,१,४,७ अने १० मे होय, गुरुथी १२,८,११, १,४,७ अने १० मे होय, शुक्रथी ३,५,७,ए,११,१० अने ४ थे होय, तथा शनिथी ६,३,५, अने अगीयारमे होय तो ते चंद्र शुभ ठे.

॥ इति चन्द्राष्टकवर्गः ॥ २

કુજ ઇન્દોરુપચયજે ૩,૬,૧૦,૧૧ સાથે ૩,૬,૧૦,૧૧,૨

લગ્નાત્સપચમે ૩,૬,૧૦,૧૧,૫ સૂર્યાત્ ।

દ્વાયાષ્ટકેન્દ્રગઃ ૨,૧૧,૮,૧,૪,૭,૧૦

સ્વાત્તૌમ્યાત્રિસુતારિલાજસ્યઃ ૩,૫,૬,૧૧ ॥ ૫૬ ॥

જીવાત્લાન્ત્યાયારિપુ ૧૦,૧૨,૧૧,૬ શુક્રાઢિદ્રાન્ત્યલાજશત્રુગતઃ ૮,૧૨,૧૧,૬ ।

મન્દાહ્વાજનવાષ્ટમકેન્દ્રસ્યઃ ૧૧,૯,૮,૧,૪,૭,૧૦ શોભનો જૌમઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—મંગલ ચંદ્રથી ૩,૬,૧૦ અને ૧૧ મે સ્થાને હોય, લગ્નથી ૩,૬,૧૦,૧૧ અને ૧ લે સ્થાને હોય, સૂર્યથી ૩,૬,૧૦,૧૧ અને ૫ મે હોય, પોતાના સ્થાનથી ૨,૧૧,૮,૧, ૪,૭ અને ૧૦ મે હોય, બુધથી ૩,૫,૬ અને ૧૧ મે હોય, ગુરુથી ૧૦,૧૨,૧૧ અને ૬ મે હોય, શુક્રથી ૮,૧૨,૧૧ અને ૬ છે હોય, તથા શનિથી ૧૧,૯,૮,૧,૪,૭ અને ૧૦ મે હોય તો તે મંગલ શુભ છે

॥ ઇતિ જૌમાષ્ટકવર્ગઃ ॥ ૩

બુધોર્કતોઽન્ત્યાયનવારિધીપુ ૧૨,૧૧,૯,૬,૫

સ્થિતઃ સ્વતઃ સત્રિદશાદિમેષુ ૧૨,૧૧,૯,૬,૫,૩,૧૦,૧ ।

દ્વિપદ્દશાયાષ્ટસુલેષુ ૨,૬,૧૦,૧૧,૮,૪ ચન્દ્રાત્

લગ્નાન્તુ તેજ્વાદ્યયુતેષુ ૨,૬,૧૦,૧૧,૮,૪,૧ શસ્તઃ ॥ ૫૮ ॥

કુજશનિતો વ્યન્ત્યારિપુ ૧,૨,૩,૪,૫,૭,૮,૯,૧૦,૧૧

જીવાદરિનિધનલાજરિખ્યસ્યઃ ૬,૮,૧૧,૧૨ ।

શુક્રાદાપુત્રાષ્ટમનવમાયસ્યો ૧,૨,૩,૪,૫,૮,૯,૧૧ બુધઃ શુભદઃ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—બુધ સૂર્યથી ૧૨,૧૧,૯,૬ અને ૫ મે રહ્યો હોય, પોતાના સ્થાનથી ૧૨,૧૧, ૯,૬,૫,૩,૧૦ અને ૧ લે રહ્યો હોય, ચંદ્રથી ૨,૬,૧૦,૧૧,૮ અને ૪ થી રહ્યો હોય, લગ્નથી ૨,૬,૧૦,૧૧,૮,૪ અને ૧ લે રહ્યો હોય તો પ્રશસ્ત છે, તથા મંગલ અને શનિથી ૧,૨,૩,૪,૫,૭,૮,૯,૧૦ અને ૧૧ મે હોય, ગુરુથી ૬,૮,૧૧ અને ૧૨ મે હોય, તથા શુક્રથી ૧,૨,૩,૪,૫,૮,૯ અને ૧૧ મે હોય તો બુધ શુભ ફલદાયક છે

॥ ઇતિ બુધાષ્ટકવર્ગઃ । ૪

ગુરુ. કેન્દ્રસ્વરન્ધ્રાયે ૧,૪,૭,૧૦,૨,૮,૧૧

પ્વારાત્સ્વાત્સત્રિપૃત્તમઃ ૧,૪,૭,૧૦,૨,૮,૧૧,૩ ।

अर्कात्सत्रिनवस्त्रि १,४,७,१०,१३,१६,१९ नन्दोः

स्वधीकामनवायगः २,५,८,११ ॥ ६० ॥

स्वादिखायसुखधीतपोऽरिषु २,१,१०,११,४,५,६

ज्ञाङ्गुरुः स्मरयुतेषु २,१,१०,११,४,५,६,७ लग्नतः ।

स्वत्रिकोणरिपुखायगः २,५,८,१०,११ सितात्

ज्यन्त्यधीरिपुषु ३,१२,५,६ मन्दतः शुभः ॥ ६१ ॥

अर्थ—गुरु मंगळ्यी १,४,७,१०,१३,१६,१९ अने ११ मे होय, पोताना स्थान्यी १,४,७, १०,१३,१६,१९ अने ३ जे होय, सूर्य्यी १,४,७,१०,१३,१६,१९ अने ५ मे होय, चंद्र्यी २,५,८,११ अने ११ मे होय, बुध्यी २,१,१०,११,४,५,६ अने ६ फे होय, लग्न्यी २,१,१०,११,४,५,६,७ अने ७ मे होय, शुक्र्यी २,५,८,१०,११ अने ११ मे होय, तथा शनियी ३,१२,५ अने ६ फे होय तो ते गुरु शुभ ठे.

॥ इति गुर्वष्टकवर्गः ॥ ५

शुक्रो लग्नादासुतधर्मायाष्टसु १,२,३,४,५,६,११,८

मतः स्वतः सात्रः १,२,३,४,५,६,११,८,१० ।

शशिनः सान्त्यः १,२,३,४,५,६,११,८,१२

शनितः खायतपस्त्रिसुखधीमृत्तिषु १०,११,६,३,४,५,८ ॥ ६२ ॥

आयव्ययाष्टगोऽर्का ११,१२,८ हुधात्रिकोणाय-

षट्त्रिगः ५,८,११,६,३ शुभदः ।

ध्यापोक्लिमातिषु ५,३,६,८,१२,११ कुजाङ्गुरो-

स्त्रिकोणाष्टखायगः ५,८,१०,११ शुक्रः ॥ ६३ ॥

अर्थ—शुक्र लग्न्यी १,२,३,४,५,६,११ अने ८ मे होय, पोताना स्थान्यी १,२,३, ४,५,६,११,८ अने १० मे होय, चंद्र्यी १,२,३,४,५,६,११, ८ अने १२ मे होय, शनियी १०,११,६,३,४,५ अने ८ मे होय, सूर्य्यी ११,१२ अने ८ मे होय, बुध्यी ५,८,११,६ अने ३ जे होय, मंगळ्यी ५,३,६,८,१२ अने ११ मे होय, तथा गुरु्यी ५,८,१०,११ अने ११ मे होय तो ते शुक्र शुभ ठे.

॥ इति शुक्राष्टकवर्गः ॥ ६

શનિ: સ્વાલ્યાયપુત્રારિ ૩,૧૧,૫,૬ જ્વારાત્સવ્યયકર્મસુ ૩,૧૧,૫,૬,૧૨,૧૦
 કેન્દ્રાષ્ટાયાર્થગ: ૧,૪,૭,૧૦,૮,૧૧,૨ સૂર્યાચ્ચન્દ્રાત્ પટ્ટયાયગો ૬,૩,૧૧ મત: ૬
 આઘાન્વપચયે લગ્નાત્ ૧,૪,૩,૬,૧૦,૧૧ કવેરાયવ્યયારિપુ ૧૧,૧૨,૬ ।
 ગુરો: સધીપુ ૧૧,૧૨,૬,૫ સાત્રાષ્ટધર્મેષુ ૧૧,૧૨,૬,૧૦,૮,૯ જ્ઞાષ્ટનિર્મત: ॥૬૫॥

અર્થ—શનિ પોતાના સ્થાનથી ૩,૧૧,૫ અને ૬ ઠે હોય, મંગલથી ૩,૧૧,૫,૬,૧૨ અને ૧૦ મે હોય, સૂર્યથી ૧,૪,૭,૧૦,૮,૧૧ અને ૨ જે હોય, ચંદ્રથી ૬,૩ અને ૧૧ મે હોય, લગ્નથી ૧,૪,૩,૬,૧૦ અને ૧૧ મે હોય, શુક્રથી ૧૧,૧૨ અને ૬ ઠે હોય, ગુરુથી ૧૧,૧૨,૬ અને ૫ મે હોય, તથા બુધથી ૧૧,૧૨,૬,૧૦, ૮ અને ૯ મે હોય તો તે શુભ માનેલો છે.

આ ચૌદ શ્લોકોનો જાવાર્થ એ છે જે—પહેલા શ્લોકમાં જે અર્ક (સૂર્ય) શબ્દ છે તે જ્યારે યાત્રાદિક કરવાની ઇચ્છા હોય, તે સમયે જે રાશિનો સૂર્ય હોય તે તાત્કાલિક સૂર્ય કહેવાય છે અને “સ્વમન્દ” એ તેકાણે જન્મકાલનો સૂર્ય ગ્રહણ કરવાનો છે. એ જ રીતે શનિ, મંગલ વિગેરે પણ જન્મકાલના જ લેવાના છે તેથી કરીને તાત્કાલિક સૂર્ય વિગેરે જો જન્મકાલના સૂર્ય, શનિ વિગેરેથી નવમા, વીજા વિગેરેમાંના કોઈ પણ સ્થાને હોય તો તે શુભ છે. તે સર્વ શુભ સ્થાને રેખા “૧” આપે છે એવી પરિજ્ઞાપા છે તેથી કરીને જેટલા લગ્નના ગ્રહોથી કહેલામાંનાં કોઈ પણ સ્થાનોમાં તાત્કાલિક સૂર્યાદિક પમાય, તેટલી રેસાઈ દેવી, અને જેટલા લગ્નના ગ્રહોથી કહેલા સ્થાનોમાંનાં જેટલા સ્થાન ન પમાય તેટલાં શૂન્ય—મીંકાં “૦” દેવા. એ રીતે કરવાથી દરેક ગ્રહને આશીને આવ આવ રેસાઈ સંજવે છે તેમાં જો ચાર કે તેથી ઊંઘી કે તેથી વધારે રેસાઈ પામીએ તો અનુક્રમે તે મધ્યમ, અધમ અને શ્રેષ્ઠ જાણવી, અને તેમ કરવાથી જે ગ્રહની રેસાઈ ઘણી હોય તે ગ્રહ કદાચ ગોચરવને અશુભ હોય તોપણ શુભ જાણવો, અને શૂન્ય—મીંકાં ઘણાં હોય તો ગોચરવને શુભ ગ્રહ પણ અશુભ જાણવો.

કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે—“કાર્ય વચ્ચે અષ્ટકર્ણની રેસાઈ મેલવાતી મળતી નથી, પરંતુ ગમે તે વચ્ચે જન્મકુંડલીને જ સાત વાર જૂદી જૂદી સ્થાપન કરીને પછી પહેલી કુંડલીમાં જે સ્થાને સૂર્ય રહ્યો હોય, ત્યાંથી નવમા વિગેરે આવે સ્થાનોમાં આવ રેસાઈ દેવી (દરેક સ્થાનમાં એક એક રેખા કાઢવી) એ જ પ્રકારે શનિ અને મંગલથી પણ દરેકમાં આવ આવ રેસાઈ દેવી ગુરુથી ચાર રેખા દેવી, શુક્રથી ત્રણ, બુધથી ચાર, વુધથી સાત અને લગ્નથી ષ રેખા દેવી. આ પ્રમાણે તે સૂર્યના અષ્ટક

वर्गनी कुंरुळीमां सर्व मळीने सूर्यनी ४७ रेखाळ अइ. ए ज प्रमाणे बीजी, त्रीजी विगेरे चंद्रादिकना अष्टकनी कुंरुळीमां अनुक्रमे सर्व रेखाळ करवी. तेथी चंद्रनी कुंरुळीमां ४८, मंगळनी कुंरुळीमां ४०, बुधनी कुंरुळीमां ५०, गुरुनी कुंरुळीमां ५६, शुक्रनी कुंरुळीमां ५२, अने शनिनी कुंरुळीमां ३८ रेखाळ कुल आय ठे.” कहुं ठे के—

“वसुवेदौ १ नन्दवेदौ २ खवेदौ ३ वसुसायकौ ४ ।

षड्बाणौ ५ विशरौ ६ नन्दवह्नी ७ रेखा इनादिजाः ॥ १ ॥”

“सूर्यशी आरंजीने अनुक्रमे ४७, ४८, ४०, ५०, ५६, ५२ अने ३८ रेखाळ आय ठे.”

आ प्रमाणे एक एक ग्रहना अष्टकवर्गनी कुंरुळीमां बारे राशिनां स्थानोमां जेम संचवे तेम एक एक रेखा देवी (करवी), अने बाकीनां स्थानोमां शून्य मूकवी. एम करवाथी एक ग्रहने स्थाने उत्कृष्टी आठ रेखानो संचव आय ठे. त्यारपढी कार्य वखते जे ग्रह जे राशिमां होय, ते स्थान जोवुं. ते स्थानमां जो रेखानुं अधिकपणुं होय तो ते ग्रहण करवुं श्रेष्ठ ठे, शून्यनुं अधिकपणुं होय तो अशुच जाणवो.

आ बन्ने मतनुं तत्त्व सरखुं ज ठे. ते रेखाळनो उपयोग आ प्रमाणे.—

“चतूरेखे मध्यफलं हीने हीनं ततोऽधिके श्रेष्ठम् ।

विफलं गोचरगणितं त्वष्टकवर्गेण निर्दिष्टम् ॥ १ ॥”

“चार रेखा आवे तो मध्यम फळ, तेथी उंढी आवे तो हीन फळ अने तेथी अधिक आवे तो श्रेष्ठ फळ जाणवुं, अने आ श्रेष्ठ फळ अष्टकवर्गे बताव्युं होय त्यारे गोचरशी गणेलुं गोचरफळ निष्फल आय ठे.”

आ सर्व एक ग्रहने आशीने कहुं ठे. तात्काक्षिकना सर्व ग्रहोनी रेखाळ मेळवीए तो सोळशी उंढी रेखा कदापि न आय, पण सत्तरशी आरंजीने उत्कृष्टी ५६ रेखाळ सुधी आय ठे. ते वखते सत्तरशी ढवीश सुधीनी अशुच जाणवी, सत्यावीश होय तो मध्यम, अने अठ्यावीशशी आरंजीने ढप्पन सुधी उत्तरोत्तर शुच, शुचतर अने शुचतम जाणवी. कहुं ठे के—

“रेखाधिक्यं शस्तं शून्याधिक्यं तथाऽधमं कथितम् ।

एतत्संयोगे स्युः षट्पञ्चाशन्न जातु अधिकास्ताः ॥ १ ॥”

‘अधिक रेखा होय तो प्रशस्त ठे अने शून्य अधिक होय तो अधम कहुं ठे. ए सूर्यादिक सर्वनी रेखाळने एकठी करीए तो ढप्पन आय ठे, पण तेथी अधिक अती नथी, कारण के सूर्यादिक सात ग्रहोनी दरेकनी आठ आठ रेखाळ मेळववाथी ढप्पन ज आय ठे.” विशेष ए ठे जे—“जो के “चतूरेखं मध्यफलं” “चार रेखा मध्य फळवाळी ठे” एम पूर्वे कहुं ठे, तोपण जे ग्रहना अष्टकवर्गनी शुद्धिते वखते जोवाती होय, ते

શુદ્ધિના સ્વામીરૂપ ગ્રહની રેખાઈ જો પોતાથી જ હત્પન્ન થયેલી મળતી હોય તો ચાર રેખાઈ આવે તે પણ શ્રેષ્ઠ છે, અને તેમ ન હોય તો (પોતાથી હત્પન્ન થયેલી રેખાઈ ને હોય તો) પદ્મવર્ગ વિગેરેના વલ્લવાલા પોતાના મિત્રરૂપ ગ્રહની પોતાથી જ હત્પન્ન થયેલી રેખાઈ મળે તોપણ ચાર રેખાઈ પ્રશસ્ત છે, તેમ પણ ન હોય તો તે જ શુદ્ધિનો સ્વામીરૂપ ગ્રહ જો વામયેધે કરીને શુદ્ધ હોય તોપણ ચાર રેખા પ્રશસ્ત છે આ ત્રણે પ્રકારમાંનો કોઈ પણ ન હોય તો ચારથી અધિક રેખાવાળો ગ્રહ પણ શુદ્ધ નથી.” એમ વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે.

વલી ઉપર જે ૫૬ રેખાઈ હત્કૃષ્ટ કહી છે, તે “રાહુની રેખા ચિલકુલ નથી” પણ મતે કરીને કહ્યું છે, પણ કેટલાક તો રાહુની પણ રેખાઈ કહે છે, તે આ પ્રમાણે.—

“કેન્દ્રાદિત્રિગ: ૧, ૪, ૭, ૧૦, ૮, ૨, ૩ સૂર્યાષ્ટાદ્ રેખાપ્રદ: સ્મૃત: ।

ઇન્દોસ્તનુત્રિધીરુચ્યધર્મકર્મવ્યયે ૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨ સ્થિત: ॥ ૧ ॥

જૌમાત્તનુત્રિધીરિપ્યે ૧, ૩, ૫, ૧૨ સ્વાબુચ્યપ્રાન્તિમે ૨, ૪, ૭, ૮, ૧૨ બુધાત્ ।

જીવાત્સપ્રથમે ૨, ૪, ૭, ૮, ૧૨, ૧ શુક્રાદરિઘ્નાયરિપ્યગ: ૬, ૭, ૧૧, ૧૨ ॥ ૨ ॥

શનેશ્વિધીવધૂલાન્તે ૩, ૫, ૭, ૧૧ લગ્નાષ્ટાદ્ સ્તુ શોભન: ।

ત્રિપદ્મસસનયમાન્ત્યેષુ ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૨ રેખાઽસ્ય ન સ્વત: ॥ ૩ ॥

ત્રિચત્વારિંશદેવ સ્થૂ રેખા રાહ્વધર્મગા: ।”

“રાહુ સૂર્યથી ૧, ૪, ૭, ૧૦, ૮, ૨ અને ૩ જે સ્થાને હોય તો તે રેખાને આપનારો (શુદ્ધ) કહ્યો છે, ચન્દ્રથી ૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦ અને ૧૨ મે હોય, મંગલથી ૧, ૩, ૫ અને ૧૨ મે હોય, બુધથી ૨, ૪, ૭, ૮ અને ૧૨ મે હોય, ગુરુથી ૨, ૪, ૭, ૮, ૧૨ અને ૧ છે હોય, શુક્રથી ૬, ૭, ૧૧ અને ૧૨ મે હોય, શનિથી ૩, ૫, ૭ અને ૧૧ મે હોય અને લગ્નથી રાહુ ૩, ૫, ૭, ૯ અને ૧૨ મે રહ્યો હોય તો તે સારો છે આ રાહુને પોતાના સ્થાનથી રેખા આવતી નથી આ પ્રમાણે રાહુના અષ્ટકર્મમા કુલ રેખાઈ ૪૩ અવશ્ય હત્કૃષ્ટી થાય છે”

હવે કયા કાર્યમાં કયો ગ્રહ વલ્લવાન્ લેવો ? તે કહે છે.—

સર્વત્રેન્દ્ર: કુજ: સંખ્યે વોધે જ્ઞ: સ્થાપને ગુરુ: ।

પાને શુક્ર: શનિમૌલ્યે વલી જ્ઞાનુર્નૃપેક્ષણે ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—સર્વ શુદ્ધ કાર્યમા કાર્ય કરનારનો ચંદ્ર વલ્લવાન્ જોવો જોઈએ, યુદ્ધમાં મંગલ, જ્ઞાનમા બુધ, સ્થાપના (પદવી, પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ વિગેરે) મા ગુરુ, પ્રયાણમાં શુક્ર, મુંઝાનમા (દીક્ષામા) શનિ અને રાજાના દર્શનમા સૂર્ય વલ્લવાન્ લેવો જોઈએ. આ સર્વનું ગોચરાદિક વલ્લ જોવું કહ્યું છે કે—

“एग १ चउ २ अठ ३ सोलस ४ बत्तीसा ५ सठि ६ सयगुण ७ फलाई ।

तिहि १ रिक्क २ वार ३ करण ४ जोगो ५ तारा ६ ससंकवल ७ ॥ १ ॥”

“तिथिनुं बळ एक गणुं ठे, तेनाथी नक्षत्रनुं बळ चार गणुं ठे, तेनाथी वारनुं बळ आठ गणुं ठे, तेनाथी करणनुं बळ सोळ गणुं ठे, तेनाथी योगनुं बळ बत्तीश गणुं ठे, तेनाथी तारानुं बळ साठ गणुं ठे अने तेनाथी चंझनुं बळ सो गणुं फलदायक ठे.”

तेथी करीने ज कह्युं ठे के—

“कर्तुरनुकूलयोगिनि शुभेक्षिते शशिनि वर्द्धमाने च ।

तारायोगेऽन्नीष्टे सर्वेऽर्थाः सिद्धिमुपयान्ति ॥ १ ॥”

“कर्ताने अनुकूल योगवाळो, शुभ ग्रहे जोयेल अने वृद्धि पामतो चंझ होय तथा तारानो योग सारो होय तो तेनां सर्व कार्यों सिद्धिने पामे ठे.”

तेमां पण आ प्रमाणे विज्ञाग ठे.

“ग्रामे नृपतिसेवायां संग्रामव्यवहारयोः ।

चतुर्षु नामजं योज्यं शेषं जन्मनि योजयेत् ॥ १ ॥”

“ग्रामां, राजसेवां, संग्रामां अने व्यवहार (वेपार)मां, ए चार कार्यमां नामनुं नक्षत्र लेवुं, अने बाकीनां दीक्षा, प्रतिष्ठा, विवाहादि कार्यमां जन्मनुं नक्षत्र लेवुं.”
आ नरपति जयचर्यामां कह्युं ठे.

तात्कालिक लग्नां पण सर्वे कार्योंमां चंझनुं बळ अवश्य लेवुं. तेने माटे सारंग कहे ठे के—

“लग्नं देहः षड्वर्गोऽङ्गकानि, प्राणश्चन्द्रो धातवः खेचरेन्द्राः ।

प्राणे नष्टे देहधात्वङ्गनाशो, यत्नेनातश्चन्द्रवीर्यं प्रकटय्यम् ॥ १ ॥”

“लग्न ए शरीर ठे, षड्वर्ग ए अंगो ठे, चंझ ए प्राण ठे अने (सात) ग्रहो ए (सात) धातुं ठे, प्राण नाश पामवाथी देह, धातु अने अंग पण नाश पामे ठे, तेथी प्रयत्नवने पण चंझनुं बळ लेवुं जोइए.”

मूल श्लोकनो जावार्थ ए ठे जे—ज्यारे ते ते कार्यों लग्ना बळवानपणाथी करवामां आवे, त्यारे तेना ग्रहोनुं उदयपणाए करीने अथवा लग्नां रहेवापणाए करीने अथवा लग्नां कहेला षड्वर्गना स्वामीपणाए करीने अथवा केंद्रमां रहेवापणाए करीने अथवा ठ, पुनर विगेरेना बळवने करीने सबळपणुं लग्नां करवुं, अने कार्य करनारनेन्द्रा शनि माटे बळ लेवुं. ज्यारे कार्य केवळ मुहूर्तना बळथी ज करवुं होय त्यारे ते वेडूर्य मणिने धारणा वार होरादिक लेवां.

राशिमां आवेलो कयो ग्रह क्यारे फलदायक होय ? ते कहे ठे.—

एव झोऽखिले फलदो राशावादावादित्यमंगलौ ।

अर्के मध्ये सुरासुराचार्यौ प्रान्ते त्विन्दुशनैश्चरौ ॥ ६७ ॥ १० ॥

अर्थ—बुध आखी राशिमा फलदायक ठे, सूर्य अने मंगळ आदिमां, गुरु अने शुक्र मध्यमां अने चंद्र तथा शनि अंत जागमां फल देनारा ठे.

फलदायक एटले शुच गोचरमां रहेलो ग्रह शुच फल आपे, अने अशुच गोचरमां, रह्यो होय तो अशुच फल आपे ठे. बुध आखी राशिमां फल आपे ठे एटले के जे राशिने पोते आक्रमण करी होय ते आखी राशिमां. आदिमां एटले पहेला जेष्ठाणमा, मध्यमा एटले बीजा जेष्ठाणमां अने अंत एटले त्रीजा जेष्ठाणमा. आ नियम सहज (सरल) गतिमा वर्तता ग्रहोने आश्रीने कह्यो ठे, पण ज्यारे वक्रताए करीने तथा अतिचारपणाए करीने ते ग्रहो बीजा राशिमा गया होय त्यारे आ प्रमाणे जाणवुं —

“पहं १ दशाहं ५ मासं च ३ दशाहं मासपञ्चकम् ।

वक्रेऽतिचारे जौमाद्याः पूर्वराशिफलप्रदाः ॥ १ ॥”

“मंगळ वक्र गतिमा के अतिचार गतिमां होय तो पंदर दिवस सुधी पूर्वनी राशिनुं फल आपे ठे, ए प्रमाणे बुध दश दिवस, गुरु एक मास, शुक्र दश दिवस अने शनि पांच मास सुधी फल आपे ठे अहीं पूर्वनी राशि एटले के वक्री होय तो पत्तीनी राशि अने अतिचारी होय तो पहेलानी राशिनुं फल आपे ठे, एम जाणवुं.

प्रश्न प्रकाशकर तो आम कहे ठे —

“वक्रेऽतिचारे जौमाद्याः पूर्वराशिफलप्रदाः ।

जीवः शनिश्च यत्रस्थौ तस्य राशेः फलप्रदौ ॥ १ ॥”

“मंगळ विगरे ग्रहो वक्री के अतिचारी होय तो पूर्वराशिना फलने आपे ठे, परंतु गुरु अने शनि तो जे राशिमा रह्या होय ते ज राशिना फलने आपे ठे” विशेष आ प्रमाणे—

“राश्यन्तगतः खेटः परजावफलं ददाति पृष्ठासु ।

अन्त्यघटीं यावदसावासीनफलं विवाहादौ ॥ १ ॥”

“प्रश्ने विषे राशिना अंत जागमा रहेलो ग्रह पत्तीना स्थानना फलने आपे ठे, अने विवाहादिकमां तो ते ग्रह अन्त्यनी घटी सुधी ज्या रहेलो होय ते ज स्थाननुं फल आपे अहीं राशिना अंत्य एटले ठेलो त्रिंशश लेवो.

गोचर विरुद्ध (अशुच) होय तो माणसे विशेषे करीने सत्कर्ममां (

अर्थेबुं, अने अत्यंत दूरनी यात्रा, अश्वक्रीमा, विकाळे फरवुं अने युद्धमा मंगळ, ज्ञानमा येनी त्याग करवो. शुक्र, मुरु-

नमां (द्वाणे (विरुद्ध ग्रहगोचरमां) यात्रादिक कर्मां विना निर्वाह अर्थे लेवो जोशे. आ सर्वतुंगी शांतिने माटे कहे ठे —

अर्कारयो १ ईस्य २ गुरोः ३ सितेन्द्रो ४-

र्मन्दस्य ५ राहुरगयोश्च ६ तुष्ट्यै ।

सदा वहेद्विद्रुम १ हेम २ मुक्ता ३-

रूप्याणि ४ लोहं च ५ विराटजं च ६ ॥ ६७ ॥

अर्थ—सूर्य अने मंगळनी तुष्टि माटे विद्रुमने धारण करवां, बुधनी शांतिने माटे सुवर्ण पहेरवुं, गुरुनी शांति माटे मोती पहेरवां, शुक्र अने चंद्रनी शांति माटे रूपं पहेरवुं, शनिनी शांति माटे लोहं पहेरवुं (पासे राखवुं) अने राहु तथा केतुनी शांति माटे राजावर्त नामनो मणि पहेरवो.

अहीं कोइ शंका करे ठे के—सात ग्रहोनुं तो सर्वदा गोचरफळ विचारवानुं कहुं ठे अने दिवस, मास, वर्ष तथा होरानुं स्वामीपणुं पण सात ग्रहोने ज ठे, तो अहीं राहु अने केतुनुं ग्रहण केम कर्युं ? तथा तेमनुं प्रतिकूल गोचरपणुं पण शी रीते घटे ? के जेथी करीने तेमनी शांतिने माटे विराटज मणिने वहन करवानुं कहेवुं पड्युं ? आनो जवाब ए ठे जे—राहु अने केतुनुं दिवसादिकनुं स्वामीपणुं जले न होय, परंतु ग्रहपणुं तो ठे ज, केमके जो तेज ग्रह न होय तो राशि विगेरेमां तेमनो संचार शी रीते घटे ? तथा राहु गोचर पण ग्रहणने दिवसे विचारवानुं कहुं ज ठे, तेथी तेना प्रतिकूलपणामां तेनी शांतिनो उपयोग थइ शके ठे, अने केतु पण ज्यारे उदय पाम्यो होय त्यारे तेनाथी उत्पन्न थयेला उपजवनी शांतिने माटे तेनो शांतिक उपाय उपयोगी ठे.

ग्रहोनी शांति माटे बीजो प्रकार कहे ठे.—

पूषादितोषाय च पद्मराग १—

मुक्ता २ प्रवालानि ३ सगारुडानि ४ ।

सपुष्परागं ५ कुलिशं ६ च नील ७-

गोमेद ८ वैडूर्य ए मणीन् वहेत ॥ ६८ ॥

अर्थ—रविनी तुष्टि माटे पद्मराग धारण करवो, चंद्र माटे मुक्ता, मंगळ माटे पराळां, बुध माटे सगारुड (मरकत मणि), गुरु माटे पुष्पराग, शुक्र माटे कुलिश (वज्र) शनि माटे नील मणि, राहु माटे गोमेद जातना मणि, अने केतुनी शांति माटे ठे मणिने धारण करवा.

ग्रहोनी शांतिने माटे स्नानो कहे ठे.—

एलाशिलापद्मकयश्चुशीरसुराह्वकश्मीरजशोणपुष्पैः ।

अर्के विधौ कैरवपञ्चगव्यैः सशंखशुक्तिस्फटिकेज्जदानैः ॥ ७

અર્થ—સૂર્ય વિરુદ્ધ (અશુભ) હોય તો એલાયચી, મળશીલ, કમલ, જેઠીમધ, સુગંધી વાલો, દેવદાર, કેસર અને રાતા કાળેરનાં પુષ્પોથી સ્નાન કરવું. ઇટલે કે આ સર્વ વસ્તુ પાણીમાં નાણી તેવને સ્થાન કરવું. તથા તે સ્નાન પછી તે તે ગ્રહના વારને દિવસે કરવું. એ પ્રમાણે સર્વત્ર જાણવું. ચંદ્ર વિરુદ્ધ હોય તો શંખ, ટીપ, સ્ફટિક અને હાથીના મદ સહિત પોયણા (કમલ) અને પંચગવ્યવને સ્નાન કરવું. પંચગવ્ય માટે પરાશર આ પ્રમાણે કહે છે —

“કૃષ્ણાયા ગોમય મૂત્રં નીલાયાઃ કપિલાઘૃતમ્ ।

સુરજેર્દધિ શુક્લાયાસ્તાદ્યાયાઃ ક્ષીરમાહરેત્ ॥ ૧ ॥”

“કાઢી ગાયનું ઠાણ, લીલી ગાયનું મૂત્ર, પીઢી ગાયનું ઘી, ધોળી ગાયનું દહીં અને રાતી ગાયનું બુધ લેવું”

જોમે વલાહિંગુલવિદ્યકેસરૈર્માસ્યા ફલિન્યાઽરુણપુષ્પચન્દનૈઃ ।

સુવર્ણમુક્તામધુગોમયાદૃતૈઃ સરોચનામૂલફલૈર્બુધે પુનઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—મંગલ વિરુદ્ધ હોય તો વલ્લદાણા, હિંગલોક, વીલાનું ફલ, વકુલનું ફલ, મુરઃ માંસી, પ્રિયંગુ, રાતાં પુષ્પ (જવાકુસુમ) અને લાલ ચંદનવને સ્નાન કરવું. બુધ વિરુદ્ધ હોય તો સુવર્ણ, મોતી, મધ, ગાયનું ઠાણ, અદ્ધત, ગોરોચંદન અને નારંગીનું ફલ. ઇટલી વસ્તુવને સ્નાન કરવું.

જીવે સજાતિકુસુમૈઃ સિતસર્પપટ્ટિમલ્લિકાપત્રૈઃ ।

મૂલફલકુંકુમૈલામનઃશિલાજિસ્તુ દૈત્યગુરૌ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—ગુરુ અશુભ હોય તો જાફનાં પુષ્પ, ધોળા સરસવ, જેઠીમધ અને મલ્લિકા (વિચકિલ) નાં પાનદાંડ કરીને સ્નાન કરવું. શુક્ર અશુભ હોય તો વીજોરું, કેસર, એલાયચી અને મળશીલવને સ્નાન કરવું.

કૃષ્ણતિલાશ્વનલાજૈઃ શતપુષ્પીરોધમુસ્તકવલાજિઃ ।

તરણિતનયે ચ ગોચરવિરુદ્ધરાશિસ્થિતે સ્નાયાત્ ॥ ૭૩ ॥

જનિ ગોચર વિરુદ્ધ રાશિમાં રહ્યો હોય તો કાઢા તલ, સૌવીરાજન (સોયરો), લાજા (લા બ્રીહિ), શતપુષ્પી (સોઆ), લોધર, મોચ અને વલ્લ નામની ઔષધિઓ સ્નાન કરવું.

જ્ઞાનમા

નમા (૧

આ સર્વત્ર

રાહુ કેતુની શાંતિ માટે જાસ્કર આ પ્રમાણે સ્નાન કહે છે.

“રોધગર્જતિલપત્રકમુસ્તાહસ્તિદાનમૃગનાજિપયોજિઃ ।

સ્નાનમેતદપરોધતિ રાહોઃ સાજમૂલમિદમેવ ચ કેતોઃ ॥ ૧ ॥”

“लोधरनो गर्ज, तल्लनां पांदरां, मोथ, हाथीनो मद अने कस्तूरीना जळवने स्नान करवाथी राहुनी पीमा रोकाय ठे, अने ते ज स्नान वकराना मूत्र सहित करवाथी केतुनी पीमा रोकाय ठे.”

“सप्रियंगुरजनीव्यमांसीकुष्ठलाजसितसर्पपचन्दैः ।

वारिजिः सहवचैः सहरोधैः स्नानमत्ति निखिलग्रहपीडाम् ॥ १ ॥”

“प्रियंगु (कांग), हळदर, जटामांसी, कुष्ठ (एक जातनी वनस्पति), लाजा, धोळा सरसव अने कपूर सहित तथा वज अने लोध्र सहित जळवने स्नान करवाथी समग्र ग्रहोनी पीमा नाश पामे ठे.”

आ स्नानो राजादिकने ज उचित ठे. अन्य जने तो आ प्रमाणे करवुं.—

“रत्तं १ सेअं २ रत्तं ३ नीलं ४ पीअं ५ सिअं ६ तिसु किन्हं ७ ।

पूअं वलिं च कुजा सूरार्णं विरुद्धाणं ॥ १ ॥”

“सूर्यादिक विरुद्ध होय तो तेनी शांति माटे अनुक्रमे राता १, श्वेत २, राता ३, लीला ४, पीळा ५, श्वेत ६ अने ठेह्या त्रण एटले शनि, राहु अने केतुनी शांति माटे काळा ७ पदार्थोथी (पुष्पादिक, धान्यादिकथी) पूजा तथा वळिदान करवां.” आ प्रमाणे हर्षप्रकाशमां कहुं ठे.

। इति गोचरचारम् । ६

। इति श्रीमति आरंजसिद्धिवार्तिके राशि १ गोचर २ परीक्षात्मको द्वितीयो विमर्शः ॥ २

श्रीसूरीश्वरसोमसुन्दरगुरोर्निःशेषशिष्याग्रणी-

गङ्गेन्द्रः प्रचुरत्तशेखरगुरुर्देदीप्यते सांप्रतम् ।

तद्विषयाश्रवहेमहंसरचितस्यारंजसिद्धेः सुधी-

शृंगाराजिधवार्तिकस्य किल दृक् २ संख्यो विमर्शोऽनवत् ॥ १ ॥

श्रीमान् सूरीश्वर सोमसुंदर गुरुना समग्र शिष्योमां अग्रेसर अने गह्वना नायक एवा ज्य श्री रत्नशेखर गुरु हालमां देदीप्यमान वर्ते ठे. तेमना शिष्य हेमहंसे रचेલી आरंज-सेद्धिना सुधीशृंगार नामना वार्तिक (वृत्ति)नो आ बीजो विमर्श पूर्ण थयो.

આ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે કાર્ય કહીને હવે પોતપોતાને સ્થાને નામનો પ્રકાશ કરવાપૂર્વક કેટલાક ઉપયોગી કાર્યો કહે છે.—

ક્ત્વાયદ્યુચતુષ્ટયવર્જી વિપમાસુ રાત્રિપુ ન યોપામ્ ।

સેવેત પુત્રકામઃ પૌષ્ણમધામૂલન્નેવપિ ચ ॥ ૫ ॥

અર્થ—પુત્રની ઇચ્છાવાળા પુરુષે ક્તુના પ્રથમના ચાર દિવસ વર્જીને વિપમ (એકી) રાત્રિભંડમાં સ્ત્રીને સેવવી નહીં, તથા રેવતી, મધા અને મૂલ નક્ષત્રમાં પણ સેવવી નહીં.

વિપમ રાત્રિને વર્જવા વિષે વિવેકવિલાસમાં કહ્યું છે કે—

“નિશાઃ પોરુશ નારીણામૃતુઃ સ્યાત્તાસુ ચાદિમાઃ ।

તિસ્તઃ સર્વૈરપિ ત્યાજ્યાઃ પ્રોક્તા તુર્યાપિ કેનચિત્ ॥ ૧ ॥”

“સ્ત્રીભંડને સોઠ રાત્રિ સુધી ક્તુ હોય છે, તેમાં પ્રથમની ત્રણ રાત્રિભંડ સૌને વર્જવા યોગ્ય છે. કોઈપણ ચોથી રાત્રિ પણ વર્જ્ય કહી છે.”

“ચતુર્થ્યાં જાયતે પુત્રઃ સ્વદ્વપાયુર્ગુણવર્જિતઃ ।

વિદ્યાચારપરિવ્રજ્યો દરિઃ ક્લેશજાજનમ્ ॥ ૨ ॥”

“ચોથી રાત્રિપુ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો હોય તો તે અડધ આયુષ્યવાળો, ગુણ રહિત, વિદ્યા અને આચારથી વ્રજ્ય, દરિઃ અને ક્લેશના સ્થાનરૂપ થાય છે.”

વિપમ રાત્રિમાં સ્ત્રી પ્રત્યે ગમન ન કરવા વિષે કહ્યું છે કે—“સમાયાં નિશિ પુત્રઃ સ્યા વિપમાયા ચ પુત્રિકા” । “સમ રાત્રિપુ સ્ત્રીગમન કરવાથી પુત્ર થાય છે, અને રાત્રિપુ પુત્રી થાય છે” મૂલ શ્લોકમા “વિપમ રાત્રિપુ ગમન ન કરવું” એમ જે નિયમ મુલે કહ્યું છે, તે વચન ગુપ્તિનું સત્યાપન કરવા માટે કહ્યું છે. એ રીતે આગલ પણ નિયમ મુલની ઉક્તિમાં જાણી લેવું. રેવતી વિગેરે નક્ષત્રો મૂલ શ્લોકમા વર્જ્યાનાં કહ્યા છે, વિષે કહ્યું છે કે—

“ગર્જાધાને મધા વર્જ્યા રેવત્યપિ યતોઽનયોઃ ।

પુત્રજન્મદિને મૂલાશ્લેષે સ્તસ્તે ચ દુઃખદે ॥ ૧ ॥”

“ગર્જા ધારણ કરવામા મધા અને રેવતી વર્જ્ય છે, કારણ કે આ બે નક્ષત્રમાં ગર્જા તો પુત્રના જન્મને દિવસે અનુક્રમે મૂલ તથા અશ્લેષા નક્ષત્ર આવે છે, તેથી તે મૂલ અશ્લેષાનો જન્મ અત્યંત દુઃખદાયી છે. મૂલ તથા અશ્લેષામાં જન્મ થવાનું પ્રમાણ “આધાનાદશમે જન્મ” “આધાનથી દશમા નક્ષત્રમા જન્મ થાય છે,” એ વચન છે.

રક્તાનીય પ્રશસ્તેઽહિ જાતાઃ સ્યુઃ સૂનવઃ શુજાઃ ।

અતો મૂલમપિ ત્યાજ્યં ગર્જાધાને શુજાર્થિન્નિઃ ॥ ૨ ॥

“प्रशस्त दिवसे उत्पन्न अयेलां बाळको रत्ननी जेम शुभकारक आय ठे, तेथी शुभने
रत्नार पुरुषोए गर्जाधानमां मूल नक्षत्रनो पण त्याग करवो.”

हवे स्त्रीना सीमंतनुं मुहूर्त कहे ठे.—

सीमन्तः स्यान्नृवारेषु मासि षष्ठेऽष्टमेऽपि वा ।

हस्तमूलमृगादित्यपुष्यश्रुतिषु योषिताम् ॥ ६ ॥

अर्थ—स्त्रीउनुं सीमंत कार्य पुरुष वारमां एटले रवि, मंगळ अने गुरुवारे ठे अथवा
आठमे मासे अने हस्त, मूल, मृगशिर, पुनर्वसु, पुष्य अने श्रवण एटलां नक्षत्रमां शुभ ठे.
त्रिविक्रम सीमंत कार्यने पुरुष नक्षत्रमां करवानुं कहे ठे. तेमां पण आ ज नक्षत्रो
आवे ठे, केमके आ नक्षत्रो ज (बाकीनां स्त्रीरूप होवार्थी) पुरुषरूपे ठे.

“अर्वाग्निवाहकादाच्च पितृचन्द्रबलं सदा ।

स्त्रीणां सीमन्त उवाहे ग्राह्यमन्यत्र तत्पतेः ॥ १ ॥”

“विवाह कर्या पहेलां (कन्याने) पिताना चंजनुं बळ सदा शुभ ठे, स्त्रीउना चंजनुं
बळ सीमंत तथा विवाहमां बळवान् ठे, अने बीजां कार्यामां पतिनुं चंज बळ शुभ ठे.”
एम् व्यवहारप्रकाशमां कहुं ठे.

विष बाळकनी उत्पत्ति कहे ठे—

विषकौमारजन्म स्याद्वितीयाशनिसार्पज्ञैः ।

सप्तम्यारशतर्क्षैश्च द्वादश्यर्काग्निज्ञैस्तथा ॥ ७ ॥

अर्थ—बीज, शनि अने अश्लेषाए करीने, सातम, मंगळ अने शतत्रिषके करीने, तथा
शरस, रविवार अने कृतिकाए करीने विष कुमार (संतति)नो जन्म थाय ठे. एटले के
आवा योगमां जो कोइ बाळक उत्पन्न आय तो ते विष कन्या के विष पुत्र आय ठे. तेनुं फळ.—

“विषकन्याख्या प्रथमं पित्रोर्वैशद्यं करी ।

हन्ति पश्चात्पतिं श्वश्रूं श्वशुरं देवरं तथा ॥ १ ॥”

“विष कन्या प्रथम (कुमारिका अवस्थामां) माता अने पिताना वंशनो नाश करे
ठे, अने पत्नी (परण्या पत्नी) पतिनो, सासुनो, ससरानो अने दीयरनो नाश करे ठे.”
विशेषमां व्यवहारप्रकाशमां कहुं ठे के—“अग्निजित् नक्षत्रमां करेलुं सर्व कार्य शुभ
ठे, पण तेमां उत्पन्न अयेलुं बाळक प्राये जीवतुं नथी.

हवे मूल विगेरे नक्षत्रमां उत्पन्न अयेला बाळकने आश्रीने कहे ठे.—

मूलस्यांहिचतुष्के पितृ १ मातृ २ अव्यनाश ३ सौख्यानि ४ ।

बाळस्य जन्मनि स्युः क्रमतः सार्पस्य तूत्क्रमतः ॥ ८ ॥

अर्थ—मूळना पहेला पादमां वाळक उत्पन्न थाय तो पितानो नाश थाय, जन्मे तो मातानो नाश थाय, वीजामां जन्मे तो इव्यनो नाश थाय अने चो जन्मे तो सुख थाय. अश्लेषामां वाळक जन्मे तो तेनुं उत्क्रमयी फळ जाण्डुं, एटले के अश्लेषाना पहेला पादमां जन्मे तो सुख थाय, वीजामां जन्मे तो इव्यनो नाश, वीजामां मातानो नाश अने चोथा पादमां जन्मे तो पितानो नाश थाय

बराह तो मूळना चोथा पादमा जन्मेला वाळकनुं फळ आ प्रमाणे कहे ठे.—

“देवाधिपसंहये शशिनी नृपस्तत्सुहृद्भिर्यपतिः ।

देष्काणांशकपूर्वा प्रायः सौम्यैः शुभं नान्यैः ॥ १ ॥”

“आ तात्कालिक जन्मलग्नां विचारवानुं ठे.—देवाधिपे देखेला चंद्रमां एटले के ते वखते (जन्मसमये) जे राशिमां चंद्र होय ते राशिना स्वामी जो चंद्रने जोतो होय तो मूळना चोथा पादमां जन्मेला वाळक राजा थाय अने ते राशिना मित्रोए ते चंद्रने जोयो होय तो धनपति थाय तथा चंद्रे आक्रमण करेला देष्काणनो अथवा नवाशानो स्वामी जो सौम्य होय अने ते चंद्रने जोतो होय तो ते शुभ ठे अने अन्य एटले कूर स्वामी जोतो होय तो अशुभ ठे.”

केटलाक आचार्यों कहे ठे के—

“मूलस्यांहितुष्के क्रमेण पशुनाशिनी १ सुखकरी च २ ।

पितृपद्ममथ ह्यपयति ३ मातुलपदं च ४ जाता स्त्री ॥ १ ॥”

“मूळना पहेला पादमां उत्पन्न अयेली कन्या पशुनो नाश करे ठे, वीजा जन्मी होय तो सुख करनारी थाय ठे, वीजा पादमा जन्मी होय तो पिताना पद्मनो ना थाय ठे अने चोथा पादमा जन्मी होय तो माताना पद्मनो नाश थाय ठे”

“मूले जातोऽधमः स्यान्ना स्त्री तु पुण्यवती चवेत् ।

न्येष्टा मया विपरीताऽश्लेषा तदुभयेऽधमा ॥ २ ॥”

“मूळमा जन्मेला पुरुष अधम थाय ठे, अने स्त्री जन्मी होय तो ते पुण्यवती

“गर्भ धारण करवा. १ मा जन्मे तो तेथी विपरीत थाय ठे, एटले के पुरुष जन्मे तो पुत्रना जन्मने दिवसे १ अधम थाय ठे, अने अश्लेषामां जन्मे तो वस्त्रे अधमे थाय ठे. २ दशमी कृष्णा शनिचौमङ्गसंयुता ।

“आधानादशमे जन्म” “अपूर्वशी मूलजातः संहरेते कुलम् ॥ ३ ॥”

वारे करीने सहित कृष्णपद्मनी वीज के दशम होय अथवा रत्नानीय ग्रहा ते दिवसे मूल नष्ट होय तेमां उत्पन्न अयेला पुरुष अतो मूलमपि

अश्लेषामां जन्मेदानुं फल आ प्रमाणे कह्यं ठे.—

“सार्पांशे प्रथमे राजा द्वितीयांशे धनद्वयः ।

तृतीये जननीं हन्ति चतुर्थे पितृघातकः ॥ १ ॥”

“अश्लेषाना पहेला अंशमां (पादमां) जन्मे तो राजा आय, बीजा अंशमां जन्मे तो जननी द्य आय, बीजा अंशमां जन्मे तो माताने हणे अने चोथामां जन्मे तो पिताने हणे.”

हवे मूल नक्षत्रनुं पुरुषस्वरूप कहे ठे.—

मूर्धा १ स्य २ स्कंध ३ बाहा ४ कर ५ हृदय ६ कटी ७ गुह्य ८ जानु ९ क्रमेषु १०, युर्ध्वः पञ्च ५ पञ्चो ५ रग ८ करटिणकराष्ट ८ द्वि २ दि १० तर्क ६ तर्काः ६ ।

बालशत्रु १ पितृघ्नो २ ऽसलदृढबलवान् ३ राक्षसो ४ ब्रह्मघाती ५,

राजा ६ नाशी ७ स्वसौख्यावह ८ इह चपलो ९ नश्वर १० श्वासु जातः ॥ एण

अर्थ—मूल पुरुषना मस्तक पर पांच घनी मूकवी, मुखमां ५, वे स्कंध पर ८, वे बाहुमां ५, वे हाथमां २, हृदय पर ८, कटी पर २, गुह्य पर १०, वन्ने जानुए ६ अने वन्ने प ६ घनी मूकवी. अहीं वे स्कंध पर आठ मूकवानी कही ठे तेमां दरेक पर चार च मूकवी. ए ज प्रमाणे बाहु विगेरेमां पण व वे जागे मूकवी. बीजे ठेकाणे पण यथायो आ प्रमाणे ज जाणवुं. आ घनीउने विषे उत्पन्न थयेलो बाळक अनुक्रमे राजा १, पितृ घाती २, दृढ खांधना बळवालो ३, राक्षस ४, ब्रह्महत्यारो ५, राजा ६, नाशवंत ७ सुखी ८, चपळ ९, अने नाशवंत (अदृषायुवालो) आय ठे अर्थात् मस्तक परनी पांच घनीउमां जन्म थयो होय तो राजा आय, मुखनी पांच घनीमां जन्म थयो होय पितृघाती आय, ए रीते अनुक्रमे जाणवुं.

मूल पुरुषनी स्थापना.

मस्तके	५	राजा
मुखे	५	पितृहंता
वे स्कंधे	८	खांधवालो
वे बाहुए	८	राक्षस
वे हाथे	२	ब्रह्मघाती
हृदये	८	राज्यधर
कटीए	२	अदृषायु
गुह्ये	१०	सुखी
वे जानुए	६	चपळ
वे पगे	६	अदृषायु

કોડ આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે.—

“બ્રહ્મહત્યાકરઃ પાણૌ યદ્વા માતુલઘાતકઃ ।

ગુહ્યજાતો ધનં હન્યાદ્વૃક્ષત્વે ચ સુખી જીવેત્ ॥ ૧ ॥

ન જીવેદ્વામજંઘાયાં પાથો વા જાયતે નરઃ ।

દક્ષિણેસ્યાં તુ જંઘાયાં જાતકઃ સ્યાન્મહાધની ॥ ૨ ॥

કૃષ્ણાક્ષીપતિ વામેડંદ્રી દક્ષિણે ધનપુણ્યવાન્ ॥”

“મૂલ નક્ષત્રની હાથની ધનીમા ઉત્પન્ન થયો હોય તો બ્રહ્મહત્યા કરનાર થાય, મામાનો ઘાત કરે, ગુહ્ય સ્થાનની ધનીમા જન્મ્યો હોય તો ધનનો નાશ કરે અને પાણામાં સુખી થાય, વામ (ઋષી) જંઘાની ધનીમાં જન્મ્યો હોય તો જીવે નહીં જીવે તો પંથિક થાય, જમણી જંઘાની ધનીમા જન્મ્યો હોય તો મહા ધનવાન થાય, ઋષા પગની ધનીમા જન્મ્યો હોય તો મહા કષ્ટે જીવે, અને જમણા પગની ધનીમા જન્મ્યો હોય તો ધનવાન તથા પુણ્યવાન થાય.”

તો કેટલાક મૂલને વૃક્ષરૂપે કહે છે, તે આ પ્રમાણે —
જો ૧ પાત ૧ સ્તંભ ૨ છદ્ધિ ૩ શાખા ૪ દલ ૫ કુસુમ ૬ ફલ ૭ સ્યુઃ શિલાયાં ૮ ચ ઘાત
સ્વામૂલજોર્વાર્ધિ ૫ સપ્તા ૭ દશક ૧૦ નવે ૯ પ્વં ૯ ગ ૬ રુઙ ૧૧ પ્રમાણઃ ।
સ્વામૂલા ૧ ર્થ ૨ ત્રાત્ ૩ માત્. હ્રપયતિ ૪ પતતિ ૫ પ્રૌઢમંત્રી ૬ નૃપશ્ચ ૭,
સ્વાદેતામ્ પ્રસૂત. શ્રયતિ કૃશતરં ચાચુરેતદ્ધિલાયામ્ ૮ ॥ ૧ ॥”

“મૂલ વૃક્ષના મૂલમાં ૪ ધની મૂકવી, ચન્મા ૭, ઠાલમાં ૮, શાખામાં ૧૦,
, પુષ્પમાં ૫, ફલમાં ૬, તથા શિલા (ટોચ) ઉપર ૧૧ ધની મૂકવી આ
ન્મેલાતું ફલ અનુક્રમે આ પ્રમાણે—મૂલનો નાશ કરે ૧, અર્થનો નાશ કરે ૨,
જન શ કરે ૩, માતાનો નાશ કરે ૪, પોતે નાશ પામે ૫, મોટો મંત્રી થાય ૬,
થાય ૭, અને શિલામાં નક્ષત્ર હોય તો અદ્વૈતાયુ થાય ૮” કેટલાક આચાર્યો કહે
શિલામાં નક્ષત્ર હોય તો મોટા આયુષ્યવાળો થાય

મૂલ વૃક્ષની સ્થાપના.

મૂલે	૪	મૂલપાત
ચને	૭	અર્થદાનિ
ઠાલે	૮	ત્રાતનાશ
શાખાએ	૧૦	માતનાશ
પત્રે	૫	મરણ
પુષ્પે	૫	મંત્રી થાય
ફલે	૬	રાજ્યપ્રાપ્તિ
શિલાએ	૧૧	અદ્વૈતાયુ

न्य शास्त्रमां मूल पुरुषाथी विपरीत अश्वलेषा पुरुष पण आ प्रमाणे कह्यो ठे.—

“अश्वलेषाघटिकाषष्टिरेवं स्थाप्या नराकृतिः ।

आदौ पादद्वये पञ्च जान्वोः पञ्च गुदेऽष्ट च ॥ १ ॥

नाज्जावष्टौ हृदि द्वौ च पाण्योरष्टौ द्वयं जुजे ।

स्कन्धयोर्दशकं वक्त्रे षट् शीर्षे षण्णिति क्रमात् ॥ २ ॥

मृति १ त्रिमः २ सुखं ३ व्याधी ४ राज्यं ५ हत्या ६ च दैत्यता ७ ।

स्कन्धिलः ८ पितृहा ९ नेता १० फलं ज्ञेयं यथाक्रमम् ॥ ३ ॥”

“अश्वलेषा नक्षत्रनी ६० घनीत आ प्रमाणे नरनी आकृतिए स्थापवी—प्रथम वे पगमां घनी मूकवी, पढी अनुक्रमे वे जानुमां ५, गुदामां ८, नाजिमां ८, हृदयमां २, वे अथमां ८, वे बाहुमां २, वे स्कंध उपर १०, मुखमां ६ अने मस्तक पर ६. तेनुं फल अनुक्रमे पगथी आ प्रमाणे जाणवुं. मरण १, त्रमण २, सुख ३, व्याधि ४, राज्य ५, हत्या करनार ६, राक्षसपणुं ७, खांधवाळो ८, पितानो घाती ९, राजा १०.”

अश्वलेषा पुरुषनी स्थापना.

वे पग	५	मरण	वे हाथ	८	हत्या करनारो
वे जानु	५	त्रमण	वे बाहु	२	राक्षस
गुदाए	८	सुख	वे स्कंधे	१०	खांधवाळो
नाजिए	८	व्याधि	मुखे	६	पितृघाती
हृदये	२	राज्य	मस्तके	६	राजा

ए ज रीते मूल वृद्धाथी विपरीत अश्वलेषा वृद्ध पण अन्य शास्त्रमां कहेलुं जाणवुं विशेष ए के घनीनो क्रम मूल वृद्धनी जेम ज लेवो.

अश्वलेषा वृद्धनी स्थापना.

शिखाए	४	अट्पायु
फले	७	राज्यप्राप्ति
पुष्पे	८	मंत्री आय
पत्रे	१०	मृत्यु
शाखामां	९	मातृनाश
ढालमां	५	त्रातृनाश
अरु	६	अर्थहानि
मूले	११	मूलनाश

मृगश
रेहिणी, पू

वती अने श्रमविदास विगेरे ग्रंथोमां तो मूल अने अश्वलेषानां मुहूर्तोए करीने जन्मेद
ने कहेलुं ठे.—

“आद्यः पष्ठस्त्रयोविंशो द्वितीयो नवमोऽष्टमः ।

अष्टादशश्च मूलस्य मुहूर्त्ता दुःखदा जनौ ॥ १ ॥

त्रयोविंशपञ्चविंशौ द्वाविंशोऽष्टत्रयोदशौ ।

एकोनत्रिंशत्रिंशौ च सार्धं स्युरशुजाः क्षणाः ॥ २ ॥”

“मूल नक्षत्रना पहेला, ठा, त्रेवीशमा, वीजा, नवमा, आठमा अने अठारमा र्त्तमां जन्म आय तो ते दुःखदायी ठे. तथा अश्लेषाना त्रेवीशमा, पचीशमा, बावीश आठमा, तेरमा, ङगणत्रीशमा अने त्रीशमा मुहूर्त्तमां जन्म आय तो ते पण अ (दुःखदायी) ठे.” आनुं कारण ए ठे जे आ मुहूर्त्ताना स्वामीं कूर ठे, माटे ते अशु ठे ते स्वामीं आ प्रमाणे —

“राहसो १ यातुधानश्च २ सोमः ३ शक्रः ४ कणीश्वरः ५ ।

पितृ ६ मातृ ७ यमाः ८ काळो ९ वैश्वदेवो १० महेश्वरः ११ ॥ १ ॥

साध्यदेवः १२ कुबेरश्च १३ शक्रो १४ मेघो १५ दिवाकरः १६ ।

गंधर्वो १७ यमदेवश्च १८ ब्रह्मविष्णुमय १९ स्ततः ॥ २ ॥

ईश्वरो २० विष्णु २१ रिन्जाणी २२ पवनो २३ मुनय २४ सत्या ।

पण्मुखो २५ जृंगिरीटी २६ च गौरी २७ मातृ २८ सरस्वती २९ ॥ ३ ॥

प्रजापति ३० अ मूलस्य त्रिंशन्मुहूर्त्तनायकाः ।

विपरीताः पुनर्ज्ञेया अश्लेषाजातवाक्ये ॥ ४ ॥”

“मूल नक्षत्रना त्रीश मुहूर्त्ताना नायको अनुक्रमे आ प्रमाणे ठे.—

राहस १, यातुधान (राहस) २, सोम ३, शक्र ४, नारंग ५, पितृ ६, मातृ ७, म ८, काळ ९, वैश्वदेव १०, महेश्वर ११, साध्यदेव १२, कुबेर १३, शक्र १४, मेघ १५, दिवाकर १६, गंधर्व १७, यमदेव १८, ब्रह्मविष्णु १९, ईश्वर २०, विष्णु २१, णी २२, पवन २३, मुनि २४, पण्मुख (कार्तिकस्वामी) २५, जृंगिरीटी २६, री २७, मातृ २८, सरस्वती २९ अने प्रजापति ३० आशी विपरीत (एटले ठेक्षी नुक्रमे) अश्लेषाना मुहूर्त्ताना नायको जाणवा. तेमां उत्पन्न अयेला वाळकलुं पण ते ठे (नायक प्रमाणे) फळ जाणवुं.”

हवे मूल नक्षत्रमां जन्मेला वाळक माटे शांतिनो विधि कहे ठे —

त्यजेन्न वीक्षेत समाष्टकं वा, वालं पिता मूलविकारशान्त्यै ।

“ शतौषधीमूलमृदम्वुरलैः, स्नायाच्च दुत्वा सशिशुप्रसूकः ॥ १५ ॥ अथवा अर्थ—मूलना विकार (दोष) नी शांति करवा माटे पिताए ते वा अयेलो पुरुष, एटले के पोताना घरथी छर राखवो अथवा आव वर्ष सुधी ते

पत्नी शांतिनो होम करीने सो उषधीनां मूल, सात प्रकारनी माटी, तीर्थोनां जळ पंच रत्नथी वालक तथा तेनी माता सहित पोते स्नान करवुं. उषधीउनी साथे व्य, हाथीनो मद, बीज सहित पंचकषाय अने सर्वौषधी पण लेवी, एटके के सुवर्ण-
ठ नक्षत्रनुं राक्षसरूप कराववुं. पत्नी सो ठिजवाळा घनामां ते राक्षस तथा सर्वे विगेरे नाखवुं अने तेनी विधिने जाणनार विद्वान् पासे होम कराववापूर्वक स्नान
अश्व्लेषामां जन्मेला वालकनो पण आ ज विधि ठे, परंतु सुवर्णना राक्षसने बदले
का सर्पनुं रूप बनाववुं. आ मूल विधान तथा अश्व्लेषा विधान विस्तारथी गृहस्थ-
सुचय विगेरे ग्रंथोमां आप्युं ठे. ते बहु दोष युक्त होवाथी अहीं तेनो विस्तार
थी. बहु सावद्य आरंजना पापथी जय पांमनार पुरुषे तो मूल अथवा अश्व्ले-
कालकनो जन्म आय त्यारे सर्व नक्षत्रोना जोगवनार नवग्रहोए पण जेनां चरण-
पांमेवातां ठे एवा श्रीमान् अरिहंतनी तथा विशेषे करीने मूल नक्षत्रमां ज उत्पन्न
कर श्रीसुविधि स्वामीनी अष्टोत्तरशत प्रकारी स्नात्र पूजा शास्त्रोक्त विधि प्रमाणे
अवपूर्वक जणाववी. एम करवाथी पण समग्र क्षुद्र उपजवोनी शांति अयेली सर्वत्र
मनु जोवामां आवे ठे.

अहीं केटलाक कहे ठे के—

“विष्कंजादिकुयोगेषु कुलिके सत्रिपुष्करे ।

संक्रान्तौ दुर्दिने विष्टौ मूलाश्व्लेषाजवाक्षके ॥ १ ॥

गणकेनैव कर्त्तव्यं पौष्टिकं मूलसार्पयोः ।”

विष्कंजादिक कुयोगमां, कुलिकमां, त्रिपुष्करमां, संक्रांतिमां, खराब दिवसे, विष्टिमां,
ां अने अश्व्लेषामां वालकनो जन्म अयो होय तो मूल अने अश्व्लेषानुं पौष्टिक
गणकनी (जोशीनी) पासे ज कराववुं.”

जन्मादिकमां उपयोगी नक्षत्रोना कुल्यादिक जेदो कहे ठे.

कुल्यज्ञान्यश्विनी पुष्यो मघा मूलोत्तरात्रयम् ।

द्विदैवतं मृगश्चित्राकृत्तिकावासवानि च ॥ ११ ॥

उपकुट्यानि जरणी ब्राह्मं पूर्वात्रयं करः ।

ऐन्द्रमादित्यमश्व्लेषा वायव्यं पौष्णवैष्णवे ॥ १२ ॥

प्रर्थ—अश्विनी, पुष्य, मघा, मूल, उत्तराफाटगुनी, उत्तराषाढा, उत्तराज्ञापद,
आषाढा, मृगशीर्ष, चित्रा, कृत्तिका अने धनिष्ठा ए वार नक्षत्रो कुट्य कहेवाय ठे (११)
मी, रोहिणी, पूर्वाफाटगुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाज्ञापद, हस्त, ज्येष्ठा, पुनर्वसु, अश्व्लेषा,
ते, रेवती अने श्रवण ए वार नक्षत्रो उपकुट्य कहेवाय ठे.

વિશેષ એ છે જે આ પરથી આયુષ્યનું જ્ઞાન પણ થાય છે.—

“શતં મૂર્ધ્નિ મુખે સ્કન્ધે ચાક્ષીતિર્જહસ્તયોઃ ।

સપ્તસપ્તિવર્ષાણિ હૃદ્ધાન્યોરષ્ટપટ્ટિકા ॥ ૧ ॥

ગુહ્યે પટ્ટિસ્તથા જાન્યોરષ્ટ પદ્ પાદયોસ્તથા ।

રવિચક્રે ક્રમેણૈવમાયુર્જ્યૈં વિચક્ષણૈઃ ॥ ૨ ॥”

“રવિના ચક્રમાં વિદ્વાનોએ આ પ્રમાણે અનુક્રમે આયુષ્ય જાણવું —મસ્તક પર નહત્ર હોય તો સો વર્ષનું આયુષ્ય થાય, મુખ અથવા સ્કંધ પર હોય તો એંશી વર્ષ, વાહુ અથવા હાથમાં હોય તો ૭૭ વર્ષ, હૃદય અથવા નાભિ પર હોય તો ૬૦ વર્ષ, ગુહ્યે હોય તો ૬૦ વર્ષ, જાનુ પર હોય તો ૮ વર્ષ અને પગમાં હોય તો ૮ વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું.”

હવે જાતકર્માદિકને આશ્રીને કહે છે —

સ્યાજ્ઞાતકર્મ ચરલઘુમૃદુધ્રુવદૈર્ઘ્યમીપુ નામાપિ ।

તદ્વાવિરુદ્ધમુજયોર્યોની ૧ ગણ ૨ રાશિ ૩ તારકા ૪ વર્ગેઃ ૫ ॥૧૩૩

અર્થ—ચર, લઘુ, મૃદુ અને ધ્રુવ નક્ષત્રોમાં જાતકર્મ કરવું નામ પણ આ નક્ષત્રોમાં પામવું અને તે નામ વજ્રેના (દંપતીના) થોનિ, ગણ, રાશિ, તારા અને વર્ગેના અવિરુદ્ધ પામવું.

જાતકર્મે કરીને પછીજાગરણાદિક પણ આ ચરાદિક નક્ષત્રોમાં જ કરવું. નક્ષત્રો પણ શુભ ચંદ્રવર્ગેનું ચુક લેવા અથવા તે નક્ષત્રો હૃદયસમયના લેવા, અથવા નક્ષત્રો સંબંધી મુહૂર્ત્તમાં કાર્ય કરવું. આ ત્રણ પ્રકારમાંથી પૂર્વ પૂર્વને અજાણે ઉત્તર પ્રકાર લેવો પડેલે કે ચંદ્રવલ્લ ન હોય તો હૃદયવલ્લ લેવું અને હૃદયવલ્લ ન હોય મુહૂર્ત્ત લેવું. તે વિષે વ્યવહારપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ધિષ્ણયાનાં મૌહૂર્ત્તિકમુદયાત્સિતરિમયોગાદ્ધ ।

અધિકવલ્લં યથોત્તરમિતિ”

“નક્ષત્રોનું મુહૂર્ત્ત વલ્લવાન્ છે, તે કરતાં હૃદયવલ્લ વધારે વલ્લવાન્ છે અને તે પણ ચંદ્રવલ્લ વધારે વલ્લવાન્ છે એમ ઉત્તરોત્તર વધારે વલ્લવાન્ છે.”

જો તે જ દિવસનું નક્ષત્ર હોય અને તે જ નક્ષત્રના મુહૂર્ત્તમાં કાર્ય કરાય તો શુભ છે તે વિષે શૈનક કહે છે કે—“નક્ષત્રવત્કણાના વલ્લમુકં ત્રિગુણિતં સ્વનક્ષત્રે” “મુહૂર્ત્તોનું વલ્લ પણ નક્ષત્રના જેટલું જ કહ્યું છે તેમાં પણ પોતાના નક્ષત્રમાં વમણું કહ્યું એ પ્રમાણે સર્વજ્ઞ જાણવું

તે વાલકનું નામ પણ દંપતીને અવિરુદ્ધ કરવું. તે સાથે ગુરુ શિષ્ય અને સ્વામી ધિગેરેને પણ અવિરુદ્ધ સમજવું

हवे अठ्यावीश नक्षत्रोनी योनि कहे ठे.

उड्डनां योन्योऽश्व १ द्विप २ पशु ३ जुजंगा ४ हि ५ शुनकौ ६-
त्व ७ जा ८ मार्जारा ए खुट्टय १०, ११ वृष १२ मह १३ व्याघ्र १४ महिषाः १५ ।
तथा व्याघ्रै १६ तै १७ ए १८ श्व १९ कपि २० नकुलद्वन्द्व २१, २२ कपयो २३
हरि २४ वाजी २५ दन्तावलरिपु २६ रजः २७ कुञ्जर २८ इति ॥ १७ ॥

अर्थ—अश्विनीश्री आरंज्जिने नक्षत्रोनी योनि एटले उत्पत्तिस्थान अनुक्रमे आ
प्रमाणे ठे.—अश्व १, हाथी २, पशु (बकरो) ३, जुजंग (सर्प) ४, अहि (सर्प) ५,
कूतरो ६, बिलामो ७, बकरी ८, बिलामो ९, पढी वे नक्षत्रोनी जंदर १०, ११, बळद
१२, पामो १३, वाघ १४, पामो १५, व्याघ्र १६, मृग १७, मृग १८, कूतरो १९, वानर
२०, पढी वे नक्षत्रोनी नोळीयो २१, २२, वानर २३, सिंह २४, घोमो २५, सिंह २६,
बकरो २७ अने हाथी २८. गुरु, शिष्य अने दंपती विगेरेना योगने माटे पूर्वाचार्योए
आ योनिनी कटपना करी ठे, पण सत्य नथी. ए प्रमाणे रत्नमाला ज्ञाप्यमां कहेल ठे.

हवे योनिवैर कहे ठे.

पेशं हरीजमहिवश्रु पशुप्लवंगं, गोव्याघ्रमश्वमहमोतुकमूषिकं च ।
लाकतथाऽन्यदपि दम्पतिर्नर्तृनृत्ययोगेषु वैरमिह वर्ज्यमुदाहरन्ति ॥१८॥

अर्थ—कूतराने अने मृगने परस्पर वैर ठे. ए ज रीते सिंह अने हाथी, सर्प अने
नोळीयो, बकरो अने वानर, बळद अने वाघ, घोमो अने पामो तथा बिलामो अने
जंदर, ए सर्वेने परस्पर वैर ठे. आ सिवाय पण वाघ अने मृग, कूतरो अने बिलामो
त्यादि लोकप्रचलित वेरो पण जाणवां. स्त्री पुरुष अने स्वामी सेवक विगेरेना योगमां
वैर वर्जवानुं कहुं ठे. उपलक्षणश्री गुरु शिष्य विगेरेमां पण वैर वर्जवुं. अर्थात्
हनुं जन्मनक्षत्र अश्विनी होय तो कूतरानी योनि अइ, बीजाना जन्मनक्षत्रनी योनि
होय तो ते परस्पर वैर कहेवाय ठे. व्यवहारप्रकाशमां विशेष आ प्रमाणे ठे.—

“विहाय जन्मजं कार्यं नामजं न प्रमाणयेत् ।

जन्मजस्यापरिज्ञाने नामजस्य प्रमाणाता ॥ १ ॥”

“कार्यमां जन्मना नक्षत्रनो त्याग करीने नामना नक्षत्रने प्रमाण करवुं नहीं, परंतु
जन्मनक्षत्रनी खबर न होय तो नामना नक्षत्रने प्रमाण करवुं.” तेमज

“द्वयोर्जन्मजयोर्मेढ्रो द्वयोर्नामजयोस्तथा ।

जन्मनामजयोर्मेढ्रो न कर्तव्यः कदाचन ॥ २ ॥”

“बन्नेनां जन्मनक्षत्रनो योग करवो, अथवा बन्नेनां नामनक्षत्रनो योग करवो

विचार करवो योग्य ठे, केमके—“प्रभुरिह नवांशः” “अहीं नवांशो प्रभु-समर्थ ठे”
एम प्रथम कही गया ठे.

जवाब—एम नथी, कारण के आ स्थळे पूर्वाचार्योए आ स्थूल विचारने ज प्रमाणरूप
मान्यो ठे जो एम न होय तो कर्क संक्रातिमां मकरना नवांशो पण आवे ठे, तो ते नवांशो
रहेला सूर्यने केम उत्तरायणनो नथी कहेता ? तथा विधान करेला नक्षत्रनो दिवसना जा-
गमां अजाव होय त्यारे पण तेना उदयमां अथवा तेनां मुहूर्त्तोमां जेम जातकर्म, द्यौरकर्म
विगेरे आय ठे तेम पाणिग्रहण (विवाह) पण केम नथी करातुं ? तेथी अहीं स्थूलनुं ज
प्रमाणपणुं ठे आथी करीने सूक्ष्म विचार अप्रमाण ठे एम न जाएवुं, कारण के कहुं ठे के—

“जिज्ञजिज्ञफलज्ञाग्नुवि ज्ञ्यानेकधिष्यदिनजोऽपि जनोऽयम् ।
सूक्ष्मतापि ननु तेन गरिष्ठा, किं तु मूलमनुरुध्य विधेया ॥ १ ॥”

“एक नक्षत्रमा, एक दिवसमा तथा एक ज लग्नमां पण उत्पन्न थयेला आ जीवो पृथ्वी
पर जिज्ञ जिज्ञ फलने जोगवनारा घणा ज ठे, तेथी करीने सूक्ष्मता पण मोटी (प्रमाण
ज्ञत) ठे, परंतु मूल (पूर्वाचार्योना प्रमाण) ने अनुसरिने ते सूक्ष्मतानो उपयोग करकी”
लग्नमां नवांशो, षादशांशो, त्रिंशांशो, कळा, विकळा विगेरे उत्तरोत्तर सूक्ष्म होवो
जिज्ञ जिज्ञ फलनो संज्ञव ठे. तेथी करीने—

अत्यन्तसूक्ष्मः स कलैकदेशो, येनाखिलानां जिहुरा फलजिः ।
नास्मादृशा दृग्विषयः स तस्मान्मूलानुकूला व्यवहारसिद्धिः ॥ ३ ॥

“ते कळानो एक विज्ञाग अत्यंत सूक्ष्म ठे के जे विज्ञागे करीने सर्वनी फलसंपत्ति
जेदवाली ठे—जिज्ञ जिज्ञ फलदायक ठे, पण ते कळानो विज्ञाग आपणी दृष्टिना
विषयमां आवतो नथी, तेथी करीने मूलने अनुकूल पदले पूर्वाचार्यना प्रमाणने अनुकूल
व्यवहारनी सिद्धि करवी.” तेथी करीने जन्मादिकना लग्नमा कळा, विकळा सुधी विचार
कराय ठे. ते ज रीते पूर्वाचार्योए प्रमाण करेलुं ठे. इत्यर्थः ।

परुष्टकनी स्थापना

शत्रु परुष्टक	
६	७
वृष	धन
कर्क	कुंज
कन्या	मेघ
वृश्चिक	मिथुन
मकर	सिंह
मीन	तुला

प्रीति परुष्टक	
६	७
मेघ	वृश्चिक
मिथुन	मकर
सिंह	मीन
तुला	वृष
धनु	कर्क
कुंज	कन्या

मूल श्लोकमां जे द्विद्वादश एटले बीजुं बारमुं कह्युं ते स्वजावथी ज दारिद्र्यकारक ठे, तोपण ते दंपती विगेरेना राशिना स्वामीजनी जो परस्पर मैत्री होय अथवा उप-
लक्षणथी राशिना स्वामी एक ज होय, त्यारे द्विद्वादशक अत्यंत शुभ जाणवुं. जो वे-
मांथी एक स्वामी मध्यस्थ (उदासीन) होय अने बीजो मैत्रीवाळो होय तोपण द्विद्वाद-
शक शुभ ज जाणवुं. अवशिष्ट एटले के जो राशिजना स्वामीजने परस्पर वैर होय अथवा
एकनुं मध्यस्थपणुं अने बीजानुं वैरपणुं होय, अथवा बन्नेनुं मध्यस्थपणुं होय तो ते
द्विद्वादशक अशुभ जाणवुं. ते विषे सारंग कहे ठे के—

“प्रीतिरायुर्मित्रो मैत्र्यां सुखं स्यात्सममित्रयोः ।

घयोः समत्वे न स्नेहो न सुखं समवैरिणोः ॥ १ ॥”

“राशिना बन्ने स्वामीने परस्पर मैत्री होय तो प्रीति तथा आयुष्य घणुं होय, एक
मध्यस्थ अने एक मित्र होय तो सुख आय, बन्ने मध्यस्थ होय तो प्रीति न होय, तथा
एक सम अने एक वेरी होय तो सुख न होय.”

द्विद्वादश (बीजुं बारमुं)नी स्थापना.

(१)

श्रेष्ठ द्विद्वादशक	
१	१२
मेष	मीन
मिथुन	वृष
सिंह	कर्क
तुला	कन्या
धनु	वृश्चिक
कुंज	मकर

(२)

शुभ द्विद्वादशक.	
१	१२
कन्या	सिंह

(३)

अशुभ द्विद्वादशक	
१	१२
वृश्चिक	तुला
मकर	धनु
मीन	कुंज
वृष	मेष

(४)

अशुभतर द्विद्वादशक	
१	१२
कर्क	मिथुन

आमांना पहेला यंत्रमां प्रथमनां पांच द्विद्वादशकमां ग्रहोने परस्पर मैत्री ठे, अने
ठठामां बन्नेनो स्वामी एक ज ठे. बीजा यंत्रमां एक राशिनो स्वामी मध्यस्थ ठे अने बी-
जानो स्वामी मित्र ठे, तेथी करीने आ बन्ने यंत्रो प्रीतिकारक ठे. त्रीजा यंत्रमां चारेना
स्वामीज परस्पर मध्यस्थ ठे. चोथा यंत्रमां एक मध्यस्थ ठे अने बीजो वैरी ठे अथवा
“चंद्र अने बुधने परस्पर वैर ठे” ए मत लक्ष्य तो बन्ने वैरी ठे. तेथी करीने आ बन्ने
यंत्रोनां पांचे बीया बारमां शत्रु ठे. त्रिविक्रम पण कहे ठे के—“सिंह राशि सिवाय
बीजी सर्व विषम राशिथी बीजी राशि आवे एवां बीया बारमां अशुभ ठे, अने सम

રાશિથી તથા સિંહ રાશિથી વીજી રાશિ આવે એવાં વીયા ચારમાં આવે તે શુજ છે. કેટલાક કહે છે કે—“નામી ધિગેરે ચારની અનુકૂળતા હોય તો પરસ્પર મધ્યસ્થપણ વાળાં વીયા ચારમાં પણ સારાં છે.” તે વિષે સારંગ કહે છે કે—

“નામી ૧ યોનિ ૨ ગણા ૩ સ્તારા ૪ ચતુષ્કં શુજદં યદિ ।

તદૌદાસ્યેऽપિ નાથાનાં જકૂટં શુજદં મતમ્ ॥ ૧ ॥”

“જો નામી, યોનિ, ગણ અને તારા, ૪ ચાર શુજ હોય તો રાશિના સ્વામીનું ઉદાસીનપણું (મધ્યસ્થપણું) ઇત્યાં પણ રાશિકૂટ શુજદાયી માનેલું છે.” નામી અને તારાનું સ્વરૂપ આગળ કહેશે. “સિંહના વીયા ચારમા સિવાય વીજા સર્વે વીયા ચારમાં અશુજ છે” એમ વ્યવહારપ્રકાશમાં કહ્યું છે.

હવે રાશિનું નવ પંચમ કહે છે.—

શ્રેયો મૈત્ર્યાત્પરે ત્વાહુઃ કલિકૃન્નવપંચમમ્ ।

एकऋक्षे च जिन्नांशे श्रेयः शेषेषु च द्वयोः ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—નવ પંચમ રાશિના સ્વામીનું મૈત્રી હોય તો શુજ છે, કેટલાક કહે છે કે ક્લેશકારક છે એક રાશિમા જિન્ન અશમા પણ શુજ છે, અને વાકીનાં વચ્ચેને શુજ છે.

“નવ પંચમ સ્વજાવધી જ ક્લેશનો હેતુ છે, તેમાં વિવાહ થયો હોય તો સંતતિને હાનિ કરનાર છે” એમ વ્યવહારસારમાં કહ્યું છે કેટલાક કહે છે કે—વચ્ચેની રાશિનું પરસ્પર મૈત્રી હોય તે નવ પંચમ શુજ છે, અને એકની મૈત્રી તથા વીજાનું મધ્યસ્થપણું હોય તો તે મધ્યમ છે.

નવ પંચમની સ્થાપના

શુજ નવ પંચમ	
એ	પ
મેષ	સિંહ
વૃષ	કન્યા
મિથુન	તુલા
સિંહ	ધનુ
તુલા	કુંજ
વૃશ્ચિક	મીન
ધનુ	મેષ
મકર	વૃષ

મધ્યમ નવ પંચમ	
એ	પ
કુંજ	મિથુન
મીન	કર્ક
કર્ક	વૃશ્ચિક
કન્યા	મકર

विशेष ए ठे जे प्रीति (शुभ) नवपंचमथी प्रीति वीया बारमुं श्रेष्ठ ठे अने तेथी पण प्रीति षष्ठक सारुं ठे. वळी नारचंद्र टिप्पणीमां कहुं ठे के—

“आसन्नस्तु वरो ग्राह्यो नासन्ना कन्यका पुनः ।

मृतैकमातापितरं संग्राह्यं नवपंचकम् ॥ १ ॥”

“आसन्न (नजीक)नो वर ग्रहण करवो, पण नजीकनी कन्या ग्रहण करवी नहीं, एटले के जो कन्यानी राशिथी गणतां वरनी राशि समीपे होय अने वरनी राशिथी गणतां कन्यानी राशि दूर होय तो नवपंचम विगेरे सर्व राशिकूट शुभ ठे, पण कन्यानी राशिथी गणतां वरनी राशि दूर होय तो ते शुभ नथी. तोपण जो वर के कन्या वेमांथी एकनां माता पिता मरण पास्यां होय तो नवपंचम शुभ ज ठे.”

मूल श्लोकमां “एक रुद्र” कहुं ठे, त्यां रुद्रनो अर्थ “राशि” एवो ठे, तेथी जो बेजनी एक ज जन्मराशि होय तो नवांशना जेदथी ते शुभ ठे, अने बेजनुं जन्म-नक्षत्र एक होय तो ते शुभ नथी. त्रिविक्रम कहे ठे के—

“एकं जायते यत्र विवाहे वरकन्ययोः ।

मूलवेधस्तु स प्रोक्तो महादुष्टफलप्रदः ॥ १ ॥”

“जो विवाहमां वर कन्यानुं एक ज (जन्म) नक्षत्र होय तो ते मूलवेध कहेवाय ठे, ते महा दुष्ट फलने आपनार ठे.” लक्ष पण कहे ठे के—

“एकनक्षत्रजातानां परेषां प्रीतिरुत्तमा ।

दम्पत्योस्तु मृतिः पुत्रा त्रातरो वार्थनाशकाः ॥ १ ॥”

“एक नक्षत्रमां उत्पन्न थयेला बीजाउने उत्तम प्रीति रहे ठे, परंतु स्त्री पुरुषनी तो मृति (मरण) ज आय ठे. अथवा तेना पुत्रो अने त्राउं धननो नाश करनार आय ठे.” तेमां पण एटले एक नक्षत्रमां पण पादनो जेद होय एटले जूदा जूदा पादमां जन्मेला होय तो ते शुभ ज ठे, पण एक ज पादमां जन्म्या होय तो ते शुभ नथी. कहुं ठे के—

“नक्षत्रमेकं यदि जिनराश्योरजिनराश्योरपि जिनमृहम् ।

प्रीतिस्तदानीं निविना नृनार्योश्चेत्कृत्तिकारोहिणिवन्न नामिः ॥ १ ॥”

“जो नक्षत्र एक होय अने राशि जिन होय, अथवा राशि एक होय अने नक्षत्र जिन होय तो ते स्त्री पुरुषने अत्यंत प्रीति रहे, परंतु कृत्तिका अने रोहिणी जेवी एक नामी (नामीवेध) न होवी जोइए. एटले के जेम कृत्तिका अने रोहिणीने नामीवेध ठे, तेवो नामीवेध न होवो जोइए.” तथा—

“नाग्निर्दहत्यात्मतनुं यथा वा द्रष्टा स्वदृष्टेर्न हि दर्शनीयः ।

एकांशकत्वे समतैव तद्वन्न चर्तृनार्याव्यवहारसिद्धिः ॥ २ ॥”

“जेम अग्नि पोताना देहने वाळतो नथी, अने जेम द्रष्टा पोतानी दृष्टिए जोवा लायक

नथी (पोतानी दृष्टि पोताने जोड़ शकतो नथी), तेम एक ज अंशमां जन्म्या होय, तो समानपणुं थाय ठे, माटे वर वहुना व्यवहारनी सिद्धि थइ शकती नथी.” एक पाद ठतां पण शुज ठे, एम केटलाक कहे ठे—

“पराशरः स्माह नवांशजेदादेकराशयोरपि सौमनस्यम् ।

एकांशकत्वेऽपि वसिष्ठशिष्यो नैकत्रपिमे किल नान्विषेधः ॥ ३ ॥”

“पराशर कहे ठे के नवांशनो जेद होय तो एक नक्षत्र अने एक राशिमां पण प्रीति होय ठे. वसिष्ठनो शिष्य कहे ठे के एक अंश होय तोपण एक शरीरमां अर्थात् एक नक्षत्रमां नान्विषेध अवश्य न होय.”

मूल श्लोकमां “शेषेषु च द्योः” एवु ठे. तेमां शेष पटले वाकीना पटले के सातमे सातमे, दशमे चोथे, त्रीजे अगीयारमे राशिकूट होय तो ते श्रेष्ठ ठे, कारण के आस्था नोमां राशिजने ज परस्पर मैत्री ठे, तेथी तेना स्वामीनी मैत्री विचारवानी नथी. ते विषे गदाधर कहे ठे के—

“राशिकूटे शुजे लब्धे ग्रहमैत्री न चिन्तयेत् ।

अलाजे राशिकूटस्य ग्रहमैत्री तु चिन्तयेत् ॥ १ ॥”

“राशिकूट शुज प्राप्त अयुं होय तो ग्रहनी मैत्री विचारवी नहीं, अने राशिकूट शुज मळयुं न होय तो ग्रहनी मैत्री विचारवी.”

तेमां पण पटले सप्तम सप्तम विगेरेमां एक ज स्वामीपणुं होय तो अत्यंत श्रेष्ठ जण्डि. सर्वे वाकीनां राशिकूटोनी स्थापना.

शुज तृतीयैकादश	
३	११
मेप	कुंज
वृष	मीन
मिथुन	मेप
कर्क	वृष
सिंह	मिथुन
कन्या	कर्क
तुला	सिंह
वृश्चिक	कन्या
धन	तुला
मकर	वृश्चिक
कुज	धन
मीन	मकर

सप्तम सप्तम	
७	७
मेप	तुला
वृष	वृश्चिक
मिथुन	धन
कर्क	मकर
सिंह	कुंज
कन्या	मीन

दशम चतुर्थ श्रेष्ठतर	
१०	४
वृष	कुंज
कर्क	मेप
वृश्चिक	सिंह
मकर	तुला
कन्या	मिथुन
मीन	धन

दशम चतुर्थ श्रेष्ठ	
१०	४
मेप	मकर
मिथुन	मीन
सिंह	वृष
तुला	कर्क
धनु	कन्या
कुंज	वृश्चिक

अहीं सप्तम सप्तममां तथा त्रण अगीयारमां स्वामीनी मैत्रीनी चिंता (विचार) कर-
वानी नथी. दशम चतुर्थ (१०-४) मां तो पहेला चारमां मैत्री ठे, अने ठेला वेमां एक
ज स्वामी ठे, तेथी ए ठेए राशिकूट अत्यंत श्रेष्ठ ठे. बीजा दशम चतुर्थनां ठेए कूट
स्वजावथी ज श्रेष्ठ ठे.

तात्पर्य ए ठे जे—प्रथम नक्षत्र योनि विगेरेनी शुद्धि बळवान् ठे, तेनाथी राशिनું
वशपणुं बळवान् ठे, तेनाथी पण राशिना स्वामी जे ग्रहो तेमनी मैत्री बळवान् ठे, तेनाथी
पण राशिउंनी स्वाजाविक मैत्री बळवान् ठे. ते विषे कह्युं ठे के—

“स्वजावमैत्री १ सखिता स्वपत्यो २ वंशित्व ३ मन्योन्यत्रयोनिशुद्धिः ४ ।

परः परः पूर्वगमे गवेष्यो हस्ते त्रिवर्गी युगपद्युतिश्चेत् ॥ १ ॥”

“राशिउंनी स्वाजाविक मैत्री, तेमना स्वामीउंनी मैत्री, तेमनुं वशवर्त्तिपणुं तथा
परस्पर नक्षत्र योनिनी शुद्धि, पूर्व पूर्वना अजावे पर परनी गवेषणा करवी, यथा स्वाजा-
विक मैत्रीना अजावे तेमना स्वामीउंनी मैत्री, तेना अजावे वशवर्त्तिपणुं इत्यादि; जो एक
साथे स्वाजाविक मैत्री, तेमना स्वामीउंनी मैत्री आदि होय तो धर्म, अर्थ अने काम
त्रणे वर्ग तेना हाथमां जाणवा, परंतु तारामैत्री अने नामीवेध शुद्धि तो सर्वत्र जोवानी
ज ठे. केटलाएक नवीन गाममां वसवा माटे आ प्रमाणे कहे ठे.—

“जन्मराशिस्थितो ग्रामस्त्रिपष्ठः सप्तमोऽपि वा ।

स्वकीयो ज्व्यनाशाय आपदा च पदे पदे ॥ १ ॥

चतुर्थोऽष्टमको ग्रामो द्वादशो यदि वा चवेत् ।

यत्रैवोत्पद्यते अर्थस्तत्रैवार्थो विलीयते ॥ २ ॥

पञ्चमो नवमो ग्रामो द्वितीयो यदि वा चवेत् ।

दशमैकादशश्चैव शुभदः स फलप्रदः ॥ ३ ॥”

“पोतानी जन्मराशिमां रहेल ग्राम तथा जन्मराशिथी बीजे, ठेठे के सातमे होय
तो ज्व्यनो नाश आय तथा रुगले रुगले आपत्ति प्राप्त आय. जन्मराशिथी चोथे,
आठमे के बारमे जो होय तो अर्थ ज्यां पेदा आय त्यांज नाश पामे. नवमे, बीजे,
दशमे के अगीयारमे शुभकारी फळनो आपनार ठे.

हवे ताराउं कहेवी ठे. तेमां प्रथम तेनी साथे संबंध होवाथी नामीवेध कहे ठे.

चक्रे त्रिनाडिके धिष्यमेकनाडिगतं शुभम् ।

गुरुशिष्यवयस्यादेर्न वधूवरयोः पुनः ॥ २४ ॥

अर्थ—त्रण नामीवाळा चक्रमां एक नामीमां रहेलुं नक्षत्र होय ते गुरु शिष्यने तथा

મિત્રાદિકને આદિ શબ્દથી સ્વામી જૂલાદિક સર્વ ધંત્રોને શુજકારી છે, પરંતુ વધુ કરને શુજ નથી, એટલે કે જેઠનાં જન્મનદ્વત્રો અથવા નામનદ્વત્રો એક નાનીમાં રહ્યા હોય તો તે નાનીવેધ કહેવાય છે, અને જિજ્ઞાસુ નાનીમારહ્યા હોય તો નાનીવેધ નથી એમ જાણવું,

ત્રિનામી ચક્ર સ્થાપના—

દંપતીના સંબંધમાં આ નાનીવેધ શુજ નથી. તે વિષે હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“મુશ્વસુહિસેવયસિસ્તાધરપુરદેસ સુદ્દ એગનામી આ ।

કન્ના પુણ પરિણીઆ હણ્ડ પડં સસુરં (ચ) સાસું ચ ॥ ૧ ॥”

“પુત્ર, મિત્ર, સેવક, શિષ્ય, ઘર, નગર અને દેશ, એ સર્વે એક નાનીમાં એટલે નાનીવેધમાં હોય તો શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ એક નાનીમાં રહેલી કન્યા જો પરણી હોય તો તે પતિને, સસરાને તથા સાસુને હણે છે.” વિશેષ એ છે કે—“પુત્ર, મિત્રાદિકને નાનીવેધ હોય તો વિકૃત્ત યોનિવાલા નદ્વત્રનો યોગ પણ અશુજ નથી.”

વર વહુને નાનીવેધ હોય તો તેનું ફલ આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“હૃન્નાન્નિવેધતો જર્તુર્મધ્યનામીવ્યધે ધ્યોઃ ।

પૃષ્ઠનામીવ્યધે નાર્યા મૃત્યુઃ સ્યાન્નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧ ॥

સમાસન્ને વ્યધે શીઘ્રં ફૂરવેધે ચિરેણ ચ ।

વેધાન્તરજમાનેઽન્ન વર્ષે કુટું પ્રજાયતે ॥ ૨ ॥”

“હૃદયની નાનીનો (પહેલા નદ્વત્રની નાનીનો) વેધ હોય તો પતિનું મરણ થાય છે, મધ્ય (વીજી) નાનીનો વેધ હોય તો વધ્નેનું મરણ અને પૃષ્ઠની (ત્રીજી) નાનીનો વેધ હોય તો સ્ત્રીનું મરણ થાય છે. આ વાત નિઃસંદેહ છે તેમા પણ પાસેનો વેધ હોય તો શીઘ્રતાથી અશુજ થાય છે, ફૂર વેધ હોય તો ચિરકાલે અને વચમા વેધ હોય તો નદ્વત્રની સહ્યા પ્રમાણે (તેટલે) વર્ષે અશુજ થાય છે.”

કદાચ નદ્વત્રવેધનો ત્યાગ ન થઈ શકે તો પાદવેધનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તે વિષે નરપતિજયચર્યામાં કહ્યું છે કે—

“એતચ્ચક્રં સમાલિલ્ય અશ્વિન્યાધંહિપંક્તિઃ ।

વેધો ઘાઘશનામીજિઃ કર્તવ્યઃ પતિકન્યયોઃ ॥ ૧ ॥

एवं निरन्तरो येषां दम्पतीनां ज्वेदधः ।

तेषां मृत्युर्न संदेहः सान्तरस्त्वद्वपदुःखदः ॥ १ ॥ ”

“अश्विनीना पहेला पादनी पंक्तिथी आरंजीने वार नामी (रेखा)ए करीने आ चक्र आळेखवुं, तेमां वर बहुनो वेध जोवो. तेमां जे दंपतीनो वेध आंतरारहित होय तो अवश्य तेमनुं मृत्यु आय अने जो आंतरा सहित एटले डूर होय तो अद्वप दुःखदायी थाय.”

वळी ते ज ग्रंथमां “दंपतीनी जेम देवता, मंत्र तथा गुरु शिष्यना योगमां पण नामी-वेध अशुच ठे,” एम कह्युं ठे. ते आ प्रमाणे.—

“एकनामीस्थिता यत्र गुरुर्मंत्रश्च देवता ।

तत्र देषं रुजं मृत्युं क्रमेण फलमादिशेत् ॥ १ ॥”

“ज्यां गुरु, मंत्र अने देवता एक नामीमां रह्या होय त्यां अनुक्रमे देष, व्याधि अने मृत्युरूप फळने कहेवुं.”

प्रथम कहेला सर्वे मैत्रीना प्रकारोमां आ नामीवेध वळवान् ठे. ते विषे कह्युं ठे के—

“सदा नाशयत्येकनामीसमाजो जकूटादिकान् सर्वजेदान् प्रशस्तान्” ।

“नक्षत्र, (राशि) कूट विगेरे सर्व शुच जेदीनो एक नामीवेध ज नाश करे ठे.”

हवे तारामैत्री कहे ठे.—

द्वयेषु गुरुशिष्यादेः प्रीतिहेतोः परस्परम् ।

त्रिपञ्चसप्तमीं तारां सर्वत्र परिवर्जयेत् ॥ २५ ॥

अर्थ—परस्पर प्रीतिना हेतुरूप गुरु शिष्यादिकनां वंघोने परस्पर त्रीजी, पांचमी अने सातमी तारा सर्वत्र वर्जवी. एटले के वेमांथी एकनी पण तारा त्रीजी, पांचमी के सातमी होय तो तेमनी तेवी (सारी) प्रीति अती नथी. (नव नव तारानी त्रण उळी प्रथम कही ठे ते अहीं जाणवी.)

तेमां पण विशेषे करीने गुरु, वर, राजादिक स्वामी विगेरेनी तारा त्रीजी, पांचमी के सातमी न ज होवी जोड्ण. कह्युं ठे के—

“जीरुजादचल ७ पञ्च ९ तृतीया ३ शौकवैरविपदे वरताराः” ।

“स्त्रीना नक्षत्रथी वरनी तारा सातमी, पांचमी के त्रीजी होय तो ते अनुक्रमे शोक, वैर अने विपत्तिने माटे ठे.”

आ तारामैत्रीनुं प्रधानपणुं ठे. ते विषे दैवज्ञवद्वज्रमां कह्युं ठे के—

“पुंस्त्रीराशीशयोमैत्र्यामेकेशत्वे च वश्यजे ।

परुष्टमादिष्वपि स्यात्तारामैत्र्या करग्रहः ॥ १ ॥”

“वर कन्यानी राशिना स्वामीजनी मैत्री ठतां, अथवा तेमनुं एक स्वामीपणुं ठतां,

તથા વડ્યપણું ઠતાં, તેમજ ધનપટક વિગેરે ઠતાં પણ તારામૈત્રીએ કરીને પાણિપ્રહણ કરવામાં આવે છે.”

હવે વર્ગમૈત્રી કહે છે.—

ચત્વારોઽકચટા વર્ગાઃ ક્રમાત્તપયશાસ્તથા ।

યત્નતો વર્જનીયાઃ સ્યુરિતરેતરપશ્ચમાઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—અકારાદિક સ્વરોનો અ વર્ગ, કાદિ પાંચનો ક વર્ગ, ચ વિગેરે પાંચનો ચ વર્ગ, ઇ રીતે ટ વર્ગ, તં વર્ગ, પ વર્ગ, ચરલવનો ય વર્ગ, તથા શપસહનો શ વર્ગ એમ આઠ વર્ગ જાણવા. આ વર્ગોમાંથી પરસ્પર પાંચમો પાંચમો વર્ગ યત્નથી વર્જવા યોગ્ય છે. એટલે કે ઘર વધુ વિગેરેના નામના પહેલા પહેલા અક્ષર જે જે વર્ગમાં આવતા હોય તે વર્ગ એક બીજાથી પાંચમો હોય તો તેમના સ્વામીઝનુ જાતિવૈર હોવાથી તે તજવા યોગ્ય છે.

વર્ગના સ્વામીઝં હર્ષપ્રકાશમા આ પ્રમાણે કહેલા છે.—

“વૈનતેયૌ ૧ તુ ૨ સિંહ ૩ શ્વા ધૃહિ ૪ મૂપક ૬ મૃગો ૭ રણાઃ ૮ ।

ક્રમાદકચટાદીના સ્વામિનોઽમી સ્મૃતા બુધેઃ ॥ ૧ ॥”

“અ, ક, ચ વિગેરે આવે વર્ગોના સ્વામી અનુક્રમે ગરુડ ૧, વિલાનો ૨, સિંહ ૩, કૂતરો ૪, સર્પ ૫, હંદર ૬, મૃગ ૭ અને ઘેટો ૮, આ પ્રમાણે પંક્તિપ કહેલા છે. આમા દરેકથી પાંચમા પાંચમા સાથે વૈર છે.”

વિશેષ એ છે જે—યોનિ ૧, ગણ ૨, રાશિ ૩, તારાશુદ્ધિ ૪ અને નાહીવેધ ૫, આ પાંચ વ્રાવતો જન્મનક્ષત્રની સ્થિતિ હોય તો તે જન્મનક્ષત્રે કરીને જ જોવી. સ્થિતિ ન હોય તો નામના નક્ષત્રવચ્ચે જોવી, પણ વર્ગમૈત્રી અને લેણાદેણી તો પ્રસિદ્ધ નામના નક્ષત્રે કરીને જ જોવી.

વર્ગ કહેવાની સાથે સંબંધ હોવાથી પરસ્પર લેણાદેણી જાણવાની રીત વ્રતાવે છે.—

નામાદિવર્ગાક્રમથૈકવર્ગે, વર્ણાક્રમેવ ક્રમતોઽક્રમાચ્ચ ।

ન્યસ્યોજયોરપ્રહૃતાવશિષ્ટેર્ધિતે વિશોપાઃ પ્રથમેન દેયાઃ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—વેળનાં નામના આદિ અક્ષરવાળા વર્ગના અંક (સંખ્યા) ને અથવા એક જ વર્ગનાં હોય તો તે નામના પહેલા અક્ષરોની સંખ્યાને જોને જોને મૂકવી પછી તેને આગળ જાગી જે અવશેષ રહે તેનું અર્ધ કરવું. જે આવે તેટલા વસા પહેલા અંકના વર્ગવાળો બીજા વર્ગનો દેવાદાર છે એમ જાણવું. એ રીતે ક્રમ અને ઉત્ક્રમવચ્ચે જેમ ઘટે તેમ લેણું અને દેણું યથાયોગ્ય વાલવું, અને વાકીનું દેણું નિશ્ચિત કરવું, અને જો પરસ્પર લેણું કે દેણું ન આવે તો વેમાંથી એકને જેને આવે તેનો નિર્ણય કરવો.

ઉદાહરણ—કણાદ ગુરુ અને વસ્ત્રીક શિષ્ય છે. તેમના નામના વર્ગની સંખ્યા

क्रमे मूकी त्यारे २७ सत्यावीश थया. तेने आठे जाग लेतां त्रण शेष रह्या, तेने अर्ध कर्या त्यारे दोढ रह्यो, माटे कणाद गुरु वह्मीकनो दोढ वसानो देवादार थयो. हवे (कणाद वह्मीक पासे केटलुं मागे ते जाणवा माटे) ते ज आंकने उत्क्रमे मूकतां ७२ बाँतेर थया, तेने आठे जाग लेतां कांइ पण शेष रह्युं नहीं, तेथी वह्मीक गुरुनो कांइ पण देवादार न थयो, परंतु गुरु ज शिष्यनो देवादार थयो. आ योगनिधान ग्रंथमां कहेलुं उदाहरण कह्युं ठे. हवे वीजुं उदाहरण आपीए ढीए.—आदिनाथ अने श्रीदत्तना वर्गना अंक मूकवाथी १० अठार थया. तेने आठे जाग लेतां वे वध्या, तेनुं अर्ध करतां एक आव्यो. तेथी एक वसो आदिनाथ श्रीदत्तना देवादार थया. हवे ते ज अंको उत्क्रमे स्थापवाथी ०१ थया. आठे जाग्या त्यारे एक अवशेष रह्यो. तेने अर्ध करवाथी अर्ध आव्यो, तेथी श्रीदत्त आदिनाथनो अर्धो वसो देवादार थयो. परस्पर लेणदेण वाळवाथी बाकीनो अर्धो वसो आदिनाथ श्रीदत्तना देवादार थया. ए निर्णय थयो. ए प्रमाणे सर्वत्र जाणवुं. “देवा लेवामां सहेलुं पमे माटे लेणादेणी थोमी होय ते सारी,” एम नारचंद्र टिप्पणमां कह्युं ठे.

अहीं गर्गाचार्ये कहेलो संग्रह श्लोक आ प्रमाणे ठे.—

“राशि १ ग्रहमैत्री २ गण ३, योनी ४ तारै ५ कनाथता ६ वश्यम् ७ ।

स्त्रीदूर ८ नामियुति ९ वर्ग १० लज्ज ११ वर्ण १२ युजयो १३ वयेपूह्याः ॥१॥”

“गुरु शिष्य, वर वहु विगेरे धंदोमां राशि १, ग्रहमैत्री २, गण ३, योनि ४, तारा ५, एक स्वामीपणुं ६, वश्यपणुं ७, स्त्रीदूर ८, नामीवेध ९, वर्ग १०, लेणादेणी ११, वर्ण १२ अने युजि १३, आटली १३ बावतो जोवी. जावार्थ आ प्रमाणे जाणवो.— बेउनी राशिउनी स्वाजाविक मैत्री त्रण अगीयार, दश चार अने सप्त सप्तममां (राशि-कूटमां) जोवी. ग्रहमैत्री, प्रीति परुष्टक, प्रीति द्विवादशम अने प्रीति नवपंचममां जोवी. तथा गण, योनि, तारा, एक स्वामीपणुं, नामीवेध, वर्ग अने लेणादेणी, ए सर्वे कही दीधा ठे माटे स्फुट ठे. वश्यपणुं आगळ कहेशे. स्त्रीदूर एटले वहुनी राशि वरनी राशिथी दूर होय तो सारी अर्थात् वहुनी राशिथी वरनी राशि पासे होय तो सारी-वर्ण एटले मीनथी आरंजीने चार चार राशिना त्रण विज्ञाग करवा. तेमां दरेक विज्ञा-गमां अनुक्रमे ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य अने शूद्र वर्ण जाणवा. एटले के मीन ब्राह्मण, मेष क्षत्रिय, वृष वैश्य अने मिथुन शूद्र ए रीते कर्क ब्राह्मण विगेरे. आ वर्णविज्ञाग सारा-वळीमां कह्यो ठे. तेनुं फळ आ प्रमाणे कह्युं ठे.—

“यत्र वर्णाधिका नारी तत्र जर्त्ता न जीवति ।

यदि जीवति जर्त्ता स्यात्तदा पुत्रो न जीवति ॥ १ ॥”

“जे दंघमां नारी लंघा वर्णवांळी होय, ते दंघमां पति जीवे नहीं. जो कदाच पति जीवे तो पुत्र न ज जीवे,” एम महादेव कहे ठे.”

युजि पण पूर्वे “पूर्वार्द्ध योगीमां परणेली स्त्रीने तेनो जर्त्ता अत्यंत वद्वज थाय ठे.” ए विगेरे कहेलुं ठे.”

विशेष ए ठे जे जिनर्विच करावनार धनिकने अनुकूल प्रतिमा स्थापवामां तथा शिष्यनुं नाम पारुवामां मुनिउए नक्षत्रनी योनि विगेरेनो विशेष उपयोग करवो. तेमां शिष्यना नाममां नामीवेध श्रेष्ठ ठे ते जिनेश्वरना नाममां तजवा योग्य ज ठे, अने तारातो विरोध प्राये करीने जिनर्विचना अधिकारमां विचारवानो नथी. कहुं ठे के—

“योनि १ गण २ राशिजेदा ३ लघ्नं ४ वर्गश्च ५ नान्विवेधश्च ६ ।

नूतनर्विचविधाने पद्धिधमेतद्विलोक्यं हैः ॥ १ ॥”

“योनि १, गण २, राशिजेद, ३, लेणादेणी ४, वर्ग ५ अने नामीवेध ६, आ ७ प्रकारनुं वळ पंक्तितोए नवीन जिनर्विच कराववामां जोडुं.”

तेमां जिनेश्वरना जन्मनक्षत्रनी जेम जे धनिकना जन्मनक्षत्रनी खबर होय तेना जन्मनक्षत्र साथे योनि, गण, राशि अने नामीवेध, आ चार वावत जोवी, पण वर्ग अने लेणादेणी ए वे वावत जोवी नहीं, केमके वर्गनुं परस्पर पांचमापणुं तथा परस्पर लेणादेणी ए वेळ वावत जिनेश्वरनी ज जेम ते धनिकने पण प्रसिद्ध नामवेरु ज ठे आ रीत सर्वत्र लेवी, परंतु जन्मनक्षत्रनी खबर न होय तो तेनी योनि विगेरे सर्व प्रसिद्ध एवा नामना ज नक्षत्रवेरु जोडु तेमां प्रथम तो जिनेश्वर तथा धनिकनुं योनि, गण अने वर्ग संबंधी परस्पर वैर अवश्य तजवुं. अथवा वैर ठतां पण धनिकनी योनि विगेरे जो देवनी योनि विगेरेथी वळवान् होय तो ग्रहण करवामां हरकत नथी एटले के अहप वळवानवेरु वधारें वळवाननो पराजव थड शकतो नथी. आ अजिप्राये करीने धनिकनी योनि विलानो (वळवान्) होय अने देवनी योनि लंदर (निर्वळ) होय, एटलाथी कांड दोप नथी, अने जातिवैर न होय तो धनिकना योनि अने वर्ग अहप वळवाळां होय तो पण कांड विशेष दोप नथी, कारण के शास्त्रमा योनि अने वर्गनां जातिवैरने ज वज्यः ठे लोकमा पण ते ज प्रमाणे आदरवामां आवे ठे तथा जेमां देवनी राशिथी धनिकनी राशि समीपे होय, अने धनिकनी राशिथी देवनी राशि दूर होय एवं प्रीति परुष्टक विगेरे ग्रहण करवुं. ते सिवाय वीजुं एटले अप्रीतिवाळुं ग्रहण न करवुं तथा तेवा प्रकारु वीजुं कोड शुद्ध न मळे तो ते पण एटले अप्रीतिवाळुं पण ग्रहण करवुं देव राक्षसरूपी गणवैर पण ए ज रीते जाणवु, केमके लोकमां पण वर कन्यादिकना संबंधमां बीजी अजावे देव राक्षसरूप गणवैर पण आदर करावुं जोवामां आवे ठे ।

नाम पारुवामां तौ गुरु शिष्यनो परस्पर ताराविरोध तथा शत्रु षमष्टक विगेरे सर्व (राशिकूटना) अशुचनो त्याग करवो. योनिनो विरोध पण तजवो, परंतु नामीवेध होय तो आ योनिविरोध अशुच नथी. ते विषे हर्षप्रकाशमां कह्युं ठे के—

“द्वारस नवपंचम ठक्कण तिपणसत्तमी तारा ।

अशुचं गुरुसीसाणं नामकरणे विवज्जिजा ॥ १ ॥

गुरुसीसाण करिजा नामं न विरुद्धजोणिए रिक्के ।

जइ हुजा न तं रिक्कं आरूढं एगनामीए ॥ २ ॥”

“नाम करवामां गुरु शिष्यनुं परस्पर बीया वारमुं, नवपंचम, षमष्टक तथा त्रीजी, पांचमी अने सातमी तारा, आदळां वानां वर्जवां. गुरु शिष्यना परस्पर विरुद्ध योनि-वाळा नक्षत्रमां नाम करवुं नहीं, परंतु जो ते नक्षत्र एक नामी पर आरूढ थयुं न होय तो-नामीवेधमां न होय तो अर्थात् नामीवेधमां ते नक्षत्र होय तो विरुद्ध योनिवाळा नक्षत्रनो दोष नथी.”

गण अने वर्गनो विरोध तो तजवा योग्य ज ठे. लेणादेणी पण परस्पर जोवा योग्य ठे. परस्परनी राशिमैत्री विगेरेनो अज्ञाव होय तो राशिनुं वश्यपणुं ग्रहण करवुं, केमके वश्यपणुं होवार्थी शत्रु षमष्टकादिकनो पण विशेष दोष संज्ञवतो नथी. पुत्र विगेरेना नामने विषे पण प्राये सर्व बावत शिष्यना नाम प्रमाणे ज जाणवी. पूर्णचंद्र पण कहे ठे के—

“जीवेन्वर्केषु वलिषु त्रिषु गोचरशुद्धितः ।

नामप्रथमवर्णस्य नृणां नाम विधीयते ॥ १ ॥”

“पहेला अक्षरनी गोचरशुद्धिथी गुरु, चंद्र अने सूर्य ए त्रण बळवान् होय त्यारे माणसनुं नाम करवामां आवे ठे. जावार्थ ए ठे जे—नाम पारुनार आचार्यदिकने जेदला वर्णो (अक्षरो) मैत्रीने जजनारा ठे, ते वर्णोमांथी जे वर्णना गुरु, चंद्र अने सूर्य गोचर-शुद्धिवरु बळवान् होय, ते वर्णने प्रथम (नामनी आदिमां) राखीने इष्ट (शुभ) दिवसे शिष्यादिकनुं नाम पारुवुं.”

हवे कर्णवेधनुं मुहूर्त कहे ठे.

कर्णवेधोऽहि सौम्यस्य मार्गे मैत्र्ये श्रुतिद्वये ।

हस्तचित्रोत्तरा ३ पौष्णाश्विनादित्यद्वये शुभः ॥ २७ ॥

अर्थ—बुधवार दिवसमां मृगशीर्ष, अनुराधा, श्रवण, धनिष्ठा, हस्त, चित्रा, त्रिणे उत्तरा, रेवती, अश्विनी, पुनर्वसु अने पुष्य नक्षत्रमां कर्णवेध करवो शुभ ठे. गुरुवार पण करवानुं व्यवहारसारमां कह्युं ठे.

“દક્ષિણદિસિ મુત્તુ ગમં દિશ્વ પઞ્ચ ગમાગમાઙ્કયં ।

જં તં સઘં સુહયં અજિજિમુદ્ધત્તમિ અઘમણ ॥ ૫ ॥”

“આ પંદરે મુદ્ધત્તો (દક્ષિણ)માં દક્ષિણ દિશાના ગમન (પ્રયાણ)ને મૂકીને વાકીનાં દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા અને ગમન આગમન વિગેરે સર્વ કાર્ય આઠમા અજિજિત્ મુદ્ધત્તમાં શુચ્ચ-કારી છે.” કહ્યું છે કે—

“ઉપ્પાયવિદિ વજ્જવાયદદ્ધતિહિ પાવગદ્ધ વિહિઅદોસે ।

મણ્ણદ્ધગલ્લં સૂરો સઘે વવણીય સુલ્લકરો ॥ ૬ ॥”

“ઉત્પાત, વિદિ, વ્યતિપાત, દગ્ધ તિથિ તથા પાપ ગ્રહોર્થી થયેલ સર્વે દોષોને છૂટ કરીને મધ્યાહ્નકાળનો સૂર્ય સુલ્લકારક છે ” આ પ્રમાણે હર્ષપ્રકાશમા છે

પૂર્ણજન્મ પણ કહે છે કે—

“ગ્રસતે ગ્રહચક્રમસૌ રવિરુદયે યાવદેવ યામયુગમ્ ।

ઉઘમતિ ધમનકાલે વાન્તં તવિહ્વલીજવતિ ॥ ૧ ॥”

“આ રવિ (સૂર્ય) ઉદયસમયે જે ગ્રહર સુધી ગ્રહોના સમૂહને ગળે છે અને પછી ધમન-કાલે તેમને ઘમે છે, અને ઘમેલુ એવું તે ગ્રહચક્ર વિહ્વલ થાય છે. અર્થાત્ મધ્યાહ્ન-સમયે વિહ્વલ થાય છે.”

“વિહ્વલતામુપગતવતિ તસ્મિન્ વિજયાહ્વયો જવતિ યોગઃ ।

યસ્મિન્ વિહિતં કાર્યં ન ચલતિ કથમપિ યુગાન્તેઽપિ ॥ ૨ ॥”

“જ્યારે તે ગ્રહચક્ર વિહ્વલતાને પામે છે ત્યારે વિજય નામનો યોગ થાય છે તેમાં કરેલું કાર્ય યુગના અંતમાં પણ કોડ પણ પ્રકારે ચલતુ નથી.”

લક્ષ પણ કહે છે કે—

“રવૌ ગગનમધ્યસ્થે મુદ્ધત્તેઽજિજિદાહયે ।

ઠિનત્તિ સકલાન્ દોષોઽથક્રમાદાય માધવઃ ॥ ૧ ॥”

“રવિ ગગનના મધ્ય જાગમા રહ્યો હોય ત્યારે અજિજિત્ નામનું મુદ્ધત્ત કહેવાય છે, તે વખતે માધવ (કૃષ્ણ) ચક્ર લઈને સર્વ દોષોને હણે છે ”

આ વિજય મુદ્ધત્ત માટે કેટલાક આ પ્રમાણે કહે છે —

“હ્રપહરધમ્નિઆઝ્ઞણે હ્રપહરધમ્નિઅગ્નિઅહિઅ મણ્ણદ્ધે ।

વિજય નામ મુદ્ધત્તં પસાદ્ધગં સઘકજ્ઞાણં ॥ ૧ ॥”

“મધ્યાહ્નસમયે જે પ્રહરમા એક ધમી ઊઠી હોય ત્યારે તથા પછીના જે પ્રહરની એક ધમી અધિક (અર્થાત્ મધ્યાહ્ન પછીના જે પ્રહરમાંની પહેલી એક ધમી અને પછીની એક ધમી) કુલ આ જે ધમીનું વિજય નામે મુદ્ધત્ત કહેવાય છે, તે સર્વ કાર્યને સાધે છે.”

सायंकाली संध्याना समये पण विजय योग आय ठे. ते विषे हर्षप्रकाशमां आ प्रमाणे कह्युं ठे.—

“ईसिसंग्रामश्कंतो किंचि उग्रिन्नतारुः ।

विजुः नाम जोगोऽयं सबकज्जप्पसाहुः ॥ १ ॥”

“कांश्च संध्याने उद्वंघन करी गयेलो तथा कांश्च ताराजुं जेमां उत्पन्न थया ठे एवो जे समय ते विजय नामनो योग कहेवाय ठे. ते सर्व कार्यने साधे ठे.”

लक्ष्मे प्रातःकाली संध्यामां पण यात्रा करवानुं इच्छुं ठे. कह्युं ठे के—

“आवश्यके तथा याने सौम्येऽस्ते निधनेऽपि वा ।

ब्रजेदर्कोदये वाऽपि मध्याह्ने वाऽविशंकितः ॥ १ ॥”

“तथा अवश्य यात्रा (प्रयाण) करवानी होय तो सूर्योदयसमये अथवा मध्याह्न-समये तात्कालिक लग्नकुंठलीमां सातमे अथवा आठमे स्थाने सौम्य ग्रह रह्यो होय तो-पण निःशंकपणे प्रयाण करवुं.”

प्रातःकाली संध्यानी “उषा” अने “त्रितार” एवी पण संज्ञा ठे. ते विषे पूर्णजज्ञ कहे ठे के—

“उषाज्जिधानं वरयोगमेवं, त्रितारमाहुर्मुनिवृन्दवन्द्याः ।”

“मुनिजना समूहने पण वांदवा योग्य एवा महात्माजुं उषा नामना श्रेष्ठ योगने त्रितार नामे पण कहे ठे.” वळी—“उषां प्रशंसयेर्गः” “गर्ग कहे ठे के उषा योग प्रशस्त ठे.”

आ सर्वे वचनोनुं तात्पर्य ए थयुं के त्रणे संध्याजुं प्रशस्त ठे. तथा—

“रात्रावार्ज १ तथैवाष्टौ पूर्वजज्ञपदादयः ए ।

आदित्य १० पुष्य ११ श्रुतयो १२ हस्ताद्याश्च त्रयः १५ क्रमात् ॥ १ ॥”

“रात्रिए अनुक्रमे पंदर क्षणो (मुहूर्त्तो) आ प्रमाणे जाणवा—आर्ज १, पूर्वाज्ञाज्ञ-पदशी आठ एटले पूर्वाज्ञाज्ञपद २, उत्तराज्ञाज्ञपद ३, रेवती ४, अश्विनी ५, जरणी ६, कृत्तिका ७, रोहिणी ८, अने मृगशीर्ष ९, आदित्य (पुनर्वसु) १०, पुष्य ११, श्रवण १२, हस्तादिक त्रण एटले हस्त १३, चित्रा १४ अने स्वाति १५.”

“यस्मिन् धिष्ण्ये यच्च कर्मोपदिष्टं, तद्वैवज्ञैस्तन्मुहूर्त्तेऽपि कार्यम् ।

दिक्शूलाद्यं चिन्तनीयं समस्तं, तद्वहंरुः पारिघश्च क्षणेषु ॥ २ ॥”

“जे नक्षत्रमां जे कार्य करवानुं कह्युं ठे, ते कार्यने ज्योतिषना जाणनाराजुं ते मुहूर्त्तमां पण करवुं, परंतु ते मुहूर्त्तोमां पण नक्षत्रनी ज जेम दिक्शूल विगेरे एटले नक्षत्र दिक्शूल अने कीला विगेरे कहेवामां आवशे ते सर्वनो विचार करवो. एटले के जे दिशामां ते दिक्शूलादिक उत्पन्न थयुं होय ते दिशामां प्रयाण न करवुं. तथा चर, स्थिर

विगेरे नक्षत्रना सात प्रकारो कहा ठे ते आ नक्षत्र संबंधी द्वाणने विषे पण इष्ट कार्यने अनुसरीने विचारवा. तथा परिधंदरु के जे आगळ कहेवामां आवशे ते पण नक्षत्रनी ज जेम विचारीने यात्रादिक कार्य करवां.” आ प्रमाणे रत्नमाळा ज्ञाप्यमां कहुं ठे.

पोराणिक द्वाणोनां नामो तो आ प्रमाणे कहेवां ठे —

“रौद्रः १ श्वेतो २ मैत्र ३ श्वारजः ४ पञ्चमस्तु सावित्रः ५ ।

वैराजो ६ गान्धर्व ७ स्तथाजिजि ८ रोहिण ए वलौ १० च ॥ १ ॥

विजयो ११ इथ नैर्ऋताख्यो १२ माहेन्जो १३ वारुणो १४ जगश्चैव १५ ।

एते पुराणकथिता दिवसमुहूर्त्तास्तथाजिजित्कुतपः ॥ २ ॥

अजिजि १ विजयो २ मैत्रः ३ सावित्रो ४ वलवान् ५ सितः ६ ।

वैराजश्चेति ७ सप्त स्युः द्वाणाः सर्वार्थसाधकाः ॥ ३ ॥”

“पुराणमां कहेवा दिवसना द्वाणोना नामो आ प्रमाणे ठे.—रौद्र १, श्वेत २, मैत्र ३, श्वारज ४, पांचमो सावित्र ५, वैराज ६, गान्धर्व ७, अजिजित् ८, रोहिण ९, वल १०, विजय ११, निर्ऋत १२, माहेन्ज १३, वारुण १४ अने जग १५ तथा अजिजित् कुतप एतळे आवसुं मुहूर्त्त ठे आ सर्वे द्वाणोमा अजिजित् १, विजय २, मैत्र ३, सावित्र ४, वलवान् (वल) ५, सित (श्वेत) ६ अने विराज ७, ए सात द्वाणो सर्वे कार्यना साधक ठे.”

“रौद्रो १ गन्धर्वो २ अर्थप ३ श्वारणाख्यो ४,

वायु ५ वही ६ राक्षसो ७ धातु ८ सौम्यौ ९ ।

ब्रह्मा १० जीवः ११ पौष्ण १२ विष्णु १३ समीरो १४,

रात्रावेते नैर्ऋताख्यः १५ द्वाणोऽन्यः ॥ ४ ॥”

“रात्रिना द्वाणो अनुक्रमे आ प्रमाणे ठे —रौद्र १, गंधर्व २, अर्थप ३, श्वारण वायु ५, वही ६, राक्षस ७, धाता ८, सौम्य ९, ब्रह्मा १०, जीव ११, पौष्ण १२, १३, समीर १४ अने नैर्ऋत १५” आ प्रमाणे बहु उपयोगी होवाथी द्वाणो विस्तारथी कहो

प्रथमनुं अने पत्नीना पण दौरने आथ्रीने वर्ज्य वखत कहे ठे —

अन्यक्तस्नाताशितनूपितयात्रारणोन्मुखैः दौरम् ।

विद्यादिनिशासन्ध्यापर्वसु नवमेऽहि च न कार्यम् ॥ ३२ ॥

अर्थ—अन्यजन (तैलमर्दन विगेरे) करवुं होय, स्नान करवुं होय, जोजन होय, आचूषण पहेर्या होय, तथा यात्रामां अने रणसंग्राममा तैयार थयो होय, दौर करावुं नहीं. तथा विद्यारत्नने दिवसे, रात्रिसमये, त्रणे सव्य.

दीवाली विगेरे पर्व दिवसे तथा नवमे दिवसे एटले पूर्वे द्यौर करावुं होय ते दिवसथी गणतां नवमे दिवसे द्यौर करावुं नहीं. अहीं “नवम” शब्दे करीने नोम तिथिनो अर्थ करवो नहीं, कारण के नोम रिक्ता तिथि ठे अने रिक्ता तिथिनुं वर्जन तो प्रथम कही गया ठे, तेथी जे दिवसे पूर्वे द्यौर करावुं होय ते दिवसथी गणतां जे नवमो दिवस आवे ते दिवसे बीजी वारनुं द्यौर करावुं नहीं. आ नवमा दिवसनो निषेध केवल द्यौरमां ज ठे एम नथी, परंतु गृहप्रवेशादिकमां पण नवमा दिवसनो निषेध ठे. ते विषे लख कहे ठे के—

“निर्गमान्नवमे चाहि प्रवेशं परिवर्जयेत् ।

शुक्ले नक्षत्रयोगेऽपि प्रवेशाद्यापि निर्गमम् ॥ १ ॥”

“प्रयाण करवाना दिवसथी गणतां नवमे दिवसे नक्षत्र योग शुक्ल ठतां पण पुरप्रवेशादिक करवो नहीं, तेमज प्रवेश कर्या पढी नवमे दिवसे प्रयाण पण करवुं नहीं.”

आ नियम मांगलिक (सामान्य) द्यौरने माटे कह्यो ठे. अमांगलिक (सूतक विगेरेनुं) द्यौर तो नवमे दिवसे पण आय ठे. “नीचे आसन नाख्या विना द्यौर करावुं नहीं” एम लख कहे ठे.—

षट्कृत्तिकोऽष्टवैरश्चस्त्रिमैत्रश्चतुरुत्तरः ।

पञ्चपैत्रः सकृन्मूलः द्यौरी वर्ष न जीवति ॥ ३३ ॥

अर्थ—लगोलग ठ कृत्तिकामां द्यौर करावनार, ए ज रीते आठ रोहिणीमां, त्रण अनु-राधामां, चार उत्तरामां, पांच मघामां अने एक मूल नक्षत्रमां द्यौर करावनार माणस एक वर्ष सुधी जीवे नहीं.

गणिविद्यामां तो कृत्तिका, विशाखा, मघा अने ज्येष्ठा ए चार नक्षत्रोमां ज लोच-कर्मने निषेध कर्यो ठे. विशेष ए ठे जे—

“सर्वदापि शुक्लं द्यौरं राजाज्ञामृतिसूतके ।

बन्धमोक्षे मखे दारकर्मतीर्थव्रतादिषु ॥ १ ॥”

“राजानी आज्ञाए, मृत्युसूतकमां, बंधनथी मुक्त अयो होय त्यारे, यज्ञमां, स्त्रीना कार्यमां, तीर्थमां अने व्रतादिकमां (व्रतादिकना प्रारंभमां) द्यौरकर्म करावुं ए सर्वदा एटले सर्वे वार अने नक्षत्रोमां शुक्ल ठे.” अहीं स्त्रीना कार्यमां जे कह्युं ठे ते कोइना कुळनो आचार ठे, एटले के जेना कुळनो रीवाज होय तेने आश्रीने ठे.

हवे राजाने आश्रीने द्यौरकर्म कहे ठे.

श्मश्रुकर्म नरेन्द्राणां पञ्चमे पञ्चमेऽहनि ।

द्यौरत्रेषु नखोद्धेखो व्यर्के क्रूरे विशेषतः ॥ ३४ ॥

અર્થ—હૌરનાં નદત્રોને વિષે ત્રીજી, પાંચમી અને સાતમી તારા વિગેરે ન હોય ત્યારે કૂર વાર (સૂર્ય, શનિ, મંગલ) ને દિવસે પણ શુક્ર ગ્રહની કાઠહોરાને વિષે પાંચમે પાંચમે દિવસે રાજાઠણે ઇમશ્રુકર્મ (દાદી મુતનું હૌર) કરાવવું. નવ કપાવવામાં પણ આ જ સમય લેવો, પણ એક રવિવાર તજવો, અને શનિ તથા મંગલ અને તેની હોરા વિશેષે કરીને ગ્રહણ કરવી.

હવે વિદ્યારંજનું મુહૂર્ત કહે છે.—

વિદ્યાં સુરાધ્યાપકરાજપુત્રસિતાર્કવારેપુ સમારંજેત ।

પૂર્વાશ્વિનીમૂલકરત્રયેપુ, શ્રુતિત્રયે વા મૃગશ્વકે વા ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—ગુરુ, બુધ, શુક્ર અને રવિવારે ત્રણે પૂર્વા, અશ્વિની, મૂલ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતતારકા, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અશ્લેષા, આઠઠાં નદત્રોમાં વિદ્યાનો આરંજ કરવો શ્રેષ્ઠ છે. અહીં શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને શતતારકા એ ત્રણે વદલે કેટલાક એક શ્રવણ જ લેવાનું કહે છે. ધનિષ્ઠા અને શતતારકાનો નિપેધ કરે.

વિદ્યારંજમાં વારોનું ફલ વ્યવહારસારમા આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“વિદ્યારંજે નૃણા વારા કુર્વંતે જાતકરાદયઃ ।

આયુ ૧ જાંઘ્યં ૨ મૃતિ ૩ લક્ષ્મી ૪ બુદ્ધિ ૫ સિદ્ધિ ૬ ચ પશ્ચતામ્ ૭ ॥”

“વિદ્યાના આરંજમાં મનુષ્યોને સૂર્યાદિક વારો આ પ્રમાણે અનુક્રમે ફલ આપે છે. રવિવારે વિદ્યારંજ કર્યો હોય તો આયુષ્ય, સોમે જન્મતા, મંગલે મરણ, બુધે લક્ષ્મી, બુદ્ધિ, શુક્રે સિદ્ધિ અને શનિએ મરણ”

હવે નદીનું (નાંદ માંડવાનું) મુહૂર્ત કહે છે —

નિયમાલોચનાયોગતપોનન્ધ્યાદિ કારયેત્ ।

મુક્ત્વા તીક્ષ્ણોગમિશ્રાણિ વારૌ ચારશનૈશ્વરૌ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—નિયમ એટલે સમકિત અથવા વાર વ્રતો વિગેરે હચ્ચરવાં તે, આલોચના ધર્મગુરુની પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત માગવા માટે પોતાનું પાપ પ્રકાશવું તે, યોગ શ્રુતનું કરવા માટે વિશેષ પ્રકારનો તપવિધિ, તપ એટલે સિદ્ધાંતમા કહેલા શ્રેણી આ પ્રકારના તપ, આ સર્વે નિયમાદિકની નદી વિગેરે એટલે નાંદ માંડવી અથવા કાઠ પણ ધર્મોત્સવાદિક કાર્ય કરવું તે તીક્ષ્ણ, હ્રય અને મિશ્ર નદત્રોને વર્જીને નદત્રોમા તથા મંગલ અને શનિને વર્જીને વીજા વારોમા કરવું. વિશેષ એ છે જે—

“શાન્તિકં પૌષ્ટિકં કાર્ય ફેજ્યશુકાર્કવાસરે ।

કન્યાવિવાહનદત્રે પુષ્યાશ્વિશ્રવણે તથા ॥ ૧ ॥”

“बुध, गुरु, शुक्र अने रविवारे तथा कन्याविवाहनां नक्षत्रो उपरांत पुष्य, अश्विनी अने श्रवण नक्षत्रमां शांतिक तथा पौष्टिक कार्यों करवां.”

हवे प्राये करीने ब्राह्मणादिक वर्णोंने आश्रीने पंदर श्लोकोवमे संस्कारो कहे ठे. तेमां प्रथम मौंजीबंध (कटिमेखळाबंध एटले उपनयन) नो संस्कार कहे ठे.—

मौंजीबन्धोऽष्टमे गर्जाज्जन्मतो वाऽग्रजन्मनाम् ।

राज्ञामेकादशे च स्याद्दत्तसरे द्वादशे विशाम् ॥ ३७ ॥

अर्थ—मौंजीबंधनुं कर्म ब्राह्मणने गर्जथी अथवा जन्मथी आठमे वर्षे आय ठे. क्षत्रियने अगीयारमे वर्षे अने वैश्यने बारमे वर्षे आय ठे. ब्राह्मणने दशमे वर्षे पण मौंजी-बंध करवामां आवे ठे, तेमां जे प्रमाणे कुळाचार होय ते प्रमाणे करबुं.

शाखाधिपे बलोपेते केन्द्रस्थेऽहि च तस्य वा ।

बले सूर्येन्दुजीवानां वर्णनाथे बलीयसि ॥ ३८ ॥

माघादौ पञ्चके मासां पौष्णाश्विन्योः करत्रये ।

श्रुतिद्वये मृगादित्यपुष्येषूपनयः श्रिये ॥ ३९ ॥ युग्मम् ॥

अर्थ—शाखाधिप (वेदाधिप गुरु, शुक्र, मंगळ अने सूर्य) ठ प्रकारादिकथी बळवान् होय तथा केंद्रस्थानमां रह्यो होय त्यारे उपनय (यज्ञोपवीत) संस्कार करवो, केमके शाखाधिप निर्वळ होय तो वर्णसंकर प्रजा अवानो संजव ठे. तथा ते शाखाधिपना ज वारमां उपनय संस्कार करवो. अहीं “तस्य वा” ए ठेकाणे वा शब्द कह्यो ठे तेथी एवं सूचवन कर्तुं के—जो लग्नना बळथी उपनयन करातुं होय तो शाखाधिपना वारमां लग्न ग्रहण करबुं. एटले के लग्नकुंमळीमां शाखाधिप बळवान् अइने केंद्रमां रहेलो करवो, अने जो मात्र दिनशुद्धिवेक ज संस्कार करवो होय त्यारे पण वार तो शाखाधिपनो ज लेवो. तथा सूर्य, चंद्र अने गुरु बळवान् होय त्यारे अथवा वर्णनो नाथ (गुरु अने शुक्र) बळवान् होय त्यारे उपनयन संस्कार करवो. अथवा तो “सूर्य, चंद्र अने गुरु बळवान् होय तो सर्वे वर्णना नाथो बळवान् ज ठे” एम दैवज्ञवद्वज्रमां कह्युं ठे. आ संस्कार माघ विगेरे पांच मास (जेठ सुधी)मां करवो. तथा रेवती, अश्विनी, हस्त, चित्रा, स्वाति, श्रवण, धनिष्ठा, मृगशीर्ष, पुनर्वसु अने पुष्य नक्षत्रमां करवो शुभ ठे.

पराजितेऽरिवेश्मस्थे नीचस्थेऽस्तंगते गुरौ ।

सितेऽपि चोपनीतः स्याद्भुतिस्मृतिबहिष्कृतः ॥ ४० ॥

अर्थ—जे ग्रहोनो योग अथेथी जे ग्रह दक्षिण दिशा तरफ जतो होय ते पराजित कहे-

વાય છે. તેમાં પણ “એક શુક્ર તો ઉત્તરમાં જતો હોય તો તે પરાજિત કહેવાય છે,” એમ વરાહ કહે છે. તેથી કરીને ગુરુ અને શુક્ર પરાજિત સ્થાનમાં રહ્યા હોય, શશુના સ્થાનમાં રહ્યા હોય, નીચ સ્થાને રહ્યા હોય અથવા અસ્તપામ્યા હોય અને તેવા સમયે જો ઉપનયન સંસ્કાર કર્યો હોય તો તે શ્રુતિ અને સ્મૃતિથી વહિષ્કૃત (રહિત) થાય છે.

ક્રમાદંશેષુ સૂર્યાદેઃ કૂરો ૧ મન્દો ૨ સ્તિપાતકી ૩ ।

પદ્મ ૪ યજ્ઞા ૫ ચ યજ્ઞા ૬ ચ મૂર્ખ ૭ શ્રોપનયાદ્ભવેત્ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—લગ્નમાં સૂર્યનો નવાંશ રહ્યો હોય અને ઉપનયન કર્યું હોય તો તે કૂર થાય છે. ચંદ્રનો નવાંશ હોય તો તે મંદ થાય છે, મંગલનો નવાંશ હોય તો અત્યંત પાપી થાય. બુધનો હોય તો હુશિયાર થાય, ગુરુનો હોય તો યજ્ઞ (યજ્ઞ કરનાર) થાય, શુક્રનો હોય તો પોણ યજ્ઞા થાય અને શનિનો નવાંશ લગ્નમાં હોય તો તે મૂર્ખ થાય છે.

ચતુષ્ટયેઽર્કાદિપુ રાજસેવી ૧ સ્પૈશ્યવૃત્તિઃ ૨ ક્રમતોઽસ્ત્રવૃત્તિઃ ૩ ।

અધ્યાપકઃ ૪ કર્મસુ પદ્મસુ વિદ્વાન્ ૫ વિદ્યાર્થયુક્તો ડન્ત્યજસેવકશ્ચ ૭ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—કેન્દ્રસ્થાનમાં સૂર્ય હોય તો તે રાજસેવક થાય છે, ચંદ્ર હોય તો વૈશ્ય વૃત્તિ વાળો પટલે કૃપિ, પશુપાલ વિગેરે વૃત્તિવાળો થાય છે, મંગલ હોય તો શસ્ત્રની વૃત્તિ વાળો થાય છે. બુધ હોય તો અધ્યાપક થાય, ગુરુ હોય તો ૪ કર્મમાં વિદ્વાન્ થાય, શુક્ર હોય તો વિદ્યાવાન્ અને ધનવાન્ થાય તથા શનિ હોય તો અંત્યજનો (ચંચાલનો) સેવક થાય. કેન્દ્રમાં એકથી વધારે ગ્રહ હોય તો જે ગ્રહ અધિક વલવાન્ હોય તેનું ફલ કહેવું. ૫ રીતે સર્વત્ર જાણવું.

લગ્ને ગુરૌ ત્રિકોણે સિતે સિતાંશે વિધૌ ચ વેદજ્ઞઃ ।

જવતિ યમાંશે ગુરુસિતલગ્નેષુ જન્નો વિશીલશ્ચ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—લગ્નમાં ગુરુ હોય, ત્રિકોણમાં શુક્ર હોય તથા શુક્રના અંશમાં ચંદ્ર હોય પટલે કે ગમે તે સ્થાને રહેલો ચંદ્ર શુક્રના નવાંશમાં રહ્યો હોય, તો તે વેદને જાણનાર થાય છે, તથા ગુરુ, શુક્ર અને લગ્ન શનિના અંશમાં રહ્યા હોય તો તે જન્મ (મૂર્ખ) અંશીલ રહિત તથા કૃતઘ્ની થાય છે.

વિધિગુરુશુક્રેઃ સાર્કૈર્ધનગુણહીનઃ કુજાન્વિતેઃ કૂરઃ ।

સવૃથૈર્બુધઃ સશૌરૈઃ સ્યાદુપનીતોઽલસો વિગુણઃ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—ચંદ્ર, ગુરુ અને શુક્ર જો સૂર્ય સાથે રહ્યા હોય અને ઉપનયન કર્યું હોય તો ધન અને ગુણથી રહિત થાય, મંગલની સાથે રહ્યા હોય તો તે કૂર થાય, બુધ સાથે

रह्या होय तो विघ्न आय, अने शनि साथे रह्या होय तो ते आळसु अने गुणहीन आय ठे. आ श्लोक राज्याभिषेकना लग्नमां पण दागु पमे ठे.

चन्द्रे षष्ठाष्टमे मृत्युमूर्खत्वमथवा वटोः ।

व्रतमोक्षेऽथ केशान्ते चौले चैवंविधो विधिः ॥ ४५ ॥

अर्थ—चंद्र ठे के आठमे होय तो वटुकुं मरण आय अथवा ते मूर्ख रहे. व्रतना मोक्षमां (मौजीबंधन ठोरवामां), केशान्त (मुंरुन)मां अने चौल कर्ममां के जे पोतपोताना कुळना आचार प्रमाणे पहेले अथवा त्रीजे वर्षे करवामां आवे ठे तेमां पण आ प्रमाणे ज (एटले उपरना सामा आठ श्लोकमां कह्या प्रमाणे ज) विधि जाएवो.

हवे अग्निस्थापन (अग्निहोत्र)नुं मुहूर्त कहे ठे.

वहेः परिग्रहं प्राहुः कृत्तिकारोहिणीमृगैः ।

उत्तरात्रितयज्येष्ठापुष्यपौष्णद्विदैवतैः ॥ ४६ ॥

अर्थ—कृत्तिका, रोहिणी, मृगशीर्ष, त्रण उत्तरा, ज्येष्ठा, पुष्य, रेवती अने विशाखा नक्षत्रमां अग्निनुं स्थापन कहुं ठे.

केन्द्रोपचयधीधर्मेष्वरकेन्द्रुङ्गसुरार्चितैः ।

शेषैस्त्रिषड्दशायस्थैरादध्याज्जातवेदसम् ॥ ४७ ॥

अर्थ—सूर्य केंद्रस्थानमां (१-४-७-१०) रह्यो होय, चंद्र उपचय (३, ६, १०, ११) स्थानमां रह्यो होय, बुध पांचमे रह्यो होय, गुरु नवमे रह्यो होय, अने वीजा ग्रहो (मंगळ, शुक्र, शनि) त्रीजे, ठे, दशमे अने अगीयारमे रह्या होय त्यारे अग्नि स्थापन करवो.

उदयेऽथ नवांशे वा राशीनां जलचारिणाम् ।

उदयस्थे च शीतांशोर्वहिरहाय शाम्यति ॥ ४८ ॥

अर्थ—जलचर राशिर्जना (कर्क, मकर, कुंज, मीन) उदयमां अथवा नवांशमां अने चंद्रना उदयमां अग्नि तरत ज बुझाइ जाय ठे.

क्रूराः कुर्युर्धने निःस्वमाढ्यं सन्तोऽन्नदं विधुः ।

हन्युश्चिद्रे ग्रहाः सर्वे लग्ने च झयमौ द्विजम् ॥ ४९ ॥

अर्थ—अग्निआधाननी कुंरुळीमां जो वीजा स्थानमां क्रूर ग्रह रह्या होय तो ते ब्राह्मणने निर्धन करे ठे, अने सौम्य ग्रह रह्या होय तो धनाढ्य करे ठे, तथा चंद्र रह्यो होय तो ते ब्राह्मणने अन्नदातार करे ठे. वळी आठमा स्थानमां कोइ पण ग्रह रह्यो होय तो तेनुं मरण आय ठे, तथा लग्नमां के चंद्रनी साथे बुध अने शनि रह्या होय तो

पण ते ब्राह्मण मरण पामे ठे एम रत्नमाला जाण्यमां कहुं ठे. आठमा स्थाने रहेला ग्रहो विषे आ प्रमाणे विशेष जाणवुं के—आठमे स्थाने चंद्र रह्यो होय तो ते ब्राह्मणी स्त्रीनुं मरण थाय, मंगळ होय तो ब्राह्मणनुंज मरण थाय, रवि, गुरु के शनि होय तो ते ब्राह्मण असाध्य रोगशी पीमा पामे, अने बुध के शुक्र रह्या होय तो कांइ पण फळ थाय नहीं. लघ्न तो लग्नमा रहेला ग्रह विषे आ प्रमाणे कहे ठे के—“लग्नमा अथवा चंद्रनी साथे बुध के शनि रह्यो होय तो लोकाग्निनी साथे ते अग्निनो संग थाय ठे. अर्थात् अग्नि उत्पन्न थाय ठे.”

जितैरस्तमितैर्नीचशत्रुदैत्रगतैरपि ।

सोमजौमसुराचार्यैराहिताग्निर्नन्दति ॥ ५० ॥

अर्थ—सोम, मंगळ अने गुरु जो पराजय पाम्या होय, अस्त पाम्या होय, नीच स्थाने रह्या होय के शत्रुना घरमां रह्या होय तो अग्निनुं आधान करनार सुखी थतो नथी.

चन्द्रेऽर्के वा त्रिशत्रुस्ये लग्ने धनुषि वा गुरौ ।

मेपस्थे खा १० स्त ७ गे वारे यज्वा स्यादात्तपावकः ॥ ५१ ॥

अर्थ—अग्निआधाननी कुम्भीमा चंद्र के सूर्य त्रीजे के ठे स्थाने रह्यो होय, लग्नमा के धन राशिमा गुरु रह्यो होय, अने मंगळ मेप राशिमा के दशमा अथवा सातमा स्थानमा रह्यो होय तो अग्निनुं आधान करनार ब्राह्मण याज्ञिक थाय ठे.

। इति विप्राद्यधिकारः ।

हये नवां वस्त्र पहरेवानुं मुहूर्त्त कहे ठे —

नववाससः प्रधानं वासवपौष्णाश्विनादितिष्ठितये ।

करपञ्चकध्रुवेषु च बुधगुरुशुक्रेषु परिधानम् ॥ ५२ ॥

अर्थ—बुध, गुरु अने शुक्रवारे घनिष्ठा, रेवती, अश्विनी, पुनर्वसु, पुष्य, हस्त, चित्रा, स्वाति, विशाखा, अनुराधा, तथा ध्रुव एटले रोहिणी, उत्तराषाढा, उत्तराफाल्गुनी अने उत्तराज्ञापद, आ नक्षत्रोमांशी कोइ पण नक्षत्र होय, ते दिवसे नवां वस्त्र पहरेवा शुभ ठे कहुं ठे के—

“नष्टप्राप्ति १ स्तदनुमरणं २ वहिदाहो ३ऽर्थसिद्धि ४-

आखोर्जीति ५ मूर्तिरथ ६ धनप्राप्ति ७ रथगमश्च ८ ।

शोको ए मृत्यु १० नरपतिजयं ११ संपदः १२ कर्मसिद्धि १३-

विद्यावाप्तिः १४ सदशन १५ मयो बलजत्वं जनानाम् १६ ॥ १ ॥

मित्राप्ति १७ रम्बरहृतिः १८ सखिद्वन्द्वुतिश्च १९,
रोगो २०ऽतिमिष्टमशनं २१ नयनामयश्च २२ ।
धान्यं २३ विषोद्भवजयं २४ जलज्जी २५ धनं २६ च,
रत्नाप्ति २७ रम्बरधृतेः फलमश्विजात् स्यात् ॥ २ ॥”

“नवां वस्त्र धारण करवामां अश्विनी नक्षत्राथी नीचे प्रमाणे अनुक्रमे फल आय ठे. अश्विनी नक्षत्रमां वस्त्र धारण करे तो नाश पामेदी वस्तुनी प्राप्ति आय ठे १, जरणीमां धारण करे तो तरत ज मरण आय २, कृत्तिकामां अग्निदाह आय ३, रोहिणीमां अर्थनी सिद्धि आय ४, मृगशिरमां उंदरनो जय आय ५, आर्द्रां मरण आय ६, पुनर्वसुमां धननी प्राप्ति ७, पुष्यमां अर्थनी (धननी) प्राप्ति ८, अश्लेषामां शोक ९, मघामां मृत्यु १०, पूर्वाषाढगुनीमां राजानो जय ११, उत्तराषाढगुनीमां संपत्तिनी प्राप्ति १२, हस्तमां कार्यसिद्धि १३, चित्रामां विद्यानी प्राप्ति १४, स्वातिमां सारुं जोजन १५, विशाखामां माणसोनी प्रीति १६, अनुराधामां मित्रनी प्राप्ति १७, ज्येष्ठामां वस्त्रनी चोरी १८, मूलमां जलमां रुबे १९, पूर्वाषाढामां रोग २०, उत्तराषाढामां अत्यंत मिष्ट जोजन २१, श्रवणमां नेत्रनो व्याधि २२, धनिष्ठामां धान्यनी प्राप्ति २३, शतजिषकमां विषनो जय २४, पूर्वाज्यापदमां जलनो जय २५, उत्तराज्यापदमां धननी प्राप्ति २६, अने रेवतीमां नवुं वस्त्र पहेरवाथी रत्ननी प्राप्ति आय ठे २७.”

व्यवहारप्रकाशमां कह्युं ठे के—“केवल श्वेत वस्त्रने माटे ज आ नियम नथी, पण रातां वस्त्रने माटे पण उपर गणावेलां ज नक्षत्रो शुच ठे.” व्यवहारसारमां तो एम कह्युं ठे जे—“रातां वस्त्र धारण करवामां पुरुषने पण जे नक्षत्रो स्त्रीजने माटे कहेवामां आवशे ते ज शुच ठे, अने आ उपर गणावेलां नक्षत्रो तो श्वेत वस्त्रने ज आश्रीने ठे.” हवे वारने आश्रीने आ प्रमाणे फल जाणवुं.—

“नवाम्बरपरीजोगे कुर्वन्त्यर्कादिवासराः ।

जीर्णं १ जलार्द्रं २ शोकं ३ च धनं ४ ज्ञानं ५ सुखं ६ मलम् ७ ॥ १ ॥”

“नवां वस्त्र धारण करवामां रवि विगेरे वारो अनुक्रमे जीर्ण १, जलार्द्र २, शोक ३, धन ४, ज्ञान ५, सुख ६ अने मल (मेलापणुं) ७, आ प्रमाणे फल आपे ठे.” नवो कंवल धारण करवामां रवि पण शुच ठे एम कहेलुं ठे. केदलाक आचार्यो कहे ठे के—

“व्यापार्यते रवौ पीतं बुधे नीलं शनौ शितिः ।

गुरुजार्गवयोः श्वेतं रक्तं मंगलवासरे ॥ १ ॥”

अर्थ—कोरुं वस्त्र ठाण, अंजन के कादववने लींपाय, फाटे के दाफे तो तेनुं शुच ते अशुच फळ वधारे ठे अने जोगवेल वस्त्र ठाण, अंजन के कादववने लींपाय, फाटे के दां तो तेनु शुच के अशुच फळ अह्य ठे.

विशेष आ प्रमाणे ठे.—

“वेदाकृतिः श्रिये स्याद्वज्रादिसमा गतापि रहोऽंशे ।

काकोलूकादिसमा न देवजागाश्रिताऽपि पुनः ॥ १ ॥”

“ते वस्त्रना वेद (फाटेला के वळेला)नी आकृति उत्र विगेरेना जेवी होय तो ते राक्षसना जागमां होवा उतां पण लक्ष्मीने माटे ठे—शुच ठे, अने कागना के घुवरुना जेवी आकृति होय तो ते देवना जागमां रह्या उता पण अशुच ज ठे.”

हवे कया मुहूर्तमां गथेलुं ज्य पाठुं सुलज थाय ठे ? अथवा कया मुहूर्त आपण विगेरे करवी ? ते कहे ठे.—

सुलजं स्वं जवेन्यस्तं निखातं दत्तमेव वा ।

मृदुश्रुतित्रयादित्यलघुजेपु शुभेऽहनि ॥ ५७ ॥

अर्थ—मृदु (चित्रा, अनुराधा, रेवती, मृगशिर), श्रवण, धनिष्ठा, शतजिपक्, पुनर्वसु अने लघु (पुष्य, अजिजित्, हस्त, अश्विनी), ए नक्षत्रोमां तथा शुच दिवसे एटले मंगळ अने शनि विनाना बीजा वारे धननो न्यास कर्यो होय (एटले थापणमां के वेपार विगेरेमां मूक्युं होय), पृथ्वी विगेरेमां दाव्युं होय, व्याजे आप्युं होय तथा अजाणतां खोवाइ गर्गुं होय तो ते धन पावु फरीने सुलज ठे, एटले फरीथी मळी शके ठे.

विशेष ए ठे जे—“क्षणदानमथादानं क्षिप्रधिप्पयैर्विधीयते ।” क्षण देवुं अने लेवुं ए क्षिप्र (पुष्य, अजिजित्, हस्त अने अश्विनी) नक्षत्रमा शुच ठे. वळी कहुं ठे के—

“निधिलब्धधनविवर्धनमादित्याद्वाहृतः करात् पौष्णात् ।

दितये श्रवणत्रितयोत्तरासु मित्राधिदेवे च ॥ १ ॥”

“निधिनी प्राप्ति अने धननी वृद्धि पुनर्वसु, पुष्य, रोहिणी, मृगशिर, हस्त, रेवती, अश्विनी, श्रवण, धनिष्ठा, शतजिपक्, उत्तराफाट्गुनी, उत्तरापाढा, उत्तराजाड-पद, अनुराधा अने अजिजित् ए नक्षत्रोमां शुचकारक ठे.”

हवे गयेली वस्तु पाठी मळशे के नहीं ते कहे ठे.—

नष्टं चतुर्गिरन्धाद्यैर्गृहेत्पूर्वादिपु क्रमात् ।

तच्चाप्यते सुखा १ यत्ता २ तच्चात्तैव ३ न सापि च ॥ ५८ ॥

अर्थ—अंधादिक चार नक्षत्रोमा गयेली बीज अनुक्रमे पूर्वादिक दिशामा गइ ठे

एम जाणवुं, अने ते चीज सुखेथी मळे, यत्नथी मळे, तेनी खबर मळे अने खबर पण न मळे, ए रीते अनुक्रमे तेनुं फळ जाणवुं.

सुखेथी मळे एटले समीपे ज ते वस्तु रही ठे, दूर गइ नथी एम जाणवुं. “आंधळां नक्षत्रमां गयेली वस्तु बधी पाठी मळे ठे अने काणां नक्षत्रमां गयेली अर्धी पाठी मळे ठे” एम केटलाक कहे ठे. वळी बीजा केटलाक कहे ठे के—“आंधळुं नक्षत्र पण जो वे पाद के चार पादनुं होय तो गयेली वस्तु दुःखे करीने पाठी मळे ठे, पण जे नक्षत्रो त्रण पादवाळां ठे एटले एक पादे लंगमां ठे तेवां देखतां नक्षत्रोमां पण गयेली वस्तु पाठी मळी शके ठे.”

हवे आंधळां काणां विगेरे नक्षत्रोनी संज्ञा कहे ठे.—

रेवत्यादिचतुष्केषु नामानि प्रतिज्ञं जगुः ।

अन्ध १ माकेकरं २ चिह्नं ३ सुलोचन ४ मिति क्रमात् ॥६०॥

अर्थ—रेवती नक्षत्रथी चार चार नक्षत्रोमां दरेक नक्षत्रनां नाम अनुक्रमे आंधळुं, आकेकर (काणुं), चिह्न (चीपमावाळुं) अने सुलोचन (देखतुं) ए प्रमाणे कहां ठे.

आंधळां, काणां विगेरे संज्ञा तथा तेमां गयेली वस्तुनी दिशा तथा ते वस्तु मळशे के नहीं ते जाणवानुं कोष्टक.—

संज्ञा.	अध्यावीश नक्षत्रोनां नामो.							दिशा.	फळ.
आंधळां	रेवती	रोहिणी	पुष्य	उत्तराफा०	विशाखा	पूर्वाषाढा	धनिष्ठा	पूर्व	शीघ्र मळे
काणां	अश्विनी	मृगशिर	अश्लेषा	हस्त	अनुराधा	उत्तराषाढा	शतभिषक्	दक्षिण	यत्नथी मळे
चिह्नां	भरणी	आर्द्रा	मघा	चित्रा	ज्येष्ठा	अभिजित्	पूर्वाभाद्रपद	पश्चिम	खबर मळे
देखतां	कृत्तिका	पुनर्वसु	पूर्वाफा०	स्वाति	मूल	श्रवण	उत्तराभाद्रपद	उत्तर	खबर पण न मळे.

दिनशुद्धिकार आ प्रमाणे कहे ठे.—

“रविरिंका ठ बाळा बारस तरुणाय नव परे थेरा ।

तरुणेहिं जाइ थेरेहिं न जाइ बाळे जमइ पासे ॥ १ ॥”

“रविना नक्षत्रथी ठ नक्षत्र बाळक ठे, त्यारपत्नीनां बार नक्षत्र जुवान ठे अने त्यार-पत्नीनां नव नक्षत्रो वृद्ध ठे. तेमां जुवान नक्षत्रमां गयेली वस्तु जाय-पत्नी आवे नहीं, वृद्ध नक्षत्रमां वस्तु जाय नहीं एटले पाठी आवे खरी, अने बाळ नक्षत्रमां गयेली वस्तु पासे ज जमे ठे एटले के दूर जती नथी.”

हवे प्रेत (मरेलानुं) कर्मनुं मुहूर्त्त कहे ठे.

न प्रेतकर्म कुर्वीत यमले सत्रिपुष्करे ।

क्रूरमिश्रध्रुवार्द्रासु तथा मूलानुराधयोः ॥ ६१ ॥

अर्थ—प्रेतकार्य आटलां नहन्नोमां करवुं नहीं.—यमलयोगमां, पंचकमां, त्रिपुष्कर-योगमां, क्रूर (जरणी, त्रणे पूर्वा अने मघा)मां, मिश्र (विशाखा अने कृत्तिका)मां, ध्रुव (त्रण उत्तरा अने रोहिणी)मां, आर्द्रामां, मूलमां तथा अनुराघामां वली “रवि तथा मंगळ वारनो पण त्याग करवो” एम दिनशुद्धिमां कहुं ठे. वली अन्य ग्रंथमां आ प्रमाणे कहुं ठे—

“पुण्याश्विनी स्वातिहस्ता ज्येष्ठा श्रवणरेवती ।

एषु प्रेतक्रिया कार्या रविवारं विना बुधैः ॥ १ ॥

“पुण्य, अश्विनी, स्वाति, हस्त, ज्येष्ठा, श्रवण अने रेवती, आटलां नहन्नोमां रविवार विना बीजा वारे काह्या पुरुषोए प्रेतक्रिया करवी ”

मृते साधौ पञ्चदशमुहूर्त्तैर्नैव पुत्रकः ।

एकस्त्रिंशन्मुहूर्त्तैस्तु क्षेप्यः शेषैस्तु जैरुजौ ॥ ६२ ॥

अर्थ—पंदर मुहूर्त्तवाळां नहन्नोमां साधुए काळ कर्यो होय तो पुत्रक करवो नहीं, (अज्जिजितमा पण करवो नहीं), त्रीश मुहूर्त्तवाळामां काळ कर्यो होय तो एक पुत्रक करवो, एटले एक पुत्रक करीने साधुनी पासे राखवो, अने संस्कारसमये तेने मध्यमां नाखवो एवी रीत ठे, तथा बाकीनां पीस्ताळीश मुहूर्त्तवाळां नहन्नोमां काळ कर्यो होय तो वे पुत्रक करवा.

हवे सर्पंश अयो होय ते जीवे के नहीं ? ते कहे ठे.—

सर्पदष्टः सुपर्णेन रक्षितोऽपि न जीवति ।

मूलार्द्राजरणीयुग्ममघाश्लेषाद्भैवतैः ॥ ६३ ॥

अर्थ—मूल, आर्द्रा, जरणी, कृत्तिका, मघा, अश्लेषा अने विशाखा नहन्नोमां सर्प-शंश अयो होय तो तेनी गरुड रक्षा करे तोपण ते जीवे नहीं, अने बीजां नहन्नोमां सर्पशंश अयो होय तो ते जीवे ठे.

विवेकविलासमां तो आ प्रमाणे कहुं ठे —

“मूलश्लेषामघाः पूर्वार्त्रयं जरणिकाश्विनी ।

कृत्तिकार्द्रा विशाखा च रोहिणी दष्टमृत्युदाः ॥ १ ॥

तिथयः पञ्चमी षष्ठ्यष्टमी नवमिका तथा ।

चतुर्दश्यप्यमावास्याऽहिना दष्टस्य मृत्युदाः ॥ २ ॥

दष्टस्य मृतये वारा जानुजौमशनैश्चराः ।

भातःसन्ध्यास्तसन्ध्या च संक्रान्तिसमयस्तथा ॥ ३ ॥”

“मूल, अश्लेषा, मघा, त्रणे पूर्वा, जरणी, अश्विनी, कृत्तिका, आर्द्रा, विशाखा अने

रोहिणी, आठवां नक्षत्रोमां सर्पमंश अयो होय तो ते मरण पामे ठे (१) तथा पांचम, षष्ठ, आठम, नोम, चौदश अने अमावास्या, आ तिथिउमां सर्पमंश अयो होय तो ते मरण पामे ठे (२) रवि, मंगळ अने शनिवारे तथा प्रातःकाळनी संध्या, सायंकाळनी संध्या अने संक्रांतिना समये सर्पमंश अयो होय तो ते मरण पामे ठे.” इत्यादि.

हवे मांदो माणस जीवशे के नहीं ? ते विषे कहे ठे.—

जातरोगस्य पूर्वार्द्रास्वातिज्येष्ठाहिजैर्मृतिः ।

जवेन्नीरोगता रेवत्यनुराधासु कष्टतः ॥ ६४ ॥

मासान्मृगोत्तराषाढे विंशत्यह्नां मघासु च ।

पक्षेण तु द्विदैवत्ये धनिष्ठाहस्तयोस्तथा ॥ ६५ ॥

जरणी वारुणश्रोत्रचित्रास्वेकादशाहतः ।

अश्विनीकृत्तिकारक्षोनक्षत्रेषु नवाहतः ॥ ६६ ॥

आदित्यपुष्याहिर्बुधरोहिण्यार्यमणेषु तु ।

सप्ताहादिह ताराया यदि स्यादनुकूलता ॥ ६७ ॥

अर्थ—त्रये पूर्वा, आर्द्रा, स्वाति, ज्येष्ठा अने अश्लेषामां रोग उत्पन्न अयो होय तो रोगीनुं मरण आय ठे. रेवती अने अनुराधामां रोग उत्पन्न अयो होय तो कष्टशी नीरोगी आय. मृगशिर अने उत्तराषाढामां रोग अयो होय तो एक महीने सारुं आय. मघामां अयो होय तो बीस दिवसे नीरोगी आय. विशाखा, धनिष्ठा के हस्तमां अयो होय तो मंदर दिवसे सारुं आय. अहीं वृज्जो कहे ठे के—“उत्तराषाढामां रोग अयो होय तो वे मासे मृत्यु आय अने अज्जिजितमां अयो होय तो वे मासे नीरोगी आय.” जरणी, शत-जिषक्, श्रवण अने चित्रामां व्याधि उत्पन्न अयो होय तो अगीयार दिवसे सारुं आय. अश्विनी, कृत्तिका अने मूलमां अयो होय तो नव दिवसे सारुं आय. पुनर्वसु, पुष्य, उत्तराजात्रपद, रोहिणी अने उत्तराफाट्गुनीमां अयो होय तो सात दिवसे सारुं आय. आ सर्व स्थळे तारानी अनुकूलता होय तो सारुं आय एम जाणवुं. “शुक्लेऽप्यासूत्थिते रोगे दीर्घकलेशोऽथवा मृतिः” “शुक्लपक्षे विषे पण त्रीजी, पांचमी के सातमी ताराउमां न उत्पन्न अयो होय तो घणो कलेश पामे अथवा मृत्यु पामे” एम कह्युं ठे.

अहीं प्रसंगशी मृत्युनुं ज्ञान लखे ठे.—

“आइच्चाइ धरे वि जुअंगह, पनरहमाहिगवेविणु अंगह ।

वारह बाहिरि तस्स य दिज्जइ, जीवियमरण फुमं जाणिज्जइ ॥ १ ॥”

“त्रण नामीवाळो सर्प करवो. तेमां सूर्य जे नक्षत्रमां होय ते नक्षत्र प्रथम मूकवुं,

अने तयारपटी अनुक्रमे वीजां नहत्रो मूकवां (अजिजित् गणवुं नहीं). तेमां नहत्रो नानी उपर आवे अने वार नहत्रो वहार रहे ए रीते सर्प करीने जीवित अथवा मरण स्पष्ट रीते जाणवुं

शुजंगनी स्थापना.

अहीं जे जे ग्रहो जे जे नहत्रोमां होय, ते ते ग्रहो ते ते नहत्र उपर मूकवा. पटी सूर्यना नहत्रथी रोगीना नामनहत्र सुधी गणवुं तेमां जो पहेली नानीमां एटखे पहेले. नवमे, तेरमे, एकवीशमे के पचीशमे रोगीनुं नहत्र होय तो मरण आय, जो बीजी नानीमां एटखे बीजे, आठमे, चौदमे, बीशमे के ठवीशमे रोगीनुं नहत्र होय तो घण कष्ट आय, अने रोगीनु नहत्र त्रीजी नानी उपर एटखे त्रीजे, सातमे, पंदरमे, ढंगणी शमे के सत्यावीशमे होय तो थोडुं कष्ट आय वाकीनां वार नहत्रो उपर रोगीनुं नहत्र होय तो आरोग्य आय अहीं शुजाशुज ग्रहना वेधथी पण शुजाशुज फल प्रकारे कहेवुं ”

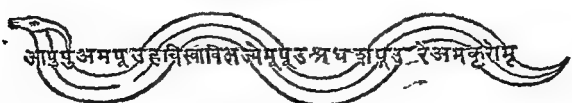
यतिवद्वज्रमां तो आ प्रमाणे ज शुजंगचक्रने स्थापवानुं कह्युं ठे, पण तेमां आर्चा न प्रथम मूकवानुं कहे ठे ते आ प्रमाणे —

“आर्चाद्यै पञ्चदशजिह्वाणि त्रीण्यन्तरा त्यजन् ।

त्रिनाम्निके चन्द्रा १ कर्क २ जन्म ३ वेधे न जीवति ॥ १ ॥”

“आंतरे आंतरे त्रण त्रण नहत्रोने तजीने आर्चा नहत्रथी पंदर नहत्रोने चक्रमां स्थापवां तेमां जो चंद्र, सूर्य अने रोगीना नामना नहत्रनो (ए त्रणेनो) वे धाय तो ते रोगी जीवे नहीं ”

त्रिनामी चक्रनी स्थापना.

व्याधि थवाने समये जो चंजनुं, सूर्यनुं अने रोगीनुं नहत्र एक नानी पर होय रोगीनुं मरण नीपजे.

दिनशुद्धि ग्रथमां तो त्रण त्रण नहत्रनो त्याग कर्या विना ज आर्चाथी त्रिनामी चक्रनी स्थापना तथा फल आ प्रमाणे कहे ठे.—

“आई अहा मिगं अंते मध्ने मूलं पइच्छिअं ।

रवींझजम्मनरक्तं तिविज्जो न हु जीवइ ॥ १ ॥”

“प्रथम आर्द्रा, अंते मृगशिर अने मध्ये मूल ए रीते मूकीने त्रिनामी चक्र करवुं. तेमां सूर्यनुं, चंद्रनुं अने जन्मनुं नक्षत्र जो वींधाय एटले एक नामी पर आवे तो रोगी माणस जीवे नहीं.”

त्रिनामी चक्रनी स्थापना.

“रवींझजम्मनरक्तं एगनामीगया जया ।

तया दिने जवे मच्चू नन्नहा जिणजासिअं ॥ १ ॥”

“सूर्यनुं, चंद्रनुं अने जन्मनुं ए त्रणे नक्षत्रो ज्यारे एक नामी पर आवे, ते दिवसे रोगीनुं मरण आय ठे. जिनेश्वरनुं वचन अन्यथा अतुं नशी.”

अहीं कोइ आम पण कहे ठे के—

“रोगिणो जन्मरुद्धस्य एकनाड्यां यदा रविः ।

यावदृक्षं रवेर्जोग्यं तावत्कष्टपरंपरा ॥ १ ॥”

“रोगीना जन्मनक्षत्रनी एक (सरखी) नामी उपर ज्यारे सूर्य होय अने जेटलुं नक्षत्र सूर्यने जोगववानुं होय तेदला वखत सुधी रोगीने कष्टनी परंपरा रहे ठे.”

“रोगिणो जन्मरुद्धस्य एकनाड्यां यदा शशी ।

तदा पीमां विजानीयादष्टप्राहरिकीं ध्रुवम् ॥ २ ॥”

“रोगीना जन्मनक्षत्रनी एक (समान) नामी उपर ज्यारे चंद्र होय त्यारे आव पहोर सुधीनी अवश्य पीमा जाणवी.”

“क्रूरग्रहास्तदाऽन्ये तु यदि तत्रैव संस्थिताः ।

तदा काले जवेन्मृत्युः सत्यमीशानजापितम् ॥ ३ ॥”

“ते वखते बीजा क्रूर ग्रहो जो त्यां ज रहेला होय, तो ते ज वखते मृत्यु आय ठे. एवुं ईश्वरनुं वचन सत्य ठे.”

आ अने बीजा प्रकारोवमे विचारीने क्रूर ग्रह, दशा, चंद्रनी प्रतिकूलता, तिथि विगेरे, ठेद विगेरे वमे आम्रायमां कह्या प्रमाणे जोइने रोगीना मृत्युना समयनो निर्णय करवो.

“होत्र खेम्बाना आरंजना दिवसतुं नहत्र जो दंभिकामां रह्युं होय तो बळदनी हानि
 आय, यूपमां रह्युं होय तो तेना स्वामी (खेडूत)ने जय आय, अने लांगल के योत्रमा
 रह्युं होय तो लक्ष्मी प्राप्त आय.”

व्यवहारप्रकाशमां पण कह्युं ठे के—

“पूणो भुक्तजतस्त्रयं न शुचदं श्रेष्ठं चतुर्थात्रयम्,
 न श्रेष्ठं त्रितयं च सप्तमजतो दिग्जातुजं पञ्चकम् ।
 सीरेऽयं त्रितयं न पञ्चदशतोऽप्यष्टादशात् पञ्चकं,
 श्रेष्ठं नैव शुचं त्रयं च विकृतेः ३३ पद्विंशतेः सत्रयम् ॥ १ ॥”

“इळचक्रमा सूर्ये जोगवेला नहत्रथी प्रथमनां त्रण शुच नथी, त्यारपठी चोश्राथी
 त्रण सारां ठे, त्यारपठी सातमाथी त्रण सारां नथी, त्यारपठी दशमाथी पांच सारा
 ठे, त्यारपठी पंदरमाथी त्रण सारां नथी, त्यारपठी अठारमाथी पांच सारां ठे, त्यार-
 पठी त्रैवीशमाथी त्रण सारां नथी, अने त्यारपठी ठवीशमाथी त्रण सारा ठे.”

हवे बीज वाववानुं मुहूर्त कहे ठे.—

बीजोत्तौ प्रतिपिळानि पूर्वा जरणीद्वयम् ।

सार्पादित्यश्रुतिज्येष्ठाविशाखावारुणान्यपि ॥ ७७ ॥

अर्थ—बीज वाववामा पूर्वा ३, जरणी, कुत्तिका, अश्लेषा, पुनर्वसु, श्रवण, ज्ये-
 ष्ठा, विशाखा अने शतभिषक, आटलां नहत्रो निषिद्ध ठे, एटले अशुच ठे. ते सिवाय
 बीजां सर्वे शुच ठे; परंतु “उपर कहेला इळचक्रमां शुच होय एतुं नहत्र खेडुं” ।
 रक्षमाळा जाण्यमां कह्युं ठे विशेष आ प्रकारे ठे.—

“स्थाप्योऽहिः सूर्यमुकाज्जात्रिनाड्येकान्तरक्रमात् ।

मुखे त्रीणि गले त्रीणि जानि षादश चोदरे ॥ १ ॥

वेदाः पुष्टे वहिः पञ्च दिनजाच्च फलं वदेत् ।

ह्वेरुमञ्जनमन्नाप्तिः क्रमाग्निष्कण्ठेतित्रीः ॥ २ ॥”

त्रिनाडीवालो सर्प स्थापवो. तेमां सूर्ये जोगवीने मूकेला नहत्रथी आरंजिने
 एक एक आंतरावाळा नहत्रो मूकवां. तेमा मुखमा त्रण, कंठमा त्रण, उदरमा वा
 पुत्रमा चार अने पाच बहार. पठी इष्ट दिवसे जे नहत्र होय तेने आश्रीने आ
 फळ कहेडुं तेमां जो इष्ट नहत्र मुखनां त्रण नहत्रमाथी होय तो ते दिवसे वावेडुं वि
 आय एटले धान्यनी वृद्धि आय नहीं, गळानां त्रणमाथी होय तो अंजन एटले
 रनी वृद्धि आय, उदरनां वारमाथी होय तो अन्ननी वृद्धि आय, पुत्रनां चारमाथी
 तो कण रहितपणुं (वगसर) आय एटले के अनाज पाके नहीं, अने बहारनां
 नहत्रोमाथी होय तो मूपकादिक ईतिनो जय आय.

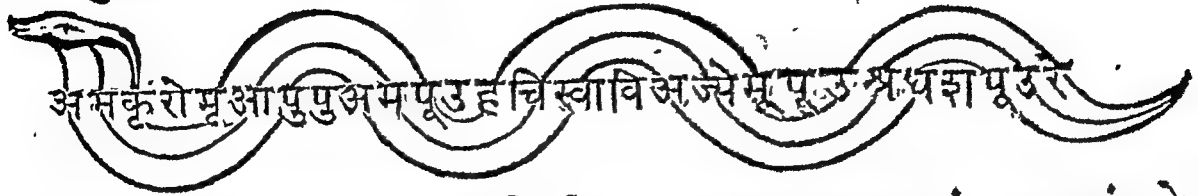
त्रिनामीक सर्प स्थापना.—

मुख

गळुं

उदर

पुच्छ

आ प्रमाणे रत्नमाळा जाण्यमां कहुं ठे. तेमज व्यवहारप्रकाशमां पण कहुं ठे के—

“अर्कशुक्ताष्टमात्रीणि द्वादशाच्च त्रयं शुभम् ।

बीजोसौ षोडशात्रीणि एकविंशत्तथा त्रयम् ॥ १ ॥”

“सूर्ये जोगवेदा नक्षत्राणी गणतां आठमा नक्षत्राणी त्रण नक्षत्रो शुभ ठे, वारमाथी त्रण शुभ ठे, सोळमाथी त्रण अने एकवीशमाथी त्रण सारां ठे. अर्थात् आ वार नक्षत्रो शुभ ठे. बीजां अशुभ ठे.”

कृषिने माटे ज नक्षत्र आशी शुभाशुभ फळ कहे ठे.—

कृषिरूचे सूर्यर्क्षादिषु ५ कु १ रसे ६ न्द्र १ शि ३ जू १ रसे ६ न्द्र १ युगैः ४ ।

असुख १ सुख २ मध्य ३ लाजा ४ रति ५ रति ६ मध्या ७ र्थ ८ दुःख ९ कृत्क्रमशः १०

अर्थ—सूर्यना नक्षत्राणी आरंजीने प्रथमनां पांच नक्षत्रोमां कृषि करी होय तो ते कृषि असुखकारक ठे, तारपढीना एक नक्षत्रमां करी होय तो ते सुखकारक ठे, तारपढीनां ७ नक्षत्रमां मध्यम ठे, तारपढीनुं एक नक्षत्र लाजकारक ठे, तारपढीनां त्रण नक्षत्रो अरति (असुख) कारक ठे, तारपढीनुं एक नक्षत्र रति (सुख) कारक ठे, तारपढीनां ७ नक्षत्रो मध्यम ठे, तारपढीनुं एक लक्ष्मी आपनार ठे, अने तारपढीनां चार दुःखकारक ठे.

अहीं कृषिना चक्रमां शनि नरनी जेम नरनो आकार नथी कद्यो तोपण जाणवो, ह्मिथी सूर्यना नक्षत्राणी आरंजीने मुख विगेरे नव अवयवोमां अठ्यावीश नक्षत्रो आ प्रमाणे स्थापवां.

कृषि नरनी स्थापना.—

मुखे	५	असुख
दक्षिण करे	१	सुख
पादद्वये	६	मध्यम
वाम करे	१	लाज
उदरे	३	अरति

१ भरणी नक्षत्रमां रहेला सूर्यनी कल्पना करी छे, तेथी अश्विनी भुक्त थयुं, माटे अश्विनीथी आरंभ कर्यो छे.

મસ્તકે	૧	રતિ
નેત્રદ્વયે	૬	મધ્યમ
ગુદે	૧	લક્ષ્મી
ગુહ્યે	૪	કુસ

જલાશય નહું કરવાનું મુદ્દર્ત કહે તે —

જલાશયં ન કુર્વીતાશ્વિનીઞ્ચરણીમિશ્રજૈઃ ।

આજપાદશ્રુતિસ્વાતિજાગ્યદારુણજૈસ્તથા ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—વાવ, કૂવા, તલાવ વિગેરે જલાશય સોદાવવાનું મુદ્દર્ત અશ્વિની, ઞ્ચરણી, મિશ્ર (વિશાખા અને કૃત્તિકા), પૂર્વાજાઘપદ, શ્રવણ, સ્વાતિ, પૂર્વાફાલ્ગુની અને દારુણ પદ્મે અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ અને આર્દ્રા, ૯ નક્ષત્રોમાં કરવું નહીં

હવે વૃહ વાવવાનું મુદ્દર્ત કહે તે.—

ન વૃદ્ધરોપણં કુર્યાત્કૂરાદ્ધિત્યવહિજૈઃ ।

અશ્લેષામારુતજ્યેષ્ઠાધનિષ્ઠાશ્રવણૈરપિ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—કૂર નક્ષત્રો (ઞ્ચણ પૂર્વા, ઞ્ચરણી અને મઘા), આર્દ્રા, પુનર્વસુ, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, ધનિષ્ઠા અને શ્રવણ, આ નક્ષત્રોમાં વૃદ્ધનું આરોપણ કરવું નહીં.

હવે નૃત્ય કરવાનું તથા શીલવાનું અને મદિરાપાનનું મુદ્દર્ત કહે તે.—

નૃત્તં મૈત્રે સ્યાદ્ધનિષ્ઠાઘ્ન્યે વા,

હસ્તજ્યેષ્ઠાપુષ્યપૌષ્ણોત્તરે ૩ વા ।

સંધાનાથં નાચરેત્ કિં ચ મુક્ત્વા,

ધિષ્ણયં કૂરં દારુણં વારુણં વા ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—અનુરાધા, ધનિષ્ઠા, શતજિપક, હસ્ત, જ્યેષ્ઠા, પુષ્ય, રેવતી અને ઞ્ચણ ઉત્તરા આદલા નક્ષત્રમાં નૃત્ય (નાટક) કરવાનો તથા શીલવાનો આરંજ કરાય તે. ઞ્ચરણી, ઞ્ચણ પૂર્વા, મઘા, અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, આર્દ્રા અને શતજિપક, આ નક્ષત્રો સિવાય વીજાં નક્ષત્રોમાં મદિરા વિગેરેનું આચરણ (પાન) ન કરવું.

આ ત્રીજા વિમર્શમાં આદલા ઉપયોગી કાર્યોના નામપૂર્વક તેમનાં મુદ્દર્તો કહ્યાં આ સિવાય વીજાં પણ શુભાશુભ કાર્યો છે, તેમનું સંક્ષેપથી વર્ણન પૂર્ણજ્ઞના અનુસારે કરીએ તો—

“રિત્તિદિ અસુહજોગે કૂરવિલગ્નાઃ કૂરવારે અ ।

આયરદ કસિણપક્કં અસુદે અન્નત્ય વિવરીઅં ॥ ૧ ॥”

अशुभ कार्यों रिक्ता तिथिमां, अशुभ योगमां, क्रूर लग्नादिकमां, क्रूर वारमां अने कृष्णपक्षमां करवा लायक ठे, अने अन्यत्र एटले शुभ कार्योंमां एथी विपरीत जाणवुं. 'जे लग्न क्रूर ठ वर्गवालुं, क्रूर ग्रहे अध्यास करेलुं, अथवा क्रूर ग्रहे जोयेलुं होय तेमज (आदि शब्द होवाथी) तीक्ष्ण, उग्र अने मिश्र नक्षत्रो क्रूर ग्रहे अध्यास करेलां होय, अथवा पात अने उपग्रहादिकवने हणायेलां होय तेवा समये अशुभ कार्य करवामां आवे ठे. मूल गाथामां "क्रूरवारे अ" अहीं च शब्द होवाथी क्रूर वारमां, क्रूर होरामां तथा क्रूर करण एटले विष्टि विगेरेमां, ए रीते जाणवुं. अन्यत्र विपरीत जाणवुं. एटले के शुभ कार्यमां तिथि विगेरे सर्वे शुभ ज लेवानां ठे. लग्न पण शुभ ठ वर्गवालुं, शुभ ग्रहोए प्रध्यासित अने शुभ ग्रहोए जोयेलुं लेवुं. नक्षत्रो पण कार्यने अनुसारे चर, लघु, मृदु अने ध्रुव तथा सौम्य ग्रहोए अध्यासित लेवानां ठे. आ कार्योंमां लग्ननो कांड आग्रह थी, केमके—"लग्नं विवाहे दीक्षायां प्रतिष्ठायां च शस्यते" "विवाहमां, दीक्षामां अने तिष्ठामां लग्न लेवुं शुभ ठे." एम आगल कहेवाना ठे, परंतु जेज आ उपरनां शुभ कार्योंमां पण लग्ननो आदर करवा इहे ठे, तेमने माटे ज आ (त्रीजा) विमर्शमां मौजी-धनथी आरंजीने अग्निना आधान पर्यंतनां कार्योंमां तथा आवता (चोथा) विमर्शमां धात्रामां अने गृहनुं निवेशन तथा प्रवेश करवामां सूत्रकारे ज (मूल ग्रंथकारे ज) नुं बळ लेवानुं कह्युं ठे, अने जे कार्योंमां लग्ननुं बळ लेवानुं कह्युं नथी, तेउमां न प्रमाणे जाणवुं.—

प्रथम गर्जाधान विषे कहे ठे.—

शुक्रेज्ययोर्वलवतोः शेषेष्ववलेषु पुंप्रसवयोगे ।

धिपदे लग्ने शीर्षोदयिनि च गुरुशुक्रयुतदृष्टे ॥ १ ॥

यद्वा त्रिकोणकेन्द्रस्थितयोरनयोः स्वजन्मलग्ने वा ।

लग्नोपचये चन्द्रे ऋतौ सुतार्थी जजेन्नार्याम् ॥ २ ॥

शुक्र अने गुरु बळवान् होय, बीजा ग्रहो बळवान् न होय, पुंप्रसव नामनो योग ठे, लग्न बेपादनुं (मिथुन कन्या तुला धन कुंज) तथा शीर्षोदयी (मीन) ठे, अने गुरु तथा शुक्र सहित होय अथवा गुरु अने शुक्र देखता होय अथवा गुरु त्रिकोण के केन्द्रमां रह्या होय अथवा पोताना जन्मना लग्नमां रह्या होय लग्नमां के उपचयस्थानमां रह्यो होय त्यारे पुत्रना अर्थी पुरुषे ऋतुना निमना चार दिवस वर्जीने) स्त्री प्रत्ये गमन करवुं.

पुंप्रसव नामनो योग जातकमां आ प्रमाणे कह्यो ?

विषमर्द्धे विषमनवांशसंस्थिता गुरुशशांकलग्नार्काः । लग्नमां रह्या होय, तथा पुंजन्मकराः समजेषु योषितां समनवांशगताः ॥ १ ॥

गुरु के बुधना वर्गमां चंद्र रह्यो होय त्यारे विद्या अने शिष्टपनो आरंज करयो शुभ ठे.

॥ इति विद्या ९ शिष्टपारंजौ १० ॥

हवे नाटक तथा काव्यना आरंज विषे कहे ठे.—

बुधे विद्यमे शशिनि शराशौ गुरुवीक्षिते ।

द्विबुक्स्थेः शुभैर्नृत्यं काव्यं चारन्यते बुधैः ॥ ११ ॥

लग्नमां बुध रह्यो होय, बुधनी राशिमां चंद्र रह्यो होय अने तेना पर गुरुनी दृष्टि पस्ती होय तथा शुभ ग्रहो बोधा स्थानमां रह्या होय त्यारे काह्या पुरुषो बृहत् तथा काव्यनो आरंज करे ठे.

॥ इति नाट्य ११ काव्यारंजौ १२ ॥

हवे मंत्रादिक ग्रहण करवानो समय कहे ठे.—

शीतांशौ बुधराशिस्थे शुभेऽप्यवर्त्तिषु ।

मंत्रादिग्रहणं कार्यं हित्वा पापग्रहोदयम् ॥ १२ ॥

चंद्र बुधनी राशिमा रह्यो होय, शुभ ग्रहो उदयमां वर्त्तता होय, अने पाप उदय न होय त्यारे मंत्रादिक ग्रहण करवुं

॥ इति मंत्रादिग्रहणं १३ ॥

हवे वेतालमंत्रादिकना साधवानुं सुहृत् कहे ठे.—

पिच्यैश्याम्यमूलेन्द्रुत्तेषु शुद्धेऽष्टमेऽपि च ।

वेतालसिद्धिः पाताले नृगौ द्वे कुंजलग्ने ॥ १३ ॥

मघा, जराणी, मूख अने मृगशिरमां आठवुं स्थान शुद्ध होय त्यारे तथा बोधा नमा शुक्र होय अने कुंज लग्नमां बुध रह्यो होय त्यारे वेताल मंत्रादिक सिद्धि आय

॥ इति वेतालमंत्रादिसाधनम् ॥ १४ ॥

हवे धर्मना आरंजनं तथा नंदी मांरुवानुं सुहृत् कहे ठे.—

द्विबुक्केऽर्के गुरौ लग्ने धर्मारंजो रवेर्दिने ।

गुरुलग्नवर्गे वा शुभारंजास्तयोर्वक्षे ॥ १४ ॥

सूर्य बोधा स्थानमां रह्यो होय अने लग्नमां गुरु रह्यो होय त्यारे रविचारने धर्मनो आरंज करवो, अथवा गुरु, बुध अने लग्नमा वर्गमा अथवा ते (रवि अने गुरु) लुं वळ होय त्यारे शुभ कार्यना आरंज करवा.

॥ इति धर्मारंज १५ नन्द्यादिके ॥ १६ ॥

हवे दीक्षानुं सुहृत् कहे ठे.—

मोक्षार्थिनां च दीक्षा स्थिरोदये कर्मणे त्रिदशपूज्ये

पापैर्धर्मप्राप्तैर्वर्षहीनैः प्रव्रजितयोगे ॥ १५ ॥

स्थिर लग्नना उदयमां गुरु दशमे स्थाने रह्यो होय, पाप ग्रहो नवमा स्थानमां रह्या होय अने बलहीन (निर्बल) होय तथा प्रव्रजित योग होय त्यारे मोक्षना अर्थीए दीक्षा ग्रहण करवी. चार, पांच के तेशी पण वधारे ग्रहो एक स्थानमां रह्या होय त्यारे प्रव्रजित योग कहेवाय ठे. तेमज जन्मवखते जे राशिमां चंद्र होय, ते राशिना स्वामीने बीजा ग्रहो जोता न होय, पण ते (स्वामी) शनिने जोतो होय, त्यारे प्रव्रजित योग आय ठे. अथवा तो ते राशिना स्वामीने शनि जोतो होय त्यारे पण प्रव्रज्या योग कहेवाय ठे.

। इति दीक्षा । १७

हवे आयुष्यनां कार्यो आश्री कहे ठे.—

पूर्णे चन्द्रे वेश्म ४ गेऽर्केऽम्बर १० स्थे, जीवे लग्ने वाकूपतेर्वासरे च ।

श्रीमन्त्यायुष्याणि कार्याणि कार्याण्युक्तस्तस्मिन्नेव राज्यान्निपेकः ॥ १६ ॥

परिपूर्ण चंद्र चोथा स्थाने रह्यो होय, सूर्य दशमे स्थाने रह्यो होय अने गुरु लग्नमां होय होय त्यारे गुरुवारने दिवसे लक्ष्मीवाळां आयुष्यनां कार्यो करवां, अने आ मुहूर्त्तमां राज्यान्निपेक करवानुं पण कह्युं ठे.

। इति आयुष्यकार्याणि । १८

हवे वस्त्र ग्रहण करवानुं मुहूर्त्त कहे ठे.—

वस्त्रग्रहणं कुर्यात् क्रूरैस्त्यक्ताष्टमान्तिमैर्लग्ने ।

उपचयज्ञेषु च सज्जिर्दृष्टेऽपिन्दावुपचयस्थे ॥ १७ ॥

क्रूर ग्रहो आठमा के वारमा स्थानमां रहेला न होय, लग्नमां अने उपचयस्थानमां हेला ग्रहो उपर शुभ ग्रहोनी दृष्टि पमती होय तथा चंद्र उपचयस्थानमां रह्यो होय त्यारे नवा वस्त्रनुं ग्रहण करवुं.

। इति वस्त्रव्यापारः । १९

औषधनो आरंज करवा विषे कहे ठे.—

औषधसेवा विहिता शुजाय बलवत्सु सौम्यखेटेषु ।

निधनान्त्यसप्तमरिपुत्यक्ते क्रूरे विना रिष्टम् ॥ १८ ॥

सौम्य ग्रहो बलवान् होय, क्रूर ग्रहो आठमे, बारमे, सातमे अने ठठे स्थाने रह्या न होय, तथा रिष्ट योग न होय त्यारे औषधनुं सेवन कर्युं होय तो ते शुभकारक ठे. (रिष्ट योगो जातकमां कह्या ठे, ते जाणवा.)

। इति औषधसेवा । २०

हवे रोगशी मुक्त थयेलाने स्नान करवानुं मुहूर्त्त कहे ठे.—

लग्ने चरे केन्द्रगते च जीवे, क्रूरे दिने रिक्ततिथौ कृशेन्दौ ।

केन्द्रत्रिकोणोपगतैश्च पापैः, स्नानं हितं रोगविमुक्तिकाखे ॥ १९ ॥

હૃયપ્રકાશમાં કહેલ છે કે—“પન્નિવરુનવમઘમિચ્છદસીસુ ગમણંકરે ન બુદ્ધવારે” એકમ, નોમ, આઠમ અને ચૌદસે ગમન કરવું, પણ બુદ્ધવારે ગમન ન કરવું. અથવા વારની શુદ્ધિ યતિવલ્લભમાં આ પ્રમાણે કહી છે.—

“ચૈત્રાદ્યા દિગુણા માસા વર્તમાનદિનૈર્યુતાઃ ।

સપ્તજિસ્તુ હરેન્નાગં યદ્દેપં તદ્દિનં જવેત્ ॥ ૧ ॥

શ્રીદિનઃ ૧ કલ્પશ્ચૈવ ૨ નન્દનઃ ૩ કાલકર્ણિકા ૪ ।

ધર્મઃ ૫ હ્યો ૬ જય ૭ એતિ દિના નામસહસ્ત્રફલાઃ ॥ ૨ ॥”

“ચૈત્રાદિક માસથી ગણતા જેટલામો માસ ચાલતો હોય તેને વમણા કરવા, તેમાં રાવ-વારાદિકથી ગણતાં ચાલતો દિવસ જેટલામો હોય તેટલા ઊમેરવા. પછી તેને સાતે જાગવા. જેટલા શેપ રહે તેટલામો તે દિવસ અનુક્રમે આ પ્રમાણે જાણવો—શ્રીદિન ૧, કલ્પ ૨, નંદન ૩, કાલકર્ણિકા ૪, ધર્મ ૫, હ્ય ૬ અને જય ૭. આ દિવસોનું શુચાશુચ્ચ ફલ પોતાના નામ પ્રમાણે જાણવું”

તિથિમાં પદ્મ, ટિઠ્ઠ, અવમ, પદ્મ, દગ્ધ અને કૂર એ નામની તિથિનો ત્યાગ કરવાથી તિથિની શુદ્ધિ કહેવાય છે, પૂર્ણિમા પણ ત્યાજ્ય છે. તે વિષે વ્યવહારસારમાં કહ્યું છે કે—“પૂર્ણિમાયાં ન ગન્તવ્યં યદિ કાર્યશતં જવેત્” “સો કાર્યં હોય તોપણ પૂર્ણિમાને દિવસે પ્રયાણ કરવું નહીં.”

તારાની શુદ્ધિ માટે “જન્મ તારા આધાન તારા” વિગેરે પ્રથમ કહ્યું છે, તે પ્રમાણે જાણવું યાત્રામાં તારાનું વલ્લ અવશ્ય ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. નહત્રોમાં અજિજિત્ પણ યાત્રામાં શ્રેષ્ઠ છે તે વિષે લલ્લ કહે છે કે—“અજિજિતિ કૃતપ્રયાણઃ સર્વાર્થાન્ સાધયેન્નિયતં” “અજિજિતમા પ્રયાણ કરનાર સર્વ કાર્યને અવશ્ય સાધે છે.” વઢી દિનશુદ્ધિમાં આ પ્રમાણે વિશેષ કહ્યું છે કે—

“દસમિ તેરસિ પંચમિ વીજનો, જિગુસુઝં ગમણેડતિસુદાવહો ।

શુરુ પુણવસુ પુસ્ત વિસેસઝં, સયજિસા અણુરાહ બુદ્ધે તદ્દા ॥ ૧ ॥”

“ગમનમાં દશમી, તેરસ, પાંચમ, વીજ ને શુક્રવાર અતિ શુચ્ચકારક છે પુનર્વસુ, પુષ્ય અને ગુરુવાર વિશેષે કરીને શુચ્ચકારક છે. તથા શતજિપક્ષ અને અનુરાધા બુદ્ધવારે શુચ્ચકારક છે.”

તથા પંચ સંવંધી ગોચરનું, શિવ શુજગ આદિ દિવસ રાત્રિ મુદ્ધત્તોનું, અને લગ્નવદ્દ હોય તો મુદ્ધર્ત્ત ગ્રહણ કરવું.

“પદ્મિ કુસલુ લગ્નિ તિર્ધિ કઝાસિદ્ધિ લાજં મુદ્ધત્તં હોઃ ।

રિક્ષેણ આરુગ્મં ચદેણં સુરકસંપત્તી ॥ ૧ ॥”

“શુભ લગ્નથી માર્ગમાં કુશલ હોય. શુભ તિથિથી કાર્યસિદ્ધિ થાય. શુભ મુહૂર્તથી લાભ થાય. શુભ નક્ષત્રથી આરોગ્ય થાય. અનુકૂલ ચંદ્રથી સુખપ્રાપ્તિ થાય.”

તથા “શુભ લગ્ને કરીને સર્વે તિથ્યાદિકના ગુણો પમાય છે.” એમ લલ્લ કહે છે.

હવે પ્રયાણમાં મધ્યમ અને નિંદ્ય નક્ષત્રો કહે છે.—

મધ્યા તુ ધ્રુવપૂર્વાજ્યેષ્ઠાદ્યવારુણેષુ યાત્રા સ્યાત્ ।

નિન્દ્યાર્દ્રાજિરણીદ્યચિત્રાત્રયસાર્પપૈત્રેષુ ॥ ૪ ॥

અર્થ—ધ્રુવ નક્ષત્ર (રોહિણી અને ત્રણે ઉત્તરા), પૂર્વા ત્રણે, જ્યેષ્ઠા, મૂળ અને શત-
ત્રિષકમાં યાત્રા મધ્યમ ફલવાળી છે, અને આર્દ્રા, જિરણી, કૃત્તિકા, ચિત્રા, સ્વાતિ,
વિશાખા, અશ્લેષા અને મઘા, આટલાં નક્ષત્રોમાં યાત્રા કરવી નિંદ્ય-અશુભ છે. “આ
નિંદ્ય નક્ષત્રોમાં પ્રયાણ કર્યું હોય તો તે કદાપિ પાતો આવતો નથી,” એમ વ્યવહાર-
સારમાં કહ્યું છે. નારચંદ્રમાં તો આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—“જ્યેષ્ઠા અને મૂળમાં યાત્રા કરવી
શ્રેષ્ઠ છે, ચિત્રા, સ્વાતિ, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠામાં મધ્યમ છે, તથા ત્રણ ઉત્તરામાં નિંદ્ય છે.”
વિશેષ આ પ્રમાણે જાણવું.—

“અશુભે જે શુભે ઘસે દિવા યાત્રાદિ સાધયેત્ ।

શુભે જે ત્વશુભે ઘસે રાત્રૌ યાત્રાદિ સાધયેત્ ॥ ૧ ॥”

“અશુભ નક્ષત્ર હોય અને શુભ દિવસ હોય તો દિવસને વિષે પ્રયાણાદિક કરવું,
પ્રા નક્ષત્ર શુભ હોય અને દિવસ અશુભ હોય તો પ્રયાણાદિક રાત્રિએ કરવું,” કારણ
—“નક્ષત્રં બલવજ્રાત્રૌ દિને બલવતી તિથિઃ” । “રાત્રિએ નક્ષત્ર બલવાન્ હોય છે,
ને તિથિ દિવસે બલવાન્ હોય છે,” એમ લલ્લ કહે છે.

હવે નક્ષત્રને આશ્રીને યાત્રામાં દિનાંશનો નિયમ કહે છે.—

ન દિવાયે ધ્રુવમિશ્રૈસ્તીક્ષ્ણૈર્મધ્યેઽથ લઘુજિરન્ત્યેઽંશે ।

અંશેષ્વિતિ રાત્રેરપિ મૈત્રો ૧ ય ૨ ચરૈ ૩ ન જૈર્યાત્રા ॥ ૫ ॥

અર્થ—દિવસના ત્રણ જાગ કરવા, તેમાં પહેલા જાગમાં ધ્રુવ અને મિશ્ર નક્ષત્ર હોય
યાત્રા ન કરવી, વીજા જાગમાં તીક્ષ્ણ નક્ષત્ર હોય અને ત્રીજા જાગમાં લઘુ નક્ષત્ર
હોય તો યાત્રા ન કરવી. એ જ રીતે રાત્રિના પણ પહેલા જાગમાં મૈત્ર નક્ષત્ર હોય, વીજામાં
ય ૨ હોય અને ત્રીજામાં ચર નક્ષત્ર હોય ત્યારે યાત્રા (પ્રયાણ) ન કરવી. તેના ફલ
વેષે લલ્લ કહે છે કે—

“ધનહાનિમૃત્યુર્વા નિયતો જંગઃ પરાજયશ્ચૈવ ।

યસ્માદેજિઃ કાલૈઃ પ્રાયેણ વિવર્જયેત્તસ્માત્ ॥ ૧ ॥”

“જેથી કરીને આ ઉપર કહેલા કાલે પ્રયાણ કર્યું હોય તો પ્રાયે કરીને ધનની હાનિ,
આ ૦ ૨૪

મૃત્યુ, અવશ્ય જંગ અથવા પરાજય થાય છે, તેથી કરીને એ નદ્વત્રો એ કાલે વર્જવા યોગ્ય નથી.

આ ઉપર કહેલા કાલે પણ પ્રયાણ થઈ શકે, તથા આગલ કહેવાશે એવા પણ પ્રયાણ થઈ શકે. એવાં નદ્વત્રો કહે છે —

સર્વદિગ્દ્વારકૌ પુણ્યહસ્તૌ મૈત્રાશ્વિનીયુતૌ ।

તાવેવ સર્વકાલીનૌ મૃગશ્રુતિસમન્વિતૌ ॥ ૬ ॥

અર્થ—પુણ્ય, હસ્ત, અનુરાધા અને અશ્વિની, એ નદ્વત્રો સર્વ (આઠે) દિશામાં (મુક્ત) વાઝાં છે, એટલે કે આ નદ્વત્રોમા પરિઘ કે નદ્વત્ર દિક્શૂલ્લ હોતો નથી. નાવ ચંદ્રમાં કહ્યું છે કે શ્રવણ અને રેવતી પણ સર્વ દિશામાં ધારવાળા છે. પુણ્ય, હસ્ત, શિર અને શ્રવણ, એ નદ્વત્રો સર્વકાલીન (સર્વ કાલવાળાં) છે, એટલે કે આ નદ્વત્રો ઉપરનો (પાંચમો) શ્લોક ગણવો નહીં અર્થાત્ આ નદ્વત્રો હોય તો ઉપરનો અષ્ટકાલ પણ શુભ ગણવો.

દિનશુદ્ધિમાં તો દિગ્ચાત્રામાં ઠ નદ્વત્રોને સર્વ દિશામાં સર્વકાલીન કહ્યાં છે.—

“સઘદિસિ સઘકાલ રિદ્ધિનિમિત્તં વિહારસમયમ્મિ ।

પુસ્તસ્તિણિ મિગ હત્યા રેવઙ્ મવણ ગદેઅવા ॥ ૧ ॥”

“પુણ્ય, અશ્વિની, મૃગશિર, હસ્ત, રેવતી અને શ્રવણ, એ ઠ નદ્વત્રો સર્વ દિશામાં કાલીન છે, તેમને વિહારસમયે સમૃદ્ધિના નિમિત્તે ગ્રહણ કરવાં, એટલે કે એ પ્રયાણ કરવાથી સમૃદ્ધિ મળે છે.”

હવે યાત્રામા દિશાની શુદ્ધિ કહેવા માટે પરિઘ કહે છે.—

સસ સસ ગમને વસુરુદ્ધાહુત્તરાપ્રજૃતિદિહુ શુજાનિ ।

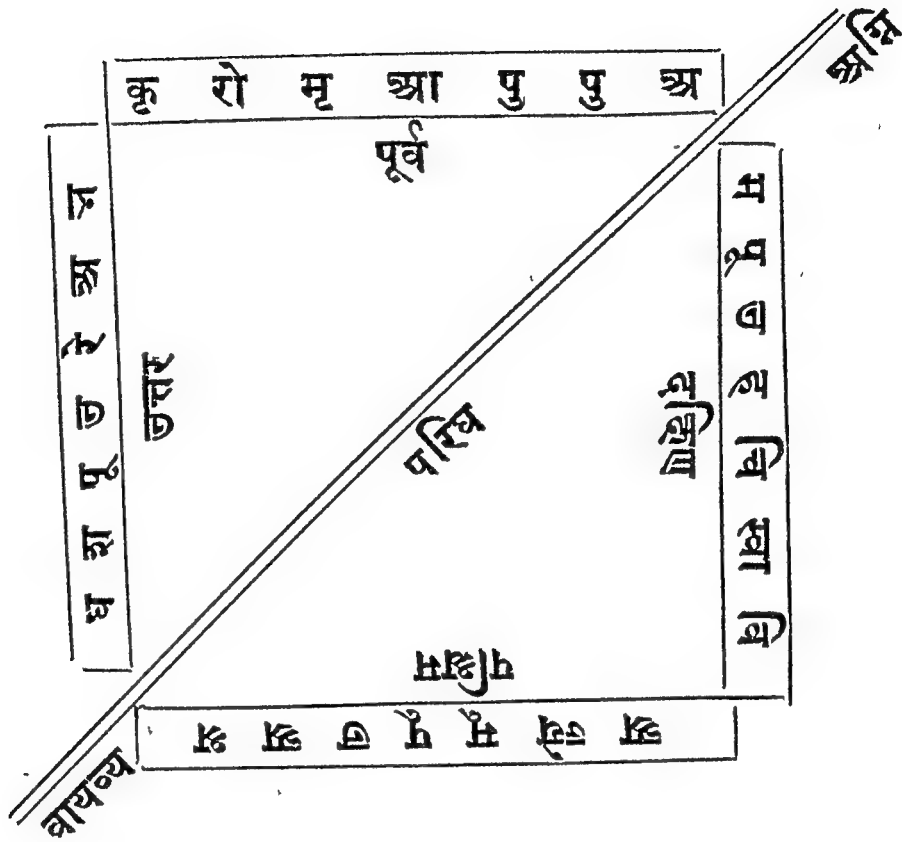
વહ્નિવાયુપરિધોઽન્ન ન લંઘ્યો, મધ્યમાનિ તુ મિથઃ સ્વદિશોઃ

અર્થ—ઉત્તર દિશાથી આરંજીને ચારે દિશામાં ધનિષ્ઠા નદ્વત્રી સાત સાત ગમન કરવામા શુભ છે. આ ગમનમા અગ્નિ અને વાયવ્ય કોણનો પરિઘ હાલંધન યોગ્ય નથી અને પોતાની બે દિશાઉંના નદ્વત્રો પરસ્પર સ્વ કહેવાય છે, તે ગમનમાં મ

ધનિષ્ઠા નદ્વત્રી આરંજીને સાત સાત નદ્વત્રો ઉત્તર વિગેરે ચારે દિશામાં ગમન વાને વિષે શુભ છે, એટલે કે આ સાત સાત નદ્વત્રો ઉત્તરાદિક દિશાના ધારવાળા ધનિષ્ઠાથી સાત નદ્વત્રો ઉત્તર ધારવાળા છે, તેથી તે નદ્વત્રોમા ઉત્તર દિશાનું ન છે એ રીતે ચારે દિશામા જાણવું સ્થાનાગ સૂત્ર અને ચંદ્રપ્રકાશિની વૃત્તિ ને છે કે—“ધનિષ્ઠાની જેમ કૃત્તિકાથી આરંજીને, મઘાથી આરંજીને અને આરંજીને સાત સાત નદ્વત્રો અનુક્રમે પૂર્વ, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાના તેથી તે તે નદ્વત્રોમા તે તે દિશામા યાત્રા કરવી શુભ છે.”

अहीं सप्त रेखावाळा चक्रनी जेम पूर्वादिक चार दिशामां कृत्तिकाथी सात सात नक्षत्रो
स्थापवां, अने अग्नि तथा वायव्य खूणामां लांबो परिघ करवो.

परिघ यंत्र.

आ अग्नि अने वायव्य खूणानी वच्चेनो रेखारूप परिघ उल्लंघन करवा योग्य नथी,
टले के धनिष्ठा विगेरे चौद नक्षत्रोमां उत्तर अने पूर्वमां ज जवुं, अने मघा विगेरे
चौद नक्षत्रोमां दक्षिण अने पश्चिममां ज गमन करवुं, पण उत्तर अने पूर्वना चारवाळां
नक्षत्रमां दक्षिण के पश्चिममां गमन न करवुं इत्यादि. तेमां पण परस्पर स्वजनरूप नक्षत्रो
मां जे परिघना एक जागमां (उत्तर पूर्वमां अमे दक्षिण पश्चिममां) जे नक्षत्रो रहेलां
तेनी वन्ने दिशानां ते ते नक्षत्रो यात्रामां मध्यम ठे, एटले शुभ पण नथी तेमज
प्रशुभ पण नथी. तात्पर्य ए ठे जे धनिष्ठादिक सात नक्षत्रोना कृत्तिकादिक सात नक्षत्रो
स्वजन ठे, अने ते (स्वजन)नी दिशा पूर्व ठे, तेथी ते (पूर्व)मां गमन करवामां
धनिष्ठादिक सात नक्षत्रो मध्यम ठे, ए रीते कृत्तिकादिक सात नक्षत्रोना धनिष्ठादिक
सात नक्षत्रो स्वजन ठे अने तेनी दिशा उत्तर ठे, तेथी उत्तरमां गमन करवामां कृत्ति-
कादिक सात नक्षत्रो मध्यम ठे. ए रीते ज बीजी वे दिशामां जाणी लेवुं.

अहीं कोइ शंका करे के—आ परिघ कहेवाथी दिशाउं आथी नक्षत्रनो नियम कह्यो,

पण विदिशा (खूणा) उमां गमन करवा विषे नहन्नो शो नियम थयो ? तेनो जय
ए ठे जे—पूर्व धारनां नहन्नोमां अग्नि कोण तरफ गमन करवुं, दक्षिण धारनां नहन्नोमां
नैर्ऋत्य खूणां गमन करवुं, पश्चिम धारवाळामा वायव्य तरफ अने उत्तर धारवाळामा
ईशान तरफ गमन करवुं आ रीते विदिशाळ दिशाळने अनुसरे ठे, माटे तेने ।
पण नियम प्रगट ज ठे. दैवज्ञ वल्लभ पण कहे ठे के—“यायात् पूर्वधारजैरग्निकायां प्राद
क्षिण्येनैवनाशाविपूर्वाः” “पूर्व धारनां नहन्नोमां अग्नि खूणा तरफ जवुं, ए रीते वीज
विदिशाळ पण प्रदक्षिण क्रमे करीने जाणवी.” पूर्णजज्ञ तो आ नियम साथे आ मम
विशेष कहे ठे.—

“स्वामिनः सप्त जौमाद्याः क्रमतः कृत्तिकादिषु ।

प्राच्यादौ तत्सनाथेषु जेषु यात्रा महाफला ॥ १ ॥”

“कृत्तिकादिक सात नहन्नोमा अनुक्रमे मंगळथी आरंजीने चंज पर्यंत सात
ठे. ए रीते मघादिक विगेरेमां पण मंगळथी आरंजीने ज स्वामीळ जाणवा. तेमां
अने मंगळवारे पूर्व दिशामा गमन करवुं एम ते ते नहन्नोमां ते ते वारे ते ते
गमन करवाथी महाफल प्राप्त थाय ठे”

“प्राच्यादिषु चरन् जानुः सप्तके कृत्तिकादिके ।

वितनोति दिशामस्तं यात्रा तासु कृता श्रिये ॥ २ ॥”

“कृत्तिकादिक सात सात नहन्नोमा पूर्वादिक दिशाळने विषे चालतो सूर्य
अस्त करे ठे, तेथी ते दिशाळमां करेली यात्रा (गमन) लक्ष्मीने माटे ठे.”

हवे परिघनो अपवाद तथा नहन्न शूल कहे ठे.

उल्लंघ्यः परिघोऽपि लग्नवलतः शूलं तु जानां सदा,

हेयं तच्च पुनः सुरेश्वरदिशि ज्येष्ठाम्बुविश्वोद्भुजिः ।

राधावैष्णववासवाजपदजैर्याम्यां प्रतीच्यां पुन—

ब्राह्म्या मूलयुजा तथोत्तरदिशि स्यादर्यमर्द्धेण च ॥ ७ ॥

अर्थ—लग्नना वळथी परिघनुं पण उल्लंघन करवुं, एटले के शत्रुसैन्यनुं
विगेरे एकातिक (आवश्यक) कार्यांमां गमन करवानी दिशानुं मुख शुद्ध हे
लग्न ग्रहना वळथी युक्त होय त्यारे परिघनुं उल्लंघन करवामा दोष नथी, परंतु नहन्न
सदा त्याग करवा लायक ठे, एटले के शूल नहन्न होय तो लग्ननी शुद्ध ठता पण
न करवुं, कारण के नहन्न शूलनो दोष शुद्ध लग्नथी पण नाश पामतो नथी ते विषे
क्षारप्रकाशमा कहुं ठे के—“त्यजेन्नोऽपि शूलर्द्धं शूलर्द्धं नास्ति निर्वृतिः ।” “लग्न

तथा पण शूल नक्षत्र वर्जवा योग हे, केमके शूल नक्षत्रमां गमन करवाथी पाठुं अवातुं
माथी.” ते नक्षत्र शूल आ प्रमाणे हे.—

ज्येष्ठा, पूर्वाषाढा अने उत्तराषाढा ए पूर्व दिशामां नक्षत्र शूल हे. दक्षिणमां विशाखा,
श्रवण, धनिष्ठा अने पूर्वाभाद्रपद ए नक्षत्र शूल हे. पश्चिममां रोहिणी अने मूल नक्षत्र
शूल हे. तथा उत्तर दिशामां उत्तराषाढागुनी नक्षत्र शूल हे. (आ नक्षत्र दिक्शूल
कहेवाय हे.)

पूर्णचंद्र तो आ प्रमाणे नक्षत्र दिक्शूल कहे हे.—

“पूर्वाह् जिहऽसाढा धणिष्ठ पुवचह् दाहिण दिसाए ।

रोहिणि मूलऽवराए विसाह पुवफगुणुत्तरउ ॥ १ ॥”

“पूर्व दिशामां ज्येष्ठा, पूर्वाषाढा अने उत्तराषाढा नक्षत्र शूल हे, दक्षिणमां धनिष्ठा
अने पूर्वाभाद्रपद नक्षत्र शूल हे, पश्चिममां रोहिणी अने मूल नक्षत्र शूल हे, तथा
उत्तरमां विशाखा अने पूर्वाषाढागुनी नक्षत्र शूल हे.” “पश्चिम दिशामां पुष्य अने उत्त-
रमां हस्त नक्षत्र शूल हे,” एम नारचंजमां कहुं हे. यतिवह्चमां तो नक्षत्र कील
आ प्रमाणे कहे हे.—

नक्षत्र कील विषे.

“ज्येष्ठा १ चंद्रपदा पूर्वा २ रोहिण्यु ३ तरफदगुनी ४ ।

पूर्वादिषु क्रमात्कीला गतस्यैतेषु नागतिः ॥ १ ॥

औत्सुक्याद्यदि पूर्वोक्तदंरुलंघनवर्जने ।

असमर्थस्तदावश्यं दिक्कीलान् वर्जयेदिमान् ॥ २ ॥”

‘पूर्वमां ज्येष्ठा, दक्षिणमां पूर्वाभाद्रपद, पश्चिममां रोहिणी अने उत्तरमां उत्तरा-
षाढागुनी, ए नक्षत्र कील कहेवाय हे. आ नक्षत्र कीलमां जो गमन करे तो ते पाठो आवे
हीं. जो कदाच कार्यनी उत्सुकताथी पूर्वे कहेला दंरुना उल्लंघनने वर्जी न शके तो
अवश्य आ दिक्कीलने वर्जवा.”

लोकमां तो आ प्रमाणे कहेवाय हे.—

“उत्तर हत्था दक्षिण चित्ता, पुवा रोहिणि सुणि रे पुत्ता ।

पश्चिम सवणा म करिस गमणा, हरि हर वंज पुरंदर मरणा ॥ १ ॥”

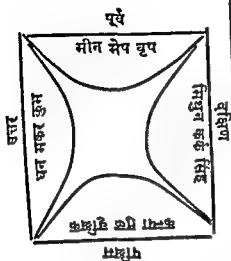
“हे पुत्र ! सांजळ. हस्त नक्षत्रमां उत्तर तरफ, चित्रामां दक्षिण तरफ, रोहिणीमां पूर्व
फ अने श्रवणमां पश्चिम तरफ गमन करीश नहीं, केमके तेमां गमन करवाथी हरि,
, ब्रह्मा अने इंद्र जेवानुं पण मरण आय.”

हवे वारने आश्रीने दिक्शूल तथा विदिक्शूल कहे हे.—

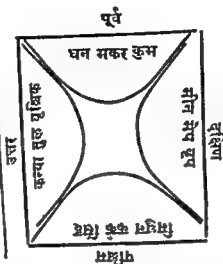
शूलं सोमे शनौ च प्रागुरौ दक्षिणतस्त्यजेत् ।

रवौ शुक्रे च वारुणामुत्तरेण कुजझयोः ॥ ए ॥

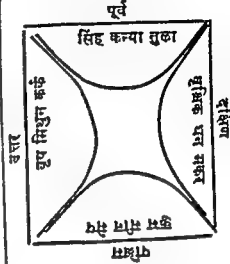
रविचार चक्र

राहुचार चक्र

चंद्र, मंगल, बुध, गुरु, शुक, शनिचार चक्र

वत्सचार चक्र उपर आप्युं ठे

अहीं प्रसंगोपात्त शिवचार खले ठे.—

“मेपेऽर्काद्भुत्तरादौ दिशि विदिशि शिवो मासमेकं तथा घौ,
संहृत्या संस्थितो विघ्नमति नृशमहोरात्रमध्ये तु सृष्ट्या ।

अध्यर्धे नामिके वे दिशि विदिशि घटीपञ्चक चैप तिष्ठन् ।

चन्द्रादेः प्रातिकूल्यं हरति किरति शं दक्षिणपृष्ठगोऽसौ ॥ १ ॥”

“मेप राशिमां रहेला सूर्यथी उत्तरादिक दिशामां उत्क्रमथी फरे ठे दिशामां एक मास तथा विदिशामा वे मास सुधी रहे ठे ते शिव एक दिवस रात्रिमां अइने वे वार अनुक्रमे चरण करे ठे, तेथी दरेक दिशामा ते शिव अढी अढी घनी रहे ठे, अने दरेक विदिशामा पांच पांच घनी रहे ठे जावार्थ ए ठे के मेपनो सूर्य होय त्यारे प्रथम अढी घनी शिव उत्तर दिशामा होय, पठी पाच घनी ईशानमां, पठी अढी घनी पूर्वमा एम एक अहोरात्रमा वे वखत फरे ठे पठी वृष तथा मिथुनना सूर्य होय त्यारे वे नाम २ पाच घनी वायव्यमा, पठी अढी घनी उत्तरमा एम क्रमे चरण करे ठे पठी कर्कमां प्रथम पश्चिममा आ प्रमाणे जाणवुं आ शिव जमणी वाजु अथवा पाठळना जागमां रह्यो होय तो चंद्रादिकनी प्रतिकूलतानो नाश करे ठे तथा सुख आपे ठे चंद्रादिके करीने तारा-उंनी तथा तेनी अवस्थानंनी पण प्रतिकूलतानो नाश करे ठे एम जाणवुं.

शिवचार चक्र.

ईशान घडी २॥	पूर्व मकरेऽर्कः घडी २॥	अग्नि घडी २॥
ईशान घडी २॥		अग्नि घडी २॥
उत्तर मेपेऽर्कः घडी २॥		दक्षिण तुलार्कः घडी २॥
घडी २॥ वायव्य	कर्केऽर्कः घडी २॥	नैऋत्य घडी २॥
वायव्य घडी २॥	पश्चिम	नैऋत्य घडी २॥

आ शिवचक्रनी स्थापना स्थूल प्रमाणवाली ठे. सूक्ष्म प्रमाणवाली तो आ प्रमाणे ठे
संक्रान्तेराद्यघस्त्रे स्वदिशि शर ए पदान्येष जुक्त्वा त्रमान्यां,
पश्चात्सृष्ट्या तदस्थां दिशमटति दशैवं पदान्यन्यघस्त्रे ।
वृद्धिः पञ्चोत्तरैवं प्रतिदिवसमहो तावदेतस्य यावत्,
संक्रान्तेरन्त्यघस्त्रे स्थितिरधिककुञ्जं सार्धनामीदृयं स्यात् ॥ २ ॥

“संक्रांतिने पहेले दिवसे शिव पोतानी दिशामां वे त्रमणे करीने पांच पळ ॥ वे
एटले के दिवस अने रात्रिमां अइने शिव वे वार त्रमण करे ठे, तेमां पहेला
पोतानी दिशामां अढी पळ शिव रहे ठे अने बीजा त्रमणमां पण बीजा अढी पळ
ठे. ए प्रमाणे संक्रांतिने पहेले दिवसे वे त्रमणे करीने शिव पोतानी दिशामां पांच
रहे ठे. त्यारपढी सृष्टिना क्रमे बीजी दिशामां जाय ठे. ए ज रीते बीजे दिवसे
बीजी पांच पळो जोगववाथी दश पळ अइ (ए रीते बीजे दिवसे पण पांच पळो
ववाथी पंदर पळ अइ). एज रीते दरेक दिवसे पांच पांच पळनी वृद्धि करतां
संक्रांतिने ठेले दिवसे एटले त्रीशमे दिवसे शिवने पोतानी दिशामां दोढसो पळ
अढी घसीनी स्थिति आय ठे.” त्यारपढी फरीथी संहारे करीने बीजी दिशामां
आवेला शिवनो आ प्रमाणे ज क्रम जाणवो.

शिवचारनुं फळ आ प्रमाणे ठे.—

“विवादे शत्रुहनने रणे जगटके तथा ।

द्यूते चैव प्रवासे वाऽवाम पृष्ठे शिवे जयः ॥ ३ ॥

स्वराश्च शकुना दुष्टा जज्ञाग्रहवर्त्त तथा ।

दिग्दोषा योगिनीमुख्या अजयाः स्युः शुभे शिवे ॥ ४ ॥”

“वादविवादमां, शत्रुने हणवामां, रणसंग्राममां, जगन्नामां, द्यूतमां तथा प्रवा-
शिव जमणो अथवा पाठळ होय तो ते जय आपनार ठे. अशुभ स्वरोदय, अ-
शकुन, जज्ञा, अशुभ ग्रहोनुं वळ अने योगिनी विगेरे दिशार्जना दोषो, ए सर्वे शिव
शुभ होय तो निर्जयकारक ठे” तथा—

“सूर्यराश्यादितः सव्ये लग्नं तत्कालसंज्ञवम् ।

पृष्ठदक्षिणं कृत्वा जयेद्युद्धे न संशयः ॥ १ ॥”

“सूर्यनी राशिने आदि करीने एटले सूर्य जे राशिमां होय ते राशिने पूर्व दिशामां
मूकीने त्यां सृष्टिने क्रमे (सवळी-जमणी वाजुने क्रमे) तत्काल संज्ञवतुं जे लग्न आवे
एटले ते वखते जे लग्न वर्ततुं होय तेने पाठळ अने जमणी वाजुए राखीने युद्ध करे तो
जय पामे तेमां कांइ पण संशय नथी.”

। इति यात्रायां समयशुद्धिः दिक्शुद्धिश्च ।

आ प्रमाणे यात्रामां समयनी शुद्धि अने दिशानी शुद्धि कही.

हवे यात्रामां ज चेष्टा निमित्त विगेरेनी शुद्धि कहे ठे.

उत्सवमशनं स्नानं प्रगुणं चोपेक्ष्य मंगलमशेषम् ।

असमापिते च सूतकयुगेऽङ्गनर्त्तौ च नो यायात् ॥ ११ ॥

अर्थ—कौमुदी विगेरे उत्सव, जोजन, रोगशी मुक्त थयानुं अथवा सामान्य स्नान
अने विवाह तथा पुत्रनुं अन्नप्राशन विगेरे सर्व मांगलिक कार्योंनी तैयारी होय ते वखते
तेनु उल्लंघन करीने तथा जन्म के मरणनुं सूतक समाप्त कर्या बिना तथा झुतवाळी जाया
होय त्यारे प्रयाण करवुं नही

अवमन्य माननीयान्निर्जत्स्य स्त्रीं च कमपि संताड्य ।

वालमपि रोदयित्वा जिजीविषुर्नैव निर्गच्छेत् ॥ १३ ॥

अर्थ—जीववानी इडा राखनारे मानवा योग्य (पूज्य) मनुष्यनी अवगणना करीने
स्त्रीनी तर्जना (तिरस्कार) करीने, कोझे पण तारुन करीने (मारीने), तथा वालकने
रोवमावीने गमन करवु ज नही

अर्हो लग्ननुं आ प्रमाणेनुं वचन लक्ष्मा राखवा योग्य ठे.—

प्रमत्तो व्याधितो जीतः श्रान्तः क्रुद्धो बुद्धिहितः ।

अभ्यास न प्रपद्येत क्लीबवेषस्तथैव च ॥ १ ॥

रात्रौ तु मैथुनं कृत्वा प्रजाते योऽज्जिगहति ।

यात्राकालेऽथवा प्राप्ते मैथुनं यो निषेवते ॥ २ ॥

यो वा प्रस्थानके गत्वा पुनर्गृहमुपागतः ।

इत्येवमादिचेष्टाभिः सिद्धिर्नास्त्यज्जिगहति ॥ ३ ॥”

“उन्मत्त थयेलो, व्याधिग्रस्त, जय पामेलो, आकी गयेलो, क्रोध पामेलो, थयेलो तथा नपुंसकना वेषने धारण करेलो, आवा पुरुषे मार्गमां प्रयाण करवुं रात्रे मैथुन करीने प्रातःकाले जे प्रयाण करे ठे, अथवा प्रयाण करवानो समय प्राप्त जे मैथुनने सेवे ठे, अथवा जे प्रस्थान करेले स्थले जइने पागो घेर आवे ठे, ए [चेष्टाए करीने प्रयाण करे तेने कार्यसिद्धि अती नथी.”

कुतः गृहकलहज्वलनौतुयुद्धदुर्वचनवसनसंगाद्यम् ।

अशुचं यात्रावसरे शुचमपि शकुनागमाद्विन्द्यात् ॥ २४ ॥

अर्थ—ठीक अइ होय, घरमां कंकास थयो होय, घरमां अग्नि लाग्यो होय, रानुं अथवा पामा विगेरेनुं युद्ध अतुं होय, दुर्वचन एटले “जइश नहीं, मरी एवा अमंगल शब्द बोलाता होय, वस्त्रनो ठेसो वारणा विगेरेमां जराइ गयो होय मस्तक अथरानुं होय, ठेस वागवाथी अथवा बीजा कारणथी गतिनी स्वलना अइ आवी चेष्टाउं प्रयाणसमये अइ होय तो शुच अथवा अशुचनो विचार करीने करवुं अथवा न करवुं. आ सिवाय शकुनना शास्त्रमांथी कहेली चेष्टा विगेरे जाणवुं. जास्करव्यवहारमां आ प्रमाणे विशेष कह्युं ठे.—

“रिक्तोऽनुकूलः कुञ्जोऽम्भः पूरणाय प्रयोजितः ।

विद्यार्थिचौरवणिजां प्रयाणेऽतीव सिद्धिदः ॥ १ ॥”

“विद्यार्थी, चोर अने वणिकना प्रयाणमां जो कोइ माणस खाली अने अनुकूल पाणी जरवा लइ जतो होय अने ते माणस प्रयाणमां साथे थयो होय तो कार्यनी सि आय, एटले के जेम ते घसो पूर्ण जराइने पागो आवशे, तेम प्रयाण करनार पण अइने पागो आवशे एम जाणवुं.” तथा रत्नमाळामां कह्युं ठे के—

“आद्ये विरुद्धे शकुने प्रतीक्ष्य,

प्राणानृपः पञ्च च पट् च यायात् ।

अष्टौ द्वितीये द्विगुणास्तृतीये,

व्यावृत्त्य नूनं गृहमन्युपेयात् ॥ १ ॥”

“राजाने प्रयाण वखते पहेलुं शकुन अशुच अयुं होय तो पांच अने ठ एटले अगी-प्राण सुधी राह जोइने पढी प्रयाण करवुं, बीजी वखत पण अशुच शकुन आय

त्रिगुण आत एटले सोळ प्राण सुधी विलंब करीने पठी चालवुं, अने त्रीजी वार पण अपशकुन थाय तो पाठा करीने घेर ज आववुं.”

आ सिवाय वीजां शकुनो शकुननां आगम (शास्त्र)थी एटले वसंतराज विगेरेनां करेलां शास्त्रोथी जाणवा. अर्थात् वीजा आचार्यों पोटपोताना ग्रथोमां यात्राना अधिकारमां प्रयाणने योग्य एवां शकुनो पण विस्तारथी कहा ठे, अमे तो अहीं तेनुं प्रस्तुत (प्रसंग) नहीं होवाने लीधे तथा शकुनना शास्त्रथी पण तेना ज्ञाननो संज्ञव होवाथी कहां नथी

ब्राह्मण, हन्त्रिय, वैश्य अने शूद्र ए चारे वर्णोंने साधारण यात्राना विधिने कहीने हवे शत्रुना विजयना प्रयोजनवालुं नृपादिकनुं प्रयाण चालीश श्लोकोवरने कहे ठे, तेमा प्रथम द्रुप निमित्तोनो परिहार करे ठे —

आकालिकीपु विद्युज्जर्जितवर्षासु वसुमतीनाथः ।

उत्पातेपु च जौमान्तरिक्षदिव्येषु न प्रवसेत् ॥ २५ ॥

अर्थ—राजाए अकाले थती एटले गर्ज के वर्षाकृतु विना थती वीजली, गर्जना तथा वृष्टिने विषे प्रयाण न करवुं, अहीं राजाए करीने सामंतादिक तथा आचार्यादिक पण जाणवा. तथा जौम, अंतरिक्ष अने दिव्य उत्पातोमा प्रयाण न करवुं अहीं जौम उत्पात एटले जूमिकंप विगेरे, तथा जे चर पदार्थानुं स्थिर थवापणुं अने स्थिर पदार्थानुं चल स्वभावपणुं अथवा पुष्प फळादिकनो विकार ए सर्ज जौम एटले जूमिना उत्पात जाणवा अंतरिक्ष (आकाश) ना उत्पात उडकापात, निर्धात (आकाशमां गरुगनाट), पवननुं तोफान, गंधर्व नगर, इंद्रधनुष, रातो ऐरावण हाथी, परिवेष, दंरु, परिघ विगेरे जाणवा तथा दिव्य उपजवो एटले चंद्र के सूर्यनुं ग्रहण, ग्रह तथा नक्षत्रनो विकार अने केतुनु दर्शन ए विगेरे जाणवा मूळ श्लोकमा च शब्द ठे तेथी राहु अने योगिनी (जोगणी) विगेरेनो पण विचार करयो “आवा समयमां सात दिवस सुधी प्रयाण करवुं नहीं” एम दैवज्ञवद्वज्र कहे ठे “एक दिवस तो अवश्य तजवो” एम सारंग कहे ठे. “केतु जोयो होय तो सोळ दिवस सुधी प्रयाण न करवुं, पण चैत्र के वैशाख मासमां जोयो होय तो ते शुभ ठे” एम वराह कहे ठे

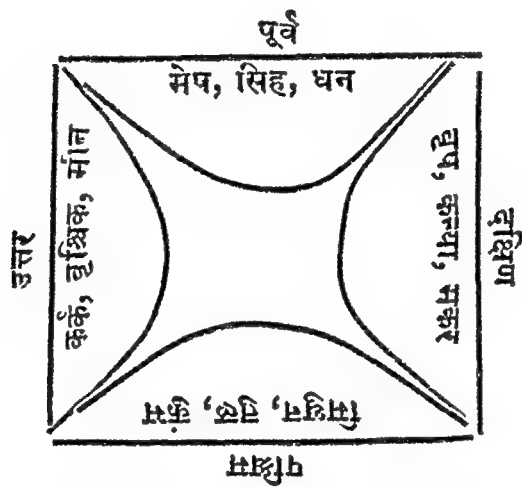
हवे यात्राने योग्य एवुं लग्न कहे ठे —

यातव्यं दिग्मुखे लग्ने सिद्धयै शीर्षोदये तथा ।

एतद्विलोमयोजानु यात्रा यातुर्न सिद्धये ॥ २६ ॥

अर्थ—मेपादिक राशिउं अनुक्रमे पूर्वादिक चार दिशाउं ना ईश ठे, ते ज प्रमाणे सिंहादिक चार तथा धन्वादिक चार राशिउं पूर्वादिक दिशाउं ना ईश ठे एम पूर्वे कहुं ठे. ते राशिउं ते ते दिशाना मुखवाली ठे एम ज्योतिर्विदो कहे ठे, तेथी दिग्मुख लग्नमां तथा शीर्षोदयी लग्नमां प्रयाण करवाथी कार्यसिद्धि आय ठे अने तेथी उलटुं एटले उत्तर के पूर्व मुखनुं लग्न होय त्यारे अनुक्रमे दक्षिण के पश्चिममां गमन करवुं अने दक्षिण के पश्चिम मुखवाला लग्नमां अनुक्रमे उत्तर के पूर्वमां गमन करवुं तथा पृष्ठोदय लग्नमां गमन करवुं ए सिद्धिने माटे नथी. विशेष ए ठे के यात्रामां लग्न प्राये चर ज ग्रहण करवुं.

लग्ननुं दिग्मुख चक्र.

लघ्न कहे ठे के—“अनिष्टदं दिक्प्रतिलोमलग्नं, पृष्ठोदये वाञ्छितकार्यनाशः” । “प्रतिलोम (उलटी) दिशामां लग्न होय अने गमन करे तो अनिष्ट फल सळे तथा पृष्ठोदयी लग्नमां गमन करे तो इच्छित कार्यनो नाश आय.”

जन्मलग्ने शुभा यात्रा जन्मराशुदये तु न ।

तयोश्चोपचयस्थेषु राशिष्विष्टा परेषु न ॥ २७ ॥

अर्थ—यात्रा करनार नृपादिकने जन्मलग्नमां यात्रा करवी शुभ ठे, आथी करीने एवुं सूचव्युं के—प्रथम जन्मनुं लग्न जाणीने पढी यात्रानुं लग्न आपवुं जोइए, ते विना लग्न आपवुं नहीं, कारण के जन्मलग्न जाणीने दशा, आयुष्य अने ग्रहनुं बळ जोइने आपेलुं यात्रादिकनुं मुहूर्त्त फलदायक आय ठे. रत्नमाळामां कहुं ठे के—

“अज्ञातजन्मनोऽप्यन्यैर्यानि योज्यमिति स्मृतम् ।

प्रश्नलग्ननिमित्ताद्यैर्विज्ञाते सदसत्फले ॥ १ ॥”

“जन्मलग्न जाणवामां न होय तोपण प्रश्नलग्न अने निमित्त विगेरे अन्य चेष्टाए करीने शुभाशुभ फल जाणीने प्रयाणनुं मुहूर्त्त आपवुं एम कहुं ठे.”

जन्मराशिना उदयमां यात्रा करवी शुभ नथी, एटले के जन्ममां जे ठेकाणे चंड होय ते जन्मराशि कहेवाय ठे. ते जन्मराशिनं ज लग्न होय तो तेमां यात्रा करवी शुभ नथी. रत्नमालामां तो “जन्मराशिना लग्नमां पण यात्रा करवी शुभ ठे” एम कहं ठे ते जन्मलग्न अने जन्मराशिनी अपेक्षाए उपचयस्थानमां एटले ३-६-१० अने ११ मा स्थानमां रहेली राशिउं यात्रामां शुभ ठे ते सिवाय बीजा स्थानमां होय तो तेमा यात्रा करवी शुभ नथी. विशेष ए ठे जे—“शत्रुनी जन्मराशि के जन्मलग्न अथवा ते वस्त्रेना स्वामी तत्कालना लग्नथी चोथे के सातमे स्थाने होय त्यारे पण यात्रा करवायी जय आय ठे, अने जो शत्रुनी जन्मराशि अने जन्मलग्नमां उपचयस्थानो चोथे के सातमे स्थाने होय तोपण जय आय ठे,” एम रत्नमालामां कहं ठे.

पापैरस्तांबुगैर्दृष्टे युते वा जन्मलग्नने ।

सौम्यग्रहैस्तु नैवं चेत्तदा यातुः पराजयः ॥ १७ ॥

अर्थ—जे कोइ स्थानमां रहेली जन्मलग्ननी राशि यात्रालग्नना सातमा ने चोथा स्थानमां रहेला पापग्रहोए करीने युक्त होय अथवा तेमनी दृष्टि पकती होय, तथा ते ज जन्मलग्ननी राशि सातमा ने चोथा स्थानमा रहेला सौम्य ग्रहोए करीने युक्त होय दृष्ट न होय तो (तेवे वखते) प्रयाण करनारनो पराजय आय अर्थात् पापग्रहनी जेम सौम्य ग्रहोए युक्त अथवा दृष्ट होय तो पराजय न आय. विशेष ए ठे जे—यात्राने समये जन्मकुंठली संबंधी आठमं तथा ठहू स्थान क्रूर अने सौम्य ग्रहोए सहित होय तो ते अशुभ ठे ते विषे दैवज्ञवद्वजमा कहं ठे के—“वधः प्रयातुस्त्वरिजिः प्रसूतौ, रंधारिजे क्रूरशुचान्विते चेत्” । “जन्मनं आठमं अने ठहू स्थान जो क्रूर अने शुभ ग्रहोए युक्त होय तो ते वखते शत्रु तरफ प्रयाण करनारनो वध आय ठे.”

आष्टमं स्वेन्दुलग्नाज्यां ताज्यां पष्ठमथ द्विपः ।

तद्वाशिनाथयुक्तं वा लग्नं यातुरनर्थकृत् ॥ १८ ॥

अर्थ—जन्मकालना चंडथी अने जन्मकालना लग्नथी जे आठमं लग्न ते यात्रामां तजवा योग्य ठे अने ते वस्त्रेथी जे ठहूं लग्न होय ते पण तजवा लायक ठे तथा शत्रुना जन्मलग्नथी अने जन्मराशिथी ठेके स्थाने रहेली जे राशि ते जो लग्नमां होय तो तेने पण तजवी तेमज जन्मराशिथी अने जन्मलग्नथी जे आठमी अने ठही राशि होय तथा शत्रुना जन्मलग्नथी अने जन्मराशिथी जे ठही राशि होय ते ठए राशिउंना स्वामीए करीने युक्त एहुं जे लग्न ते पण यात्रामां तजवा लायक ठे आ सर्व प्रकारनु प्रयाण करनारने अनर्थकारक ठे आ विषे दैवज्ञवद्वजमां कहं ठे के—

“जन्मर्क्ष १ लग्नाष्टमराशिलग्नौ २, षष्ठोदये ४ शत्रुजलग्नतो वा ६ ।

तद्भाशिनाथै ६ रथवोदयस्थैः, करोतु यात्रां विषज्ज्ञानं वा ॥ १ ॥”

“जन्मराशि तथा जन्मलग्नथी आठमी राशिनं लग्न होय, अथवा शत्रुनी जन्मराशि अने जन्मलग्नथी ठहुं स्थान लग्ननुं होय, अथवा ते सर्वना स्वामीए करीने युक्त लग्न होय तो तेवा समये प्रयाण करो अथवा विषनुं ज्ञान करो, ते बन्ने समान ठे.”

कर्कवृश्चिकमीनानामुदयेऽंशे च न व्रजेत् ।

मूर्तिस्थेऽहर्बले रात्रौ रात्रिवीर्येऽहि च ग्रहे ॥ ३० ॥

अर्थ—कर्क, वृश्चिक अने मीननुं लग्न होय अथवा तेनो नवांश होय ते वखते प्रयाण करवुं नहीं. तथा यात्राना लग्नमां रहेलो ग्रह जो दिवसे बलवान् होय तो रात्रे प्रयाण करवुं नहीं अर्थात् दिवसे प्रयाण करवुं अने ते ग्रह जो रात्रे बलवान् होय तो दिवसे प्रयाण करवुं नहीं अर्थात् रात्रे प्रयाण करवुं.

कर्क अने वृश्चिक ए बे कीट (कीरा) ठे, तेथी तेमनुं यात्रामां असमर्थपणुं ठे, माटे ते बे वर्जवा अने मीन लग्नमां प्रयाण कर्युं होय तो वक्र मार्गे जटकी जटकीने कार्य सिद्ध कर्या विना ज पाठो आवे ठे. ते विषे रत्नमालामां कह्युं ठे के—

“वक्रः पन्था मीनलग्नोऽंशके वा, कार्यासिद्धौ स्यान्नवृत्तिश्च तत्र” ।

“मीनना लग्नमां अथवा नवांशमां प्रयाण कर्युं होय तो वक्र मार्गमां ज एटले अवले मार्गे जवाय ठे, अने कार्यनी सिद्धि कर्या विना पावुं अवाय ठे.” तथा “घनो (कुंज) खादी ठे, तेथी कुंजनुं लग्न तथा नवांश पण तजवा योग्य ठे” एम पण रत्नमालामां कह्युं ठे.

सिद्ध्यै सौम्येशलग्नानि नौयानं जलनेष्वपि ।

जानीयाद्भोक्तश्चात्र राशीनां वश्यतां मिथः ॥ ३१ ॥

अर्थ—सौम्य स्वामीना लग्नमां प्रयाण करवाथी कार्यसिद्धि आय ठे, अने वहाणनुं प्रयाण जळचर राशिना लग्नमां अथवा तेना नवांशमां पण कार्यसिद्धिने माटे ठे, अने वहाण पूर्ण अवाथी विघ्नरहितपणुं तथा लाभ ए बन्ने आय ठे. तथा अहीं राशिउनुं परस्पर वशपणुं लोकथी जाणवुं. ते विषे दैवज्ञवद्वज्रमां कह्युं ठे के—

“चतुष्पदा ह्यंहिवशा विसिंहाः, सरीसृपश्चाम्बुचराश्च जह्याः ।

सिंहस्य वश्या विसरीसृपाः स्युरूह्यं जनोक्तव्यवहारतोऽन्यत् ॥ १ ॥

स्थलाम्बुसंजतसरीसृपाख्या, जवन्ति वश्या बलिनां स्वकानाम् ।

समा द्युसंस्था विषमान् जजन्ते, वश्या रजन्यां विषमाः समानाम् ॥ २ ॥”

“मेष, वृष, सिंह, धनुषनो पाण्डो अर्ध जाग तथा मकरनो पहेलो अर्ध जाग, आटलां

ચતુષ્પદ કહેવાય છે, મિથુન, કન્યા, તુલા, કુંજ અને ધનુષનો પહેલો અર્ધ જાગ, આટલા મનુષ્ય છે, કર્ક, મીન અને મકરનો પાછલો અર્ધ જાગ, આટલાં જલચર છે, અને એક વૃશ્ચિક સરીસૃપ એટલે વૃશ્ચિક હવે શ્લોકના અર્થ આ પ્રમાણે છે—સિંહ સિવાયના ચતુષ્પદો મનુષ્યને વશ છે, વૃશ્ચિક અને જલચરો મનુષ્યના નશ્વર (જરુણ કરવા લાયક) છે. વૃશ્ચિક વિનાના સર્વે સિંહને વશ છે, વીજું મનુષ્યમા કહેલા વ્યવહારથી જાણવું એટલે કે વૃશ્ચિકને સિંહ પણ વશ છે સર્વે પુરુષ રાશિઈ કન્યાને વશ છે, તથા ધનુષને સર્વે વશ વિગેરે (૧). જો વજ્રે રાશિ પરસ્પર સ્થલચર, જલચર કે વૃશ્ચિક હોય ત્યારે તે વજ્રેની મધ્યે જે વલ્લવાન્ હોય તેને વીજો એટલે ધુર્વલ વશ્ય હોય છે જેમ મેષ વૃષને વશ્ય છે, મીન અને કર્ક મકરને વશ્ય છે. વૃશ્ચિકને વીજો નિર્વલ વૃશ્ચિક વશ્ય હોય છે. વજ્રે મેષ કે વજ્રે વૃષ વિગેરે વજ્રે એક જ હોય તોપણ વૃશ્ચિકની જેમ વલ્લનું અધિકપણું વિચારીને વશ્યપણું જાણવું ઇષ્ટ લગ્ન દિવસે કે રાત્રિએ હોય છે. તેમાં જો દિવસ હોય તો સમ રાશિઈ વિપમ રાશિને વશ્ય હોય છે અને રાત્રિ હોય તો વિપમ રાશિઈ સમ રાશિઈને વશ્ય હોય છે. આનું ફલ આગલ કહેશે ”

જન્મકાલે શુજૈયુક્તા દ્વિતીયાસ્તરણેશ્ચ ચે ।

નિષ્કૂરા નિર્વિકારાશ્ચ તે લગ્ને રાશયઃ શુજાઃ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—જે રાશિઈ જન્મકાલે શુજ ગ્રહોએ યુક્ત હોય, તથા જે રાશિઈ રવિય્રી વીજી હોય, આ સૂર્યથી વીજી રાશિની જાતકમા “વેશિ” એવી સજ્ઞા (નામ) કહી છે. “સૂર્યા-દ્વિતીયમૃદ્ધં વેશિઃ” “સૂર્યથી વીજું લગ્ન વેશિ કહેવાય છે,” એમ કહ્યું છે, તથા જે રાશિઈ નિષ્કૂર એટલે જન્મકાલે જે રાશિમા કૂર ગ્રહ ન હોય એવી હોય, તથા જે નિર્વિકાર હોય એટલે કે કૂર ગ્રહે જોગવેલી રાશિ સવિકાર અને વંદે જોગવેલી હોય તે નિર્વિકાર કહેવાય છે જન્મકાલે આવી રાશિઈ હોય તો તે યાત્રાના લગ્નમા શુજ જાણવી.

યશ્ચ વશ્યં સ્વલગ્નેન્દ્રોર્ને ચ વશ્યં દ્વિપસ્તયોઃ ।

શત્રોરેવાષ્ટમં તાન્યાં લગ્નં યાતુર્જયાવહમ્ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—જે યાત્રાનું લગ્ન પોતાના જન્મલગ્નને તથા જન્મરાશિને વશ્ય હોય, અને શત્રુના જન્મલગ્નને તથા જન્મરાશિને વશ્ય ન હોય, વળી તે યાત્રાલગ્ન શત્રુના જન્મલગ્ન અને જન્મરાશિથી આવમે હોય, તો તે લગ્ન યાત્રા કરનારને જય આપનારુ છે.

આ પ્રમાણે આઠ શ્લોકોએ યાત્રાને યોગ્ય લગ્ન કહ્યું હવે “જત્તા ઉદગગસુદ્ધીએ” “યાત્રા ઉ વર્ગની શુદ્ધિ કરીને કરવી યોગ્ય છે” એમ હર્ષપ્રકાશમા કહ્યું છે, માટે યાત્રાને યોગ્ય એવા હોરાદિક પાંચ વર્ગ કહે છે —

विमुक्ताक्रान्तजोग्यानि राश्यर्क्षान्युष्णरश्मिना ।

ऊर्ध्वतिर्यग्धोमुख्यो होराः स्युरुदयावधि ॥ ३४ ॥

अर्थ—जे होरा सूर्ये जोगवीने मूकी दीधी होय ते ऊर्ध्वमुखी कहेवाय ते, जे जोगवाती होय ते तिर्यग्मुखी कहेवाय ते अने जे हजु हवे जोगववानी ते ते अधोमुखी कहेवाय ते. त्यापढीनी बीजी त्रण होराने ए ज रीते अनुक्रमे ऊर्ध्वमुखी, तिर्यग्मुखी अने अधोमुखी जाणवी, त्यापढीनी पण त्रण ए ज रीते जाणवी. ए प्रमाणे त्रण त्रण होराने अनुक्रमे उदय सुधी एटले सूर्योदय सुधी ते ते नामवाळी जाणवी. अथवा उदय सुधी एटले लग्नमां अधिकार करेली होरा सुधी जाणवी. आ प्रमाणे त्रण प्रकारनी होरानी कढपना करवी. तेशी करीने एक दिवस रात्रिमां अशने चोवीस होरा होवाथी तेमना त्रण त्रण प्रकार गणवाथी आठ वखत आवृत्ति आय ते.

हवे त्रण प्रकारनी होरानुं फळ कहे ते.—

जयमूर्ध्वमुखी होरा विपदस्तिर्यगानना ।

अधोमुखी रणे यातुर्जङ्गं दिशति लग्नगा ॥ ३५ ॥

अर्थ—जेही ऊर्ध्वमुखी होरा युद्धमां जयने आपे ते, तिर्यग्मुखवाळी आप. ते, तेना पग सर्पशी बाधला आपे ते. अर्थात् लग्नमां ऊर्ध्वमुखी होरा ते. १. बीजोऽेषकाण स्त्रीरूपे ते. ते पतिने आपे ते. अर्थात् लग्नमां ऊर्ध्वमुखी होरा आकृति काचवा अने कुंजना जेवी ते, ते सुपुरुषते. सिंह जेवुं तेनुं रूप ते, तेनुं नाक, नाथः शुभेक्षितः । तथा चतुष्पद ते. ३.

ए धनमां पहेलो ङेष्काण नर पावकः (पाशकः) पापवीक्षितः ॥ ३६ ॥ वाळो अने अश्वनी जेवां शरीरवाङ्गेषकाण होवाथी वारे राशिना मळीने त्रवीश ङेष्काण तेनुं अंग गौरवण ते, ते समुद्रमां तथा उपलक्षणथी पुष्प, चांरु (वासण) विगेरेशी वाळो ते, हाथमां दंरु राखीने होय, सौम्य स्वामीए पूर्ण (चार पाद) दृष्टिए जोयेलो धारण करनारो ते आकारवाळो होय, ते ङेष्काण जो यात्राना लग्नमां होय तो ते शुभ ते, अने जे ङेष्काण यात्रालग्नमां अस्त्र, सर्प अने अग्निए करीने युक्त होय अथवा पाश एटले बंधने करीने युक्त होय, तथा क्रूर ग्रहे जोयेलो होय तेमज उपलक्षणथी क्रूर ग्रहे युक्त होय, क्रूर स्वामीवाळो होय अथवा क्रूर आकारवाळो होय तो ते अशुभ ते. कहुं ते के—

“ङेष्काणाकारचेष्टागुणसदृशफलं योजयेद्विहेतो-

ङेष्काणे सौम्यरूपे कुसुमफलयुते रत्नचामान्विते च ।

૧૧ કુંજમાં પહેલો ડેપ્કાણ નર છે તે ચર્મને ધારણ કરનાર, મીઠ પદ્મીના જેવા મુખ-
વાલો તથા કવલ સહિત છે આ ચર્મ છે. ૧ વીજો ડેપ્કાણ સ્ત્રીરૂપે છે તેનાં વસ્ત્રો
મલિન છે, તેણે મસ્તક પર જારુ રાખ્યા છે, અગ્નિવસ્ત્રે શકટ (ગામી) વઢી જવાથી
તેમાંથી લોહું ગ્રહણ કરે છે. ૨. ત્રીજો ડેપ્કાણ નર છે તે સિંહના જેવો છે, શ્યામ છે,
તેના કાનમાં ચાલ છે, તેના મસ્તક પર મુગટ છે, તેણે ટાલ, પાંદનાં, રસ અને ફલ ધારણ
કરેલા છે ૩

૧૨ મીનમાં પહેલો ડેપ્કાણ નરરૂપે છે તેના હાથમાં હાર, મોતી અને શંખ છે, તેણે
આજ્ઞપણો પહેર્યા છે, તે નાવમાં વેળો છે, અને સમુદ્ર તરે છે ૧. વીજો ડેપ્કાણ સ્ત્રી છે
તેનું શ્રંગ ગૌર છે, તે નાવમાં વેળી છે, અને તે સમુદ્રમાંથી કાંઠા તરફ જાય છે. ૨ ત્રીજો
ડેપ્કાણ નર છે તે નમ્ર, જીરુ અને ચોર તથા અગ્નિથી વ્યાકુલ થયેલો છે, તેનું શ્રંગ
સર્પથી વીંટાયેલું છે, તે ગર્તા (જાત) ની પાસે રહેલો છે આ ડેપ્કાણ વ્યાકુલ છે. ૩.

આનું ફલ ચિતા તથા લોવાયેલી વસ્તુના પ્રશ્નમાં “ડેપ્કાણોય કરીને (તેને અનુ-
સરીને) ચોરો કહેલા છે” એ પ્રકારે છે રોગીના પ્રશ્નમાં જો ગૃધ્ર, કોલ કે સર્પનો ત્રિ-
શાશ લગ્નમા હોય તો તે રોગીનું મરણ થાય છે વધનથી વૃદ્ધવાના પ્રશ્નમાં સર્પનો ત્રિશાંશ
લગ્નમાં આવે તો શ્રંખલાથી કે પાશથી વંધન થાય ઇત્યાદિ. યાત્રાના વિષયમાં આ
ડેપ્કાણનો જેવી રીતે ઉપયોગ છે તે પ્રથમ કહ્યો છે

ડેપ્કાણના સ્વામી પ્રથમ કહ્યા છે તે ડેપ્કાણ શુદ્ધ ગ્રહે જોયેલો હોય એમ જે મૂલ
શ્લોકમાં કહ્યું છે તેમાં એવું સમજવું કે જે ડેપ્કાણ લગ્નમાં રહેલો છે, તે નામની રાશિ
યાત્રાની કુળીમાં જે સ્થાને હોય તેને જો શુદ્ધ ગ્રહે જોયેલી હોય તો તે ડેપ્કાણ શુદ્ધ
ગ્રહે જોયેલો કહેવાય છે એમકે વૃષ્ણો વીજો ડેપ્કાણ કન્યા છે, તેનો સ્વામી બુધ છે, તે
સૌમ્ય છે, તેના ઉપર વારમા અને પહેલા સ્થાનમાં રહેલા શુક્ર અને ગુરુની પૂર્ણ દૃષ્ટિ પડે
છે એ જ રીતે ક્રૂર સ્વામીપણું અને ક્રૂરદૃષ્ટિપણું પણ જાણવું એ જ પ્રમાણે આગલ ઉદયાસ્તની
શુદ્ધિ વિગેરે કહેવાશે, તેમાં પણ નવાશાદિકનું સૌમ્ય અને ક્રૂર સ્વામીપણું તથા સૌમ્ય
અને ક્રૂર દૃષ્ટિપણું જાણવું.

શન્યકેન્દુકુર્જાસ્ત્યક્ત્વા શુજોડ્યેપાં નવાંશકઃ ।

લગ્નવદ્વાદશાંશસ્તુ ત્રિંશાંશસ્તુ નવાંશવત્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—શનિ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને મંગલના નવાશને ઝોમીને વીજાના નવાશો શુદ્ધ છે
લગ્નની જેમ બાદશાશ જાણવો, અને નવાશની જેવો ત્રિંશાશ જાણવો દૈવશ્વજ્ઞના
કહ્યું છે કે—

“लग्नेऽर्कस्य नवांशे वाहननाशः कुजस्य वह्नित्रयम् ।

इन्दोः प्रतापहानिः शनेर्नवांशे मरणमेव ॥ १ ॥”

“लग्नमां सूर्यनो नवांश होय तो वाहननो नाश आय, मंगलनो होय तो अग्निनो त्रय आय, चंद्रनो होय तो प्रतापनी हानि आय, अने शनिनो नवांश होय तो मृत्यु ज आय.”
लग्ननी जेम द्वादशांश जाणवो, एटले के “यातव्यं दिग्मुखे लग्ने” श्लोक (१६ मा) श्री आरंजीने “यच्च वश्यं स्वलग्नेन्दो” श्लोक (३३ मा) सुधीना आठ श्लोकोमां लग्न संबंधी जे जे कह्युं ते ते सर्व द्वादशांशमां पण समजवुं. त्रिंशांशने नवांशनी जेम जाणवो, एटले के शनि अने मंगल विना बीजा ग्रहोનો त्रिंशांश शुभ ठे, सूर्य अने चंद्रने तो त्रिंशांश ज ठे नहीं.

। इति षड्वर्गशुद्धिः ।

आ रीते षड्वर्गनी शुद्धि कही. हवे यात्राने विषे बार जावोने कहे ठे.—

तनुः १ कोशो २ जटो ३ यानं ४ मंत्रो ५ऽरि ६ वर्त्म ७ जीवितम् ८ ।

मनः ९ कर्मा १० र्जना ११ मंत्री १२ ज्ञावाः स्युरुदयादयः ॥ ३८ ॥

अर्थ—तनु १, कोश २, जट ३, यान ४, मंत्र ५, अरि ६, वर्त्म (अध्वा-मार्ग) ७, जीवित ८, मन ९, कर्म (ज्ञान्य-व्यापार) १०, अर्जन ११, मंत्री १२. आ उदया-दिक बार जाव जाणवा. आ बार स्थानोनुं शुभाशुभ फल ग्रहना बळशी विचाराय ठे. अहीं पूर्वे कहेली बार जावोनी विचारणा प्राये करीने सरखी ज ठे, पण विशेषे करीने तो यात्रामां बार जावोने आश्रीने ग्रहो विचार आ प्रमाणे कहे ठे.—

हन्ति यो धाय कर्मान्यान्सौम्यः कर्म चासितः ।

सौम्योऽप्यरिं सितोऽध्वानं चन्द्रश्च तनुजीविते ॥ ३९ ॥

अर्थ—क्रूर ग्रह बीजा, अगीयारमा अने दशमा जाव विनाना बीजा सर्व जावोने हणे ठे. अर्थात् ३-११-१० जावोने पुष्ट करे ठे. तेमां पण शनि दशमा जावने पण हणे ठे, अर्थात् बीजा जावोने तो हणे ठे ज. केवल बीजा अने अगीयारमा जावने ज पुष्ट करे ठे. सौम्य ग्रह पण एटले गुरु, शुक्र, बुध अने चंद्र ठा जावने हणे ठे, अने बीजा सर्व जावोने पुष्ट करे ठे. क्रूर ग्रह तो क्रूर होवाशी ठा स्थानने हणे ठे ज एम अपि शब्दशी ज सिद्ध आय ठे. अहीं कोइ शंका करे ठे के सर्व सौम्य ग्रहो ठा जाव सिवाय बीजा सर्व जावोने पुष्ट करे ठे के तेमां कांइ विशेष ठे ? ते उपर कहे ठे के—एक शुक्र सातमा जावने पण हणे ठे, अने चंद्र पहेला तथा आठमा जावने पण हणे ठे. शुक्र अने चंद्र ठा जावने तो हणे ज ठे. ते तो कह्युं ज ठे, तेथी करीने आ प्रमाणे जावार्थ अयो.—

“સ્વ ૧૦ સ્થાનિવર્જમુપચયગાઃ ક્રૂરાઃ સર્વગાઃ શુજાઃ સૌમ્યાઃ ।

દિત્વાઽસ્તે ષ સિતમદ્યમ ૮ લગ્ન ૧ ગશશિનં ચ યાત્રાયામ્ ॥ ૧ ॥”

“યાત્રાને વિષે દશમા સ્થાનમા રહેલા શનિ વિનાના સર્વે ક્રૂર ગ્રહો ઉપચયસ્થાનમાં (૩-૬-૧૦-૧૧) રહ્યા હોય તો તે શુજ છે. અર્થાત્ એક શનિ દશમા સ્થાનમા શુજ નથી સાતમા જાવમાં રહેલા શુક્રને તથા આઠમા જાવમા અને લગ્નમાં રહેલા ચંદ્રને ટોનીને સર્વે સૌમ્ય ગ્રહો સર્વ જાવમા રહેલા શુજ છે ”

આ રીતે યાત્રાની કુંઠામાં સામાન્યે કરીને ચાર જાવોનો વિચાર કર્યો. હવે લગ્નમાં રહેલા ગ્રહોનો વિચાર કરે છે —

જન્મન્યનિષ્ઠઃ સૌમ્યોઽપિ ન લગ્નસ્યઃ શુજો ગ્રહઃ ।

તત્રેષ્ટદસ્તુ પાપોઽપિ યાત્રાલગ્નસ્થિતઃ શુજઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—સૌમ્ય ગ્રહ પણ જો જન્મસમયે આઠમે વારમે સ્થાને રહેવાય કરીને અશુજ હોય, અને તે યાત્રાના લગ્નમા પહેલા સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો તે શુજ નથી, અને જે ક્રૂર ગ્રહ પણ જન્મસમયે ઠગે અગીયારમે સ્થાને રહેવાય કરીને શુજ હોય, અને તે યાત્રા-ના જન્મમાં પહેલે સ્થાને રહ્યો હોય તો તે શુજ છે. જન્મસમયના શુજાશુજ ગ્રહો વિસ્તારથી જાતકમાં આપ્યા છે, ત્યાંથી જાણવું સહેલું છે. જે જન્મમાં જાણવું

“કૂરાશ્ચિપ્ત્વાયથાઃ સિતેન્દુગુરવોઽન્તિમાદરિપુવર્જાઃ ।

ઘ્યશાન્તિમરિપુવર્જો બુધઃ પ્રશસ્યો જનનસમયે ॥ ૧ ॥”

“જન્મસમયે ક્રૂર ગ્રહો વીજે, ઠગે અને અગીયારમે સ્થાને રહ્યા હોય તો તે શુજ છે. શુક્ર, ચંદ્ર અને ગુરુ ૫ ત્રણ ગ્રહો વારમા, આઠમા અને ઠગ સ્થાને સિવાય વીજે કોઈ સ્થાને રહ્યા હોય તો તે શુજ છે. તથા વીજા, આઠમા, વારમા અને ઠગ સ્થાને વર્જીને વીજા કોઈ પણ સ્થાનમાં રહેલો બુધ શુજ છે ”

પાપોઽપ્યજીષ્ઠદો જન્મલગ્નર્કસ્વામિનોઃ સુહૃદ્ ૧

મૂર્તિસ્થિતઃ શુજોઽપિ સ્યાદશુજોઽરાતિરેતયોઃ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—પહેલા સ્થાનમાં રહેલો પાપગ્રહ પણ જો જન્મલગ્નના સ્વામી-નો તથા જન્મ-રાશિના સ્વામીનો મિત્ર હોય તો તે શુજ છે, અને શુજ ગ્રહ પણ જન્મલગ્નના સ્વામીનો તથા જન્મરાશિના સ્વામીનો શત્રુ હોય તો તે અશુજ છે.

સુહૃદ્દશાપતેઃ ૧ સઘઃ સફલો ૨ જનને વલી ૩ ।

કૂરોઽપિ ત્રિવિધો જડસ્તનૌ સૌમ્યોઽપિ નેતરઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—યાત્રાલગ્નમા પ્રથમ સ્થાને રહેલો પાપગ્રહ પણ જો દશાપતિનો મિત્ર ૧,

सद्यः सफल २ अने जन्मनो बळवान् ३, ए त्रण प्रकारमांनो कोइ पण होय तो ते सारो ठे. ते सिवायनो सौम्य ग्रह पण सारो नथी.

यात्राने समये जे ग्रहनी दशा चालती होय ते ग्रह दशापति कहेवाय ठे, तेनो जे मित्र ते दशापतिनो मित्र कहेवाय ठे. विशेष ए ठे जे यात्राने समये दशापति पण बळवान् होवो जोइए. ते विषे लक्ष कहे ठे के—

“यात्रा नैव दशापतावुपहते नैवास्तगे नावले,
नीचस्थे न च नैव वक्रिणि नृणां देया कदाचिद्बुधैः ।”

“दशापति हणायेलो (पराजय पायेलो) होय, अस्त पाम्यो होय, बळहीन होय, नीच स्थाने रह्यो होय तथा वक्री अयो होय तो ते वखते पंरितोए मनुष्योने यात्रानुं मुहूर्त देवुं नहीं.”

दशानो क्रम, तेनुं प्रमाण तथा तेनो विज्ञाग विगेरे स्वरूप जातकादिक ग्रंथोथी जाणवुं. अहीं तेनुं प्रस्तुत नहीं होवाथी तथा ते स्वरूप अत्यंत विस्तारवाळुं होवाथी अहीं लखता नथी, परंतु ते स्थान (विषय)ने शून्य न राखवाने माटे एक वर्षनी दिनदशानुं प्रमाण अहीं स्थूल दृष्टिए बतावीए ठीए.—

“निजनामराशितः प्रचृति गण्यते वर्त्तमानसंक्रान्तेः ।

गतदिवसावध्येवं दिवसदशाः स्थुः क्रमादेताः ॥ १ ॥

रवी १ न्द्रु २ जौम ३ झ ४ शनी ५ ज्य ६ राहु ७-

सकेतु ८ शुक्रेषु ९ नखाः १० खवाणाः १० ।

अष्टाश्वि १० षड्बाण १६ रसाग्नि ३६ देव ३३-

देवा ३३ ति शीत्य ३४ अहया ७० दशाहाः ॥ २ ॥

हानिं १ धनं २ रुजं ३ लक्ष्मीं ४ दैन्यं ५ लक्ष्मीं ६ च बन्धनम् ७ ।

क्षयं ८ श्रियं ९ चार्कादीनां दद्युर्दिनदशाः क्रमात् ॥ ३ ॥”

“पोताना नामनी राशिथी आरंजीने वर्तमान संक्रांतिना गयेला दिवसो सुधी आ प्रमाणे अनुक्रमे दिनदशा गणवी.—रविनी १० दिवस, चंद्रनी १० दिवस, मंगळनी १० दिवस, बुधनी १६ दिवस, शनिनी ३६ दिवस, गुरुनी ३३ दिवस, राहुनी ३३ दिवस, केतुनी ३४ दिवस अने शुक्रनी ७० दिवस. अहीं एम समजवानुं ठे के—पोताना नामनी राशिमां जे दिवसे सूर्यनी संक्रांति बेठी होय ते दिवसथी आरंजीने चालता दिवस सुधीना दिवसो गणवा. जेटला दिवसो गया होय तेमां पहेला वीश दिवस रविनी दिन-दशा जाणवी, त्यारपणीना १० दिवस चंद्रनी दिनदशा जाणवी. ए रीते अनुक्रमे गणतां इष्ट दिवसे जे ग्रहनी दिनदशा आवे ते ग्रह दशापति कहेवाय ठे. ते दशापतिनुं

ફલ આ પ્રમાણે છે.—સૂર્યની દિનદશા હાનિ કર્તા છે, ચંદ્રની દિનદશા ધન આપનાર છે, મંગલની દશા રોગ આપે છે, બુધની દશા લક્ષ્મી આપે છે, શનિની દશા દીનતા આપે છે, ગુરુની દશા લક્ષ્મી આપે છે, રાહુની દશા વંધન કરાવે, કેતુની દશા જય ઉપજાવે અને શુકની દિનદશા લક્ષ્મી આપે છે.”

મૂલ શ્લોકમા સઘઃ સફલ ગ્રહ કહ્યો છે, તેનો અર્થ એ છે જે—જે ગ્રહ ઇષ્ટ દિવસે ગોચરે કરીને અથવા પ્રતિકૂલ વેધે કરીને શુભ હોય તે ગ્રહ સઘઃ સફલ કહેવાય છે, અને જે ગ્રહ ગોચરે કરીને અથવા અનુકૂલ વેધે કરીને અશુભ હોય તે સઘઃ અફલ કહેવાય છે તથા મૂલ શ્લોકમાં જન્મનો વલ્લવાન્ ગ્રહ કહ્યો છે, તેનો અર્થ એ છે જે—જન્મકુંભલીમા જે ગ્રહ વલ્લવાન્, એટલે સર્વોત્કૃષ્ટ વલ્લવાલો હોય તે જન્મનો વલ્લવાન્ કહેવાય છે તથા તે સિવાયનો સૌમ્ય ગ્રહ પણ એટલે કે જે ગ્રહ વર્તમાન દશાના ઈશનો શત્રુ હોય, અથવા જે ગ્રહ તે વસતે અફલ હોય અથવા જે ગ્રહ જન્મકાલે નિર્વલ્લ હોય તો તેવો સૌમ્ય ગ્રહ પણ સારો નથી.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—જન્મનો વલ્લવાન્ ગ્રહ ગ્યારે સારો છે ત્યારે જે સર્વોત્કૃષ્ટ વલ્લવાન્ ગ્રહ આત્મા વિગેરે સ્થાનમા રહેવાયે કરીને અનિષ્ટ ફલને આપનાર છે તે પણ પહેલા સ્થાનમા ગ્રહણ કરવા લાયક થશે. આ શંકાનું સમાધાન એ છે કે—જન્મકાલે નિર્વલ્લ સૌમ્યોડિપિ” એ ઉપરના ચાલીશમા શ્લોકમાં જ તેનો નિપેદ થાય છે.

તાન તથા કારક સંજ્ઞા અને તેનું ફલ કહે છે.—

જન્મકાલે વિધોર્યદ્વાઽન્યોઽન્યેનોપચયસ્થિતાઃ ।

તાનાત્યાઃ સૌમ્યવત્કૂરા જાતકોક્તાશ્ચ કારકાઃ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—જન્મકુંભલીમા જ્યાં બંધ રહ્યો હોય ત્યાંથી ઉપચય (૩-૬-૧૦-૧૧) સ્થાનમાં જે જે ગ્રહો રહેલા હોય તેની ચંદ્રની અપેક્ષાએ તાન સંજ્ઞા કહેવાય છે તથા જન્મકાલે જે જે ગ્રહો એક વીજાથી ઉપચયસ્થાનમા રહેલા હોય તેમની પણ પરસ્પર તાન સંજ્ઞા કહેવાય છે, એટલે કે પિતા પુત્ર, ગુરુ શિષ્ય વિગેરેની જેમ તાન શબ્દ પણ સંવંધિવાચક છે, તેથી તે સંવંધ વક્ષેમા રહેલો હોવાથી દરેકની તાન સંજ્ઞા કહેવાય છે, કારણ કે તાન શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે “તન્વન્તિ વિસ્તારયન્તિ અન્યોઽન્યસ્ય કાર્યં” એટલે તાના.” “એક વીજાના કાર્યને વિસ્તારે એટલે કરે તે તાન કહેવાય છે” એ પ્રમાણે કારક સંજ્ઞાનું વક્ષેમા રહેવાપણું અને સાર્થકપણું જાણવું તે તાન સંજ્ઞાવાળા ગ્રહો ક્રૂર હોય તોપણ સૌમ્ય જેવા જાણવા તથા જાતકને વિષે, જે ગ્રહોની કારક સંજ્ઞા કહેલી છે તે પણ ક્રૂર હોય તોપણ સૌમ્ય જેવા જાણવા.

जातकर्मां कारक संज्ञावाळा ग्रहो आ प्रमाणे कह्या ठे.—“जे ग्रहो पोतानी राशिमां, पोताना उच्च स्थानमां अथवा पोताना त्रिकोणमां रह्या होय, ते जो केंद्रस्थानमां होय तो ते सर्वे परस्पर कारक संज्ञावाळा कहेवाय ठे. तेमनी मध्ये दशमा केंद्रमां रहेलो ग्रह बीजा ग्रहोनो विशेषे करीने कारक होय ठे. आ सर्वे ग्रहोनुं लग्नमां रहेल चंद्रनी दृष्टिंए करीने बलवानपणुं जाणवुं. जेम कर्कनुं लग्न होय अने लग्नमां चंद्र होय त्यारे सूर्य, मंगळ, गुरु अने शनि, ए ग्रहो पोतपोताना उच्च स्थानमां रह्या सता परस्पर कारक संज्ञावाळा थाय ठे. तेनी स्थापना आ प्रमाणे.—

६ ५	४ गु. चं.	३ २
७ श.		१ सू.
८ ९	१० मं.	११ १२

तथा लग्नमां जे ग्रह रहेलो होय तेना स्थानथी दशमा अने चोथ्या स्थानमां रहेलो कोइ पण ग्रह पोताना स्थानमां, पोताना उच्च स्थानमां के पोताना त्रिकोणमां रह्यो न होय तोपण कारक थाय ठे. तथा लग्न अने केंद्र विना पण कोइ पण स्थाने रहेला ग्रहना स्थानथी जो कोइ पण ग्रह दशमा स्थानने विषे पोतानुं स्थान, पोतानुं उच्च स्थान अने पोतानुं त्रिकोण, एमांना कोइ पण एकने विषे रह्यो होय अने स्वात्ताविक अथवा तात्कादिक मैत्रीए करीने युक्त होय त्यारे ते पण तेनो कारक कहेवाय ठे. कहुं ठे के—

“स्वर्क्षोच्चगमूलत्रिकोणगाः, कंदकेषु यावन्त आश्रिताः ।

सर्व एव तेऽन्योऽन्यकारकाः, कर्मगस्तु तेषां विशेषतः ॥ १ ॥

कर्कटोदयगते यथोरुपे, स्वोच्चगाः कुजयमार्कसूरयः ।

कारका निगदिताः परस्परं १, लग्नगस्य सकलोऽम्बराम्बुगः ॥ २ ॥

स्वर्क्षोच्चोच्चगः खेटः, खेटस्य यदि कर्मगः ।

सुहृत्तनुणसंपन्नः, कारकश्चापि संस्मृतः ॥ ३ ॥”

“પોતાના સ્થાનમાં, પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં અને મૂળ ત્રિકોણમાં રહેલા જેટલા ગ્રહો કંટક (૧-૪-૭-૧૦) સ્થાનમાં રહ્યા હોય તે સર્વે પરસ્પર કારક કહેવાય છે. તેમાં પણ દશમે સ્થાને રહેલા ગ્રહ વિશેષે કરીને કારક કહેવાય છે જેમકે કર્કના લગ્નમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય ત્યારે પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલા મંગલ, શનિ, સૂર્ય અને ગુરુ, એ ચારે પરસ્પર કારક કહેલા છે તથા દશમા અને ષોડશા સ્થાને રહેલો સર્વકોઈ ગ્રહ સ્વગૃહ, ઉચ્ચ કે ત્રિકોણનો ન હોય તોપણ તે લગ્નનો કારક થાય છે પોતાના સ્થાનમાં, ત્રિકોણમાં કે ઉચ્ચમાં રહેલો ગ્રહ જો દશમા સ્થાનમાં હોય તો તે લગ્નના ગ્રહનો તદ્દગુણને પામેલો મિત્ર કહેવાય છે તથા તેને કારક પણ કહ્યો છે”

જન્મલગ્નેશયોસ્તાનઃ કારકો વાપિ લગ્નગઃ ।

અસૌમ્યોઽપિ શુજાય સ્યાદ્યસ્તઃ સૌમ્યોઽપિ ચાન્યથા ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—જન્મેશ અથવા લગ્નેશનો તાન અથવા કારક જો લગ્નમાં રહ્યો હોય તો તે અસૌમ્ય (ક્રૂર) હતાં પણ શુજને માટે છે, અને તે સિવાયનો સૌમ્ય ગ્રહ પણ અશુભ છે યાત્રા કરવાની ઇચ્છાવાળા રાજાદિકના જન્મસમયે જે રાશિમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય તે રાશિનો ઈશ જન્મેશ કહેવાય છે તે જન્મેશ ગ્રહનો અથવા જન્મના લગ્નેશ ગ્રહનો જે ગ્રહ જન્મપત્રિમાં તાનરૂપ અથવા કારકરૂપ હોય અને તે ક્રૂર હોય તોપણ યાત્રાની લગ્નપત્રિમાં પ્રથમ સ્થાને રહેલો શુભ છે, અને તેથી વિપરીત પદ્ધતિ જે સૌમ્ય ગ્રહ પણ જન્મપત્રિકામાં જન્મેશ કે લગ્નેશનો તાન કે કારક ન હોય તે ગ્રહ યાત્રાની લગ્નપત્રિકામાં પ્રથમ સ્થાને રહેલો શુભ નથી અર્થાત્ યાત્રામાં તાન અને કારકનું ઘટ્ટ અવશ્ય ગ્રહણ કરવું જોઈએ દેવકાવલ્લભમાં કહ્યું છે કે—

“નાયકા સ્યુઃ પ્રસૂતાં ચે રક્ષકા ચે ચ વર્ધકાઃ ।

તે ક્રૂરા અપિ યાત્રાયાં લગ્નસ્થાઃ શુજદા ગ્રહાઃ ॥ ૧ ॥”

“જન્મકાળે જે ગ્રહો નાયક હોય, જે રક્ષક હોય અને જે વર્ધક પદ્ધતિ વૃદ્ધિકારક હોય તે ગ્રહો ક્રૂર હોય તોપણ યાત્રામાં લગ્ન (પ્રથમ) સ્થાને રહેલા શુભ છે” આ નાયક, રક્ષક અને વર્ધકનું સ્વરૂપ વૃહત્ જાતકમાથી જાણી લેવું

વક્રી કેન્દ્રેઽથ તદ્દર્ગો લગ્ને યાતુર્જયાપદ્ઃ ।

ગતિપ્રમાણવર્ણેર્વા વિકૃતશ્ચ નજશ્ચરઃ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—વક્રી ગ્રહ કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય અથવા તે વક્રી ગ્રહનો વર્ગ લગ્નમાં રહ્યો હોય તો યાત્રા કરનારના જયનો નાશ કરે છે તથા જે ગ્રહ ગતિ, પ્રમાણ અને વર્ણે કરીને વિકૃત (નિકારવાળો) હોય તે પણ યાત્રાલગ્નમાં પ્રથમ સ્થાને રહેલો અશુભ છે

सूर्य अने चंद्र वक्री होइ शकता नथी, तेथी मंगळ विगेरे कोइ पण ग्रह यात्रासमये वक्र गतिवालो होय ते एक ज जो यात्राद्वयमां केंद्रस्थाने रह्यो होय तो ते जयनो नाश करे ठे, तो पढी वे त्रण वक्री ग्रह रह्या होय तेमां तो शुं कहेवुं ? अथवा ते ज वक्री ग्रहनो वर्ग एटले होरांनो असंज्ञव होवाथी गृह (स्थान), ड्रेष्काण अने नवांश विगेरे-रूप वर्ग जो लघ्नमां होय तो ते पण अशुच ठे, वक्र गतिना दिवसनी अने मार्गगतिना दिवसनी संख्या ज्योतिषसारमां आ प्रमाणे कही ठे.—

“पणसत्ति ६९ इक्कीसा २१ बारसअहियं सयं च ११२ बावन्ना ५२ ।

चउतीस सयं च १३४ कमा वक्कदिणा मंगलाईणं ॥ १ ॥

सगसयपणाळ ७४९ बिणवइ ९२ चुआलसय १४४ पंचसयचउवीसा ५२४ ।

दो अ सया चालीसा २४० मंगलमाईण मग्गदिणा ॥ २ ॥”

“मंगळ, बुध, गुरु, शुक्र अने शनि ए पांच ग्रहोना वक्र गतिना दिवसो अनुक्रमे ६९-२१-११२-५२ अने १३४ ठे, तथा मंगळादिकना मार्गगतिना दिवसो अनुक्रमे ७४९-९२-१४४-५२४ अने २४० ठे.”

गति, प्रमाण अने वर्ण करीने विकृत ग्रह पण यात्राद्वयमां प्रथम स्थाने रहेलो शुच नथी. तेमां अतिचारी ग्रह गतिए करीने विकृत कहेवाय ठे. अतिचारी ग्रहनं स्वरूप लक्षे आ प्रमाणे कहुं ठे.—

“पहं १ दशाहं २ त्रिपक्षी ३ दशाहं ४ मासषट्तीय ५ ।

अतिचारः कुजादीनामेष चारस्त्वितोऽपरः ॥ १ ॥”

“मंगळादिक ग्रहोना अतिचार अनुक्रमे पंदर दिवस, दश दिवस, त्रण पक्ष (दोढ मास), दश दिवस अने ष मास सुधी ठे. त्यारपढीना दिवसो चार कहेवाय ठे.”

आ उपर कहेला प्रमाणथी उठो के अधिक प्रमाणवालो ग्रह आकाशमां जणातो होय तो ते ग्रह प्रमाणे करीने विकृत कहेवाय ठे. ए ज प्रमाणे वर्ण करीने विकृत पण जाणवो.

लक्ष तो कहे ठे के—“जे ग्रहनं जन्मनक्षत्र क्रूर ग्रह के उट्कापात विगेरेथी पीमा पामतुं होय ते ग्रह पण यात्राद्वयमां प्रथम स्थाने रहेलो शुच नथी. ग्रहनां जन्मनक्षत्र आ प्रमाणे ठे.—

“विशाखा १ कृत्तिका २ प्यानि ३ श्रवणो ४ ज्ञाग्य ५ मिज्यजम् ६ ।

रेवती ७ याम्य ८ मश्वेषा ९ जन्मर्हाण्यर्कतः क्रमात् ॥ १ ॥”

१ होरा चंद्र अने सूर्यनीज होय छे, ते प्रथम कही गया छे. * भर १ चित्तु २ तरसाढा ३ धणि ४ उत्तरफगु ५ जिठ ६ रेवइआ ७ । सुराइ जम्मरिक्खा एएहिं वज्जमुसल पुणो ॥ १ ॥ आ प्रमाणे प्रथम विमर्शमां छे तथा प्रथम विमर्श प्रमाणे ज लघ्नशुद्धिमां तथा नारचंद्रमां पण कहेल छे, तेथी विशाखा इत्यादि उपरनो पाठ मतांतर जाणवो.

“રવિનું જન્મનક્ષત્ર વિશાલા છે, ચંદ્રનું કૃત્તિકા છે, મંગલનું પૂર્વાષાઢા છે, બુધનું શ્રવણ છે, ગુરુનું પૂર્વાષાઢગુની છે, શુક્રનું જ્યેષ્ઠા છે, શનિનું રેવતી છે, રાહુનું ઝરણી છે અને કેતુનું જન્મનક્ષત્ર અશ્લેષા છે.”

ઉત્તરાન્તશ્વરો જ્ઞાનોઃ શુજો નાન્યસ્તનૌ ગ્રહઃ ।

ફલેન વર્ગો વારશ્ચ તનુગવ્યોમગોપમઃ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—જે ગ્રહ સૂર્યની ઉત્તરચર અથવા અન્તશ્વર હોય તે જો યાત્રાલગ્નમાં પહેલે સ્થાને રહ્યો હોય તો તે શુજ છે. તે સિવાયનો શુજ નથી. અહીં એમ જાણવું કે—ઈષ્ટ દિવસે, જે સ્થાને સૂર્યનો ઉદય અને અસ્ત થતો હોય તે સ્થાન સારી રીતે નિર્ણય કરીને ધ્યાનમાં રાખવું. તથા જે સ્થાને વિવક્ષિત (કહેવાને ઇચ્છેલા) ગ્રહનો ઉદય તથા અસ્ત થતો હોય તે પણ ધ્યાનમાં રાખવું. પટ્ટી તે ગ્રહ જો સૂર્યથી ઉત્તર દિશામાં ઉદય અને અસ્ત પામતો હોય તો તે ગ્રહ ઉત્તરચર કહેવાય છે, અને તે ગ્રહ જો સૂર્યને જ સ્થાને ઉદય અને અસ્ત પામતો હોય તો તે અંતશ્વર કહેવાય છે આ બે જાતના ગ્રહ યાત્રા-લગ્નમાં પ્રથમ સ્થાને રહ્યા હોય તો તે શુજ છે, અને તે સિવાયનો વીજો પટલે સૂર્યથી દક્ષિણચર હોય તો તે અશુજ છે. આ પ્રથમ સ્થાનના ગ્રહનું સ્વરૂપ જો કે અહીં યાત્રાને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે, તોપણ વિવાહાદિક સર્વ શુજ કાર્યના લગ્નમાં પણ આ રીતે જ સમજવું. દૈવફલવલ્લજમા વિશેષ આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“લગ્નેડકારૌ શનેર્ધાન્નિ શુજાવન્યત્ર જંગદૌ ।

શીતાંશુરુદયપ્રાસઃ સર્વકાર્યેષુ નાશદઃ ॥ ૧ ॥

જીવશુક્રશનિસ્થાને સ્થિતો લગ્ને જયાર્થદઃ ।

સ્થાનેષ્વર્કેન્દુજૌમાનાં શશિસૂરુરનર્થદઃ (કઃ) ॥ ૨ ॥

મન્દારબુધસૂર્યાણાં સ્થાનેષુ શુજદો ગુરુઃ ।

શુક્રેન્દુસ્થાનગો લગ્ને ધનયોધવિનાશકઃ ॥ ૩ ॥

સૌમ્યસ્થાને સિતઃ શસ્ત્રો લગ્નસ્યોડન્યત્ર નેષ્ટદઃ ।

ઢાયાપુત્રો રવિસ્થાને પ્રીતિદોડન્યત્ર નાશદઃ ॥ ૪ ॥

સ્વસ્થાને ન શુજો મન્દો લગ્નેડન્યત્ર શુજાવહઃ ।

યાત્રાયાં ચન્દ્રમાઃ શસ્ત્રો દિગ્વલેન વિવર્જિતઃ ॥ ૫ ॥”

“યાત્રાલગ્નની કુંભલીમાં સૂર્ય અને મંગલ જો શનિના સ્થાનમાં રહ્યા હોય તો તે શુજ છે, વીજા કોઈ સ્થાનમાં હોય તો નાશને કરનારા છે, ચંદ્ર ઉદયના સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો સર્વ કાર્યમાં નાશને આપનારો છે, અને ગુરુ, શુક્ર તથા, શનિના સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો જય અને ધનને આપનાર થાય છે. સૂર્ય, ચંદ્ર અને મંગલના સ્થાનમાં બુધ રહ્યો હોય

तो ते अनर्थने आपनारो ठे. शनि, मंगळ, बुध अने रविना स्थानमां गुरु होय तो ते शुभ ठे, तथा शुक्र अने चंद्रना स्थानमां रह्यो होय तो ते धन योज्जानो नाश करे ठे. बुधना स्थानमां शुक्र रह्यो होय तो ते प्रशस्त (शुभ) ठे, अने बीजे कोइ स्थाने रह्यो होय तो ते इष्ट वस्तुने आपनारो नथी (अशुभ ठे). रविना स्थानमां राहु रह्यो होय तो ते प्रीतिने आपनार ठे, अने बीजा कोइ स्थानमां रह्यो होय तो ते नाशने करनारो ठे. शनि पोताने स्थाने रह्यो होय तो ते शुभ नथी, अने बीजा कोइ पण स्थानमां रह्यो होय तो ते शुभ ठे. दिक्बळे करीने रहित एवो चंद्र यात्राने विषे प्रशस्त (शुभ) ठे.”

आ प्रमाणे सामा ठ श्लोके करीने प्रथम स्थाने रहेला ग्रहोनी व्यवस्था कही. हवे मूल श्लोकना उत्तरार्धवमे यात्रालग्नमां ठ वर्ग तथा वारनो नियम कहे ठे.—वर्ग एटले षड्वर्ग तथा वार एटले यात्राना दिवसनो वार, ए प्रथम स्थानमां रहेला होय तो तेनुं फळ दशमा स्थाने रहेला ग्रहनी जेवुं जाणवुं, एटले के “जन्मन्यनिष्ट” ए ४० मा श्लोकथी आरंजीने आ श्लोकना पूर्वार्ध सुधीमां कहेली रीते करीने जेवो ग्रह प्रथम स्थानमां शुभ अथवा अशुभ कहेलो होय, तेवाज ग्रहना गृह, होरा विगेरे ठ वर्ग प्रथम स्थानमां रहेला होय तो ते शुभ अथवा अशुभ जाणवा, अने ए ज रीते यात्राने दिवसे वारनो पण निर्धार करवो. विशेष आ प्रमाणे ठे.—

“उपचयकरस्य वर्गः क्रूरस्यापि प्रशस्यते लग्ने ।

चन्द्रो वा तद्युक्तो न तु विपरीतस्य सौम्यस्य ॥ १ ॥

उपचयकरग्रहदिने सिद्धिः क्रूरेऽपि यायिनां (नो) जवति ।

सौम्येऽप्यनुपचयकरे न जवति यात्रा शुभा यातुः ॥ २ ॥”

“उपचय करनारा क्रूर ग्रहनो वर्ग पण लग्नमां रह्यो होय तो ते शुभ ठे, अथवा ते ग्रहे करीने युक्त चंद्र रह्यो होय तोपण ते शुभ ठे, पण उपचय करनारो न होय एवो सौम्य ग्रहनो वर्ग लग्नमां होय तो ते शुभ नथी. उपचय करनारा ग्रहनो दिवस (वार) क्रूर होय तोपण ते यात्रा करनारने सिद्धि आपनारो ठे, परंतु उपचय करनार न होय एवा सौम्य ग्रहने दिवसे यात्रा करनारनी यात्रा शुभकारक नथी,” एम लक्ष कहे ठे. वळी दैवज्ञवद्वज्रमां आ प्रमाणे कहुं ठे.—

“सौम्योऽपि न शुभं दत्ते रिपोर्वारे विलग्नपः ।

वारे मित्रस्य पापोऽपि जवेत्तु शुभफलप्रदः ॥ १ ॥”

“लग्ननो स्वामी सौम्य होय तोपण ते शत्रुना वारने विषे शुभ नथी, अने मित्रना वारने विषे पाप स्वामी पण शुभ फळने आपनारो ठे.”

वळी जेनो वार शुभ अथवा अशुभ होय तेनी होरा पण तेवी ज शुभ के अशुभ जाणवी. तेनुं फळ शौनक आ प्रमाणे कहे ठे.—

“रूपं ग्रहस्य वर्गे स्वदिने त्रिगुणं स्वकालहोरायाम् ।

त्रिगुणमरिवर्गयोगे फलस्य पात्यस्तृतीयांशः ॥ १ ॥”

“ग्रहनं फळ पोताना वर्गमां सरखुं ज (पूर्ण) ठे, पोताने दिवसे वमणुं ठे, पोतानी काळहोरां त्रिगुणं ठे, अने शत्रुना वर्गने योगे त्रीजा जागनुं फळ मळे ठे.”

तथा लघ्न कहे ठे के—

“वह्निनः कंदकसंस्था वर्षाधिपमासदिवसहोरेषाः ।

त्रिगुणशुभाशुभफलदा यथोत्तरं ते परिक्षेयाः ॥ १ ॥”

“वर्षनो स्वामी, मासनो स्वामी, दिवसनो स्वामी अने होरानो स्वामी ए कंदक (केंद्र)-स्थानमा रह्या होय तो ते वळवान् ठे, तथा तेव् उत्तरोत्तर वमणा वमणा शुभाशुभ फळने आपनारा ठे.”

प्रथम स्थानमां रहेला ग्रहो तथा तेना पद्वर्ग विगेरेनी व्यवस्था कही हवे बाकीना केंद्रादिक स्थानने आश्रीने कहे ठे.—

केन्द्रेषु ग्रहशून्येषु लग्ने वीर्येण वर्जिते ।

वलहीनैश्च सौम्यैः स्यादजिपेणयतो जयम् ॥ ४९ ॥

अर्थ—केंद्रस्थान ग्रहवने शून्य होय, लग्न वीर्यवने रहित होय तथा सौम्य ग्रहो वळहीन होय, ते वळते शत्रु तरफ लढवा माटे प्रयाण करनारने जय आय ठे.

केंद्रस्थान ग्रहशून्य होय एटले प्रथम तो केंद्रना एक पण स्थानमां कोइ पण सौम्य ग्रह होय तो ज यात्रा अथवा वीजा कार्य करवा शुभ ठे ते सिवाय शुभ नथी जो कदाच केंद्रना कोइ पण स्थानमा कोइ पण सौम्य ग्रह न होय तो केंद्रनुं एक पण स्थान उपचयकारक क्रूर ग्रहवने सहित होय तोपण ते शुभ ठे केंद्रनां सर्व स्थानो एक पण ग्रह रहित होय तो सर्वथा अनिष्ट आय. ते विषे रत्नमाळामां कहुं ठे के—

“पापोऽपि कामं वलवान्निर्गन्धः, केन्द्रेषु शून्यं न शिवाय केन्द्रम्” ।

“पापग्रह पण वळवान् करीने अवश्य केंद्रमां लाववो जोइए, केमके केंद्र शून्य होय तो ते कट्याणने माटे नथी”

विशेष एटलुं ठे के—केंद्रमां सौम्य ग्रहो पापग्रहो करीने सहित रह्या होय तो मोटा कटथी यात्रा सिद्ध आय ठे ते विषे लघ्न कहे ठे के—

“सौम्यैश्च पापैश्च चतुष्टयस्थैः, कृत्रेण संसिद्धिमुपैति यात्रा” ।

“सौम्य तथा पापग्रहो केंद्रमा रह्या होय तो कटे करीने यात्रा सिद्धिने पामे ठे.”

लग्न वीर्य रहित होय एम जे मूल श्लोकमां कहुं तेमां एम समजबुं के सौम्य स्वा तथा सौम्य ग्रहने अजावे करीने तथा तेमनी दृष्टिने अजावे करीने तेमज क्रूर ग्रहो स्वामी अने ग्रहोना होवापणाथी अथवा तेमनी दृष्टि पन्वाथी लग्न वीर्य रहित थाय ते.

मूल श्लोकमां सौम्य ग्रहो बलहीन होय एम कहुं ते. तेमां ग्रहोनुं बलहीनपणुं चुवन-दीपकनी वृत्तिमां अढार प्रकारे कहुं ते.—

“स्व १ मित्रनीचगो २ वक्रः ३ स्वराश्यस्ता ४ रिवर्गः ५ ।

लग्नाद्वादशागः ६ षष्ठः ७ क्रूरैर्युक्तो ८ ऽथ वीक्षितः ९ ॥ १ ॥

याम्यो १० राह्वास्य ११ पुत्रस्थो १२ बालो १३ वृद्धो १४ ऽस्तगो १५ जितः १६ ।

मुशुशिले १७ मूशरिफे पापै १८ रित्यवलो ग्रहः ॥ २ ॥”

“पोताना नीच गृहमां रहेलो ग्रह निर्वल ते १. मित्रना नीच गृहमां रहेलो ग्रह निर्वल ते २. आ बन्ने जातनो ग्रह नीच नवांशमां रह्यो होय तोपण निर्वल जाणवो. वक्र अथवा वक्रतामां सन्मुख अयेलो ग्रह निर्वल ते ३. पोताना गृहनी राशिथी सातमी राशिमां रहेलो ग्रह निर्वल ते ४. शत्रुरूप अथवा अधि शत्रुरूप ग्रहना गृह, होरा विगेरे ठ वर्गमां रहेलो ग्रह निर्वल ते ५. लग्नथी बारमे स्थाने रहेलो ग्रह निर्वल ते. लग्नथी ठडे स्थाने रहेलो ग्रह निर्वल ते ६. क्रूर ग्रहे करीने युक्त एवो ग्रह निर्वल ते ७. क्रूर ग्रहे जोयेलो ग्रह पण निर्वल ते ८. कर्कादिक ठ राशिरूप दक्षिणायनमां रहेलो ग्रह निर्वल ते ९. राहुना मुखमां रहेलो ग्रह निर्वल ते १०. राहुना पुत्रमां, रहेलो ग्रह निर्वल ते ११. राहुनुं मुख अने पुत्र आ प्रमाणे जाणवुं.—

“यत्र रुद्धे स्थितो राहुर्वदनं तद्विनिर्दिशेत् ।

मुखात् पञ्चदशे रुद्धे तस्य पुत्रं व्यवस्थितम् ॥ १ ॥”

“जे नक्षत्रमां राहु रहेलो होय ते नक्षत्र राहुनुं मुख जाणवुं, अने मुखथी पंदरमुं जे नक्षत्र होय त्यां तेनुं पुत्र रहेलुं ते.”

बाल एटले थोमा दिवसथी उदय पामेलो ग्रह निर्वल ते १२. वृद्ध एटले अस्त थवामां सन्मुख अयेलो ग्रह निर्वल ते, वृद्ध कहेवाथी अदृष तथा रुद्ध विववालो अने कांतिरहित एवो ग्रह पण निर्वल जाणवो १३. अस्त एटले सूर्यनां किरणोमां प्रवेश करवाथी अस्त पामेलो ग्रह निर्वल ते १४. जीतायेलो एटले ग्रहोना युद्धमां जे ग्रह दक्षिण-गामी होय ते निर्वल ते, वराह कहे ते के शुक्र तो उत्तरगामी होय त्यारे जीतायेलो ते १५. मुशुशिल एटले शीघ्र गतिवालो क्रूर ग्रह मंद गतिवाला ग्रहना एक अंशमां मळयो होय अने वळी ज्यांसुधी ते मंद ग्रहनी पाठळ रह्यो होय त्यांसुधी ते मुशुशिल कहेवाय ते, तेनुं बीजुं नाम इथिशाळ ते. आ मुशुशिल ग्रह निर्वल होय ते १६. ज्यारे शीघ्र गतिवालो क्रूर ग्रह मंद गतिवाला ग्रहना एक अंशमां मळीने पळी ते अंशने उल्लं-

ન કરીને આગળ જાય ત્યારે તે રાશિ પૂરી થતાં સુધી મૂશરિફ યોગ કહેવાય છે. તે જાણ નિર્વલ છે ૧૮. જેમકે કહ્યના આ કરીને ગુરુ ત્રીજા ત્રિંશાશમાં મંદ ગતિવાળો છે, તે અંશમાં આવેલો સૂર્યાદિક કૂર ગ્રહ જ્યાં સુધી તે ત્રીજા અંશને છાંયન કરીને નથી જતો ત્યાં સુધી મુશુશિલ કહેવાય છે, અને જ્યારે તે ત્રીજા અંશનો ત્યાગ કરીને ચોથા અંશમાં જાય ત્યારે રાશિના અંત સુધી મૂશરિફ કહેવાય છે. જો શીઘ્ર ગતિવાળો ગ્રહ કૂર ગ્રહમાં આવીને આ વે યોગો ઉત્પન્ન કરે તો મંદ ગતિવાળો ગ્રહ નિર્વલ જાણવો.”

પ્રશ્નપ્રકાશમાં તો નવ પ્રકારે જ નિર્વલતા આ પ્રમાણે કહી છે.—

“પાપઃ શીઘ્રઃ ૧ શુભો વક્રી ૨ વાલો ૩ વૃદ્ધો ૪ ડરિજા ૫ સ્તગઃ ૬ ।

નીચઃ ૭ પાપાન્તરે ૮ ડરિજા ૯ ઇત્યુક્તો વલવર્જિતઃ ॥ ૧ ॥”

“કૂર ગ્રહ શીઘ્રગામી હોય ૧, શુભ ગ્રહ વક્રી હોય ૨, વાલક ૩, વૃદ્ધ ૪, શત્રુના સ્થાનમાં રહેલો ૫, અસ્ત પામેલો ૬, નીચ સ્થાને રહેલો ૭, કૂર ગ્રહ સાથે રહેલો ૮, અને લગ્નથી આવમે સ્થાને રહેલો ૯, આ નવ પ્રકારનો ગ્રહ નિર્વલ કહ્યો છે.” આ પ્રમાણે અન્યત્ર પણ સંજવ પ્રમાણે નિર્વલતા જાણવી.

દિગીશઃ કેન્દ્રગઃ શ્રેયાન્ દિગ્વલી જાલગસ્તુ ન ।

વલિનૌ જન્મલગ્નેશૌ કેન્દ્રોપચયગૌ શુભૌ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—દિક્પતિ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શુભ છે, પણ દિગ્વલી અને સન્મુખ રહ્યો હોય તો તે શુભ નથી જન્મેશ અને લગ્નેશ વલગાન્ હોઈને કેન્દ્ર કે ઉપચયસ્થાનમાં રહ્યા હોય તો તે શુભ છે.

દિગીશ પટલે જે દિશામાં જડું હોય તે દિશાનો સ્વામી જે કોઈ ગ્રહ વલગાન્ થઈને યાત્રાલગ્નમાં કોઈ પણ કેન્દ્રના સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો તે શુભ છે, પરંતુ ગમન કરવા યોગ્ય દિશાનો સ્વામી ગ્રહ લગ્નમાં દિગ્વલી હોય તો તે શુભ નથી. ગ્રહોત્તું દિગ્વલીપણું પૂર્વે “લગ્નાદુત્કમકેન્દ્ર” (ત્રીતીય પ્રકાશ ૩૯) ૯ શ્લોકમા કહ્યું છે, તથા જાલગ પટલે જવા લાયક દિશાનો સ્વામી ગ્રહ લગ્નમાં તે જ દિશામાં રહેવા વને કરીને જનારને સન્મુખ થતો હોય તો તે શુભ નથી તે વિષે દૈવજ્ઞવલ્લભમાં કહ્યું છે કે—

“દિગીશ્વરો લલાટસ્યો યદિ વા દિગ્વલાન્વિતઃ ।

વધવન્ધપ્રદો યાતુઃ કેન્દ્રગસ્તુ જયાર્થદઃ ॥ ૧ ॥”

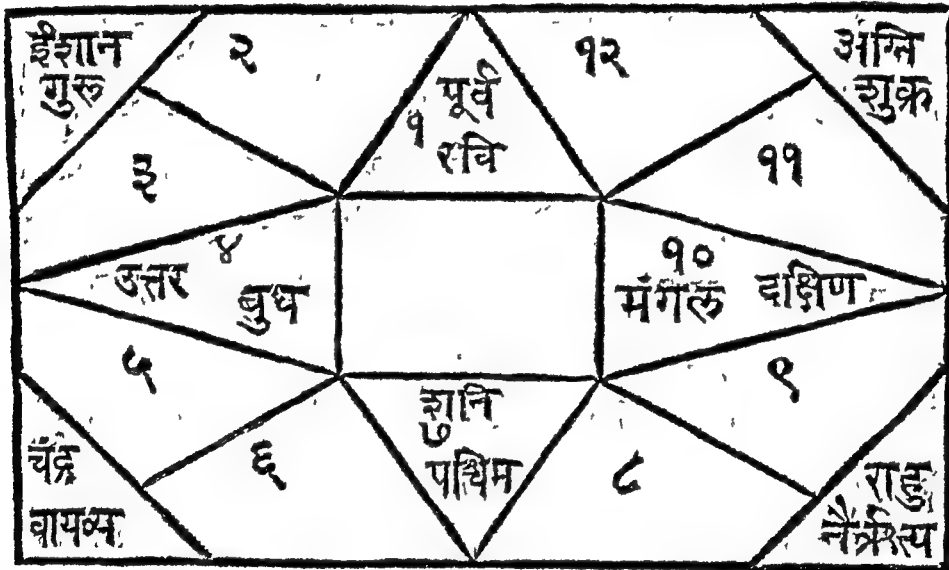
“દિશાનો પતિ સન્મુખ રહ્યો હોય, અથવા દિગ્વલે કરીને સહિત હોય તો પ્રયાણ કરનારને વધ વંધન કરનારો થાય છે, અને કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય તો જય તથા ધનને આપનાર થાય છે”

દિશાના પતિને સન્મુખ રહેવાનો પ્રકાર પૂર્વાચાર્યો આ પ્રમાણે કહ્યો છે —

“क्षेत्रे १ जानुर्व्यय १२ जव ११ गतः शुक्र आरो नजः १० स्थो,
राहुर्धर्मा ए षम ७ गृहगतः सप्तमस्थो ७ ऽर्कपुत्रः ।
नीहारांशू रिपु ६ तनय १ गो बंधु ४ गः सोमपुत्रो,
जीवस्त्रि ३ द्वि २ स्थित इति ललाटस्थिताः पूर्वतः स्युः ॥ १ ॥”

“लग्नमां (प्रथम स्थानमां) रहेलो सूर्य, वारमा अने अगीयारमा स्थानमां रहेलो शुक्र, दशमा स्थानमां रहेलो मंगल, नवमा अने आठमा स्थानमां रहेलो राहु, सातमा स्थानमां रहेलो शनि, षष्ठा अने पांचमा स्थानमां रहेलो चंद्र, चौथा स्थानमां रहेलो बुध अने त्रीजा तथा बीजा स्थानमां रहेलो गुरु, आ प्रमाणे पूर्वादि दिशाना अनुक्रमे रहेला ग्रहो सन्मुख कहेवाय ठे.”

यात्रानां लग्नमां सन्मुख रहेला ग्रहनं चक्र—

सन्मुख रहेला ग्रहनं फल आ प्रमाणे ठे.—

“शस्त्राग्निजयं १ व्याधि २ धनहयो ३ बन्धनं ४ मृति ५ व्याधिः ६ ।

हारिः ७ सैन्यविमर्दो ८ जालगदिगधिपफलं क्रमशः ॥ १ ॥”

“पूर्व दिशानो अधिपति सन्मुख रह्यो होय तो शस्त्र अने अग्नियो जय आय, अग्नि खूणानो स्वामी सन्मुख होय तो व्याधि आय, दक्षिणनो स्वामी सन्मुख होय तो धननो हय आय, नैऋत्यनो स्वामी सन्मुख होय तो बंधन आय, पश्चिमनो स्वामी सन्मुख होय तो मृत्यु आय, वायव्यनो स्वामी सन्मुख होय तो व्याधि आय, उत्तरनो स्वामी सन्मुख होय तो पराजय आय, अने ईशाननो स्वामी सन्मुख होय तो सैन्य जांगे.”

विशेष ए ठे जे—“उदय पामेलो केतु अग्र जागेलो नमेलो होय अने यात्रानी दि-
शामां सन्मुख अयो होय तो ते शुभ ठे. तथा उपचय करनार ग्रहनी दिशामां जवुं,
पण अपचय करनार ग्रहनी दिशामां न जवुं.” ए प्रमाणे लक्ष कहे ठे.

મૂળ શ્લોકમાં જન્મેશ અને લગ્નેશ વલ્લવાન્ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે.—ગંભીરમાં રહેલું, ગોચરાદિકની પ્રતિકૂલતા, ગતિ, પ્રમાણ અને વર્ણથી ધિકૃતિપણું, સૂર્યથી દક્ષિણગામી-પણું, પૂર્વે કહેલા અઢાર પ્રકારનાં ધુર્વલપણાંનો અજાવ, ઠ પ્રકારના વલ્લથી ચુકપણું તથા, શત્રુનો પરાજય કરવાપણું, આટલાં કરીને જન્મેશ અને લગ્નેશ વલ્લવાન્ કહેવાય છે. તથા મૂળ શ્લોકમાં સામાન્ય રીતે કેંદ્ર લખ્યો છે, તોપણ સાતમા સ્થાનને ઘર્જાને જ વીજા કેંદ્રસ્થાનમા રહેલો લગ્નેશ શુક્ર છે એમ જાણવું. વિશેષ એ છે જે— “જન્મેશ અને લગ્નેશ ક્રૂર હોય તોપણ તેમને સર્વ કાર્યમાં વલ્લવાન્ કરીને સૌમ્ય મદ્ર જેવા જ જાણવા.

કેંદ્રાદિકમાં રહેલા મદ્રોની વ્યવસ્થા કહી. હવે યાત્રાની કુંભલીમાં કેવા અને કયા મદ્રોએ પ્રયાણ કરનારને કયો ઉપાય જયકારક છે ? તે કહે છે.—

સિતેજ્યા ૧ વિન્દુ ૨ રાર્કિજ્ઞતમોઽન્ત્યાઃ ૩ સૂર્યમંગલૌ ૪ ।

સામાદિસાધકાઃ કેન્દ્રોપચયેષુ વલોત્કટાઃ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—યાત્રાકુંભલીમાં શુક્ર અને ગુરુ વલ્લવાન્ થઈને કેંદ્ર કે ઉપચયસ્થાનમાં રહ્યા હોય તો સામ ઉપાયે કરીને જય થાય છે, એ જ રીતે ચંદ્ર રહ્યો હોય તો દાન ઉપાયે રીને, શનિ, બુધ, રાહુ અને કેતુ રહ્યા હોય તો નેદ ઉપાયે કરીને અને સૂર્ય તથા મંગલ રહ્યા હોય તો દંડ ઉપાયે કરીને જય થાય છે

સામ પટલે સંધિના ઉપાયે કરીને જય થાય છે. અહીં કરેલો સંધિ જે પ્રકારે નિશ્ચલ થાય તે પ્રકાર કહે છે.—

“જાગ્યે મૈત્રે શીતરશ્મૌ સ પુત્યે, હ્રાદર્યાં વા શુક્રદટે ચ લગ્ને ।

અષ્ટમ્યા વા તૈતિલાલ્યે પ્રદિષ્ટા, પૂર્વાચાર્યેરત્ર સંધાનસિદ્ધિઃ ॥ ૧ ॥”

“દશમા તથા ચોથા સ્થાનમાં ચંદ્ર હોય, શુક્ર લગ્ને જોતો હોય, ચારસ અથવા આઠમને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમા તૈતિલ નામા કરણમા પૂર્વાચાર્યોએ સંધાનની સિદ્ધિ કથન કરેલી છે.”

વિશેષ એ છે જે—તે તે મદ્રોના લગ્નમા અથવા નવાંશોમાં તેમજ ચાર હોરાને વિષે પણ અનુક્રમે કહેલા ઉપાયે કરીને સર્વ કાર્યમાં સિદ્ધિ થાય છે.

હવે જેવા મદ્રના વલે શત્રુથી પહેલાં પ્રયાણ કરવું કે પછી કરવું સફળ છે તે કહે છે.—

પૌરા ફાજીવમન્દાઃ સ્યુરપરે યાયિનો મદ્રાઃ ।

સફલા યાયિચિર્યાત્રા વલિજિઃ સ્થિતિરન્યથા ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—બુધ, ગુરુ અને શનિ એ ત્રણ મદ્રો પૌર (સ્વામી) કહેવાય છે, અને બાકીના મદ્રો યાયી કહેવાય છે તેમા જો યાયી મદ્રો વલ્લવાન્ હોય તો શત્રુથી પહેલાં જ યાત્રા

करवी सफल ठे, अने स्थायी ग्रहो बलवान् होय तो पोताने स्थाने ज स्थिति करवी सफल ठे, एटले के शत्रुनी पहेलां पोते प्रयाण न करवुं. विशेष ए ठे जे—“स्थायी अने यायी ग्रहो मिश्र होय एटले के बन्ने ग्रहोनुं बलवानपणुं होय तो दैधी चाव करवो, एटले के अर्धु सैन्य स्थायी राखवुं अने अर्धा सैन्यने प्रयाण कराववुं. तथा सौम्य ग्रहो बलवान् होय तो संधि करवी अने क्रूर ग्रहो बलवान् होय तो युद्ध करवाथी जय आय ठे. बन्ने जातना ग्रहो निर्वळ होय तो कोइ चाग्यवान् अन्य राजानो आश्रय करवो.” आ सर्व योगयात्रा ग्रंथमां कह्युं ठे.

आ प्रमाणे पचीश श्लोकोए करीने यात्रानी लग्नकुंठलीनुं स्वरूप विस्तारथी कह्युं. आ स्वरूप सामान्य रीते राजादिकने माटे जाणवुं, कारण के राजाउं पण नीचेना श्लोकमां कहेला योगो न मळे तोपण केवळ लग्नना वळथी पण यात्रा करी शके ठे. ते विषे लक्ष कहे ठे के—

“एकान्तिकगन्तव्ये दैवेन निपीमिते च यातव्ये ।

केवलविलग्नयोगादपि याता सिद्धिमाप्नोति ॥ १ ॥”

“दैवयोगे अवश्य एकांते करीने यात्रा करवानी जरूर पनी होय तो केवळ लग्नना वळथी पण यात्रा करनार सिद्धिने पामे ठे.”

हवे शुभ तिथि, नक्षत्र, लग्न विगेरेना वळ विना पण जेवा ग्रहयोगोए करीने राजा-उंनी यात्रा सफल आय ठे तेवा मात्र राजाने ज योग्य एवा यात्राने लायक ग्रहयोगो कहेवानी इच्छाथी कहे ठे.—

चौराणां शकुनैर्यात्रा नक्षत्रैश्च द्विजन्मनाम् ।

मुहूर्तैः सिद्ध्येऽन्येषां राज्ञां योगैश्च ते त्वमी ॥ ५१ ॥

अर्थ—चोरोने शकुनवस्त्रे यात्रा करवी सिद्धिने माटे ठे, ब्राह्मणोने नक्षत्रनी शुद्धिए करीने यात्रा करवी शुभ ठे, बीजा एटले वैश्य, शूद्र, कारीगरो विगेरेने शुभ मुहूर्त करीने यात्रा करवी शुभ ठे, अने राजाउंने योगोवस्त्रे करीने यात्रा करवी शुभ ठे, एटले के तिथि, वार अने लग्नादिकनी शुद्धि न होय तोपण राजाउंने आ ग्रहयोगोमां यात्रा करवाथी कार्यसिद्धि आय ठे. दैवज्ञवद्वज्रमां कह्युं ठे के—

“तिथि १ क्षण २ च ३ वाराणां ४ साध्यं योगेन सिध्यति ।

तस्मात्सर्वेषु कार्येषु ग्रहयोगान् सुचिन्तयेत् ॥ १ ॥”

“तिथि, मुहूर्त, नक्षत्र अने वारोथी साधवा लायक कार्यो योगवस्त्रे सिद्ध आय ठे, तेथी सर्व कार्योमां ग्रहयोगनो सारी रीते विचार करवो.”

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ગ્રહયોગનો વિચાર કરવો તે ઠીક છે, પરંતુ લગ્ન વલ્લવાન ઇતાં પણ ગ્રહોની સૌમ્યતા અને ક્રૂરતા યલ્લે કરીને વિચારવાની છે, અને અહીં તો તેના વિચારનો લેશ પણ કહ્યો નથી તેનો શો હેતુ છે ? આનો જવાબ એ છે જે—અહીં યોગનું વલ્લ જ પ્રધાનપણે કહ્યું છે. જેમ અન્ય ઔપધિના સંયોગથી વત્સનાગ વિગેરે વિપ પણ રસાયણરૂપ થઈને પ્રાણીર્લને જીવાનનારું થાય છે, તેમ ક્રૂર ગ્રહ પણ યોગના વશથી શુજદાયી થાય છે. તથા જેમ ઘી તથા મધ સરલે જાગે મિશ્ર કરવાથી મૃત્યુને કરનારું પણ ઉપધિ વલ્લે છે એમ ચરકમાં કહ્યું છે, તે જ રીતે શુજ ગ્રહો પણ યોગના વશથી અશુજ થાય છે, તેથી કરીને માસ, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, મુહૂર્ત, ચંડ, તારા અને લગ્નનું વિરુદ્ધપણું ઇતાં પણ આ યોગોએ કરીને યાત્રા સફલ થાય છે એમ સિદ્ધ માનવું રક્ષમાલ્લામાં પણ કહ્યું છે કે—

“તિથૌ દ્વણે જે કરણે ચ વારે, યોગે વિલગ્ને હિમગૌ નૃપાણાન્ ।

પાપેડપિ યાત્રા સફલાન્ન યોગૈઃ,”

“તિથિ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, કરણ, વાર, યોગ, લગ્ન અને ચંડ એ સર્વે પાપ દલે અશુજ હોય તોપણ રાજાર્લને યોગોવને કરીને યાત્રા કરવી સફલ છે.”

આ યોગોનું વલ્લ ઇકાતિક કાર્યના વિપયમા જાણવું, પરંતુ ઘણી-લ્લતાવલ્લ ન હોય તો માસ, તિથિ, નક્ષત્ર વિગેરેનું વલ્લ તથા આ યોગોનું વલ્લ એમ સર્વ વલ્લ જોવું. તે વિષે જાસ્કર કહે છે કે—“અવમાધિમાસયોર્ન પ્રતિષ્ઠતેડ્ઝીષ્ઠસિદ્ધયર્થી । “ડષ્ઠ સિદ્ધિના અર્થીએ દ્વય માસ તથા અધિક માસમા પ્રયાણ ન કરવું ” “તથાપિ હિ કુસલલગ્નિ” “તોપણ કુશલ (શુજ) લગ્ન જોવું.” ઇત્યાદિ.

હવે ગ્રહયોગો કહે છે —

અર્કાર્કિશશિનઃ સિદ્ધ્યૈ રાઝાં લગ્ના ૧ રિ ૬ મધ્ય ૧૦ ગાઃ (૧) ।

સિતેજ્યમન્દઝારાશ્ચ લગ્ના ૧ સ્ત ૭ ત્રિ ૩ સુખા ૨ રિ ૬ ગાઃ (૨) ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—લગ્નમાં સૂર્ય, ઠકે સ્થાને જ્ઞાનિ અને દશમે સ્થાને ચંડ રહ્યો હોય તો તે વલ્લતે રાજાની યાત્રા સિદ્ધિને માટે છે (૧) લગ્નમાં શુક, સાતમા જવનમાં ગુરુ, ત્રીજે સ્થાને જ્ઞાનિ, ત્રીજે સ્થાને બુધ અને ઠકે સ્થાને મંગલ રહ્યો હોય તો તે શુજ છે (૨)

રુરુઝાર્કાશ્ચ લગ્ન ૧ સ્વ ૨ ત્રાત્પુ ૩ ક્રમતઃ શ્રિયે (૩) ।

લગ્ના ૧ રિ ૬ ગૌચ જીવાર્કૌ જયદૌ વ્યષ્ટમે વિધૌ (૪) ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—લગ્નમા ગુરુ હોય, ત્રીજા જાગમાં બુધ હોય અને ત્રીજા જાગમાં સૂર્ય હોય તો

ते लक्ष्मीने माटे ठे-शुभ ठे. (३). लग्नमां गुरु होय, ठावा जावमां सूर्य होय अने आठमा सिवाय बीजा कोइ पण जावमां चंद्र होय तो ते पण शुभ ठे. (४).

मन्दारौ त्र्या ३ य ११ षट्सु इसितेज्याश्चोत्कटाः श्रिये (५) ।

केन्द्रे च बलिनौ द्वेज्याविन्दौ त्वापोक्लिमेऽवले (६) ॥ ५४ ॥

अर्थ—शनि अने मंगल त्रीजे, अगीयारमे अने ठे स्थाने रह्या होय तथा बुध, शुक्र अने गुरु बलवान् अने गमे ते स्थाने रह्या होय तो ते लक्ष्मीने माटे ठे-शुभ ठे. (५). बुध अने गुरु बलवान् अने केन्द्रमां रह्या होय तथा चंद्र निर्बल अने आपोक्लिम एटले ३-६-ए-१२ मे स्थाने रह्यो होय तो ते शुभ ठे. (६).

श्रिये विधुः सुखे षस्तेऽ, तु सितज्ञौ (७) व्यत्ययेन वा (८) ।

याने त्रिकोणकेन्द्रस्थाः सौम्याः षट् त्रयायगाः परे (ए) ॥ ५५ ॥

अर्थ—चंद्र चोथा जावमां रह्यो होय अने शुक्र तथा बुध सातमा जावमां रह्या होय तो ते लक्ष्मीने माटे ठे. (७). अथवा विपरीतपणे होय एटले के शुक्र अने बुध चोथा जावमां होय अने चंद्र सातमा जावमां होय तो ते पण लक्ष्मीने माटे ठे. (८). सौम्य ग्रहो त्रिकोण अने केन्द्रमां रह्या होय तथा क्रूर ग्रहो ठे, त्रीजे अने अगीयारमे रह्या होय तो ते पण यात्रामां लक्ष्मीने माटे ठे. (ए).

जयाय मूर्त्तौ १ मार्तण्डः सौम्याः स्वे २ सप्तमो विधुः (१०) ।

बृहस्पतिर्वा केन्द्रस्थः शेषेषु स्वा २ य ११ वर्त्तिषु (११) ॥ ५६ ॥

अर्थ—प्रथम जावमां सूर्य होय, बीजा जावमां सौम्य ग्रह होय अने सातमा जावमां चंद्र होय तो ते जयने माटे ठे. (१०). बृहस्पति (गुरु) केन्द्रमां रह्यो होय अने बाकीना ग्रहो (क्रूर तथा सौम्य सर्वे) बीजा तथा अगीयारमा जावमां होय तो ते पण जयने माटे ठे. (११). आ रीते अगीयार योग थया.

यातुः प्राग्दक्षिणयोर्द्विसितान्तर्जयकरः सुखे चेन्द्रः (१२) ।

गुरुरेकान्तर आर्के (१३) द्वौ वा शुक्राच्च (१४) जौमाद्या (१५) ॥ ५७ ॥

अर्थ—पूर्व अथवा दक्षिणमां यात्रा करनारने चोथा जावमां रहेलो चंद्र जो बुध अने शुक्रनी मध्ये रह्यो होय तो ते जयकारक ठे. (१२). पश्चिम अने उत्तर दिशामां यात्रा करनारने माटे आ योगनी अपेक्षा नथी. शनिथी एकांतर गृह (स्थान) मां गुरु रह्यो होय तो ते शुभ ठे. (१३). शुक्रथी एकांतर गृहमां रहेलो बुध होय तो ते शुभ

१ जे स्थाने शनि होय तेनी पछीना एक स्थाने मूकीने बीजाज स्थानमां रह्यो होय.

ઠે. (૧૪). અને મંગલથી એકાંતર ગૃહમાં રહેલો બુધ પણ શુભ ઠે. (૧૫). દેવફલજમા પળ કહ્યું ઠે કે—

“નૃગુજાદયવા મહીસુતાદુધ એકાન્તરજે સ્થિતો યદા ।

રઘિજાદયવા ગુરુસ્તદા, વ્રજતો યાન્ત્યરયઃ ક્યં રણે ॥ ૧ ॥”

“શુકથી અથવા મંગલથી એકાંતર રાશિમાં જો બુધ રહ્યો હોય, અથવા શનિથી એકાંતર રાશિમાં જો ગુરુ રહ્યો હોય તો તે સમયે યાત્રા કરનારના શત્રુનું યુદ્ધમાં હાથ પામે ઠે”

ગુરુર્જયાય લગ્ન ૧ સ્થઃ કૂરૈર્લાજ ૧૧ નજો ૧૦ ગતૈઃ (૧૬)

તથા ચન્ડેઽપ્રમે પટે શુક્રે લગ્નગતો ગુરુઃ (૧૭) ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—લગ્નમાં (પહેલા જાવમા) ગુરુ હોય, અને કૂર ગ્રહો અગીયારમે તથા દશમે સ્થાને હોય તો તે જયને માટે ઠે. (૧૬) ચંડ આત્મા જાવમાં હોય, શુક્ર ઠલા જાવમા હોય અને ગુરુ લગ્નમા હોય તોપણ તે જયને માટે ઠે. આસર્વે મઠીને કુલ ૧૭ યોગો થયા હવે યોગપિંક (યોગનો સમૂહ) કહે ઠે.—

સિદ્ધિઃ ધી ૫ ધર્મ ૯ કેન્ડેપુ બુધવાક્પતિજાગૈઃ ।

યોગો ૧ ડધિયોગો ૨ યોગાધિયોગ ૩ શ્રૈક ૧ દિક ૨ ત્રિકૈઃ ૩ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—બુધ, ગુરુ અને શુક ૯ ત્રણમાંથી એક ગ્રહ જો પાંચમા, નવમા કે કેન્દ્રમાના કોઈ પણ સ્થાનમાં હોય તો તે યોગ કહેવાય ઠે તેવી જ રીતે (તે જ સ્થાનોમાં) જો બુધ, ગુરુ અને શુકમાના બે ગ્રહો રહ્યા હોય તો અધિયોગ થાય ઠે, અને તે ત્રણે ગ્રહો તે જ સ્થાનોમાં રહ્યા હોય તો યોગાધિયોગ થાય ઠે આ ત્રણેનું ફલ દેવફલજમા આ પ્રમાણે કહ્યું ઠે —

“યોગેન યો યાતિ નૃપોઽરિદેશં, સુલેન સોઽન્યેત્યધિયોગયાતા ।

પ્રાપ્નોતિ કીર્તિં વિજયં ધનં ચ, યોગાધિયોગેન મહીમશોપામ્ ॥ ૧ ॥”

“જે રાજા યોગે કરીને શત્રુના દેશ ઉપર પ્રયાણ કરે ઠે તે સુલેથી પાત્રો આપે ઠે, અધિયોગમા યાત્રા કરનાર (રાજા) કીર્તિ, વિજય અને ધન પામે ઠે, તથા યોગાધિયોગે કરીને સમગ્ર પૃથ્વી પામે ઠે”

અહીં આ પ્રમાણે આશ્વાય ઠે જો બીજો કોઈ યાત્રાનો યોગ મળે અથવા ન મળે તોપણ જો બુધ, ગુરુ અને શુક ૯ ત્રણમાંથી કોઈ પણ ગ્રહ ઉપર ગણાવેલા સ્થાનોમાથી કોઈ પણ સ્થાને રહ્યો હોય તો તે જ વલતે યાત્રા કરવી શુભ ઠે, અને બે અથવા ત્રણે ગ્રહો ઉક્ત સ્થાનમા રહ્યા હોય તો તે ઘણાજ ઉત્તમ ઠે

આ ત્રણ યોગો સ્મૃત્ દૃષ્ટિ કહ્યા ઠે, પણ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ જોતાં તો ત્રણસો ને વેંતા-

क्षीश ३४२ योगो आय છે. (તેહની અત્રે અતિ આવશ્યકતા નહીં હોવાથી લખ્યા નથી. આ ગ્રંથની મોટી ટીકામાં તે સવિસ્તર આપ્યા છે.)

ગ્રહની દૃષ્ટિની અપેક્ષા રહિત ઉપરના યોગો કહ્યા. હવે ગ્રહની દૃષ્ટિની અપેક્ષા વે યોગ આય છે તે કહે છે.—

શુક્રં ય્યા ર્યા ૧૧ મ્બુ ધ ગં પશ્યન્ જીવો યાત્રાસુ કેન્દ્રગઃ ।

રાજ્ઞાં દત્તે જયં ક્રૂરૈઃ કલત્રાદિત્રયાન્યગૈઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—યાત્રાલગ્નમાં કેન્દ્રસ્થાને રહેલો ગુરુ ત્રીજા, અગીયારમા અને ચોથા સ્થાનમાં રહેલા શુક્રને જોતો હોય તથા ક્રૂર ગ્રહો સાતમા, આઠમા અને નવમા સિવાયનાં વીજાં સ્થાનમાં રહ્યા હોય તો તે સમયે પ્રયાણ કરનાર રાજાનો જય આય છે.

બુધો વપુઃ ૧ સુખ ધ દ્વેષિ ૬ વ્યોમ ૧૦ સ્થો વીક્ષિતઃ શુન્નૈઃ ।

જયાય રાજ્ઞાં પાપેષુ લગ્ના ૧ સ્ત ૭ વ્યય ૧૨ વર્જિષુ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—પહેલે, ચોથે, ઠઠે કે દશમે સ્થાને રહેલો બુધ શુન્ન ગ્રહો જોયેલો હોય તથા પાપગ્રહો પહેલા, સાતમા અને વારમા સિવાયના વીજાં સ્થાનોમાં રહ્યા હોય તો તે પ્રયાણ કરનાર રાજાને જય આપનારા છે.

હવે સર્વ યોગોનો સાર કહે છે.—

इति सप्तरूपकाङ्क्षैः सकलश्लोकत्रयेण चोक्तेषु ।

योगेषु राजयोगेष्वपि शुभदा भूभुजां यात्रा ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે સાત અર્ધા શ્લોકો કરીને તથા ત્રણ આઠ શ્લોકો કરીને યોગો કહ્યા. તે સિવાય રાજયોગોમાં પણ કરેલી યાત્રા રાજાને શુભકારક છે. આ રાજયોગો બૃહત્ જાતકમાં કહ્યા છે. તે પણ યાત્રામાં ઉપયોગી છે.

તે રાજયોગો સર્વે કાર્યમાં ઉપયોગી હોવાથી અત્રે કહે છે.—

“वक्रार्कजार्कगुरुजिः सकलैस्त्रिजिश्च,

स्वोच्चेषु षोडश नृपाः कथितैकलગ્ને ।

દ્વૈકાશ્રિતેષુ ચ તથૈકતમે વિલગ્ને,

સ્વદેત્રગે શશિનિ ષોડશ જૂમિપાઃ સ્યુઃ ॥ ૧ ॥”

“શનિ, મંગલ, સૂર્ય અને ગુરુ એ ચારે ગ્રહો પોતપોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહીને તેમાંનો એક એક ગ્રહ લગ્નમાં રહ્યો હોય ત્યારે ચાર રાજયોગો આય છે, તે ચારે ગ્રહમાંના ત્રણ ગ્રહો પોતપોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહીને તે ત્રણેમાંનો એક એક ગ્રહ લગ્નમાં હોય ત્યારે

વાર રાજયોગ થાય છે આ વન્ને મઠીને સોઠ રાજયોગો થાય છે. તે જ રીતે તે ચાર ગ્રહો માંહેલા વે ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહીને તેમાંનો એક એક ગ્રહ લગ્નમાં રહ્યો હોય અને ચંદ્ર કર્કમાં રહ્યો હોય ત્યારે વાર રાજયોગો થાય છે, તથા તે ચાર ગ્રહોમાંથી એક એક ગ્રહ ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહીને લગ્નમાં રહ્યો હોય અને કર્ક રાશિમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય ત્યારે ચાર રાજયોગો થાય છે. આ વન્ને મઠીને પણ સોઠ રાજયોગો થાય છે, અને સર્વે મઠીને વત્રીશ થાય છે ” તે નીચે પ્રમાણે —

મેષમાં સૂર્ય, કર્કમાં ગુરુ, તુલામાં શનિ અને મકરમાં મંગલ, વાકીના ગ્રહો ગમે તે સ્થાને હોય, આ પ્રમાણે ગ્રહની સ્થિતિ હોય ત્યારે જો મેષ લગ્ન હોય તો પહેલો રાજયોગ થયો, કર્ક લગ્નમાં વીજો રાજયોગ થયો, તુલા લગ્નમાં ત્રીજો અને મકર લગ્નમાં ચોથો રાજયોગ થયો હવે ત્રણ ગ્રહો આશ્રીને વાર રાજયોગો આ પ્રમાણે છે—મેષનો સૂર્ય, કર્કનો ગુરુ, તુલાનો શનિ અને વીજા ગ્રહો ગમે ત્યાં હોય ત્યારે મેષના લગ્નમાં પહેલો, કર્કના લગ્નમાં વીજો અને તુલાના લગ્નમાં ત્રીજો રાજયોગ થયો ઉપલા ચાર સાથે મેઢવતાં સાત રાજયોગ થયા હવે મેષનો સૂર્ય, કર્કનો ગુરુ, મકરનો મંગલ અને વીજા ગ્રહો ગમે ત્યાં હોય ત્યારે મેષ લગ્નમાં પહેલો, કર્ક લગ્નમાં ત્રીજો અને મકર લગ્નમાં ત્રીજો રાજયોગ થયો કુલ ૧૦ થયા હવે મેષનો સૂર્ય, તુલાનો શનિ, મકરનો મંગલ, વાકીના ગમે ત્યાં હોય ત્યારે મેષ લગ્ન હોય તો પહેલો, તુલા લગ્ન હોય તો વીજો અને મકર લગ્ન હોય તો ત્રીજો રાજયોગ થતા કુલ ૧૩ રાજયોગ થયા. હવે કર્કનો ગુરુ, તુલાનો શનિ, મકરનો મંગલ અને વીજા ગ્રહો ગમે ત્યાં હોય ત્યારે કર્ક લગ્ન હોય તો પહેલો, તુલા લગ્ન હોય તો વીજો અને મકર લગ્ન હોય તો ત્રીજો રાજયોગ થતાં કુલ ૧૬ રાજયોગ થાય છે.

હવે વે ગ્રહ તથા એક ગ્રહને આશ્રીને સોઠ યોગો આ રીતે થાય છે—કર્કનો ચંદ્ર, મેષનો સૂર્ય, કર્કનો ગુરુ અને વાકીના ગ્રહો ગમે ત્યાં હોય ત્યારે મેષ લગ્ન હોય તો પહેલો યોગ અને કર્ક લગ્ન હોય તો વીજો યોગ હવે મેષનો સૂર્ય, કર્કનો ચંદ્ર, તુલાનો શનિ, વાકીના ગ્રહો ગમે ત્યાં હોય ત્યારે મેષ લગ્નમાં ત્રીજો અને તુલા લગ્નમાં ચોથો યોગ થાય હવે મેષનો સૂર્ય, કર્કનો ચંદ્ર અને મકરનો મંગલ હોય ત્યારે મેષ લગ્નમાં પાંચમો અને મકર લગ્નમાં છઠો યોગ થાય છે હવે કર્કમાં ચંદ્ર અને ગુરુ તથા તુલામાં શનિ હોય ત્યારે કર્ક લગ્નમાં સાતમો અને તુલા લગ્નમાં આઠમો યોગ થાય છે. હવે કર્કમાં ગુરુ અને ચંદ્ર તથા મકરમાં મંગલ હોય ત્યારે કર્ક લગ્નમાં નવમો અને મકર લગ્નમાં દશમો યોગ થાય છે હવે કર્કમાં ચંદ્ર, તુલામાં શનિ અને મકરમાં

मंगळ होय त्यारे तुला लग्नमां अगीयारमो अने मकर लग्नमां बारमो योग आय ठे. हवे एक ग्रहने आश्रीने चार योगो आ प्रमाणे.—कर्कनो चंद्र अने मेष लग्नमां सूर्य रह्यो होय त्यारे पहेलो, कर्कना लग्नमां चंद्र अने गुरु होय त्यारे बीजो, कर्कनो चंद्र अने तुला लग्नमां शनि होय त्यारे बीजो अने कर्कनो चंद्र तथा मकर लग्नमां मंगळ होय त्यारे चोथो योग आय ठे. उपरना बार सहित करतां सोळ आय अने प्रथमना सोळ साथे करतां कुल बत्रीश राजयोगो थया.

हवे ५२८ राजयोगो आय ठे ते कहे ठे.—

“वर्गोत्तमगते लग्ने चन्द्रे वा चन्द्रवर्जितैः ।

चतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टे नृपा द्वाविंशतिः स्मृताः ॥ २ ॥”

“लग्न अथवा चंद्र वर्गोत्तममां रह्या होय, अने ते (लग्न अथवा चंद्र)ने चंद्र विनाना चार, पांच के ठ ग्रहोए जोयेला होय त्यारे बावीश राजयोग आय ठे.”

जे राशि लग्नमां होय ते राशिना ज नामनो जे नवांश ते वर्गोत्तम कहेवाय ठे, अने ते ज नवांश लग्नमां आव्यो होय तो ते लग्न वर्गोत्तम कहेवाय ठे. ए ज प्रमाणे चंद्रमां पण जाणवुं. लग्न के चंद्र वर्गोत्तमनो होय अने तेना पर चंद्र सिवाय बीजा चार, पांच के ठ ग्रहोनी दृष्टि पमती होय तो दरेक लग्नने आश्रीने बावीश बावीश राजयोगो आय ठे. ते आ प्रमाणे.—लग्न उपर चार ग्रहोनी दृष्टि पमती होय तो पंदर जेद आय ठे, पांचनी दृष्टि पमती होय तो ठ जेद अने ठनी दृष्टि पमती होय तो एक जेद ए रीते बावीश जेद आय ठे, एटले के लग्नने रवि, मंगळ, बुध अने गुरु ए चार ग्रहोए जोयुं होय त्यारे पहेलो योग आय ठे. रवि, मंगळ, बुध अने शुक्र जोता होय त्यारे बीजो. रवि, मंगळ, बुध अने शनि जोता होय त्यारे बीजो. रवि, मंगळ, गुरु अने शुक्र जोता होय त्यारे चोथो. रवि, मंगळ, गुरु अने शनि जोता होय त्यारे पांचमो. रवि, मंगळ, शुक्र अने शनि जोता होय त्यारे षष्ठो. रवि, बुध, गुरु अने शुक्र जोता होय त्यारे सातमो. रवि, बुध, गुरु अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे आठमो. रवि, बुध, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे नवमो. रवि, गुरु, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे दशमो. मंगळ, बुध, गुरु अने शुक्रनी दृष्टि होय त्यारे अगीयारमो. मंगळ, बुध, गुरु अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे बारमो. मंगळ, बुध, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे तेरमो. मंगळ, गुरु, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे चौदमो. तथा बुध, गुरु, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे पंदरमो राजयोग आय ठे. हवे पांच ग्रहोनी दृष्टि करीने ठ योग आ प्रमाणे ठे—रवि, मंगळ, बुध, गुरु अने शुक्रनी दृष्टि पमती होय त्यारे पहेलो राजयोग आय ठे. रवि, मंगळ, बुध, गुरु अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे बीजो. रवि, मंगळ, बुध, शुक्र अने शनिनी दृष्टि होय त्यारे

ત્રીજો રવિ, મંગલ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિની દૃષ્ટિ હોય ત્યારે ચોથો રવિ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિની દૃષ્ટિ હોય ત્યારે પાંચમો. તથા મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિની દૃષ્ટિ હોય ત્યારે ષષ્ઠો રાજયોગ થાય છે. તથા ષષ્ઠો ગ્રહો દૃષ્ટો રવિ, મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિના દૃષ્ટિ લગ્ન ઉપર પડતો હોય ત્યારે એક રાજયોગ થાય છે. આ સર્વે મળીને વાવીશ રાજયોગ થયા. આ વાવીશ યોગો મેષ લગ્નનો વર્ગોત્તમ હોય ત્યારે થયા. ૧ રીતે વૃષ, મિથુન વિગેરે વારે રાશિના લગ્નને આશ્રીને વાવીશ રાજયોગો થતા કુલ ૨૬૪ રાજયોગ થાય છે. ૧ જ રીતે પ્રત્યેક રાશિમા વર્ગોત્તમ નવા-શમાં રહેલા ચંદ્રને આશ્રીને પણ ૨૬૪ રાજયોગ થાય છે. તે બન્ને મળીને કુલ ૫૨૮ યોગો થયા.

હવે પાંચ યોગો કહે છે.—

“યમે કુંજેડકેડજે ગચિ શશિનિ તૈરેવ તનુગૈ-
નૃયુક્તિદાલિસ્યૈઃ શશિજગુરુવક્રનૃપતયઃ ।
યમેન્દ્ર તુંગેડકે સવિતૃશશિજૌ પદ્મજવને,
તુલાડજેન્દુદેત્રૈઃ સસિતકુજજીવૈશ્ચ નરપૌ ॥ ૩ ॥”

“કુંજનો શનિ હોય, મેષમાં સૂર્ય હોય, વૃષમાં ચંદ્ર હોય, મિથુનમાં બુધ હોય, સિંહનો ગુરુ હોય અને વૃશ્ચિકનો મંગલ હોય. આ રીતે ગ્રહો રહેલા હોય અને તેમા વળી કુંજ લગ્ન હોય તો પહેલો યોગ, મેષ લગ્ન હોય તો બીજો અને વૃષ લગ્ન હોય તો ત્રીજો રાજ-યોગ થાય છે. તથા શનિ અને ચંદ્ર પોતાના જગ્ન સ્થાનના દૃષ્ટો કે તુલાનો શનિ અને વૃષનો ચંદ્ર હોય અને વળી લગ્નમા રહ્યા હોય તથા કન્યા રાશિમા સૂર્ય અને બુધ હોય, તુલામા શુક્ર હોય, મેષનો મંગલ હોય, અને કર્કનો ગુરુ હોય આ પ્રકારની ગ્રહોની સ્થિતિમાં તુલા લગ્ન હોય તો પહેલો યોગ અને વૃષ લગ્ન હોય તો બીજો યોગ તેને પૂર્વના ત્રણ સાથે ગણતાં પાંચ રાજયોગ થાય છે.”

હવે ત્રણ રાજયોગો કહે છે —

“કુજે તુલ્કેડકેન્દોર્ધનુપિ યમલગ્ને ચ નૃપતિઃ,
પતિર્જમેશ્વાન્યઃ દિતિમુતવિલગ્ને સશશિનિ ।
સચન્દ્રે સૌરેડક્તે સુરપતિગુરૌ ચાપધરગે,
સ્વતુલ્કસ્યે જ્ઞાનાબુદયમુપયાતે દિતિપતિઃ ॥ ૪ ॥”

“મકરનો મંગલ હોય, ધનુષ રાશિમા સૂર્ય ને ચંદ્ર હોય, કોઈ પણ રાશિમાં રહેલો શનિ લગ્નમા હોય ત્યારે પહેલો રાજયોગ થાય છે. આ પહેલા યોગમાં જ જો લગ્નમા

मंगल अने शनि होय तो बीजो योग आय ठे. तुलामां चंद्र अने शनि होय, धनुषमां गुरु होय अने सूर्य पोताना उच्च स्थानमां होइने एटले मेष राशिनो होइने लग्नमां रह्यो होय अर्थात् मेष राशिना लग्नमां सूर्य रह्यो होय त्यारे त्रीजो राजयोग जाणवो.”

हवे फरीने बे राजयोगोने कहे ठे.—

वृषे सेन्दौ लग्ने सवितृगुरुतीक्ष्णांशुतनयैः,

सुह ४ ज्ञाया ७ ख १० स्यैर्जवति नियमान्मानवपतिः ।

मृगे मन्दे लग्ने सहजरिपुधर्मव्ययगतैः,

शशाङ्काद्यैः ख्यातः पृथुगुणयशाः पुंगवपतिः ॥ ५ ॥

वृष लग्नमां चंद्र होय, सिंहनो सूर्य होय, वृश्चिकनो गुरु होय अने कुंजनो शनि होय त्यारे पहेलो राजयोग आय ठे. मकर लग्नमां शनि होय, मीननो चंद्र होय, मिथुननो मंगल होय, कन्यानो बुध होय, धनुषनो गुरु होय अने शुक्र तथा सूर्य गमे ते स्थाने होय त्यारे बीजो योग आय ठे.

फरीने त्रण राजयोगो कहे ठे.—

न्दौ जीवे मृगमुखगते जूमितनये,

स्वतुङ्गस्थौ लग्ने ऋगुजशशिजावत्र नृपती ।

सुतस्थौ वक्रार्की गुरुशशिसिताश्चापि हिबुके,

बुधे कन्यालग्ने जवति हि नृपोऽन्योऽपि गुणवान् ॥ ६ ॥

धनुषने विषे गुरु अने चंद्र होय, मकरमां मंगल होय, आ प्रमाणे ग्रहनी स्थिति होय त्यारे जो मीन लग्नमां शुक्र होय तो पहेलो अने कन्या लग्नमां बुध होय तो बीजो योग आय ठे. तथा कन्या लग्नमां बुध होय, मकरमां मंगल अने शनि होय, धनुषमां गुरु, चंद्र अने शुक्र होय त्यारे त्रीजो गुणवान् राजयोग आय ठे.

फरीथी त्रण राजयोगो कहे ठे.—

ऊषे सेन्दौ लग्ने घटमृगमृगेन्द्रेषु सहितै-

र्यमाराकैर्योऽञ्जत्स खलु मनुजः शास्ति वसुधाम् ।

अजे सारे मूर्त्तौ शशिगृहगते चामरगुरौ,

सुरेज्ये वा लग्ने धरणिपतिरन्योऽपि गुणवान् ॥ ७ ॥

मीन लग्नमां चंद्र होय, कुंजनो शनि होय, मकरनो मंगल होय अने सिंहनो अर्क (सूर्य) होय त्यारे ते माणस पृथ्वीनुं शासन करनार आय ठे. अर्थात् ते राजयोग कहे-वाय ठे. मेष लग्नमां मंगल होय, चंद्रना गृहमां एटले कर्कमां गुरु होय त्यारे बीजो योग आय ठे. अथवा कर्क लग्नमां गुरु होय अने मेषनो मंगल होय त्यारे त्रीजो राजयोग आय ठे.

कर्कणि खग्रे तत्स्थे जीवे चन्द्रसितहोरायप्रासैः ।

मेपगतेऽर्के जातं विन्धादिक्रमयुक्तं पृथिवीनाश्रम् ॥ ८ ॥

कर्क लग्नमां गुरु होय, वृषमां चंद्र, शुक्र अने बुध होय तथा मेपमां सूर्य होय त्वारे पराक्रमवने युक्त एवा पृथ्वीनाश्रने अयेलो जाएवो एटखे राजयोग थाय जाएवो.

मृगमुखेऽर्कतनये ननु संस्थे, उगकुलीरहरयोऽधिपयुक्ताः ।

मिथुनतलिसदितौ बुधशुक्रौ, यदि ततः पृथुयशाः पृथिवीशः ॥ ९ ॥

मकर लग्नमां शनि रहेलो होय, मेपनो मंगळ होय, कर्कनो चंद्र होय, सिंहनो सूर्य होय, मिथुननो बुध होय अने तुलानो शुक्र होय त्वारे मोटा यशने करनारो राजयोग थाय ठे.

स्वोच्चमंस्थे बुधे खग्रे जृगौ मेपूरणाश्रिते ।

सजीवेऽस्ते निशानाथे राजा मन्दारयोर्मृगे ॥ १० ॥

कन्या लग्नमा बुध होय, मिथुननो शुक्र होय, मीन राशिमा गुरु अने चक्र होय तथा मकर राशिमां शनि अने मंगळ होय त्वारे राजयोग थाय ठे. आ सर्वे मलीने १७९ योगो थाय ठे.

आ प्रथम जांगाना राजयोगोउं फल कहे ठे.—

अपि खलकुलजाता मानवा राज्यराजः,

किमुत नृपकुलोत्थाः प्रोक्तनृपालयोगैः ।

नृपतिकुलसमुत्था पार्थिवा वक्ष्यमाणै-

र्जयति नृपतितुल्यस्तेष्वनृपालपुत्र ॥ ११ ॥

आ उपर कहेला राजयोगोए करीने सामान्य कुलमा उत्पन्न अयेला माणसो पण राज्यने जोगवनारा थाय ठे, तो क्षत्रिय कुलमां उत्पन्न अयेला माणसो राजा थाय तेमा शूं कहेहु ? तथा हवे पठी कहेवाशे एवा योगोए करीने राजकुलमा उत्पन्न अयेला माणसो राजा थाय ठे, अने बीजा कुलमा उत्पन्न अयेला माणसो रसज्ञानी तुल्य (जेवा) थाय ठे

ते योगो आ प्रमाणे ठे —

स्वोच्छर्द्धत्रिकोणैर्वलिष्ठैस्त्याद्यैर्नृपतिवंशजा नरेन्द्राः ।

पञ्चादिचिरन्यवंशजा हीनैर्यित्तयुता न नृमिपालाः ॥ १२ ॥

बलवान् एवा त्रण के चार ग्रहो पोताना उच्च स्थानमां, पोताना गृहमां के पोताना त्रिकोणमा रहेला होय तो क्षत्रिय वगमा उत्पन्न अयेला माणसो राजा थाय ठे, अने पाच, छ के सात बलवान् ग्रहो उपरना त्रण स्थानोमा रह्या होय तो सामान्य वंशमां

ઉત્પન્ન થયેલા માણસો પણ રાજા થાય છે, પરંતુ તે ગ્રહો પોતાના ઉચ્ચ વિગેરે સ્થાનમાં રહ્યા હતાં પણ જો બઠ્ઠાનીન હોય તો તેજ ધનવાન થાય છે, પણ રાજા થતા નથી. અહીં ત્રણથી સાત સુધીના પાંચ રાજયોગ થાય છે.

સિંહસ્થેઽર્કેઽજેન્દૌ લગ્ને જૌમે સ્વોચ્ચે કુંજે મન્દે ।

ચાપં પ્રાપ્તે જીવે રાજઃ પુત્રં વિદ્યાદ્ભૂમેર્નાથમ્ ॥ ૧૩ ॥

મેષ લગ્નમાં ચંદ્ર હોય, સિંહ રાશિનો સૂર્ય હોય, મંગલ પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનનો હોય, કુંજનો શનિ હોય તથા ધનુષ રાશિનો ગુરુ હોય ત્યારે રાજવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર ભૂમિનો નાથ થાય છે એમ જાણવું. અર્થાત્ રાજયોગ થાય છે.

ફરીથી બે રાજયોગોને કહે છે.—

સ્વર્કે શુક્રે પાતાલસ્થે ધર્મસ્થાનં પ્રાપ્તે ચન્દ્રે ।

દુશ્ચિક્યાંગપ્રાપ્તિપ્રાપ્તૈઃ શેષૈર્જાતઃ સ્વામી ભૂમેઃ ॥ ૧૪ ॥

જ્યારે કુંજ લગ્ન હોય ત્યારે જો પાતાલ (ચોથા) સ્થાને એટલે વૃષ રાશિમાં શુક્ર રહ્યો હોય, ધર્મસ્થાનમાં એટલે તુલા રાશિમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય, અને બાકીના એટલે રવિ, મંગલ, બુધ, ગુરુ અને શનિ એ ગ્રહો ત્રીજા, પહેલા અને અગીયારમા સ્થાનમાં એટલે મેષ, કુંજ અને ધનુષ રાશિમાં રહ્યા હોય તો રાજયોગ થાય છે. બઠ્ઠી જ્યારે કર્ક લગ્ન હોય ત્યારે જો પાતાલ (ચોથા) સ્થાને એટલે તુલા રાશિમાં શુક્ર હોય, મીનમાં ચંદ્ર હોય અને બાકીના રવિ વિગેરે ગ્રહો કન્યા, કર્ક અને વૃષ રાશિમાં હોય તોપણ તે રાજયોગ કહેવાય છે. સર્વ મઠીને આઠ રાજયોગ થયા.

સૌમ્યે વીર્યયુતે તનુસંસ્થે વીર્યાઢ્યે ચ શુન્ને સુકૃતસ્થે ।

ધર્માર્થોપચયેષ્વથ શેષૈર્ધર્માત્મના નૃપજઃ પૃથિવીશઃ ॥ ૧૫ ॥

લગ્નમાં બુધ બઠ્ઠવાન હોય, નવમા સ્થાનમાં શુક્ર કે ગુરુ બઠ્ઠવાન અને રહ્યો હોય અને બાકીના ગ્રહો નવમા, ત્રીજા, ત્રીજા, હઠા, દશમા અને અગીયારમા સ્થાનમાં રહ્યા હોય તો દ્વિત્રિયનો પુત્ર પૃથ્વીપતિ થાય છે, એટલે રાજયોગ થાય છે. સર્વ મઠીને નવ રાજયોગ થયા.

હવે બીજા બે રાજયોગ કહે છે.—

વૃષોદયે મૂર્તિધનારિલાત્તગૈઃ શશાંકજીવાર્કસુતાઽપરૈર્નૃપઃ ।

સુખે ગુરૌ ચ શશિતીક્ષ્ણદીધિતી યમોદયે લાત્તગતૈર્નૃપોઽપરૈઃ ॥ ૧૬ ॥

વૃષ લગ્નમાં ચંદ્ર હોય, મિથુનમાં ગુરુ હોય, તુલાનો શનિ હોય અને મીનમાં ત્રીજા એટલે રવિ, મંગલ, બુધ અને શુક્ર હોય તો રાજયોગ થાય છે. તથા લગ્નમાં શનિ હોય, ચોથા સ્થાનમાં ગુરુ હોય, દશમા સ્થાનમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર હોય તથા અગીયારમા સ્થા-

नमां मंगळ, बुध अने शुक्र होय त्यारे पण राजयोग थाय ठे. सर्व मळीने अगीयार राजयोग थाय.

फरीने बीजा वे राजयोग कहे ठे.—

मेपूरणा १० य ११ तनु १ गाः शशिमन्दजीवा,

झारौ धने सितरवी हिबुके नरेन्धम् ।

वक्रासितौ शशिसुरेज्यसितार्कसौम्या,

होरा १ सुखा ४ स्त ७ शुभ ए खा १० सि ११ गताः प्रजेशम् ॥ १७ ॥

दशमा स्थानमां चंद्र होय, अगीयारमे शनि होय, लग्नमां गुरु होय, बीजे बुध अने मंगळ होय तथा चोथे स्थाने शुक्र अने रवि होय त्यारे राजयोग थाय ठे वळी होरामा पटले लग्नमां मंगळ अने शनि होय, चोथे चंद्र होय, सातमे गुरु होय, नवमे शुक्र होय, दशमे सूर्य होय अने अगीयारमे बुध होय त्यारे पण राजयोग थाय ठे. आ सर्वे मळीने बीजा जांगामां तेर राजयोग ठे.

हवे प्रसंगने अनुसरीने बीजा योगो कहे ठे.—

गुरुसितबुधलग्ने सप्तमस्येर्कपुत्रे

वियति दिवसनाथे जोगिनां जन्म विद्यात् ।

शुभवल्युतकेन्द्रैः क्रूरजस्यैश्च पापै-

त्रैजति शबरदस्युस्वामितामर्थजाक् च ॥ १८ ॥

लग्नमा गुरु, शुक्र के बुध एमांनो कोइ पण होय अथवा गुरु, शुक्र के बुधनुं लग्न होय पटले के धनुष, मीन, वृष, तुला, मिथुन के कन्या राशिनुं लग्न होय, तेमज सातमे शनि होय तथा दशमे सूर्य होय, आ प्रमाणे योग होय त्यारे ते समथे उत्पन्न थयेला माणसो जोगवाळा थाय ठे. वळी शुभ ग्रहोनी राशिज (उपर कही ते ज) वळवान् होय तथा केंद्रमां होय अने वळी क्रूर ग्रहो क्रूर ग्रहोनी राशिमां रहेला होय त्यारे आ प्रकारना योगमां उत्पन्न थयेला माणस जीवोनी अने चोरोनी स्वामी थाय ठे तथा धनवान् थाय ठे आ प्रमाणे बृहत् जातकमां कहेला राजयोगो कह्यात—

हवे बीजा पण राजयोगो आ प्रमाणे ठे —

लग्ने शौरिस्तथा चन्द्रखिकोणे जीवजास्करौ ।

कर्मस्थाने जवेज्जामो राजयोगस्तदा जवेत् ॥ १ ॥

लग्नमा शनि तथा चंद्र होय, त्रिकोणमा गुरु तथा सूर्य होय अने दशमा स्थानमां मंगळ होय त्यारे राजयोग १ थाय ठे

धने चन्द्रशनी मेषे जीवः खे राहुजार्गवौ ।

अथवा दशमे जीवबुधशुक्रास्तथा शशी ॥ २ ॥

धन राशिमां चंद्र अने शनि होय, मेषनो गुरु होय अने दशमे स्थाने राहु तथा शुक्र होय त्यारे राजयोग आय ठे. २. अथवा दशमे स्थाने गुरु, बुध, शुक्र अने चंद्र होय त्यारे पण राजयोग आय ठे. ३.

अथवा दशमे झाकौं जौमराहू च षष्ठगौ ।

राजयोगेष्वेषु जाता राजानः स्युर्नरोत्तमाः ॥ ३ ॥

अथवा दशमे स्थाने बुध अने सूर्य होय तथा मंगळ अने राहु ठे स्थाने रह्या होय तोपण राजयोग आय ठे. ४. आ राजयोगोमां उत्पन्न अयेला उत्तम माणसो राजा आय ठे.

आदौ जीवः सितः प्रान्ते यथामध्ये निरन्तरम् ।

राजयोगं विजानीयाः कुटुम्बबलवर्द्धनम् ॥ ४ ॥

प्रथम गुरु अने ठेने शुक्र तथा मध्यमां जेम घटे तेम निरंतर ग्रहो होय तो ते राजयोग जाणवो. आ राजयोगमां कुटुंब अने बळनी वृद्धि आय ठे.

सहजस्थो यदा जीवो मृत्युस्थाने यदा सितः ।

निरन्तरं ग्रहा मध्ये राजा जवति निश्चितम् ॥ ५ ॥

त्रीजे स्थाने गुरु होय, आठमे स्थाने शुक्र होय अने बीजा ग्रहो निरंतर (आंतरा रहित) मध्य जागमां होय तो ते अवश्य राजा आय ठे. अर्थात् ए राजयोग कहेवाय ठे.

आदौ जीवः पञ्चमे वा दशमे चन्द्रमा जवेत् ।

राज्यवान् स्यान्महाबुद्धिस्तपस्वी वा जितेन्द्रियः ॥ ६ ॥

पहेला अथवा पांचमा स्थानमां गुरु होय अने दशमा स्थानमां चंद्र होय तो ते राज्यवान् अने बुद्धिमान् आय ठे, अथवा जितेंद्रिय तपस्वी आय ठे.

स्वक्षेत्रस्था यदा जीवबुधसूर्यसुतास्तदा ।

जातकस्य सुदीर्घायुः संपदश्च पदे पदे ॥ ७ ॥

ज्यारे गुरु, बुध अने शनि पोतपोताना स्थानमां रह्या होय त्यारे तैवा योगमां उत्पन्न अयेलो माणस दीर्घायुष्य आय ठे तथा तेने स्थाने स्थाने संपत्ति मळे ठे.

द्वितीये सुते धर्मे कर्मण्यपि यदा ग्रहाः ।

राजयोगं विजानीया जातस्तत्रोत्कटो जवेत् ॥ ८ ॥

बीजा, त्रीजा, पांचमा, नवमा अने दशमा स्थानमां ज्यारे ग्रहो रहेला होय त्यारे ते राजयोग जाणवो. तेमां उत्पन्न अयेलो मनुष्य उत्कृष्ट आय ठे.

धने व्यये यदा लग्ने सप्तमे जवने ग्रहाः ।

उत्रयोगस्तदा नीचकुलोऽपि नृपतिर्जवेत् ॥ ९ ॥

बीजा, वारमा, पहेला अने सातमा जवनमा ग्रहो रहेला होय त्यारे उत्रयोग थाय ठे.
तेमां उत्पन्न थयेलो नीच कुलवालो पण राजा थाय ठे.

सिंहे जीवस्तथा शुक्रः कन्यायां मिथुने शनिः ।

स्वक्षेत्रे द्विबुके जौमः स पुमान्नायको जवेत् ॥ १० ॥

सिंह राशिनो गुरु होय, कन्यानो शुक्र होय, मिथुननो शनि होय अने बोथा स्थानमां मेप अथवा वृश्चिकनो मंगल होय तो तेमां जन्मेलो पुरुष नायक (राजा) थाय ठे.
कन्याया शौरिचन्द्रौ च मृगे जौमो घटे तमः ।

सिंहे जीवो जवेज्जातो राजा शत्रुह्यंकरः ॥ ११ ॥

कन्या राशिमा शनि अने चन्द्र होय, मकरनो मंगल होय, कुंजनो राहु होय तथा सिंहनो गुरु होय एवा योगमा उत्पन्न थयेलो माणस शत्रुनो ह्य करनारो राजा थाय ठे.
शुक्रो जीवो रविजौमो धने मकरकुञ्जयोः ।

मीने च वत्सरे त्रिंशे जातः स्यात्सर्वकर्मकृत् ॥ १२ ॥

धन, मकर, कुंज अने मीन राशिमा अनुक्रमे शुक्र, गुरु, रवि-अने मंगल होय तो ते योगमां उत्पन्न थयेलो माणस त्रीश वर्षनो थाय त्यारे सर्व कार्यने करनारो (समर्थ) थाय ठे

लग्ने सौरिस्तथा चन्द्रश्चाष्टमे जवने सितः ।

राजमान्यो महाकामी जोगपत्नीरतस्तथा ॥ १३ ॥

लग्नमा शनि अने चंद्र होय तथा आठमा जवनमां शुक्र होय तो ते योगमा उत्पन्न थयेलो मनुष्य राजाने मान्य थाय ठे, मोटी कामनावालो तथा जोग अने पत्नीमां आसक्त थाय ठे

मिथुने च यदा राहुः सिंहस्थो जूमिनन्दनः ।

वृश्चिके च यदा जीवः स पुमानृपतिर्जवेत् ॥ १४ ॥

मिथुनमां राहु होय, सिंहमा मंगल होय अने वृश्चिकमा गुरु होय त्यारे ते योगमा उत्पन्न थयेलो माणस राजा थाय ठे

स्वगृहे च धने जीवस्तुलाया च जवेत्सितः ।

शौरिर्मकरे मिथुने चन्द्रः स्याज्जाजयोगकृत् ॥ १५ ॥

पोताना गृहमा के धन राशिमा गुरु होय, तुलामां शुक्र होय, मकरमा शनि होय अने मिथुनमा चंद्र होय तो ते राजयोग करनारो ठे.

युग्मे शशी वृषे जीवः सिंहे शौरिर्मृगे कुजः ।

शुक्रस्तुलायां कन्यायां बुधाकौ राज्ययोगदाः ॥ १६ ॥

मिथुननो चंद्र, वृषज्जनो गुरु, सिंहनो शनि, मकरनो मंगल, तुलानो शुक्र अने कन्याना बुध तथा सूर्य होय तो ते राजयोगने आपनारा ठे.

धने शुक्रश्च जौमश्च मीने जीवस्तुले बुधः ।

नीचश्चन्द्रो रवेर्युक्तो राजयोगोऽभिधीयते ॥ १७ ॥

धननो शुक्र तथा मंगल होय, मीननो गुरु होय, तुलानो बुध होय तथा नीचनो चंद्र सूर्ये करीने युक्त होय तो ते राजयोग कहेवाय ठे.

मीने शुक्रो बुधश्चान्ते लग्ने सूर्यो धने शशी ।

सहजे च जवेज्जौमो राजयोगं प्रचक्षते ॥ १८ ॥

मीननो शुक्र होय, वारमे बुध होय, लग्नमां सूर्य होय, धनमां चंद्र होय तथा त्रीजा स्थानमां मंगल होय तो ते राजयोग कहेवाय ठे.

त्रातृस्थाने यदा जीवो लाजस्थाने शशी जवेत् ।

उच्चेषु वा शुक्राः केन्द्रे लग्ने वा जीव एककः ॥ १९ ॥

त्रीजा जवनमां गुरु होय अने अगीयारमा जवनमां चंद्र होय, अथवा उच्च स्थानमां शुक्र ग्रहो होय अने केन्द्रमां के लग्नमां एकलो गुरु होय तो राजयोग आय ठे.

अथवा.—

सिंहे जीवस्तुलाकीटधनुर्मकरकेषु च ।

ग्रहाः स्थाने तदा जातो देशजोगी जवेन्नरः ॥ २० ॥

सिंहनो गुरु होय तथा तुला, वृश्चिक, धन अने मकरमां पोतपोताना स्थानना ग्रहो होय तेवा योगमां उत्पन्न अयेलो मनुष्य देशनो जोक्ता (स्वामी) आय ठे.

विद्यास्थाने यदा सौम्याः कर्मस्थाने च चन्द्रमाः ।

धर्मस्थाने पुनः सौम्यास्तदा राज्यं विधीयते ॥ २१ ॥

पांचमा स्थानमां सौम्य ग्रहो होय, दशमा स्थानमां चंद्र होय अने नवमा स्थानमां सौम्य ग्रहो होय तेवा योगमां उत्पन्न अयेवाने राजयोग कहेलो ठे.

युग्मे वृषे मेषमीने कुंजे च मकरे ग्रहाः ।

यदा ङ्गुरुशुक्रेन्द्रराहवः स्युश्चतुष्टये ॥ २२ ॥

मिथुन, वृष, मेष, मीन, कुंज अने मकरमां सर्व ग्रह होय अथवा बुध, गुरु, शुक्र, चंद्र अने राहु ए ग्रहो चतुष्टयमां होय तो राजयोग आय ठे. जो ग्रहो चोया, सातमा अने दशमा स्थानमां रह्या होय तो राजयोग आय ठे.

જમણા અંગનું ફરકવું વિગેરે કહેવાય છે તથા અંગનો સ્પર્શ વિગેરે ઇંગિત કહેવાય છે, ડુર્ગા વિગેરે શકુન કહેવાય છે અને લગ્ન વિગેરે જ્યોતિષ કહેવાય છે તોપણ અહીં અજેદ કલ્પનાઈ કરીને તે સર્વે નિમિત્ત શબ્દથીજ જાણી લેવાં.

હવે યાત્રામાં દિશાનો વિજ્ઞાન વતાવે છે.—

ऐन्द्रादि ४ दिक्षु मातङ्ग १ रथा २ श्व ३ नरवाहनैः ४ ।

वजेत्क्रमेण चूपालो दिक्पालोद्वासिमानसः ॥ ६४ ॥

અર્થ—રાજાઈ પૂર્વ દિશામાં હસ્તીવને, દક્ષિણમાં રથવને, પશ્ચિમમાં અશ્વવને અને ઉત્તરમાં શિવિકાદિકવને દિક્પાલનું મનમાં સ્મરણ કરતા પ્રયાણ કરવું અહીં દિક્પાલ પદલે જવાની દિશાનો પતિ જાણવો. તે દિક્પતિ આ પ્રમાણે છે.—“પૂર્વનો ઇન્દ્ર, અગ્નિ ચૂપાણનો અગ્નિ, દક્ષિણનો યમ, નૈરુત્યનો નૈરુત્ય, પશ્ચિમનો વરુણ, વાયવ્યનો વાયુ, ઉત્તરનો કુબેર અને ઈશાન ચૂપાણનો સ્વામી ઈશાન છે” આમાંની જે દિશામાં જવું હોય તે દિશાના સ્વામીનું તથા સૂર્યાદિક ગ્રહોનું આનંદપૂર્વક ધ્યાન કરતાં પ્રયાણ કરવું. રત્નમાળામાં પણ કહ્યું છે કે—

“ધ્યાયન્નાશાધીશ્વરં હૃદયેતાઃ, હોણીપાલો નિર્વિલમ્બં પ્રયાયાત્ ॥”

“હર્પયુક્ત નિત્યથી દિશાના સ્વામીનું ધ્યાન કરતાં રાજાઈ વિલંબ વિનાજ પ્રયાણ કરવું.”

॥ इति गमचारम् । ७ ॥

॥ अथ वास्तुचारम् ॥ ८ ॥

આ પ્રમાણે ગમદાર (યાત્રાદાર) કહ્યું. હવે વાસ્તુદાર કહે છે.—

वास्तु नव्यं विचूत्यायुःकीर्तिकामो निवेशयेत् ।

ज्ञात्वाऽऽय १ दी २ व्ययां ३ शां ४ स्तु चन्द्र ५ तारावले ६ अपि ॥ ६५ ॥

અર્થ—સંપત્તિ, આયુષ્ય અને કીર્તિની કામના (જ્ઞા) વાઢાઈ આય ૧, નક્ષત્ર ૨, વ્યય ૩, અંશ ૪, ચંદ્રવલ ૫ અને તારાવલ જાણીને નવીન વાસ્તુ કરવું ઘર, હાટ (ડુકાન) અને પ્રાસાદ વિગેરે વાસ્તુ કહેવાય છે. સંપત્તિ વિગેરે શબ્દોના અર્થકારે આ પ્રમાણે સૂચવ્યું છે —

“कार्यसिद्धिसुखायंपि निमित्तशकुनादिभिः ।

ज्ञात्वा प्रगृह्यहारजै, कीर्तयेत् समयं सुधीः ॥”

“વિદ્યાને (જોશીઈ) પૃથ્વનાર ગૃહસ્થની કાર્યસિદ્ધિ, સુખ અને આયુષ્યાદિકને નિમિત્ત તથા શકુન વિગેરેવને જાણીને ગૃહને આરંજ કરવાનો સમય કહેવો.”

अहीं “शकुनादिजिः” ए ठेकाणे आदि शब्द लखेलो ते तेथी अंगस्पर्शादिक ग्रहण करवा. अहीं कोइ शंका करे के अंगस्पर्श करीने शी रीते निर्णय आय ? ते उपर लघु जातकमां कहुं ते के—

“शीर्ष १ मुख २ बाहु ३ हृदयो ४ दराणि ५ कटि ६ वस्ति ७ गुह्य ८ संज्ञानि ।

ऊरू ९ जानू १० जंघे ११ चरण १२ विति राशयोऽजाद्याः ॥”

“शीर्ष १, मुख २, बाहु ३, हृदय ४, उदर ५, कटि ६, वस्ति ७, गुह्य ८, ऊरू ९, जानू १०, जंघा ११, अने चरण १२ आ प्रमाणे मेपथी आरंजीने मीन पर्यंत वारे राशिनां अनुक्रमे अंगो जाणवां.” अहीं मेपने आरंजीने एम कहुं ते तोपण जे तात्कालिक लग्न होय तेज मस्तक जाणवुं, अने त्यारपढी अनुक्रमे बीजां अंगो जाणवां. (एटले के कोइ गृहस्थ गृहारंजना समयने पूढवा आवे ते वखते विद्वाने प्रश्नकुंठली करवी. तेमां जे लग्न आवे ते राशिनेज शिर गणवुं अने त्यारपढीनी राशिउने अनुक्रमे मुख विगेरे चरण पर्यंत गणवां.) त्यारपढी—

“कालपुंसो यदङ्गं तत्स्पृष्टा स्पृशति चेच्छुभैः ।

युक्तं विलोकितं वापि सद्मनिर्माणमादिशेत् ॥”

“उपर प्रमाणे अयेला कालपुरुषना जे कोइ अंगने पूढनार स्पर्श करे ते अंग शुभ ग्रहोण युक्त होय अथवा तेनी दृष्टि परती होय तो ते प्रमाणे तेने गृहप्रारंजनो समय कहेवो.” आ प्रमाणे दैवज्ञवद्वज्रमां कहुं ते.

हवे आय विगेरेनेज कहे ते.—

ध्वजो १ धूमो २ हरिः ३ श्वा ४ गौः ५ खरो ६ हस्ती ७ द्विकः ८ क्रमात् ।

पूर्वादिबलिनोऽष्टाया विषमास्तेषु शोचनाः ॥ ६६ ॥

अर्थ—ध्वज १, धूम २, हरि (सिंह) ३, श्वा (कूतरो) ४, गो (गाय-वळद) ५, खर (गधेमो) ६, हस्ती ७ अने द्विक (कागमो) ८ आ आठ आयो अनुक्रमे पूर्वादिक दिशाउमां बलवान् ते. तेमांना विषम आयो (एकी आयो) सारा ते.

आ आठ आयो पूर्व, अग्नि विंगेरे अनुक्रमथी आठ दिशाउमां बलवान् ते, कारण के तेउ सर्वदा ते ते दिशामांज रहेला ते. कहुं ते के—

“ईशानान्ते च दिग्भागो पूर्वादिक्रमतः स्थिताः ।

अन्योऽन्याजिमुखा ह्येते विज्ञेया वास्तुकर्मणि ॥”

“आ आयो पूर्व विंगेरे दिशाना क्रमथी ईशान खूणा पर्यंत आठ दिशामां रहेला ते, तेउ वास्तुकार्यमां परस्पर सन्मुख (साम सामा मुखे) रहेला जाणवा.”

આયોની સ્થાપના નીચે પ્રમાણે.—

૬ ૭	ધ્વજ	૫૩
૬ ૮	૧	૫૪
૬ ૯	શ્રી	૫૫
૬ ૧૦	૧	૫૬
૬ ૧૧	૫૩	૫૭

આ આઠે આયોમાં વિષમ દટલે પહેલો, ત્રીજો, પાંચમો અને સાતમો એ ચાર આયો સારા છે, તથા વિરુદ્ધ (અશુભ) સંજ્ઞાને લીધે વિરુદ્ધ ફલ આપનાર હોવાથી સમ આયો દટલે વીજો, ચોથો, ઠાકો અને આઠમો એ ચાર સારા નથી આ આઠે નામો સાર્યક છે દટલે પોતાનાં નામ પ્રમાણે ગુણવાળાં છે

આ આયોને સ્થાપન (ગ્રહણ) કરવાની વ્યવસ્થા વિવેકવિદ્યાસમાં આ પ્રમાણે કરી છે —

“વૃષં સિંહં ગજં ચૈવ ચેતકર્વટકોદ્વયોઃ ।

વિપઃ પુનઃ પ્રયોક્તવ્યો વાપીકૃપસરસ્સુ ચ ॥ ૧ ॥

મૃગેન્દ્રમાસને દયાઘ્યનેષુ ગજં પુનઃ ।

વૃષં જોજનપાત્રેષુ ઠનાદિષુ પુનર્ધ્વજમ્ ॥ ૨ ॥

અગ્નિવેશ્મસુ સર્વેષુ ગૃહે વહ્ન્યુપજીવિનામ્ ।

ધૂમં નિયોજયેત્ કેચિત્ શ્વાનં સ્તેઘાદિજાતિષુ ॥ ૩ ॥

શરો વેશ્યાગૃહે શસ્ત્રો ધ્વાન્ઃ શેષકુટ્ટીષુ ચ ।

વૃષઃ સિંહો ગજશ્ચાપિ પ્રાસાદપુરવેશ્મસુ ॥ ૪ ॥”

“ગામનાં તથા કિલ્લામાં વૃષ, સિંહ અને ગજનો આય લેવો. વાવ, કૂવા અને તલાવમાં ગજનો આય લેવો આસનમાં સિંહનો આય લેવો. શય્યામાં ગજનો આય લેવો. જોજનનાં પાત્રોમાં વૃષનો આય લેવો. ઠના વિગેરેમાં ધ્વજનો આય લેવો અગ્નિનાં સર્વ ગૃહોમાં તથા અગ્નિવેશ્મ આજીવિકા કરનારનાં ગૃહોમાં ધૂમ આય લેવો સ્તેઘ વિગેરેનાં ઘરોમાં શ્વાનનો આય લેવો વેશ્યાના ઘરમાં શર આય લેવો સારો છે નાર્તકીકુંપનીર્લમાં કાકનો આય સારો છે પ્રાસાદ (ચૈત્ય-રાજમહેલ) તથા નગરના ઘરોમાં વૃષ, સિંહ અને ગજ એ ત્રણે આયો શુભ છે.”

દ્વયે આયોનો વિનિમય દટલે એક આયને ટેકાણે વીજા કોઈ આય લઈ શકાય કે નહીં ? તેનો નિયમ વતાવે છે —

૧ વૃષઃ સિંહો ગજશ્ચૈવ કુળે કર્કટકોદ્વયોઃ । ઇતિ મુર્ત્યર્ચનામણિવૃત્તી ।

ध्वजः पदे तु सिंहस्य तौ गजस्य वृषस्य ते ।

एवं निवेशमर्हन्ति स्वतोऽन्यत्र वृषस्तु न ॥ ६७ ॥

अर्थ—सिंहने स्थाने ध्वज, गजने स्थाने ते वज्रे एटले ध्वज अने सिंह, वृषने स्थाने ते त्रणे एटले ध्वज, सिंह अने गज, आ प्रमाणे एकने अज्ञावे बीजा आयो स्थापन करवा योग्य ठे, पण वृष आय पोताना स्थानथी बीजे स्थाने लेवो नहीं.

जे स्थाने सिंहनो आय प्राप्त थतो होय त्यां ध्वजनो आय दइ शकाय ठे अने सिंह पण दइ शकाय ठे, तेमां कांइ दोष नथी. ए रीते आगळ पण जाणवुं. गजनो आय प्राप्त थयो होय त्यां गजनो अथवा तो ध्वज अने सिंहनो आय पण देवो. वृषनो आय प्राप्त थयो होय तो ते वृषनो अथवा ध्वज, गज अने सिंहनो पण आय दइ शकाय ठे, पण वृषनो आय प्राप्त थयो होय तोज वृषनो आय देवो. अर्थात् बीजा आय प्राप्त थया होय त्यां वृषनो आय देवो नहीं.

आयादिक लाववानुं करण (रीत) कहे ठे.—

आयो दैर्घ्यान्ययोर्घातः फलमष्टहृतेऽधिकः ।

फलमष्टगुणं चा २७ से न तत्राष्टहृते व्ययः ॥ ६८ ॥

अर्थ—वास्तुनी लंबाइ तथा पहोळाइने गुणतां जे आवे ते फळ कहेवाय ठे. फळने आवे जाग लेतां जे शेष रहे ते आय जाणवो. फळने आवे गुणीने सत्यावीशे जागतां जे शेष रहे ते नक्षत्र जाणवुं, तथा ते नक्षत्रने आवे जाग लेतां जे शेष रहे ते व्यय जाणवो.

लंबाइ अने अन्य एटले पहोळाइ ए बेनो गुणाकार करीए त्यारे फळ आय ठे. ते फळने आवे जाग देतां बाकी जे वधे ते आय जाणवो. ए शब्दार्थ थयो. चावार्थ आ प्रमाणे—लंबाइ तथा विस्तार (पहोळाइ) ए बेने परस्पर गुणवा. गुणाकार करवाथी जे संख्या आवे ते फळ कहेवाय ठे. आनुं बीजुं नाम क्षेत्रफल पण कहेवाय ठे. तेज फळना आंकने आवे जागतां जे बाकी शेष रहे ते इष्ट वास्तुनो आय जाणवो, एटले के जो आवे जागतां एक बाकी रहे तो ध्वज आय अने वे बाकी वधे तो धूम आय विगेरे जाणवुं, पण जो शून्य शेष रहे तो ठेष्ठो ध्वांक्ष (काक) आय जाणवो. अहीं परंपरा आ प्रमाणे ठे—ठ जवे करीने एक आंगळ आय ठे, चोवीश आंगळनो एक हाथ अने चार हाथनो एक दंरु आय ठे. तेथी करीने ज्यां दंरु के हाथवरे क्षेत्रनुं माप कर्तुं होय त्यां सर्वत्र अमुक आंगळ वधारीने अथवा ओठा करीने इक्षित आय लाववो, केमके जो दंरु के हाथ उपर आंगळ वधारीए नहीं अथवा तेमांथी उठा

કરીએ નહીં અને આલે આલા દંત્ર કે હાથજ રાલીએતો તે દંત્ર અથવા હાથના આંગળ કરીને તેને આલે જાગીએ ત્યારે શૂન્યજ શેષ રહે, તેથી લેણો ધ્વાજ (કાક) આયજ આલે અને તે આય ઉત્તમ જાતિના ઘરોમાં યોગ્ય-શુજ નથી. અહીં જાવના એ છે જે લંબાઈના અને પહોળાઈના આંગળનો ગુણાકાર કરવાથી ફેત્રફલ થાય છે, એટલે કે વાસ્તુફેત્રમાં સર્વ મઢીને તેટલાજ અંગુલો હોય છે, અને આય તો આલજ છે, તેથી તે ફેત્રફલના અંગુલને આલે જાગતાં જે આંક શેષ રહે તેટલામો ધ્વાજાદિક આય થાય છે. તે આયમા પણ વિષમ આય શ્રેષ્ઠ છે, પણ સમ આય શુજ નથી. તેથી કરીને હાથની ઉપર અમુક આંગળ વધારીને અથવા અમુક આંગળ ઊઠા કરીને કોડ પણ પ્રકારે તેવી લંબાઈ અને પહોળાઈ લેવી કે જે પ્રકારે ફેત્રફલને આલે જાગતાં વિષમ (એકી) આંક વાકી શેષ રહે. તે વિષે દૈવજ્ઞવદ્વજનાં કહ્યું છે કે—

“ન હસ્તમાનેન ગુણાન્વિતં સ્યાદદા તદા તજ્ઞણિતોક્તયુક્ત્યા ।

પ્રદાય દિત્વા યદિ વાડ્ગુલાનિ પ્રસાધયેત્ ફેત્રફલં શુજાયમ્ ॥”

“જ્યારે કેવલ હાથનાજ માને કરીને ફેત્રફલ ગુણ યુક્ત ન થાય ત્યારે તેના ગણિતની કહેલી યુક્તિવને તે હાથમા અમુક અંગુલ ઊમેરીને અથવા તેમાંથી અમુક અંગુલ ઊઠા કરીને શુજ આયવાલું ફેત્રફલ સાધવું” અહીં “શુજ આયવાલું”—એમ કહ્યું—તે ઉપલક્ષણ હોવાથી નદ્વત્રાદિક પણ તે ગૃહમા જે પ્રકારે અનુકૂલ થાય તે પ્રકારે ફેત્રફલ સાધવું નદ્વત્રના અનુકૂલનો પ્રકાર આગલ “પ્રારબ્ધં સમુલ્લે ચન્દ્રે” એ ૭૪ મા શ્લોકમાં કહેવામા આવશે અહીં વાસ્તુશાસ્ત્રમા આ રીતે વિશેષ કહ્યું છે.—

“ગૃહેષુ કર્મિહસ્તેન માનં સ્વામિકરેણ વા ।

દેવતાના તુ ધિષ્ણયેષુ કર્મિહસ્તેન કેવલમ્ ॥”

“ઘરોને વિષે કારીગરના હાથે કરીને અથવા ઘરધણીના હાથે કરીને માન કરવું, પરંતુ દેવતાના ઘરમા (દેવાલયમા) તો કેવલ કારીગરના હાથે કરીનેજ એટલે કાવિકે કરીનેજ માન કરવું” તથા દેવાલયને વિષે જીતોને જારૂપણું ફેત્રફલની અંદર ગણવું અને વીજાં ઘરોમાં જીતોને ફેત્રફલની વહાર ગણવી. તે વિષે વ્યવહાર-પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ફેત્રફલાન્તર્જિત્તીર્દેવગૃહેડપિ પ્રકારયેવિદ્વાન્ ।

આક્રમ્ય વાહ્યજ્ઞમિં ફેત્રાન્નિર્તૃણાં ગેદે ॥”

“વિદ્વાન્ પુરૂપે દેવાલયને વિષેજ જીતોને ફેત્રફલની અંદર કરાવવી અને મનુષ્યોના ઘરને વિષે ફેત્રફલની વહારની જ્ઞમિને ઊઠંગીને જીતો કરાવવી.”

इति आयाः

हवे वास्तुनું जन्मनक्षत्र कहे ठे.—सामान्य रीते वास्तुनું जन्मनक्षत्र कृत्तिका ठ. तेने माटे व्यवहारप्रकाशमां कहुं ठे के—

“जाङ्गपदतृतीयायां शनिदिवसे कृत्तिकाप्रथमपादे ।

व्यतिपाते राज्यादौ विष्ट्यां वास्तोः समुत्पत्तिः ॥”

“जाङ्गपद मासनी त्रीज अने शनिवारने दिवसे कृत्तिका नक्षत्रना पहेला पादमां व्यतिपातना योगमां रात्रिनी आदिमां विष्टिमां वास्तुनो जन्म ठे.”

इष्ट वास्तुनું जन्मनक्षत्र आ प्रमाणे आवे ठे—फळने आव गुणुं करवुं. मूल श्लोकमां अधिक शब्द ठे तेनो सर्वत्र संबंध करवो. फळने आवे गुणी सत्यावीशे जाग देतां जे अधिक शेष रहे, तेदलामुं इष्ट वास्तुनું जन्मनक्षत्र जाणवुं. आ जन्मनक्षत्रथीज घरधणीनी साथे एटले घरधणीना जन्मनक्षत्रनी साथे पन्नाष्टक विगेरेनो विचारकराय ठे.

उपर कहेला नक्षत्रना आंकने एटले इष्ट वास्तुनું जन्मनक्षत्र जेदलामुं होय तेदली संख्याने आवे जाग देतां जे वाकी शेष रहे ते (तेदलामो) व्यय जाणवो. जो आवे जाग न चाले तो ते नक्षत्रनो आंकज व्ययनो आंक जाणवो. ते व्यय त्रण प्रकारनो ठे—पैशाच, यक्ष अने राक्षस. ते विषे सारंग कहे ठे के—

“पैशाचस्तु समायः स्याद्राक्षसश्चाधिके व्यये ।

आयात्तूनतरो यक्षो व्ययः श्रेष्ठोऽष्टधा त्वयम् ॥

शान्तः १ क्रूरः २ प्रद्योतश्च ३ श्रेयान् ४ अ मनोरमः ५ ।

श्रीवत्सो ६ विज्रवश्चैव ७ चिन्तात्मको ८ व्ययोऽष्टमः ॥”

“जे वास्तुमां व्ययनी समान (जेदलो) आय होय तो ते पैशाच व्यय कहेवाय ठे, अने आय करतां व्यय अधिक होय तो ते राक्षस व्यय कहेवाय ठे, तथा आय करतां व्यय ओढो होय तो ते यक्ष व्यय कहेवाय ठे. तेमां आ ठेढो यक्ष व्यय श्रेष्ठ ठे. आ व्यय पण आयनी जेम आव प्रकारनो ठे. तेनां नाम आ प्रमाणे— शांत १, क्रूर २, प्रद्योत ३, श्रेयान् ४, मनोरम ५, श्रीवत्स ६, विज्रव ७ तथा आवमो चिन्तात्मक ८.

नक्षत्रना आंकने आवे जागतां जे शेष रहे ते व्यय जाणवो एम उपर कहुं, तेमां जो एक शेष रहे तो ते शांत व्यय जाणवो, जे शेष रहे तो क्रूर व्यय जाणवो. ए रीते गणतां शून्य शेष रहे तो ठेढो चिन्तात्मक व्यय जाणवो.

हवे अंशोने दाववानो उपाय कहे ठे.—

फले व्ययेन वेश्माख्याक्षरैश्चाढ्ये त्रिजाजिते ।

अंशाः शक्रा १ न्तक २ क्षापा ३ स्तेषु स्यादधमो यमः ॥ ६९ ॥

અર્થ—કેવળફલના આંકમાં વ્યયનો આક તથા ધરના નામના અહરોનો આંક
છમેરવો. પટ્ટી તેને ત્રણે જાગ દેવો. જાગતા જો એક શેષ રહે તો શક (કંઠ)
નામનો અંશ જાણવો, જે રહે તો અન્તક (યમ) અને શૂન્ય શેષ રહે તો દમાપ (રાજા)
નામનો અંશ જાણવો. આ ત્રણે અંશોમાં યમ નામનો વીજો અંશ અધમ-અશુભ છે.
ઉપર ધરના નામના અહરો કહ્યા, માટે ધરોનાં નામોને કહે છે.—

ધ્રુવં ૧ ધન્યં ૨ જયં ૩ નન્દં ૪ સ્વરં ૫ કાન્તં ૬ મનોરમમ્ ૭ ।
સુમુખં ૮ હર્મુખં ૯ કૂરં ૧૦ સુપદ્મં ૧૧ ધનદં ૧૨ ક્ષયમ્ ૧૩ ॥ ૭૦ ॥
આકન્દં ૧૪ વિપુલં ૧૫ ચૈવ વિજયં ૧૬ ચેતિ યોગશ ।
સમ્પ્રત્યમીપાં પસ્ત્યાનાં પ્રસ્તારઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૭૧ ॥ યુગ્મમ્ ॥

અર્થ—ધ્રુવ ૧, ધન્ય ૨, જય ૩, નન્દ ૪, સ્વર ૫, કાન્ત ૬, મનોરમ ૭, સુમુખ ૮,
હર્મુખ ૯, કૂર ૧૦, સુપદ્મ ૧૧, ધનદ ૧૨, ક્ષય ૧૩, આકન્દ ૧૪, વિપુલ ૧૫ અને
વિજય ૧૬, ૯ સોલ ધરોના નામો છે. અહીં અગીયારમા સુપદ્મને વદલે વિપદ્મ પદ્મ નામ
પણ કેટલાક કહે છે. હવે ૯ ધરોના પ્રસ્તારને કહે છે.

આ ધ્રુવ ધિગેરે નામો સાર્થક છે, તેથી કરીને સ્વર ૧, હર્મુખ ૨, કૂર ૩, ક્ષય ૪,
આકન્દ ૫, ૯ નામવાળાં ધરો અશુભ છે. તેને માટે વાસ્તુશાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે—

“સ્થૈર્ય ૧ ધનં ૨ જયઃ ૩ પુત્રા ૪ દારિદ્ર્યં ૫ સર્વસંપદઃ ૬ ।

મનોહ્રાદઃ ૭ શ્રિયો ૮ યુક્ત્યં ૯ વૈપમ્યં ૧૦ વાન્ધવા ૧૧ ધનમ્ ૧૨ ॥

ક્ષયશ્ચ ૧૩ મૃત્યુ ૧૪ રારોગ્યં ૧૫ સર્વસંપદિ ૧૬ તિ ક્રમાત્ ।

ધ્રુવાદીનાં ફલં જ્ઞેયં”

ધ્રુવાદિક સોલ ધરોનું અનુક્રમે આ પ્રમાણે ફલ જાણવું.—સ્થિરતા ૧, ધન ૨, જય ૩,
પુત્રો ૪, દારિદ્ર્ય ૫, સર્વ સંપત્તિ ૬, મનનો આહ્વાદ (તુષ્ટિ) ૭, લક્ષ્મી ૮, યુક્ત
૯, વિપમપણું ૧૦, વંધુ ૧૧, ધન ૧૨, ક્ષય ૧૩, મૃત્યુ ૧૪, આરોગ્ય ૧૫ અને
સર્વ સંપત્તિ ૧૬.

હવે પ્રસ્તારનો પ્રકાર કહે છે.—

ગુરોરથો લઘું ન્યસ્યેત્ પૃષ્ઠે ત્વસ્ય પુનર્ગુરૂન્ ।

અપ્રતસ્તૂર્ધ્વવદેયાધાવત્સર્વલઘુર્જવેત્ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—પહેલી પંક્તિમાં ચારે ગુરુ લખવા વાકીની પંક્તિમાં પહેલા ગુરુની
લઘુ મૂકવો, અને ત્યારપટ્ટી ઉપરની જેમ પદલે ગુરુ મૂકવા, અને જે પ્રસ્તારમાં ॥

S S S S S S S S — — — — — — — —
 S S S S — — — — S S S S — — — —
 S S — — S S — — S S — — S S — —
 S — S — S — S — S — S — S — S —
 S S S S S S S S S S S S S S S S S S

प्रदक्षिणस्थैर्वेश्मानि स्युर्ध्रुवादीनि षोडश ॥ ७३ ॥

आ० ३३

કયું છે એમ જાણવું. તે આ રીતે—ગુરુ શિષ્યની જેમ અહીં પણ ત્રીજી, પાંચમી અને સાતમી તારા તજવા લાયક છે માત્ર ત્યા ગુરુ શિષ્યની પરસ્પર તારાઓ ગણાય છે, અને અહીં તો ધરધણીની તારાથી ધરની તારા સુધી ગણવાનું છે, કારણ કે ધરધણીની જ પ્રીતિ ઝટ (વાંઝિત) છે. તે ઘિપે સારંગ કહે છે કે—

“ગણયેત્ સ્વામિનક્ષત્રાઘાવઙ્ગિણ્યં ગૃહસ્ય ચ ।

નવજિસ્તુ હરેન્નાગં શેષં તારા પ્રકીર્તિતા ॥ ૧ ॥

શાન્તા ૧ મનોરમા ૨ કૂરા ૩ વિજયા ૪ કલહોદ્ભવા ૫ ।

પદ્મિની ૬ રાહસી ૭ વીરા ૮ આનન્દા એ ચેતિ તારકાઃ ॥ ૨ ॥”

“ધરસ્વામીના નક્ષત્રથી ધરના નક્ષત્ર સુધી ગણવું, જે સંખ્યા આવે તેને નવે જાગ લેવો જે અંક શેષ રહે તેટલામી તારા કહેલી છે તે તારાઓનાં નામ આ પ્રમાણે—શાતા ૧, મનોરમા ૨, કૂરા ૩, વિજયા ૪, કલહોદ્ભવા (કલહ ઉત્પન્ન કરનારી) ૫, પદ્મિની ૬, રાહસી ૭, વીરા ૮, અને આનંદા ૯, આ તારાઈ પોતાના નામની સદૃશ ફલ આપનારી છે.”

હવે આયાદિકનું હદાહરણ આપે છે—જેમ કોઈ ધરની લંબાઈ સાત હાથ અને નવ આંગળની હોય તથા પહોળાઈ પાંચ હાથ અને સાત આંગળની હોય. અહીં વજ્રે હસ્તના આકારને આગલ કરવા છે, માટે ચોવીશે ગુણવા પંચી તેમા ઉપરના અંગુલ હમેશા તે કરવાથી લંબાઈ ૧૭૭ આંગલ થઈ અને પહોળાઈ ૧૨૭ અંગુલ થઈ એ વજ્રે અંકનો પરસ્પર ગુણાકાર કરવાથી ૨૨૪૭૯ આંગલનું ક્ષેત્રફલ થયું આ ક્ષેત્રફલને આઠે જાગ લેતા શેષ ૭ રહે છે, તેથી તે ધરનો સાતમો આય ગજ નામનો થયો. ૧.

હવે નક્ષત્ર કહે છે—ક્ષેત્રફલ ૨૨૪૭૯ ને આઠે ગુણતાં ૧૭૯૮૩૨ થયા તેને સત્યાવીશે જાગ લેતા શેષ ૧૨ રહ્યા, તેથી તે ધરનું અશ્વિનીથી ગણતા ચારમું નક્ષત્ર ઉત્તરાષાઢગુર્ન થયું હવે તે ધર કટપનાય કરીને પૂર્વાર્જિમુલ છે, તેથી ઉત્તરાષાઢગુની નક્ષત્ર દક્ષિણ વાજુની જીતે આવવાથી તે સારુ છે ૨.

હવે તેનો વ્યય આ પ્રમાણે છે—નક્ષત્રનો આકાર ચારનો છે તેને આઠે જાગતાં શેષ ચાર રહે છે ચોથો વ્યય શ્રેયાન નામનો છે, તે શુચિ છે. ૩

તેનો અંશ આ પ્રમાણે છે—તે ધરનું કટપનાય કરીને ધ્રુવ નામ છે, તે છે અને વ્યયની સંખ્યા ચારની છે, તે વજ્રે આકાર ક્ષેત્રફલમા હમેશા

વે. તેને ત્રણે જાગ લેતા શેષમા શૂન્ય રહે છે, તેથી રાજા નામનો

તે ધરનું ચત્રવલ નક્ષત્ર કહેવાને અવસરે કહી દીધું છે

કહેશે, અને તારાવલ આ પ્રમાણે છે—ધરધણીનું જન્મનક્ષત્ર

માટે ધનિષ્ઠાથી ગણતા ઉત્તરાષાઢગુની આવમી તારા અર્ધ

વિજ

ની
પાઠ

हवे वास्तुनो प्रारंभ करवाना महीनाओ कहे ठे.—

वैशाखे श्रावणे मार्गे पौषे फाट्गुन एव च ।

कुर्वीत वास्तुप्रारंभं न तु शेषेषु सप्तसु ॥ ७५ ॥

अर्थ—वैशाख, श्रावण, मार्गशीर्ष, पौष अने फाट्गुन मासमां वास्तुनो आरंभ करवो, पण बीजा सात मासमां आरंभ करवो नहीं. वास्तुनो आरंभ एटले सूत्रपात (दोरी नाखवी ते) तथा खात मुहूर्त विगेरे कार्य जाणवुं.

दैवज्ञवद्वज्रमां घरना आरंभ विषे मासना फळने आ प्रमाणे कहे ठे.—

“शोकं १ धान्यं २ मृत्युदं ३ पञ्चतां ४ च,
स्वाप्तिं ५ नैःस्व्यं ६ संगरं ७ वित्तनाशम् ८ ।
स्वं ९ श्रीप्राप्तिं १० वह्निजीतिं ११ च दक्ष्मीं १२,
कुर्युश्चैत्राद्या गृहारंभकाले ॥”

“चैत्र मासमां घर चणाववानो आरंभ कर्हो होय तो ते शोक करावे ठे १, वैशाख मास धान्यवृद्धि करे ठे २, ज्येष्ठ मास मृत्युने आपे ठे ३, अपारु मास पण मृत्युने करे ठे ४, श्रावण मास धननी प्राप्ति करावे ठे ५, ज्ञापद मास निर्धनपणुं करे ठे ६, आश्विन मास युद्ध करावे ठे ७, कार्तिक मास धननो नाश करे ठे ८, मार्गशीर्ष मास धन प्राप्त करे ठे ९, पौष मास पण धननी प्राप्ति करे ठे १०, माघ मास अग्निनो जय करे ठे ११, तथा फाट्गुन मास दक्ष्मी प्राप्त करे ठे १२.” अहीं सर्वे मासो चांद्र एटले शुक्ल प्रतिपदाथी आरंभीने जाणवा.

हवे घरना आरंभमां संक्रांतिए करीने युक्त एवा सूर्यमासो कहे ठे.

धामारजेतोत्तरदक्षिणास्थं, तुलादिमेषर्षजज्ञाजि ज्ञानौ ।

प्राक्पश्चिमास्थं मृगकुंजकर्कसिंहस्थिते प्ल्यंगगते न किञ्चित् ॥ ७६ ॥

अर्थ—तुला, वृश्चिक, मेष अने वृष ए चार संक्रांतिमां उत्तर धारनुं के दक्षिण धारनुं करवो ठे. मकर, कुंज, कर्क अने सिंह ए चार संक्रांतिमां पूर्व के पश्चिम धारवाळुं ग विस्वज्ञाव राशि एटले मिथुन, कन्या, धन अने मीन ए चार संक्रां-

“प्रासाद (चैत्य)ओ आरंभ करवो नहीं, एटले के चारे दिशानां धारवाळुं पण घर ऋणशीज मूल श्लोकमा

आ प्रमाणे लख्युं ठे.—“मेष, धन अने सिंह ए त्रण संक्रां-

प्रीति पन्नाष्टक विगेरे आरंभ करवाथी राजानो जय आय ठे, वृष, कन्या अने मकर संक्रांति, परंतु नक्षत्रो कहेवा घरनो आरंभ करवाथी पुत्रादिकनुं मृत्यु आय ठे. मिथुन,

તુલા અને કુંજ સંક્રાંતિમાં પશ્ચિમ દારવાલું ધર શરુ કરવાથી સંતાપ વિગેરે હત્યજ્ઞ થાય છે તથા કર્ક, વૃશ્ચિક અને મીન સંક્રાંતિમાં ઉત્તર દારવાલું ધર કરવાથી કુઠનો રૂચ થાય છે.”

હવે કઈ દિશામાં પ્રથમ खोदवानો આરંજ કરવો ? તે કહે છે.—

जाडादित्रिमासेषु पूर्वादिषु चतुर्दिशम् ।

जवेद्यास्तोः शिरः पृष्ठं पुष्टं कुक्षिरिति क्रमात् ॥ ७७ ॥

અર્થ—જાડપદાદિક ત્રણ ત્રણ માસને વિષે પૂર્વાદિક ચાર દિશાએ અનુક્રમે વાસ્તુનું શિર, પૃષ્ઠ (પીઠ), પુષ્ઠ અને કુક્ષિ (પેટ) હોય છે.

અહીં વાસ્તુ પુરુષ જમણા અંગને દવાવીને (જમણે પગને) મુતેલો નાગને આકારે રહેલો છે. તેમાં જાડપદ, આશ્વિન અને કાર્તિક માસમાં તે વાસ્તુનું મસ્તક પૂર્વ દિશામાં છે, દક્ષિણ દિશામાં પૃષ્ઠ છે, પશ્ચિમ દિશામાં પુષ્ઠ છે અને ઉત્તર દિશામાં કુક્ષિ છે માર્ગ-શીર્ષ, પોષ અને માઘ માસમાં દક્ષિણ દિશાએ મસ્તક, પશ્ચિમ દિશાએ પૃષ્ઠ, ઉત્તર દિશાએ પુષ્ઠ અને પૂર્વ દિશાએ કુક્ષિ હોય છે ફાલગુન, ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમાં પશ્ચિમ દિશાએ શિર, ઉત્તર દિશાએ પૃષ્ઠ, પૂર્વ દિશાએ પુષ્ઠ અને દક્ષિણ દિશાએ કુક્ષિ હોય છે. જ્યેષ્ઠ, અષાઢ અને શ્રાવણ માસમાં ઉત્તર દિશાએ શિર, પૂર્વ દિશાએ પૃષ્ઠ, દક્ષિણ દિશાએ પુષ્ઠ અને પશ્ચિમ દિશાએ કુક્ષિ હોય છે તાત્પર્ય એ છે કે કુક્ષિને પશ્ચિમ દિશાએ પ્રથમ खोदवानો. બીજી દિશામાં કરવો નહીં તે વિષે દેવજ્ઞવલ્લભે

“શિરઃ खनेन्मातृपितृनिहन्यात्, खनेच्च पृष्ठे जवेद्यास्तौ स्त्रीशुचगोत्रहानिः, स्त्रीपुत्ररत्नाञ्च

“જો પ્રથમ વાસ્તુનું શિર खોदे तो माता पितानो નાશ થાય અને પીના થાય, પુષ્ઠ खોदे तो स्त्री, शुच અને ગોત્રની (કુલ) ની હાનિ થાય, પૃષ્ઠ खોदे तो जय, रोग અને કુક્ષિએ खોदे तो स्त्री, पुत्र, रत्न, अन्न અને ધનની ની હાનિ (નાશ) થાય, વાસ્તુને ઠેકાણે વસ્તુ એવું પણ નામ કહે છે. આ વાસ્તુના તિને આ પ્રાપ્તિ થાય.” કેટલાક આ કરીને યાત્રા વિગેરેની દિશાનો નિયમ કહ્યો, પણ વિદિશા અંગ તથા દિશાના કહેવાએ પ્રમાણે કહ્યો છે.—

“ईशानादिषु कोणेषु वृषादीना त्रिके शेषाहेराननं त्याज्यं विलोमेन प्रसर्प

“વૃષાદિક ત્રણ ત્રણ સંક્રાંતિએ ઈશાનાદિક સ્થાને

ના ચાલતા શેપનાગનુ મુઠ્ઠા ત્યાગ કરવા લાયક

ત્રણ ત્રણ માસે ફરે છે, તેથી જ્યારે તેનુ મુઠ્ઠા

सुधी ईशानमां होय ठे त्यारे अग्नि खूणामां त्रण मास सुधी नाजि होय ठे, नैर्ऋत्यमां त्रण मास सुधी पुढ होय ठे, अने वायव्य खूणो खादी होय ठे. ते खादी खूणो खात विगे-
रेमां श्रेष्ठ ठे. ज्यारे बीजा त्रण मास सुधी वायव्यमां मुख होय ठे त्यारे ईशानमां नाजि,
अग्निमां पुढ अने नैर्ऋत्य खादी होय ठे. ए प्रमाणे विद्वोमपणाए करीने शेषनाग फरे ठे.
तेमां वृषादिक त्रण संक्रांति सुधी ईशानमां मुख होय ठे, सिंहादिक त्रण संक्रांति सुधी
वायव्यमां मुख होय ठे, वृश्चिक विगेरे त्रण संक्रांति सुधी नैर्ऋत्यमां मुख होय ठे, तथा
कुंजादिक त्रण संक्रांति सुधी अग्निमां मुख होय ठे. ए प्रमाणे—

“विदिकूत्रयं स्पृशंस्तिष्ठेत् स्ववक्त्रनाजिपुढकैः ।

शेषस्तन्नितयं त्यक्त्वा जूखातकार्यमाचरेत् ॥

नाजौ च म्रियते चार्या धनं पुढे मुखे पतिः ।

इति मत्वा शिदान्यासे जूखाते तत्रयं त्यजेत् ॥”

“शेषनाग पोतानां मुख, नाजि अने पुढे करीने त्रण विदिशानो स्पर्श करीने रहे
ठे, तेथी ते त्रणेनो त्याग करीने पृथ्वीनुं खातकर्म करवुं, केमके ते शेषनी नाजिमां
खातकर्म करवाथी घरधणीनी स्त्री मरण पामे ठे, पुढमां खोदवाथी धननो नाश थाय
ठे, अने मुखे खोदवाथी घरधणी मरण पामे ठे. आ प्रमाणे जाणीने जूखातने विपे
शिदास्थापन करती वखते ते त्रणे अवयवोनो त्याग करवो.”

हवे आयादिक कहेवानुं तात्पर्य कहे ठे.—

समाधिकव्ययं कर्तुः समनाम यमांशकम् ।

विरुद्धराशितारं च विनाऽन्यद्देशम् शोचनम् ॥ ७७ ॥

अर्थ—सम अथवा अधिक व्ययवाळुं, कर्तानी समान नामवाळुं, यम अंशवाळुं तथा
विरुद्ध राशि अने तारावाळुं घर मूकीने बीजुं घर सारुं ठे.

जे घरमां आयनी समान (जेटलो) अथवा अधिक व्यय आवतो होय तो ते घर
त्याग करवा लायक ठे. ए रीते सर्वत्र जाणवुं. आम कहेवाथी व्यय करतां आय अधिक
होय तो ते श्रेष्ठ ठे, एम जाणवुं. ते आय पण विपम (एकी) होय तो ते स्थिर होवाथी
अति श्रेष्ठ ठे. ते विपे लह्व कहे ठे के—“कुर्यात् स्थिराधिकायं स्वयोनिजं शुद्धतारांशम्” ।
“स्थिर अने अधिक आयवाळुं पोतानी योनिना नक्षत्रवाळुं तथा शुद्ध तारा अने अंश-
वाळुं घर करवुं.” तथा जे घरनुं नाम एटले तेना अक्षरो कर्ताना नामनी तुट्य होय ते
घर पण त्याग करवा लायक ठे. जे घरमां यमना अंशनी उत्पत्ति थती होय, जे घरनी
राशिनी साथे घरधणीनी राशिनुं शत्रु पराष्टक के बीयावारमुं उत्पन्न थतुं होय, तथा
जे घरनी तारा घरधणीनी ताराथी त्रीजी, पांचमी के सातमी होय, तेमज मूल श्लोकमां

“ફાદગુન માસમાં મીન હોય તો તે નિંદ્ય નથી, મેષ રાશિ ચૈત્ર માસમાં હોય તોપણ તે નિંદ્ય નથી, મકર રાશિ પોષ માસમાં હોય તો તે પણ નિંદ્ય નથી, એમ વશિષ્ઠ, ગર્ગ વિગેરે શ્વેતકેહે છે.” આ પાઠમાં આટલો વિશેષ જાણવો કે ચૈત્ર માસને વિષે પણ જો મેષના સૂર્ય હોય તો લગ્ન ગ્રહણ કરવામાં દોષ નથી. વહી રત્નમાળાજાપ્યમાં તો આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“કર્કાદિ રાશિપદ્મં ચ પૂર્વાર્ધ પૌષચૈત્રયોઃ ।
અસ્તમિતં ગુરું શુક્રં ત્યજેચ્છૂનાદિકર્મણિ ॥ ૧ ॥”

“કર્કથી આરંજીને ધન સુધીની ઠ સંક્રાંતિને, પોષ તથા ચૈત્ર માસના પૂર્વાર્ધ (પહેલા પાલાવાનીયા)ને અને ગુરુ તથા શુક્રના અસ્તને ચ્છૂનાદિક કર્મમાં વર્જવા.” અહીં પોષ તથા ચૈત્ર માસના પૂર્વાર્ધને તજવાનું કહ્યું છે તેને નહીં સહન કરતો શ્રીપતિ આ પ્રમાણે કહે છે.—

“સૌમ્યેડયનેડપ્યવિકલૌ પૌષચેત્રૌ પરિત્યજેત્ ।

પદ્મોડપરઃ શુજઃ કૈશ્વિન્ન ચૈતદ્યુક્તિમધ્વચઃ ॥ ૧ ॥”

“ઉત્તરાયણને વિષે પણ પોષ તથા ચૈત્ર માસ સંપૂર્ણ ત્યાગ કરવા લાયક છે, કેટલાક આચાર્યોણ શુક્લ પદ્મને શુજ કહ્યો છે, પણ તે વચન યુક્તિવાળું નથી.” એમ દૈવજ્ઞવલ્લભ-જમાં કહ્યું છે.

મૂળ શ્લોકમાં “વિષ્ણુ સુતેલા હોય” એમ જે કહ્યું છે તે લોકરુઢિય કરીને જાણવું, એટલે આપાદ શુક્લ એકાદશીથી કાર્તિક શુક્લ એકાદશી સુધીનો કાલ જાણવો મૂળ શ્લોકમાં અધિક માસ વર્જવાનો કહ્યો છે, તે અધિક માસ આ પ્રમાણે થાય છે.—કોઈ પણ માસની અમાવાસ્યાને વિષે એક સંક્રાંતિ વેઠી હોય અને બીજી સંક્રાંતિ ત્યારપછીના માસની પ્રતિપદાને દિવસે વેઠી હોય ત્યારે વચ્ચેનો જે સંક્રાંતિ રહિત માસ રહ્યો તે અધિક માસ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—

“एकोऽमावास्याया जवेद्यवेः संक्रमः परो दर्शात् ।

ऊर्ध्वं जायेत यदा तदाऽधिमासः शुक्लेऽनिष्टः ॥ ૧ ॥”

“એક સૂર્યનું સંક્રમણ (સંક્રાંતિ) અમાવાસ્યાને દિવસે હોય અને બીજું સંક્રમણ આવતી અમાવાસ્યા પછી હોય ત્યારે વચ્ચેનો અધિક માસ થાય છે. તે અધિક માસ શુજ કાર્યમાં અનિષ્ટ છે”

વિશેષ આ પ્રમાણે છે —

“मासद्येऽब्दमध्ये तु सक्रान्तिर्न यदा जवेत् ।

प्राकृतस्तत्र पूर्वः स्यादधिमासस्तथोत्तरः ॥ ૧ ॥”

“એકજ વર્ષમાં જ્યારે વે માસને વિષે સંક્રાંતિ ન હોય ત્યારે પૂર્વનો માસ પ્રાકૃત અને

પઢીનો માસ અધિક જાણવો.” અહીં પ્રાકૃત એટલે પ્રકૃતિ-ધર્મવ્યવહાર તે સંબંધી અર્થાત્ વિવાહ, દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા વિગેરે શુદ્ધ કાર્યને યોગ્ય એવો અર્થ જાણવો. એક વર્ષમાં બે માસ અધિક હોય ત્યારે જો પહેલાને અધિક માસ કહીએ તો તેમાંનો પહેલો માસ ધર્મકર્મના વ્યવહારને યોગ્ય છે, અને બીજો નહીં, પણ બીજા માસને જો અધિક ગણીએ તો તે બે-માંનો બીજો માસ ધર્મવ્યવહારને યોગ્ય જાણવો એમ કાઠનિર્ણય ગ્રંથમાં કહ્યું છે. બ્રહ્મ-સિદ્ધાંતમાં પણ કહ્યું છે કે—“વર્ષમધ્યે માસવ્યવૃદ્ધૌ પ્રથમમાસવૃદ્ધૌ કર્મકૃદાદ્યોઽપરસ્ત્વ-શુદ્ધ ઇતિ” “એક વર્ષમાં બે માસની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પહેલા માસની વૃદ્ધિ કરીએ તો પહેલો માસ કર્મને લાયક છે અને બીજો અશુદ્ધ છે.”

મૂળ શ્લોકમાં “અધિમાસે ચ” અહીં ચ શબ્દ છે તેથી ક્ય માસ પણ લગ્નમાં તજવા યોગ્ય છે. તે ક્ય માસ આ પ્રમાણે જાણવો.—જ્યારે એક સંક્રાંતિ શુક્લ પ્રતિપદને દિવસે હોય અને બીજી સંક્રાંતિ તેજ માસની અમાવાસ્યાને દિવસે અર્થાત્ અમાવાસ્યા સુધીમાં હોય ત્યારે તે બે સંક્રાંતિવાળો ક્ય માસ કહેવાય છે. તે ક્ય માસ કાર્તિક, માર્ગશીર્ષ કે પોષ એ ત્રણમાંથીજ કોઈ એક સંજ્ઞા છે. તે વિષે કાઠનિર્ણય ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે.—

“અસંક્રાન્તિમાસોઽધિમાસઃ સ્ફુટં સ્યાત્,
વિસંક્રાન્તિમાસઃ ક્ષ્યાખ્યઃ કદાચિત્ ।
ક્યઃ કાર્તિકાદિત્રયે નાન્યતઃ સ્યાત્,
તતો વર્ષમધ્યેઽધિમાસઘયં સ્યાત્ ॥ ૧ ॥”

“જે માસમાં સંક્રાંતિ ન હોય તે અધિક માસ કહેવાય છે, અને કોઈક વખત એક માસમાં બે સંક્રાંતિ હોય એવો ક્ય માસ પણ હોય છે. તે ક્ય માસ કાર્તિક વિગેરે ત્રણ માસમાંજ હોય છે, તથા તે વર્ષમાં બે અધિક માસ આવે છે.” તથા—

“યસ્મિન્માસે ન સંક્રાન્તિઃ સંક્રાન્તિઘયમેવ વા ।

મલમાસઃ સ વિજ્ઞેયઃ સર્વકાર્યેષુ વર્જિતઃ ॥ ૧ ॥”

“જે માસમાં સંક્રાંતિ ન હોય, અથવા જે માસમાં બે સંક્રાંતિ હોય તે મલ માસ જાણવો. આ માસ સર્વ કાર્યમાં વર્જિત છે.” આ પ્રમાણે કાઠગૃહ્યમાં કહ્યું છે.

મૂળ શ્લોકમાં “નીચેઽસ્તં વેતિ” એટલે લગ્નનો તથા અંશનો સ્વામી નીચ સ્થાનમાં રહેલો હોય તો તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. તે વિષે પ્રશ્નપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ત્રિ ૧ દ્યૌ ૨ કગુણા ૩ ધર્વલઃ ૪ રુગ ઉચ્ચગ ૧ વક્ર ૨ શીઘ્ર ૩ નીચસ્થઃ ૪ ।”

“ગ્રહ ઉચ્ચ સ્થાને રહ્યો હોય તો તેનું બલ ત્રણ ગણું હોય છે, વક્ર ગતિવાળો હોય તો તેનું મલ વમણું હોય છે, શીઘ્ર ગતિવાળો હોય તો એક ગણું હોય છે, અને નીચ સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો તેનું અર્ધ બલ હોય છે.” પરંતુ અસ્ત પામેલો હોય તો તેનું કાંઈ પણ બલ

નથી. માત્ર એક બુધ ગ્રહ અસ્ત પામેલો કે હૃદય પામેલો હોય તો તે વિવાહાદિકના લગ્નમાં સમાન ફલવાળોજ છે. કહ્યું છે કે—

“રવિકિરણમધ્યવર્તી ચરતિ સદા સવિતૃમંરુલે શશિજઃ ।

તસ્માન્ન દોષકૃત્સ્યાત્ સોઽસ્તં યાતોઽપિ જાંશપતિઃ ॥ ૧ ॥”

“સૂર્યનાં કિરણોના મધ્યમાં વર્તનારો બુધ સર્વદા સૂર્યમંરુલમાજ ગતિ કરે છે, તેથી કરીને તે અસ્ત પામેલો હોય તોપણ બુધ દોષ કરનાર થતો નથી.”

ગ્રહોના હૃદય અને અસ્તના દિવસની સંખ્યા સામાન્ય રીતે આ પ્રમાણે જ્યોતિષ-સારમાં કહેલી છે —

“ઠસ્તયસઃ ૬૬૦ ઠતીસા ૩૬ તિન્નિવહુત્તર ૩૭૨ દુણગપન્નાસા ૨૫૧ ।

તિન્નિવયાલા ૩૪૨ અંગારયમાઈ હૃદયદિવસ કમા ॥ ૧ ॥

સુન્નરવિ ૧૨૦ સોલ ૧૬ દસણા ૩૨ નંદ ૯ વયાલીસ ૪૨ પઢિમત્યદિણા ।

જોમાઈ તહ પુઘે બુહસિઅ ઠતીસ ૩૬ સગસયરી ૭૭ ॥ ૨ ॥”

“મંગલનો હૃદય ૬૬૦ દિવસ સુધી રહે છે, બુધનો હૃદય ૩૬ દિવસ રહે છે, ગુરુનો હૃદય ૩૭૨ દિવસ, શુક્રનો ૨૫૧ અને શનિનો હૃદય ૩૪૨ દિવસ રહે છે (૧) મંગલનો અસ્ત ૧૨૦ દિવસ સુધી રહે છે, બુધનો અસ્ત ૧૬ દિવસ રહે છે, ગુરુનો અસ્ત ૩૨ શુક્રનો ૯ અને શનિનો અસ્ત ૪૨ દિવસ રહે છે આ સર્વે પશ્ચિમ દિશામાં અસ્ત પામે તેને આશ્રીને દિવસોની સંખ્યા કહી છે, પણ પૂર્વમાં અસ્ત હોય તો બુધ ૩૬ દિવસ અને શુક્ર ૭૭ દિવસ સુધી અસ્ત રહે છે ૨.”

ગ્રહોનો હૃદય અને અસ્ત થવાનો પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.—

“સૂર્યાઃ ૧૨ સપ્તદશ ૧૭ ત્રિજૂપરિમિતા ૧૩ રુદ્રા ૧૧ નવા ૯ વ્ધીન્દવઃ ૧૪,

કાલાશાઃ શશિનોઽનૃજોર્હિગુરુણ* કાવ્યસ્ય મન્દસ્ય ચ”

“સૂર્યના ૧૨ ત્રિશાશને મધ્યે ચંદ્ર આવે ત્યારે તેનો અસ્ત થાય છે, ૧૭ ત્રિશાંશને મધ્યે મંગલ આવે, ૧૩ ત્રિશાંશને મધ્યે બુધ આવે, ૧૧ ત્રિશાંશને મધ્યે ગુરુ આવે, ૯ ત્રિશાશને મધ્યે શુક્ર આવે અને ૧૪ ત્રિશાંશને મધ્યે શનિ આવે ત્યારે તેમનો અસ્ત થાય છે. તેટલા ત્રિશાશની વહાર હોય ત્યારે તેમનો હૃદયજ હોય છે.” એમ લેખલાઘના જાપ્યમા કહ્યું છે

મૂળ શ્લોકમાં “અસ્તં વાષ્ઠે” “લગ્નનો તથા અંશનો સ્વામી અસ્ત પામ્યો હોય તો તે વર્જ્ય છે” એમ જે કહ્યું છે તે ઇપલક્ષણ છે, તેથી કરીને લગ્નનો અથવા અંશનો સ્વામી કૂર ગ્રહે કરીને યુક્ત હોય અથવા કૂર ગ્રહની તેના પર દૃષ્ટિ પડતી હોય તોપણ તે લગ્ન અશુભ જાણવું

मूल श्लोकमां गुरु अथवा शुक्रनो अस्त होय तो ते लग्न अशुभ ठे एम कह्यं. ते विषे लग्न कहे ठे के—

“अस्तमिते ऋगुतनये नारी म्रियते बृहस्पतौ पुरुषः” ।

“विवाहना लग्नसमये शुक्रनो अस्त होय तो स्त्री मरण पामे ठे, अने गुरुनो अस्त होय तो पुरुषनुं मरण नीपजे ठे.”

केटलाएक आचार्यों आम पण कहे ठे.—

“अग्निजिह्वारुणादित्यरेवतीसंगते सति ।

तदा लोपगते जीवे विवाहादि विवर्जयेत् ॥ २ ॥”

“अग्निजित्, शतजिष्क्, पुनर्वसु अने रेवतीए करीने युक्त एवो गुरु होय तो ते लोपगत कहेवाय ठे. ते वखते विवाहादिक शुभ कार्यने वर्जवां.” अहीं आ प्रमाणे संप्रदाय ठे.—वारे महीनाओ एकांतर नक्षत्रना नामे करीने चिह्नवाळा ठे. जेमके अश्विनी नक्षत्रे करीने आश्विन मास, कृत्तिकावमे कार्तिक, मृगशिरवमे मार्गशीर्ष, पुष्यवमे पौष मास विगेरे. आ रीते एकांतर गणतां पण जे जे नक्षत्र वच्चे अधिक रहेलां ठे ते नक्षत्रो अग्निजित्, शतजिष्क्, रेवती अने पुनर्वसु ठे. आ नक्षत्रोमां गुरु रहेलो होय तो ते लोपगत कहेवाय ठे. ते वखते लग्न ग्रहण करवुं नहीं. तथा सारंग कहे ठे के—

“अस्तं गते ऋगुसुते ऋवेद्यदि बुधोदयः ।

पुत्राष्टकस्य जननी तदोढा कन्यका ऋवेत् ॥ १ ॥”

“शुक्र अस्त पाम्यो होय अने जो बुधनो उदय होय तो ते वखते विवाहित अयेली कन्या आठ पुत्रनी माता आय ठे. अर्थात् ते लग्न शुभ ठे.”

वली गर्ग कहे ठे के—

“शशांकजो यदोदेति गुरोरस्तमनं यदि ।

पुत्राष्टकस्य जननी तदोढा कन्यका ऋवेत् ॥ १ ॥”

“बुधनो उदय होय अने जो गुरुनो अस्त होय तो ते वखते विवाहित अयेली कन्या आठ पुत्रनी माता आय ठे.”

“शुक्रना अस्तमां दीक्षानो दोष नथी” एम दिनशुद्धि ग्रंथमां कह्यं ठे. विशेषमां एम जाणवुं के जेम गुरुना अस्तमां लग्न इष्ट नथी तेज रीते गुरु नीच स्थानमां रह्यो होय तोपण ते इष्ट नथी. ते विषे विवाहपटलमां कह्यं ठे के—

“वाक्पतौ मकरराशिमुपेते, पाणिपीरुनविधिर्न विधेयः ।

तत्र दूषणमुशन्ति मुनीन्जाः, केवलं परमनीचनवांशे ॥ १ ॥”

“ગુરુ મકર રાશિમાં રહેલો હોય ત્યારે પાણિગ્રહણનો વિધિ કરવા યોગ્ય નથી. તેમાં પણ માત્ર અત્યંત નીચ નવાંશમાંજ દૂષણ છે એમ મુનીઓ કહે છે”

“પાંચજ નીચ નવાશોનો ત્યાગ કરવો” એમ અન્ય ગ્રંથમાં કહ્યું છે તેમા લોક-રુઢિએ પરમ નીચ અંશ પર્યંત પહેલા પાંચ ત્રિંશાંશરૂપ નીચાશો ત્યાગ કરેલા છે જો કે લોકમાં સર્વત્ર માત્ર પાંચમો ત્રિંશાંશજ પરમ નીચ છે, ઊતાં પાંચમા ત્રિંશાંશ સુધીના પાંચે ત્રિંશાશો વર્જવાનું કહ્યું તે લોકરુઢિને અનુસરીને કહ્યું છે એવું જ્યોતિષશાસ્ત્રના વેત્તાર્જનું વચન છે.

મૂલ શ્લોકમાં “જીવે સિંહસ્યે” એ વચનવને વર્પની અને “ધન્વમીનસ્થિતેઽર્કે” એ વચનવને માસની શુદ્ધિ કહી. વઢી કાંઠક માસની શુદ્ધિ તથા દિવસ અને નક્ષત્રની શુદ્ધિ “જ્યેષ્ઠાપત્યસ્ય ન જ્યેષ્ઠે” (મિશ્રધાર શ્લોક ૬) તથા “ઊઘાદે મૃગપૈત્રદૈ” (મિશ્રધાર શ્લોક ૭) એ શ્લોકમાં કહેશે સમયની શુદ્ધિ આ પ્રમાણે જાણવી.—રાત્રિનો મધ્ય જાગ અને દિવસના મધ્ય જાગને વિષે લગ્ન ગ્રહણ કરવું નહીં તે વિષે ગદાધર કહે છે કે—

“નિવસતિ મુહૂર્તકાલો મહાનિશાયા ચ દિનદલે યસાત્ ।

દશ પૂર્વ દશ પરતસ્તસ્માદ્યર્ચાચરપલાનિ ॥ ૧ ॥”

“મધ્ય રાત્રીએ તથા દિવસના મધ્ય જાગે મુહૂર્તકાલ રહે છે, માટે તે સમયે પ્રથમના તથા પછીના દશ દશ પલનો ત્યાગ કરવો”

કોઈ આચાર્યો એમ કહે છે કે—“દિવસના પાઠલા જાગમાં પડલે કે મધ્યાહ્નકાલ પછી પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ વિગેરેનું લગ્ન આવે નહીં (શુજ નથી), અને તેથી કરીનેજ ગૃહપ્રવેશના અધિકારમાં “સૌમ્યેઽયને વાસરપૂર્વજાગે” (વાસ્તુધાર શ્લોક ૮૫) એ શ્લોકમાં દિવસનો પૂર્વ જાગ લીધો છે.” આ તેમનું કહેવું અયુક્ત છે, કેમકે વિવાહમાં દિવસના પાઠલા જાગે સૂત્રકારજ લગ્ન લેવાની આજ્ઞા આપવાના છે તે ચાલત “વિવાહે ત્વર્કાર્કી ત્રિરિપુનિધનાયેષુ શુજદૌ” (મિશ્રધાર શ્લોક ૩૬) એ શ્લોક આગલ કહેશે. વઢી વિવાહના લગ્નમાં અપરાહુ (દિવસનો પાઠલો જાગ) ન લડાવે તો સૂર્યનું આગમાં સ્થાનમાં રહેવાપણું સંજવતું નથી, (અને લગ્નથી સૂર્ય આવમે હોય તો તેને શુજ કહેવામાં આવશે તે શી રીતે ઘટે ?) પરંતુ અપરાહુમાં પ્રતિષ્ઠાદિકના લગ્નને ગ્રહણ કરવાનો વ્યવહાર પ્રાયે દેખાતો નથી અને વિવાહનું લગ્ન તો અપરાહુમાં ગ્રહણ કરતા ક્ષતિ જોવામાં પણ આવે છે. તેથી કરીને આ વિષે વૃજોજ પ્રમાણજીત છે.

જીર્ણઃ શુક્રોઽહાનિ પશ્ચ પ્રતીચ્યાં, પ્રાચ્યાં ચાલસ્ત્રીણહાનીહ દ્વેયઃ ।

ત્રિધાન્યેવં તાનિ દિગ્વેપરીત્યે, પક્કં જીવોઽન્યે તુ સસાદમાહુઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ—શુક્રને પશ્ચિમ દિશામાં પાંચ દિવસ સુધી વૃજ જાણવો, અને પૂર્વ દિશામાં

त्रण दिवस बाळक जाणवो, परंतु दिशाना विपरीतपणाने विषे ते दिवसो त्रण गुणा जाणवा. आ वझे अवस्था लग्नमां तजवा योग्य ठे. गुरु वझे अवस्थां एक पक्ष (पंदर दिवस) त्याग करवा योग्य ठे, अने वीजा आचार्यो तो सात दिवस त्याग करवा योग्य कहे ठे.

विवेचन—श्लोकमां “जीर्ण” शब्दे करीने अस्तनुं सूचन कर्युं ठे, तेशी अस्त पामवानी तैयारीवाळो एवो अर्थ जाणवो. “बाळ” शब्दे करीने उदयनुं सूचन कर्युं ठे अर्थात् नवो उदय पामेलो एवो अर्थ जाणवो. दिशाना विपरीतपणाने विषे एटले के जो पूर्व दिशामां अस्त थवानो होय अने पश्चिममां उदय थयो होय तो ते दिवसोने त्रण गुणा एटले पंदर अथवा नव दिवस तजवाना जाणवा, एटले के पूर्वमां उदय पामेलो शुक्र बाळ होवार्थी त्रण दिवस त्याग करवो, पण पश्चिममां उदय पामे तो ते नव दिवस बाळ होवार्थी तेदला दिवसो वर्जवा. तथा जो पूर्वमां अस्त पामवानो होय तो वृद्धपणाने लीधे तेना पंदर दिवस वर्जवा, पण पश्चिममां अस्त पामवानो होय तो पांच दिवस वर्जवा. मूल श्लोकमां गुरुने पंदर दिवस तजवानुं कहुं ठे, एटले के नवो उदय पामे त्यारे ते बाळक होय ठे अने अस्त पामवानी सन्मुख होय त्यारे ते वृद्ध कहेवाय ठे. ते वझे अवस्थां पंदर दिवस तजवा योग्य ठे. “गुरु पण त्रण दिवस बाळक ठे अने पांच दिवस वृद्ध ठे” एम पण केटलाक कहे ठे, परंतु गुरुनो पूर्व दिशामां अस्त अने पश्चिम दिशामां उदय थतो नथी. वीजाळ एटले सप्तऋषि विगेरे तो गुरु अने शुक्र ए वझेने वझे दिशामां अस्त के उदय होय तोपण सात सात दिवसनी बाढ्यावस्था तथा वृद्धावस्था कहे ठे. आ वझेनी बाढ्यावस्था के वृद्धावस्था होय त्यारे लग्न लेवुं नही. ए तात्पर्य ठे. “आ बाढ्य तथा वृद्धपणानी अवस्थानी कटपना निर्वलपणारूप तेना फळने जणाववा माटेज करेली ठे, पण वास्तविक रीते तेमनी अवस्थाळ होती नथी” एम रत्नमालात्राण्यमां कहुं ठे.

विशेष आ प्रमाणे जाणवो.—

“अरिगयनीए वक्के अत्थमिए लग्गरासि निसिनाहे ।

अबले रविगुरुसुक्के सामि अदिठं चयह लग्गं ॥ १ ॥”

“लग्नराशिनो स्वामी तथा चंद्र शत्रुना स्थानमां होय, नीचना होय, वक्र होय के अस्त पामेला होय, तथा रवि, गुरु अने शुक्र निर्वल होय, तथा स्वामीनी दृष्टि न परुती होय एवुं लग्न, आ सर्वे त्याग करवा योग्य ठे.” आ जंगने देनारा लग्नना दोपो सर्वत्र वर्ज्य ठे.

॥ इति लग्नधारम् ॥ १० ॥

॥ अथ मिश्रधारम् ॥ ११ ॥

हवे मिश्र नामनुं अगीयारमुं धार कहे ठे. तेमां प्रथम लग्न ग्रहण करवामां ग्रह-गोचरनी शुद्धि कहे ठे.—

“समशुद्ध्यामष्टकतः शुद्धिपते रेखिकामृते वेधात् ।

शुचदे ग्रहे सति शुजा शुद्धिः स्यात्प्रोच्यते विबुधैः ॥ ८ ॥”

“अष्टकयी समशुद्धिने विषे शुद्धिपतिनी रेखा न आवती होय अने वेधयी शुच-
दायक ग्रह आवतो होय तो ते पण परितोए शुच शुद्धि कही ठे”

“नवमद्विपञ्चमगतः समरेखोऽप्यधिकशुचफलः सूर्यः ।

संकमकालेन्द्रवलात् समोऽपि सर्वत्र शुचदोऽर्कः ॥ ९ ॥”

“नवमा, बीजा अने पांचमा स्थानमां रहेलो समान रेखावाळो पण सूर्य अधिक शुच
फल देनारो ठे, अने संक्रांतिने वखते चंद्रना वळयी समान एवो पण सूर्य सर्वत्र
शुचने देनारो ठे.”

“दशमादूर्ध्व कैवललक्ष्मवलेन स्त्रिया विवाहः स्यात् ।

शुद्धिर्नैवालोक्त्या रवीज्ययोः पूजयोद्वाहः ॥ १० ॥”

“दश वर्षनी वय थया पठी कन्याना विवाह मात्र लग्ननाज वळयी थाय ठे तेमां
सूर्य तथा गुरुनी शुद्धि जोयानीज नथी, परंतु ते सूर्य अने गुरु अशुद्ध होय तो तेमनी
पूजावने विवाह करवो. अर्थात् तेनी पूजा करवायी दोपनो नाश थाय ठे.” आ
सर्व व्यवहारप्रकाशमा कहेलुं ठे.

वळी व्यवहारसारमां आ प्रमाणे कहुं ठे—

“जन्मद्विपञ्चनवमद्युनगः खराशुः, पूजा च वाञ्छति न चाष्टचतुर्व्ययस्थः ।

जीवस्त्रिजन्मदशमारिगतस्तु पूजामिष्टेत् कदाचिदपि नाष्टचतुर्व्ययस्थः ॥ १ ॥”

“सूर्य पहेले, बीजे, पाचमे, नवमे अने सातमे स्थाने रह्यो होय तो ते पूजाने चाहे ठे,
एटले के पूजा करवायी तेनी शुद्धि थाय ठे, परंतु आठमे, चोथे के बारमे स्थाने रह्यो
होय तो ते पूजाने चाहतो नथी, एटले के ते स्थानो अत्यंत अशुच होवायी तेनी पूजा
करवायी पण ते अनुकूल थतो नथी तेज प्रमाणे गुरु बीजे, पहेले, दशमे अने ठेठे
स्थाने रह्यो होय तो ते पूजाने छे ठे, पण आठमे, चोथे के बारमे स्थाने रह्यो होय
तो ते कदापि पूजाने छततो नथी.”

परंतु गर्गाचार्य तो एम कहे ठे के—“गोचरविरुद्ध जीवे वैधन्यमेव, पूजा त्वप्रमाणम्”

“जो गुरु गोचरवने करीने विरुद्ध होय तो ते कन्याने विधवापणुंज थाय ठे, अने
तेनी जे पूजा करवी ते तो अप्रमाण ठे.”

हवे अवशेष रहेली मासशुद्धि, दिनशुद्धि अने नक्षत्रशुद्धि एक श्लोके करीने कहे ठे —

ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे मासि स्यात् पाणिपीडनम् ।

न पुनस्त्रयमप्येतन्मासाहर्षेषु जन्मनः ॥ ६ ॥

अर्थ—मोटा पुत्र-पुत्रीनुं पाणिग्रहण ज्येष्ठ मासमां करवुं नहीं, तथा आ त्रणे कार्यो जन्मना मासमां, जन्मना दिवसमां (तिथिमां) अने जन्मना नक्षत्रमां करवां नहीं.

विवेचन—मूल श्लोकमां “ज्येष्ठ अपत्य” कह्यो ठे, तेशी पुत्र तथा पुत्री वन्ने समजवां. “पाणिपीरुन” (पाणिग्रहण) ए शब्दनुं उपलक्षण होवार्थी बीजां शुभ कार्यो पण जाणवां. ते विषे हर्षप्रकाशमां कह्युं ठे के—“सुहकजे वजे सवहिं पि जिष्ठस्स जिष्ठं ति” “सर्व शुभ कार्यमां ज्येष्ठ (मोटा) अपत्य (पुत्र-पुत्री) ने ज्येष्ठ मास वर्जवो.” तथा—

“जेष्ठे न ज्येष्ठयोः कार्यं नृनार्योः पाणिपीरुनम् ।

तयोरेकतमे(रे) ज्येष्ठे ज्येष्ठोऽपि न विरुध्यते ॥ १ ॥”

“ज्येष्ठ पुरुष अने नारी (वर-कन्या) नुं पाणिग्रहण ज्येष्ठ मासमां करवुं नहीं, परंतु ते वर कन्यामांथी जो एक ज्येष्ठ होय तो ज्येष्ठ मास पण विरुद्ध (अशुभ) नथी.”

मूल श्लोकमां त्रणे कार्यो कहां ठे ते दीक्षा १, प्रतिष्ठा २ अने विवाह ३ समजवां. तथा “मासाहर्जेषु” एटले जन्म संबंधी मास, दिवस (तिथि) अने नक्षत्रने विषे विवाह विगेरे वर्जवा. अहीं विवाहमां वर कन्याना, दीक्षामां शिष्यना अने प्रतिष्ठामां स्थापकना मासादिक वर्जवा एम स्वयं जाणी लेवुं. केटलाएक कहे ठे के—“जो पक्ष (पखवामीयुं) जूदो होय तो जन्ममास पण विरुद्ध नथी. जन्मतिथि पण दिवस अने रात्रिना विज्ञागना विपर्यासे करीने अविरुद्ध ठे. (एटले के जो (तिथिनी) रात्रीए जन्म होय तो दिवस विरुद्ध नथी, अने दिवसे जन्म होय तो रात्रि विरुद्ध नथी.) जन्मनक्षत्र पण राशिनुं जिनपणुं होय तो ते शुभज ठे, एटले अशुभ (विरुद्ध) नथी. (जेमके कृत्तिकाना पहेला पादमां जन्म होय तो ते मेष राशि ठे, माटे कृत्तिकाना बीजा, बीजा के चोथा पादमां वृषराशि होवार्थी ते त्रण पाद शुभ ठे.) आ त्रणे बावत विषे व्यवहारसारमां कह्युं ठे के—

“जन्ममासि विपरीतपक्षयोर्व्यत्यये दिननिशोर्जनुस्तिथौ ।

जन्मनेऽपि क्लि राशिचेदतः, पाणिपीरुनविधिर्न दुष्यति ॥ १ ॥”

“जन्ममासमां जो विपरीत (जिन) पक्ष होय, जन्मनी स्थितिमां जो दिवस रात्रिनो विपर्यय (उलटपालट) होय अने जन्मनक्षत्रमां पण जो राशिनो चेद होय तो पाणिग्रहणनो विधि दुषण पामतो नथी.”

अथवा तो एक (समान) पक्षमां पण आ रीते जन्ममास पण विरुद्ध नथी—शुक्ल पंचमीने रोज कार्य करवानी इच्छा ठे, अने शुक्ल अष्टमी जन्मतिथि ठे. आ प्रमाणे होय तो दोष नथी, कारण के ते पुरुषनो जन्ममास शुक्ल अष्टमीथी शरु आय ठे, तेशी शुक्ल पंचमी तत्त्वथी जिन मासमांज रहेली गणाय, पण जो आथी विपरीत होय (एटलेके

“સસર્પિંઠ જે નદ્વત્રમાં ખાલતા હોય તેજ નદ્વત્રમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા કરવી, તથા શ્રીવ્યાસ, વાલ્મીકિ અને અગત્યની પ્રતિષ્ઠા પણ તેજ નદ્વત્રમાં એટલે જે નદ્વત્રમાં સસર્પિં હોય તેમાંજ કરવી, તથા ગ્રહોની પ્રતિષ્ઠા પુણ્ય નદ્વત્રમાં અને પોતપોતાના વારમાં કરવી.” અહીં સસર્પિંઠ જે નદ્વત્રમાં ખાલે તે એમ કહ્યું તેનો જાચાર્ય આ પ્રમાણે છે —

“આસન્મધાસુ મુનયઃ શાસતિ રાજ્યં યુધિષ્ઠિરે નૃપતાં ।

પદ્વિકપશ્ચદિ ૨૫૨૬ મિતઃ શકકાલસ્તસ્ય રાજશ્ચ ॥ ૧ ॥

એકૈકસિન્ ધિષ્ણ્યે શતં શતં તે ચરન્તિ વર્ષાણામ્ ।

પ્રાગુત્તરતથૈતે સદોદયન્તે સસાધ્વીકાઃ ॥ ૨ ॥”

“યુધિષ્ઠિર રાજા રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે સસર્પિંઠ મધ્ય નદ્વત્રમાં હતા તે રાજાના શકનો કાલ ૨૫૨૬ વર્ષનો હતો, એટલે કે તે રાજાની પત્ની ૨૫૨૬ વર્ષ ગયાં ત્યારે શાલિવાહનનો શક પ્રવર્ત્યો હવે તે સસર્પિંઠ સો સો વર્ષે એક એક નદ્વત્રમાં ખાલે છે, એટલે કે એક નદ્વત્રમાં તેજની સો વર્ષ સુધી સ્થિતિ છે, તેથી કરીને શકના પ્રારંભે તેજ પુણ્ય નદ્વત્રમાં હતા એમ સિદ્ધ થયું એ સસર્પિંઠ અરુધતી સહિત નિરંતર ઈશાનમાં હ્રદય પામે છે ” આ સસર્પિંઠના હ્રદયની વ્યવસ્થા આ પ્રમાણે છે —

“પૂર્વે જાગે જગવાન્મરીચિરપરે સ્થિતો વશિષ્ઠોઽસ્માત્ ।

તસ્યાઙ્ગિરાસ્તતોઽત્રિસ્તસ્યાસન્ન. પુલસ્ત્યશ્ચ ॥ ૧ ॥

પુલહઃ ક્રતુરિતિ જગવાનાસન્નાનુક્રમેણ પૂર્વાઘાઃ ।

તત્ર વશિષ્ઠ મુનિવરમુપસ્થિતાઽરુન્ધતી સાધ્વી ॥ ૨ ॥”

“પૂર્વ જાગે જગવાન્ મરીચિ રહેલા છે, તથા પશ્ચિમ જાગે વશિષ્ઠ રહેલા છે, તેની સમીપે ઈંગિરા, તેની સમીપે અત્રિ, તેની સમીપે પુલસ્ત્ય, તેની સમીપે પુલહ અને તેની સમીપે જગવાન્ ક્રતુ રહેલા છે. આ પ્રમાણે સમીપના અનુક્રમે કરીને પૂર્વ પશ્ચિમ જાગે તેજ રહેલા છે તેમા વશિષ્ઠ મુનિવરની સમીપે સાધ્વી (સતી) અરુન્ધતી રહેલી છે.” આ સસર્પિંનું સ્વરૂપ વરાહસંહિતામાં કહેલું છે. તથા—

“સ્વતિથિદ્ગુણનદ્વત્રકરણેષુ ન્યસેત્સુરાન્ ।

વાપીકૃપત્રાગાઘં ન્યસેદ્ગુણદૈવતે ॥ ૧ ॥

અદિર્વુદ્ધાધિપે લેપ્યમારામાઘં તથાઽનિલે ।

ગૃહસ્થાપનયોગા યે તાનપ્યત્ર વિચિન્તયેત્ ॥ ૨ ॥”

“દેવોને પોતાની તિથિ, દ્વણ, નદ્વત્ર અને કરણમાં સ્થાપન કરવા, વાવ, કૃવા, તઢાવ વિગેરેને શતઙ્ગિપક્ષ નદ્વત્રમાં સ્થાપન કરવા, લેપ્ય મૂર્તિને ઉત્તરાજાઙ્ગપદમા સ્થાપન , વગીચા વિગેરેને સ્વાતિ નદ્વત્રમાં સ્થાપન કરવા, તેમજ ઘરને સ્થાપન કરવામા જે

યોગો કહ્યા છે તે પણ અહીં વિચારવા.” આ પ્રમાણે દૈવજ્ઞવલ્લભમાં કહ્યું છે. આ અન્ય દેવો વિગેરેની પ્રતિષ્ઠા વિગેરેનું સ્વરૂપ જ્યોતિષના વિદ્વાનોને સંમત છે, માટે પ્રસંગને લીધે લખ્યું છે.

દીક્ષાયાં ત્વાશ્વિનાદિત્યવારુણશ્રુતયઃ શુભાઃ ।

ત્રિષુ મૈત્રં કરં સ્વાતિર્મૂલઃ પૌષ્ણં ધ્રુવાણિ ચ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—અશ્વિની, પુનર્વસુ, શતજિષ્ક અને શ્રવણ, એ નક્ષત્રો દીક્ષામાં શુભ છે. અનુરાધા, હસ્ત, સ્વાતિ, મૂળ, રેવતી અને ધ્રુવ (રોહિણી અને ત્રણે ઉત્તરા), એ નક્ષત્રો ત્રણેમાં એટલે પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા અને વિવાહમાં શુભ છે.

વિસ્તરાર્થ—દિનચુદ્ધિ વિગેરે ગ્રંથમાં પૂર્વજાઞ્પદ અને પુષ્યમાં પણ દીક્ષા કહી છે. કહ્યું છે કે—

“ઉત્તરોરોહિણિહત્યાણુરાહસયજિસયપુવજદ્વયા ।

પુસ્સં પુણ્વસુરેવઙ્ મૂલાસ્તિણિ સવણસાઙ્ વપ ॥ ૧ ॥”

“ત્રણે ઉત્તરા, રોહિણી, હસ્ત, અનુરાધા, શતજિષ્ક, પૂર્વજાઞ્પદ, પુષ્ય, પુનર્વસુ, રેવતી, મૂળ, અશ્વિની, શ્રવણ અને સ્વાતિ, આટલાં નક્ષત્રો વ્રત (દીક્ષા) માં શુભ છે.” તથા—

“મૃગચિત્રાધનિષ્ઠાન્યમૃદુક્ષિપ્રચરધ્રુવૈઃ ।

શિષ્યસ્ય દીક્ષાં કાર્યં તથા મૂલાજપાદયોઃ ॥ ૧ ॥”

“મૃગશિર, ચિત્રા, ધનિષ્ઠા વિના, મૃદુ, ક્ષિપ્ર, ચર અને ધ્રુવ સંજ્ઞાવાળાં નક્ષત્રોમાં યથા—મૃદુ (અનુરાધા, રેવતી), ક્ષિપ્ર (પુષ્ય, અજિજિત, હસ્ત, અશ્વિની), ચર (શ્રવણ, સ્વાતિ, પુનર્વસુ), ધ્રુવ (રોહિણી, ત્રણે ઉત્તરા) તથા મૂળ અને પૂર્વજાઞ્પદ, એ નક્ષત્રોમાં શિષ્યને દીક્ષા આપવી.”

મૂળ શ્લોકમાં ત્રિષુ લખ્યું છે તેનો અર્થ પ્રતિષ્ઠા, દીક્ષા અને વિવાહ એ ત્રણે કાર્યો જાણવાં. તે ત્રણે કાર્યોનાં નક્ષત્રોની સ્થાપના આ પ્રમાણે—

જૈનપ્રતિષ્ઠા	રો	મૃ	પુ	પુ	મ	જ	હ	સ્વા	અનુ	મૂ	જ	શ્ર	ધ	જ	રે
						ફા					પા			જા	
દીક્ષા	અ	રો	પુન	જ	હ	સ્વા	અનુ	મૂ	જ	શ્ર	શ	જ	રે	૦	૦
				ફા					પા			જા			
વિવાહ	રો	મૃ	મ	જ	હ	સ્વા	અનુ	મૂ	જ	જ	રે	૦	૦	૦	૦
				ફા					પા	જા					

વિવાહનાં નક્ષત્રોમાં વિશેષ કહે છે.—

સ્ત્રિયઃ પ્રિયત્વમુદ્રાહે મૂલાહિર્બુધ્નૈશ્ચજૈઃ ।

પૌષ્ણબ્રાહ્મમૃગૈઃ પુંસાં મિથઃ શેષૈસ્તુ પશ્વજિઃ ॥ ૧૧ ॥

अर्थ—मूळ, उत्तराजापद के उत्तरापाढा नक्षत्रमां विवाह अया होय तो स्त्रीनुं प्रियपणुं आय ठे, रेवती, रोहिणी अने मृगशिरमां विवाह अया होय तो पुरुषनुं प्रियपणुं आय ठे, तथा वाकीना पांच नक्षत्रोमां विवाह अया होय तो वस्त्रेनुं परस्पर प्रियपणुं आय ठे.

विस्तरार्थ—स्त्रीनुं प्रियपणुं एटले के पुरुषने स्त्री जेटली वहाली लागे तेदलो पुरुष स्त्रीने वहालो न लागे, अर्थात् स्त्रीनुं सारं सौभाग्य होय. आ मूळ विगेरे त्रण नक्षत्रो पूर्वं नक्षत्रना अधिकारमां चंचनी साथे उत्तरार्धना योगवाळां कहा ठे. पुरुषनुं प्रियपणुं आय ठे एटले स्त्रीने पुरुष वहालो लागे ठे, पण पुरुषने स्त्री तेरी वहाली लागती नथी, अर्थात् स्त्रीनुं तेवुं सौभाग्य न होय. आ रेवती विगेरे त्रण नक्षत्रो पूर्वार्धना योगवाळा नक्षत्रोमा गणाव्यां ठे. वाकीनां पांच एटले मघा, उत्तराषाढगुनी, हस्त, स्वाति अने अनुराधा, आ पांच नक्षत्रो मध्यम योगवाळां कहां ठे. आ अंगीयार नक्षत्रोज विवाहनां होवाथी वाकीनां नक्षत्रो अहीं गणाव्या नथी वळी दैवज्ञवज्रमां कह्यु ठे के—

“वज्रजः स्यान्नरो नार्या वलिजिः पुरुषग्रहैः ।

स्त्रीग्रहैः पुरुषस्य स्त्री सर्वैः प्रेमोजयोरपि ॥ २ ॥”

“विवाहना लग्नमां पुरुषना ग्रहो बळवान् होय तो स्त्रीने पुरुष वधारे प्रिय लागे, अने स्त्रीना ग्रहो बळवान् होय तो पुरुषने स्त्री वधारे प्रिय लागे, तथा वस्त्रेना ग्रहो बळवान् होय तो परस्पर प्रेम रहे.”

वर्णकायं विवाहर्क्षे कुमार्या वरणं पुनः ।

स्वातिपूर्वाणुराधाजिर्वैश्वत्रयहुताशनैः ॥ ११ ॥

अर्थ—वर्णक विगेरे कार्य विवाहना नक्षत्रमां करवां, अने कुमारीनुं वरण (वेसवाळ) स्वाति, त्रण पूर्वा, अनुराधा, वैश्वत्रय (उत्तरापाढा, श्रवण अने धनिष्ठा) तथा कृत्तिका नक्षत्रमा करवुं

विस्तरार्थ—वर्णक एटले जांत विगेरे पर चित्रनुं कर्म करवुं ते, अथवा चर घडुनुं वर्णक नामनुं मंगलकर्म ठे ते. वर्णकायं ए पदमां आद्य शब्द लख्यो ठे, तेथी नीचेना श्लोकमां कहेलां कुसुंजादिक सर्व विवाहना कार्यों विवाहनांज नक्षत्रोमा करवां,

लग्नादर्वाश कुर्वीत त्रिपष्टनवमे दिने ।

कुसुंजमंरुपारंजवेदीवर्णयवारकान् ॥ १३ ॥

अर्थ—लग्नना दिवसनी पहेलां त्रीजे, ठेके के नवमे दिवसे कुसुंज, मंरुपनो आरंज, वेदिका, वर्णक अने यवारक (जुवारा वाववा ते) तथा उपलक्षणथी कन्यानुं वरण कार्यों करवां नही.

नान्ये प्रतिष्ठां जन्मदौ दशमे पोरुशे च जे ।

अष्टादशे त्रयोविंशे पञ्चविंशे च मन्वते ॥ १४ ॥

अर्थ—केटलाक आचार्यों प्रतिष्ठा करवा लायक प्रतिमा अने प्रतिष्ठा करावनार ए वनेना जन्मनक्षत्रमां जन्मनक्षत्रनुं ज्ञान न होय तो नामनक्षत्रमां तथा ते जन्म-नक्षत्रथी दशमा, सोळमा, अठारमा, त्रेवीशमा अने पचीशमा नक्षत्रमां प्रतिष्ठाने मानता नथी (प्रतिष्ठा करवानी संमति आपता नथी).

श्रीहरिजडसूरि तो आ प्रमाणे कहे ठे.—

“कारावयस्स जन्मण रिक्कं दस सोळसं तह्छारं
तेवीस पंचवीसं विंवपइछाइ वज्जिज्जा ॥ १ ॥”

“प्रतिष्ठा करावनारनुं जन्मनक्षत्र तथा ते जन्मनक्षत्रथी दशमुं, सोळमुं, अठारमुं, त्रेवीशमुं अने पचीशमुं, एटलां नक्षत्रो विंवनी प्रतिष्ठामां तजवां.” (अर्थात् विंवनां जन्मादिक नक्षत्रो तजवानां कहां नथी.)

विशेषमां आ नक्षत्रोनी संज्ञा आ प्रमाणे ठे.—

“जन्माद्यं दशमं कर्म संघातं पोरुशं पुनः ।

अष्टादशं समुदयं त्रयोविंशं विनाशचमू ॥ १ ॥

मानसं पञ्चविंशं जमिति पद्भोऽखिलः पुमान् ।

जातिदेशाजिपेकैश्च नव धिण्ययानि जूपतेः ॥ २ ॥”

“पहेलुं नक्षत्र जन्म नामनुं ठे, दशमुं कर्म नामनुं, सोळमुं संघात नामनुं, अठारमुं समुदय नामनुं, त्रेवीशमुं विनाश नामनुं अने पचीशमुं नक्षत्र मानस नामनुं ठे. ए प्रमाणे समग्र पुरुष ठ नक्षत्रवाळो ठे. तथा जातिनक्षत्र, देशनक्षत्र अने अजिपेक-नक्षत्रे करीने राजानां नव नक्षत्रो ठे.”

जातिनक्षत्रो आ प्रमाणे ठे.—

“विप्राणांकृत्तिकापूर्वाः राज्ञां पुण्यस्तथोत्तराः ३ ।

सेवकानां धनिष्ठैश्चित्रामृगशिरांसि च ॥ १ ॥

उग्राणां ज्ञानि वायव्यमूलार्जशततारकाः ।

कर्पकाणां मघाः पौष्णमनुराधा विरश्चिजम् ॥ २ ॥

वणिजामश्विनी हस्तोऽजिजिता (दा) दित्यमेव च ।

चंदादानां श्रुतिः सार्पं यमदेवं विदैवतम् ॥ ३ ॥”

“ब्राह्मण जातिनां नक्षत्रो कृत्तिका तथा त्रण पूर्वा ठे, राजाजनां पुण्य तथा त्रण उत्तरा ठे, सेवक जातिनां धनिष्ठा, ज्येष्ठा, चित्रा अने मृगशिर ठे, उग्र जातिनां स्वाति,

॥ આરંજસિદ્ધિ ॥

	કૂં	રોં	મૃં	આં	પું	પું	અં
મં							
પૂં							
જં							
દં							
ચિં							
સ્થાં							
વિં							
અં	અં	અં	અં	અં	અં	અં	અં

ત્યારપછી—

“યસ્મિન્ ધિષ્ણ્યે સ્થિતઃ સ્વેદસ્તતો વેધત્રયં જવેત્ ।

ગ્રહદૃષ્ટિપ્રજાવેણ વામદક્ષિણસમ્મુલ્લખ્ ॥ ૧ ॥

વક્રગે દક્ષિણા દૃષ્ટિર્વામદૃષ્ટિશ્ચ શીઘ્રગે ।

જૌમાદિપચ્ચકસ્ય સ્થાન્મધ્યદૃષ્ટિશ્ચ મધ્યમે (ગે) ॥ ૨ ॥

રાહુકેતૂ સદા વક્રૌ સદા શીઘ્રૌ વિધૂષ્ણગૃ ।

કૂરા વક્રા મહાકૂરાઃ સૌમ્યા વક્રા મહાશુજાઃ ॥ ૩ ॥

વેધધ્વયં જજતિ ધિષ્ણ્યમિજારિદં પ્રાસંસ્થાનદિગ્ધ્યગતોઽુગતગ્રહાન્યામ્ ।

एकं तथाऽजिमुखसस्थितमध्यनासापर्यन्तेऽज्ञाभूतधिष्यगगतग्रहेण ॥ ४ ॥”

“જે નહત્રમા કોઈ પણ ગ્રહ રહ્યો હોય તે નહત્રથી ગ્રહની દૃષ્ટિના પ્રજાવને લીધે નાવો, જમણો અને સન્મુલ્લ એવા ત્રણ વેધ થાય છે (૧) તેમાં જો વક્ર ગતિવાળો ગ્રહ હોય તો તેની જમણી દૃષ્ટિ પડે છે, શીઘ્ર ગતિવાળો હોય તો તેની નાલી દૃષ્ટિ પડે છે, અને મગલ વિગેરે પાંચમાથી કોઈ મધ્ય ગતિવાળો હોય તો તેની મધ્ય દૃષ્ટિ સન્મુલ્લ દૃષ્ટિ પડે છે (૨) તેમાં રાહુ અને કેતુ એ બે ગ્રહો નિરંતર વક્ર ગતિવાળાં હોય છે, તથા ચંદ્ર અને સૂર્ય એ બે નિરંતર શીઘ્ર ગતિવાળાં હોય છે તેમાં જો કૂર ગ્રહો વક્ર થયા હોય તો તે અત્યંત કૂર જાણવા, અને સૌમ્ય ગ્રહો વક્ર થયા હોય તો તે અતિ શુભ જાણવા (૩). જે નહત્રથી સિંહની દાદાના સંસ્થાનની જેમ (તિરવા) બે દિશામાં બે નહત્રો રહેલા હોય તે બે નહત્રો ઉપર જે બે ગ્રહો રહેલા હોય તે બે ગ્રહો કરીને

प्रथमनुं नक्षत्र बे वेधने जजे (पामे) ठे, तथा तेज प्रथमनुं नक्षत्र पोतानी सन्मुख रहेला मध्य नासिकाना पर्यंत जाग उपर रहेला नक्षत्र उपर जे ग्रह होय ते ग्रहे करीने त्रीजो सन्मुख वेध आय ठे (४).” आ प्रमाणे नरपतिजयचर्यामां कह्युं ठे. आनुं उदाहरण आपवाथी वरावर समजाशे, माटे उदाहरण आपे ठे के—कोइ कार्य मृगशिर नक्षत्रमां करवा धार्युं ठे अने चित्रा नक्षत्रमां मंगळ विगेरे सात ग्रहोमांनो कोइ पण वकी ग्रह रह्यो होय तो तेना वक्र गतिपणाने लीधे जमणी दृष्टि मृगशिर उपर पनी. तथा रेवती नक्षत्रमां सूर्यादिक सात ग्रहोमांनो कोइ पण अतिचारी (शीघ्र गतिवाळो) ग्रह होय तो तेना शीघ्र गतिपणाने लीधे मावी दृष्टि मृगशिर उपर पनी. ए प्रमाणे वझे तरफथी ग्रहनी दृष्टि पस्वाने लीधे ते मृगशिर नक्षत्र ग्रहजिन्न अयुं कहेवाय. वळी उत्तराषाढा नक्षत्रमां मंगळ विगेरे पांच ग्रहोमांनो कोइ पण मध्य गतिवाळो ग्रह होय तो सन्मुख दृष्टिए करीने ते मृगशिरनो त्रीजो वेध पण अयो. एज रीते बीजां नक्षत्रोना संबं-धमां पण जाणवुं, परंतु आ त्रीजो सन्मुख नामनो वेध “वेधेनैकार्गलो” ए आज विमर्शना सत्तरमां श्लोकमां कहेशे, अने बीजा बे वेधनो अहीं अधिकार ठे.

अशुद्ध नक्षत्रनी शुद्धि क्यारे आय ? ते कहे ठे.—

धिष्ण्यं कार्याय पर्याप्तं चन्द्रजोगाद्ग्राहतम् ।

शुद्धं षड्विंशवेन्मासैरुपरागपराहतम् ॥ १६ ॥

अर्थ—ग्रहथी हणायेलुं नक्षत्र चंद्रवमे जोगवाया पढी शुद्ध कार्यने माटे पर्याप्त (योग्य) आय ठे, अने उपराग (ग्रहण)थी हणायेलुं नक्षत्र ठ मासे करीने शुद्ध आय ठे.

अहीं पर्याप्त एटले योग्य आय ठे एवो अर्थ करवो. ग्रहथी हणायेलुं नक्षत्र एटले क्रूर ग्रहे जोगवीने मूकी देवाथी, जोगवातापणाथी के जोग्यपणाथी दूषित करेलुं, अथवा ग्रहोए उदय के अस्त करवाए करीने दूषित करेलुं, अथवा वकी ग्रहे आक्रमण विगेरे करवावमे करीने दूषित करेलुं जे नक्षत्र ते. चंद्रना जोगथी एटले ग्रहे करेलो दोष क्रूर थया पढी जो ते नक्षत्र चंद्रे जोगव्युं होय तो ते आदरवा योग्य ठे—शुद्ध ठे. ते विषे वराह कहे ठे के—

“दोषैर्मुक्तं यदा धिष्ण्यं पश्चाच्चन्द्रेण संयुतम् ।

ततः पश्चाद्विशुद्धं स्यान्नान्यथा शुद्धदं जवेत् ॥ १ ॥”

“दूषित नक्षत्र प्रथम तो दोषथी मुक्त आय, अने पढी ते चंद्रवमे संयुक्त आय—जोग-वाय, त्पारपढी ते शुद्ध आय ठे, अन्यथा एटले ते पहेलां ते शुद्ध फळने आपनारुं अतुं

लक्ष तो आ प्रमाणे कहे थे—

“तत्सूर्येन्द्रोर्जोगात्कर्मण्यत्व प्रयाति ज्योऽपि ।

धिष्ण्यं कर्मसु शुद्धं तापनिपेकात्सुवर्णमिव ॥ १ ॥”

“ते (दूषित थयेलु) नक्षत्र फरीथी सूर्य अने चंडना जोगव्या पठी शुच कार्यने माटे योग्य थाय थे जेम अशुद्ध सुवर्ण अग्निमां तपावीने जळमां नाख्या पठी कार्य (अलंकार) करवासां शुद्ध आय थे तेम. अर्थात् ते नक्षत्र प्रथम सूर्यवने तपावाय थे, अने पठी चंडवने शांत कराय थे.”

उपरागथी एटले चंड के सूर्यना ग्रहणथी हणायेलुं एटले दूषित थयेलुं जे नक्षत्र होय ते ग्रहणनक्षत्र कहेवाय थे. ते ठ मास सुधी शुच कार्यमां वर्जवा योग्य थे. केटलाक आचार्यों एम कहे थे—के—ज्यांसुधी ते नक्षत्रने फरीथी सूर्य न जोगवे त्यांसुधी ते वर्जवा योग्य थे. अहीं विशेष आ प्रमाणे थे.—

“पक्षान्तरेण ग्रहणत्रयं स्याद्यदा तदाद्यग्रहणोपगं जम् ।

पक्षाद्विशुद्धं जवति द्वितीयग्रहोपगं शुध्यति मासपक्षात् ॥ १ ॥”

“एक पखवाकीयाने आंतरेज जो वे ग्रहण थतां होय तो पहेला ग्रहणथी दूषित थयेलुं नक्षत्र एक पखवाकीयाए करीने (बीजुं ग्रहण आवे त्यारे) शुद्ध आय थे, अने बीजा ग्रहणथी दूषित थयेलुं नक्षत्र ठ महीने शुद्ध आय थे” एम सप्तपिंड कहे थे.

यल्ली जे नक्षत्रमां केतुनो उदय थयो होय तेज नक्षत्रमा ठ मास सुधी केतु रहे थे, तेथी ते नक्षत्र पण ठ मास सुधी तजवा योग्य थे. तथा जे दिननक्षत्रमां मंगळ बिगेरे पाच ताराग्रह माहेना कोइ पण वे ताराग्रहनो परस्पर जेद (वेध) थतो होय तो ते नक्षत्र पण ठ मास सुधी तजवा योग्य थे ते बिपे विवाहवृन्दावनने बिपे कहुं थे के—

“यस्मिन् धिष्ये वीक्षितौ राहुकेतू, जेदस्ताराखेदयोर्वत्र च स्यात् ।

आरण्मासैस्त्र लयेन्द्रजाजि, प्राजिष्णु स्यान्नो शुचं कर्म किञ्चित् ॥ १ ॥”

“जे दिननक्षत्रमां राहु अने केतु जोया होय, अने जे नक्षत्रमां मंगळादिक वे ताराग्रहनो परस्पर जेद—वेध थतो होय ते लग्ना चंडवने शोजता एवा—नक्षत्रमां ठ मास सुधी कोइ पण शुच कार्य कर्तुं होय तो ते शोजावालुं एटले शुच फळदायक थतुं नथी.”—जे दिननक्षत्रमां सूर्य के चक्रुं ग्रहण थतुं होय ते नक्षत्रमा राहु जोयो कहेवाय थे, अने जे नक्षत्रमा केतुनो उदय थतो होय ते नक्षत्रमा केतु जोयेलो कहेवाय थे. अहीं कोइने शंका आय के केतुना उदयतुं नक्षत्र शी रीते जाणी शकाय ? आ शंकाना उत्तरमा त्रिविक्रमशतकनी टीकामां लखेला श्लोको अहीं लखे थे —

“भेपेऽर्के सति रेचत्या यदि याति विधुंतुदः ।

नाक्षमासोत्तरार्धे स्यात् पुष्ये केतुदयस्तदा ॥ १ ॥”

“मेष संक्रांतिमां जो रेवती नक्षत्रने विषे राहु रह्यो होय तो जादरवा मासना बीजा पखवामीयामां पुष्य नक्षत्रने विषे केतुनो उदय आय ठे. १.”

“सूर्ये वृषस्थितेऽश्विन्यां यदि याति विधुंतुदः ।

आश्विनस्योत्तरार्धे तज्रोहिण्यां केतुरीदयते ॥ १ ॥”

“वृष राशिमां सूर्य रह्यो होय त्यारे जो अश्विनी नक्षत्रमां राहु रह्यो होय तो आश्विन मासना बीजा पखवामीयाने विषे रोहिणी नक्षत्रमां केतु देखाय ठे—उदय पामे ठे. २.”

“ज्येष्ठा मिथुनस्थेऽर्के यदि याति विधुंतुदः ।

कार्तिकस्योत्तरार्धे तदार्ज्यां केतुदर्शनम् ॥ ३ ॥”

“मिथुन राशिमां सूर्य रह्यो होय त्यारे जो ज्येष्ठा नक्षत्रमां राहु रह्यो होय तो कार्तिक मासना बीजा पखवामीयामां आर्ज्या नक्षत्रने विषे केतुनुं दर्शन आय ठे. ३.”

“कर्कस्थेऽर्के कृत्तिकायां यदि याति विधुंतुदः ।

मार्गशीर्षापरार्धे तत्केतूदयः पुनर्वसौ ॥ ४ ॥”

“कर्क राशिमां सूर्य रह्यो होय त्यारे जो कृत्तिका नक्षत्रमां राहु रह्यो होय तो मार्गशीर्ष मासना बीजा पखवामीयामां पुनर्वसु नक्षत्रने विषे केतुनो उदय आय ठे. ४.”

“सिंहेऽर्के सति रोहिण्यां यदि याति विधुंतुदः ।

पौषमासापरार्धे तदश्लेषायां शिखीदयते ॥ ५ ॥”

“सिंह संक्रांति होय त्यारे जो रोहिणी नक्षत्रमां राहु रहेलो होय तो पौष मासना बीजा पखवामीयामां अश्लेषा नक्षत्रने विषे केतु देखाय ठे—उदय पामे ठे. ५.”

“कन्यास्थेऽर्के मृगशीर्षे यदि याति विधुंतुदः ।

माघमासोत्तरार्धे तच्चित्रायां दृश्यते शिखी ॥ ६ ॥”

“सूर्य कन्या राशिमां रह्यो होय त्यारे जो राहु मृगशीर्ष नक्षत्रमां रह्यो होय तो माघ मासना बीजा पखवामीयामां चित्रा नक्षत्रने विषे केतु देखाय ठे. ६.”

“तुलाऽर्के सति आर्ज्यां यदि याति विधुंतुदः ।

फाट्गुनस्योत्तरार्धे स्यान्मूले केतूदयस्तदा ॥ ७ ॥”

“तुला राशिमां सूर्य होय त्यारे जो आर्ज्या नक्षत्रमां राहु रहेलो होय तो फाट्गुन मासना बीजा पखवामीयामां मूल नक्षत्रने विषे केतुनो उदय आय ठे. ७.”

“वृश्चिकेऽर्के पुनर्वसोर्यदि याति विधुंतुदः ।

चैत्रमासोत्तरार्धे स्यात्स्वातौ केतूदयस्तदा ॥ ८ ॥”

“वृश्चिक राशिनो सूर्य होय त्यारे जो पुनर्वसु नक्षत्रमां राहु रहेलो होय तो चैत्र मासना बीजा पखवामीयामां स्वाति नक्षत्रने विषे केतुनो उदय आय ठे. ८.”

“ધનુઃસ્થિતે રવૌ પુપ્ત્યં યદિ યાતિ વિધુંતુદઃ ।

વૈશાસસ્યોત્તરાર્ધે સ્યાન્મૂલે કેતુદયસ્તદા ॥ ૯ ॥”

“ધન રાશિમાં સૂર્ય રહ્યો હોય ત્યારે જો પુપ્ત્ય નક્ષત્રમાં રાહુ રહેલો હોય તો વૈશા માસના વીજા પલ્લવાનીયામાં મૂળ નક્ષત્રને વિષે કેતુનો હ્રદય થાય છે. ૯.”

“અશ્લેષા મકરસ્યેડકેં યદિ યાતિ વિધુંતુદઃ ।

જ્યેષ્ઠમાસોત્તરાર્ધે તજ્યેષ્ઠાયા દૃશ્યતે શિશ્વી ॥ ૧૦ ॥”

“સૂર્ય મકર રાશિમાં રહ્યો હોય ત્યારે જો રાહુ અશ્લેષા નક્ષત્રમાં રહ્યો હોય તો જ્યેષ્ઠ માસના વીજા પલ્લવાનીયામાં જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રને વિષે કેતુ દેખાય છે. ૧૦.”

“કુંજસ્યેડકેં મધ્યાધિપ્ત્યં યદિ યાતિ વિધુંતુદઃ ।

આપાદમાસોત્તરાર્ધે શ્રુતૌ કેતુદયસ્તદા ॥ ૧૧ ॥”

“સૂર્ય કુંજ રાશિમાં રહ્યો હોય ત્યારે જો રાહુ મધ્યાધિપ્ત્ય નક્ષત્રમાં હોય તો આપાદ માસના વીજા પલ્લવાનીયામાં શ્રવણ નક્ષત્રને વિષે કેતુનો હ્રદય હોય છે. ૧૧.”

“મીનેડકેંડપરફલ્ગુન્યાં યદિ યાતિ વિધુંતુદઃ ।

શ્રાવણસ્યોત્તરાર્ધે તત્ત્વારુણે દૃશ્યતે શિશ્વી ॥ ૧૨ ॥”

“મીન રાશિમાં સૂર્ય રહ્યો હોય ત્યારે જો રાહુ ઉત્તરાષાઢગુની નક્ષત્રમાં હોય તો શ્રાવણ માસના વીજા પલ્લવાનીયામાં શતજિપક્ષ નક્ષત્રને વિષે કેતુ દેખાય છે—હ્રદય પામે છે. ૧૨.”

હ્રદકાપાત અને ચંદ્ર સૂર્યના પરિવેપથી હ્રપિત થયેલું નક્ષત્ર પણ ત્ર માસ સુધી શુભ કાર્યમાં વર્જવા યોગ્ય છે એમ કેટલાક આચાર્યો કહે છે.

વેધેનૈર્કાર્ગલોત્પાતપાતલત્તાજિધૈરપિ ।

દોષૈરુપગ્રહાયેશ્ચ નક્ષત્રં હુષ્ટમુત્સજેત્ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—વેધવને કરીને ઇટલે સાત અને પાંચ રેલાવાલા ચક્રે કરીને વતાવેલા વેધવને હ્રપિત થયેલું તથા એકાર્ગલ, ઉત્પાત, પાત અને લત્તા નામના દોષે કરીને હ્રપિત થયેલું, તથા ઉપગ્રહાદિકે કરીને દૂપિત થયેલું નક્ષત્ર શુભ કાર્યમાં તજવા યોગ્ય છે.

હ્રપાત ઇટલે જે દિવસે જૌમ વિગેરે ઉત્પાતો થયા હોય તે દિવસનું નક્ષત્ર હ્રપાતવને દૂપિત કહેવાય છે શ્લોકમાં અપિ શબ્દ હોવાથી ગ્રહ યુક્તાદિકવને હ્રપિત થયેલું નક્ષત્ર પણ તજવા યોગ્ય છે. આ સર્વે દોષોથી હ્રપિત થયેલાં નક્ષત્રો તે તે દોષથી મુક્ત થય પછી જ્યારે ચંદ્રવને જોગવાઈ જાય ત્યારે તે શુભ થાય છે એમ રહમાલાના જાણ્યમાં કહ્યું છે

હવે વેળા (સમય)ની શુદ્ધિ કહે છે —

અર્કેન્દ્રોર્જુકાંશકરાશિયુતૌ ક્રાન્તિસામ્યનામાડ્યમ્ ।

ચક્રદલે વ્યતિપાતઃ પાતશ્ચક્રે ચ વૈધૃતસ્ત્યાજ્યઃ ॥ ૧૪ ॥

अर्थ—सूर्य અને ચંદ્રના જુક્ત અંશ તથા રાશિને એકઠા કરવાથી ક્રાંતિસામ્ય નામનો દોષ થાય છે. તેમાં જો તે એકઠા કરેલા રાશિની સંખ્યા અર્ધચક્ર એટલે ઢની આવે તો તે ક્રાંતિસામ્યનું નામ વ્યતિપાત કહેવાય છે, અને જો ચક્ર એટલે વારની સંખ્યા આવે તો તેનું પાત તથા વૈધૃત એવું નામ કહેવાય છે. આ વન્ને પ્રકારનો ક્રાંતિ-સામ્ય દોષ શુદ્ધ કાર્યમાં તજવા યોગ્ય છે.

વિસ્તરાર્થ—સ્પષ્ટ કરેલા સૂર્ય અને ચંદ્રને અયનાંશો સહિત કરવા. પઠી તેમાં જુક્ત અંશ તથા રાશિ નાખવા. તેમાં જો રાશિના અંકને સ્થાને ઢની કે વારની સંખ્યા આવે તો ક્રાંતિસામ્યનો સંજવ છે એમ જાણવું. તે વેળા તજવા યોગ્ય છે. તે ક્રાંતિસામ્ય નામનો દોષ જો ઢની સંખ્યાવરે થયો હોય તો તેનું વ્યતિપાત એવું નામ કહેવાય છે, અને જો વારની સંખ્યાવરે થયો હોય તો તેનાં પાત અને વૈધૃત એવાં બે નામ કહેવાય છે. અહીં તાત્પર્ય એ છે કે—આ ક્રાંતિસામ્યની વેળા નિશ્ચયથી કહી શકાતી નથી, કારણ કે વર્ષે વર્ષે તે વેળા અનિયમિત વચ્ચે આવે છે. તેને માટે વિવાહવૃંદાવનને વિષે કહ્યું છે કે—

“ત્રિજાગશેષે ધ્રુવનાન્નિ ચૈન્દ્રત્ર્યંશે ગતે સમ્પ્રતિ સંજવોઽસ્ય ।”

“વિષ્કંજાદિક યોગો માંહેના ધ્રુવ નામના યોગનો ત્રીજો જાગ શેષ રહે ત્યારે અને ઍંડ્ર નામના યોગના ત્રણ જાગ વીતી જાય ત્યારે હાલના સમયમાં આ ક્રાંતિસામ્ય નામના દોષનો સંજવ છે.”

ત્યારપઠી કોઈએ આમ કહ્યું છે.—

“પૂર્વાર્ધે પુનરૈન્દ્રસ્ય પશ્ચિમાર્ધે ધ્રુવસ્ય ચ ।”

“ઍંડ્રના પહેલા અર્ધ જાગમાં અને ધ્રુવના પાઠલા અર્ધા જાગમાં આ ક્રાંતિસામ્યનો સંજવ છે.” હમણાં તો—

“બ્રહ્માણશ્ચરણે શેષે ધ્રુવસ્ય ચરણે ગતે ।

તત્સંજવ ઇત્યાદુર્જાઃ ॥

॥ ૧ ॥”

“બ્રહ્મા નામના યોગનો ચોથો જાગ શેષ રહે ત્યારે અને ધ્રુવ યોગનો એક પાદ (ચોથો જાગ) જાય ત્યારે તે ક્રાંતિસામ્યનો સંજવ છે એમ જ્યોતિષશાસ્ત્ર જાણનારાઈ કહે છે.”

આ બાવત શી રીતે નિશ્ચય કરવો ? તે માટે કહે છે કે— ‘તે વચ્ચતના સૂર્ય અને ચંદ્રને રાશિ, અંશ વિગેરે રૂપે સ્પષ્ટ કરીને તે વર્ષના અયનાંશોને તે (સ્પષ્ટ કરેલા સૂર્ય અને ચંદ્ર)માં નાખવા. પઠી તે વન્નેને એકઠા કરવા. તેમાં જો રાશિની સંખ્યા ઢ અથવા વાર આવે તો ક્રાંતિસામ્યનો સંજવ છે એમ જાણવું. તેમાં પણ આ પ્રમાણે વિશેષ જાણવું.—જો ઢની કે વારની સંખ્યા પૂરેપૂરી એટલે કે અંશ, કલા વિગેરેને સ્થાને શૂન્યજ

पत्नी आवशे ? तेने माटे उपर कहेली रीते दिवस अने घन्टी विगेरे काढवा. ग्रहो १, ग्रहोनी गतिने स्पष्ट करवानो विधि (रीत) आगळ कहेवामां आवशे.

आ क्रांतिसाम्यना संज्ञवतुं स्थान सूत्रकारे स्थूल प्रमाणथी कहुं ठे, तेथी अमे पण तेने अनुसरीने स्थूल प्रमाणनुंज विचरण कर्तुं ठे, परंतु कोझे सूक्ष्म दृष्टिथी जोवुं होय, जेमके क्रांतिसाम्यनो आरंज क्यारे थयो ? ते केटला वखत सुधी रहीने क्यारे ते पूर्ण थयुं ? क्रांतिसाम्य शब्दनुं सार्थक नाम शुं ? एटले के एतुं क्रांतिसाम्य एवुं नाम केम कहेवायुं ? ठ अने वारनी संख्यानी उत्पत्ति ठतां पण क्रांतिसाम्य थतुं नथी ए क्यारे अने शी रीते ? क्रांतिसाम्य ठतां पण ते क्यारे अने शी रीते दोपकारी न होय ? इत्यादि सूक्ष्म प्रमाणेने इत्थनारे करणकुतूहल, जास्करमिद्धांत विगेरे ग्रंथो जोवा

अहीं कोड शंका करे ठे के—तमे प्रथम एवुं कहुं के क्रांतिसाम्यनुं स्थान मासे मासे अने वर्षे वर्षे फरे ठे, तो तेने फरवाना स्थाननी कांइ पण सीमा ठे के नहीं ? आ शकानो जवाब आपतां कहे ठे के—हा, ठे ते आ प्रमाणे—

“गणोत्तरार्धावृत्तलादेः क्रान्तिसाम्यस्य संज्ञवः ।

सार्धपञ्चसु योगेषु तत्त्यहं परिवर्जयेत् ॥ १ ॥”

“गंरुना उत्तरार्धथी अने शुक्ल योगनी आदिथी आरंजीने साना पांच योग सुधी क्रांतिसाम्यनो संज्ञव ठे तेना त्रण दिवस वर्जवा योग्य ठे गंरु योगना उत्तरार्धथी आरंजीने (एटले गंरु योगना वे पाद गया पत्नी) साना पांच योग सुधी (एटले वज्र योग पूर्ण थाय त्यांसुधी) तथा शुक्ल योगने पहेलेथीज आरंजीने साना पांच योग सुधी (एटले प्रीति योगना वे पाद पूर्ण थाय त्यांसुधी) क्रांतिसाम्यनो संज्ञव ठे. आ सिवाय वीजा योगोमा तेनो सज्जवज नथी, एम संख्याय जाण्य विगेरेमा कहु ठे अर्थात् आ वे स्थाने साना पांच योगने विपेज क्रांतिसाम्य फर्या करे ठे, ए साना पांच योगने लहंघन करीने वीजा कोइ पण योगमां कोइ पण वखत क्रांतिसाम्य गयुं (थयुं) नथी तेम जशे (थशे) पण नहीं. आ क्रांतिसाम्य दोपना त्रण दिवस वर्जवाना कह्या ठे, एटले के हालना समयमां ब्रह्म योगनो अन्य पाद अने ध्रुव योगनो आद्य पाद ए वे स्थानथी पाठळ चालतुं (रहेलुं) क्रांतिसाम्य कदाचित् गयेले (पहेले) १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ ठे (थाय ठे) अने आगळ चालतुं (रहेलुं) क्रांतिसाम्य कदाचित् आगळने (पत्नीने) दिवसे जाय ठे, तेथी करीने क्रांतिसाम्यना संज्ञवना स्थानवाळो एक दिवस अने आगळ पाठळनो एक एक दिवस एम त्रण दिवस तजवाना ठे. अथवा वीजी रीते पण त्रण दिवस त्याग करवानुं आ प्रमाणे कहुं ठे—

“गत १ मेप्य २ धर्तमानं ३ सुख १ लक्ष्म्या २ शुभा ३ क्रमात् ।

क्रान्तिसाम्यं सृजेद्धानि त्र्यहं तेनात्र वर्ज्यताम् ॥ १ ॥”

“जे दिवसे क्रांतिसाम्य होय ते दिवसशी पहेलानो दिवस सुखनी हानि करे ठे, तेनी ठीनो दिवस लक्ष्मीनी हानि करे ठे, अने क्रांतिसाम्यनो दिवस आयुपनी हानि करे, माटे आ त्रण दिवसो वर्जवा योग्य ठे.”

केटलाक आचार्यो क्रांतिसाम्यवालो एकज दिवस वर्जवानुं कहे ठे, अने बीजा केटलाक तो ते दिवसे पण क्रांतिसाम्य अवानो समयज मात्र तजवानो कहे ठे. तेउं कहे ठे के—

“विषप्रदिग्धेन हतस्य पत्रिणा, मृगस्य मांसं सुखदं क्षताहते ।

यथा तथैव व्यतिपातयोगे, क्षणोऽत्र वर्ज्यो न तिष्ठिर्न वारः ॥ १ ॥”

“जेम विष लगावेला बाणशी हणायेलो मृगनुं क्षत (क्षतना स्थान) विनानुं बीजुं सर्व मांस सुखकारक ठे तेम व्यतिपात (क्रांतिसाम्य) योगने विषे पण ते योगनो समयज वर्जवा योग्य ठे, परंतु आखी तिथि के आखो वार वर्जवा योग्य नथी.”

क्रांतिसाम्यनी वेळानो निश्चित समय तथा ते क्रांतिसाम्य केटलो वखत रहे ठे तेनुं परिमाण करणकुतूहल विगेरे ग्रंथमां कहेला विधिने अनुसारे जाणवुं एम प्रथम कही गया ठीए. आ क्रांतिसाम्य मोटो दोष गणाय ठे. ते विषे लक्ष कहे ठे के—

“खड्गाहतोऽग्निना दग्धो नागदष्टोऽपि जीवति ।

क्रान्तिसाम्यकृतोऽवाहो म्रियते नात्र संशयः ॥ १ ॥”

“खड्गशी हणायेलो, अग्निशी बळेलो अने सर्पशी मसायेलो पुरुष कदाच जीवी शके ठे, परंतु क्रांतिसाम्यमां विवाहित अयेलो पुरुष मरीज जाय ठे, तेमां कांइ पण संशय नथी.”

आ विवाहना विषयमां तजवा योग्य अठार दोषोना संग्रहनो श्लोक आ प्रमाणे ठे.

“स्युर्वेधः १ पात २ लत्ते ३ ग्रहमलिनमुख ४ क्रूरवारा ५ ग्रहाणां,

जन्मर्ह ६ विष्टि ७ र्धप्रहरक ८ कुलिको ९ उपग्रह १० क्रान्त्य ११ वस्थाः १२ ।

कर्कोत्पातादि १३ घंटो १४ विगतबलशशी १५ दुष्टयोगार्गलाख्या १६,

गणमान्तो १७ दग्धरिक्ताप्रमुखतिथि १८ रथो नामतोऽष्टादशैते ॥ १ ॥”

“वेध १, पात २, लत्ता ३, ग्रहवने मलिन (दूषित) अयेलुं नक्षत्र ४, क्रूर वार ५, ग्रहोनुं जन्मनक्षत्र ६, विष्टि ७, अर्धप्रहर ८, कुलिक ९, उपग्रह १०, क्रांति ११, अवस्था १२, कर्क, उत्पात विगेरे १३, घंट १४, निर्वल चंद्र १५, दुष्ट योगो तथा अर्गल योग १६, गंमांत १७ तथा दग्ध अने रिक्ता विगेरे तिथि १८, आ नामना अठार दोषो जाणवा.” अहीं ग्रहवने मलिन अयेलुं नक्षत्र एटले क्रूरेण मुक्तमाक्रान्तं (विमर्श ५. श्लोक १५) ए श्लोकमां कहेला दोषशी दूषित अयेलुं अने वळी चंद्रना योगववावने हजु सुधी शुद्ध अयेलुं न होय एवुं नक्षत्र. क्रूर वारे करीने क्रूर होरा पण

અહીં જાણવી (દોષમાં ગણવી). ગ્રહોનુ જન્મનક્ષત્ર ઋષિચિતુત્તરે ૦ એ પૂર્વોક્ત શ્લોકમા તથા વિશાખાકૃત્તિકે ૦ એ પૂર્વોક્ત શ્લોકમાં કહેલું જાણવું અર્ધગ્રહર અને કુલિકન દોષ માટે સારંગ કહે છે કે—“યમાર્ધેન ઋષેઽધોષઃ કુલિકેન તનુદયઃ”—“અર્ધગ્રહરમાં કાર્ય કરવાથી શરીરનો શોષ થાય છે અને કુલિક યોગમાં કરવાથી શરીરનો દય (નાશ) થાય છે.” તથા—

“લગ્ન પદ્મચતુર્વર્ગ દૂષ્યતે કૂરહોરયા ।

અપિ પદ્મર્ગસંશુદ્ધ કુલિકેન વિહન્યતે ॥ ૧ ॥”

“લગ્ન પાંચ કે ચાર વર્ગે કરીને શુદ્ધ હોય તો તે કૂર હોરાએ કરીને દૂષણ પામે છે, અને ઠ વર્ગે કરીને શુદ્ધ હોય તોપણ તે કુલિકે કરીને હણાય છે—દૂષિત થાય છે” એમ રત્નમાલાના જ્ઞાપ્યમા કહ્યું છે

અહીં અર્ધગ્રહર અને કુલિક કહેવાએ કરીને કાલઘેલા, કંટક અને લપકુલિક પણ જાણવા, તેથી તે પણ શક્તિ પ્રમાણે ત્યાગ કરવા. લપગ્રહે કરીને હુદય રવિયોગો પણ અહીં જાણવા ક્રાંતિ કરીને સૂર્યસંક્રાંતિ તથા ક્રાંતિસામ્ય એ વચ્ચે સમજવા અવસ્થાએ કરીને ખંડની પ્રોપિત વિગેરે હુદય અવસ્થાઈ જાણવી. કર્ક, ઉત્પાત વિગેરે, અહીં આદિ શબ્દ છે માટે તિથિ અને નક્ષત્રને આશ્રીને તથા તિથિ અને વારને આશ્રી ઉત્પન્ન થતાં જે મૃત્યુ, કાળ, સંવર્તક અને વજ્રપાત વિગેરે યોગો કહેલા છે તે સર્વે અહીં જાણવા. ધંડ શબ્દે કરીને જામાએ કરીને સત્યજામાની જેમ યમધંડ યોગ જાણવો અહીં યમધંડને જે જૂદો પાનીને ગણાવ્યો છે તે તેનું અતિ હુદયપણું જણાવના માટે ગણાવ્યો છે. તે વિષે લગ્ન કહે છે કે—

“યમધંડે ગતે મૃત્યુઃ કુલોઽધેદઃ કરમ્બે ।

કર્તુમૃત્યુઃ પ્રતિષ્ઠાયા શિશુર્જાતો ન જીવતિ ॥ ૧ ॥”

“યમધંડ યોગમાં જો પ્રયાણ કર્યું હોય તો તે પ્રયાણ કરનારનું મરણ થાય છે, વિનાહ કર્યા હોય તો કુલનો નાશ થાય છે, પ્રતિષ્ઠા કરી હોય તો પ્રતિષ્ઠા કરનારનું મરણ થાય છે, અને જો ઘાલકનો જન્મ થયો હોય તો તે ઘાલક જીવતો નથી પડલે મરણ પામે છે”

નિર્ઘલ ખંડે કરીને ગોચરાદિકવચે વિરુદ્ધ (અશુભ) ખંડને પણ દૂષિત જાણવો, તથા કૃષ્ણપદ્મમાં વિરુદ્ધ તારા પણ દૂષિત જાણવી હુદય યોગો વિષ્કંજ વિગેરેમાના જાણવા અર્ગલ પડલે એકાર્ગલ, આ યોગ વિષ્કંજ વિગેરે યોગોમાના કુયોગોમાજ સંજયે છે, તેથી તેની સાથેજ જણ્યો છે ગંભીરે કરીને વિવાહવંદાવન વિગેરે ગ્રથોમાં કહેલો તિથ્યાદિકનો સંધિદોષ પણ જાણવો “દગ્ધરિકાપ્રમુલ” આ પદમા શબ્દ લખ્યો છે તેથી પદ્મચિહ્ન, કૂર તિથિ, અવમ તિથિ તથા પદ્મ તિથિ પણ તે વિષે સારંગ કહે છે કે—

“सूर्योदये यथा तारा विनश्यन्ति समन्ततः ।

यथाग्निरम्बुना लग्नं तथा वृद्धिदये तिथिः (अथेः) ॥ १ ॥”

“जेम सूर्यनो उदय आय त्यारे चोतरफथी ताराजं नाश पामे ठे, तथा जेम जळवमे करीने अग्नि उलवाइ जाय ठे तेम तिथिनी वृद्धि अथवा ह्य अवाथी लग्न विनाश पामे ठे.”

आ उपर कहेला अठार दोषो शुद्ध नक्षत्रना वळे करीने ठाया लग्न विगेरेमां ज्यारे प्रतिष्ठा के दीक्षा विगेरे कार्य करवामां आवे ठे त्यारे पण अवश्य वर्जवा योग्य ठे, तो पढी घटिका लग्नने विषे त्याग करवामां तो शुं कहेवुं ? अर्थात् अवश्य वर्जवाज जोइए. आ दोषोने मध्ये केटलाक दोषोनों जंगविधि पूर्वाचार्योए आ प्रमाणे कह्यो ठे.—

“लग्ने गुरुः सौम्ययुतेहितो वा, लग्नाधिपो लग्नगतस्तथा वा ।

कालाख्यहोरा च यदा शुक्ला स्याद्भवेदोषस्य तदा हि नङ्गः ॥ १ ॥”

“विवाह समये गुरु सौम्य ग्रहे युक्त होय, अथवा सौम्य ग्रहनी तेना पर दृष्टि पमती होय, अथवा लग्ननो स्वामी होय अथवा लग्नमां रहेलो होय, तथा ज्यारे कालहोरा शुक्ल (सारी) होय त्यारे नक्षत्रवेध नामना दोषनो जंग आय ठे, एटले के आ दोष लागतो नथी.” अहीं नक्षत्रवेधनोज जंग कह्यो ठे, तेथी नक्षत्रना पाद वेधरूप दोषनो जंग अतो नथी एम जाणवुं. वळी व्यवहारप्रकाशमां तो वेधने उलटो शुक्ल पण कह्यो ठे, ते आ रीते.—

“सौम्यैश्चरणान्तरितः शुक्लः शुक्लैः केन्द्रगैर्वेधः ।”

“पादोना आंतरामां रहेला सौम्य ग्रहोए करीने वेध शुक्ल ठे तथा शुक्ल (सौम्य) ग्रहो केन्द्रस्थानमां रह्या होय तो वेध शुक्ल ठे.”

॥ इति वेधदोषजंगः ॥ १ ॥

“एकार्गलोपग्रहपातलक्ष्मिजामित्रकर्तर्युदयादिदोषाः ।

लग्नेऽर्कचन्द्रेज्यवले विनश्यन्त्यर्कोदये यद्यदहो तमांसि ॥ १ ॥”

“एकार्गल, उपग्रह, पात, लक्ष्मि, जामित्र अने कर्तरीनो उदय ए विगेरे दोषो सूर्य, चंद्र अने गुरुए करीने बळवान् लग्न होय तो नाश पामे ठे. जेम सूर्यना उदये अंधकार नाश पामे ठे तेम.” आ प्रमाणे सप्तर्षिजं कहे ठे. तथा केटलाक आचार्यो कहे ठे के—

“अंगेषु वंगेषु वदन्ति पातं, सौराष्ट्रयाम्ये खचरस्य लक्ष्माम् ।

उपग्रहं मालवसैन्धवेषु, गणान्तयुक्तिं सकले पृथिव्याम् ॥ १ ॥”

“अंग तथा वंग देशमां पात दोष वर्जवानो कह्यो ठे, सौराष्ट्र देश तथा दक्षिण देशमां ग्रहनी लक्ष्मिने वर्जवानी कही ठे, मालव अने सिंध देशमां उपग्रहने वर्जवानो कह्यो ठे, तथा पृथ्वी पर सर्व स्थाने गंमांतने वर्जवानो कह्यो ठे.” वळी तो आ प्रमाणे कहे ठे.—

“લત્તાં વંગાલદેશે ચ પાતં કૌશલિકે ત્યજેત્ ।

ઉપગ્રહં ગૌરુદેશે વેધં સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૧ ॥”

“વંગાલ દેશમા લત્તાનો ત્યાગ કરવો, કૌશલ દેશમાં પાતનો ત્યાગ કરવો, ગૌરુ દેશમા ઉપગ્રહનો ત્યાગ કરવો, અને વેધનો સર્વ દેશમા ત્યાગ કરવો.”

॥ ઇતિ પાત ૨ લત્તો ૩ પગદે ૪ કાર્ગલાનાં ૫ જંગઃ ॥ ૫ ॥

“હોરાઃ કૂરાઃ સૌમ્યવર્ગાધિકે સ્યુર્લશે મોઘાઃ સૌમ્યવારે ચ રાત્ર્યામ્ ।

પાપારિષ્ટં નિષ્ફલં શક્તિજાજાં, સ્યાત્ પદ્મર્ગે લગ્નગે સદ્ગ્રહાણામ્ ॥ ૧ ॥”

“લગ્નમાં સૌમ્ય ગ્રહોનો વર્ગાધિક હોય તો તથા સૌમ્ય વારોમા અને રાત્રિમા કૂર હોરા નિષ્ફલ થાય છે. લગ્નમા સૌમ્ય ગ્રહોનો પદ્મ વર્ગ હોય તો પુણ્યમંતોને પાપી ગ્રહોનું અરિષ્ટ નિષ્ફલ થાય છે.

ત્રિવિક્રમ પણ કહે છે કે—

“કૂરસ્ય કાલહોરા ચ કૂરવારે દિવા ત્યજેત્ ।”

“કૂરની કાલહોરા કૂર વારને વિષે દિવસે તજવી,” ઇટલે કે જો દિનવાર કૂર હોય અને દિવસે કાર્ય કરવું હોય તો કૂર હોરા તજવી, પરંતુ જો સૌમ્ય (શુભ) કાલહોરા હોય તો તે કૂર વારના દોષનો નાશ કરે છે, માટે તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, અને જો વારજ સૌમ્ય હોય તો દિવસે અથવા રાત્રિય હોરા જોવાની કાઠ જરૂર નથી.

॥ ઇતિ સૂર્યેન્દ્રગ્રહણવર્જગ્રહમલિનોરુ ૧ કૂરવારહોરા ૨ દોષયોર્જંગઃ ॥ ૬ ॥

જન્મનક્ષત્રના દોષનો જંગ આગલ કહેવાતા કર્કાદિકના જંગની જેમજ જાણવો ૭ વિષ્ટિ દોષનો જંગ છે નહીં. જો કદાચ તેનો જંગ હોય તો “વિષ્ટિપુટ્ટે ધ્રુવં જય.” “વિષ્ટિના પુટ્ટમા કાર્ય કરવાથી નિશ્ચે જય થાય છે” ઇત્યાદિ જાણવું ૮ અવસ્થા દોષનો જંગ આગલ શિવચક્રવર્તે કહેવાતા નિર્વલ્લ ધંડના દોષના જંગની જેમ જાણવો. ૧૦

કર્ક, ઉત્પાત વિંગેરે દોષોનો જંગ આ રીતે છે —

“અયોગાસ્તિથિવારદ્વિજાતા ચેડમી પ્રકીર્તિતાઃ ।

લગ્ને ગ્રહવલોપેતે પ્રજવન્તિ ન તે ક્વચિત્ ॥ ૧ ॥

યત્ર લગ્નં વિના કર્મ ક્રિયતે શુભસંજ્ઞકમ્ ।

તત્રૈતેપા હિ યોગાના પ્રજાવાજ્ઞાયતે ફલમ્ ॥ ૨ ॥”

“તિથિ, વાર અને નક્ષત્રથી ઉત્પન્ન થયેલા જે કુયોગો કહેલા છે તે ગ્રહના વલે કરીને યુક્ત પણ લગ્નને વિષે કોઈ પણ વખત સમર્થ થતા નથી—બાધ કરી શકતા નથી, પરંતુ જ્યાં લગ્ન વિનાજ શુભ કાર્ય કરવામા આવે ત્યાંજ આ યોગો સમર્થ હોવાથી તેનું ફલ થાય છે” એમ વ્યવહારસારમા કહ્યું છે

॥ ઇતિ કર્કોત્પાતાદિદોષજંગઃ ॥ ૧૧ ॥

यमघंटनी दूषित घनीर्तु आ प्रमाणे जाणवी.—

“पनरस १ तेर २ फारस ३ एगा ४ सग ५ सत्त ६ अठ ७ घमिआर्तु ।

जमघंटस्स उ दुठा रविमाइसु सत्तवारेसु ॥ १ ॥”

“रविवारशी आरंजीने सात वारोने विषे यमघंटनी दुष्ट घनीर्तु आ प्रमाणे जाणवी—
रविवारे पंदर घनी, सोमवारे तेर घनी, मंगळवारे अठार घनी, बुधवारे एक घनी, गुरुवारे
सात घनी, शुक्रवारे सात घनी अने शनिवारे आठ घनी तजवा योग्य ठे.” आ प्रमाणे
श्रीहरिजज्ञ सूरिए कह्युं ठे. बीजा तो एम कहे ठे के—

“तिथि १५ रस ६ रुद्रा ११ म्बरगुण ३० सार्धहया ९॥ चर्तु ६० खगुण ३० मितघटिकाः ।

त्याज्या घंटे रव्यादिष्वाद्या उत्तरास्तु शनिबुधयोः ॥ १ ॥”

“रविवारे यमघंटनी पहेली पंदर घनीर्तु तजवी, सोमवारे पहेली ७ घनी तजवी,
मंगळवारे पहेली अगीयार घनी, बुधवारे ठेढी त्रीश घनी, गुरुवारे पहेली सामीसात
घनी, शुक्रवारे पहेली साठ घनी अने शनिवारे ठेढी त्रीश घनी तजवा योग्य ठे.”
वाकीनी घनीर्तु अदुष्ट एटले अशुच नथी.

॥ इति यमघंटदोषजंगः ॥ १२ ॥

निर्वळ चंझनो दोष “लग्ने गुरोर्वरस्य०” (विमर्श ५ श्लोक ५) ए श्लोकमां कहेला
पंदर प्रकार मांहेला कोइ पण प्रकारे करीने चंझनी अनुकूलता सर्वथा न आय तो
शिवचक्रना बळे करीने हणाय ठे, केमके शिवचक्र चंझादिकना प्रतिकूलपणाने हणें ठे
एम कह्युं ठे. १३. विष्कंज विगेरे योगोमां जे दुष्ट योगो ठे तेमनी दुष्ट घनीर्तुज अवश्य
तजवानी ठे, बीजी घनीर्तु तजवामां जेवी इह्या एम कह्युं ठे, माटे ते दोषनो जंग प्रगटज
ठे. १४. गंमांत तो लग्न, तिथि अने नक्षत्रना बीजा बीजा जागने आंतरे आय ठे, तेथी ते
दोषनो जंग नथी. तथा सर्वे तिथिर्तु, नक्षत्रो अने योगोनी संधिमां जे संधि नामनो
दोष कह्यो ठे तेनो जंग आ प्रमाणे ठे.—

“धिण्यस्यादावन्ते त्यजेच्चतस्रो घटीः करग्रहणे ।

यदि शुक्ले वे धिण्ये विवाहयोग्ये तदा श्रेष्ठे ॥ १ ॥”

“पाणिग्रहणमां नक्षत्रनी आदिनी तथा अंतनी चार घनीर्तु तजवी, तेमां जो ते
बन्ने नक्षत्रो विवाहने योग्य होय तो ते श्रेष्ठ ठे. (अर्थात् तेनी घनीर्तु तजवानी जरूर
नथी.)” एम व्यवहारप्रकाशमां कह्युं ठे. तथा—

“गुरुर्नृगुर्वा केन्ने वा त्रिकोणे वा यदा जवेत् ।

जसन्धिस्तिथिसन्धिश्च योगसन्धिर्न दोषदः ॥ १ ॥

येऽन्ये सन्धिकृता दोषास्ते सर्वे विलयं ययुः ।

इति प्रोक्तं तु गर्गेण वशिष्ठात्रिपराशरैः ॥ २ ॥”

“મેપાંશે સ્થાપિતો દેવો વહ્નિદાહજયાવહઃ ૧ ।

વૃષાશે ધિયતે કર્તા સ્થાપકથ્થ કૃતુત્રયે ૨ ।

મિથુનાશઃ શુજો નિત્યં જોગદઃ સર્વસિદ્ધિદઃ ૩ ॥ ૧ ॥ પદ્મપદી ॥”

“મેપાંશમાં દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવાથી અગ્નિના ઢાહરૂપ જય ઉત્પન્ન થાય છે ૧, વૃષાંશમાં સ્થાપના કરવાથી પ્રતિષ્ઠાના કર્તા ગુરુ તથા સ્થાપના કરનારનું ત્રણ કૃતુમા એટલે ૪ માસની અંદર મૃત્યુ થાય છે ૨, અને મિથુનાશ નિરંતર શુજ છે, જોગને આપનાર છે, અને સર્વ સિદ્ધિને કરનાર છે ૩”

“કુમારં તુ હન્તિ કર્કઃ કુલનાશ કૃતુત્રયે ।

વિનશ્યતિ તતો દેવઃ પઙ્ક્તિર્વર્દનં સંશયઃ ૪ ॥ ૨ ॥”

“પ્રતિષ્ઠામાં જો કર્કાશ લીધો હોય તો તે કુમારને (પ્રતિષ્ઠા કરનારના પુત્રને) હાં છે, અને ત્રણ કૃતુમા એટલે ૪ માસમા તેના કુલનો નાશ થાય છે ત્યારપછી ૪ વર્ષનું અંદર દેવ (પ્રતિમા)નો પણ નાશ થાય છે, તેમાં સંશય નથી.”

“સિંહાંશે શોકસંતાપઃ કર્તૃસ્થાપકશિદ્ધિપનામ્ ।

સંજાયતે પુનઃ ख्याता लोकेऽर्चा सर्वदैव हि ५ ॥ ૩ ॥”

“સિંહાંશમાં સ્થાપના કરવાથી પ્રતિષ્ઠાકારક ગુરુ, સ્થાપના કરનાર અને શિદ્ધી (કારીગર)ને શોક સતાપ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ તે પ્રતિમા સર્વદા લોકમા પ્રસિદ્ધિને પામે છે—પૂજાય છે.”

“જોગઃ સદૈવ કન્યાશે દેવદેવસ્ય જાયતે ।

ધનધાન્યયુતઃ કર્તા મોદતે સુચિરં જીવિ ૬ ॥ ૪ ॥”

“કન્યાશમા પ્રતિષ્ઠા કરવાથી સર્વદા દેવાધિદેવને જોગ (પૂજા) પ્રાપ્ત થાય છે, અને પ્રતિષ્ઠા કરનાર ધન ધાન્યથી યુક્ત થઈને ચિર કાલ સુધી પૃથ્વી પર આનંદ પામે છે”

“ઉચ્ચાટનં જવેત્ કર્તુર્વધશ્ચૈવ સદા જવેત્ ।

સ્થાપકસ્ય જવેન્મૃત્યુસ્તુલાશે વત્સરત્રયે ૭ ॥ ૫ ॥”

“તુલાંશમાં પ્રતિષ્ઠા કરવાથી પ્રતિષ્ઠાકારક ગુરુનું ઉચ્ચાટન (નાશ) થાય છે, અને નિરંતર તેનો વંધ થાય છે, તથા ૭ વર્ષની અંદર પ્રતિષ્ઠા કરનારનું મરણ થાય છે.”

“વૃશ્ચિકે ચ મહાકોપ રાજપીઠાસમુદ્ભવમ્ ।

અગ્નિદાહં મહાઘોરં દિનત્રયે ત્રિનિર્દિશેત્ ૮ ॥ ૬ ॥”

“वृश्चिकांशमां प्रतिष्ठा करी होय तो त्रण दिवसमां राजपीनाथी उत्पन्न अयेलो महाकोप तथा महा जयंकर अग्निनो दाह आय एम कहेवुं.”

“धन्वांशो धनवृद्धिः स्यात् सज्जोगं च सदा सुरैः ।

प्रतिष्ठापककर्तारौ नन्दतः सुचिरं जुवि ए ॥ ७ ॥”

“धनांशमां प्रतिष्ठा करवाथी धननी वृद्धि आय ठे, अने निरंतर देवो पासेथी सारा जोग प्राप्त आय ठे, तथा प्रतिष्ठा करनार अने आचार्य चिर काल सुधी पृथ्वी पर आनंद पामे ठे.”

“मकरांशो जवेन्मृत्युः कर्तृस्थापकशिष्टिपनाम् ।

वज्राह्वस्त्राद्या विनाशस्त्रिजिरब्दैर्न संशयः १० ॥ ८ ॥”

“मकरांशमां प्रतिष्ठा करी होय तो प्रतिष्ठापक आचार्य, प्रतिष्ठा करावनार तथा शिष्टीनुं मृत्यु आय ठे, तथा त्रण वर्षनी अंदर वज्रथी के शस्त्रथी तेनो (विंनो) नाश आय ठे, तेमां कांइ पण संशय नथी.”

“घटांशो जिघत्ते देवो जलपातेन वत्सरात् ।

जलोदरेण कर्ता च त्रिजिरब्दैर्विनश्यति ११ ॥ ९ ॥”

“कुंजांशमां प्रतिष्ठा करी होय तो एक वर्षनी अंदर जलना पनुवाथी देव (प्रतिमा) जेदाय ठे—नाश पामे ठे, अने प्रतिष्ठा करनार त्रण वर्षमां जलोदरना व्याधिथी नाश पामे ठे.”

“मीनांशो त्वर्च्यते देवो वासवाद्यैः सुरासुरैः ।

मनुष्यैश्च सदा पूज्यो विना कारापकेन तु १२ ॥ १० ॥”

“मीनांशमां प्रतिष्ठा करवाथी ते देव (प्रतिमा) इन्द्र विगेरे सुर असुरोए पूजाय ठे, तथा करावनार विना बीजा सर्व मनुष्योए पण सदा पूजाय ठे, अर्थात् करावनार मरण पामे ठे.”

रत्नमाळामां तो मंगलने वर्जिने बीजा सर्वे ग्रहोना ठ वगो प्रतिष्ठामां शुभ कह्या ठे. .

हवे दीक्षाने विषे लग्नांशो कहे ठे.—

व्रताय राशयो श्र्यङ्गाः स्थिराश्चापि वृषं विना ।

मकरश्च प्रशस्याः स्युर्लग्नान्शादिषु नेतरे ॥ ११ ॥

अर्थ—दीक्षाने विषे, लग्नमां तथा नवमांशमां विस्वज्ञाव राशिउं, वृष विनानी स्थिर राशिउं अने मकर राशि, एटली राशिउं शुभ ठे. ते सिवायनी बीजी राशि शुभ नथी.

अर्थात् मिथुन, सिंह, कन्या, वृश्चिक, धन, मकर, कुंज अने मीन, ए आठ राशिउं शुभ ठे, बीजी मेप, वृष, कर्क अने तुला ए चार राशिउं लग्नमां, नवांशोमां अने “आदि” शब्द कह्यो ठे माटे द्वादशांशमां पण त्याग करवा लायक ठे. ते विषे कहुं

“નૃગોરુદય ૧ વારાં ૨ શ ૩ જવને ૪ દુષ્ણ ૫ પદ્મકે ।

ચન્દ્રાંશો ૧ દય ૨ વારે ચ ૩ દર્શને ચ ૪ ન દીક્ષયેત્ ॥ ૧ ॥”

“શુક્રનો ઉદય એટલે શુક લગ્નમાં રહ્યો હોય ૧, શુક્રવાર ૨, લગ્નમાં શુક્રનો ૩, શુક્રનું જવન વૃષ અને તુલા ૪, તથા શુક્રનું ઈક્ષણ એટલે સંપૂર્ણ દૃષ્ટિવર્તે શુક લગ્ન કે સાતમા સ્થાનને જોતો હોય ૫, આ પાંચ વચ્ચે દીક્ષા દેવી નહીં. તથા ચંદ્રનો અંશ ચંદ્રનો નવાંશો ૧, ચંદ્રનો ઉદય એટલે ચંદ્ર લગ્નમાં રહ્યો હોય ૨, ચંદ્રનો વાર-સોમવ ૩, તથા ચંદ્રનું દર્શન ૪, આ ચાર વચ્ચે દીક્ષા લગ્ન દેવું નહીં” એ પ્રમાણે વર્ગની શુદ્ધિ જાણવી. તથા—

“જીવમન્દુબુધાર્કાણાં પદ્મર્ગો વારદર્શને ।

શુજાવહાનિ દીક્ષાયાં ન શોષાણાં કદાચન ॥ ૧ ॥”

“ગુરુ, શનિ, બુધ અને સૂર્યનો પડ્વર્ગ, વાર અને દર્શન એટલે દૃષ્ટિ, એટલાં દીક્ષા વિષે શુજ છે, અને વીજા (ચંદ્ર, મંગલ અને શુક્ર)ના પડ્વર્ગાદિક કદાપિ શુજ નથી.” બહુ પ્રકાશમાં તો વૃષાશ શુક્રવારે હોય તોપણ તે વર્ગોત્તમ હોવાથી શુજ કહ્યો છે કહ્યું છે કે

“મેસવિસાણં મુત્તૂણ સેસરાસીણ પંચમે અંસે ।

ન ય દિક્ષિક્કા જર્ઠ સો વિણસઢ તહ તહ પર્તગાર્ઠ ॥ ૧ ॥”

“મેષ અને વૃષના પાંચમા અંશ વિના વીજી રાશિર્ઠના પાંચમા અંશમાં દીક્ષા દેવી નહીં, કારણ કે તે તથા તથા પ્રયોગથી નાશ પામે.”

હવે વિવાહમાં લગ્ન અને અંશ વિગેરે કહે છે.—

વિવાહે નાગ્રહઃ કોઽપિ લગ્નાનામિહ કેવલમ્ ।

નવાંશા ધનુરાધ્યાર્ધયુગ્મકન્યાતુલાઃ શુજાઃ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—વિવાહને વિષે લગ્નનો કાફ પણ આગ્રહ નથી અહીં તો કેવલ ધનનો પૂર્વાર્ધ, મિથુન, કન્યા અને તુલા એટલી રાશિના નવાંશોજ શુજ છે

આગ્રહ એટલે અમુક લગ્નો ગ્રહણ કરવાં અને અમુક લગ્નો ત્યાગ કરવાં નો નિયમ તે * આગ્રહ કહેવાય છે જેમ પ્રતિષ્ઠા અને દીક્ષામાં લગ્ન સંબંધી નિયમ છે તેમ વિવાહમાં સ્વાસ નિયમ નથી કેવલ આ વિવાહના વિષયમાં ગમે તે લગ્ન હો, પરંતુ નવાંશો તો ઉપર કહેલાજ મનુષ્ય જાતિ હોવાથી ગ્રહણ કરવા વીજા ગ્રહણ કરવા નહીં રક્ષમાલાજાપ્યમા કહ્યું છે કે—“મનુષ્યાશેન્યોઽન્યત્રાસતી દરિજા ચ સ્યાત્” “મનુષ્ય જાતિના અશોચી અન્ય અશોમા વિવાહ કરવાથી તે સ્ત્રી અસતી અને દરિજા થાય છે” ઘડી કેટલાક કહે છે કે—“ધનુષિ પરાજવયુકા” “ધનાશ લગ્ન કરવાથી

परणेली स्त्री पराजने करीने युक्त आय ठे,” परंतु ग्रंथकारना मतमां तो धननो उत्तरार्धज विरुद्ध ठे, अने पूर्वार्ध तो मनुष्य जाति ठे, तेथी शुभ ठे. वळी रत्नमाळामां तो लग्ननो पण नियम आ प्रमाणे कह्यो ठे.—

“कन्या नृयुग्मं च वणिग्विलग्ने, स्थितो विवाहः शुभमादधाति ।”

“जो लग्नमां कन्या, मिथुन के तुला राशि रही होय तो तेमां करलो विवाह शुभकारक ठे.” आ लग्नोमां पण नवांशानो नियम उपर कहा प्रमाणेज जाणवो. ते विषे जास्कर कहे ठे के—

“निन्देऽपि लग्ने विपदांश इष्टः, कन्यादिलग्नेष्वपि नान्यजागः ।”

“लग्न निंद (अशुभ) होय तोपण मनुष्यना नवांशाज इष्ट ठे, अने कन्यादिक शुभ लग्नोमां पण बीजो (मनुष्य सिवायनो) अंश इष्ट नथी.” वळी व्यवहारप्रकाशमां तो आ प्रमाणे कहे ठे.—

“धन्वांशो न बुधास्ते जौमास्ते नो तुलांशकः कार्यः ।

न तुलांशश्चरलग्ने देयस्तुलमकरसंस्थेन्दौ ॥ १ ॥”

“बुधनो अस्त होय तो धननो नवांशो लेवो नहीं, मंगळनो अस्त होय त्यारे तुलनो अंश देवो नहीं, अने तुल तथा मकरनो चंद्र होय त्यारे चर लग्नमांतुलनो अंश देवो नहीं.”

हवे सर्व (त्रणे) प्रकारनां लग्नने विषे साधारण नियम कहे ठे.—

त्रिष्वपि क्रूरमध्यस्थौ शुक्रक्रूराश्रितद्युनौ ।

नेष्टौ लग्नविधू केन्द्रस्थितसौम्यौ तु तौ मतौ ॥ २३ ॥

अर्थ—त्रणे (प्रतिष्ठा, दीक्षा अने विवाह) ने विषे वे क्रूर ग्रहनी मध्यमां (वच्चे) जो लग्न के चंद्र रहेलो होय तो ते इष्ट (शुभ) नथी. तथा लग्न के चंद्रथी सातमुं स्थान शुक्र के क्रूर ग्रहे आश्रित कर्तुं होय तो ते पण इष्ट नथी, परंतु जो लग्न के चंद्रथी केन्द्रनां चारे स्थानमां सौम्य ग्रहो रह्या होय तो ते (लग्न अने चंद्र) इष्ट ठे.

त्रणेने विषे एटले प्रतिष्ठा, दीक्षा अने विवाहने विषे वे क्रूर ग्रहनी मध्यमां रहेला जो लग्न के चंद्र होय एटले के लग्ननी वन्ने बाजुए एटले बीजा अने बारमा स्थानने विषे क्रूर ग्रहो होय, अने तेज रीते चंद्रनी पण वन्ने बाजुए क्रूर ग्रहो होय तो आ वन्ने प्रकारे क्रूर कर्तरी कहेवाय ठे. आ प्रत्येक क्रूर कर्तरी त्रण त्रण प्रकारनी ठे—अति दुष्टा १, दुष्टा २ अने अदृष्ट दुष्टा ३. तेमां जो धन एटले बीजा स्थानमां रहेलो क्रूर ग्रह वकी होय, अने व्यय (बारमा) स्थानमां रहेलो क्रूर ग्रह मध्यम गतिवाळो तो

मूळ श्लोकमां जे शुक्रकूर० कहुं ते तेनो अपवाद मूळ श्लोकमांज केन्द्रस्थित० विगेरे पदोथी कहे ठे.—लग्नथी अने चंद्रथी जो चारे केन्द्रस्थानमां सौम्य ग्रहो हं तो शुक्र के कूर ग्रहे आश्रय करेला सातमा स्थानवाळा लग्न अने चंद्र शुभ मानेला एटले के कोइक वखत आदर करवा लायक पण ठे. वळी सारंग तो चंद्रथी के स्थानमा रहेला कूर ग्रहनो दोष आ प्रमाणे कहे ठे.—

“लग्ना १ म्बु २ सप्त ३ व्योम ४ स्यो जवेत्कूरग्रहो विधोः ।

आपीना १ चैव संपीना २ नृग्वाद्या ३ वर्तिताः ४ क्रमात् ॥ १ ॥

आत्मनो १ बन्धुवर्गस्य २ जायायाः ३ कर्मणः ४ क्रमात् ।

विनाशो जायते नूनं तदेलाकार्यकारिणः ॥ २ ॥”

“चंद्रथी पहेले १, चोथे २, सातमे ३ अने दशमे ४ स्थाने जो कूर ग्रह रह्यो हं तो ते अनुक्रमे आपीना १, संपीना २, नृग्वादिक ३ अने वर्तिता ४ एवे नामे कहेव ठे. ते वेळाए कार्य करवाथी अनुक्रमे पोतानो १, बंधुवर्गनो २, स्त्रीनो ३ अ कर्मनो ४ नाश आय ठे.” एटले के चंद्रथी पहेले स्थाने कूर ग्रह होय तो ते आपी कहेवाय ठे, अने तेनुं फळ आत्मानो नाश ठे विगेरे

अहीं कोइने शंका आय के—आ स्थळे लग्न अने चंद्रना गुण तथा दोष सरळ केम कहा १ आ शंकानो जवाब ए ठे जे—

“लग्नवलाहारीर चन्द्रवलान्मानसं ग्रहाः सर्वे ।

दधुर्जावाश्रयजं शुभमशुभं वा फलं नियमात् ॥ १ ॥”

“सर्वे ग्रहो लग्ना वळथी शरीर संबंधी अने चंद्रना वळथी मन संबंधी जायना आश्रयथी उत्पन्न यत्तु शुभ अथवा अशुभ फळ अवश्य आपे ठे” एम व्यग्रहार-प्रकाशमां कहुं ठे.

हवे चंद्रथी सातमा स्थानमा रहेला कूर ग्रहथी उत्पन्न यत्ता जामिन्न नामना दोषनो जग कहे ठे

गुरुर्बुधश्च शीतांशुसप्तमकूरदोषहृत् ।

पुष्टयेन्तु दशा पश्यन् लग्न १ खा १० म्बु ४ त्रिकोण ए-ए गः ॥ २४ ॥

अर्थ—लग्ना, दशमा स्थानमा, चोथा स्थानमां के त्रिकोण (ए-ए)मां रहेलो अथवा बुध जो पुष्ट दृष्टि करीने चंद्रने जोतो होय तो ते चंद्रथी सातमा रहेला कूर ग्रहथी उत्पन्न यत्ता दोषने हरण करे ठे अहीं पुष्ट दृष्टि करीने संपूर्ण दृष्टि अथवा त्रिपाद दृष्टि करीने एम जाणवु.

हवे दीक्षासमये चंद्रनी साथे रहेला बीजा ग्रहोनो फळ कहे ठे —

દીક્ષાયાં કુરુતે ચન્દ્રઃ ક્રમાઙ્ગોમાદિજિર્યુતઃ ।

કલિં ૧ જિયં ૨ મૃતિં ૩ નૈઃસ્વયં ૪ વિપદં ૫ જૂમિભૃગ્નયમ્ ૬ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—દીક્ષાસમયે જો ચંદ્ર મંગલની સાથે રહ્યો હોય તો તે કલેશને કરે છે, બુધની સાથે રહ્યો હોય તો જયને કરે છે, ગુરુની સાથે રહ્યો હોય તો મૃત્યુને કરે છે, શુક્રની સાથે હોય તો નિર્ધનપણું કરે છે, શનિની સાથે હોય તો વિપત્તિને કરે છે, અને સૂર્યની સાથે રહ્યો હોય તો તે રાજજય ઉત્પન્ન કરે છે.

મંગલથી આરંજીને સૂર્ય સુધી અનુક્રમે કલેશ વિગેરે ઉપર કહેલાં ફલો જાણવાં. વિશેષ એ છે જે “નીચેઽસ્તં વાષ્ઠે” (વિમર્ષ ૧, શ્લોક ૩) એ ટેકાણે ગ્રહોના અસ્તમયના વિષયમાં જે કાલાંશો કહેલા છે તેમના અર્ધ જાગમાં જો ગ્રહોનો યોગ હોય તો તે યોગ દૂષિત છે, અને જો તે ગ્રહો તે કાલના અર્ધ વિજાગને પામ્યા ન હોય અથવા તેને ઝલ્લંઘન કરી ગયા હોય તો કહેલા દોષો ઉત્પન્ન થાય જરા, પરંતુ તે દોષો પાછા નિવૃત્તિ પણ પામે છે. તે વિષે શૌનક કહે છે કે—

“યોગા યથોક્તફલદાઃ કાલાર્ધવિજાગસંશ્રિતાનાં તુ ।

અપ્રાપ્તાતીતાનામિદ્ધામાત્રં ફલં તેષામ્ ॥ ૧ ॥”

“કાલના અર્ધ વિજાગને આશ્રય કરેલા (પામેલા) ગ્રહોના યોગો કહ્યા પ્રમાણે ફલને આપનારા હોય છે, પરંતુ તે અર્ધ વિજાગને પામ્યા ન હોય અથવા તેને ઝલ્લંઘન કરી ગયા હોય તો તે યોગોનું ફલ ઇદ્ધામાત્રજ છે.”

હવે વિવાહ અને દીક્ષા એ વસ્ત્રોનો સાધારણ નિયમ કહે છે.—

વિવાહદીક્ષયોર્લગ્ને યૂનેન્દૂ ગ્રહવર્જિતૌ ।

શુજૌ કેચિત્તુ જીવજયુક્તમિન્દુ શુજં વિદુઃ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—વિવાહ તથા દીક્ષાના લગ્નમાં સાતમું સ્થાન તથા ચંદ્ર એ વસ્ત્રો સ્થાન ગ્રહે કરીને રહિત હોય તો તે શુજ છે. કેટલાક તો ગુરુ અને બુધે કરીને યુક્ત એવો ચંદ્ર હોય તો તેને શુજ કહે છે.

સાતમું સ્થાન ગ્રહે કરીને રહિત હોય તો તે શુજ છે. તેને માટે સપ્તર્ષિ કહે છે કે—

“વૈધવ્યં ૧ સાપત્ન્યં ૨ વન્ધ્યાત્વં ૩ નિષ્પ્રજત્વં ૪ દૌર્જાગ્યમ્ ૫ ।

વેશ્યાત્વં ૬ ગર્જચ્યુતિ ૭ રક્ષાયા લગ્નતોઽસ્તગાઃ કુર્યુઃ ॥ ૧ ॥”

“લગ્નથી સાતમે સ્થાને સૂર્ય રહેલો હોય તો તે વિવાહિત થયેલી કન્યાને વિધવાપણું કરે છે, ચંદ્ર રહ્યો હોય તો સપત્ની (શોક્ય)ને કરે છે, મંગલ રહ્યો હોય તો વંધ્યાપણું કરે છે, બુધ રહ્યો હોય તો પ્રજારહિતપણું (વંધ્યાપણું) કરે છે, ગુરુ રહ્યો હોય તો દુર્જાગ્યપણું કરે છે, શુક્ર રહ્યો હોય તો વેશ્યાપણું કરે છે, અને શનિ રહ્યો હોય તો ગર્જપાત કરે છે.”

ચંદ્ર પણ એકલોજ રહ્યો હોય તો તે શુક્ર છે. કેટલાએક બુધ અને ગુરુ સહિત ચંદ્રને શુક્ર કહે છે, કારણ કે તેણે બુધ અને ગુરુ સિપાયના વીજા ગ્રહોની સાથ રહેલા ચંદ્રનું ફળ આ પ્રમાણે કહે છે.—

“રવિણા ૧ સણિ ૨ જોમેહિં ૩ સુક ૪ કેઠહિં ૫ રાહુણા ૬ ।

એગરાસિગે ચંદે જુહોમો પવુચ્છ ॥ ૧ ॥

દરિદ્રા ૧ સમણી ૨ ચેવ મરણં ૩ સમવત્તિઆ ૪ ।

કવાલિણી આ ૫ હુસીલા ૬ કમા નારી વિવાહિઆ ॥ ૨ ॥”

“ચંદ્ર જે રાશિમાં (સ્થાનમાં) રહ્યો હોય તેજ રાશિમાં જો રવિ ૧, શનિ ૨, મંગ ૩, શુક્ર ૪, કેતુ ૫ કે રાહુ ૬ રહ્યો હોય તો તે યુતિ દોષ કહેવાય છે તે યુતિ દોષ વિવાહિત થયેલી નારી અનુક્રમે આ પ્રમાણે ફળ પામે છે.—રવિની યુતિ હોય તો તે ૧ દરિદ્ર થાય છે ૧, શનિની યુતિ હોય તો તે સાધ્વી થડ જાય છે ૨, મંગલની યુતિ હોય તો તે મરણ પામે છે ૩, શુક્રની યુતિ હોય તો તે સપત્નીવાલી થાય છે ૪, કેતુની યુતિ હોય તો તે કાપાલિની (પરિવ્રાજિકા) થાય છે ૫, અને રાહુની યુતિ હોય તો કુશીલવાલી (કુલટા) થાય છે ૬.”

શુક્ર અને ચંદ્રની યુતિ વિવાહને વિષે સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે એમ વ્યવહાર સારમાં કહ્યું છે, પણ સત્યસૂરિ તો આ પ્રમાણે કહે છે —

“અન્યદેહંડન્યગ્રહે વા કુજબુધગુરુશુકશૌરિજિઃ સાર્ધમ્ ।

ન જવતિ દોષાય શશી પ્રદક્ષિણં વાતિ યદિ ચૈવામ્ ॥ ૧ ॥”

“અન્ય નક્ષત્રમાં કે અન્ય સ્થાનમાં મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર કે શનિની સાથે ચંદ્ર રહ્યો હોય, અને વલી જો તે ચંદ્ર તે મંગલાદિકની દક્ષિણ (જમણી) વાજુએ ચાલ હોય તો તે ચંદ્ર દોષને માટે નથી ” ।

વિશેષમા દૈવજ્ઞવલ્લભ કહે છે કે—“હ્યાયૈઃ કૂરૈર્યુતે ચન્દ્રે વ્યસુઃ પ્રવ્રજિતઃ શુજૈઃ ।
“વે અથવા તેથી અધિક કૂર ગ્રહોએ કરીને અથવા સૌમ્ય ગ્રહોએ કરીને યુક્ત પદ ચંદ્ર હોય ત્યારે જો દીક્ષા લીધી હોય તો તે મરણ પામે છે.”

ઉપર ત્રેવીશમા શ્લોકમાં લગ્નથી કે ચંદ્રથી સાતમા સ્થાનમાં શુક્ર કે કૂર ગ્રહ હોય તો તેને જામિત્ર દોષ કહ્યો છે, તે દોષનો મતાંતરે કરીને અપવાદ (જંગ) કહે છે

પચ્ચપચ્ચાશમેવાંશં જામિત્રં પરમં પરે ।

અંશાહુજ્જન્તિ લગ્નેન્દ્રોર્ગર્હિતગ્રહદૂપિતમ્ ॥ ૨૭ ॥

જેવાક આચાર્યો કહે છે કે લગ્ન અને ચંદ્રનો જે અંશ કાર્ય વચ્ચે

कार कर्णो होय ते अंशथी पंचावनमोज अंश निंदित (शुक्र के क्रूर) ग्रहे करीने दूषित होय तो ते परम जामित्र नामनो दोष ठे, माटे तेनो त्याग करवो.

लग्न अने चंद्रना अधिकार करेला अंशथी पंचावनमोज अंश निंदित ग्रहे करीने उक्त होय तो ते निंदित ग्रहनाज कारणथी परम जामित्र नामनो दोष आय ठे, माटे स नेज केटलाक आचार्यो तजे ठे—तजवानुं कहे ठे. जावार्थ ए ठे जे—जेटलामो स वांशो लग्नने विषे अधिकार (स्वीकार) कर्णो होय तेटलामोज सातमा स्थाननी राशिमां रहेलो नवांशो पंचावनमो होय ठे. तेज रीते चंद्र पण जे राशिमां जेटलामा वांशामां होय ते राशिथी सातमी राशिनो तेटलामो नवांशो चंद्रना नवांशाथी विचावनमो होय ठे, तेथी लग्नना अंशथी अथवा चंद्रना अंशथी पंचावनमा नवांशामां वि क्रूर ग्रह के शुक्र होय तो ते परम जामित्र नामनो दोष आय ठे. जेम मेष राशिना रहेला अंशमां लग्न अथवा चंद्र होय अने तुलाना पहेला अंशमां क्रूर ग्रह के शुक्र होय, अथवा मेषना बीजा अंशमां लग्न के चंद्र होय अने तुलाना पण बीजा अंशमां क्रूर ग्रह के शुक्र होय, अथवा एज रीते त्रीजा, चोथा विगेरे अंशोमां ते ते प्रमाणे होय तो ते अवश्य तजवा योग्य ठे. कहुं ठे के—

“लग्नेन्दुसंयुतादंशात् पञ्चपञ्चाशदंशके ।

ग्रहोऽन्यो यद्यसौ दोषो न गुणैरपि हन्यते ॥ १ ॥”

“लग्न के चंद्रना अधिकार करेला अंशथी पंचावनमा अंशने विषे जो कोइ ग्रह आवतो होय, अने जो ते दोषरूप अतो होय तो ते दोष बीजा गुणोए करीने पण हणातो नथी” एम दैवज्ञवद्वज्रमां कहुं ठे, परंतु जो पंचावनमा अंशथी न्यून अथवा अधिक अंशे शुक्र के क्रूर ग्रह होय तो ते जामित्र नामनोज दोष कहेवाय ठे, पण ते परम जामित्र अतो नथी. जेमके मेष राशिना त्रीजा अंशमां लग्न के चंद्र होय, अने तुलाना पहेला के बीजा अंशमां शुक्र के क्रूर ग्रह होय त्यारे ते त्रेपनमो के चोपनमो अंश अयो, अने ज्यारे मेषना पहेला अंशमां लग्न के चंद्र होय, अने तुलाना बीजा, त्रीजा के चोथा अंशमां क्रूर ग्रह के शुक्र होय त्यारे ते मेषना पहेला अंशथी षप्पनमो, सत्तावनमो के अष्टावनमो अंश अयो. विगेरे स्थळे केवळ जामित्र दोष आय ठे, अने आ दोष अत्यंत दुष्ट नथी एवो तेनो मत ठे. आ मत घणाने पण संमत ठे.

हवे प्रतिष्ठाने आश्रीने ग्रहोनी युति अने दृष्टिनुं फळ कहे ठे—

स्थापने स्युर्विधौ युक्ते दृष्टे चाऽऽरादिभिः क्रमात् ।

अग्निनी १ रुद्रि २ सिद्धार्चा ३ श्री ४ पञ्चत्वा ५ भिन्नीतयः ६ ॥ २७ ॥

अर्थ—प्रतिष्ठाने विषे जो चंद्र मंगले करीने युक्त अथवा दृष्ट (जोयेलो) होय तो अग्निनो जय थाय १, बुधे करीने युक्त के दृष्ट होय तो समृद्धि प्राप्त थाय २, गुरुए करीने युक्त के दृष्ट होय तो सिद्धार्चा एटले प्रतिमा अधिष्ठायक देव सहित (प्रजाप-वाली) थाय ३, शुके करीने युक्त के दृष्ट होय तो लक्ष्मी प्राप्त थाय ४, शनिए करीने युक्त के दृष्ट होय तो मृत्यु थाय ५, अने रविए करीने युक्त के दृष्ट होय तो अग्निनो जय थाय ६. वळी “गुरुणा सर्वपूजिता—” “चंद्र जो गुरुए करीने युक्त के दृष्ट होय तो ते प्रतिमा सर्वने पूजवा लायक थाय ठे” एम दैवज्ञापनमां कहुं ठे आ भ्लोकमां सामान्यथी दृष्टि शब्द कह्यो ठे, तोपण पुष्ट एटले संपूर्ण अथवा त्रिपाद दृष्टि जाणवी. हवे सर्व शुभ कार्यनां लग्नोमा साधारण रीते तजवा योग्य समय ठ भ्लोके करीने कहे—

जन्मराशिं जनेर्लभं ताज्यामन्त्यं तथाऽष्टमम् ।

लग्नलग्नांशयोश्चेशौ लग्नात् पष्ठाष्टमौ त्यजेत् ॥ १९ ॥

अर्थ—जन्मनी राशिने, जन्मना लग्नने, ते वज्रेथी वारमा तथा आठमा (लग्न, १ तथा लग्न अने लग्नांशना स्वामीं जो लग्नथी ठे के आठमे होय तो तेने तजवा

जन्मनी राशिने तजवी एटले जन्मनी जे राशि होय ते राशि लग्नकुंठळीमां चुवनमां आववी न जोइए, अने ते जन्मराशि दीक्षामां शिष्यनी, प्रतिष्ठामा स्थापक अने शिष्ट ए वज्रेनी तथा विवाहमा वर अने कन्या ए वज्रेनी तजवानी ठे. ए प्रमाणे आगळ पण सर्वत्र जाणवुं जन्मनुं लग्न अहीं वर्जवानुं कहुं ठे, परंतु नारचंद्रमा ते वर्ज्यु नथी. जन्मराशि अने जन्मलग्नथी वारमा तथा आठमा लग्नने अहीं वर्जवानां कह्या ठे ते प्रमाणे कोइए चोथाने पण वर्जवानुं कहुं ठे ते विषे व्यवहारप्रकाशमा कहुं ठे के—

“दम्पत्योरुपचयजं जन्मर्हाहुदयतश्च शुजलग्नम् ।

निधनं व्ययं च हिबुकं नेष्टं शेपाणि मध्यानि ॥ १ ॥”

“वर बहुनी जन्मराशिथी तथा जन्मलग्नथी उपचय (३-६-११) स्थानमां रहेली राशि जो विवाहसमये लग्नमां होय तो ते शुज लग्न ठे, अने आठमा, वारमा के चोथ स्थाननी राशि जो लग्नमा होय तो ते अशुज ठे, अने बाकीनां लग्नो मध्यम ठे.” तथा

“चतुर्थघादशे कार्ये लग्ने बहुगुणे यदि ।

अष्टमं तु न कर्तव्यं यदि सर्वगुणान्वितम् ॥ १ ॥”

“जो चोथुं अने वारमुं लग्न घणा गुणवाळुं होय तो ते करवा लायक ठे—शुज २ परंतु जो आठमुं लग्न सर्व गुणे करीने युक्त होय तोपण ते करवा लायक नथी” गर्ग कहे ठे विशेष ए ठे जे—

“अष्टमर्होदयोद्भूतदोषो नश्यति जावत ।

लग्नेशाष्टमराशीशौ मिथो मित्रे यदा तदा ॥ १ ॥”

“जो लग्ननो स्वामी अने आठमी राशिनो स्वामी परस्पर मित्र होय तो आठमी राशिथी अने लग्ननी राशिथी उत्पन्न अयेलो दोष जावथी नाश पामे ठे” एम बृहस्पति कहे ठे.

“तथा चतुर्थं रिषं वा मित्रत्वेन शुभं स्मृतम् ।

गुरुणा चतुर्णा केन्द्रत्रिकोणस्थेन चेद्विहितम् ॥ १ ॥”

“तथा चोष्ठं अने बारमुं लग्न परस्पर मित्रपणाए करीने युक्त होय, अने केन्द्र के त्रिकोणमां रहेला गुरु के शुक्रनी तेना पर दृष्टि परती होय तो ते शुभ कहेछुं ठे” एम सारंग कहे ठे. तथा—

“होराष्टमं जन्मगृहाष्टमं वा, लग्नं शुभं ज्ञेयसितेद्वितं चेत् ।”

“जो आठमी होरानुं लग्न होय के जन्मना स्थानथी आठमा स्थाननी राशिनुं लग्न होय, अने तेना पर जो बुध, गुरु के शुक्रनी दृष्टि परती होय तो ते लग्न शुभ ठे” एम केशव कहे ठे. तथा—

“जन्मगृहजन्मज्ञान्यामष्टमजवनं मृतिप्रदं लग्ने ।

व्ययहिबुककेन्द्रसंस्थैः शुभग्रहैः शोचनं बलिजिः ॥ १ ॥”

“जन्मनी राशिथी के जन्मना ग्रहथी आठमुं जवन जो लग्नमां होय तो ते मृत्यु आपनारुं ठे, परंतु जो बारमा, चोथी के केन्द्रस्थानमां बलवान् शुभ ग्रहो होय तो ते शुभ ठे” एम व्यवहारप्रकाशमां कहुं ठे.

मूल श्लोकमां लग्नलग्नांशयोश्च ए पदमां च शब्द देख्यो ठे, तेथी डेष्काणनो स्वामी पण लग्नथी ठे के आठमे होय तो ते पण तजवा योग्य ठे. ते विषे लख कहे ठे के—

“लग्नस्थेऽपि गुरौ दुष्टः षष्ठस्थो लग्ननायकः ।”

“लग्नमां गुरु रह्यो होय तोपण जो लग्ननो स्वामी ठे स्थानमां रह्यो होय तो ते दुष्ट-अशुभ ठे.” लक्ष्मीधर पण कहे ठे के—

“विलग्नाधिपतौ षष्ठे वैधव्यं स्यात्तथांशपे ।

डेष्काणाधिपतौ मृत्युर्विलग्ने बलवत्यपि ॥ १ ॥”

“लग्ननो स्वामी तथा नवांशानो स्वामी जो ठे स्थाने रह्यो होय तो विधवापणुं प्राप्त आय ठे, अने डेष्काणनो स्वामी ठे होय तो लग्न बलवान् ठतां पण मृत्यु आय ठे.”

लग्ननो स्वामी आठमे स्थाने होय तो ते अशुभ ठे, तेथी पण (ते करतां पण) जो आठमा जवनमां रहेलो लग्ननो स्वामी लग्नना डेष्काणथी बावीशमा डेष्काणमां होय तो ते घणोज अशुभ ठे. वली जो लग्ननो स्वामी अने आठमा जवननो स्वामी एकज डेष्काणमां रह्यो होय तो ते करतां पण अत्यंत वधारे अशुभ ठे. लग्नना, नवमांशाना

सर्व कार्योंमां शुच ग्रहनी संस्था दैवज्ञवद्वज्रमां आ प्रमाणे कही ठे.—

“लघ्नाष्टपचयस्ये ३-६-१०-११ऽर्केऽन्त्या १२ स्त ७ कर्मा १० य ११ मे विधौ ।

क्षोणीपुत्रेऽर्कपुत्रे च कुश्चिक्य ३ रिपु ६ लाज ११ मे ॥ १ ॥

त्यकरिण्या १२ एमे ७ सौम्ये जीवेऽष्टा ७ रि ६ व्ययो १२ जिते ।

सर्वकार्याणि सिध्यन्ति त्यक्तपट्टसप्तमे सिते ॥ २ ॥”

“लघ्नश्री उपचय (३-६-१०-११) स्थानमां सूर्य रह्यो होय, वारमा, सातमा, दशमा, अने अगीयारमा स्थानमां चंड रह्यो होय, मंगळ अने शनि त्रीजा, ठा अने अगीयारमा स्थानमां रह्या होय, बुध वारमा अने आठमा सिवाय बीजा कोइ पण स्थानमा रह्यो होय, गुरु आठमा, ठा अने वारमा सिवाय बीजा कोइ पण स्थानमां रह्यो होय, तथा शुक्र ठा अने सातमा स्थान सिवाय बीजा कोइ पण स्थानमां रह्यो होय तो सर्व कार्यों सिद्ध थाय ठे” आ उत्तम अने अशुच (अधम) ए वे प्रकारनी संस्थाधी जे ग्रहो वाकी रह्या होय ते मध्यम संस्थामां जाणवा. यंत्र आ प्रमाणे—

	उत्तम	मध्यम.	अधम
रवि	३-६-१०-११	२-४-५-७-९-१२	१-७
चंड	१२-७-१०-११	३-२-४-५-९	६-७-१
मंगळ	३-६-११	२-४-५-९-१०-१२	१-७-७
बुध	१-२-३-४-५-६-७-९-१०-११	१२	७
गुरु	१-२-३-४-५-७-९-१०-११	६-१२	७
शुक्र	१-२-३-४-५-७-९-१०-११-१२	०	६-७
शनि	३-६-११	२-४-५-७-९-१०-१२	१-७
राहु	३-६-११	२-५-७-९-१०-१२	१-४-७
केतु	३-६-११	२-५-७-९-१०-१२	१-४-७

आ रीते सर्व कार्यमा सामान्य रीते ग्रहोनी संस्था ठे. हवे दीक्षाना लघ्नमां (विशेष) शुच ग्रहोनी संस्थाने कहे ठे.—

दीक्षायां तरपिर्धन २ त्रि ३ तनया ५ रि ६स्यः शशी छि २ त्रि ३ पट्ट ६-
व्योम १० स्यः क्षितिजूस्त्रिपट्ट ६दशमगो १० ज्ञेयौ व्यया १२ ए ७ जितौ

१-२-३-४-५-६-७-९-१०-११ ।

शुक्रोऽन्त्या १२ रि ६ सुत ५ त्रि ३ धर्म ९ धन २ गो मन्दो धन २ त्रातृ ३ पट्ट ६
पुत्र ५ छि ७ गतश्च शोजनतमः सर्वे च लाजस्थिताः ॥ ३५ ॥

अर्थ—दीक्षानी लघ्नकुलीमा जो सूर्य बीजे, त्रीजे, पांचमे के ठे स्थाने रह्यो ते अत्यंत शुच ठे, चंड बीजे, त्रीजे, ठे के दशमे स्थाने रह्यो होय तो ते शुच

मंगल त्रीजे, ठेके के दशमे स्थाने रहेलो शुक्र ठे, बुध तथा गुरु बारमा तथा आठमा सिवायना १-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११ स्थानोमां रहेला शुक्र ठे, शुक्र बारमे, ठेके, पांचमे, त्रीजे, नवमे के बीजे स्थाने रहेलो शुक्र ठे, तथा शनि बीजे, त्रीजे, ठेके, पांचमे के आठमे रहेलो शुक्र ठे. वली सर्वे ग्रहो अगीयारमे स्थाने रह्या होय तो ते शुक्र ठे. आ सर्वे ग्रहो उपर कहेलां स्थानोमां रह्या होय तो दीक्षाना लग्नमां श्रेष्ठ होवाथी तेउ रेखा आपनारा ठे एम जाएवुं. हर्षप्रकाश विगेरे ग्रंथोमां तो ग्रहोनी उत्तमादिक त्रण प्रकारनी रचना आ प्रमाणे कही ठे.—

“हु पण ठ रवि ति हु ठ ससी कुज ति ठ दह बुह ति हु ठ पण दसमो ।

किंद तिकोणे य गुरु सुको ति अ ठ नव बारसमो ॥ १ ॥

मंदो हु पण ठ अरुमो सुक विणा सविगारसहा सुहया ।

चंदाउ कूर सत्तम अइअसुहा दिस्कसमयम्मि ॥ २ ॥

रवि ति ३ ससि सत्त दसमो बुहेग चउ सत्त नव गुरु ति ठ दो ।

सुको हु पंच सणि तिअ मज्झिम सेसा असुह सवे ॥ ३ ॥”

“दीक्षाने समये रवि बीजे, पांचमे अने ठेके रह्यो होय, चंद्र त्रीजे, बीजे के ठेके रह्यो होय, मंगल त्रीजे, ठेके के दशमे होय, बुध त्रीजे, बीजे, ठेके, पांचमे के दशमे होय, गुरु केंद्र के त्रिकोण (१-४-७-१०-१३-१६)स्थाने होय, शुक्र त्रीजे, ठेके, नवमे के बारमे होय, शनि बीजे, पांचमे, ठेके के आठमे होय तथा शुक्र विना बीजा सर्वे ग्रहो अगीयारमे स्थाने होय तो आ सर्वे शुक्र (उत्तम) ठे. तेमज चंद्राथी सातमे स्थाने कूर ग्रह रह्या होय तो ते अत्यंत अशुक्र ठे. तथा रवि त्रीजे स्थाने रह्यो होय, चंद्र सातमे के दशमे स्थाने होय, बुध पहेले, चौथे, सातमे के नवमे स्थाने होय, गुरु त्रीजे, ठेके के बीजे स्थाने होय, शुक्र बीजे के पांचमे होय अने शनि त्रीजे स्थाने होय तो ते सर्वे मध्यम ठे. बाकीना सर्वे अशुक्र ठे.” स्थापना नीचे प्रमाणे.—

	उत्तम.	मध्यम.	अधम.
रवि	१-५-६-११	३	१-४-७-८-९-१०-१२
चंद्र	१-३-६-११	७-१०	१-४-५-८-९-१२
मंगल	३-६-१०-११	८	१-२-४-५-७-८-९-१२
बुध	३-२-६-५-१०-११	१-४-७-९	८-१२
गुरु	१-४-७-१०-१३-१६-११	३-६-२	८-१२
शुक्र	३-६-९-१२	२-५	१-७-४-८-१०-११
शनि	१-५-६-८-११	३	१-४-७-९-१०-१२
राहु	३-६-११	१-५-८-९-१०-१२	१-४-७
केतु			

रविचन्द्रकुजेर्नीचै १ लेशेशे शत्रुराशिगे २ ।

निर्वीर्यं चापि जामित्रे ३ युवत्या निरपत्यता ॥ ३९ ॥

अर्थ—रवि, चंद्र अने मंगळ नीचना होय तो एक योग १. लग्ननो स्वामी शत्रुनी राशिमा रह्यो होय तो वीजो योग, २. अथवा सातमं स्थान वीर्य रहित होय तो योग, ३. आत्रणमांथी कोऽपण योग होय तो ते स्त्री संतति रहित थाय ठे. स्वामी, सौम्य ग्रहनी युति के दृष्टिनो अज्ञाव तथा ते ग्रहोतुं क्रूर होवापण ए वने सातमा स्थाननुं वीर्य रहितपणुं जाणवुं.

तथा—

जामित्रेशः पतिः स्त्रीणां श्वशुरौ जृगृजास्करौ ।

तैरुच्चादिस्थितैस्तेषां श्रेयः स्यादन्यदन्यथा ॥ ४० ॥

अर्थ—जे ग्रह सातमा स्थाननो स्वामी होय ते स्त्रीनो पति जाणवो, तथा शुक्र सूर्य स्त्रीना सासु अने ससरो जाणवा आ ग्रहो उच्च विगेरे स्थाने रह्या होय तेओतुं (पति विगेरेनुं) श्रेय-शुभ थाय ठे, अने अन्यथा एटले उच्चादिक स्थाने रह्या होय तो तेउतुं अश्रेय-अशुभ थाय ठे.

“श्वशुरौ” एटले शुक्र सासु अने सूर्य ससरो ए वेनो एकशेष समास “श्वशुरौ” अयुं ठे “तैः” एटले ते सातमा स्थाननो स्वामी विगेरे. “उच्चादि” पोताना उच्च स्थाने रह्यो होय तो दीप्त १, पोतानी राशिमा होय तो स्वस्थ २, मि स्थानमा होय तो मुदित ३, पोताना वर्गमां रह्यो होय तो शांत ४, प्रगट धारण करतो होय तो शक्त ५, पोताना नीच स्थानने लल्लघन करीने पोताना स्थाननी सन्मुख अयो होय तो प्रवृद्धवीर्य ६, पोताना अंशमां रह्यो ठतो ग्रहोप जोयेल होय तो अधिवीर्य ७, सूर्यथी हणायेलो होय तो विकल ८, शत्रुना स्थानमां होय तो खल ९, ग्रहे जीतायेलो होय तो पीकित १०, अने राशिमा रह्यो होय तो दीन ११ आ प्रमाणे लक्षे कहेली ग्रहोनी अगीयार शुभ अवस्थामा रहेला सातमा स्थानना स्वामी, शुक्र अने सूर्य करीने ते पति, अने ससरानुं श्रेय-शुभ थाय ठे, अने अन्यथा एटले आ अवस्थामानी अशुभ स्थामां रहेला सातमा स्थानना स्वामी, शुक्र अने सूर्य करीने अनुकमे ते पति, अने ससरानुं अश्रेय थाय ठे.

तथा—

लशोदितांशः स्वेशेन युतो दृष्टोऽथवा नृणाम् ।

तद्वज्जामित्रगः स्त्रीणामिष्टोऽनिष्टो विपर्यये ॥ ४१ ॥

अर्थ—लग्ननो उदितांश जो पोताना स्वामीए युक्त अथवा दृष्ट होय तो ते पुरुषो (वर) ने इष्ट-शुभ ठे. वली सातमा स्थानमां रहेलो पण तेज प्रमाणे होय तो ते स्त्रीजने इष्ट-शुभ ठे, अने तेथी विपरीत होय तो अनिष्ट-अशुभ ठे.

लग्नमां अधिकार करेलो जे उदयी नवांशो होय ते लग्नोदितांश कहेवाय ठे. ते नवांशाना नामनी राशि कुंमलीमां कोइ पण स्थाने रही होय, परंतु जो ते पोताना स्वामीए युक्त अथवा दृष्ट होय तो ते लग्नोदितांश स्वेशयुतदृष्ट कहेवाय ठे. ते पुरुषोने एटले वरने इष्ट ठे. तथा लग्नमां रहेलो जेटलामो अंश उदयी ठे तेटलामो सातमा स्थाननो अंश जो प्रथमनीज जेम एटले स्वेशयुतदृष्ट होय तो स्त्रीजने एटले कन्याने शुभ फलदायी ठे, परंतु तेथी विपरीत एटले उदयी लग्नांश जो स्वेशयुतदृष्ट न होय तो पतिनुं मरण आय ठे, अने तेटलामो सातमा स्थाननो अंश जो स्वेशयुतदृष्ट न होय तो बहुनुं मरण आय ठे.

अहीं तात्पर्य आ प्रमाणे ठे.—आ एक उदय अने अस्तनो प्रकार ठे. ते विषे यतिवद्वज्जमां कह्युं ठे के—

“लग्नोदिते तत्प्रचुणा नवांशे, दृष्टे युते वोदयशुद्धिरुक्ता ।

तत्सप्तमांशे तु कलत्रजाजि, स्वस्वामिनैवं कथितास्तशुद्धिः ॥ १ ॥”

“लग्ननो उदयी नवांशो जो तेना स्वामीए दृष्ट अथवा युक्त होय तो ते उदयशुद्धि कही ठे, अने स्त्रीना (सातमा) स्थानने जजनारो तेनो सातमो अंश पोताना स्वामीए दृष्ट के युक्त होय तो ते अस्तशुद्धि कही ठे.” अहीं “तत्सप्तमांशे” तेनो सातमो अंश एम जे कह्युं ठे तेनो अर्थ आ प्रमाणे ठे.—लग्नमां जेटलामो अंश उदय पामेलो होय तेटलामो कलत्र (स्त्री) नामना सातमा स्थाननो अंश लग्नना उदितांशथी गणीए तो सातमोज आय ठे. आ एक प्रकारनी उदयशुद्धि अने अस्तशुद्धिनी रीत ठे, अने बीजी रीत आगळ कहेशे, अने ते उदयास्तशुद्धिनां वन्ने प्रकारो विवाहना लग्नमां अवश्य ग्रहण करवा योग्य ठे.

वली जास्कर नामना आचार्य तो तेटलामो (जेटलामो लग्नोदितांश होय तेटलामो) पांचमा स्थानमां रहेलो पुत्र नवांशो पण स्वेशयुतदृष्ट होवो जोइए एम इहे ठे. ते कहे ठे के—

“नाथायुक्तेहिता लग्नचार्यापुत्रनवांशकाः ।

क्रमात् पुंस्त्रीसुतान् भ्रन्ति न भ्रन्ति युतवीहिताः ॥ १ ॥”

“लग्नना, स्त्रीना (सातमा स्थानना) अने पुत्रना (पांचमा स्थानना) नवांशो पोत-

પોતાના સ્વામીએ ચુક કે દટ ન હોય તો તે અનુક્રમે પુરુષ (વર)ને, વહુને અને પુત્ર દળે છે, પરંતુ જો ચુક કે દટ હોય તો તે તેહને હણતા નથી.”

હવે નવ શ્લોકવને સર્વ કાર્યમાં સાધારણ એવા ગ્રહસંસ્થારૂપ શુચાશુચ યોગોને કહે છે.

લાજેઽકારૌ શુચા ધર્મે શ્રીવત્સો ચચરૌ શનિઃ ૧ ।

અર્ધેન્દુવિક્રમે મન્દો રવિર્લાજે રિપૌ કુજઃ ૨ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—જો અગીયારમા સ્થાનમા રવિ અને મંગલ હોય, નવમા સ્થાનમાં શુચ ગ્રહો (સૌમ્ય ગ્રહો) હોય અને ઠાઠા સ્થાનમા શનિ હોય તો તે શ્રીવત્સ યોગ કહેવાય છે. ૧ અહીં “ચચરૌ” એટલે “જો અરિ (શત્રુ) સ્થાનમાં” એમ “જો” શબ્દ લખવામાં આ તાત્પર્ય છે —જે જે ગ્રહો જે જે સ્થાને નિયમિત કર્યા છે તે તે ગ્રહો તે તે સ્થાને હોવા જોઈએ, અને વીજા ગ્રહો ગમે તે સ્થાને હોય તોપણ આ યોગ થાય છે. ૨ પ્રમાણે સર્વ યોગોમા જેમ સંજવે તેમ જાણવું. વિક્રમ (૩) સ્થાનમા શનિ હોય, લાજ (૧૧) સ્થાનમાં રવિ હોય અને રિપુ (૬) સ્થાનમા મંગલ હોય તો વીજો અર્ધેન્દુ નામનો યોગ થાય છે. ૨.

શંખઃ શુચગ્રહૈર્વન્ધુધર્મકર્મસ્થિતૈર્જવેત્ ૩ ।

ધ્વજઃ સૌમ્યૈર્વિલગ્નસ્યૈઃ કૂરૈશ્ચ નિધનાશ્રિતૈઃ ૪ ॥ ૪૩ ॥

ગુરુધર્મે વ્યયે શુક્રો લગ્ને ક્ષત્રેત્તદા ગજઃ ૫ ।

કન્યાલગ્નેઽલિને ચન્દ્રે હર્ષઃ શુક્રેજ્યયોર્મૃગે ૬ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—વંધુ (૪) સ્થાનમાં, ધર્મ (૯) સ્થાનમા અને કર્મ (૧૦) સ્થાનમાં શુચ ગ્રહો રહ્યા હોય તો શંખ યોગ થાય છે ૩ લગ્નમાં સૌમ્ય ગ્રહો રહ્યા હોય અને નિધન (૮) સ્થાનમાં કૂર ગ્રહો રહ્યા હોય તો ધ્વજ યોગ થાય છે ૪ ધર્મ (૯) સ્થાનમા ગુરુ રહ્યો હોય, વ્યય (૧૨) સ્થાનમાં શુક્ર હોય અને લગ્નમા વુધ હોય તો ગજ યોગ થાય છે ૫ કન્યા રાશિનું લગ્ન હોય, અને વૃશ્ચિક (૮) રાશિમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય, તથા મકર રાશિમાં શુક્ર અને ગુરુ રહેલા હોય તો હર્ષ યોગ થાય છે ૬. અહીં હર્ષ યોગમા કન્યા લગ્નનો નિયમ કરવાથી એવું જણાવે છે કે વીજા યોગોમાં લગ્નનો કોઈ પણ નિયમ નથી. હર્ષ યોગની સ્થાપના નીચે પ્રમાણે.—

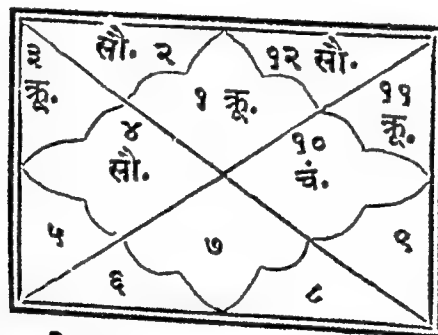
धनुरष्टमगैः सौम्यैः पापैर्व्ययगतैर्जवेत् ७ ।

कुठारो जार्गवे षष्ठे धर्मस्थेऽर्के शनौ व्यये ८ ॥ ४५ ॥

मुशलो (लं) बन्धुगे जौमे शनावन्त्येऽष्टमे विधौ ए ।

चक्रं च प्राचि चक्रार्धे चन्द्रात् पापशुनैः क्रमात् १० ॥ ४६ ॥

अर्थ—आठमा स्थानमा सौम्य ग्रहो रह्या होय, अने बारमा स्थानमा पाप ग्रहो रह्या होय तो धनुष योग आय ठे. ७. ठठा स्थाने शुक्र होय, धर्म (ए) स्थाने सूर्य होय अने बारमे स्थाने शनि होय तो कुठार योग आय ठे. ८. बंधु (४) स्थाने मंगल होय, बारमे स्थाने शनि होय अने आठमे स्थाने चंद्र होय तो मुशल योग आय ठे. ए. चंद्र (कुंरुली) ना पूर्व अर्ध जार्गमां प्रथम चंद्र अने त्यारपठी पाप ग्रह अने शुक्र ग्रह एवा क्रमशी चंद्र योग आय ठे. १०. एटले के लग्नना जेटला नवांशो उदित होय तेदला दशमा स्थानना नवांशोनी पठी प्रदक्षिणाने क्रमे गमन करतां (जतां) चोआ स्थानना तेदलाज अंशो सुधी चक्र (कुंरुली) नो पूर्वार्ध कहेवाय ठे. ते पूर्वार्धमां प्रथम चंद्र मूकवो, अने त्यारपठीनां स्थानोमां प्रथम पाप ग्रह अने त्यारपठीना स्थानमां शुक्र ग्रह मूकवो. ए अनुक्रमे ग्रहोनी संस्थाने विषे चक्र योग आय ठे. चक्र योगनी स्थापना—

कूर्मः पुत्रा ५ र्थ २ रन्ध्रा ८ न्त्ये १२ प्वारमन्देन्दुजास्करैः ११
वापी पापैस्तु केन्द्रस्थै १२ यौगाः स्युर्द्वादशेत्यमी ॥ ४७ ॥

अर्थ—पांचमा स्थानमा मंगल, बीजा स्थाने शनि, आठमा स्थाने चंद्र अने बारमा स्थाने सूर्य होय तो कूर्म योग आय ठे. आ प्रमाणे आ कूर्म योगमां स्थानोना अने ग्रहोना अनुक्रम जाणवो. ११. तथा केन्द्रमां पाप ग्रहो रह्या होय तो वापी नामनो योग आय ठे. १२. आ रीते आ बार योगो आय ठे.

रत्नमालामां गज विगेरे चार योगोनुं लक्षण आ प्रमाणे कह्युं ठे.—

“तनुनवजवगैः क्रमेण योगो, बुधविबुधार्चितपङ्कुजिर्गजः स्यात् १ ।
व्ययरिपुहिबुकेषु वक्रशुक्रद्युमणिसुतैः क्रमशः कुठार एषः २ ॥ १ ॥

रविकविरविजेन्दुजिः क्रमेण, व्ययधनपट्टनिधनेषु कूर्म एषः ३ ।

व्ययनिधनतनूषु मन्दचन्द्रारुणकिरणैर्मुशलं जगुर्मुनीन्द्राः ४ ॥ २ ॥”

“पहेला स्थानमा बुध, नवमा स्थानमां गुरु अने आगीयारमा स्थानमां पंगु (शनि) रह्यो होय तो गज योग थाय ठे. १. चारमा स्थानमां शनि, ठछा स्थानमां शुक्र अने चोथा स्थानमां बुध रह्यो होय तो कुवार योग थाय ठे. २. चारमा स्थानमां सूर्य, बीजा स्थानमां शुक्र, ठछा स्थानमां शनि अने आठमा स्थानमा चंद्र होय तो कूर्म योग थाय ठे. ३. चारमा स्थानमा शनि, आठमा स्थानमां चंद्र अने पहेला स्थानमां सूर्य होय तो मुशल योग थाय ठे. ४. एम मुनीन्द्रो कहे ठे.”

एन्यः श्रीवत्सपूर्वाः पद पूर्वे सर्वेषु कर्मसु ।

श्रेयस्तमा धनुर्मुखास्तवन्यया स्युः पशुत्तरे ॥ ४७ ॥

अर्थ—आचारे योगमांना श्रीवत्सादिक पहेला ठ योगो सर्व कार्यमा अत्यंत शुभ ठे, अने धनुष विगेरे बाकीना ठ योगो अन्यथा एटले अत्यंत अशुभ ठे. विशेष आ प्रमाणे ठे—

“उदयचमगे मम्मं १ नवपंचमि कूरकटयं जणियं २ ।

दसमचउत्थे सद्धं ३ कूरा उदयत्थितं तिद्धं ४ ॥ १ ॥

मम्मदोसेण मरणं कंटयदोसेण कुलक्खलं होइ ।

सद्धेण रायसत्तु तिद्धे पुत्तं विणासेइ ॥ २ ॥”

“कूर ग्रहो पहेले अने आठमे स्थाने रह्या होय तो मर्म नामनो दोष थाय ठे. १. नवमे अने पाचमे स्थाने रह्या होय तो कूरकटक कह्यो ठे. २. दशमे अने चोथे स्थाने रह्या होय तो शङ्ख थाय ठे. ३. अने पहेले तथा सातमे स्थाने रह्या होय तो तिद्ध दोष थाय ठे. ४. मर्म दोषे करीने पोतानुं मरण थाय ठे, कंटक दोषे करीने कुलनो ह्वय थाय ठे, शङ्ख दोषे करीने राजा शत्रुरूप थाय ठे, अने तिद्ध दोष होय तो पुत्रनो विनाश थाय ठे” एम पूर्णजज्ञ कहे ठे

आनन्द १ जीव २ नन्दन ३ जीमूत ४ जय ५ स्थिरा ६ मृता ७ योगाः ।

इगुरुसितैः प्रत्येकं द्विकत्रिकैश्चापि लग्नगतैः ॥ ४८ ॥

अर्थ—बुध, गुरु अने शुक्र ए दरेक दरेक, बवे अने त्रणे लग्नमा रह्या होय तो तेणे करीने अनुक्रमे आनंद १, जीव २, नदन ३, जीमूत ४, जय ५, स्थिर ६ अने अमृत ७, ए सात योग थाय ठे

लग्नमा रहेला दरेक बुध, गुरु अने शुक्र करीने अनुक्रमे आनंदादिक त्रण योग थाय (एटले के लग्नमा बुध होय तो आनंद १, गुरु होय तो जीव २, अने शुक्र

તો નંદન ૩ યોગ આય છે,) લગ્નમાં બુધ અને ગુરુ રહ્યા હોય તો જીમૂત ૪ યોગ આય છે, બુધ અને શુક્ર હોય તો જય ૫ યોગ આય છે, ગુરુ અને શુક્ર હોય તો સ્થિર ૬ યોગ આય છે, તથા લગ્નમાં બુધ, ગુરુ અને શુક્ર ત્રણે રહ્યા હોય તો અમૃત ૭ યોગ આય છે. અહીં દિકનો અર્થ વે અને ત્રિકનો અર્થ ત્રણ આય છે.

योगા यथार्थनामानः सर्वेषूत्तमकर्मसु ।

ऐश्वर्यराज्यसाम्राज्यविधातारः क्रमादमी ॥ ५० ॥

અર્થ—આ સાતે યોગો સર્વ ઉત્તમ કાર્યમાં યથાર્થ નામવાળા હોવાથી શુભ છે, તથા આ યોગો અનુક્રમે ઐશ્વર્ય, રાજ્ય અને સામ્રાજ્યને કરનારા છે. રાજાઈને જે શાસન કરે તે સમ્રાટ્ કહેવાય છે, તેથી સામ્રાજ્યનો અર્થ ચક્રવર્તીપણું આય છે. અનુક્રમે ઐશ્વર્યાદિકને કરનારા છે એટલે કે એક એક ગ્રહવાળો યોગ હોય તો ઐશ્વર્ય આપે, વે ગ્રહનો યોગ હોય તો રાજ્ય આપે, અને ત્રણે ગ્રહનો યોગ હોય તો સામ્રાજ્ય આપે. આ રીતે સર્વ (૧૨-૪-૭) મળીને ત્રેવીશ યોગ આય છે.

હવે પ્રતિષ્ઠાના લગ્નમાં રેખાને આપનારી ગ્રહસંસ્થા કહે છે.—

પ્રતિષ્ઠાયાં શ્રેષ્ઠો રવિરુપચયે ૩-૬-૧૦-૧૧ શીતકિરણઃ,
સ્વધર્માભ્યે તત્ર ૨-૩-૬-૯-૧૦-૧૧ ક્ષિતિજરવિજૌ ત્ર્યાયરિપુગૌ ૩-૧૧-૬ ।
બુધસ્વર્ગ્યાચાર્યૌ વ્યયનિધનવર્જૌ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૯-૧૦-૧૧ ભૃગુસુતઃ,
સુતં યાવદ્વગ્નાન્નવમદશમાયેષ્વપિ તથા ૧-૨-૩-૪-૫-૯-૧૦-૧૧ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—પ્રતિષ્ઠામાં સૂર્ય જો ઉપચય (૩-૬-૧૦-૧૧) સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે. ચંદ્ર ધન (૨) અને ધર્મ (૯) સ્થાન સહિત પૂર્વનાં સ્થાનોમાં (૨-૩-૬-૯-૧૦-૧૧) રહ્યો હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે. મંગલ અને શનિ ત્રિ, આય અને રિપુ (૩-૧૧-૬) સ્થાનમાં શ્રેષ્ઠ છે. બુધ અને ગુરુ વ્યય (૧૨) તથા નિધન (૭) એ વે સ્થાન સિવાય વાકીનાં (૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૯-૧૦-૧૧) સ્થાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે. તથા શુક્ર લગ્નથી સુત (પાંચમા) જવન સુધી (૧-૨-૩-૪-૫) તથા નવમા, દશમા અને અગીયારમા સ્થાને રહેલો શ્રેષ્ઠ છે.

વળી ત્રિવિક્રમે જંગ દેનારા ગ્રહો આ પ્રમાણે કહ્યા છે.—

“લગ્નમૃત્યુસુતાસ્તેષુ પાપા રન્ધ્રે શુચ્ચાઃ સ્થિતાઃ ।

ત્યાજ્યા દેવપ્રતિષ્ઠાયાં લગ્નષષ્ઠાષ્ટગઃ શશી ॥ ૧ ”

“પાપ ગ્રહો ઇટલે રવિ, મંગલ, શનિ અને રાહુ જો પહેલા, આઠમા, પાંચમા સાતમા સ્થાનમાં રહ્યા હોય, શુક્ર ગ્રહો આઠમા સ્થાનમાં રહ્યા હોય, અને ચંદ્ર પહેલા, ઊંચા કે આઠમા સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો આ રીતની ગ્રહસંસ્થા દેવની પ્રતિષ્ઠામાં તજવા યોગ્ય છે” આથી કરીને એક પણ ગ્રહ જંગ દેનારા સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો રેલાઈ કરીને અધિક એવા પણ લગ્નને વિષે પ્રતિષ્ઠા કરવી નહીં, પરંતુ જંગ દેનાર સ્થાન એક પણ ન હોય અને કેટલાક ગ્રહો ઇટ હોય તથા કેટલાક ગ્રહો અનિટ હોય તો પણ રેલાઈ કરીને અધિક એવા લગ્નને વિષે પ્રતિષ્ઠા કરવી. વઢી કેટલાક આચાર્યોણ “ઊંચો ચંદ્ર પ્રતિષ્ઠામાં રેલા આપનાર છે” એમ કહ્યું છે, તે અમુક પ્રકારના યોગને આશ્રીનેજ કહ્યું છે, અન્યથા પ્રકારે તે રેલા આપનાર થતો નથી એમ જાણવું આ પ્રમાણે ત્રિવિક્રમશતકની ટીકામાં કહ્યું છે.

વઢી નારચંદ્રમા તો ઉત્તમ ૧, મધ્યમ ૨, વિમધ્યમ ૩ અને અધમ ૪ એ રીતે ગ્રહોના ચાર જંગી કહી છે. તે આ પ્રમાણે —

“ત્રિરિપા ૧ વાસુતલે ૨ સ્વત્રિકોણકેન્દ્રે ૩ વિરૈસ્મરેડના ૪ મ્યથે ૫ ।

લાજે ૬ કૂર ૧ બુધા ૨ ચિંત ૩ જુગુ ૪ શશિ ૫ સર્વે ૬ ક્રમેણ શુજાઃ ॥ ૧ ॥”

“કૂર ગ્રહો (રવિ, મંગલ, શનિ, રાહુ) ત્રીજે તથા ઊંચે સ્થાને શુજ છે બુધ પહેલેથી સુત સ્થાન સુધી (૧-૨-૩-૪-૫) તથા શ્વ (૧૦) સ્થાનમાં શુજ છે ગુરુ શ્વ (૨) ત્રિકોણ (૯-૧૦) અને કેન્દ્ર (૧-૪-૭-૧૦) સ્થાનમાં શુજ છે શુક્ર ઉપરનાં સ્થાનો (૨-૯-૧૧-૧-૪-૭-૧૦)માંથી ધન (૨) અને સ્મર (૭) સ્થાન રવિ ઇટલે ૯-૧-૧-૪-૧૦ એ પાંચ સ્થાનોમાં શુજ છે ચંદ્ર અગ્નિ (૩) અને અર્ધ (૨) સ્થાનોમાં શુજ છે તથા સર્વે ગ્રહો લાજ (૧૧) સ્થાનમાં શુજ છે.” વઢી

“લેડર્કઃ કેન્દ્રારિધમેણુ શશી જોડરિનવાસ્તગઃ ।

પટેજ્યઃ સ્વત્રિગ. શુક્રો મધ્યમાઃ સ્થાપનદાણે ॥ ૨ ॥

આરેન્દર્કઃ સુતેડસ્તારિરિપ્યે શુક્રસ્ત્રિગો ગુરુઃ ।

વિમધ્યમા. જાનિર્ધીલે સર્વે શોપેણુ નિન્દિતાઃ ॥ ૩ ॥”

“દશમે સ્થાને રહેલો સૂર્ય, કેન્દ્ર (૧-૪-૭-૧૦), અરિ (૬) અને ધર્મ (૯) સ્થાને રહેલો ચંદ્ર, ઊંચે, સાતમે અને નવમે સ્થાને બુધ હોય, ઊંચે સ્થાને ગુરુ હોય, શુભ વીજે કે ત્રીજે સ્થાને હોય તો તે પ્રતિષ્ઠાને સમયે મધ્યમ છે. મંગલ, ચંદ્ર અને સૂર્ય પાંચમા સ્થાને રહ્યા હોય, શુક્ર ઊંચે, સાતમે કે ચારમે સ્થાને હોય, ગુરુ ત્રીજે સ્થાને હોય, કે દશમે સ્થાને હોય તો તે વિમધ્યમ જાણવા શોષ સ્થાનોમાં સર્વે ગ્રહો

प्रतिष्ठाने विषे ग्रहसंस्थानो यंत्र.

	उत्तम.	मध्यम.	विमध्यम.	अधम.
रवि	३-६-११	१०	९	१-२-४-७-८-९-१२
चंद्र	२-३-११	१-४-६-७-९-१०	९	८-१२
मंगल	३-६-११	०	९	१-२-४-७-८-९-१०-१२
बुध	१-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११	६-७-९	०	८-१२
शुक्र	१-२-४-५-६-७-८-९-१०-११	६	३	८-१२
शनि	१-४-५-६-७-८-९-१०-११	२-३	६-७-१२	८
रा.के.	३-६-११	०	९-१०	१-२-४-७-८-९-१२
	३-६-११	२-४-५-६-७-८-९-१०-१२	०	१-७

पूर्णचंद्र ग्रहसंस्थाना फलने आ प्रमाणे कहे ठे.—

“प्रासादचंग १ हानी २ धनं ३ स्वजन ४ पुत्रपीडा ५ रिपुघाताः ६ ।

स्त्रीमृति ७ मृति ८ धर्मगमाः ९ सुख १० र्द्धि ११ शोका १२ स्तनोः प्रचृति सूर्यात् ॥ १ ॥”

“प्रतिष्ठा लग्नमां जो सूर्य पहेले स्थाने रह्यो होय तो प्रासादनो नाश आय १, बीजे होय तो हानि आय २, त्रीजे होय तो धन मळे ३, चोथे होय तो स्वजनने पीडा आय ४, पांचमे होय तो पुत्रपीडा आय ५, षष्ठे होय तो शत्रुनो नाश आय ६, सातमे होय तो स्त्रीनुं मरण आय ७, आठमे होय तो पोतानुं मरण आय ८, नवमे होय तो धर्मनो नाश आय ९, दशमे होय तो सुख मळे १०, अगीयारमे होय तो कृद्धि मळे ११ अने वारमे होय तो शोक आय १२.”

“कर्तृविनाश १ धनागम २ सौजाग्य ३ वन्ध ४ दैन्य ५ रिपुविजयाः ६ ।

शशिनोऽसुख ७ मृति ८ विघ्ना ९ नृपपूजा १० विषय ११ वसुहानी १२ ॥ २ ॥”

“चंद्र पहेले स्थाने होय तो प्रतिष्ठा करनारनो नाश आय १, बीजे होय तो धननी प्राप्ति आय २, त्रीजे होय तो सौजाग्य आय ३, चोथे होय तो युद्ध आय ४, पांचमे होय तो दीनता आय ५, षष्ठे होय तो शत्रुनो जय आय ६, सातमे होय तो असुख आय ७, आठमे होय तो मरण आय ८, नवमे होय तो विघ्न आय ९, दशमे होय तो राजाथी सन्मान मळे १०, अगीयारमे होय तो विषयविकारनी हानि आय ११ अने वारमे होय तो धननी हानि आय १२.”

“दहनं १ सुरगृहचंगो २ ज्वाला ३ रोग ४ पुत्रशस्त्रमृती ५ ।

रिपु ६ नारी ७ स्वजन ८ गुणचंशा ९ रोगा १० र्थ ११ हानयो १२ जौमात् ॥ ३ ॥”

“मंगल पहेले स्थाने होय तो प्रासाद वळी जाय १, बीजे होय तो देवनो प्रासाद चांगी जाय २, त्रीजे होय तो पृथ्वीनो लाज आय ३, चोथे होय तो रोग आय ४,

“बुध लग्नमां रह्यो होय, अथवा गुरु चतुष्टय (१-४-७-१०) स्थानमां रह्यो होय अने शुक्र द्विद्वक (४) स्थानमां रह्यो होय त्यारे इन्द्र, कार्तिकस्वामी, यक्ष, चंद्र अने सूर्यनी प्रतिष्ठा करवी.”

“यस्य ग्रहस्य यो वर्गस्तेन युक्ते निशाकरे ।

प्रतिष्ठा तस्य कर्तव्या स्वस्ववर्गोदयेऽपि वा ॥ ६ ॥”

“जे ग्रहनो जे वर्ग होय ते वर्ग करीने युक्त चंद्र होय त्यारे ते ग्रहनी प्रतिष्ठा करवी, अथवा पोतपोताना वर्गनो उदय होय त्यारे करवी.”

“अस्मात्कालाद्भ्रष्टास्ते कारकसूत्रधारकर्दणाम् ।

ह्यमरणवन्धनामयविवादशोकादिकर्तारः ॥ ७ ॥”

“आ उपर कहेला समयथी रहित काले प्रतिष्ठा करी होय तो ते तेदेवो करावनार, सुथार अने करनारना ह्य, मरण, बंधन, व्याधि, विवाद अने शोक विगेरेने करनारा थाय ठे”

विशेष ए ठे जे—रेखा आपनारा दरेक ग्रहोए करीने सर्व कार्योमां वीश विशेषक-वाळुं लग्न थाय ठे ते आ प्रमाणे.—

“अष्टुष्ट विसा रविणो पण ससिणो तिन्नि हुंति तद् गुरुणो ।

दो दो बुद्धसुकाणं सहा सणिजोमराहूणं ॥ १ ॥”

“सूर्यना सामा त्रण वसा, चंद्रना पाच वसा, गुरुना त्रण, बुधना तथा शुक्रना ववे अने शनि, मंगळ तथा राहुना दोढ दोढ वसा होय ठे.” आ सर्व मळीने वीश वसा एटले विशेषक थाय ठे”

हवे प्रतिष्ठाना लग्नमा विशेष कहे ठे.

बलहीनाः प्रतिष्ठायां रवीन्दुगुरुत्तार्गवाः ।

गृहेश १ गृहिणी १ सौख्य ३ स्वानि ४ हन्युर्यथाक्रमम् ॥ ५१ ॥

अर्थ—जो प्रतिष्ठामा सूर्य, चंद्र, गुरु अने शुक्र बलहीन होय तो तेउ अनुक्रमे घटना स्वामीने, तेनी स्त्रीने, सुपने तथा धनने हण्णे ठे, एटले के सूर्य बलहीन होय तो घटना स्वामीनो नाश थाय ठे, चंद्र बलहीन होय तो तेनी स्त्रीनो नाश थाय ठे विगेरे अही बलहीन एटले पहेला अठार प्रकारे अथवा नव प्रकारे ग्रहोनी निर्वलता कही ठे ते जाणवी. अथवा तो नीच, क्रूर ग्रहे युक्त के अस्त पामेलो जे ग्रह होय ते निर्वलज कह्यो ठे

तथा—

तनु १ वन्धु ४ सुत ५ द्यूत ७ धर्मेपुण तिमिरान्तकः ।

सकर्मसु १० कुजार्की च संहरन्ति सुरालयम् ॥ ५३ ॥

अर्थ—पहेला, चौथा, पांचमा, सातमा के नवमा स्थानमां जो सूर्य रह्यो होय अने उपरनां (पांच) स्थानोमां के दशमा स्थानमां मंगळ के शनि रह्यो होय तो ते देवालयनो नाश करे ठे.

हवे सर्व कार्यमां शुभ ग्रहोनी शक्ति तथा तेना फलने कहे ठे.—

सौम्यवाक्पतिशुक्राणां य एकोऽपि बलोत्कटः ।

क्रूरैरयुक्तः केन्द्रस्थः सद्योऽरिष्टं पिनष्टि सः ॥ ५४ ॥

अर्थ—बुध, गुरु अने शुक्रमांनो कोइ पण एक बलोत्कट (बलिष्ठ) होय तेमज क्रूर ग्रह तेनी साथे रहेलो न होय अने ते पोते केन्द्रस्थानमां रह्यो होय तो ते तत्काळना रिष्ट योगनो नाश करे ठे.

अहीं बलोत्कट कह्यो ठे, तेथी ग्रहोने विषे वीश प्रकारे बल कहेलुं ठे. ते आ प्रमाणे.—

“स्व १ मित्र २ ह्रीं ३ च ४ मार्गस्थ ५ स्व ६ मित्रवर्गगो ७ दितः ८ ।

जयी ९ चोत्तरचारी च १० सुह ११ त्सौम्यावलोकितः १२ ॥ १ ॥

त्रिकोणा १३ यगतो लग्नात् १४ हर्षी १५ वर्गोत्तमांशगः १६ ।

मुथुशिलं १७ मूशरिफं १८ यदि सौम्यैर्ग्रहैः सह ॥ २ ॥

सर्वयोगे जवेदेवं बलानां विंशतिर्ग्रहे ।

यावद्वलयुताः खेटास्तावद्विशोपकाः फलम् ॥ ३ ॥”

“ग्रह पोताना स्थानमां रहेलो होय १, मित्रना स्थानमां रहेलो होय २, पोताना नक्षत्रमां रहेलो होय ३, उच्च स्थाने रहेलो होय ४, मार्गमां रहेलो (मार्गी) होय ५, पोताना वर्गमां रहेलो होय ६, मित्रना वर्गमां रहेलो होय ७, उदय पामेलो होय ८, जयवाळो होय ९, उत्तरचारी होय १०, मित्रे जोयेलो होय ११, सौम्य ग्रहे जोयेलो होय १२, त्रिकोणमां रहेलो होय १३, लग्नाथी अगीयारमे स्थाने रहेलो होय १४, त्रण प्रकारनो हर्षी होय १५, वर्गोत्तमना नवांशकमां रहेलो होय १६, सौम्य ग्रहनी साथे मुथुशिल योग होय १७, सौम्यग्रहनी साथे मूशरिफ योग होय १८, आ सर्व योग आय तो ग्रहने विषे वीश वसा बल आय. जेटला बलवाळा ग्रहो होय तेदला विशोपका (वसा) फल जाणवुं.”

उपर त्रण प्रकारनो हर्षी ग्रह कह्यो ठे. तेमां ग्रहोनुं हर्षस्थान चार प्रकारे कहेलुं ठे ते आ प्रमाणे.—

“गो ९ त्र्य ३ ज्ञै ६ का १ य ११ धी ९ रिष्य १२ स्थानानि ज्ञास्करादिषु ।

हर्षस्थानमिदं पूर्वं १ सर्वेषु स्वोच्चं परम् ॥ १ ॥

पण जोरुवां—जाणवां. दोपो एटले पादगत वेध, क्रांतिसाम्य विगेरे असाध्य दोपो, सिवायना बीजा दोपोने हणे ठे एम पोतानी मेळे जाणवुं. वळी एंशी, सो अने हजार एवा शब्दो अहीं लख्या ठे ते घणा, अतिघणा अने तेथी पण घणा जाणवा, परतु कहेली संख्यावाळाज न जाणवा. अजिप्राय ए ठे के बुध, गुरु अने शुक्र वलिष्ठ अने पोताना उच्च स्थानमां रहेला होय तो प्रतिष्ठादिक कार्य करवुं शुज ठे. एज प्रमाणे आगळ पण जाणवुं.

आ त्रणे ग्रहो केंद्रमां रह्या होय तो तेनी केटली शक्ति होय ते कहे ठे —
बुधो विनाकेंण चतुष्टयेषु, स्थितः शतं हन्ति विलग्नदोपान् ।

शुक्रः सहस्रं विमनोज्वेषु, सर्वत्र गीर्वाणगुरुस्तु लक्षम् ॥ ५६ ॥

अर्थ—सूर्यनी साथे नहीं रहेलो बुध चारमांथी कोड पण केंद्रस्थानमा रह्यो होय तो ते लग्नना सो दोपोने हणे ठे, सूर्य विनानो शुक्र सातमा सिवाय बाकीना कोड पण केंद्रस्थानमा रह्यो होय तो ते लग्नना हजार दोपोने हणे ठे अने सूर्य विनानो गुरु सर्वत्र एटले चारमांना कोड पण केंद्रस्थानमां रह्यो होय तो ते लग्नना लाख दोपोने हणे ठे.

विनाडकेंण सूर्य विना ए पद त्रणेनी साथे जोरुवुं विमनोज्वेषु एटले सातमा स्थानने वर्जिते बाकीना केन्द्रस्थानोमां. सर्वत्र एटले केंद्रना चारे स्थानोमा. रत्नमाखाना जाण्यमां विमनोज्वेषु ए पद त्रणे ग्रहोने विषे जोड्युं ठे ते विवाह अने दीक्षाने आश्रीने अहीं पण अवश्य जोरुवुं, कैमके “विवाहदीक्षयोर्लगे द्यूनेन्दुग्रहवर्जितौ ।” “विवाह अने दीक्षाना लग्नमां सातमुं तथा चंचनु स्थान ए वे स्थान ग्रहरहित होवा जोड्युं” एम कहुं ठे मूळमां लाख दोपोने हणवानुं कहुं ते विषे कहुं ठे के—

“तिथिवासरनक्षत्रयोगलग्नहणादिजान् ।

सवलान् हरतो दोपान् गुरुशुक्रौ विलग्नौ ॥ १ ॥

त्रिकोणकेन्द्रगा वाऽपि जङ्गं दोपस्य कुर्वते ।

वक्रनीचारिगा वाऽपि झजीवचृगवः शुजाः ॥ २ ॥”

“लग्नमां रहेला गुरु अने शुक्र तिथि, वार, नक्षत्र, योग, लग्न अने मुहूर्त्तथी उत्पन्न थयेला वळजान् दोपोने (पण) हणे ठे बुध, गुरु अने शुक्र जो त्रिकोण के केंद्रमा रह्या होय तो ते दोपनो नाश करे ठे, तथा ते बुध, गुरु अने शुक्र वक्र होय नीचना होय थयवा शत्रुना स्थानमा रहेला होय, परतु शुज होय, तो ते पण दोपनो नाश करे ठे” अहीं “शुज होय तो” एम जे कहुं तेनो जावार्थ आ प्रमाणे ठे.—

“वक्रारिनीचराशस्थः शुजकृत्योच्यते गुरुः ।

स्वोच्चाशस्थः स्ववर्गस्थो चृगुणा ह्येन चा युतः ॥ १ ॥”

“जो गुरु वक्री होय, नीच स्थानमां रह्यो होय अथवा शत्रुना स्थानमां रह्यो होय, परंतु पोताना उच्च अंशमां रह्यो होय, पोताना वर्गमां रह्यो होय अने शुक्र के बुधनी साथे रह्यो होय तो ते शुभ कहेवाय ठे” एम व्यवहारप्रकाशमां कह्युं ठे.

विशेष ए ठे के—अहीं दोषो वे प्रकारना जाएवा. तेमां केटलाक दोषो पोते एकलाज लगने हणें ठे—दूषित करे ठे, अने केटलाक वे त्रण मलीनेज लगने हणें ठे, पण एकला हणी शकता नथी. तेमां एकला दोषो आ प्रमाणे ठे.—

दीक्षामां पूर्णिमा तिथि १, प्रतिष्ठामां मंगलवार २, प्रतिष्ठादिकमां गुरुने चंद्रनुं बल न होय ते ३, शिष्य अने स्थापकने गुरु, चंद्र अने सूर्य ए त्रणेनां बल होवां जोइए ते न होय ते ४, विवाहमां वरने चंद्रनुं बल न होय ते ५, कन्याने गुरु, चंद्र अने सूर्य ए त्रणेनां बल होवां जोइए ते न होय ते ६, शिष्य, स्थापक, वर अने कन्याने जन्मनी राशिनुं लग्न १०, ते चारेने जन्मलग्ननुं लग्न होय ते १४, तथा ते चारेने जन्मराशिथी आठमुं लग्न १८, जन्मलग्नथी आठमुं लग्न २२, जन्मराशिथी बारमुं लग्न २६, अने जन्मलग्नथी बारमुं लग्न ३०, तेज शिष्यादिक चारेने जन्मनी राशिथी आठमा स्थानमां रहेला ग्रहोनुं तात्कालिक लग्नमां (लग्नकुंमलीमां) पहेला जवनमां रहेवापणुं ३४, अथवा जन्मलग्नथी आठमा स्थानमां रहेला ग्रहोनुं तात्कालिक लग्नमां पहेला जवनमां रहेवापणुं ३८, ते चारेनां जन्मनक्षत्रो ४२, प्रतिष्ठादिक सर्व कार्यना लग्नमां क्रूर ग्रहोए जोगवीने मूकेलुं ४३, जोग्य (जोगववानुं) ४४, अने आक्रमण करेलुं नक्षत्र, ४५ अथवा ग्रहविघ्न नक्षत्र ४६, ग्रहजिन्न (ग्रहे जेदेलुं) नक्षत्र ४७, ग्रहोना उदयवरे दूषित अयेलुं ४८, तथा अस्तवरे दूषित अयेलुं ४९, वक्र ग्रहे आक्रमण करेलुं ५०, उटकापात विगेरे उत्पातथी दूषित अयेलुं नक्षत्र ५१, लग्नगंमांत ५२, तिथिगंमांत ५३, नक्षत्रगंमांत ५४, एकार्गल ५५, विष्टि ५६, व्यतिपात ५७, वैधृत ५८, क्रांतिसाम्य ५९, संक्रांतिनी पूर्वनी तथा पठनीनी सोळ घमीज ६०, अर्धयाम ६१, कुलिक ६२, ग्रहणनुं नक्षत्र ६३, ग्रहणथी दूषित अयेला दिवसो ६४, लग्नथी ६५ चंद्रथी ६६ के ते वनेथी ६७ सातमे स्थाने रहेलो क्रूर ग्रह, ते त्रणथी सातमे स्थाने रहेलो शुक्र ७०, अशुभ वार तथा होरा ७१, अशुभ स्थाने रहेला ग्रहो ७२, जावरीतिथी पण निषिद्ध स्थानमां आवता ग्रहो ७३, लग्ननी ७४, चंद्रनी अथवा ते वनेनी ७६ आगल पाठलना पंदर त्रिंशांशनी मध्ये वे क्रूर ग्रहो आववाथी क्रूर कर्तरी आय ठे ते, लग्ननो स्वामी ७७, नवांशानो स्वामी ७८ अथवा ते वने ७९ जावे करीने ठछा होय ते, अथवा ते त्रणे जावे करीने आठमा होय ते ८२, नहीं कहेलो नवांशक ८३, आश्रितपणाए करीने

चंद्रघी अशुद्ध थयेलुं लग्न ८४, के क्रूर ग्रहघी अशुद्ध थयेलुं लग्न ८५, अथवा तेमनो नवांशक ८७, उदयनी अशुद्धि ८८ तथा अस्तनी अशुद्धि ८९.

“एषां मध्यादेकेनापि हि दोषेण दूष्यते लग्नम् ।

द्वित्रैर्दोषैर्मिलितैर्यैर्न शुभं तानथो वदये ॥ १ ॥”

“आ उपर गणावेला दोषोमांना एक दोषे करीने पण लग्न दूषित थाय ठे. हवे मळीने लग्नने अशुद्ध करे ठे ते दोषोने हुं कहीश—कहुं हुं”

“जे लग्नने धिपे चंद्रनी मरणावस्था होय १, ज मुहूर्तमशुजाय ॥ २ ॥”
स्वामी होय २, तथा अवम (दय) अथवा त्रण दिवसने स्पष्ट राक्ष के आ तिथि होय तो ते लग्न अशुद्धने माटे ठे.”

“पापग्रहलत्ता १ चेष्टुग्रहः २ स्यादरायुधः पातः ३ ।
ज्ञात्वा त्रिजिरेतैर्जवेत्तदा लग्नमशुजाय ॥ ३ ॥”

“जो पाप (दुष्ट) ग्रहनी लत्ता होय १, उपग्रह होय २ तथा श्रेष्ठ आराधुधराजो पात होय ३, आ प्रमाणे आ त्रण कुयोगोवने दूषित थयेलुं लग्न होय तो ते अशुद्धने माटे ठे.”

“दिव्ययगाश्चेत्क्रूराः १ सौम्यानां केन्द्रसंस्थितिर्न जवेत् २ ।
लग्नपतिर्दुष्टयुतो ३ जवेत्तदा लग्नमशुजाय ॥ ४ ॥”

“जो क्रूर ग्रहो बीजा के चारमा स्थानमा रटा होय १, सौम्य ग्रहो केन्द्रस्थानमा रहेला न होय २ अने लग्ननो स्वामी दुष्ट (क्रूर) ग्रहनी साथे रहेलो होय ३ तो लग्न अशुद्धने माटे ठे”

“शुभदृग्हीनं लग्नं १ प्रसूतिर्न नो शुभैर्युतं दृष्टम् २ ।
केन्द्रस्थाश्चेन्न शुभा ३ जवेत्तदा लग्नमशुजाय ॥ ५ ॥”

“जो शुभ ग्रहनी दृष्टि रहित लग्न होय १, जन्मनी राशि शुभ ग्रहो सहित के दृष्ट न होय २ तथा केन्द्रस्थानमा शुभ ग्रहो न होय ३ तो ते लग्न अशुद्धने माटे ठे” अही दृष्ट न होय एम जाणुं

“रविजीवौ समरेखौ शुद्धां १ लग्नेऽपि मध्यजावफलौ २ ।
केन्द्रगतौ नो सौम्यौ ३ जवेत्तदा लग्नमशुजाय ॥ ६ ॥”

“जो सूर्य अने गुरु शुद्धिने विषे सम रेखावाला होय १ अने लग्नने विषे पण मध्यम फलवाला होय २, तथा केंद्रमां वे सौम्य ग्रहो रहेला न होय ३ तो ते लग्न अशुचने माटे ठे.”

“व्ययगः सौरो १ नवमे पापखगः सद्गहैर्वियुक्तः स्यात् २ ।

चतुसुतयुक्तश्चन्द्रो ३ जवेत्तदा लग्नमशुचाय ॥ ७ ॥”

“जो वारमा स्थानमां शनि होय १, नवमा स्थानमां शुक्र ग्रह रहित एकलो पाप ग्रहज रह्यो होय २ अने चंद्र शुक्रे करीने युक्त होय ३ तो ते लग्न अशुचने माटे ठे.” प्रति-
ष्ठामां शुक्र अने चंद्रनो योग श्रेष्ठ ठे, तेथी विवाहादिकमां आ योग अशुच जाणवो.

“अन्त्यचतुर्थं लग्नं १ जन्मतिथि २ मास एव जन्माख्यः ३ ।

फाट्गुनमीनार्कयुति ४ जवेत्तदा लग्नमशुचाय ॥ ८ ॥”

“वारमुं के चोथुं लग्न होय १, जन्मनी तिथि होय २, जन्मनो मास होय ३ तथा फाट्गुन मासमां मीन संक्रांति होय ४ तो ते लग्न अशुचने माटे ठे.”

आ सर्वे समुदायवाला दोषो बुध, गुरु अने शुक्र केंद्रादिक स्थानमां रह्या होय तो हणाय ठे. ते विषे व्यवहारप्रकाशमां कह्युं ठे के—

“हन्ति शतं दोषाणां शशिजः समुदायिनां हि केन्द्रस्थः ।

शुक्रो हन्ति सहस्रं बली गुरुर्लक्षमेकं हि ॥ १ ॥”

“केंद्रमां रहेलो बुध समुदायवाला सो दोषोने हणे ठे, बलवान् शुक्र हजारने हणे ठे अने गुरु लाख समुदायी दोषोने हणे ठे.”

जे एकला दोषो ठे ते वे प्रकारना ठे—साध्य अने असाध्य. तेमां गंमांत, विष्टि, परम जामित्र अने वेध विगेरे दोषो असाध्य ठे. आ दोषो होय त्यारे सर्व ग्रहोनुं बळ विगेरे विविध गुणो ठतां पण लग्न ग्रहण करवा लायक नथी. कह्युं ठे के—

“एकोऽपि दूषयेदोषः प्रवृज्जं गुणसंचयम् ।

सम्पूर्णं पञ्चगव्येन मद्यविन्दुर्धटं यथा ॥ १ ॥”

“जेम दुध, दही, घी विगेरे पंच गव्ये करीने संपूर्ण जरेला घमाने एकज मदिरानुं विंदु छुषित करे ठे तेम वृद्धि पामेला गुणसमूहने एकज दोष छुषित करे ठे.”

जे साध्य दोषो ठे तेमना प्रतिकारने वे श्लोकवने कहे ठे.—

लग्नजातान्नवांशोत्थान् क्रूरदृष्टिकृतानपि ।

हन्याज्जीवस्तनौ दोषान् व्याधीन् धन्वन्तरिर्यथा ॥ ५७ ॥

अर्थ—लग्नथी उत्पन्न अयेला, नवांशकथी उत्पन्न अयेला अने क्रूर दृष्टि करेला पण दोषोने पहेला स्थानमां रहेलो गुरु हणे ठे. जेम शरीरमां रहेला व्याधिउने धन्वंतरि हणे ठे तेम.

तनौ एटले मूर्ति (पहेला) स्थानमां रहेलो अति वल्लिष्ट गुरु आ दोपोने हए ठे. लग्नथी उत्पन्न थयेला एटले “जन्मराशि जनेर्लभं” (विमर्श १, श्लोक २९) ए श्लोकमा कहेला दोपोने. नवांशकथी उत्पन्न थयेला एटले जे नवांशकनो अधिकार कर्यो न होय अर्थात् निषेध कर्यो होय ए विगेरेथी उत्पन्न थयेला दोपोने. क्रूर दृष्टि करेला एटले “स्थापने स्युर्विधौ दृष्टे युक्ते च” (विमर्श १, श्लोक ३०) ए श्लोकमां कहेला ठे ते दोपोने हए ठे. आधी करीने—

“दर्शने यदि स्यादंशद्वादशकमध्यगः क्रूरः ।

इन्दोर्लभस्य तथा न शुजः सर्वेषु कार्येषु ॥ १ ॥”

“चंद्र अने लग्ननी दृष्टि जो बार अंश सुधीमां क्रूर ग्रह रहेलो होय तो ते कोइ पण (शुज) कार्यमां शुज नथी.”

आ श्लोकनो जावार्थ आ प्रमाणे ठे.—पोतपोताना त्रिंशांशमां रहेला लग्न, चंद्र अने बीजा सर्वे ग्रहो तात्कालिक (जे काले कार्य करवानुं होय ते कालना) स्पष्ट करवा, पत्नी जे ग्रहोए लग्न अने चंद्र देखाता होय एटले लग्न अने चंद्र उपर जे ग्रहोनी दृष्टि परती होय ते ग्रहोना अने लग्न तथा चन्द्रना जोगवायेला त्रिंशांशो वाद करवा. तेमां जो बाकी बार सुधी रहे तो क्रूर ग्रह अशुज जाणवो, अने सौम्य ग्रह होय तो ते शुज जाणवो जेमके—बीशमा अंशमां रहेलो शनि आठमा अंशमां रहेला लग्न के चन्द्रने जुवे ठे, तेथी बीशमाथी आठने वाद करतां बाकी बार रहे ठे, माटे ते अशुज ठे ए प्रमाणे अग्नीवार, दश विगेरे बाकी रहे तो ते पण वर्जवा योग्य ठे, परंतु बार करता वधारे अंशमा रहेला क्रूर ग्रहनी दृष्टि दोपवाळी—वर्ज्य नथी

मूल श्लोकमां “क्रूर दृष्टि करेला पण” एम पण एटले अपि शब्द लख्यो ठे तेह क्रूर ग्रहनी साथे रहेवाथी पण उत्पन्न थयेला दोपो अहीं जाणवा. ते विषे “दीक्षार कुरुते चन्द्र.” (विमर्श १, श्लोक ३१) ए श्लोकमा कहु ठे. व्याधीन् एटले जे शरीरमां रहेला व्याधिर्जने धन्वन्तरि हए ठे

हये शुज ग्रहोनी दृष्टिनी केटली शक्ति होय ठे ? ते कहे ठे —

लग्नात् क्रूरो न दोषाय निन्द्यस्थानस्थितोऽपि सन् ।

दृष्टः केन्द्रत्रिकोणस्थैः सौम्यजीवसितैर्यदि ॥ ५८ ॥

अर्थ—क्रूर ग्रह लग्नथी निन्द्य स्थानमां रहेलो होय तोपण जो ते केंद्र के त्रिकोणमा रहेला बुध, गुरु अने शुक्र जोयेलो होय (आ ग्रहोनी तेना पर दृष्टि परती होय) तो ते दोपने माटे नथी.

નિંદ્ય સ્થાન ઇટલે આ પાંચમા વિમર્શમાં “ત્રિષ્વપિ ક્રૂરમધ્યસ્થૌ” (શ્લોક ૨૩), “જવેજ્ઞાનમનિ જન્મદર્શાત્” (૩૧), “શનિસ્ત્રિકોણકેન્દ્રસ્થ” (૩૨), “રવિઃ કુજોઽર્કજો રાહુઃ” (૩૩), “તનુબન્ધુસુતઘ્ન” (૫૩), इत्यादि श्लोकोમાં કહેલા તે તે दोषોનો આ અપવાદ છે. “દૃષ્ટિ” ઇટલે જોયેલો એમ સામાન્ય રીતે કહ્યું છે, તોપણ અહીં પુષ્ટ દૃષ્ટિ જાણવી. વળી જો તે ક્રૂર ગ્રહને બુધ, ગુરુ અને શુક્ર સાથે સ્વાત્તાવિક અથવા તાત્કાલિક મૈત્રી હોય તો દૃષ્ટિથી અધિક વિશેષ થયો એમ જાણવું. કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલા ઇટલું કહ્યું છે તેના ઉપલક્ષણથી પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલા એ વિગેરે વળે અત્યંત બલિષ્ઠ હોય તે પણ જાણવા. કહ્યું છે કે—

“કૂરા હવંતિ સોમા સોમા હુગુણં ફલં પયઙ્મંતિ ।

જહ્ પાસહ્ કિંદઠિઝં તિકોણપરિસંઠિઝં વિ ગુરુ ॥ ૧ ॥”

“જો કેન્દ્રમાં રહેલો અથવા ત્રિકોણમાં રહેલો ગુરુ ક્રૂર ગ્રહોને જોતો હોય તો તે ક્રૂર ગ્રહો સૌમ્ય થઈ જાય છે, અને સૌમ્ય ગ્રહોને જોતો હોય તો તે વમણા શુભ ફળને આપે છે.”
હવે શુભ ગ્રહોની સંસ્થાને કહે છે.—

ત્રિકોણકેન્દ્રાયગતૈઃ શુભગ્રહૈર્વિસત્તમેનાસુરપૂજિતેન ચ ।

સ્યુઃ ક્રૂરચન્દ્રૈ રિપુદવિક્રમારથ ૧૧ ગૈઃ, કર્તુઃ શ્રિયઃ સન્નિહિતાશ્ચ દેવતાઃ ॥૫૯॥

અર્થ—શુભ ગ્રહો ત્રિકોણ, કેન્દ્ર અને અગીયારમાં સ્થાને રહ્યા હોય, તેમાં પણ શુભ સાતમા સિવાય બીજાં સ્થાનોમાં રહ્યો હોય, તથા ક્રૂર ગ્રહો અને ચંદ્ર ઢઠા, ત્રીજા અને અગીયારમા સ્થાને રહ્યા હોય. આવી ગ્રહસંસ્થા સમયે કાર્ય કર્યું હોય તો કર્તાને લક્ષ્મી મળે છે અને પ્રતિમાની સાંનિધ્યમાં દેવતા રહે છે.

સાતમા સ્થાનને વર્જીને કેન્દ્ર અથવા ત્રિકોણમાં રહેલો શુભ જાણવો. ક્રૂરચન્દ્રૈઃ ઇટલે ક્રૂર ગ્રહો અને ચંદ્ર. તે ચંદ્ર અને ક્રૂર ગ્રહો પ્રતિષ્ઠાદિક લગ્નમાં ત્રીજે, ઢઠે અને અગીયારમે સ્થાને રહ્યા હોય તોજ તે શુભ છે. અહીં આ પ્રમાણે અપવાદ છે.—

“પાપોઽપિ કર્તૃજન્મેશઃ કેન્દ્રસ્થઃ શસ્યતે ગ્રહઃ ।

અશૂન્યાનિ ચ કેન્દ્રાણિ મૂર્તૌ જીવજ્ઞાનાર્ગવાઃ ॥ ૧ ॥”

“કર્તાના જન્મનો સ્વામી પાપી-ક્રૂર હોય તોપણ જો તે ગ્રહ કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય તો તે શુભ છે, અને કેન્દ્રસ્થાન અશૂન્ય હોય તો તે વખાણવા લાયક છે, તથા પહેલા સ્થાનમાં રહેલા બુધ, ગુરુ અને શુક્ર શુભ છે.” જાવાર્થ એ છે કે—કર્તા ઇટલે પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર, શ્રાવક, દીક્ષા લેનાર શિષ્ય અથવા દીક્ષા દેનાર ગુરુના જન્મને વિષે અથવા નામને વિષે જે રાશિ હોય તેનો સ્વામી પાપી હોય તોપણ જો તે કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય તો શુભ છે, અને કેન્દ્રસ્થાને શુભ ગ્રહો સહિત હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ શૂન્ય હોય તો તે શ્રેષ્ઠ નથી.

પોતાના સ્વામીએ (તે વચ્ચે રાશિને) જોયેલ હોય તો. યોગે—હૃદયાંશ અને અસ્તાંગના નામવાળી વચ્ચે રાશિનું પોતપોતાના સ્વામીએ અધિષ્ઠિત હોય તો.

આ હૃદય અને અસ્તની શુદ્ધિના પ્રકરણથી માત્ર દૃષ્ટિનુજ કામ છે, તેથી તે દૃષ્ટિ પુષ્ટ અથવા અપુષ્ટ રમે તે હોય તેમાં કાંઈ પણ વિશેષ જાણવો નહીં

વિવાહેપુ ઋયોર્ગ્રાહ્યા વિશુદ્ધિરુદયાસ્તયોઃ ।

પ્રતિષ્ઠાદીઋયોસ્તાવાનસ્તશુદ્ધૌ તુ નાગ્રહઃ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—વિવાહને વિષે હૃદય અને અસ્ત વચ્ચેની શુદ્ધિ અવશ્ય ગ્રહણ કરવી, પરંતુ પ્રતિષ્ઠા અને દીક્ષામાં અસ્તની શુદ્ધિ માટે ઇટલો વધો આગ્રહ નથી.

ગ્રાહ્યા એ શબ્દમાં આવશ્યક અર્થમાં ઘ્યણ પ્રત્યય ચયેલો હોવાથી “અવશ્ય ગ્રહણ કરવી” એવો અર્થ થાય છે. અસ્તશુદ્ધિ માટે આગ્રહ નથી ઇટલે કે હૃદયશુદ્ધિ તો સર્વ કાર્યના લગ્નમાં હોવીજ જોડે એ અનિપ્રાય છે

આ વાચતમાં હરિજ્ઞ સૂરિ તો આ પ્રમાણે કહે છે.—

“વયગ્રહણપડ્ઞાસુ હૃદયત્રયવિશુદ્ધિવક્ત્રિયં પિ સુદં ।

મન્નતિ કેઙ્ લગ્નં ત ચ મય વહુમયં નેયં ॥ ૧ ॥”

“કેટલાએક આચાર્યો વ્રતગ્રહણ (દીક્ષા) અને પ્રતિષ્ઠામાં હૃદય અને અસ્તની શુદ્ધિ રહિત લગ્નને પણ શુદ્ધ માને છે. આ મત ઘણાને સંમત છે એમ જાણવું.”

આ રીતે ગ્રહણ કરવા લાયક લગ્નનો અને તેના નવાંશાદિકનો ગુણ દોષની ચિંતા (વિચાર) કરવાપૂર્વક નિર્ણય કર્યા ઠતાં પણ તે સમય ક્યારે આવે છે ? તે જાણવા માટે લગ્નથી કાલ લાવવાનો પ્રકાર કહેવાનો છે તેમાં પ્રથમ લગ્નનું માન (પ્રમાણ) કહે છે—

મધ્યે મેષજપૌ પલૈર્જનયનૈ ૩૨૭ માર્તઙ્ગતત્ત્વૈ ૩૫૦ વૃષઃ,

કુમ્ભો વા મિથુનઃ પુનર્મેકરવત્તર્કાત્રધૂમધ્વજૈઃ ૩૦૬ ।

કર્કી ધન્વિવદમ્બરામ્બુધિગુણૈ ૩૪૦ રત્નાઘિરામૈરલિઃ ૩૪૦,

સિંહશ્રાય કનીઘટૌ ગ્રહરદૈ ૩૨૭ રુચન્ત્યમી રાશયઃ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—મધ્ય દેશમાં મેષ અને મીન રાશિ ૩૨૭ પલોએ કરીને હૃદય પામે છે, વૃષ અને કુન્ન ૩૫૦ પલોએ કરીને હૃદય પામે છે, મિથુન અને મકર ૩૦૬ પલોએ કરીને હૃદય પામે છે, કર્ક અને ધન ૩૪૦ પલે, સિંહ અને વૃશ્ચિક ૩૪૦ પલે તથા કન્યા અને તુલા ૩૨૭ પલોએ કરીને હૃદય પામે છે

મધ્યે ઇટલે “હિમવત્તિન્ધ્યયોર્મધ્યં” “હિમાલય અને વિધ્યાચલ પર્વતનો મધ્ય” જ્યાં નિષઠુમાં કહેવાથી મધ્ય દેશમાં આ આ રાશિનું આટલા આટલા પલોએ કરીને

उदय पामे ठे. पळ एटले एक घमीनो साठमो जाग. एक पळनुं प्रमाण साठ गुरु अहरोए करीने आय ठे. ते साठ गुरु अहरवाळो कामक्रीना नामनो ठंड (श्लोक) होय ठे. ते आ प्रमाणे.—

“देवः श्रीसर्वज्ञो विश्वश्रीशः सिद्धिस्त्रीकान्तः,

कामदुद्रोहाग्निर्मायादोषाचास्वास्त्रीरागः ।

चन्द्रश्वेतश्लोकः स्याद्वादारामाब्दो लोकाचर्यो,

वीतापायः शान्तो लोकेच्योऽसंख्यं सौख्यं देयात् ॥ १ ॥”

“विश्वनी लक्ष्मीना स्वामी, सिद्धिरूपी स्त्रीना पति, कामदेवरूपी वृद्धनो नाश कर-
वामां अग्नि समान, मायारूपी रात्रीनो नाश करवामां सूर्य समान, राग रहित, चंद्र
जेवा उज्ज्वळ कीर्तिवाळा, स्याद्वादरूपी आराम (बाग)ने नवपल्लवित करवामां मेघ
समान, त्रिचुवनना लोकने पूज्य, कष्ट रहित अने शांत एवा श्रीसर्वज्ञ देव लोकोने
असंख्य सुख आपो.”

एक पळना मानवाळो आवो श्लोक साठ वार बोलवाथी एक घरी आय ठे. अहीं
कोइ शंका करे के—“पळना प्रमाणवाळा श्लोकनुं बोलवुं शीघ्र शीघ्रतरपणे अथवा
मंद मंदतरपणे पण संजवे ठे, तेथी आ कहेलुं पळनुं मान शी रीते मळतुं आवे ?”
आनो उत्तर ए ठे जे—“शीघ्रता अने मंदता रहित मध्यमपणे बोलवुं एज अहीं
इहेलुं ठे, केमके सर्व व्यवहारो लोकमां मध्यम प्रमाणे करीनेज प्रवर्ते ठे. अथवा सूक्ष्म
दृष्टिवाळाने आ बीजी रीते पण जाणवुं के—संगीतशास्त्रमां प्रसिद्ध एवा पंचमातृक
नामना ताळने अविच्छिन्नपणे (एक धाराए) चोवीस वार हाथ अने मुखवने सम्यक्
प्रकारे स्पष्ट करवाथी सर्वथा प्रकारे विसंवाद विनाज एक जळपळ आय ठे.” ताळनुं
स्वरूप तथा तेने स्पष्ट करवानो विधि संगीतशास्त्रने जाणनाराज पासेथी जाणवो.

मूल श्लोकमां जनयनैः ११७ कव्या ठे. तेमां आ प्रमाणे संप्रदाय ठे.—

“लङ्कोदया नागतुरङ्गदस्त्रा १७८, गोऽङ्गाश्विना १७९ रामरदा ३१३ विनाज्यः ।

क्रमोत्क्रमस्थाश्चरखंरुक्तैः स्वैः, क्रमोत्क्रमस्थैश्च विहीनयुक्ताः ॥ १ ॥

मेपादिषष्णामुदयाः स्वदेशे, तुलादितोऽमी च परुत्क्रमस्थाः ।”

“लंका नगरीना उदयनुं-लग्ननुं मान १७८-१७९ अने ३१३ पळोनुं ठे. आ पळोने
अनुक्रमे तथा उत्क्रमे स्थापन करवा. (तेथी करीने मेपथी कन्या सुधीना लग्ननुं मान
अयुं. हवे तेज पाठा उत्क्रमे करीने तुलाथी मीन सुधीनुं मान जाणवुं. ते नीचेनी
स्थापनाथी स्पष्ट समजाशे.) पढी जे देशना लग्ननुं मान करवुं होय ते देशना पोताना
चरखंमोए करीने अनुक्रमे रहेला उपरना (१७८-१७९-३१३) त्रण अंकने अनुक्रमे

श्रीमज्जौर्जरपत्तने त्वजऊपौ तत्त्वाक्षिति २२५ गोंघटौ,
 पट्टतह्वैः २५६ शरखामिजिश्च ३०५ मिथुनो मार्गाननो वा पलैः ।
 कर्की क्षमातिशये ३४१ धनुर्वदलिवत्सिहो द्विवेदत्रिकैः ३४२,
 कन्येन्नुत्रिदशै ३३१ स्तुलावजुदयं यान्तीति मेपादयः ॥ ६३ ॥

अर्थ—श्रीमत् गुर्जर देशना पाटणमां मेघ अने मीन लग्न २२५ पळोए करीने उदय पामे ठे, वृष अने कुंज २५६ पळोए करीने, मिथुन अने मकर ३०५ पळोवने, कर्क अने धन ३४१ पळोवने, सिंह अने वृश्चिक ३४२ पळोवने तथा कन्या अने तुला लग्न ३३१ पळोवने उदय पामे ठे, पट्टे के आटला आटला (उपर कहेला) पळोवने ते ते मेपादिक लग्नो उदय पामे ठे तेनी स्थापना नीचे प्रमाणे.—

मेघ	२२५	मीन
वृष	२५६	कुंज
मिथुन	३०५	मकर
कर्क	३४१	धन
सिंह	३४२	वृश्चिक
कन्या	३३१	तुला

हवे लग्नोनु उदय संबंधी घमीउनु मान अने होरादिकनु पळमान प्रसंग होवाथी लखे ठे.—
 लग्नाना मानं होराणां मानं देष्काणानां नवांशानां मानं वादशाशानां त्रिंशाशानां मानं

		मानं		मान	
घटी-पल	पल-अक्षर	पल-अक्षर	पल-अक्षर-व्यक्षर	पल-अक्षर	पल-अक्षर
मेघ ३-४५	११२-३०	७५	२५	१७-४५	७-३०
वृष ४-१६	१२७	८५-२०	२७-२६-४०	२१-२०	८-३२
मिथुन ५-५	१५२-३०	१०१-४०	३३-५३-२०	२५-२५	१०-१०
कर्क ५-४१	१७०-३०	११३-४०	३७-५३-२०	२७-२५	११-२२
सिंह ५-४२	१७१	११४	३८	२८-३०	११-२४
कन्या ५-३१	१६५-३०	११०-२०	३६-४६-४०	२७-३५	११-२
तुला ५-३१	१६५-३०	११०-२०	३६-४६-४०	२७-३५	११-२
वृश्चिक ५-४२	१७१	११४	३८	२८-३०	११-२४
धन ५-४१	१७०-३०	११३-४०	३७-५३-२०	२७-२५	११-२२
मकर ५-५	१५२-३०	१०१-४०	३३-५३-२०	२५-२५	१०-१०
कुंज ४-१६	१२७	८५-२०	२७-२६-४०	२१-२०	८-३२
मीन ३-४५	११२-३०	७५	२५	१७-४५	७-३०

विशेष आ प्रमाणे ठे.—

“रेवत्युदयादभ्यादीन्युज्ज्वलन्ति जलपलैः क्रमशः ।

चित्रान्तान्यृतुनन्दै ए६ दिखरूपै १०२ रष्टखावनिजिः १०८ ॥ १ ॥

शरकुज्जिः ११५ खदिकुज्जि १२० युगगुणरूपै १३४ वसूदधिमृगांकैः १४८ ।

शशिपञ्चकुज्जि १५१ स्त्रिशरदमाज्जिः १५३ करविषयवसुधाज्जिः १५२ ॥ २ ॥

त्रीषुकुज्जि १५३ रष्टयुगकुज्जि १४८ रगचतुरेकैः १४७ पनब्धिकुज्जि १४६ रेवम् ।

हस्तादेः प्रतिलोमं स्वात्याद्युदये क्रमान्मानम् ॥ ३ ॥

अज्जिजिच्च वसुजिनै १४८ रिति रुद्राणामुदयपलसंस्था ।”

“रेवतीनो उदयथया पढी अश्विनीथी आरंजीने चित्रा पर्यंतनां नक्षत्रो अनुक्रमे नीचे लखेला जळपळोए करीने उदय पामे ठे. अश्विनी ए६, जरणी १०२, कृत्तिका १०८, रोहिणी ११५, मृगशिर १२०, आर्द्रा १३४, पुनर्वसु १४८, पुष्य १५१, अश्लेषा १५३, मघा १५२, पूर्वाफादगुनी १५३, उत्तराफादगुनी १४८, हस्त १४७ अने चित्रा १४६ जळपळोए करीने उदय पामे ठे. हस्तादिकना उत्क्रमे करीने स्वाति, विशाखा विगेरेना उदयनुं मान जाणवुं. तथा अज्जिजित् नक्षत्र १४८ जळपळोए करीने उदय पामे ठे. आ प्रमाणे नक्षत्रोना उदयना पळोनी संस्था जाणवी.” स्थापना नीचे प्रमाणे.—

रे.	ए६	अ.
ज.	१०२	ज.
पू.	१०८	कू.
श.	११५	रो.
ध.	१२०	मृ.
श्र.	१३४	आ.
उ.	१४८	पु.
पू.	१५१	पु.
मू.	१५३	अ.
ज्ये.	१५२	म.
अ.	१५३	पू.
वि.	१४८	ज.
स्वा.	१४७	ह.
	१४६	चि.
अज्जिजित् १४८		

आ नक्षत्रोमां अज्जिजितने वर्ज्जिने अश्विनीथी सवा ववे नक्षत्रोनुं मान मेळववाथी उपर कहेलुं राशिनं मान आय ठे. (जेमके-अश्विनी ए६, जरणी १०२ अने कृत्ति-

કાના પહેલા પાદના પલ્લો ૨૭ મેઝવવાથી ૨૨૫ પલ્લ થયા, તેથી ધની ૩ પલ્લ ૪૫ મેપ રાશિના લગ્નનું માન થયું કૃત્તિકાનાં પાઞ્ચલો ત્રણ પાદના પલ્લો ૮૧, રોહિણીના ૧૧૫ અને મૃગશિરના વે પાદના પલ્લો ૬૦ મેઝવવાથી કુલ પલ્લો ૨૫૬ થયા, તેથી ધની ૪ પલ્લ ૧૬ વૃષ રાશિનું માન થયું. એ રીતે સર્વત્ર જાણવું)

હવે રાશિભંડની વિશેષ સંજ્ઞાને તથા તેના પ્રમાણને કહે છે.—

દ્વાદશરાશિર્જગણો રાશિસ્તુ ત્રિંશતા જવતિ જાગૈઃ ।

જાગે પટિર્લિસા લિસા પટ્ટ્યા વિલિસાજિઃ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ—વાર રાશિ મઢીને એક જગણ (નહત્રોનો સમૂહ) કહેવાય છે. (એટલે કે વાર રાશિ અને જગણ એ વે નામ સમાન છે,) ત્રીશ જાગે કરીને એક રાશિ થાય છે, એક જાગમાં ૬૦ લિસા હોય છે, અને એક લિસા ૬૦ વિલિસાએ કરીને થાય છે.

જાગનું વીજું નામ ત્રિંશાંશ પણ કહેવાય છે તેનું માન આ રીતે છે —

“લગ્નાના સર્વદેશેષુ યન્માનં ઘટિકાદિકમ્ ।

તન્ન વિગ્નં પલાય સ્યાન્માનં ત્રિંશાશકસ્ય હિ ॥ ૧ ॥”

“સર્વ દેશોમાં લગ્નોનું જે ઘટિકાદિક માન કહ્યું છે તે વમણું કરવાથી જે સંખ્યા આવે તેટલા પલ્લાદિક ત્રિંશાંશનું માન થાય છે.” (કારણ કે એક ધનીના વે ત્રિંશાંશ હોય છે, તેથી ધનીને વમણી કરીએ તો તેટલા પલ્લ એક ત્રિંશાંશના થાય છે.)

લિસાનું વીજું નામ કઢા અને વિલિસાનું વીજું નામ વિકઢા પણ છે વિશેષ એ કે— એક વિલિસા (વિકઢા) ની સાઠ પરમ વિકઢા હોય છે. તે પરમ વિકઢાનું વીજુ નામ અદ્ધર કહેવાય છે એક અદ્ધરના પણ સાઠ વ્યદ્ધરો હોય છે, પરંતુ તે (વ્યદ્ધર) અત્યંત સૂક્ષ્મ કાઠ હોવાથી વ્યવહારને યોગ્ય નથી

લગ્નોનું માન કહ્યું. હવે સૂર્યને સ્પષ્ટ કરવા માટે વારે સંક્રાંતિભંડની અંતરાલ (વચ્ચેની) ધનીભંડને કહે છે —

સંક્રાન્ત્યન્તરનામિકા અથ ધૃતિ ૧૮ મેંપાદિતોઽશ્વેપુજિઃ ૫૭,

જૂતેજૈ૮૫ મુનિગોજિ ૯૭ રટ્ટવસુજિ ૮૮ નેંત્રર્તુજિ ૬૨ જૈં ૨૭ સ્તથા ।

અત્યપિશ્વ ૧૭ સમન્વિતા ત્રિનવજિઃ ૯૩ ચેતર્તુજિઃ ૬૯ ચર્તુજિઃ ૬૦,

સસાદ્ગૈ ૬૭ નિંધિકુઞ્જરૈ ૮૯ રથ ધૃતિ ૧૮ શન્દ્રેક્ષણૈશ્ચ ૨૧ ક્રમાત્ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—હવે સંક્રાંતિની અંતરાલ ધનીભંડ મેપ રાશિથી અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે —મેપ અને વૃષ સંક્રાંતિની વચ્ચે ૧૮૫૭ ધનીભંડ હોય છે, એટલે કે મેપ સંક્રાંતિ વેસે ત્યારથી ૧૮૫૭ ધનીભંડ જાય ત્યારે વૃષ સંક્રાંતિ વેસે, અને ત્યારપછી ૧૮૮૫ ધનીભંડ જાય ત્યારે સંક્રાંતિ વેસે. અર્થાત્ મેપ સંક્રાંતિ ૧૮૫૭ ધની સુધી રહે છે, વૃષ સંક્રાંતિ ૧૮૮૫

घमी सुधी होय ठे. एज रीते मिथुननी घमीउं १८९७ ठे, कर्कनी १८८८, सिंहनी १८६२, कन्यानी १८२७, तुलानी १७९३, वृश्चिकनी १७६९, धननी १७६०, मकरनी १७६७, कुंजनी १७८९ अने मीननी १८२१ घमीउं ठे.

सूर्यनी संक्रांति—संक्रमण बार राशिउंने विषे होय ठे. तेमना आंतरामां एटली एटली घमीउं होय ठे. मूल श्लोकमां “धृति” शब्द लख्यो ठे, ते अठार अक्षरनी ठंदोजाति ठे, तेथी अठारनी संख्या जाणवी, अने “अत्यष्टि” शब्द सत्तर अक्षरनी ठंदोजाति होवाथी तेनो अर्थ सत्तरनी संख्या जाणवी. मेषादिक अकी एटले मेष अने वृष संक्रांतिनी वच्चे धृति एटले १८ अश्वेषुजि: एटले ९७ वने सहित एटले के अठारसोने सतावनवने युक्त करवा तेदली घमीउं होय ठे. ए रीते आगळ पण जाणवुं.

संक्रांतिउंना अंतरनी चुक्तिनो यंत्र.—

मेष	१८९७	वृष	तुला	१७९३	वृश्चिक
वृष	१८८९	मिथुन	वृश्चिक	१७६९	धन
मिथुन	१८९७	कर्क	धन	१७६०	मकर
कर्क	१८८८	सिंह	मकर	१७६७	कुंज
सिंह	१८६२	कन्या	कुंज	१७८९	मीन
कन्या	१८२७	तुला	मीन	१८२१	मेष

हवे सूर्यने स्पष्ट करवा माटे आउपर कहेली घमीउंए करीने सूर्यने स्पष्ट करवानी रीत वतावे ठे.—

स्फुटोऽथ जानुर्गतनामिकाज्यः, संक्रान्तितः खज्वलना ३० हताज्यः ।

जागादिभिः स्वान्तरक्षुक्तिलब्धै, राश्यादिकः स्याज्जतराशियुक्तैः ॥ ६६ ॥

अर्थ—चालती संक्रांतिनी वीती गयेली घमीउंने त्रीशे गुणवी, पढी तेने उपर कहेली पोतानी अन्तरक्षुक्तिवने जाग देवो. तेम करवाथी जागादिक (अंश विगेरे) आवे ठे, अने गयेली राशि ए युक्त करवाथी राशि विगेररूप सूर्य स्पष्ट आय ठे.

इष्ट (कार्य) समये चालती संक्रांतिनी जेदली घमीउं गइ होय ते सर्वने एकत्र करी त्रीशे गुणवी. स्वान्तरक्षुक्ति—पोतानी अंतरक्षुक्ति अने संक्रांतिनी अंतराल घमीउं ए वच्चेनो एकज अर्थ ठे. पढी पोतानी अंतरक्षुक्तिवने जाग दइने अंश, कळा अने विकळारूप त्रण प्रकारनुं फळ ग्रहण करवुं (काढवुं). पढी गयेली राशि एटले जेदली

૧૪૦૪ વર્ષે કરીને ૨૩ અંશો, ૫૫ કલા અને ચાર વિકલા વધે છે. ૫ પ્રમાણે અયના-
શની વૃદ્ધિ ફેરેલી છે. પઠી તેજ ક્રમે કરીને હાનિ પામતા તે અયનાંશો તેટલાજ
પટલે ૧૪૦૪ વર્ષે કરીને ચાલી થઈ જશે. ૫ પ્રમાણે વારંવાર તે અયનાશોની વૃદ્ધિ અને
હાનિ જાણવી. લગ્નમા, ક્રાંતિસામ્યમા અને ચર લાવવામાં આ અયનાંશોનો ઉપયોગ
હે. કહ્યું છે કે—

“અયનાંશાઃ સદા દેયા લગ્ને ક્રાન્તૌ ચરાગમે ।”

“લગ્નમાં, ક્રાંતિસામ્યમા અને ચર લાવવામાં હમેશાં અયનાંશો દેવા.”

હવે ઉદાહરણમાં લીધેલા ૬૪ કાલને વિષે અયનાંશો લાવવા માટે આ રીત છે.—

“આપાદે વિક્રમં નન્દસત્તેષુ ૫૭૯ નં ત્રિધા કુ ૧ ચૂ ૧ ।

નલૈ ૨૦ નિર્ણં જજેત્ પથ્યા લગ્ને સુરયનાંશકાઃ ॥ ૧ ॥”

“અપાન માસથી શરુ થતા વિક્રમ સવતમાંથી ૫૭૯ વાદ કરી વાકી રહે તેને ત્રણ
વાર સ્થાપન કરવા. પઠી તે ત્રણેને અનુક્રમે ૧-૧-૨૦ વને ગુણવા. પઠી તેને ઢેઢા
અંકથી સાઠે જાગ ૬૬ ઢડને પૂર્વ પૂર્વ અંકમા નાલવાથી અયનાશો આવે છે.”

જાવાર્થ ૫ છે કે—ચૈત્ર માસથી શાલિવાહનનો શક શરુ થાય છે. તેમાં ૧૩૫ નાલ-
વાથી વિક્રમ સંવત્ આવે છે તે સંવત્ અપાન માસથી શરુ થાય છે તે સ્થાપન કરવો.
તે સવત્ પ્રકૃત ઉદાહરણમા ૧૫૧૨ છે તેમાંથી ૫૭૯ વાદ કરતાં શેષ ૯૩૩ રહે છે
આ અંકને ત્રણ વાર સ્થાપન કરી તેને અનુક્રમે ૧-૧-૨૦ વને ગુણવા (તેથી ૯૩૩-
૯૩૩-૧૦૬૬૦ આવે છે) તેને ઢેઢેથી સાઠે જાગ ૬૬ ઢડને ઉપર ઉપર ચક્રાવવાથી ૧૫
અંશ, ૫૩ કલા અને ૪૪ વિકલા થઈ. આ અયનાશનું માન ૧૫૧૨ મા વર્ષમા સુદમાં
દશિથી આવે છે, પરંતુ દરેક વર્ષે કાઢક અધિક એવી એક એક કલાજ વધે છે. એવું
સ્થૂલ માનજ ઘણા જ્યોતિર્વિદોને સંમત છે, તેથી અમે પણ સ્થૂલ માનજ અહીં લઈ
વીધ, તેથી કરીને ૧૫૧૨ મા વર્ષે ૧૫ અંશ અને ૩૪ કલા આવે છે આ અયનાંશને
સ્પષ્ટ કરેલા સૂર્યમા નાલવાથી અંશ ૩૧, કલા ૩૭ અને વિકલા ૩૦ આવે છે હવે દરેક
રાશિનું માન ૩૦ અંશજ હોય છે, તેથી આ અયનાશની અપેક્ષા કરીને જોતાં સૂર્ય
આહી મેષ રાશિ જુક થઈ ગઈ, અને વૃષ રાશિનો ૧ અંશ, ૩૭ કલા અને ૩૦ વિકલા
પણ જુક થઈ એમ સિદ્ધ થયું સ્થાપના—૧-૧-૩૭-૩૦ આ સાયન અથવા સાય-
નાશ પટલે અયનાશ સહિત સૂર્ય થયો.

હવે પ્રકૃત ઉદાહરણમા વૃષનો ઉદય છે. તેનું માન ૨૫૬ પળો છે. તેને ત્રણ વાર
સ્થાપના કરવા—૨૫૬-૨૫૬-૨૫૬. પઠી સૂર્યે જોગેલા માનમાથી અંશાદિકની અપે-
ક્ષા શેષ અંશાદિક કાઢી (પટલે કે અંશ ૧, કલા ૩૭ અને વિકલા ૩૦ કાઢી)

त्यारे अंश २८, कला २२, विकला ३० रहे. आ त्रण अंकवमे उपरनी त्रण राशिर्ल अनुक्रमे गुणतां ७१६८-१६३२-७६८० आय ठे. तेने साठे जाग दइ दइने. पूर्व पूर्वनी राशिमां नाखवाथी ७२६४ आय ठे. तेने ३० वमे जाग देतां २४२ पळो लाध्या. आ सूर्य जोग्य पळमान आगळ पर उपयोगमां आवशे, माटे स्थापी राखवुं.

हवे इष्ट लग्ननुं शुक्त लाववावमे करीने इष्ट समयने स्पष्ट करवा माटे कहे ठे.—

इष्टाशुक्तनवांशकैर्दशगुणैस्त्रयातैर्लवाद्यं फलं,

लग्नं सायनमूर्ध्वराशिसहितं सैकप्रवृत्त्यंशकम् ।

तशुक्तेन लवादिना तदुदयः क्षुण्णो हृतस्त्रिंशता,

नास्वद्भोग्यवदान्तरोदययुतः कालः पलात्मा जवेत् ॥ ६८ ॥

अर्थ—इष्ट लग्नना शुक्त नवांशोने दशे गुणी त्रणे जाग देतां जे अंशादिक फळ आवे ते लग्न जाणवुं. तेने अयन सहित करवुं. पढी उपर (पहेलां) राशि सहित (गयेली राशि सहित) करवुं. पढी एक प्रवृत्त्यंश सहित करवुं. तेदला अंशादिक शुक्त थया, ते शुक्तवमे ते (लग्न)ना उदयने गुणवो. पढी तेने त्रीशे जाग देवो. पढी ते सूर्य जोग्य अने आंतरोदय सहित करीए त्यारे तेदला पळरूप इष्ट समय स्पष्ट आय ठे.

लग्नमां जे नवांशक इष्ट होय तेनी पहेलां जेदला नवांशक गया होय तेने दशे गुणी त्रणे जागवा. जे लाधे ते अंश, कला अने विकलारूप त्रण प्रकारनुं फळ आय ठे. तेनेज लग्न जाणवुं. ते लग्नने अयन सहित तथा व्यतीत थयेली राशि सहित करीने तेमां एक प्रवृत्त्यंश एटले अधिकार करेला नवांशकनो त्रीजो जाग नाखवो, परंतु प्रतिष्ठा अने विवाहमां जो धनुष राशिनो नवांशक लीधो होय तो तेमां नवांशकना त्रीजा जागनुं पण अर्ध नाखवुं, केमके ते कार्यमां धनुषना नवांशकनो पहेलो अर्ध जागज इहेलो ठे. आ रीते करवाथी जेदला अंश, कला अने विकला आय तेदला शुक्त जाणवा. ते शुक्त एवा अंश, कला अने विकलावमे करीने इष्ट लग्ननुं पळरूप मान त्रण वार स्थापन करीने गुणवुं. पढी तेने प्रथमनी जेम साठे जाग दइ दइने पूर्व पूर्वमां नाखी उपरनो (पहेलो) जे एक आवे तेने त्रीशे जाग देतां जेपळ अने अक्षररूप मान आवे ते इष्ट लग्ने शुक्त (जोगवेळुं) कहेवाय ठे. तेनी अंदर पूर्वे आणेलुं सूर्य जोग्य नाखवुं, तथा सूर्ये आक्रमण करेली राशिनी अने इष्ट लग्ननी अंतराळे जेदलां लग्नो रह्यां होय तेनां पळरूप मानोने पण तेमां नाखवां. आ रीते करवाथी जे अंक आवे तेदला पळोए करीने सूर्योदय पढी इष्ट लग्ननो इष्ट अंश आवे ठे.

उदाहरण—प्रकृत उदाहरणमां कर्क लग्ननो त्रीजो कन्या नवांशक ग्रहण कर्यो ठे, तेथी इष्ट एवा कन्या नवांशकनी पहेलां वे नवांशो व्यतीत थया ठे, माटे

वेने दशे गुणतां वीश थया. तेने त्रणे जागतां ६ त्रिंशांशो लाध्या अने शेष ३ रहा, एटले के जेटला त्रण जागे करीने एक त्रिंशाशक थाय तेदला वे जाग, तेथी करीने अश ६ अने कळा ४० थाय ठे, कारण के एक एक (दरेक) त्रिंशाशनी ६० कळाउं होवाथी वे त्रिंजागे करीने ४० कळाउंज थाय ठे. आ लग्न थयुं. तेने अयन सहित करवुं ठे, माटे अयनांश १५ अने कळा ३४ जेळनवी. (२२-१४ थाय ठे.) तथा जेटली राशिदं व्यतीत थइ होय तेदलो अंक राशिने स्थाने मूकवो. ते अहीं कर्क लग्न ग्रहण करे होवाथी त्रणनो अंक आवशे, तथा अंशना अंकमा एक प्रवृत्त्यंश अने ३ कळा नाखरी कारण के दरेक नवाशकमां त्रण त्रिंशाशो अने वीश कळाउं होय ठे. तेनो त्रीजो जाग तेदलो (१-७) थाय ठे, तेथी करीने त्रण राशिदं व्यतीत थइ अने चोथी कर्क राशिना २३ अंशो अने २१ कळाउं पण व्यतीत थइ, तेथी (३-२३-२१) एटलुं जुक्त थयुं अहीं जुक्त (व्यतीत थयेली) राशिनो उपयोग नथी, तेथी तेणे जुक्त एटलुं चालता कर्क लग्नवने जुक्त एवा अंश २३ कळा २१ वने तेनो उदय एटले अहीं प्रकृत होवाथी कर्कनो उदय ३४१ पळना स्वरूपवाळो ठे तेने वे वार स्थापन करीने गुणवो जो विकळा होत तो त्रण वार स्थापन करीने त्रीजो अंक विकळावने पण गुणत, पण अहीं तो विकळा नथी, तेथी वे वार स्थापन करवानुं कहुं ठे आ रीते करवाथी-(३४: ने वे वार २३ अने २१ वने गुणवाथी) ७८४३-७१६१ थाय ठे बीजा अंकने ६० वं जाग देता जागमा ११ए आब्या. तेने प्रथमना अंकमा नाखवाथी ७ए६२ थया ते त्रीशे जागता २६५ पळो लाधी शेष १२ रहा तेने ६० वने गुणी ३० वने जाग देत अहर २४ लाध्या आ पळ २६५, अहर २४ कर्क लग्ननुं जुक्त थयुं तेने सूर्यना जोग सहित तथा आंतरोदयना लग्नना पळो सहित करवुं ठे, तेथी अहीं सूर्यना जोग्य पळ २४२ ठे, अने आंतरोदय तो मिथुनज ठे तेनुं मान ३०५ पळो ठे. ते त्रणेने एक करवाथी ८१२ पळो एटले के १३ घनी अने ३२ पळो थया आटलो वसत सूर्योदय जाय त्यारे कर्क लग्ननो कन्या नवाशक आवे ठे

अहीं विशेष आ प्रमाणे ठे —

“द्योर्नवांशयोः शुद्धिः प्रतिष्ठाया विलोक्यते ।

आद्येऽधिवासना विम्बे वित्तीये च शलाकिका ॥ १ ॥

संस्थाप्य लग्नमानं गुणयेन्मध्यनराशकैः ।

नवजिस्तु हते जागे लब्धेऽन्तरपलागमः ॥ २ ॥”

“प्रतिष्ठामा वे नवाशकनी शुद्धि होमी जोइए तेमा पहेला नवाशकमां विंबनी

अधिवासना करवी, अने बीजामां अंजनशलाका करवी. ते शुद्धि जोवानी रीत आ प्रमाणे—लग्ननुं मान स्थापन करीने तेने मध्य (वच्चे)ना नवांशकोवमे गुणवुं. पढी तेने नववमे जाग देवाथी जे लाधे ते अंतर पळो आवे ठे.”

अहीं मात्र कद्विपत उदाहरण आ प्रमाणे जाणवुं.—प्रतिष्ठामां आज कर्क लग्ननो त्रीजो कन्या नवांशक अने आठमो कुंज नवांशक ग्रहण करवाना ठे, तेथी कुंज नवांशकनी पहेलां कन्यादिक पांच नवांशको ठे, माटे कर्क लग्ननुं मान जे ३४१ ठे तेने पांचे गुणीए त्यारे १७०५ आय ठे. तेने नवे जाग देतां जागमां १७ए पळो (एटले घमी ३ पळ ए) आवे ठे. तेने त्रीजो कन्या नवांशक ग्रहण करवा माटे स्पष्ट करेला १३ घमी अने ३२ पळरूप काळमां नाखवाथी घमी १६, पळ ४१ अया. आटलो वखत जाय त्यारे कुंजना नवांशकनी वेळा आवे ठे.

हवे लग्नना अंश (नवांशक)नो समय स्पष्ट करवा माटे अयनांशनी अपेक्षा विना बीजो प्रकार कहे ठे. अथवा तो.—

संक्रान्तिराशेर्गतनामिकाध्वे, माने दिवा निश्यथ सप्तमस्य ।

संक्रान्तिजोगेन हृते तदीयत्रयंशान्विते शेषमिहार्कजोग्यम् ॥ ६ए ॥

अर्थ—दिवसे लग्न होय तो संक्रांतिनी राशिनं मान गयेली घमीउवमे गुणवुं, अने रात्रिए लग्न होय तो सातमी राशिनं मान गयेली घमीउवमे गुणवुं. पढी तेने संक्रांतिनी शुक्तिवमे जाग दइ तेमां तेज राशिनो त्रीजो जाग नाखवो. शेष रहे ते अहीं सूर्य जोग्य जाणवुं.

दिवसनं लग्न होय तो सूर्यसंक्रांतिनी राशिनं मान संक्रांतिना समयथी आरंजीने लग्नना समय सुधीमां जेटली घमीउ गइ होय तेदली घमीउवमे गुणवुं. रात्रिनं लग्न होय तो सूर्यसंक्रांतिनी राशिथी जे सातमी राशि होय तेनुं मान गुणवुं. त्यारपढी पोतानी (संक्रांतिनी) अंतरशुक्तिवमे तेने जाग देवो. जागमां जे आवे तेमां प्रस्तुत राशिनो त्रीजो जाग जूदो पामीने नाखवो. तेम करवाथी जे आय ते सूर्य शुक्त कहेवाय ठे. ते सूर्य शुक्तने सूर्यसंक्रांतिनी राशिमांथी बाद करवुं. जे शेष रहे ते सूर्य जोग्य कहेवाय ठे.

जेमके प्रकृत उदाहरणमांज दिवसना लग्नमां सूर्यसंक्रांतिनी राशि मेष ठे. तेनुं मान २२ए ठे. संक्रांतिना समयनी पढी अने लग्ननी पहेलां जे गयेली घमीउ एए४ ठे ते वच्चेनो गुणाकार करतां २२३६ए० अया. तेने पोतानी अंतरशुक्ति १७ए७ वमे जाग देतां १२० पळ लाध्या. त्यारपढी सूर्यसंक्रांतिनी राशिना माननो त्रीजो जाग तेमां नाखवो, एटले के अहीं मेषनुं मान २२ए ठे, तेने त्रणे जागतां ७५ लाध्या. ते पूर्वना १२० मां

નાલવાથી ૧૯૫ થયા. આ સૂર્ય શુક્ર થયું. સૂર્યસંક્રાંતિની રાશિ મેપના માનરૂપ ૨૨૫ પઠમાંથી તે ૧૯૫ વાદ કરીએ ત્યારે વાકી ૩૦ પડ્યો રહે. આ સૂર્ય જોગ્ય થયું. આ પ્રમાણે દિવસના લગ્નમાં જાણવું હવે રાત્રિનું લગ્ન હોય ત્યારે સૂર્યસંક્રાંતિની રાશિથી સાતમી રાશિનો સૂર્ય શુક્ર ધનીઝ સાથે ગુણાકાર, તેની અંતરશુક્રિવને જાગાકાર વિગેરે સર્વ સૂર્યસંક્રાંતિની રાશિની પ્રમાણેજ કરવું.

શુક્રેઽથ લગ્નસ્ય તદંશકાન્ન, દદ્યાત્ત્રિજાગાવુદયપ્રવૃત્ત્યોઃ ।

તલ્લગ્નશુક્રં ચ તથાઽર્કજોગ્યં, કાલોઽન્તરાલોદયયુક્ પલાત્મા ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—ત્યારપછી તેના અંશની (૬૪ નવાંશક)ની પહેલા લગ્નના શુક્રમાં ઉદય અને પ્રવૃત્તિના ત્રિજાગો નાલવા તે લગ્ન શુક્ર કહેવાય છે. ત્યારપછી તે લગ્ન શુક્ર તથા સૂર્ય જોગ્યને અંતરાલના ઉદય સહિત કરવાથી જે આવે તેટલા પડ્યોવાડો કાલ ૬૪ લગ્નનો છે એમ જાણવું.

અર્થ—ત્યારપછી તદંશકાત્ ૬૪ છે ૬૪ નવાંશકની, પહેલા લગ્નના શુક્રને વિષે ઉદય અને પ્રવૃત્તિના ત્રિજાગો નાલવા એવો સંબંધ છે. જાવાર્થ આ પ્રમાણે છે.—અધિકા કરેલા નવાંશકની પહેલા જેટલું લગ્ન શુક્ર હોય તેને સ્પષ્ટ કરીને તેને વિષે તેજ લગ્નનું ત્રિજાગ અને પ્રવૃત્ત્યંશ નામના તેજ નવાંશકના ત્રિજાગને નાલવા. ત્યારપછી તે લગ્ન શુક્ર પૂર્વે આણેલું સૂર્ય જોગ્ય અને અંતરાલ લગ્નનું પઠમાન ૫ ત્રણેને એકત્ર કરવાં જેટલ પડ્યો આવે તેટલા પડ્યો કરીને સૂર્યોદય પછી ૬૪ લગ્નનો ૬૪ નવાંશક આવે છે.

જેમકે—અહીં કર્કનું માન ૩૪૧ છે. તેને નવવને જાગ દેવાથી ૩૦ પડ્યો એક નવાં શકનું માન થયું. હવે અહીં ૬૪ નવાંશક (કન્યા નામનો) ત્રીજો છે, તેની પહેલા ૬ નવાંશો ગયા છે, તેથી ૩૦ ને વમણા કરતા ૭૬ પડ્યો થયા આટલું તે લગ્ન શુક્ર થયું ત્યારપછી તેમા કર્ક લગ્નના માન ૩૪૧ ને ત્રણે જાગ દેતા ૧૧૪ પડ્યો લાઘ્યા. આ ઉદયનો ત્રિજાગ થયો તેને લગ્ન શુક્ર ૭૬ પડ્યોમા નાલવાથી ૧૯૦ થયા. ત્યારપછી ૬ નવાંશક ગ્રહણ કર્યો છે તેનું માન ૩૦ પડ્યું છે, તેનો ત્રિજાગ ૧૨ પડ્યો થાય છે. તે પણ તેમા (૧૯૦ મા) નાલવાથી ૨૦૨ થયા પછી સૂર્ય જોગ્ય પડ્યો ૩૦, તથા સૂર્યસંક્રાંતિની (મેપ) રાશિને અને ૬૪ લગ્ન (કર્ક)ને અતરાલે વૃષ અને મિથુન છે તેમનું માન ૨૫૬-૩૦૫ છે સર્વની સ્થાપના—૨૦૨-૩૦-૨૫૬-૩૦૫ આ સર્વે એકત્ર કરવાથી ૭૫૨ પડ્યો થયા તેને ૬૦ વને જાગ દેતા ધની ૧૩ પડ્યો ૧૩ લાઘ્યા આટલો કાલ સૂર્યોદયથી જાય ત્યારે કન્યા નવાંશક આવે છે આ વીજી રીત દેવાથી પડ્યોમા પૂર્વની કરતા ફારફર આવ્યો તેમા કાફ દોષ નથી એમ વીજે ટેકાણે પણ જાણવું

आ प्रमाणे लग्नने आश्रीने समय लाववानी रीत कही. हवे तेनी प्रतीतिने माटे वे श्लोके करीने समयने आश्रीने लग्न लाववानी रीत बतावे ठे.—

त्यक्त्वार्कजोग्यं च पलात्मकांलाज्ञागादिजोग्यं तरणौ निदध्यात् ।

क्रमेण शेषानुदयान् विशोध्य, राशीन्यसेत्तत्प्रमितौश्च जानौ ॥ ७१ ॥

अर्थ—पळरूप करेला कालमांथी सूर्य जोग्य वाद करवुं. पढी अंशादिक जोग्यने सूर्यमां नाखवुं. पढी अनुक्रमे शेष उदयोने शोधी (वाद करी) तेदली राशिजने सूर्यमां नाखवी.

कोइक माणस घनी, पळ विगेरे इष्ट काल बोलीने प्रश्न करे के—“ए वखते कयुं लग्न, अंश विगेरे ठे.” ते वखते तेणे कहेली घनी विगेरे सर्वना पळो करवा. पढी ते पळरूप करेला कालमांथी सूर्य जोग्य जेदला पळो होय तेदला वाद करवा. पढी अयनांशो सहित स्पष्ट करेला सूर्य जे राशि आक्रांत करी होय ते राशिनुं शेष रहेलुं जे अंश, कळा अने विकळारूप सूर्य जोग्य होय तेने सूर्यमां अने सायनांश स्पष्ट करेला सूर्यमांज नाखवुं, एटले के ते राशि संपूर्ण करीने लखवी. त्यारपढी ते पळरूप करेला कालमांथी सूर्य आक्रांत करेली राशिनी पढीनां पळरूप लग्नो (पढीनां लग्नोना पळो) जेदलां नीकळे तेदलां काढीने तेदली राशिनो अंक सूर्यना अंकमां नाखवो.

शेषादथ खगुण ३० गुणादविशुद्धोदयहृतादवासेन ।

जागादिना सनाथो दिननाथो निरयनांशको लग्नम् ॥ ७२ ॥

अर्थ—त्यारपढी शेषने ३० वमे गुणवा. पढी तेने अशुद्ध उदय (लग्न)वमे जाग देतां प्राप्त थयेला (लाधेला) अंशादिकवमे सूर्यने सहित करवो. पढी ते सूर्यने अयनांश रहित करवो. एम करवार्थी लग्न आवशे.

त्यारपढी (एटले पळरूप लग्नो काढ्या पढी) शेष रहेला एटले के जे शेषमांथी लग्न शोधी न शकाय (राशि काढी न शकाय) तेवा शेषने ३० वमे गुणवा. तेने अशुद्ध (नहीं शोधेला—नहीं वाद करेला) लग्नना मानवमे जाग देतां जे अंश, कळा अने विकळा लाधे तेने सूर्यमां नाखवा. पढी तेमांथी अयनांशो वाद करवा. शेष रहे ते इष्ट काळे स्पष्ट लग्न अने नवांशक थया.

आ उदाहरण पहेला प्रकारमां जावे ठे.—कोइए घनी १३, पळ ३२ कह्या. तेना पळो कर्या त्यारे ७१२ पळो थया. तेमांथी सूर्य जोग्य ३४२ पळो वाद कर्या. शेष ५७० रह्या. हवे अयनांशो सहित करेलो स्पष्ट सूर्य राशि १-१-३७-३० ठे. तेमां वृष राशिनुं

ઉત્તર—જ્યારે કઢાનો અંક સાઠની અપેક્ષા અર્ધ (૩૦) કરતા વધારે હોય ત્યારે તે આઠો ગણીને ત્રિશાંશમા જેઠાયાય છે અને એજ પ્રમાણે વિકલા પણ ત્રીશથી અધિક હોય તો કઢામા એક નાણવામા આવે છે તથા જાતક વિગેરે ગ્રંથોમા અંશાયુ, પિંડાયુ, દશા અને અંતર્દશા વિગેરે લાવવામા કલા વિગેરેની સ્પષ્ટતાનો વિશેષ ઉપયોગ છે, માટે અહીં તેનો વધારે વિસ્તાર કરતા નથી.

આ પ્રમાણે દિવસે લગ્નના અંશો લાવવાની રીત કહી. હવે રાત્રિને વિષે તે લાવવાની રીત વતાવે છે —

“રાત્રૌ તુ મૂર્ધ્નિ ચઙ્ગિણ્યં તસ્માન્નક્ષત્રમષ્ટમમ્ ।

ઉદેતિ પૂર્વસ્યાં તેન લગ્નોદયવિનિર્ણય ॥ ૧ ॥”

“રાત્રિએ જે નક્ષત્ર માથે (મધ્યમાં) હોય તેનાથી આઠમું નક્ષત્ર પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામે છે, તેણે કરીને લગ્નના ઉદયનો નિર્ણય કરવો.”

તથા રેવતીનો ઉદય થયા પછી અશ્વિનીનો ઉદય થાય ત્યાંસુધી અશ્વિનીનાજ ચારે પાયા ઉદય પામે છે. એજ રીતે અશ્વિનીનો ઉદય થયા પછી જરણીનો ઉદય થાય ત્યાંસુધી જરણીનાજ ચારે પાયાનો ઉદય થાય છે એ પ્રમાણે મસ્તક પર રહેલા નક્ષત્રના પાયાની કલ્પના કરીને ઉદય પામેલો નવાંશક પણ નિશ્ચય કરવો. આ પ્રમાણે લગ્નનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું.

હવે પ્રાયે કરીને દિવસે કાઠનું જ્ઞાન શંકુ ઠાયાને આધીન છે, તેથી કરીને કાઠચક્રી ઠાયા અને ઠાયાથી કાઠ આણીને વતાવે છે તેમા પ્રથમ સૂક્ષ્મ રીતે દિનમાન લાવવાની રીત આ પ્રમાણે છે.

“દક્ષાયનાશા રવિચુક્તજાગાઃ, પલેન ગુલ્યા દિનવૃદ્ધિહાન્યોઃ ।

પથ્યાજિલઘ્વ ઘટિકાયમેતત્સાદાહ્યમૂર્ન પ્રથમદ્યુમાનાત્ ॥ ૧ ॥”

“સૂર્યે જોગવેલા અંશોમાં અયનાશો નાણવા પછી તેને દિવસની વૃદ્ધિ અથવા હાનિના પલોવમે ગુણવા. તેને ૬૦ વમે જાગ દેવાથી જે ઘડી વિગેરે લાધે તે સક્રાંતિના પહેલા દિવસના માનમાં નાણવા અથવા ડાંગ કરવા”

૬૫ દિવસને વિષે સૂર્યે પોતે આક્રમણ કરેલી રાશિના જેટલા ત્રિશાંશો જોગવ્યા હોય તેમા તે વર્ષના અયનાશો નાણી તેને ઉપર (પ્રથમ) જે રાશિ આવી હોય તે રાશિ સંબંધી પૂર્વે કહેલા કલેત્યાદિ (પત્ર ૧૭)ને આધારે દિનની વૃદ્ધિ અથવા હાનિના જે પલો હોય તેવમે ગુણી સાથે જાગતા જે લાધે તે ઘડી વિગેરેને રસવિનાહ્ય (૧-૧૫ ના અર્થમા પત્ર ૧૭) ઇત્યાદિ શ્લોકમા કહેલા મુખ્ય અહર્માન (દિનમાન)મા મકરાદિક

ઠ રાશિમાં સૂર્ય હોય તો નાખવા, અને કર્કાદિક ઠ રાશિમાં સૂર્ય હોય તો તેમાંથી બાદ કરવા. એમ કરવાથી સ્પષ્ટ દિનમાન આવશે. તે દિનમાનને સાઠ ઘનીના પ્રમાણવાળા રાત્રિ દિવસના માનમાંથી શોધીએ ત્યારે શેષ રહેલું રાત્રિમાન સ્પષ્ટ થાય છે. આ દિનમાન તથા રાત્રિમાન કુલિકને સ્પષ્ટ કરવો એ વિગેરેમાં ઉપયોગી છે.

ઉદાહરણ—અહીં—૬૪ દિવસે મેષ રાશિનો સૂર્ય થયા પછી સત્તરમે દિવસે પ્રાતઃકાળે ઘની ૧૩ પલ ૩૨ સમયે “સ્ફુટોઽથ જ્ઞાનુઃ” (૧-૬૬) इत्यादि રીતિએ કરીને સ્પષ્ટ કરેલા સૂર્યવરને જોગવાયેલા અંશો ૧૬, કલા ૩, વિકલા ૩૦ થઈ છે. તેમાં અયનાંશ ૧૫, કલા ૩૪ નાખવાથી રાશિ ૧, અંશ ૧, કલા ૩૭, વિકલા ૩૦ થાય છે. અહીં અયનાંશ સહિત કરેલા સૂર્યે મેષ રાશિ સંપૂર્ણ જોગવી, તથા વૃષ રાશિનો અંશ ૧, કલા ૩૭, વિકલા ૩૦ પણ જોગવી એમ સિદ્ધ થયું, તેથી અહીં વૃષ રાશિ સંબંધી દિવસની વૃદ્ધિ પલ ૨, અક્ષર ૫૨ છે, તેથી અંશાદિક અંકો ગોમૂત્રિકાની રીતે બે સ્થાને સ્થાપન કરી એક સ્થાને ૨ વરને અને બીજે સ્થાને ૫૨ વરને ગુણવાના છે.

સ્થાપના—	૨	૫૨
	૧	૧
	૩૭	૩૭
	૩૦	૩૦
	ગુણવાર્થી	
	૨	
	૭૪	૫૨
	૬૦	૧૫૨૪
		૧૫૬૦

હેલ્લા (૧૫૬૦) અંકને ૬૦ વરને જાગ દેતાં જાગમાં ૨૬ આવ્યા, તેને ઉપર (૧૫૨૪) માં નાખ્યા ત્યારે ૧૫૧૦ થયા. આ રાશિને પહેલી રાશિના નીચલા અંક ૬૦ માં નાખવાથી ૨૦૧૦ થયા. તેને ૬૦ વરને જાગ દેતાં ૩૩ લાધ્યા. તેને ઉપરના (૫૨) અંકમાં નાખવાથી ૮૫ પલ થયા. તેમાં પહેલી રાશિમાં સમ પંક્તિએ રહેલા અંક ૭૪ માં નાખવાથી ૧૫૫ થયા. તેને ૬૦ વરને જાગ દેતાં શેષ ૩૫ અક્ષર રહ્યા, અને જાગમાં ૨ પલ આવ્યા, તેને ઉપરના બે પલમાં નાખવાથી પલો ૪ થયા. તેને ૬૦ વરને જાગ દેતાં જાગ ચાલતો નથી, માટે ઘનીને સ્થાને શૂન્ય આવી. સ્થાપના—ઘની ૦, પલો ૪, અક્ષર ૩૫. આ રાશિને વૃષના પહેલા દિવસના અહર્માન ઘની ૩૧, પલ ૪૬ માં નાખવાથી ઘની ૩૧,

पळ १०, अक्षर ३९ थया. आ ते दिवसनुं स्पष्ट मान थयुं, तथा ते दिवसनी रात्रिनुं मान घनी २८, पळो ९, अक्षर २१ आय ठे. (६० मांथी ३१-१०-३९ वाद करवाथी) हवे एज मानथी मध्य ठाया लाववानी रीत कहे ठे —

“व्येष्टादिनादिनं शोध्यं शेषादशगुणात्स्वतः ।

त्यजेत्सप्तशरै १९ लब्धं सूर्यै १२ मध्याह्नयः स्मृताः ॥ १ ॥”

“मोटा दिनमानमांथी ५८ दिवसनुं दिनमान वाद करवुं वाकी रहेलोने दशे गुणवा. पठी तेने १९ वने जाग देवो जे लाधे तेने १२ वने जाग देवो. जे लाधे ते मध्याह्ना पाद (पारैया-पगळां) जाणवा.”

इष्ट दिवसनुं अहर्मान (दिनमान) मोटा अहर्मानमाथी झर करवुं. शेष रहे तेने दशे गुणवा त्यारपठी “स्वतः” एटले तेज अंकने नीचे सूकी १९ वने जाग देता जे लाधे ते मुख्य अंकमांथी वाद करवुं जो जाग न चाले अने १९ नी अपेक्षाए उपरनो अंक अर्धथी अधिक होय तो एक आखो ग्रहण करीने मुख्य अंकमाथी वाद करवो. त्यारपठी तेने १२ वने जाग देवो. जे लाधे ते मध्याह्नी ठायाना पाद जाणवा, अने शेष रहे ते अंगुल जाणवा

जेमके—अहीं इष्ट दिनमान (घनी ३१, पळ १०, अक्षर ३९) ने मोटा दिनमान घनी ३३, पळ ४८ माथी वाद कर्यु त्यारे घनी १, पळ १९, अक्षर २१ रह्या आ शेष होवाथी तेने दशवने गुणी ६० वने जाग दड दडने उपर उपर नाखवाथी नीचे (शेष) ३३ रह्या अने उपर (जागमा) १९ आव्या आ (१९) ने १९ वने जागी शकाशे नहीं तेमज १९ नी अपेक्षाए अर्धथी अधिक पण नथी, तेथी ते रीत कर्या विनाज ते (१९) ने वारे जाग देता १ पाद लाधो. शेष अंगुल ९ अने ३३ वंगुल थया. आ प्रमाणे इष्ट दिवसनी मध्याह्न ठाया थड

हवे आ मध्याह्न ठायाथी इष्ट कालनी ठाया लाववानी रीत कहे ठे.—

“खमही कर २१० हतदिवसे विहते वाञ्छितपलैर्द्युगतशेषैः ।

लब्धं मध्यपदैर्युगं नग ९ रहितं स्यात् पदज्ञाया ॥ १ ॥

शेषमर्क १२ गुणं कृत्वा वाञ्छितैस्तु पलैर्हृतम् ।

लब्धमङ्गुलसङ्गं स्यादेवं ठायाङ्गुलागमः ॥ २ ॥”

“इष्ट दिनमानने २१० वने गुणवुं तेने वाञ्छित दिनना (मध्याह्न पहेला होय तो) गयेला पळोए अथवा (मध्याह्न पठी होय तो) शेष पळोए जाग देवो जे लाधे तेने

१ वाञ्छित (इष्ट) दिवसनी जेटळी पढी तथा पळ होय ते सर्वना पळ करवा.

मध्याह्नी ढायाना पादे करीने युक्त करी तेमांथी ७ वाद करतां जे रहे ते पाद ढाया जाणवी. जाग देतां जे शेष रह्या होय तेने वारे गुणी तेज वांढित पळोए जाग देवो. जे लाधे ते अंगुल (शेष रहे ते व्यंगुल) आय ठे. आ प्रमाणे ढायाना अंगुल (अने व्यंगुल) आवे ठे.”

उदाहरण—इष्ट दिवसनं दिनमान घन्टी ३१, पळ १०, अक्षर ३९ ठे, ते सर्वने ३१० वने गुणवाथी ६९१०, १०९००, ८१९० अया. तेने ६० वने जाग दइ दइ उपर उपर नाखवाथी नीचे (ठेले) ३०, तेनी उपर (पहेलां) १६, अने तेनी पण उपर ६६८७ अया. पढी “द्युगत” एदले दिवसनो पूर्व जाग होय तो गयेला पळोवने अने दिवसनो पाढलो जाग होय तो शेष (बाकी रहेला) पळोवने जाग देवो एम कह्युं ठे, तेथी अहीं प्रथम आणेदी घन्टी १३, पळ ३२ ठे तेना पळो ८१२ अया. आ ८१२ वने तेनो (६६८७) जाग देवो. जागमां ८ आव्या, ते पाद अया. शेष १९१ रह्या. तेने १२ वने गुणी नीचेना १६ नाखवाथी ३३०८ अया. तेने ८१२ वने जाग देतां जागमां २ अंगुल लाध्या. शेष ६८४ रह्या. तेने व्यंगुल लाववा माटे ६० वने गुणी नीचेना ३० जेळववाथी ४१०७० अया. तेने पण ८१२ वने जाग देतां जागमां १० व्यंगुल आव्या. शेष ४७० रह्या तेनो त्याग करवो, (अथवा अर्ध उपर होवाथी १० मां एक वधारी ११ व्यंगुल करवा,) तेथी पाद ८, अंगुल २, व्यंगुल १० (११) अया. तेमां मध्याह्नी ढायाना पाद १, अंगुल ७, व्यंगुल ३३ नाखवाथी पाद ९, अंगुल १०, व्यंगुल २३ (२४) अया. पादना अंकमांथी ७ वाद करतां पाद २, अंगुल १०, व्यंगुल २३ (२४) अया. आ सात अंगुलनी शंकु ढाया १३ घन्टी अने ३२ पळ समये अइ एम सिद्ध अयुं.

हवे तेनी प्रतीतिने माटे एज ढायथी आ काळ लावे ठे.—

“साञ्जि ७ शङ्कुपदैरर्क १२ गुणैर्मध्याङ्गुलोनिताः ।

दिवेद ४२ घे दिने जक्ते द्युगतं शेषमाप्यते ॥ १ ॥”

“शंकुना पादमां ७ जमेरी वारे गुणी अंगुल करवा. (तेमां उपर वधेला अंगुल पण नाखवा.) पढी मध्याह्नी ढायाना अंगुल करी तेमांथी वाद करवा. जे शेष रहे तेणे करीने इष्ट दिवसना दिनमानने (घन्टी, पळ अने अक्षरने) ४२ वने गुणीने जाग देवो. जे आवे ते गयेलो दिवस जाणवो एदले तेदली घन्टी अने पळ दिवस चळ्यो ठे एम जाणवुं.”

जेमके—अहीं शंकुना पाद २ ठे, तेमां ७ नाखवाथी ९ अया. तेने वारे गुणवाथी

१ आ ८ मां मध्याह्नी ढाया नाखी तेमांथी ७ वाद करवाना ठे. ते शेषनी रीत बताव्या पढी कहेसे.

૧૦૮ અંગુલ થયા. તેમાં ઉપર વધેલા અંગુલ ૧૦ નાલવાથી ૧૧૮ થયા હવે મધ્યા-
હની ઠાયા પાદ ૧, અંગુલ ૭ છે, તેના અંગુલ કરવાથી ૧૧૯ થયા તે ૧૧૯ ને ૧૧૮
માંથી વાદ કરતાં ૧૧૯ રહ્યા હવે તે દિવસના દિનમાનના ત્રણ અંકને પૃથક્ પૃથક્ ૪૨
વને ગુણી ૬૦ વને જાગ ૬૬ દફને ઉપર ઉપર નાલવાથી નીચે ૪૨, તેની ઉપર ૨૮, અને
તેની પાળ ઉપર ૧૩૩૭ આવે છે તેને ૧૧૯ વહે જાગ દેતાં ૧૩ ઘની લાધી. શેષ ૫૦ રહ્યા.
તેને ૬૦ વને ગુણી તેમાં નીચેના ૨૮ ખેલવાથી ૩૦૨૮ થયા તેને ૧૧૯ વને જાગ દેતા
પલ ૩૦ લાધ્યા શેષ ૫૦ રહ્યા તેને ૬૦ વને ગુણી નીચેના ૪૨ નાલવાથી ૩૫૨૨ થયા.
તેને પાળ ૧૧૯ વને જાગ દેતા અહર ૩૫ લાધ્યા. શેષ ૫૭ રહ્યા. તે (૫૭) ૧૧૯ ની
અપેક્ષા અર્ધાધિક હોવાથી અહરમાં એક વધાર્યો, તેથી અહર ૩૬ થયા. આ (૩૬)
પાળ ૬૦ ની અપેક્ષા અર્ધાધિક હોવાથી પલમાં એક વધાર્યો, તેથી પલ ૩૧ થયા,
તેથી કરીને ૩ પાદ, ૧૦ અંગુલ અને ૨૪ વ્યંગુલની ઠાયા હોય ત્યારે ૧૩ ઘની અને
૩૧ પલ જેટલો દિવસ વહેલો હોય એમ સિદ્ધ થયું, અને દિવસના પાનલા ભાગમા જો
આ ઠાયા લઈએ તો તેટલા ઘની, પલ દિવસ વાકી રહ્યો છે એમ જાણવું આ વીજી રીત
હોવાને લીધે એક વે પલનો ફરક પડે તેમાં કાઢી પાળ દોષ નથી એમ જાણવું આ રીતે
પ્રસંગને લીધે ઠાયા અને કાલ લાવવાની રીત કહી

હવે પ્રકૃત હોવાથી ગ્રહોનું અને તેમની ગતિનું સ્પષ્ટીકરણ કહે છે —

“ગતેષ્ટનાચ્ચો ગુણિતાં સ્વલેખૈઃ, ૮૦૦-૬૦૦-૪૦૦-૨૦૦ સર્વર્ક્ષનામીઘિહૃતાઃ કલાદ્યમ્ ।
સુક્તર્ક્ષયુક્તં સકલા ગ્રહાઃ સ્યુઃ, પચ્ચા હતેષ્ટશતેષુ સુક્તિઃ ॥ ૧ ॥”

“૬૪ દિવસે જે ગ્રહ હોય તેની ગયેલી ઘનીનું ૮૦૦-૬૦૦-૪૦૦ કે ૨૦૦ વને ગુણવી.
ત્યારપછી તેને નક્ષત્રની સર્વ ઘનીનું વને જાગ દેવો જે આવે તે કલાદિક જાણવા પછી
તેમાં જોગવાઈ ગયેલી નક્ષત્રોની કલાનું નાલવી તે કલા પાળ ૮૦૦-૬૦૦-૪૦૦ કે
૨૦૦ હોય છે પછી તેને ૬૦ વને જાગ દેતા જે આવે તે અંશાદિક જાણવા (આ રીતે
ગ્રહો સ્પષ્ટ થાય છે) પછી ૮૦૦ ઘિરેરેને સાથે ગુણી નક્ષત્રની સર્વ ઘનીનું વને જાગ દેવાથી
તે ગ્રહોની ગતિ આવે છે ”

૧ ઉપર દિનમાન ઘની ૩૧, પલ ૫૦, અહર ૩૯ લખેલા છે. ગણિતની રીતે પણ તેટલાજ
થાય છે, પરંતુ અહીં ઘની ૩૧-૫૦-૪૧ લઈને ગણિત કર્યું હોય તેમ જણાય છે અન્યથા ગણિત
મઝબુ આવતુ નથી પ્રથમના ગણિતમા ૩૯ ને વઢવે, અર્ધાધિક વધેલાં કરીને ૪૦ તો થઈ શકે છે
વેને વઢવે ૪૧ અહર લીધા, તેનું કારણ વીજી રીત હોવાથી તેટલો ફરક લેવામા અઢચળ નથી એમ
ધારણુ યોગ્ય છે.

आ श्योकनुं ज्ञाप्य आ प्रमाणे ठे.—

“इष्टात्प्रागतनाड्योऽष्टशताद्यैर्गुणितास्ततः ।

सर्वर्द्धघटिकाजक्ताः कलाद्याः स्युरिति स्फुटम् ॥ १ ॥

श्रुतऋक्षाष्टशत्यादिप्रमाणसहितास्ततः ।

षष्टिजक्तेऽंशकादि स्याद्द्वेषे षष्टिगुणे ततः ॥ २ ॥

सर्वर्द्धघटिकाजक्ते लब्धं स्याद्विकलादिकम् ।

एवं स्पष्टा ग्रहाः सर्वे कर्तव्या गणकोत्तमैः ॥ ३ ॥”

“इष्ट ग्रहनी पहेलां जेटली घनीजं गइ होय तेने आठसो विगेरे वरे गुणवी. त्यारपणी नक्षत्रनी सर्व घनीजं वरे ज्ञाग देवो, ज्ञाग देतां जे आवे ते कलादिक स्पष्ट रीते आवे ठे. त्यारपणी जोगवायेलां नक्षत्रोनुं जे आठसो विगेरे प्रमाण ठे तेने ते कलाजं मां नाखवुं. पणी तेने ६० वरे ज्ञाग देतां जे लाधे ते अंशादिक जाणवा. तथा ते ८०० विगेरेने ६० वरे गुणी नक्षत्रनी सर्व घनीजं वरे ज्ञाग देवो. जे लाधे ते कला अने शेष रहे ते विकलारूप ते ग्रहोनी गति स्पष्ट आय ठे. आ रीते गणित जाणनाराजंए सर्वे ग्रहो स्पष्ट करवा.”

अहीं आठसो विगेरे कह्युं ठे तेनो अर्थ आ प्रमाणे ठे.—आखा नक्षत्रनी गत नाभीजं वरे गुणवा होय तो ते आखा नक्षत्रनो जोगवटो आठसो कलानो ठे, माटे आठसो-वरे गुणाकार करवो, अने ज्यां नक्षत्रना त्रण पादनी, वे पादनी के एक पादनी गत नाभीजं इष्ट होय त्यां अनुक्रमे ठसो, चारसो अने बसो वरे गुणाकार करवो एम जाणवुं. नक्षत्रनी सर्व घनीजं वरे ज्ञाग देवानुं कह्युं त्यां पण आखा (चार पादवाळा) नक्षत्रनी, त्रण पादवाळा, वे पादवाळा के एक पादवाळा नक्षत्रनी सर्व घनीजं वरे ते ते ठेकाणे ज्ञागाकार जाणवो. एज प्रमाणे जोगवायेलां नक्षत्रोना आठसो विगेरे प्रमाणे करीने सहित करवानुं कह्युं ठे, त्यां पण एक, वे के त्रण पाद जोगवाइ गयानो संजव होय त्यारे पण अनुक्रमे १००-४०० के ६०० कलाजंनो लाधेदी कलाजं मां प्रक्षेप करवो एम जाणवुं. “ऋक्ष” शब्दनो अर्थ “राशि” पण अइ शके ठे, तेथी ते ग्रहे जेटली राशिजं जोगवी होय ते राशिनी अंक पण माथे (उपर) लखवो.

आज अर्थ स्पष्टपणे कहे ठे.—

“इन्दोगुण्या गता घट्योऽष्टशत्या प्रतिज्ञं सदा ।

चौमसूर्यङ्गशुक्राणां गुण्या अष्टशतादिभिः ॥ १ ॥

शनिवाक्पतिराहूणां विशत्या पादगत्वतः ।

गता घट्यो हता ज्ञां हि घट्यासं स्यात्कलादिकम् ॥ २ ॥

રાહોર્વામગતિત્વેન લઘ્વા યા વિકલાઃ કલાઃ ।

શોધ્યાસ્તા દ્વિશતીમધ્યાષ્ટેપં જોગ્યકલા ૬૪ ॥ ૩ ॥”

“ચંદ્રની ગત ધનીર્ભને ૮૦૦ વરે ગુણવી મંગલ, સૂર્ય, બુધ અને શુકની ગત ધનીર્ભ ૮૦૦ વિગેરે વરે ગુણવી. એક પાદમાં રહેલા હોવાથી શનિ, ગુરુ અને રાહુની ગત ધનીર્ભ ૨૦૦ વરે ગુણવી પછી તેને નક્ષત્રના પાદની સર્વ ધનીર્ભવરે જાગ દેવાથી જે લાધે તે કલાદિક શુક્ત થાય છે, પરંતુ રાહુ વામ ગતિવાલો હોવાથી જે કલા વિકલા લાધે તે વસોમાંથી વાદ કરવી. જે વાકી રહે તે જોગ્ય કલાદિક થાય છે.”

ચંદ્રની ગત ધનીર્ભ ૮૦૦ વરે ગુણવાની કહી તેનું કારણ એ છે જે—સર્વત્ર ચંદ્રનો ચાર (ગતિ) નક્ષત્રની અપેક્ષા કરીને જ ટીપણામાં લખ્યો હોય છે. મંગલ વિગેરેને આવસો વિગેરેથી ગુણવાનું કહ્યું તેનું કારણ એ કે—જોમાદિકનો ચાર ટીપણામાં નક્ષત્રની અપેક્ષાએ તેમજ રાશિની અપેક્ષાએ પણ લખેલો હોય છે, તથા શનિ વિગેરેનો ચાર તો નક્ષત્રના એક પાદની જ અપેક્ષાએ લખેલો હોય છે, તેથી એક પાદની અપેક્ષાએ જ તેની વર્તના કરવી, એટલે કે નક્ષત્રના એક પાદની ગયેલી ૬૪ ધનીર્ભ ૨૦૦ વરે ગુણતા જે આવે તેને નક્ષત્રના એક પાદથી વીજા પાદમાં જતા વચ્ચે જેટલી ધનીર્ભ હોય તે સર્વ ધનીર્ભવરે જાગ દેવો. જે કલાદિક લાધે તે શુક્ત થાય છે, પરંતુ રાહુની વામ ગતિ હોવાથી જે લાધે તે ૨૦૦ માથી વાદ કરવી શેષ રહે તે રાહુએ તે પાદનું થયું એમ જાણવું પછી તેમા જોગ્ય નક્ષત્રની ૮૦૦ વિગેરે ધનીર્ભ નાખવી અહીં રાશિદ પણ જેટલી જોગ્ય હોય તેજ ઉપર લખવી આ પ્રમાણે સૂર્યાદિક ગ્રહોની વર્તના કોઈ વચ્ચે એક પાદની અપેક્ષાએ અને કોઈ વચ્ચે બે ત્રણ પાદની અપેક્ષાએ પણ કરવામાં છે માત્ર આજ રીતિએ કરીને સૂર્યાદિક સાત ગ્રહો શુક્તની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટ થાય છે, અને રાહુ તો જોગ્યની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટ થાય છે. જો રાહુની રાશિના અંકમાં ૭ નાખીએ તો કેતુ પણ જોગ્યની અપેક્ષાએ સ્પષ્ટ થાય છે

(ગ્રહોની ગતિ લાવવાની રીત—) ઉપરના પ્રથમ શ્લોકમાં “પથ્યા હતેષ્વદશતેષુ શુક્તિઃ” (આવસોને સાથે ગુણતા શુક્તિ આવે છે) આ ટેકાણે “સર્વર્થનામીન્દિહતેષુ” (નક્ષત્રની સર્વ ધનીર્ભવરે જાગ દીધેલા એવા આવસો) એટલું અધ્યાહાર છે, તેથી કરીને તેનો આવો અર્થ થાય છે—આવસોને અથવા સંજવ પ્રમાણે ઘસો, ચારસો કે ઘસોને સાથે ગુણી નક્ષત્રની સર્વ ધનીર્ભવરે અથવા સંજવ પ્રમાણે ત્રણ, બે કે એક પાદની ધનીર્ભવરે જાગ દેવાથી જે જે ફલ આવે તેટલી કલા વિકલારૂપ ગ્રહોની દિવસ સમયની ગતિનું માન જાણવું.

हवे अहीं तत्काळ (इष्ट काळ)ना नव ग्रहोने स्पष्ट करीने उदाहरण बतावे ठे. तेमां सूर्य तो प्रथमज स्पष्ट करी बताव्यो ठे, परंतु तेनी गति कही नथी, तेथी तेनुं बारे संक्रांतिमां अनुक्रमे कळा विकळारूप दिवसनी गतिनुं मान प्राये करीने आ प्रमाणे होय ठे.—

“वस्वर्था निधयो १८-९ नवेषुसधृति १९-१८ विः षट्शरं १६-१६ ज्यूनिका,
षष्टिर्द्वादश १७-१२ कुञ्जरेपुगगनं १८-० चैकोनषष्टिर्हयाः १९-७ ।
षष्टिर्विश्वयुता ६०-१३ कुषट् च सगुणा ६१-३ कृज्जं दियुग्विंशतिः ६१-२२,
कृज्जं सन्निधि ६१-९ षष्टिका युगयुगं ६०-२२ खेटेषु धृत्या युतम् १९-१८ ॥ १ ॥”

“मेष राशिनी संक्रांतिमां सूर्यनी गति कळा १८, विकळा ९ होय ठे, एजरीते वृष—
१९-१८, मिथुन—१६-१६, कर्क—१७-१२, सिंह—१८-०, कन्या—१९-७, तुला—
६०-१३, वृश्चिक—६१-३, धन—६१-२२, मकर—६१-९, कुंभ—६०-२२,
मीन—१९-१८.”

ते दिवसे चंद्र पुष्य नक्षत्र (तथा कर्क राशि)मां ठे. तेनी गत घनीज कार्य वखते १७ ठे. तेने ८०० वरे गुणतां १३६०० अया. तेने पुष्यनी सर्व घनीज ६६ वरे जाग देतां लाधेली कळा २०६, विकळा ३, शेष ४२. आ (४२) ६६ नी अपेक्षाए अर्धाधिक होवार्थी विकळा ४ अइ. पढी पुनर्वसुना ठेव्हा पादनी २०० कळाज उपरनी कळा (२०६) मां नाखवार्थी कळा ४०६ अइ. तेने ६० वरे जाग देतां लाध्या अंश ६, कळा ४६, विकळा ४. शुक्त राशि त्रण होवार्थी तेने उपर लख्यो, तेथी ते वखते स्पष्ट चंद्र राशि ३-६-४६-४ अयो. तेनी गति कळा ७२७, विकळा १६ ठे.

ते दिवसे मंगळ उत्तरजात्रपदमां (तथा मीन राशिमां) ठे. ते वखते गत घनीज १४९ ठे. ते आ रीते—उत्तरजात्रपदमां मंगळ ४४. ते दिवसनी शेष घनीज १६, कार्यना दिवसनी घनीज १३ अने वच्चेना वे दिवसनी घनीज १२० ठे, ते सर्व मळवार्थी १४९ आय ठे. तेने ८०० वरे गुणवार्थी ११९२०० आय ठे. तेने नक्षत्रनी सर्व घनीज १०२२ वरे जागवार्थी कळा ११६, विकळा ३८ आय ठे. पूर्वजात्रपदना ठेव्हा पादनी २०० कळाज उपरनी कळाजमां नाखवार्थी ३१६ आय ठे. तेने ६० वरे जाग देतां अंश ९, कळा १६, विकळा ३८ अइ. गत राशि ११ नो अंक उपर सूकवार्थी स्पष्ट मंगळ राशि ११-९-१६-३८ अयो. तेनी गति कळा ४६, विकळा १८ ठे.

ते दिवसे बुध वृष राशिमां कृत्तिका नक्षत्रमां ठे. ते वखते गत घनीज १७० ठे. ते आ रीते.—वृषमां बुध २३. ते दिवसे शेष घनीज ३७, कार्यना दिवसनी घनीज १३,

વચ્ચેના વે દિવસની ધનીઠં ૧૨૦, તે સર્વ મઠી ૧૭૦ થાય છે. તેને કૃત્તિકાના ત્રણ પાદજ વૃષમા રહેલા હોવાથી ૬૦૦ વને ગુણતાં ૧૦૨૦૦૦ થયા ત્યારપછી તેને વૃષે વુ૦ થી આરંજીને રોહિં વુ૦ ત્યાંસુધીના ત્રણ પાદની જે ધનીઠં છે તે સર્વ ધનીઠં ૪૧૭ છે. તેવને જાગ દેતાં કઠા ૨૨૩, વિકઠા ૧૧, શેષ ૩૧૩ રહ્યા તે ૪૧૭ ની અપેક્ષા અર્ધાધિક હોવાથી વિકઠા ૧૨ થઈ. કઠાઠંને ૬૦ વને જાગ દેતાં અંશ ૩ લાધ્યા. તેની ઉપર જુક્ત રાશિ ૧ મૂકવાથી સ્પષ્ટ વુધ ૧-૩-૪૩-૧૨ થયા. તેની ગતિ ૬૦૦ ને ૬૦ વને ગુણી ત્રણ પાદની ધનીઠં ૪૧૭ વને જાગ દેતા કઠા ૭૮, વિકઠા ૪૬ આવે છે.

તે દિવસે ગુરુ આર્જાના પહેલા પાદમા છે તે વચ્ચે ગત ધનીઠં ૨૭૬ છે તે આ રીતે—રૌષે પ્ર૦ ગુ૦ ૩૭. તે દિવસની શેષ ધનીઠં ૨૩, કાર્યના દિવસની ધનીઠં ૧૩ અને વચ્ચેના ચાર દિવસની ધનીઠં ૨૪૦ મઠીને ૨૭૬ થાય છે. તેને ગુરુ એક પાદમા રહેલ હોવાથી ૨૦૦ વને ગુણતા ૫૧૨૦૦ થયા, તેને આર્જાના પહેલા પાદની સર્વ જોગ ધનીઠં ૧૧૧૨ વને જાગ દેતા કઠા ૪૬, વિકઠા ૧૮ થઈ કઠામાં અર્ધા મૃગશિરની કઠા ૪૦૦ નાલવાથી ૪૪૬ કઠા થઈ તેને ૬૦ વને જાગ દેતા અંશ ૭ લાધ્યા. ઉપર જુક્ત વે રાશિ મૂકવાથી સ્પષ્ટ ગુરુ ૨-૭-૨૬-૧૮ થયો. તેની ગતિ લાલવા માટે ૨૦૦ ને ૬૦ વને ગુણી આર્જાના એક પાદની સર્વ ધનીઠં (૧૧૧૨) વને જાગ દેતાં કઠા ૧૦, વિકઠા ૪ થઈ.

તે દિવસે શુક્ર પૂર્વજાત્રપદમા છે તે વચ્ચે ગત ધનીઠં ૫૪૧ છે તે આ રીતે.—“પૂ. જ. સિત” પૂર્વજાત્રપદ શુક્ર ૧૨. તે દિવસની શેષ ધનીઠં ૪૮, ૬૮ દિન ધનીઠં ૧૩ તથા વચ્ચેના આઠ દિવસની ધનીઠં ૪૮૦ મઠી ૫૪૧ થાય છે. તેને પૂર્વજાત્રપદના ત્રણ પાદ જુંજના હોવાથી ૬૦૦ વને ગુણતાં ૩૨૪૬૦૦ થાય છે. તેને “મીને સિ૦” મીનના શુક્ર તેની પહેલાની સર્વ ધનીઠં ૫૮૨ વને જાગ દેતા કઠા ૫૧૭ વિકઠા ૪૪ થઈ કઠામાં જ જુક્ત નવાશકની કઠા ૧૨૦૦ નાલવાથી કઠા ૧૭૫૭, વિકઠા ૪૪ થઈ તેને ૬૦ વને જાગ દેતા અંશો ૨૧ લાધ્યા ઉપર ૧૦ રાશિ દેવાથી સ્પષ્ટ શુક્ર રાશિ ૧૦-૨૧-૧૭-૪૪ થયો. તેની ગતિ કઠા ૬૧, વિકઠા ૫૧ થાય છે.

તે દિવસે વક્ર શનિ અનુરાધાના ચોથા પાદમાં છે તે વચ્ચે ગત ધનીઠં ૧૪૭૭ છે તે આ રીતે—“પુનરનુ” ચ શ૦” ૩૬ તે દિવસની શેષ ધનીઠં ૨૪, ૬૮ દિન ધનીઠં ૧૩ અને વચ્ચેના ૨૪ દિવસની ધનીઠં ૧૪૪૦ મઠવાથી ૧૪૭૭ થાય છે તેને શનિ એક પાદમા રહેલો હોવાથી ૨૦૦ વને ગુણતાં ૨૯૫૪૦૦ તેને ચોથા પાદની સર્વ જોગ ધનીઠં ૪૧૮૨ વને જાગ દેતા કઠા ૭૦, વિકઠા ૩૮ થઈ તેને શનિ વક્ર હોવાથી ૨૦૦ માથી

बाद करतां कळा १२९, विकळा २२ रही. तेमां चार नवांशकनी कळा ८०० नाखवाथी कळा ९२९ अइ. तेने ६० वने जाग देतां अंश १९ लाध्या. उपर ७ राशि देवाथी स्पष्ट शनि राशि ७-१९-२९-२२ अयो. तेनी गति कळा २, विकळा ९२ ठे.

ते दिवसे राहु चित्राना ठेव्हा पादमां ठे. ते वखते गत घमीज १२८३ ठे. ते आरीते.—चित्रा ० च ० रा ० ९०. ते दिवसनी शेष घमीज १०, कार्य दिन घमीज १३ अने वच्चेना २१ दिवसनी घमीज १२६० मळी १२८३ आय ठे. तेने राहु एक पादमां रहेलो होवाथी २०० वने गुणतां २९६६०० अया. तेने चित्राना ठेव्हा पादनी सर्व जोग घमीज ३७७४ वने जाग देतां कळा ६७, विकळा ९९ अइ. तेने २०० मांथी बाद करतां कळा १३२, विकळा १ रही. कळामां कन्या राशिमां रहेला चित्राना बीजा पादनी २०० कळाज नाखवाथी ३३२ कळा अइ. तेने ६० वने जाग देतां अंश ९ लाध्या. उपर ६ राशि देवाथी जोग्यनी अपेक्षाए स्पष्ट राहु ६-९-३२-१ अयो. तेनी गति कळा ३, विकळा ११ आवे ठे.

राहुनी राशिना अंकमां ६ नाखवाथी स्पष्ट केतु राशि ०-९-३२-१ आय ठे. तेनी गति राहु प्रमाणे जाणवी.

ते काळना स्पष्ट करेला नव ग्रहोनी तथा तेमनी गतिनी स्थापना.—

रवि	चंद्र	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि	राहु	केतु
०	३	११	१	२	१०	७	६	०
१६	६	९	३	७	२९	१९	९	९
३	४६	१६	४३	२६	१७	२९	३२	३२
३०	४	३८	१२	१८	४४	२२	१	१
९८	७२७	४६	७८	१०	६१	२	३	३
९	१६	९८	४६	४	९१	९२	११	११

अहीं कोइने शंका आय के—ग्रहोने अने तेनी गतिने स्पष्ट करवानुं शुं फळ ? तेनो जवाब आ ठे.—प्रथम कार्यने समये स्पष्ट करेला ग्रहना काळ पढी अने बीजुं कार्य जे वखते करवुं होय ते वखतनी पहेलां जेटली घमीज गइ होय ते घमीजने वे वार स्थापन करवी. पढी तेने कळा विकळारूप प्रतिदिननी गतिवने अनुक्रमे गुणवी. पढी तेने साठे जागतां जे कळादिक लाधे तेने प्रथमना कार्यनी वेळाए स्पष्ट करेला ग्रहोने मध्ये नाखवा, पाण जो वक्की ग्रह होय तो तेमांथी अने जोग्यनी अपेक्षाए स्पष्ट करेला राहुमांथी बाद करवा. तेम करवाथी बीजा कार्यनी वेळाए ग्रहो स्पष्ट आय ठे.

વચ્ચેના વે દિવસની ધનીઝં ૧૨૦, તે સર્વ મઠી ૧૭૦ થાય છે. તેને કૃત્તિકાના ત્રણ પાદજ વૃષમા રહેલા હોવાથી ૬૦૦ વને ગુણતાં ૧૦૨૦૦૦ થયા. ત્યારપછી તેને વૃષે ૩૦ થી આરંજીને રોહિં ૩૦ ત્યાંસુધીના ત્રણ પાદની જે ધનીઝં છે તે સર્વ ધનીઝં ૪૫૭ છે. તેવને જાગ દેતા કઠ્ઠા ૨૨૩, વિકઠ્ઠા ૧૧, શેષ ૩૧૩ રહ્યા તે ૪૫૭ ની અપેક્ષા અર્ધાધિક હોવાથી વિકઠ્ઠા ૧૨ થઈ. કઠ્ઠાઝંને ૬૦ વને જાગ દેતાં અંશ ૩ લાખ્યા. તેની હપર જુક રાશિ ૧ મૂકવાથી સ્પષ્ટ બુધ ૧-૩-૪૩-૧૨ થયા. તેની ગતિ ૬૦૦ ને ૬૦ વને ગુણી ત્રણ પાદની ધનીઝં ૪૫૭ વને જાગ દેતાં કઠ્ઠા ૭૮, વિકઠ્ઠા ૪૬ આવે છે.

તે દિવસે ગુરુ આર્જના પહેલા પાદમાં છે. તે વચ્ચે ગત ધનીઝં ૨૭૬ છે. તે આ રીતે—રૌંદે પ્ર૦ ગુ૦ ૩૭. તે દિવસની શેષ ધનીઝં ૨૩, કાર્યના દિવસની ધનીઝં ૧૩ અને વચ્ચેના ચાર દિવસની ધનીઝં ૩૪૦ મઠીને ૨૭૬ થાય છે. તેને ગુરુ એક પાદમાં રહેલ હોવાથી ૨૦૦ વને ગુણતા ૫૫૨૦૦ થયા, તેને આર્જના પહેલા પાદની ધનીઝં ૧૧૯૨ વને જાગ દેતા કઠ્ઠા ૪૬, વિકઠ્ઠા ૧૮ થઈ કઠ્ઠામાં અર્ધા મૂક કઠ્ઠા ૪૦૦ નાલવાથી ૪૪૬ કઠ્ઠા થઈ તેને ૬૦ વને જાગ દેતા અંશ ૭ લાખ્યા. હપર જુક વે રાશિ મૂકવાથી સ્પષ્ટ ગુરુ ૨-૭-૨૬-૧૮ થયો. તેની ગતિ લાવવા માટે ૨૦૦ ને ૬૦ વને ગુણી આર્જના એક પાદની સર્વ ધનીઝં (૧૧૯૨) વને જાગ દેતાં કઠ્ઠા ૧૦, વિકઠ્ઠા ૪ થઈ.

તે દિવસે શુક્ર પૂર્વજાહપદમાં છે તે વચ્ચે ગત ધનીઝં ૫૪૧ છે તે આ રીતે—“પૂ. જ સિત” પૂર્વજાહપદ શુક્ર ૧૨. તે દિવસની શેષ ધનીઝં ૪૮, ડટ નિન ધનીઝં ૧૩ તથા વચ્ચેના આઠ દિવસની ધનીઝં ૪૮૦ મઠી ૫૪૧ થાય છે તેને પૂર્વજાહપદના ત્રણ પાદ જુજના હોવાથી ૬૦૦ વને ગુણતા ૩૨૪૬૦૦ થાય છે. તેને “મીને સિ૦” મીનના શુક્ર તેની પહેલાની સર્વ ધનીઝં ૫૮૨ વને જાગ દેતા કઠ્ઠા ૫૫૭ વિકઠ્ઠા ૪૪ થઈ. કઠ્ઠામાં ૮ જુક નવાંશકની કઠ્ઠા ૧૨૦૦ નાલવાથી કઠ્ઠા ૧૭૫૭, વિકઠ્ઠા ૪૪ થઈ. તેને ૬૦ વને જાગ દેતા અંશો ૨૯ લાખ્યા. હપર ૧૦ રાશિ દેવાથી સ્પષ્ટ શુક્ર રાશિ ૧ ૧૭-૪૪ થયો. તેની ગતિ કઠ્ઠા ૬૧, વિકઠ્ઠા ૫૧ થાય છે.

તે દિવસે વક્ર શનિ અનુરાધાના ચોથા પાદમાં છે તે વચ્ચે ગત ધનીઝં ૧૪૭૭ છે તે આ રીતે—“પુનરનુ૦ ચ શ૦” ૩૬ તે દિવસની શેષ ધનીઝં ૩૪, ડટ દિન ધનીઝં ૧૩ અને વચ્ચેના ૨૪ દિવસની ધનીઝં ૧૪૪૦ મઠવાથી ૧૪૭૭ થાય છે. તેને શનિ એક પાદમાં રહેલો હોવાથી ૨૦૦ વને ગુણતા ૨૯૫૪૦૦ તેને ચોથા પાદની સર્વ જોગ ધનીઝં ૪૧૮૨ વને જાગ દેતાં કઠ્ઠા ૭૦, વિકઠ્ઠા ૩૮ થઈ તેને શનિ વક્ર હોવાથી ૨૦૦ માંથી

વાદ કરતાં કલા ૧૨૬, વિકલા ૨૨ રહી. તેમાં ચાર નવાંશકની કલા ૮૦૦ નાખવાથી કલા ૮૨૬ થઈ. તેને ૬૦ વરુ જાગ દેતાં અંશ ૧૫ લાધ્યા. ઉપર ૭ રાશિ દેવાથી સ્પષ્ટ શનિ રાશિ ૭-૧૫-૨૬-૨૨ અયો. તેની ગતિ કલા ૨, વિકલા ૫૨ છે.

તે દિવસે રાહુ ચિત્રાના ઢેહા પાદમાં છે. તે વચ્ચે ગત ઘમીઝ ૧૨૮૩ છે. તે આ રીતે.—ચિત્રા ૦ ચ ૦ રા ૦ ૫૦. તે દિવસની શેષ ઘમીઝ ૧૦, કાર્ય દિન ઘમીઝ ૧૩ અને વચ્ચેના ૨૧ દિવસની ઘમીઝ ૧૨૬૦ મળી ૧૨૮૩ આવે છે. તેને રાહુ એક પાદમાં રહેલો હોવાથી ૨૦૦ વરુ ગુણતાં ૨૫૬૬૦૦ થયા. તેને ચિત્રાના ઢેહા પાદની સર્વ જોગ ઘમીઝ ૩૭૭૪ વરુ જાગ દેતાં કલા ૬૭, વિકલા ૫૫ થઈ. તેને ૨૦૦ માંથી વાદ કરતાં કલા ૧૩૨, વિકલા ૧ રહી. કલામાં કન્યા રાશિમાં રહેલા ચિત્રાના ત્રીજા પાદની ૨૦૦ કલાઈ નાખવાથી ૩૩૨ કલા થઈ. તેને ૬૦ વરુ જાગ દેતાં અંશ ૫ લાધ્યા. ઉપર ૬ રાશિ દેવાથી જોગ્યની અપેક્ષા સ્પષ્ટ રાહુ ૬-૫-૩૨-૧ અયો. તેની ગતિ કલા ૩, વિકલા ૧૧ આવે છે.

રાહુની રાશિના અંકમાં ૬ નાખવાથી સ્પષ્ટ કેતુ રાશિ ૦-૫-૩૨-૧ આવે છે. તેની ગતિ રાહુ પ્રમાણે જાણવી.

તે કાલના સ્પષ્ટ કરેલા નવ ગ્રહોની તથા તેમની ગતિની સ્થાપના.—

રવિ	ચંદ્ર	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	રાહુ	કેતુ
૦	૩	૧૧	૧	૨	૧૦	૭	૬	૦
૧૬	૬	૫	૩	૭	૨૬	૧૫	૫	૫
૩	૪૬	૧૬	૪૩	૨૬	૧૭	૨૬	૩૨	૩૨
૩૦	૪	૩૦	૧૨	૧૦	૪૪	૨૨	૧	૧
૫૦	૭૨૭	૪૬	૭૦	૧૦	૬૧	૨	૩	૩
૫	૧૬	૫૦	૪૬	૪	૫૧	૫૨	૧૧	૧૧

અહીં કોઈને શંકા આવે કે—ગ્રહોને અને તેની ગતિને સ્પષ્ટ કરવાનું શું ફલ? તેનો જવાબ આપીએ.—પ્રથમ કાર્યને સમયે સ્પષ્ટ કરેલા ગ્રહના કાલ પઠી અને બીજું કાર્ય જે વચ્ચે કરવું હોય તે વચ્ચેની પહેલાં જેટલી ઘમીઝ ગઈ હોય તે ઘમીઝને બે વાર સ્થાપન કરવી. પઠી તેને કલા વિકલારૂપ પ્રતિદિનની ગતિવરુ અનુક્રમે ગુણવી. પઠી તેને સાથે જાગતાં જે કલાદિક લાધે તેને પ્રથમના કાર્યની વેળાએ સ્પષ્ટ કરેલા ગ્રહોને મધ્યે નાખવા, પણ જો વરુ હોય તો તેમાંથી અને જોગ્યની અપેક્ષા સ્પષ્ટ કરેલા માંથી વાદ કરવા. તેમ કરવાથી બીજા કાર્યની વેળાએ ગ્રહો સ્પષ્ટ આવે છે.

उदाहरण—पूर्व कहेलाज वर्ष, माम अने पहनी (१९९२ ना वैशाख सुदि) १३ ने दिवसे हस्त नक्षत्रमां सूर्य ठेते ८ घनी दिवस चने ते समये कोडए कार्य करवा धार्युं ठे, तेथी आ वेळा अने पूर्व कहेली वेळानुं अंतर ३५५ घनीनुं ठे ते आ रीते—पूर्व वैशाख सुदि ३ ने दिवसे १३ घनीउं कहेली ठे, माटे ते दिवसनी शेष घनीउं ४७ रही, तथा हस्तना सूर्यवाळा दिवमनी (सुदि १३ नी) ८ घनीउं ठे, तथा वचेना पाच दिवमनी घनीउं ३०० थड. ते सर्व मळी ३५५ घनीउं थड. हवे मेपमा रहेला सूर्यनी गति कळा ५८, विकळा ९ ठे तेचने चे चार स्थापन करेला ३५५ ने गुणवा स्थापना—३८६।३५५ गुणता ३११३० नीचेना अंकने ६० वने जाग देता ५३ लाध्या, तेने उपरना अंकमां नाखवाथी २०६४३ थया तेने ६० वने जाग देता कळा ३४४ लाथी शेष विकळा ३ रही एज प्रमाणे बीजा चंझादिक ग्रहोनी कळा विकळा लावीए त्यारे ते आ प्रमाणे थाय ठे.—

	रवि	चंद्र	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि	राहु	केतु
कळा	३४४	४३०२	२७७	४६६	५९	३६५	१६	१८	१८
विकळा	३	५९	५३	२	३३	५६	५७	५०	५०

आ कळा विकळावने संस्कारे करेला पूर्वना ग्रहो बीजा कार्य समये आवा प्रका-
रना थाय ठे —

रवि	चंद्र	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि	राहु	केतु
०	५	११	१	२	११	७	६	०
२१	१८	९	११	८	५	१५	५	५
४४	२९	५४	२९	२५	२३	१२	१३	१३
६३	३	३१	१४	५१	४०	२५	११	११

हवे जे ग्रहो तरतज वक्र थया होय अथवा वक्र थवानी तैयारीमां होय, तथा मार्गी-
जत (मार्गे रहेला) होय अथवा मार्गनी सन्मुख होय तेमनुं स्पष्टीकरण कहे ठे

“वक्राग्रपश्चिमे शुक्ला जोग्या मार्गाग्रपश्चिमे ।

अन्तरांशकला ग्राह्यास्तासा सीमा च सर्वज्ञम् ॥ १ ॥

वक्राधूर्ध्वं फलं लब्धं शुक्लजागौघतस्त्यजेत् ।

सजोग्यशुक्लजागौघात्त्याज्यं मार्गादितः फलम् ॥ २ ॥”

१-३४४ ने ६० वने भाग देता ५ अग्र आव्या ते १६ सा नाखवाथी २१ थया. शेष ४४ कळा रही ते ३ सा नाखवा ४७ थड शेष रहेली ३ विकळा ३० सा नाखवाथी ३३ विकळा ४६

“वक्र थयेला ग्रहनी पढीनी अने पहेलांनी शुक्त एवी अने मार्गी थयेला ग्रहनी पढीनी तथा पहेलांनी जोग्य एवी अंतरांश कळाउं ग्रहण करवी, अने ते सर्व कळाउंनी जे सीमा ते सर्वज्ञ कहेवाय ठे. १. वक्री थया पढी लाधेलुं जे फळ ते शुक्त अंश—कळाना समूहमांथी वाद करवुं, अने मार्गी थया पढी ते लाधेलुं फळ जोग्य सहित करेला शुक्त अंश—कळाना समूहमांथी वाद करवुं.”

आ वे श्लोकोनुं ज्ञाप्य आ प्रमाणे ठे.—

“वक्रात् पूर्वगता नाड्यो हताः स्वर्द्धकलादिजिः ।
सीमान्तसर्वज्ञघटीविज्ञक्ताः स्युः स्फुटं कलाः ॥ ३ ॥
शेषे षष्टिगुणे सर्वर्द्धलब्धे विकलागमः ।
शुक्तर्द्धयुक्ते तत्राङ्के षष्टिज्ज्केऽंशकादिकम् ॥ ४ ॥
वक्रपश्चादपीत्यं स्यात्सीमाधीण्येऽग्रतः स्थिते ।
लब्धं फलं पुनस्त्याज्यं शुक्तज्ञागौघतस्तदा ॥ ५ ॥
मार्गात् पूर्वगता घट्यो गुण्या जोग्यकलादिजिः ।
शेषं प्राग्वज्जोग्ययुक्तशुक्तांशेभ्यः फलं त्यजेत् ॥ ६ ॥
मार्गपश्चात्तु रूढ्येति वक्रिमार्गिग्रहाः स्फुटाः ।”

“वक्रीनी पहेलां गयेली कळाउं पोताना नक्षत्रनी कळाउंए गुणवी. तेने सीमान्तनी सर्व नक्षत्रनी घमीउंए जाग देवाथी स्फुट कळाउं आय ठे. शेषने ६० वमे गुणी सर्व नक्षत्रनी घमीउंए जाग देतां विकला आवे ठे. पढी ते अंकने शुक्त नक्षत्रनी घमीउं सहित करीने ६० वमे जाग देतां अंशादिक आवे ठे. हवे वक्री थया पढी पण एज प्रमाणे सीमा नक्षत्र आगळ रहे ठते करवुं, परंतु ते वखते शुक्त अंशोना समूहथी लाधेला फळने वाद करवुं. हवे मार्गी थयानी पूर्वे गयेली घमीउं जोग्य कळादिके करीने गुणवी. बीजुं प्रथमनी जेम जोग्य सहित करेला शुक्त अंशोमांथी फळने वाद करवुं, परंतु मार्गी थया पढी तो रूढिथी जाणवुं. आ प्रमाणे वक्री अने मार्गी ग्रहो स्फुट आय ठे.”

आ श्लोकोनी व्याख्या आ प्रमाणे ठे.—वक्राग्रपश्चिमे एटले ग्रहनं वक्रपणुं थवा पढी अने पहेलां. मार्गाग्रपश्चिमे एटले मार्गी थया पढी अने पहेलां. अन्तरांशकला ग्राह्याः एटले जेम स्वाज्ञाविक गतिवाळा ग्रहने स्पष्ट करवा माटे गयेली इष्ट घमीउंने ८०० कळावमे गुणवानुं कहुं ठे तेम अहीं (गयेली इष्ट घमीउंने) वक्री अने मार्गी थवाना

समये टीप्पणमां लखेला शुक्त अंशो अने कळाळंए करीने गुणवी विशेष (तफावत) ए के वक्री थयेला ग्रहनी वन्ने तरफनी (पठीनी अने पहेलानी) शुक्त कळाए करीने अने मार्गी थयेला ग्रहनी वन्ने तरफनी जोग्य कळाए करीने गुणाकार करवो. तासा सीमा च सर्वजं एटले प्रस्तावने लीधे तासां—ते सर्व घनीळ (घनीळ) ने. जावार्थ ए ठे जे—जंम बीजे ठेकाणे सर्वे नक्षत्रनी घनीळवने जाग देवानो कळो तेम इष्ट समये ते ग्रहे आक्रमण करेलु नक्षत्र के तेनो पाद जे वखते स्पइयां होय त्यारथी आरंजीने वक्री के मार्गी आय त्यांसुधीनी अथवा वक्री के मार्गी थवाना समयथी आरंजीने बीजा नक्षत्रमां के तेना पादमां संक्रमण आय त्यांसुधीनी जे सर्व घनीळ होय ते घनीळवने जाग देवो त्यारपठी वक्रादूर्ध्व एटले जो वक्री थया पठी ग्रहने स्पष्ट करवानो होय तो जे कळादिक फळ लाधेलु होय ते वक्री थवाना समये टीप्पणमां लखेला शुक्त अंश अने कळादिकमार्थी वाद करवु, अने वक्री थया पठी ग्रहने स्पष्ट करवानो होय तो गयेली इष्ट घनीळने कहेली रीत प्रमाणे शुक्त कळावने गुणी तथा सर्व घनीळवने जाग दइ जे लाधे तेने शुक्त नक्षत्रनी कळाए शुक्त करवुं, ए रीत सुगमज ठे मार्गादितः एटले के जो मार्गी थया पहेला ग्रहने स्पष्ट करवानो होय तो मार्गी थवाने समये टिप्पणकमां लखेला शुक्त अंशो अने कळाळंमां तेनीज जोग्य कळादिक मेळवीने पठी ते एकंदर थयेला अंकमार्थी लाधेली कळादिक वाद करवी, अने मार्गी थया पठी ग्रहने स्पष्ट करवो होय तो रुढिए करीने करवो एटले के—जंम स्वाजाविक गतिवाळा ग्रहोनी कळाळं लाजीने तंमा शुक्त नक्षत्रनी कळाळं मेळवाय ठे तेज रीते ते मेळवणी अर्हो पण करवी आ प्रमाणे वक्री अने मार्गी थयेला तथा वक्री अने मार्गी थवानी सन्मुख थयेला ग्रहो स्पष्ट आय ठे आनु उदाहरण बुध अने शुक्रने आश्रीने लखे ठे, कारण के प्राये करीने आ वे ग्रहो घणी वार वक्री अने मार्गी थाय ठे.

तेमा वक्री थया पठीनी रीत आ प्रमाणे करवी —

वृष राशिमा वक्री थयेला बुधनुं गणित आ प्रमाणे ठे —वक्री थयेला दिवसनी शेष घनीळ २६, लग्नना दिवसनी घनीळ १० तथा अंतराळना (वच्चेना) चार दिवसोनी घडीळ २४० ए सर्व मळीने २७६ थड आ अंक जूदो राखी मूकवो. हवे बुध जे दिवसे वरु थयो ते दिवसे वृष राशिनं शुक्त काढवा माटे टिप्पणकमां जोयुं तो अश २५, कळा ४४ ठे ते सर्वने कळारूप करता १५४४ कळा थड तेमाथी कृत्तिकाना त्रण पाद अने रोहिणीना चारे पादनी मळी १४०० कळाळं वाद करीए त्यारे शेष १४४ रहे ठे. आ मृगशीर्षु शुक्त आव्युं. आटलायने “वक्राग्रपश्चिमेऽन्तरांशकला शुक्ता ग्राह्याः”—

“वक्त्रीनी पत्नीनी तथा पहेलांनी युक्त अंश कळाउं ग्रहण करवी.” एटलानी व्याख्या पूरी अइ. त्यारपढी आ १४४ मृगशिरना युक्तवने पूर्वे आणेदी २७६ गत इष्ट घमीउंने गुणवाथी ३९७४४ आय ठे. त्यारपढी टिप्पनकमां जोवुं, अने वक्त्रीना दिवसथी आरं-
जीने रोहिणीमां बुध ७ घमी होय त्यांसुधीनी सर्व घमीउं एकत्र मेळववी. ते आ रीते.—
वक्त्रीना दिवसनी शेष घमीउं २६, रोहिणीमां आवेलो बुध घमी ७, तथा अंतरालना
६ दिवसनी घमीउं ३६० मळी ३९३ अइ. आ सर्व नक्षत्रनी घमीउंवने पूर्वे कहेला
अंक ३९७४४ ने जाग देतां जागमां कळा १०१ आवी अने शेष विकळा ८ रही. आने
पूर्वे कहेला मृगशिरना युक्त १४४ मांथी बाद करीए त्यारे कळा ४२, विकळा १२ रहे ठे.
आटलाए करीने “वक्रादूर्ध्वं फलं लब्धं युक्तजागौघतस्त्यजेत्—” “वक्त्रीनी पढी जे फल
लाध्युं तेने युक्त अंशना समूहमांथी बाद करवुं.” एटलानी व्याख्या पूरी अइ. पढी ते
कळा ४२, विकळा १२ ने कृत्तिकाना त्रण पादनी अने रोहिणीना चारे पादनी मळी
१४०० घमीउंमां नाखवाथी १४४२ कळा अने १२ विकळा अइ. कळाने ६० वने जाग
देतां जागमां २४ अंशो आव्या. ते उपर युक्त राशि एक देवाथी स्पष्ट बुध राशि १—
२४-२-१२ अयो.

हवे ते बुधनी गति आ प्रमाणे लाववी.—आठसोने ठेकाणे अहीं १४४ नो अंक ठे,
तेने ६० वने गुणी सर्व नक्षत्रनी घमीउं ३९३ वने जाग देतां कळा २१, विकळा ११ अइ.
आ वक्र थया पढी लग्नने दिवसे बुधनी गति आवी. गतिने स्पष्ट करवानुं फल प्रथ-
मनी जेमज जाणवुं. विशेष ए के—आ गतिवने गत इष्ट घमीउंने पूर्वे कहेली रीत
प्रमाणे गुणवाथी जे कळादिक फल लाधे ते बीजा कार्यसमये पूर्व कार्यना समयना
ग्रहोमांथी बाद करीए त्यारे बीजा कार्यसमयना ग्रहो स्पष्ट आय ठे.

हवे वक्र थया पहेलांनी वर्तना आ प्रमाणे.—पुनर्वसुमां शुक्र घमी ११ ठे. ते दिव-
सनी पढीने बीजे दिवसे १० घमी पढी लग्न लीधेलुं ठे, तेथी लग्नना दिवसनी घमी १०
अने पुनर्वसुमां शुक्र आव्यो ते दिवसनी शेष घमी १ मळी ११ घमीउं अइ. त्यारपढी
शुक्र क्यारे वक्र अशे ? ते माटे टिप्पनकमां जोवुं. त्यारे लग्नना दिवसनी पढी वक्त्री
शुक्र घमी ४९, अंश २१, कळा १० ए प्रमाणे टिप्पनकमां लखेलुं जोयुं. तेमां अंश
विगेरेनी कळा करवाथी १२७० अइ. तेमांथी मृगशिरना वे पादनी अने आर्द्रांना
चारे पादनी मळी १२०० कळाउं बाद करतां शेष कळा ७० रही. आ पुनर्वसुनुं युक्त
अयुं. आटलावने “वक्रादग्रे पूर्वं चान्तरांशकला युक्ता ग्राह्याः”—“वक्रनी पढीनी अने
पहेलांनी युक्त अंतरांश कळा (वच्चे रहेला अंश-कळा) ग्रहण करवी.” एटलानी व्याख्या
अइ. त्यारपढी आ पुनर्वसुनी युक्त कळा ७० वने गत इष्ट घमीउं ११ ने गुणतां

अनी घनीतं ८४२ वने जाग देवाथी कळा ७१ तथा विकळा ३३ आवी. आ रीते आ-
वेतुं कळादिक फळ पूर्वे आणेली ग्रहोमां जेळवतुं. आ रीते बीजा ग्रहोनी वर्तना पण
उपर कह्या ग्रमाणे पोतानी बुद्धिची करवी आ सर्व गणित ज्योतिर्विदोने निरंतर उप-
योगी होवाथी तथा प्रसंग होवाथी देखावतुं ठे.

हवे विवाहमां गोधूलिक लग्न कहे ठे —

सन्ध्यालग्नमपि श्रेयो गोखुरोत्खातधूलिजिः ।

गोपानां हीनवर्णानां प्राच्यां च स्यात्करग्रहे ॥ ७३ ॥

अर्थ—गोवाळना, नीच वर्णना अने पूर्व देशमां रहेनारना विवाहमां गायनी खरीए
उत्तमेली धूलवने जणातुं संध्या लग्न पण श्रेय (शुच) ठे

सूर्यना अस्त वखते सूर्यतुं अर्ध विव देखातुं होय त्यारथी आरंजीने गायनी खरीथी
उत्तमेली धूल ज्यासुधी शात न थड होय त्यासुधी गोधूलिक लग्ननो समय होय ठे,
तेथी करीनेज अही श्लोकमा “धूलिजिः” एम कहुं ठे. अर्थात् ज्यासुधी तारा न देखाय
त्यासुधी जाणतुं जो सूर्य वादळाथी ढंकायेळ होय तो प्रपुन्नाट नामनी उपधिना पत्रतुं
मळी जवुं, पक्षीतना समूहना कोलाहल थवो तथा तेमनुं पोतपोताना माळा तरफ
जवा माटे उत्सुकपणुं ए विगेरे चिहोवने लग्नसमयनो निर्णय करवो मूळ श्लोकमां
“श्रेयो”—शुच ठे एम कहु ते लोकबुद्धिथी कहुं ठे तथा “हीनवर्णानां” एटवे नीच वर्ण
ए शब्द सामान्य रीते कह्यो ठे, कारण के गदाधर कहे ठे के—

“घटिकालग्राजावेऽङ्गीकार्य गोरजोऽपि विप्रैश्च ।”

“घटिका लग्नने अजावे ब्राह्मणोए गोरज (गोधूलिक) लग्न पण अंगीकार करतुं’
हवे गोधूलिक लग्नमा केटली शुद्धि होवी जोऽए ते कहे ठे —

शीतद्युतिं पष्ठमथाष्टमं च, जडार्धयामौ कुलिकं च हित्वा ।

विनाऽपि लग्नांशखगानुकूढ्यं, गोधूलिकं प्राग्रहरं वदन्ति ॥ ७४ ॥

अर्थ—उघो तथा आठमो चंद्र, जडा, अर्धयाम अने कुलिकने ठोनीने लग्ननो
नशाशक अने नक्षत्रनी अनुकूलता न होय तोपण गोधूलिक लग्नने श्रेष्ठ कहे ठे

लग्नथी उघे के आठमे चंद्र होय तो ते कन्याना मृत्युने देनार ठे तथा “मंगळ
पण पहेला के आठमा स्थानमा रह्यो होय तो ते पतिना मृत्युने करनार होवाथी तजवा
योग्य ठे’ एम सारग कहे ठे अर्धयाम तथा कुलिकने तजवाना लख्या ठे, तेथी

एवं सूचवन आय ठे के गोधूलिक लग्नमां गुरु अने शनिवार तजवाना ठे, कारण के ते दिवसे अनुक्रमे अर्धयाम अने कुलिकनी उत्पत्ति ठे. (गुरुवारे अर्धयाम अने शनिवारे कुलिक आय ठे.) केशवार्क तो आ प्रमाणे कहे ठे.—

“सार्कं शनौ चिरविचित्रशिखणिसूनौ, तत्केवलं कुलिकयामदलोपलम्भात् ।”

“शनिवारे सूर्य ठतां गोधूलिक लग्न करवुं, केमके सूर्यास्त पढी कुलिक योग आय ठे, तथा गुरुवारे सूर्यास्त पढी करवुं, कारण के ते पहेलां अर्धयाम योग आय ठे.”

मूलमां खग शब्द देख्यो ठे तेनो अर्थ ग्रहो आय ठे. तेमनी अनुकूलता विना पण एम मूलमां देख्युं ठे तोपण क्रांतिसाम्य विगेरे मोटा दोषो अवश्य त्याग करवा योग्य ठे. तेने माटे व्यवहारप्रकाशमां कह्युं ठे के—

“क्रूरैर्युतनक्षत्रं व्यतिपातं वैधृतिं च संक्रान्तिम् ।

क्षीणं चन्द्रं ग्रहणक्षशनिगुरुदिनक्रान्तिसाम्यानि ॥ १ ॥

दम्पत्योरष्टमजं लग्नात् पष्ठाष्टमं च शीतांशुम् ।

रविजीवयोरशुद्धिं विवर्ज्य गोधूलिकं शुद्धदम् ॥ २ ॥

गोधूलिकापरिणयने येषां केन्द्रोपगः शुद्धो न मृतौ ।

जौमो नोदयनिधने तेषां सौख्यानि नान्येषाम् ॥ ३ ॥”

“क्रूर ग्रहवने युक्त नक्षत्र, व्यतिपात, वैधृति, संक्रान्ति, क्षीण चन्द्र, ग्रहण नक्षत्र, शनिवार, गुरुवार, क्रांतिसाम्य, लग्नथी स्त्री पुरुषने आठमुं नक्षत्र, ठाँ के आठमो चन्द्र तथा रवि अने गुरुनी अशुद्धि, आटलांने वर्जिने गोधूलिक लग्न शुद्धदायक ठे. गोधूलिकना विवाहमां जेउने केन्द्रमां शुद्ध ग्रह होय अने मृत्यु (७) स्थानमां शुद्ध ग्रह न रह्यो होय, तथा उदय (१) अने निधन (७) स्थानमां मंगल रहेलो न होय तेमने सुख ठे, बीजाने नथी.”

मूल श्लोकमां “प्राग्रहरं” एटले बीजा दोषोए आ(गोधूलिक) जीती शकाय तेवुं नथी, माटे प्रधान-श्रेष्ठ ठे. ते विषे सारंग कहे ठे के—

“जामित्रं न विचिन्तयेद्ग्रहयुतं लग्नाह्नशाङ्कात्तथा,

नो वेधं न कुवासरं न च गतं नागामि जं पाप्मज्जिः ।

नो होरां न नवांशकं न च खगान्मूर्त्त्यादिज्ञावस्थितान्,

हित्वा चन्द्रमसं परुष्टमगतं गोधूलिकं शस्यते ॥ १ ॥”

“जामित्र (७) स्थाननो विचार करवो नहीं, लग्नथी तथा चन्द्रथी ग्रहवने युक्तपणुं

१ जामित्र स्थान शुद्ध छे के अशुद्ध छे ? तेनो विचार करवो नहीं. ए रीते सर्वत्र जाणवुं.

વિચારવું નહીં, વેચનો વિચાર કરવો નહીં, અશુભ દિવસનો વિચાર કરવો નહીં, કૂર ગ્રહ સાથે રહેલા અને રહેશે જ્યાં નંદ્રનો વિચાર કરવો નહીં, હોરાનો વિચાર કરવો નહીં, નવાશકનો વિચાર કરવો નહીં, તથા મૂર્તિ (૧૦) આદિક સ્થાનોમાં રહેલા ગ્રહોનો પણ વિચાર કરવો નહીં. માત્ર ઠગા અને આત્મા ધંડનો ત્યાગ કરવાથી જ ગોઘૂલિક લગ્ન પ્રગસ્ય-શુભ છે.”

આ શ્લોકમાં જો કે ઠગા આત્મા ધંડનો ત્યાગજ અપેક્ષિત છે, વીજું કાંડ પણ અપેક્ષિત નથી એમ કહ્યું છે, તોપણ આ પ્રમાણે જાણવું.—ગોઘૂલિક લગ્ન લીધું હોય તો પણ વિવાહનુંજ નહત્ર અને તેની શુદ્ધિ હોવી જોઈએ, તથા વર્ષ, માસ, પદ્મ અને દિવસની શુદ્ધિ પણ અવગ્ય હોવી જોઈએ

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—જો વીજા દોષો નહીં જીતી શકાય એવું હોવાથી ગોઘૂલિક લગ્ન પ્રધાન છે તો પૂર્વે કહેલા લગ્નાદિકનાં ફલોનું અપ્રધાનપણું થશે? ઉત્તર—હારી યાત છે, કેમકે હલ્લંધન ન કરી શકાય એવા કુલ અને દેશના ધર્મને અનુસરવાથી કોઈ ધાર તે લગ્નાદિક ફલોને અપ્રધાનપણની પ્રાપ્તિ આવે તોપણ તે અનિષ્ટ નથી—ઘટજ છે. કયુ છે કે—

“ન શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યા વિદુષાં કદાચિહ્નલ્લંધનીયાઃ કુલદેશધર્માઃ ।

દેશે ગતોઽપ્યેકવિલોચનાનાં, નિમીઙ્ય નેત્રં નિવસેન્મનીપી ॥ ૧ ॥”

“વિદ્વાનોએ કોઈ વસ્તુ પણ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિને લીધે કુલ, દેશ અને ધર્મનું હલ્લંધન કરવું નહીં, કેમકે સાર્થકો માણસ એક નેત્રવાળાના દેશમા ગયો હોય તો તેણે ત્યાં પોતાનું એક નેત્ર બંધ કરીનેજ વસવું જોઈએ.”

આ રીતે અમુક કુલ અને દેશમા ગોઘૂલિકનુંજ પ્રધાનપણું છે, પરંતુ લગ્નાદિકના ફલનું પ્રધાનપણું નથી, તેથી કાંડ પણ દોષ આવતો નથી વળી અમુક કુલ અને દેશના ધર્મ માત્ર ગોઘૂલિકનાજ વિષયવાળા છે એમ નથી, પરંતુ ગ્રહગોચરાદિક વિષયવાળા પણ છે જેમકે—વિવાહમા નાગરલોકો ઠગા આત્મા ધિગેરેને ગણતા (અપેક્ષા રાખતા) નથી, જાર્ગવના પંશજોમા જાણપદ શુક્લ દશમને દિવસેજ વિવાહ કરવાની રીત છે, આ કુલધર્મ છે દેશધર્મો આ પ્રમાણે છે જેમકે—ગૌર દેશના લોકો ગોચરવને શ્રેષ્ઠ એવા સૂર્યની અપેક્ષા રાખે છે અને ગુરની અષ્ટક વર્ગે કરીને અપેક્ષા કરે છે. દક્ષિણના લોકો ગુરુને ગોચરવને કરીને શ્રેષ્ઠ ડહે છે અને સૂર્યને અષ્ટક વર્ગે કરીને શ્રેષ્ઠ ડહે છે લાટ દેશના લોકો સૂર્યને તથા ગુરુને અષ્ટક વર્ગે કરીને તથા ગોચરવને

કરીને શ્રેષ્ઠ ફળે છે. માલવ દેશના લોકોને ગોચર પ્રમાણરૂપ નથી, પરંતુ અષ્ટક વર્ગજ પ્રમાણ છે. વીજા દેશોમાં ગોચર તથા અષ્ટક વર્ગ વન્ને પ્રમાણ છે.

હવે પૂર્વે કહેલા ઠાયા લગ્નની જેવાજ બઠવાઠાં ધ્રુવ લગ્નને કહે છે.—

સ્યુર્દીક્ષાસ્થાપનાદીનિ ધ્રુવચક્રે તિરઃસ્થિતે ।

ઊર્ધ્વે સ્વાતધ્વજોઘ્નાયગ્રાયાણિ પ્રાયશઃ શ્રિયે ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—ધ્રુવચક્ર તિરહું રહ્યું હોય ત્યારે દીક્ષા, સ્થાપના વિગેરે કાર્યો શુદ્ધદાયક છે, અને સ્વાત, ધ્વજારોપણ વિગેરે હંચાફ જેવાં કાર્યો ધ્રુવચક્ર ઊર્ધ્વ રહ્યું હોય ત્યારે પ્રાયે કરીને કલ્યાણને માટે છે.

સ્થાપના એટલે પ્રતિષ્ઠા. આદિ શબ્દથી વીજું પણ સ્થિર કર્મ જાણવું. તિરઃ એટલે તિરહું. ઊર્ધ્વે એટલે હંચું રહે ઠતે. ધ્રુવની ચોતરફ રહેલું શૃંગલક (ચક્ર) ઠાહું જમતું જમતું એક રાત્રિ દિવસમાં બે વાર તિરહું અને બે વાર ઊર્ધ્વ આવે છે. તેથી કરીને—

“તિર્યગૂર્ધ્વે સ્થિતે ચક્રે તત્પ્રાન્તગતતારકે ।

સમસૂત્રે યદા સ્યાતાં ધ્રુવલગ્નં જવેત્તદા ॥ ૧ ॥”

“ધ્રુવચક્ર તિરહું અને ઊર્ધ્વ રહે ઠતે જ્યારે તેના ઠેરના પર રહેલા બે તારાહું સરસી લાફનમાં આવે ત્યારે ધ્રુવ લગ્ન આય છે.”

તે ધ્રુવ લગ્નના સમયનો અતિસૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ કરીને અથવા ધ્રુવને ફરવાના યંત્રવત્તે કરીને નિશ્ચય કરવો, અને સ્થૂલ દૃષ્ટિ તો પૂર્વાચાર્યોએ આ પ્રમાણે નિર્ણય કર્યો છે.—

“ઉદય મહાધણિષ્ઠાણ હૃદ્ધં અણુરાહકિત્તિ ધ્રુવ તિરિહું તિ”

“મઘા અને ધનિષ્ઠાનો ઉદય હોય ત્યારે ધ્રુવ ઊર્ધ્વ હોય છે, અને અનુરાધા તથા કૃત્તિકાનો ઉદય હોય ત્યારે ધ્રુવ તિરહું હોય છે.”

પરંતુ નક્ષત્રનું ઉદયપ્રમાણ વરાવર સ્પષ્ટ રીતે દૃષ્ટિગોચર અફ શકતું નથી, તેથી મસ્તક પર (માથે—આકાશના મધ્યમાં) રહેલા નક્ષત્રની અપેક્ષાએ ધ્રુવ લગ્નનું સ્વરૂપ કહેવાય છે, તે આ પ્રમાણે—અશ્લેષા અને શ્રવણ નક્ષત્ર મસ્તક પરથી ઉતરતાં હોય ત્યારે ધ્રુવ તિરહું હોય છે, તથા જરણી અને વિશાખા નક્ષત્ર મસ્તક પરથી ઉતરતાં હોય ત્યારે ધ્રુવ ઊર્ધ્વ હોય છે. તથા—

“સ્યાદૂર્ધ્વો મૃગકર્કે તુ સમસ્તિર્યક તુલાજયોઃ ।

યથા તથા તુ શેષેષુ લગ્નેષુ સ્યાધ્રુવં ધ્રુવઃ ॥ ૧ ॥”

“મકર અને કર્ક રાશિનું લગ્ન હોય ત્યારે ધ્રુવ ઊર્ધ્વ હોય છે, તથા તુલા અને મેષ રાશિનું લગ્ન હોય ત્યારે તે તિરહું હોય છે, અને વીજાં લગ્નો હોય ત્યારે તે અવશ્ય ગમે તે રીતે—અનિયમિત હોય છે.”

“તે ધ્રુવ લગ્નનો સમય તે કાલે જે લગ્નનો હૃદય હોય તેના નવાંશક જેટલોજ હોય છે,” એમ કેટલાક કહે છે. વઢી વીજા કહે છે કે—“તે નવાંશકનો માત્ર મધ્યના ત્રિજાગ જેટલોજ હોય છે” આ ધ્રુવ લગ્નનું તિરણપણું તથા ઊર્ધ્વપણું રાત્રિને આશ્રીનેજ કહેવાય છે, પરંતુ દિવસને આશ્રીને કહેવાતું નથી, કારણ કે દિવસે તો તે સૂર્યના કિરણોથી લુપ્ત થાય છે

મૂલ શ્લોકમાં “પ્રાયાણિ” એમ પ્રાય શબ્દ લખેલો હોવાથી યાત્રાદિક કાર્ય પણ ગ્રહણ કરવું તે માટે કહ્યું છે કે—

“પૃથ્વો વા રવિં કૃત્વા ગચ્છેદ્દક્ષિણં તથા ।

ઉત્તાનપાદપુત્રસ્ય શેખરે ચોર્ધ્વસંસ્થિતે ॥ ૧ ॥”

“ઉત્તાનપાદના પુત્ર (ધ્રુવ)નું શેખર (મસ્તક) ઊર્ધ્વ રહેલું હોય ત્યારે સૂર્યને પાઠલ કરીને અથવા દક્ષિણ (જમણે) કરીને પ્રયાણ કરવું.”

હર્ષપ્રકાશમાં પણ ધ્રુવ લગ્ન કહ્યું છે તે આ પ્રમાણે.—

“જહ્ પુણ તુરિયં કજ્ઞં હવિજ્ઞ લગ્નં ન લગ્નપ્ત મુચ્ચં ।

તા ઠાયાધ્રુવલગ્નં ગદિઅથં સયલકજ્ઞેસુ ॥ ૧ ॥”

“જે કાર્ય જલદી કરવા લાયક હોય અને શુદ્ધ લગ્ન ન મળતું હોય તો સમગ્ર કાર્યમાં ઠાયા લગ્ન અને ધ્રુવ લગ્ન ગ્રહણ કરવાં”

હવે અહીં પ્રસંગોપાત્ત રાજાદિકના અગ્નિપેકનું મુહૂર્ત કહે છે.—

અગ્નિપિક્તો મહીપાલ. શ્રુતિજ્યેષ્ઠા લઘુધ્રુવૈઃ ।

મૃગાનુરાધાપૌર્ણેશ્ચ ચિરં શાસ્તિ વસુન્ધરામ્ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—અવળ, જ્યેષ્ઠા, લઘુ (પુન્ય, અગ્નિજિત, હસ્ત, અશ્વિની), ધ્રુવ (રોહિણી, ત્રણ ઉત્તરા), મૃગશિર, અનુરાધા અને રેવતી નક્ષત્રમાં રાજાને અગ્નિપેક કર્યો હોય તો તે ચિર કાલ સુધી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરે છે. આ તેર નક્ષત્રો અગ્નિપેકના છે.

સવલત્વે જન્મદશાલગ્નેશાનાં કુજાર્કયોરપિ ચ ।

રાજ્ઞાં શુજોઽગ્નિપેકઃ સિતગુરુશશિનાં ચ વૈપુલ્લયે ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—જન્મેશ, દશેશ, લગ્નેશ, મંગલ અને સૂર્ય આટલા ગ્રહોનું સવલપણુ હોય, તથા શુક્ર, ગુરુ અને ચંદ્રનું વિપુલપણું હોય ત્યારે રાજાનો અગ્નિપેક કરવો શુભ છે.

જન્મવયસે જે રાશિમા ચંદ્ર હોય તે રાશિનો ઈશ જન્મેશ કહેવાય છે, અગ્નિપેકને વયસે જે ગ્રહની દશા હોય તે દશેશ કહેવાય છે, તથા જન્મવયસે લગ્નનો જે પતિ હોય તે લગ્નેશ કહેવાય છે વિપુલપણુ પડતે ઘણા દિવસથી હૃદય અચેલો હોવાથી મોટા વિનમ્ર હોવાપણુ તથા સારા-ધણા કિરણવાળાપણુ

चूतयै स्वस्वत्रिकोणो १ च २ गृह ३ मित्रर्क्ष ४ गैर्ग्रहैः ।

अग्निषेको न नीचारिक्षेत्रगास्तमितैः पुनः ॥ ७७ ॥

अर्थ—पोताना त्रिकोणमां, पोताना उच्च स्थानमां, पोताना स्थानमां अने पोताना मित्रना स्थानमां ग्रहो रहेला होय त्यारे अग्निषेक करवो ए चूति-आवादीने माटे ठे (शुभ ठे), परंतु ग्रहो नीच के शत्रुना स्थानमां रहेला होय के अस्त पामेला होय तो ते शुभ नथी.

अहीं “स्वस्व” पोतपोतानुं” ए शब्द त्रिकोण विगेरे चारे शब्दमां जोरवो. आ ग्रहो आवी रीतना होय तोज अग्निषेक करवो श्रेष्ठ ठे. ते विषे कहुं ठे के—

“सुहृत्त्रिकोणस्वगृहोच्चसंस्थाः, श्रियं च कीर्तिं च दिशन्ति खेदाः ।

अस्तंगताः शत्रुचनीचगा वा, जयाय शोकाय जवन्ति राक्षाम् ॥ १ ॥”

“मित्र, त्रिकोण, स्वगृह अने उच्च स्थानमां रहेला ग्रहो लक्ष्मीने तथा कीर्तिने आपे ठे, अने अस्त पामेला होय के शत्रुना स्थानमां रह्या होय के नीच स्थानमां रह्या होय तो ते राजाने जयने माटे तथा शोकने माटे आय ठे.”

मूल श्लोकमां (त्रिकोण विगेरेमां रहेला) “ग्रहो होय” एम सामान्य रीते कहुं ठे तोपण विशेषे करीने गुरु, चंद्र अने शुक्र, तथा जन्मवार, दशानो वार, लग्नेशनो वार अने दिनवार ग्रहण करवा. ते माटे लक्ष्य कहे ठे के—

“विशेषाज्जन्मलग्नेशदशदिनचतुर्षु ।

यस्मात्तस्मात्प्रयत्नेन सौस्थ्यमेषां प्रकल्पयेत् ॥ १ ॥”

“जे कारण माटे जन्मनो स्वामी, लग्ननो स्वामी, दशानो स्वामी अने दिननो स्वामी (अग्निषेकने विषे) विशेष उपयोगी ठे ते कारण माटे ते ग्रहोनुं सुस्थपणुं (सारां स्थानोमां रहेवापणुं) प्रयत्नवरुं करवुं.”

ताराबले शशिवले शुद्धौ तिथिवारधिष्ण्ययोगानाम् ।

त्रिषणायस्थैः पापैः सौम्यैरुयायत्रिकोणकेन्द्रगतैः ॥ ७८ ॥

अर्थ—तारानुं बळ अने चंद्रनुं बळ होय त्यारे तथा तिथि, वार, नक्षत्र अने योगनी शुद्धि होय त्यारे, त्रीजे, ठेठे अने अगीयारमे स्थाने पाप ग्रहो रह्या होय, अने सौम्य ग्रहो त्रीजे, अगीयारमे, त्रिकोणमां अने केन्द्रमां रह्या होय त्यारे राज्याग्निषेक करवो शुभ ठे.

तारा अने चंद्र ए बन्नेनुं बळ राज्याग्निषेकमां अवश्य ग्रहण करवुं, तेथी करीने शुक्ल-

ઉત્તમ

મધ્યમ

રવિ	૩-૧૧	૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨
ચંદ્ર	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧	૬-૮-૧૨
મંગલ	૩-૬-૧૧	૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨
બુધ	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧	૬-૮-૧૨
શુક્ર	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧	૬-૮-૧૨
શનિ	૩-૧૧	૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨
રાહુ	૩-૬-૧૧	૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨

દૈવજ્ઞવદ્વજનાં વિશેષ એ છે જે —

“રાજયોગાઃ લયોગાશ્ચ ચન્દ્રયોગાસ્તથાયુષઃ ।

સર્વેઽપ્યત્ર વિકલ્પ્યાઃ સ્યુર્વાસ્તુલગ્નગુણાશ્ચ ચે ॥ ૧ ॥”

“રાજયોગો, લયોગો, ચંદ્રયોગો તથા આયુષ્યના યોગો અને વહી જે વાસ્તુ લગ્નના ગુણો છે તે સર્વે અહીં વિચારવા—ગ્રહણ કરવા,” એટલે કે પૂર્વે કહેલા રાજયોગો, લયોગો એટલે સૂર્યને વીજા ગ્રહો સાથે જે સંયોગ થવો તે લયોગો, ચંદ્રને વીજા ગ્રહો સાથે જે સંયોગ થવો તે ચંદ્રયોગો કહેવાય છે, આયુષ્યના યોગો એટલે પૂર્વે જે અરિષ્ટ યોગો કહેલા છે તેમને નાશ કરનારા જે યોગો છે તેહ આયુષ્યને હિતકારક હોવાથી આયુષ્યના યોગો કહેવાય છે. આ સર્વેનું સ્વરૂપ જાતકથી જાણવું અત્ર એટલે અગ્નિપેકના લગ્નમાં વિચારવા વાસ્તુ લગ્નના ગુણો પૂર્વે કહેલા છે તે જાણવા

વહી સર્વ ગ્રહોના વહે કરીને ચુકવું લગ્ન ન મળે તો સર્વે કાર્યોમાં આ પ્રમાણે જાણવું —

“પદ્ધતિઃ શસ્યતે લગ્નં ગ્રહૈર્વલસમન્વિતૈઃ ।

ષતુર્જિરપિ ચેત્કેન્ધ્વે ત્રિકોણે વા ગુરુર્ચુગુઃ ॥ ૧ ॥”

“વહે કરીને ચુકવવા પાંચ ગ્રહોએ કરીને લગ્ન વલાણવા લાયક છે અથવા જો કેન્દ્રમાં કે ત્રિકોણમાં ગુરુ અને શુક્ર હોય તો વહે કરીને ચુકવવા ચાર ગ્રહોએ કરીને પણ તે લગ્ન પ્રશસ્ય છે”

અહીં “પાંચ ગ્રહોએ કરીને” એમ કહ્યું છે તોપણ આ પ્રમાણે વિશેષ જાણવો — ગુરુ, સૂર્ય અને ચંદ્ર એ ત્રણમાંથી એકનું પણ વહી ન હોય અને વીજા પાંચ વહીવાનું હોય તોપણ તે લગ્ન આદર કરાવતું નથી, એટલે પ્રશસ્ય નથી એમ રત્નમાલાજ્ઞાપ્યમાં કહ્યું છે વહી કેટલાએક કહે છે કે—

“त्रयः सौम्यग्रहा यत्र लग्ने स्युर्बलवत्तराः ।

बलवत्तदपि ज्ञेयं शेषैर्हीनबलैरपि ॥ १ ॥”

“जे लग्नमां त्रण सौम्य ग्रहो अत्यंत बलवान् होय ते लग्न पण बीजा ग्रहो हीन बलवाळा लतां पण बलवान् ठे एम जाणवुं.”

॥ इति एकादशं मिश्रचारम् ॥ ११

हवे समग्र ग्रंथना अर्थनुं समर्थन करे ठे.—

इत्युक्तखेटबलशालिनि दोषमुक्ते,

लग्ने शुनैश्च शकुनैः शशिनः प्रवाहे ।

कार्याणि नूमिजलतत्त्वगतौ कृतानि,

निर्दंजमान्युदयिकीं प्रथयन्ति लक्ष्मीम् ॥ ७६ ॥

अर्थ—आ प्रमाणे कहेला ग्रहोना बळे करीने शोचता अने दोषे करीने रहित एवा लग्नने विषे शुन शकुन जोडने चंद्र नारी वहेती होय त्यारे तेमां पण पृथ्वी तत्त्व के जळ तत्त्वनी गति होय त्यारे (तेवा समये) करेलां कार्यों दंज रहित अन्त्युदयनी लक्ष्मीने विस्तारे ठे.

खेटन्ति—आकाशमां गति करे ते खेट कहेवाय ठे, अहीं अद्र धातुयकी अचू प्रत्यय थयो ठे, अने “तत्पुरुषे कृति०” ए सूत्रथी सप्तमी विभक्तिनो अलुक् थवाथी खेट शब्द सिद्ध थयो ठे. खेट एटले ग्रहो, तेमनुं बळ. आम कहेवाथी तिथि विगेरेनुं बळ पण जाणवुं. दोषमुक्ते एटले मोटा दोष रहित, कारण के सर्वथा निर्दोष लग्न घणा दिवसोए करीने पण मळी शक्तुं नथी, तेथी थोळा दोषवाळुं अने घणा गुणवाळुं लग्न ग्रहण करीने कार्यों करवां, परंतु सर्वथा निर्दोष लग्न आवशे त्यारे कार्य करशुं एम धारीने घणो विलंब करवो नहीं, कारण के धन, यौवन अने आयुष्यनी स्थिरता ठे नहीं. एवो अहीं अग्निप्राय ठे. कहुं ठे के—

“यस्मादशेषगुणसंपदहोत्रिरद्वैर्होराविदाऽपि गणकेन न लज्यतेऽत्र ।

तस्मादनद्वयगुणसंयुतमद्वयदोषं, लग्नं नियोज्यमखिलेष्वपि मङ्गलेषु ॥ १ ॥”

“जेथी करीने समग्र गुणनी संपदावाळुं लग्न होराने जाणनार गणक (जोशी) पण थोळा दिवसमां मेळवी शक्तो नथी तेथी करीने सर्व शुन कार्यमां घणा गुणवाळुं तथा अद्वय दोषवाळुं लग्न ग्रहण करवुं.”

“स्वद्वयो नानर्थकृद्दोषो लग्ने बहुगुणे जवेत् ।

तोयविन्दुरिव क्षिप्तः समिधे कृष्णवर्त्मनि ॥ २ ॥”

“સઠગતા અગ્નિમાં નાલેલા જ઼઼઼઼ના વિંડુની જેમ ઘણા ગુણવાળા લગ્નને વિષે થોનો દોષ અનર્થ કરનાર થતો નથી ”

મૂ઼઼઼઼ શ્લોકમા શકુન જોવાનું કહ્યું છે તે શકુન જાંધિક-જાસુદ વિગેરે છે શકુનનું પ્રધાનપણું વ્યવહારપ્રકાશમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“નદ્વજસ્ય મુહૂર્તસ્ય તિથેશ્ચ કરણસ્ય ચ ।

ચતુર્ણામપિ ચૈતેષાં શકુનો દર્શનાયકઃ ॥ ૧ ॥”

“નદ્વજ, મુહૂર્ત, તિથિ અને કરણ, એ ચારેનો દર્શનાયક શકુન છે.”

અહીં શકુનના સંબંધમાં અંગનું ફરકવું, મનની પ્રસન્નતા એ વિગેરે નિમિત્ત પણ જાણવાં આ શુદ્ધ શકુનાદિકે કરીને લગ્નની શુદ્ધિનો નિર્ણય કરી તેવા લગ્નને ગ્રહણ કરવાથી કાર્ય કરનારનો જય થાય છે લક્ષ પણ કહે છે કે—

“અપિ સર્વગુણોપેતં ન ગ્રાહ્યં શકુનં વિના ।

લગ્નં યસ્માન્નિમિત્તાનાં શકુનો દર્શનાયકઃ ॥ ૧ ॥”

“લગ્ન સર્વ ગુણોપ કરીને યુક્ત હોય તોપણ શકુન વિના તે ગ્રહણ કરવું નહીં, કારણ કે સર્વ નિમિત્તનો દર્શનાયક શકુન છે ”

મૂ઼઼઼઼ શ્લોકમાં “શશિનઃ પ્રવાહે—” “ચંદ્ર નામી વહેતી હોય ત્યારે” એમ કહ્યું છે. તે વિષે અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમા ઋષી અને જમણી નાસિકા અનુક્રમે ચંદ્ર અને સૂર્ય નામની છે, તેથી કરીને—

“સાર્ધ ઘટીદ્વયં નામિરેકૈકાર્કોદયાષહેતુ ।

અરઘટ્ટઘટીઘ્રાન્તિન્યાયાન્નાદ્યો. પુનઃ પુનઃ ॥ ૧ ॥

શતાનિ તત્ર જાયન્તે નિઃશ્વાસોઽસયોર્નવ ।

લલપદ્મકુકરૈઃ ૨૧૬૦૦ સહ્યાઽહોરાત્રે સકલે પુનઃ ॥ ૨ ॥

પદ્મિશઙ્ગુરુવર્ણના યા વેલા જાણને જવેતુ ।

સા વેલા મરુતો નાહ્યા નાહ્યાં સંચરતો લગેતુ ॥ ૩ ॥”

“જેમ અરઘટ્ટ (રેંટ)ની ઘનીઓ અનુક્રમે એક પછી એક ફર્યા કરે છે તેમ આ ચંદ્ર અને સૂર્ય નામીમાંની એક એક (દરેક) નામી સૂર્યોદયથી આરંજીને અઢી અઢી ઘની વહેતી રહે છે (ઇટલે સૂર્યોદયને આરંજીને અઢી ઘની સુધી ચંદ્ર નામી વહે છે, પછીની અઢી ઘની સુધી સૂર્યનામી વહે છે, પછીની અઢી ઘની ચંદ્ર નામી વહે છે વિગેરે.) તે દરેક નામીમાં નવસો હઘાસ નિઃશ્વાસ થાય છે, તેથી કરીને એક રાત્રિ દિવસમાં અગ્ને કુલ ૨૧૬૦૦ હઘાસ નિઃશ્વાસ થાય છે ત્રીશ ગુરુ અદ્ધરો બોલતા જેટલો વચ્ચે લાગે છે તેટલો વચ્ચે એક નામીમાથી વીજી નામીમા સંચાર કરતા વાયુને લાગે છે.

(એટલે કે એક નામીમાંથી બીજી નામીમાં જતાં વાયુને તેટલી વાર લાગે છે, અર્થાત્ તેટલો વખત બન્ને નાસિકામાં સમાન વાયુ રહે છે.)”

તેમાં વામ (યાત્રી) નાસિકા પેસતા વાયુ કરીને પૂર્ણ આય ત્યારે સર્વે શુદ્ધ કાર્યનો આરંભ કરવો. કહ્યું છે કે—

“લાન્ને દાનેઽધ્યયને ગુરુદેવાન્યર્ચને વિષવિનાશે ।

પુરમન્દિરપ્રવેશે ગમાગમાદૌ શુદ્ધા વામા ॥ ૧ ॥”

“લાન્નમાં, દાનમાં, જાણવામાં, ગુરુ અને દેવની પૂજામાં, વિષ ઉતારવામાં, નગર અને ઘરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે તથા જવા આવવામાં વામ નામી શુદ્ધ છે.” તથા—

“પૂજાઙ્ગવ્યાર્જનોઘાહે દુર્ગાગ્નિસરિદાક્રમે ।

ગમાગમે જીવિતે ચ ગૃહક્ષેત્રાદિસંગ્રહે ॥ ૧ ॥

ક્રયે વિક્રયણે દૃષ્ટૌ સેવાયાં વિદિષો જયે ।

વિદ્યાપટ્ટાન્નિષેકાદૌ શુદ્ધેઽર્થે ચ શુદ્ધઃ શશી ॥ ૨ ॥”

“પૂજામાં, ઙ્ગવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં, વિવાહમાં, તથા કિલ્લો, પર્વત અને નદીને હાલ-ધન કરવામાં, જવા આવવામાં, જીવિતમાં, ઘર ક્ષેત્ર વિગેરે લેવામાં, ક્રય વિક્રયમાં, દૃષ્ટિમાં, સેવામાં (નોકરી રહેવામાં), શત્રુનો જય કરવામાં, વિદ્યાના આરંભમાં અને રાજ્યાન્નિષેકમાં એ વિગેરે શુદ્ધ કાર્યમાં ચંદ્ર એટલે ચંદ્ર નામી (વામ નામી) શુદ્ધ છે.”

મૂળ શ્લોકમાં “જૂમિજલતત્ત્વગતૌ—” “પૃથ્વી તત્ત્વ અને જલ તત્ત્વની ગતિ હોય ત્યારે” એમ કહ્યું છે. તે વિષે કહ્યું છે કે—

“વાયોર્વહ્નેરપાં પૃથ્વ્યા વ્યોમ્નસ્તત્ત્વં વહેત્ક્રમાત્ ।

વહન્ત્યોરુચ્ચયોર્નાદ્યોર્જાતિવ્યોઽયં ક્રમઃ સદા ॥ ૧ ॥”

“વહન અર્થ (ચાલતી) બન્ને નામીમાં વાયુ, અગ્નિ, જલ, પૃથ્વી અને આકાશનું તત્ત્વ અનુક્રમે વહે છે—ચાલે છે. આવો ક્રમ નિરંતર જાણવો.”

એ પાંચે તત્ત્વોનો પ્રવાહ (ગતિ—વહેવું તે) આ પ્રમાણે છે.—

“ઊર્ધ્વં વહ્નિરધસ્તોયં તિરશ્ચીનઃ સમીરણઃ ।

પૃથ્વી મધ્યપુટે વ્યોમ સર્વગં વહતે પુનઃ ॥ ૧ ॥”

“અગ્નિ તત્ત્વ ઊંચે વહે છે, જલ તત્ત્વ નીચે વહે છે, વાયુ તત્ત્વ તિરબું વહે છે, પૃથ્વી તત્ત્વ મધ્ય પુટમાં વહે છે અને આકાશ તત્ત્વ સર્વવ્યાપક અગ્નિ વહે છે.”

તેનું પ્રમાણ આ રીતે છે.—

“પૃથ્વ્યાઃ પલ્લાનિ પચ્ચાશ ૧૦ ચત્વારિંશ ૪૦ તથામ્નસઃ ।

અગ્નેસ્ત્રિંશ ૩૦ તથા વાયોર્વિંશતિ ૨૦ નૈઋત્યો દશ ૧૦ ॥ ૧ ॥”

“પૃથ્વી તત્ત્વનું પ્રમાણ પલ ૧૦ છે, જલ તત્ત્વનું ૪૦ છે, અગ્નિનું ૩૦, વાયુનું ૨૦ અને આકાશ તત્ત્વનું પ્રમાણ ૧૦ પલનું છે.”

આ રીતે એક એક નામીનું પ્રમાણ ૧૫૦ પલો આય છે. આ પ્રમાણે વામ નામી વહેતી હોય ત્યારે પણ જ્યારે પૃથ્વી તત્ત્વ કે જલ તત્ત્વ હોય ત્યારે શુદ્ધ કાર્ય કરવું, પરંતુ અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ તત્ત્વમાં કરવું નહીં કહ્યું છે કે—

“તત્ત્વાન્યાં જૂજલાન્યાં સ્યાદ્યાન્તે કાર્યે ફલોન્નતિઃ ।

દીપ્તાસ્થિરાદિકે કૃત્યે તેજોવાય્વસ્વરઃ શુદ્ધમ્ ॥ ૧ ॥

પૃથ્વ્યસેજોમરુદ્ધ્યોમતત્ત્વાનાં ચિહ્નમુચ્યતે ।

આદ્યે સ્થાય સ્વચિત્તસ્ય શૈલ્યકામકર્મ્યા પરે ॥ ૨ ॥

તૃતીયે કોપસંતાપૌ તુર્યે ચઞ્ચલતા પુનઃ ।

પદ્મમે શૂન્યતૈવ સ્યાદયથા ધર્મવાસના ॥ ૩ ॥”

“પૃથ્વી અને જલ તત્ત્વવને શાંત કાર્ય કર્યું હોય તો ફલની ઇક્ષતિ આય છે (શાંત કાર્યમાં આ વે તત્ત્વ શુદ્ધ છે.) દીપ્ત, અસ્થિર વિગેરે કાર્ય અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ તત્ત્વવને કરવું શુદ્ધ છે. હવે પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ તત્ત્વોનું ચિહ્ન કહે છે—પહેલા પૃથ્વી તત્ત્વમાં કાર્ય કરવાથી પોતાના ચિત્તની સ્થિરતા આય છે, બીજા જલ તત્ત્વમાં શીતલતા અને કામદેવનો હ્રય આય છે, ત્રીજા તેજ તત્ત્વમાં ક્રોધ અને સંતાપ આય છે, ચોથા વાયુ તત્ત્વમાં મનની ચંચલતા આય છે તથા પાંચમા આકાશ તત્ત્વમાં મનની શૂન્યતાજ આય છે અથવા તો ધર્મની વાસના આય છે ”

તથા—

“શ્રુત્યોરદ્ધુષ્ઠકૌ મધ્યાદ્ધુઘ્નૌ નાસાપુટદયે ।

સ્વચ્છણોઃ પ્રાન્ત્યકોપાન્ત્યાદ્ધુલી શેષે દગન્તયોઃ ॥ ૧ ॥

ન્યસ્યાન્તસ્તુ પૃથિવ્યાદિતત્ત્વજ્ઞાનં જવેત્ ક્રમાત્ ।

પીત ૧ શ્વેતા ૨ રુણ ૩ ક્યામૈ ॥ વિન્દુઝિર્નિરુપાધિ સ્વમ્ ॥ ૨ ॥

પીતઃ કાર્યસ્ય સંમિદ્ધિં વિન્દુઃ શ્વેતઃ સુલ્લં પુનઃ ।

જયં સન્ધ્યારુણો વ્રૂતે હાનિ નૃદ્ધસમધુતિઃ ॥ ૩ ॥

જીવિતન્યે જયે લાજે સસ્યોત્પત્તૌ ચ કર્ષણે ।

પુત્રાર્યે યુદ્ધપ્રશ્ને ચ ગમનાગમને તથા ॥ ૪ ॥

પૃથ્વ્યસત્ત્વે શુદ્ધે સ્યાતા વહ્નિવાતૌ ચ નો શુદ્ધૌ ।

અર્થસિદ્ધિઃ સ્થિરોર્ચ્યા તુ શીઘ્રમસ્તસિ નિર્દિશેત્ ॥ ૫ ॥”

“વે કાનમા વે અંગુઠા, વે નાસાપુટમા વે મધ્ય (વચ્ચલી) આંગલી, વે ઇદ્ધ ઉપર

(हनुपचीमां) टचली तथा तेनी पासेनी ए ववे आंगळीजं तथा नेत्रना प्रांत जागमां शेष (अंगुठा पासेनी) वे आंगळीजं राखीने अंतःकरणमां ध्यान करवाथी पृथ्व्यादिक तत्त्वोनुं ज्ञान अनुक्रमे आ प्रमाणे आय ठे.—पीत—पीळो—वर्ण जासे तो पृथ्वी तत्त्व, श्वेत जासे तो जळ तत्त्व, अरुण—रातो जासे तो तेज तत्त्व, श्याम जासे तो वायु तत्त्व अने बिंदु एटले कांइ पण न जासे तो उपाधि रहित आकाश तत्त्व ठे एम जाणवुं. पीत वर्ण कार्यनी सिद्धिने कहे ठे, बिंदु तथा श्वेत वर्ण सुखने कहे ठे, संध्या जेवो रातो वर्ण जयने कहे ठे, जमरा सरखी कांतिवाळो श्याम वर्ण हानिने कहे ठे. जीवितमां, जयमां, लाजमां, धान्यनी उत्पत्तिमां, खेतीमां, पुत्रने अर्थे, युद्धना प्रश्नमां तथा जवा आववामां पृथ्वी अने जळ तत्त्व शुभ ठे, अग्नि अने वायु तत्त्व शुभ नथी. पृथ्वी तत्त्वमां कार्य करवाथी अर्थनी सिद्धि स्थिर आय ठे, अने जळ तत्त्वमां कार्य जलदी सिद्ध आय ठे, एम जाणवुं.

वळी—

“पोरुशाङ्गुलिका पृथ्वी १ जलं तु द्वादशाङ्गुलम् २ ।

तेजश्चाष्टाङ्गुलं ३ वायुश्चतुरङ्गुलको मतः ४ ॥ १ ॥

नैकमप्यङ्गुलं व्योम ५ वहतीति विनिर्णयः । ”

“पृथ्वी तत्त्व सोळ आंगळ वहे ठे १, जळ तत्त्व बार आंगळ वहे ठे २, तेज तत्त्व आठ आंगळ वहे ठे ३, वायु तत्त्व चार आंगळ वहे ठे ४ अने आकाश तत्त्व एक आंगळ पण वहेतुं नथी. ए प्रमाणे निर्णय करेलो ठे.” एटले के ज्यारे नासिकानो वायु नासिकानी बहार वहेतो ठतो सोळ आंगळ सुधी आकाशने व्यापे ठे त्यारे पृथ्वी तत्त्व ठे एम सर्वत्र जाणवुं. अथवा तो आ वाक्यनी बीजी रीते पण व्याख्या अइ शके ठे, ते आ प्रमाणे—दोष रहित लग्नने विषे पृथ्वी अने जळ तत्त्वनी गति होय त्यारे एवो संबंध करवो, एटले के शुद्ध लग्न होय तोपण ज्यारे पृथ्वी के जळ तत्त्व होय त्यारे शुभ कार्य करवुं, परंतु अग्नि, वायु के आकाश तत्त्वमां करवुं नहीं.

कहुं ठे के—

“पृथ्वी राज्यं १ जलं वित्तं २ वह्निर्हानिं ३ समीरणः ।

उद्वेगं ४ गगनं दत्ते पञ्चतां ५ सर्वलग्नतः ॥ १ ॥”

“सर्व कार्यना लग्नने विषे पृथ्वी तत्त्व लीधुं होय तो ते राज्यने आपे ठे १, जळ तत्त्व धनने आपे ठे २, अग्नि तत्त्व हानि करे ठे ३, वायु तत्त्व उद्वेग उपजावे ठे ४ अने आकाश तत्त्व मरण आपे ठे ५.

आ तत्त्वोनी उत्पत्तिनो प्रकार आ प्रमाणे ठे.—

१ पीत वर्ण पृथ्वी तत्त्व छे, तेमां कार्य करवाथी ते कार्य सिद्ध थाय छे एम सर्वत्र जाणवुं.

“ત્રિંશાંશં પચ્ચધા હન્યાદશા ૧૦ ઇ ૮ પહ્ ૬ યુગા ૪ ચ્વિ ૩ જિત્તિ: ।

જૂ ૧ જલા ૨ મ્ય ૩ નિલ ૪ વ્યોમ્નાં ૫ સમર્હૈં જાયતે મિતિ: ॥ ૧ ॥

હ્ય ૨ વ્ય ૪ ઙ્ગ ૬ વસુ ૮ દશજિત્તિ ૧૦ સ્તદ્ત્રિંશાંશકાહતિ: ।

ચા ૧ નિલા ૨ મિ ૩ જલે ૪ લાના ૫ મોજરાશૌ મિતિ: સ્મૃતા ॥ ૨ ॥”

“સમ રાશિમાં ત્રિંશાશને પાંચ પ્રકારે સ્થાપીને તે દરેકને અનુક્રમે ૧૦-૮-૬-૪-૨ વને ગુણવાથી અનુક્રમે પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ તત્ત્વનું પ્રમાણ થાય છે. તેજ રીતે વિપમ રાશિમાં ત્રિંશાશને ૨-૪-૬-૮-૧૦ વને ગુણવાથી અનુક્રમે આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, જલ અને પૃથ્વી તત્ત્વનું પ્રમાણ થાય એમ કહ્યું છે.

આ બે શ્લોકનો અર્થ આ પ્રકારે છે.—લગ્નના પલ્લોનો જે ત્રીશમો જાગ તે ત્રિંશાંશ કહેવાય છે જેમકે મેષ લગ્નના પલ્લો ૨૨૫ છે, તેનો ત્રિંશાંશ પલ્લ ૭ અહ્ ૩૦ આવે છે. આ ત્રિંશાંશને પાંચ વાર સ્થાપન કરી વિપમ રાશિ હોવાથી તેને ૨-૪-૬-૮-૧૦ વને ગુણવાથી અનુક્રમે આકાશ વિગેરે તત્ત્વોનું માન આવે છે અને સમ રાશિ હોય તો ૧૦-૮-૬-૪-૨ વને ગુણવાથી અનુક્રમે પૃથ્વી વિગેરે તત્ત્વોનું માન આવે છે. અથવા તો જે લગ્નના જેટલા પલ્લો હોય તે પલ્લોને પ્રથમ ૧૫ વને જાગ દેવો. જાગમાં જે આવે તેને વિપમ રાશિ હોય તો અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪-૫ વને ગુણવાથી આકાશ વિગેરે તત્ત્વોનું માન આવે છે, અને સમ રાશિ હોય તો ૫-૪-૩-૨-૧ વને ગુણવાથી અનુક્રમે પૃથ્વી વિગેરે તત્ત્વોનું માન આવે છે. એમ કરવાથી જે થાય છે તે નીચે સ્થાપનાવને સ્પષ્ટ કરી વતાવે છે —

મેષમાન પલ્લ ૨૨૫

ત્રિંશાંશ પલ્લ ૭ અહ્ ૩૦

આકાશ તત્ત્વ પલ્લ ૧૫

વાયુ તત્ત્વ પલ્લ ૩૦

અગ્નિ તત્ત્વ પલ્લ ૪૫

જલ તત્ત્વ ઘની ૧

પૃથ્વી તત્ત્વ ઘની ૧ પલ્લ ૧૫

મિથુનમાન પલ્લ ૩૦૫

ત્રિંશાંશ પલ્લ ૧૦ અહ્ ૧૦

આકાશ પલ્લ ૨૦-૨૦

વાયુ પલ્લ ૪૦-૪૦

તેજ ઘની ૧-૧

જલ ઘની ૧-૨૧-૨૦

પૃથ્વી ઘની ૧-૪૧-૪૦

વૃષમાન પલ્લ ૨૫૬

ત્રિંશાંશ પલ્લ ૮ અહ્ ૩૨

પૃથ્વી તત્ત્વ ઘની ૧ પલ્લ ૨૫ અહ્ ૨૦

જલ તત્ત્વ ઘની ૧-૮-૧૬

તેજ તત્ત્વ પલ્લ ૫૧-૧૨

વાયુ તત્ત્વ પલ્લ ૩૪-૮

આકાશ તત્ત્વ પલ્લ ૧૭-૪

કર્કમાન પલ્લ ૩૪૧

ત્રિંશાંશ પલ્લ ૧૧ અહ્ ૨૨

પૃથ્વી ઘની ૧-૫૩-૪૦

જલ ઘની ૧-૩૦-૫૬

તેજ ઘની ૧-૮-૧૨

વાયુ પલ્લ ૪૫-૨૮

આકાશ પલ્લ ૨૨-૪૪

सिंहमान पल ३४२
त्रिंशंश पल ११ अक्षर २४
आकाश पल २२-४८
वायु पल ४५-३६
तेज घनी १-८-२४
जल घनी १-३१-१२
पृथ्वी घनी १-५४

तुलामान पल ३३१
त्रिंशंश पल ११-२
आकाश पल २२-४
वायु पल ४४-८
तेज घनी १-६-१२
जल घनी १-२८-१६
पृथ्वी घनी १-५०-२०

धनमान पल ३४१
त्रिंशंश पल ११-२२
आकाश पल २२-४४
वायु पल ४५-२८
तेज घनी १-८-१२
जल घनी १-३०-५६
पृथ्वी घनी १-५३-४०

कुंजमान पल २५६
त्रिंशंश पल ८-३२
आकाश पल १७-४
वायु पल ३४-८
तेज पल ५१-१२
जल घनी १-८-१६
* पृथ्वी घनी १-२५-२०

कन्यामान पल ३३१
त्रिंशंश पल ११-२
पृथ्वी घनी १-५०-२०
जल घनी १-२८-१६
तेज घनी १-६-१२
वायु पल ४४-८
आकाश पल २२-४

वृश्चिकमान पल ३४२
त्रिंशंश पल ११-२४
पृथ्वी घनी १-५४
जल घनी १-३१-१२
तेज घनी १-८-२४
वायु पल ४५-३६
आकाश पल २२-४८

मकरमान पल ३०५
त्रिंशंश पल १०-१०
पृथ्वी घनी १-४१-४०
जल घनी १-२१-२०
तेज घनी १-१
वायु पल ४०-४०
आकाश पल २०-२०

मीनमान पल २२५
त्रिंशंश पल ७-३०
पृथ्वी घनी १-१५
जल घनी १
तेज पल ४५
वायु पल ३०
आकाश पल १५

आ रीते दरेक लग्नमां पांच पांच तत्त्वो अनुक्रमे तथा उत्क्रमे होय ते. विशेष ए ते जे—
पृथ्वी अने जल तत्त्वना पळो पण जो ७ वर्गवमे शुद्ध के पांच वर्गवमे शुद्ध होय तो
ते अत्यंत शुद्ध ते. ते आ प्रमाणे—मेष लग्नमां सातमा तुला अंशना पहेला १८ पळोमां
लग्ननी अशुद्धि होवाची पांच वर्गनी शुद्धि ते अने पृथ्वी तत्त्व ते, तथा मेष लग्नमां
नवमा धन अंशना तेला १८ पळोमां पांच वर्गनी शुद्धि अने पृथ्वी तत्त्व

લગ્નમાં ત્રીજા મીન અંશના પહેલા ૪ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે, તથા
 વૃષ લગ્નમાં પાંચમા વૃષ અંશના પહેલા ૧૪ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ છે
 ૨. મિથુન લગ્નમાં ઠંઠા મીન અંશના પહેલા ૮ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ
 છે, અને પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ તો ઘાદશાંશની અશુદ્ધિ હોવાથી આશ્વા નવાંશકમાં છે.
 ૩. કર્ક લગ્નમાં પહેલા કર્ક અંશના પહેલા ૨૦ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ
 છે, તથા કર્ક લગ્નમાં ત્રીજા સંપૂર્ણ કન્યા અંશમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે.
 ૪. સિંહ લગ્નમાં ઠંઠા કન્યા અંશમાં ૮૨ પલ્લ પછી ૨૦ પલ્લોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ હોવાથી
 પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ છે. ૫. કન્યા લગ્નમાં ત્રીજા મીન અંશમાં નવ પલ્લ
 પછીની ૨૭ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ૬. તુલા લગ્નમાં આવમા વૃષ
 અંશમાં પહેલા ૧૦ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે, તથા તુલા લગ્નમાં
 નવમા મિથુન અંશમાં છેલ્લા ૨૭ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ૭. વૃશ્ચિક
 લગ્નમાં ચોથા તુલા અંશમાં પહેલા ૨૦ પલ્લોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ હોવાથી પાંચ વર્ગની
 શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ છે. ૮. ધન લગ્નમાં ઠંઠા સંપૂર્ણ કન્યા અંશમાં કેપ્લાણની અશુદ્ધિ
 હોવાથી પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ છે, તથા ધન લગ્નમાં સાતમા તુલા અંશમાં
 છેલ્લા ૯ પલ્લોમાં ઘાદશાંશની અશુદ્ધિ હોવાથી પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે,
 તથા ધન લગ્નમાં નવમા ધન અંશમાં પહેલા ૯ પલ્લોમાં ઘાદશાંશની અશુદ્ધિ હોવાથી
 પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ૯. મકર લગ્નમાં પાંચમા વૃષ અંશમાં પહેલા ૧૬
 પલ્લોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ હોવાથી પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને જલ તત્ત્વ છે. ૧૦. કુંજ લગ્નમાં
 ઠંઠા વૃષ અંશમાં છેલ્લા ૨૦ પલ્લોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ હોવાથી પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને
 જલ તત્ત્વ છે, તથા કુંજ લગ્નમાં આવમા વૃષ અંશની છેલ્લા ૧૪ પલ્લો અને નવમા મિથુન
 અંશના પહેલા ૭ પલ્લો કુલ ૨૧ પલ્લોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ હોવાથી પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ અને
 પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ૧૧. મીન લગ્નમાં પહેલા કર્ક અંશમાં પહેલા ૧૦ પલ્લોમાં ૮ વર્ગની શુદ્ધિ
 અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે, તથા મીન લગ્નમાં ત્રીજા ૨૫ પલ્લોમાં સંપૂર્ણ કન્યા અંશમાં ૮
 વર્ગની શુદ્ધિ અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે. ૧૨

મૂલ શ્લોકમાં “કૃતાનિ”-“કરેલાં કાર્યો” એમ લખ્યું છે. તે વિષે વૃદ્ધો કહે છે કે-
 ધીરશ, પ્રતિષ્ઠા, તીર્થયાત્રા, પદવી આરોપણ વિગેરે કાર્યોને મધ્યે જે કોઈ કાર્યમાં જે નક્કર,
 જે ધાર અને જે તિથિનો અધિકાર કર્યો હોય તે સર્વ સારી રીતે શુદ્ધ જોડને રવિયોગ
 અને સિદ્ધિયોગાદિક સહિત પ્રથમ દિનશુદ્ધિ અને પછી લગ્નશુદ્ધિ અને ત્યારપછી નવાંશ-
 શુદ્ધિ જોવી સર્વથા પ્રકારે શુદ્ધ લગ્ન ન મળી શકે અને કાર્ય અવશ્ય કરવાનું હોય
 તો શુદ્ધ દિનશુદ્ધિમાં, ઠાયા લગ્નમાં, ધ્રુવ લગ્નમાં, વિજય મુહૂર્તમાં કે શુદ્ધ ચોઘનીયામાં
 કાર્ય કરવું એ સમય ગ્રંથનું રહસ્ય છે.

मूल श्लोकमां “प्रथयन्ति” लख्युं ठे, एदले के आ प्रमाणे करेलां कार्यो सर्व प्रका-
रना उदयने विस्तारे ठे.

इति श्रीमति आरंजसिद्धिवार्तिके विलग्न १ मिश्र २ द्वारपरीक्षात्मकः

पञ्चमो विमर्शः संपूर्णः ॥ ५ ॥

आ रीते श्री आरंजसिद्धिना वार्तिक—टीकामां विलग्न १ अने मिश्र २ द्वारनी
परीक्षावालो पांचमो विमर्श संपूर्ण अयो.

“श्रीसूरीश्वरसोमसुन्दरगुरोर्निःशेषशिष्याग्रणी-

गङ्गेन्द्रः प्रचुरत्नशेखरगुरुर्देदीप्यते सांप्रतम् ।

तन्निष्पाश्रवहेमहंसरचितस्यारंजसिद्धेः सुधी-

शृङ्गाराजिधवार्तिकस्य बुधजाः ५ सङ्ख्यो विमर्शोऽनवत् ॥ १ ॥”

“हालमां सूरीश्वर श्री सोमसुंदर गुरुना सर्व शिष्योमां मुख्य अने गङ्गना स्वामी प्रचु-
—पूज्यरत्नशेखर गुरु अत्यंत देदीप्यमान वर्ते ठे. तेमना आज्ञाधीन शिष्य श्री हेमहंसे
रचेला आ आरंजसिद्धिना सुधीशृंगार नामना वार्तिकनो पांचमो विमर्श संपूर्ण अयो.

“विमर्शैः पञ्चजिः प्रेष्ठविषयैरिव संवृतम् ।

न कस्याह्लाददायीदं सुधीशृङ्गारवार्तिकम् ॥ २ ॥”

“उत्तम पांच विषयोनी जेम पांच विमर्शोए करीने संवरेलुं आ सुधीशृंगार नामनुं
वार्तिक कोने आह्लाद आपनार न होय ? अर्थात् सर्वने हर्ष उत्पन्न करनारुं ठे.”

“बहुज्योतिःशास्त्रात्मकमणिसुवर्णपणगणात्,

मया सारं सारं द्युतिमयमुपादाय किमपि ।

सुधीशृङ्गारोऽयं व्यरचि रुचिरः सैष सुधियां,

करे कण्ठे कर्णे हृदि च सुषमां पल्लवयतु ॥ ३ ॥”

“घणां ज्योतिःशास्त्ररूप मणि अने सुवर्णनी डुकानोना समूहथकी कांइक कांतिमय
सार सार वस्तु लइने आ मनोहर सुधीशृंगार (विद्वानोनो अलंकार) रच्यो ठे, तेथी
ते आ विद्वानोना हाथमां, कंठमां, कानमां अने हृदयमां सुख उत्पन्न करो.”

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

“श्रीमच्चन्द्रकुले पुराऽजनि जगच्चन्द्रो गुरुर्यस्तपा-

चार्यख्यातिमवाप तीव्रतपसा तस्यान्वयेऽजायत ।

प्रौढः श्रीवरदेवसुन्दरगुरुस्तत्पट्टपूर्वागिरः,

शृङ्गे श्रीप्रचुरसोमसुन्दरगुरुर्ज्ञानुर्नवीनोऽनवत् ॥ ४ ॥”

“પહેલાં શ્રીમાન્ ધંજ કુલને વિષે શ્રી જગચંદ્ર નામના ગુરુ (આચાર્ય) ઉત્પન્ન થયા હતા કે જેણે તીવ્ર તપવ્રતે તપાચાર્યની રહ્યાતિ પામ્યા હતા. તેમના વંશમાં મોટા પ્રજાવ-
વાળા શ્રી વરદેવસુંદર નામના ગુરુ (આચાર્ય) થયા, અને તેની પાટરૂપી હૃદયાચળ
પર્યંતના શિષ્યર ઉપર શ્રી સોમસુંદર નામના ગુરુ નવીન સૂર્યરૂપ થયા,” કારણ કે—

“જ્ઞાનોર્જાનુશતાનિ પોમશ લસન્યેકત્ર માસ્યાશ્વિને,
યદ્વિપ્યાસ્તુ તતોઽધિકા અપિ મહીમુદ્ધોતયન્તે સદા ।
તસ્યાહં ચરણાવુપાસિપિ ચિરં શ્રીમત્તપાગઘ્વપ-
દ્ધોણીવિશ્રુતસોમસુન્દરગુરોશ્ચારિત્રિચૂનામણેઃ ॥ ૫ ॥”

“સૂર્યને માત્ર એક આશ્વિન માસમાજ સોલસો કિરણો યિલાસ પામે છે, પરંતુ જેમના
તેથી પણ વધારે શિષ્યો નિરંતર પૃથ્વીને હૃદયોત કરે છે તે સાધુર્લમા ચૂનામણિ સમાન,
શ્રી તપા ગઘ્વના નાયક અને પૃથ્વી પર પ્રહ્યાત થયેલા શ્રી સોમસુંદર ગુરુના જે ચરણોની
મેં ચિર કાલ સેવા કરી છે ”

“મારિયેન નિવારિતાઽમુરકૃતા સંસૂત્ર્ય શાન્તિસ્તથં,
સૂરિઃ શ્રીમુનિસુન્દરાજિધગુરુર્દીક્ષાગુરુ સૈવ મે ।
યસ્ય શ્યામસરસ્વતીતિવિરુદં વિહ્યાતમુર્વીતલે,
ગુર્વી શ્રીજયચન્દ્રસૂરિગુરુરપ્યાધાત્પ્રસત્તિં સ મે ॥ ૬ ॥”

“જેમણે અમુરે ઉત્પન્ન કરેલી મરકી શાન્તિસ્તથ રચીને નિવારી, તેણે આં શ્રી
મુનિસુંદર સૂરિ નામના ગુરુ મારા દીક્ષાગુરુ છે, તથા જેમણે શ્યામ-કાલી સરસ્વતી નામનું
વિરુદ પૃથ્વી પર પ્રસિદ્ધ છે તે શ્રી જયચંદ્ર સૂરિ નામના ગુરુ પણ મારા પર મોટી પ્રસ-
ન્નતા ધારણ કરી છે.”

“સામ્પ્રતં નુ જયન્તિ શ્રી-રત્નશેખરસૂરયઃ ।

નાનાગ્રન્થકૃતસ્તેઽપિ, પૂર્વાચાર્યાનુકારિણઃ ॥ ૭ ॥”

“હમણાં તો પૂર્વના આચાર્યોની સદૃશ તથા વિવિધ ગ્રંથોને રચનારા તેણે પ્રસિદ્ધ શ્રી
રત્નશેખર નામના સૂરિ જયવંતા વર્તે છે ”

“પ્રતાનાધાર્યહર્યદ્ધાન્, પ્રત્યદ્ધાનિવ ગૌતમાન્ ।

વીતમાયં સ્તુવે સ્ફીત-શ્રીતપાગઘ્વનાયકાન્ ॥ ૮ ॥”

“જાણે પ્રત્યદ્ધ ગૌતમસ્વામીજ હોય એવા અને આચાર્યોને મધ્યે સિદ્ધ સમાન આ
દૃષ્ટિ પામેલા શ્રી તપા ગઘ્વના નાયકોની હું નિષ્કપટપણે સ્તુતિ કરું છું ”

वली.—

“एकोऽप्यनेकशिष्याणां, यश्चित्ताब्जान्यबोधयत् ।

तं श्रीचारित्ररत्नं ज्ञो ! नञोरत्नसमं स्तुमः ॥ ए ॥”

“जेणे एकलाएज अनेक शिष्योनां चित्तरूपी कमळो विकसित कर्यो ते ते सूर्य समान श्री चारित्ररत्नने असे स्तवीए ढीए.”

“चिन्मयानां मयाऽमीषामृषीणां सुप्रसादतः ।

हेमहंसाजिधानेन वाचनाचार्यतायुजा ॥ १० ॥

श्रीमद्विक्रमवत्सरे मनुतिथौ १९१४ शुक्लद्वितीयातिथौ,

नक्षत्रे गुरुदैवते गुरुदिने मासे शुचौ सुन्दरे ।

आशापक्षिपुरे पुरः प्रतिनिधेः श्रीमद्युगादिप्रज्ञो-

ग्रन्थः सैष समर्थितः प्रथयतादाद्यं पुमर्थं सताम् ॥ ११ ॥ ”

“ज्ञानवाळा आ ऋषिर्भूत (मुनिर्भूत)नी अत्यंत कृपाशी हेमहंस नामना में वाचनाचार्य श्रीमद्विक्रम संवत् १९१४ ना सुंदर एवा अपाढ मासमां शुक्ल पक्षनी बीज ने गुरुवार पुष्य नक्षत्रमां आशापक्षि नामना नगरमां श्रीयुगादि प्रभुनी प्रतिमानी पासे आ ग्रंथ रच्यो ते, ते सत्पुरुषोना पहेला पुरुषार्थ—धर्मनो विस्तार करो.”

“इति श्रीतपागह्वपुरन्दरश्रीसोमसुन्दरसूरिश्रीमुनिसुन्दरसूरिश्रीजयचन्द्रसूरिप्रमुखश्रीगुरुसाम्प्रतविजयमानश्रीगह्वनायकश्रीरत्नशेखरसूरिचरणकमलसेविना महोपाध्यायश्रीचारित्ररत्नगणिप्रसादप्राप्तविद्यालयेन वाचनाचार्यश्रीहेमहंसगणिना स्वपरोपकाराय संवत् १९१४ वर्षे आपाढशुक्लद्वितीयायां निर्मितमिदं सुधीशृङ्गाराख्यं श्रीआरंजसिद्धि-वार्तिकं सर्वथा सावद्यवचनविरतैः सुविहिताचार्यवयैर्वाच्यमानं चिरं नन्दतात् ॥”

आ प्रमाणे श्री तपा गह्वना इव श्री सोमसुंदर सूरि, श्री मुनिसुंदर सूरि, श्री जयचंद्र सूरि विगेरे श्री गुरु महाराजाजं अने हालमां विजय पामता श्री गह्वनायक श्री रत्नशेखर सूरिना चरणकमळने सेवता अने महोपाध्याय श्री चारित्ररत्न गणिना प्रसादशी जेने विद्यानो लेश प्राप्त अयो ते एवा वाचानाचार्य श्री हेमहंसगणिए स्व-परना उपकार माटे संवत् १९१४ आपाढ सुदि बीजने दिवसे रचेलुं आ सुधीशृंगार नामनुं आरंजसिद्धिनुं वार्तिक सर्वथा प्रकारे सावद्य वचनशी विरति पामेला श्रेष्ठ सुविहिताचार्योए वंचातुं चिर काल आनंद पामो.

हवे ग्रंथकार पोताना अजिप्रायने प्रगट करे ते.—

“विद्यारम्भतपःक्रियाप्रवृत्तिकप्रारम्भवर्जं समे-

ऽप्यारम्भा अशुजाः शुजाश्च नियतं सावद्यतादूषिताः ।

સર્વારંજવિધેશ્ચ સિદ્ધિકરણાદારંજસિદ્ધ્યાહ્વાયો,
ગ્રન્થોઽયં તત્ત એવ ચાપ્રકટનાયોગ્યો વિશૂકાત્મસુ ॥ ૧ ॥”

“વિદ્યારંજ અને તપસ્યાની ક્રિયા વિગેરે આરંજોને વર્જાને વીજા સર્વે શુજ અને અશુજ આરંજો અવશ્ય પાપવ્યાપારવને દોષ પામેલાજ છે, તેથી કરીનેજ સર્વે આરંજોની સિદ્ધિ કરવાથી આ આરંજસિદ્ધિ નામનો ગ્રંથ નિર્દય હૃદયવાળા મનુષ્યો પાસે પ્રગટ કરવો યોગ્ય નથી ”

“યેન શ્રીપ્રભુસોમસુન્દરગુરોઃ કાલે કલૌ જઙ્ગમ-
શ્રીમત્તીર્થકરસ્ય ચારુ સુચિરં સેવા કૃતા તસ્ય મે ।
પ્રત્યજ્યોતિપવાર્તિકપ્રણયનં નો યુજ્યતે સર્વથા,
ગ્રન્થોઽયં તદપીહ યેન વિધિના જાતસ્તદાકર્ણ્યતામ્ ॥ ૨ ॥”

“આ કલિ કાળને વિષે જંગમ તીર્થકરરૂપ પૂજ્ય શ્રી સોમસુંદર ગુરુની જેણે સારી રીતે ચિર કાલ સુધી સેવા કરી છે એવા મારે આ જ્યોતિષ શાસ્ત્રના વાર્તિકની રચના કરવી એ સર્વથા પ્રકારે યોગ્ય નથી, તોપણ આ ગ્રંથ જે વિધિએ કરીને ઉત્પન્ન થયો છે તે સાંજઠો.”

“કેચિત્કેચિદપિ ક્વચિત્ક્વચિદપિ ગ્રન્થે વિશેષા મયા,
દૃષ્ટા જ્યોતિષગોચરાઃ કિલ્લ સમુચ્ચેતું ચ તે ચિન્તિતાઃ ।
પ્રકાન્તશ્ચ સમુચ્ચયો રચયિતું સંવર્ધમાનઃ પુનઃ,
સોઽર્થૈરેવ શનૈઃ શનૈઃ સમન્નવદ્વન્થ્યાનુરૂપાકૃતિઃ ॥ ૩ ॥”

“જ્યોતિષ સંબંધી કેટલાક વિશેષો કોઈક ગ્રંથમાં તથા કેટલાક વિશેષો વીજા કોઈક ગ્રંથમાં મેં જોયા, અને તે વિશેષોને એકત્ર કરવાનો મેં વિચાર કર્યો, અને પછી સમૂહરૂપ કરવાને આરંજ કર્યો, ત્યારે તે અર્થવને વૃદ્ધિ પામીને ધીમે ધીમે એક ગ્રંથને આકારે થઈ ગયો ”

“પ્રાપ્તઃ સોઽયમચિન્તિતામપિ યદા ગ્રન્થસ્ય રીતિં તદા,
ચિત્તેઽચિન્તિ મયા ધિયા નિપુણયા સમ્યગ્નિચાર્યાયતિમ્ ।
નિઃશૂકૈર્યતિજિસ્તથા ગૃહિજિરપ્યાદાસ્યતેઽસૌ યદા,
સાવદ્યપ્રથિતેર્વતાધિકરણં સંપત્સ્યતેઽલ્લં તદા ॥ ૪ ॥”

“જ્યારે આ ગ્રંથ નહીં ચિંતવેલી ગ્રંથની પદ્ધતિ (આકાર)ને પામ્યો ત્યારે મેં ચિત્તમાં નિપુણ બુદ્ધિથી સારી રીતે પરિણામ (ઉત્તરકાલ)નો વિચાર કર્યો કે નિઃશૂક એવા મુનિઊંચ તથા ગૃહસ્થીઊંચ જ્યારે આ ગ્રંથ ગ્રહણ કરાશે ત્યારે આ ગ્રંથ સાવધના વિસ્તાર (સમૂહ)ના અધિકરણને અત્યંત પામશે એ રોધકારક છે.

“ तेनैतस्य जलावमज्जनविधिर्ग्रन्थस्य निर्माप्यते,
नोत्सर्पत्यधिकाधिकाधिकरणस्फातिर्यथाऽस्मादिति ।
तत्कर्तुं तु न शक्यते स्म विविधग्रन्थोज्ज्वल्युत्था हता,
गह्वेऽत्र स्थितिमावहन्तु कथमप्येते विशेषा इति ॥ ५ ॥ ”

“ तेथी करीने आ ग्रंथनो जळने विषे मज्जनविधि करुं के जेथी करीने आ ग्रंथ
थकी अधिकाधिक अधिकरणनी वृद्धि न आय, परंतु तेम करवुं पण शक्य नथी, कारण
के आ विषयो विविध ग्रंथोमांथी उंठ वृत्तिए करीने एकत्र करेला ठे, तेथी आ विशेषो
कोइ पण प्रकारे आ गह्वमांज स्थितिने करो. ”

“ एतस्मादजिसन्धितः परिहृताम्भोमज्जनः सज्जनाः,
सोऽयं ग्रन्थ उपांगमत्करतले युष्माकमायुष्मताम् ।
सत्याप्योऽयं तथा कथञ्चन यथाऽऽरम्भप्रथाकारणं,
धर्म्याणामपि कर्मणां प्रणयने जात्वेष नो जायते ॥ ६ ॥ ”

“ हे सज्जनो ! आ अजिप्रायथी त्याग कर्तुं ठे जळने विषे मज्जन जेनुं एवो आ ग्रंथ
तमारा आयुष्यवंतना हाथमां प्राप्त थयो ठे, तेथी कोइ पण रीते तथा प्रकारे आ ग्रंथ
सफल करवो के जेथी कोइ पण वखत आ ग्रंथ धर्म संबंधी कार्यो करवामां पण आरं-
जना विस्तारनुं कारण न आय.

“ खड्गः खण्मनहेतवे खलजनस्यादीयते धीयते,
नो सम्यग्यदि सोऽपि सौवधनिको ह्येदाय तज्जायते ।
वेतालोऽपि विधेयतामपि गतो यत्रापि तत्रापि चेत्,
संयोज्येत यथा तथा ननु तदा स्वं साधकं बाधते ॥ ७ ॥
एवं ज्योतिषशास्त्रमेतदखिलं सावद्यसज्जात्मनां,
चैत्यादेरपि चेन्मुहूर्त्तकथने व्यापार्यते साधुभिः ।
तत्तेषामनवद्यन्नापणमयं याति व्रतं सर्वथा,
क्षिप्यन्तेऽपि च पातकेन महता ते शास्त्रकर्त्रा समम् ॥ ८ ॥ ”

“ खल पुरुषोना नाशने माटे खड्ग ग्रहण करवामां आवे ठे. तेने जो सारी रीते
धारण न कर्तुं. होय तो ते पण पोताना स्वामी (धारण करनार) नाज नाशने माटे
आय ठे. वळी वश थयेलो पण वेताळ जो ज्यां त्यां (जे ते कार्यमां) जेम तेम जोर-
वामां आवे तो ते पोताना साधकनेज बाध (पीडा) करे ठे. तेज रीते आ समग्र
ज्योतिष शास्त्र जो सावद्य व्यापारमां सज्ज थयेला गृहस्थीजने चैत्यादिकनां मुहूर्त्त

કહેવામાં પણ સાધુર્ણ વ્યાપાર કરાય તો તેર્ણનું સત્ય જાણમય વીજું ત્રત સર્વથા પ્રકારે નાશ પામે છે, અને તેર્ણ શાસ્ત્રકાર સહિત મોટા પાપવને પણ લીંપાય છે ”

“ નન્વેવં યદિ જૈનચૈત્યરચનાશ્રીતીર્થયાત્રાદિનઃ,
પુણ્યસ્યાપિ મુહૂર્તમાત્રમૃપિજિર્નો દેયમિત્યુચ્યતે ।
તત્પુણ્યોપચયઃ કથં નુ જઘિતા ગાર્હસ્થ્યજાજાં નૃણા,
નાનાગ્રામનિવાસિનામથ યતેઃ સ્યાત્પુણ્યલાજઃ કથમ્ ॥ ૯ ॥ ”

“ અહીં કોઈ શંકા કરે કે-જો જિનેશ્વરનું ચૈત્ય બનાવવું, તીર્થયાત્રા કરવી વિગેરે પુણ્ય કાર્યનું મુહૂર્ત માત્ર પણ સાધુર્ણ ન દેવું એમ તમોઈ કહેવાય છે, તો જિજ્ઞાસુ ગામોમાં વસનાર ગૃહસ્થાશ્રમી માણસોને પુણ્યની વૃદ્ધિ શી રીતે થશે ? અને સાધુને પણ પુણ્યનો લાજ શી રીતે થાય ? ” ઉત્તર.—

“ પુણ્ય સ્યાદનુમોદનૈવ યતિનાં ચૈત્યાદિનિર્માણે,
મૌહૂર્ત્તા પુનરર્પયન્તિ ગૃહિણામુદ્ગાહનાદાવિવ ।
ચૈત્યાદ્યેડપિ મુહૂર્ત્તમન્દુતતર સંવાદમેષા પુન-
ર્જ્યોતિર્હા યતયો દિશન્ત્યસ્તિલમપ્યેવં સુયુક્તં જઘેત્ ॥ ૧૦ ॥ ”

“ ચૈત્યાદિક કરાવવામાં યતિર્ણને અનુમોદનાવનેજ પુણ્ય થાય છે, પરંતુ ગૃહસ્થી-ર્ણને વિવાહાદિકની જેમ ચૈત્યાદિકને વિષે પણ અત્યંત અદ્વૃત્ત (શુદ્ધ) મુહૂર્ત્ત તો જોશીર્ણજ આપે છે, કિંતુ એ જોશીર્ણના સમગ્ર સંવાદને જ્યોતિષ જાણનારા યતિર્ણ વતાવી શકે છે આ રીતે કરવાથી સર્વ યુક્તિયુક્ત થાય છે ”

“ एवं सत्यपि कर्मगौरववशाद्यः पातकाजीलुकः,
शास्त्रस्यास्य बलेन बध्यति जने मूढो मुहूर्त्तादिकम् ।
तस्यैवैतदधं पतिष्यति शिरस्यारम्भसंजारजं,
नैतद्ब्रन्थविधायिनस्तु मम तत्संबन्धलोकोऽपि हि ॥ ११ ॥ ”

“ આમ ઠતાં પણ જારે કર્મના વશથી પાપના જય રહિત જે કોઈ મૂઢ (યતિ) આ શાસ્ત્રના વલ્લે કરીને લોકમા મુહૂર્ત્તાદિકને કહેશે તો આરંજના સમૂહથી ઉત્પન્ન થતું આ પાપ તેનાજ મસ્તક પર પકશે, પરંતુ આ ગ્રંથને કરનારા મને તે પાપના અથવા આરંજના સંબંધનો લેશ પણ નથી ”

“ तस्मात्तत्त्वमिदं वदामि तदिदं शास्त्रं रहो ज्ञप्यतां,
शिष्याणामपि ज्ञाप्यतामवगतास्ते चेदघाप्नीरवः ।
पर्यायान् परिवर्धयन्तु च बुधा सर्वेऽपि बोधस्य ते,
यस्मात्केवलमेतदेव हि फल मेऽजीष्टमेतत्कृतेः ॥ १२ ॥ ”

“ तेथी हुं आ रहस्यने कहुं बुं के—आ शास्त्र एकांतमां वांचो-जणो, तथा पोताना शिष्योने पण जो तेमने पापथी जरी जाण्या होय तो सुखेथी जणावो, अने ते सर्वे पंक्तिो ज्ञानना पर्यायोने वृद्धि पमामो, कारण के आ कृतिनुं मात्र एज फळ मने इष्ट ठे. ” तेथी करीने—

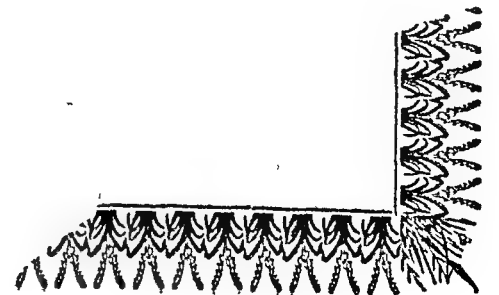
“ ज्ञानांशोपचयैकपेशद्वफलप्रस्फुर्त्तये वार्तिकं,
कुर्वाणेन मया शुभाशयवशाद्यत्पुण्यकर्माजितम् ।
दिष्ट्या तेन जवे जवे जवतु मे सज्ज्ञानलाजोदयो,
यस्मादद्भुतधाम शाश्वतचिदानन्दं पदं प्राप्यते ॥ १३ ॥ ”

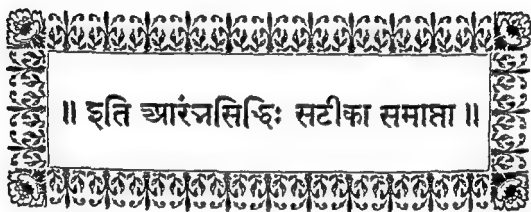
ज्ञानना पर्यायोनी वृद्धिरूप एक सुंदर फळनी स्फुर्तिने माटेज आ वार्तिकने रचतां में शुभ परिणामना वशथी जे कांइ पुण्य कर्म उपार्जन कर्तुं होय ते पुण्यवमे मने जव जवने विषे सत् ज्ञानना लाजोनो उदय थजो, के जे ज्ञानथी अद्भुत धामवाळुं शाश्वतुं चिदानंद (मोक्ष) पद मने प्राप्त आय. ”

आ प्रमाणे ग्रंथकारना पोताना अजिप्रायने सूचवनारां आ काव्यो (श्लोको) वांचीने तत्त्वज्ञानीजण उपदेश करेला मार्गना अनुष्ठान माटे यत्न करवो. इति शम्.

॥ इति प्रशस्तिः ॥

॥ इति आरंजसिद्धिः सटीका समाप्ता ॥

॥ श्रीहरिन्नद्राचार्यकृता ॥

। लमशुद्धिः ।

ग ते
द्धि,

॥

होय अने

होय तो

। लग्नशुद्धिः ।

अवितहसवाएसं नमिउं चोवीसमं जिणवरेसं ।

बुंढामि समासेणं लग्नं सुगुरुवएसेणं ॥ १ ॥

जेनो सर्व आदेश सत्य ठे एवा श्री चोवीशमा जिनेश्वरने नमीने सद्गुरुना उप-
देशथी संक्षेपमां लग्ननी शुद्धि कहुं बुं. १.

कज्जं कुणंतयाणं सुहावहो जोइसम्मि जो नणिउं ।

कालविसेसो लग्नं कज्जं पुण बहुविहं जइ वि ॥ २ ॥

तह वि हु इह लोकोत्तरदिस्कोवठावणापइठाउं ।

अहिगिच्च लग्नशुद्धिं नणिज्जमाणं निसामेह ॥ ३ ॥

कार्य करनारने माटे ज्योतिष शास्त्रमां जे कालविशेष सुखकारक कहेलो ठे ते लग्न
कहेवाय ठे. जो के कार्य घणां प्रकारनां ठे, तोपण अहीं दीक्षा, उपस्थापना अने
प्रतिष्ठा ए त्रण लोकोत्तर कार्यने आश्रीने हुं लग्ननी शुद्धि कहुं बुं ते तमे सांजळो ॥२-३.

सा पुण इह विन्नेया गोअरसुद्धीइ दिवससुद्धीए ।

तस्समयउदयपत्तस्स तह वि लग्नस्स सुद्धीए ॥ ४ ॥

अने ते लग्नशुद्धि अहीं गोचरनी शुद्धिथी तथा दिवसनी शुद्धिथी जाणवी, तथा ते
समयमां उदय पामेदा लग्ननी शुद्धिथी पण लग्नशुद्धि आय ठे. (अर्थात् गोचरशुद्धि,
दिवसशुद्धि अने लग्नशुद्धि ए त्रण द्वार ठे) ४. इति द्वारम्

गुरुससिरविणो बलिणो दिस्कोवठावणासु सीसस्स ।

जइ तो गोअरसुद्धी गुरुणो वि हु ससिवळे संते ॥ ५ ॥

जो दीक्षा तथा उपस्थापनामां शिष्यने गुरु, चंद्र अने रवि बलवान् होय अने
आचार्यने पण चंद्र बलवान् होय तो गोचरशुद्धि जाणवी. ५.

बिंबपइठाइ पुणो कारावयसावयस्स बलिणसु ।

गुरुससिसूरेसु नवे गोअरसुद्धि ति बिंति बुहा ॥ ६ ॥

अने बिंबप्रतिष्ठामां प्रतिष्ठा करावनार श्रावकने गुरु, चंद्र अने रवि बलवान् होय तो
गोचरशुद्धि आय एम पंक्तितो कहे ठे. ६.

दो २ पंच ५ सत्त ७ नवमि ए क्कारसमो ११ जम्मरासिणो जीवो ।

पढम १ ति ३ ठ ६ सत्त ७ दसमे १० क्कारसमो ११ ससहरो वलवं ॥७॥

जन्मनी राशिथी गुरु वीजे, पांचमे, सातमे, नवमे अने अगीधारमे होय तो ते बळवान् जाणवो, चंद्र वने पद्दमां पहेले, त्रीजे, ठछे, सातमे, दशमे अने अगीधारमे होय तो ते बळवान् जाणवो. ७.

दो २ पंच ५ नवमगो ए विहु सियपकेसो रवी उ ति ठ दसमो ।

इक्कारसमो अ वली सेसठाणेषु ते अवला ॥ ८ ॥

शुक्लपद्दमां जन्मराशिथी चंद्र वीजे, पांचमे अने नवमे होय तो बळवान् ठे, जन्म-राशिथी सूर्य त्रीजे, ठछे, दशमे अने अगीधारमे होय तो बळवान् ठे अने वाकीना स्थानोमां होय तो ते निर्वळ ठे. ८.

सियपके चंदवलं असिए तारावलं पि गहियवं ।

तं पुण ति ३ पंच ५ सत्तम ७ ताराळं मुत्तु सेसा उ ॥ ९ ॥

शुक्लपद्दमां चंद्रनुं बळ लेखुं, अने कृष्णपद्दमां तारानुं बळ पण ग्रहण करवुं. तेमा पण त्रीजी, पांचमी अने सातमी ताराने मूकीने वाकीनी ताराळं लेवी ए.

पढमा जम्मणि रिक्के तत्तो दसमम्मि इगुणवीसे अ ।

वीआ तप्परएसुं तिसु एवं जाव नव तारा ॥ १० ॥

पहेली तारा जन्मनदत्रमां मूकवी, एटले के जन्मनुं नहन्न ए पहेली तारा गणवी तेनी नीचे दशमी तारा मूकवी अने तेनी नीचे लंगणीशमी तारा मूकवी पठी पहेली तारानी पठी वीजी, त्रीजी एम अनुक्रमे नव सुधी मूकवी, दशमीनी पठी अगीधार, बार एम अठार सुधी मूकवी अने लंगणशमीनी पासे वीश, एकवीश एम सत्यावीश सुधी मूकवी. ए त्रणे लाइननी त्रीजी त्रीजी, पाचमी पाचमी अने सातमी सातमी ताराळं अशुज होवाथी शुज कार्यमां लेवी नहीं १०.

जम्मं १ संपद् २ विप्पद् ३ खेमा ४ पच्चरय ५ साहणा ६ निहणा ७ ।

मिक्ता ८ अइमिक्ता एवा तारा नेआ असिअ पके ॥ ११ ॥

ते कृष्णपद्दमा ताराळनां नाम अनुक्रमे आ प्रमाणे जाणवा — जन्म १, संपद् २, विपद् ३, हेमा ४, प्रत्ययरा (यमा) ५, साधना ६, निधना ७, मित्रा ८ अने अति-मित्रा ९ एज प्रमाणे दशमी ताराथी अने लंगणीशमी ताराथी पण अनुक्रमे आ नामोज जाणवा ११.

जइ नो नज्जइ जम्मण रासी तो गणह नामरासीउ ।

अवकहमाचक्काउ सा नज्जइ तं पुण पसिद्धं ॥ १२ ॥

जो जन्मराशि जाणवामां न होय तो नामराशिथी गणवुं, अने ते नामराशि अव-
कहमा चक्रथी जाणवी. ते चक्र प्रसिद्ध ठे. १२.

॥ इति गोचरशुद्धिः ॥ १ ॥

॥ अथ दिनशुद्धिः ॥ २ ॥

सुहमास १ वार २ तिहि ३ रिक्क ४ जोग ५ करणे ६ दिणम्मि सगुणंमि ७ ।

निदोसे ८ तह निदोस ए सगुणरिक्कंमि १० दिणसुद्धी ॥ १३ ॥

दिनशुद्धिमां आ प्रमाणे दश द्वार ठे—शुक्ल मास १, शुक्ल वार २, शुक्ल तिथि ३, शुक्ल
नक्षत्र ४, शुक्ल योग ५, शुक्ल करण ६, सगुण दिवस ७, निर्दोष दिवस ८, निर्दोष नक्षत्र
ए अने सगुण नक्षत्र १०. १३.

मिग्गसिराई मासठ चित्त पोसाहिण वि मुत्तु सुहा ।

जइ न गुरु सुक्को वा बालो वुड्डो य अत्थमिउ ॥ १४ ॥

मार्गशीर्ष मासथी आरंज्जिने आठ मास शुक्ल ठे, तेमां पण चैत्र, पोष अने
अधिक मास वर्ज्जिने सारा ठे. तेमां पण जो गुरु के शुक्र बालक, वृद्ध के अस्त पामेदो
न होवो जोइए. १४.

दस १० तिन्नि ३ दिणे बालो पणदिण ५ परकं १५ च जिगुसुउ वुड्डो ।

पष्ठिमपुवासु कमा गुरु वि जहसंजव एव ॥ १५ ॥

शुक्र पश्चिम दिशामां उदय पाम्यो होय तो उदयथी दश दिवस सुधी बाळ जाणवो,
अने पूर्व दिशामां उदय पाम्यो होय तो त्रण दिवस बाळ जाणवो तथा पश्चिम
दिशामां अस्त पामे तो अस्त पाम्या पहेलाना पांच दिवस वृद्ध जाणवो, अने पूर्व
दिशामां अस्त पामवानो होय तो ते पहेलां पंदर दिवस वृद्ध जाणवो. एज रीते गुरु
पण जेम संजवे तेम जाणवो. १५. । इति मासाः ।

आइच्च बुह विहप्फइ सणिवारा सुंदरा वयग्गहणे ।

विंवपइठाइ पुणो विहप्फइ सोम बुह १६ ॥

एकम ने शुक्रवार होय, बीज ने बुधवार होय, त्रीज ने मंगलवार होय, चौथ ने शनि-
वार होय, पाचम ने गुरुवार होय, छठ ने मंगल के शुक्र होय, सातम ने बुध होय,
आठम ने रवि के मंगल होय, नौम ने शनि के चक्र होय. १८. दशम ने गुरु होय,
अगीयारशने गुरु के शुक्र होय, बारश ने बुध होय, तेरश ने मंगल के शुक्र होय, चौदश
ने शनि होय तथा पूनम ने गुरु होय तो ते सिद्धि योग कहेवाय ठे. ते सर्व कार्यमां
शुज ठे. १९. इति तिथिवारसिद्धियोगाः ।

हृत्पुत्तर ४ मूलां ५ रविणो सिद्धां पंच रिक्तां ।

रोहिणि १ मिश्रसिर २ पुस्त ३ एराह ४ सवणां ५ सोमेणं ॥ २० ॥

रविवारे हस्त, ज्ञान उत्तरा अने मूल ए पांच नक्षत्रोमांनुं कोइ होय तो सिद्धि योग
थाय ठे. सोमवारे रोहिणी, मृगशीर्ष, पुष्य, अनुराधा अने श्रवण होय तो सिद्धि
योग थाय ठे. ३०.

उत्तरजहवय १ स्तिणि २ रेवइ ३ रिक्तां तित्ति जोमेणं ।

किन्ति १ रोहिणि २ मिश्रसिर ३ पुस्त ४ अणुराहा ५ पंच बुद्धे ३१

मंगलवारे उत्तराज्ञापद, अश्विनी अने रेवती ए ज्ञान नक्षत्र होय, बुधवारे कृत्तिका,
रोहिणी, मृगशिर, पुष्य, अनुराधा ए पांच नक्षत्र होय तो सिद्धि योग जाणवो. ३१.

अस्तिणि १ पुस्त २ पुणवसु ३ अणुराहा ४ रेवइ अ ५ गुरुवारे ।

सत्तम पढमिकारस रेवइ अणुराह सवण सिए ॥ ३२ ॥

गुरुवारे अश्विनी, पुष्य, पुनर्वसु, अनुराधा अने रेवती होय, शुक्रवारे पुनर्वसु,
अश्विनी, पूर्वाषाढगुनी, रेवती, अनुराधा अने श्रवण होय तो सिद्धि योग थाय ठे ३२

रोहिणि १ सवणं २ साई ३ सणिणा इय रिक्तावार सुह जोगा ।

अज्ञे वि एवमाइ वित्थरगंयेसु जाणिळा ॥ ३३ ॥

शनिवारे रोहिणी, श्रवण के स्वाति होय तो सिद्धि योग थाय ठे आ प्रमाणे नक्षत्र
अने चारथी यता शुज योगो ठे. आ विगेरे बीजा पण योगो विस्तारवाळा ग्रंथोथी
जाणी लेवा ३३ ॥ इति नक्षत्रवारसिद्धियोगाः ॥ इति सिद्धियोगाः ॥

हवे कुमार योग कहे ठे

अस्तिणि १ रोहिणि २ मूलं ३ हृत्पु ४ पुणवसु ५ विसाह ६ मह ७ सवणा ८ ।

जहवया वि अ पुवा ए मंगल १ सिअ २ बुह ३ सती ४ वारा ॥ ३४ ॥

दसमी १ ठठि २ कारसि ३ पन्निवय ४ पंचमि ५ तिहीणमन्नयरा ।

एसो कुमारजोगो रिस्कतिहीवारजोगम्मि ॥ ३५ ॥

अश्विनी, रोहिणी, मूल, हस्त, पुनर्वसु, विशाखा, मघा, श्रवण अने पूर्वाषाढपद ए नक्षत्रोमांनुं कोइ एक नक्षत्र होय अने मंगल, शुक्र, बुध अने सोम एमांनो कोइ पण वार होय तथा दशम, ठठ, अंगीयारश, एकम अने पांचम एमांनी कोइ एक तिथि होय तो आ रीते नक्षत्र, तिथि अने वारना योगश्री कुमार नामे योग आय ठे. ३५. इति कुमारयोगः ।

घरवेसमित्तयाधम्मसिप्पविज्जाश्या सुहा ज्ञावा ।

कायवा एएणं विरुद्धजोगं विवज्जित्ता ॥ ३६ ॥

गृहप्रवेश, मित्रता, धर्म, शिष्टपविद्या विगेरे शुच कार्यों विरुद्ध योगने वर्जिने आवा शुच योगमां करवां. ३६.

। इति सगुणदिनम् । ७

रयश्चन्नयाइ १ संकंतिग्रहणदहाइआ य दिणदोसा २ ।

तह दिवसवारनस्कत्त असुहजोग ३ रूपहराई ४ ॥ ३७ ॥

रजश्चन्नादिक १, संक्रांति, संक्रांतिदग्ध अने ग्रहणदग्ध तिथि विगेरे दिवसना दोष २, दिवस, वार अने नक्षत्रथी अता अशुच योग ३, तथा अर्धग्रहरादिक ४, ए चार वर्ज्य घर कहे ठे. ३७.

रयश्चन्न १ मप्लश्चन्नं २ पयंडपवणं ३ तहा समुग्घायं ४ ।

सुरधणु ५ परिवेस ६ दिसादाहाइ ७ जुअं दिणं डुठं ॥ ३८ ॥

रजश्चन्न एटले आकाश रजथी-धूलथी जराइ गयुं होय १, आकाश वादळांथी ठवाइ गयुं होय २, प्रचरं पवन वातो होय ३, समुद्घात एटले मोटा मोटा परुठंदा जेवा अवाज अता होय ४, आकाशमां इंद्रधनुष देखातुं होय ५, परिवेस एटले चंद्र तथा सूर्यनी फरतुं जे कुंमालुं आय ठे ते ६, तथा दिशादाह एटले सर्व दिशाउं बळती होय एवो देखाव अतो होय, आ विगेरे उत्पातवने युक्त एवो दिवस डुष्ट—अशुच ठे. ३८. इति रजश्चन्नघारम् । (१)

संकंतीए पुवं संकंतिदिणं तयग्गिमं च दिणं ।

वज्जिज्जा तह संकंति दह्मतिहिउं अ एआउं ॥ ३९ ॥

सूर्य संक्रांति जे दिवस वेसती होय तेनी पहेलांनो एक दिवस, तेनी पढीनो एक दिवस अने तेज एक दिवस एम ए त्राण दिवस तथा संक्राति ए करीने दग्ध तिथिओ आ आगल गाथामां कहे ठे तेने शुज कार्यमां वर्जवी. ३ए

दग्ध तिथि कहे ठे.

धणुमीणगए वीआ विसे अ कुंजे अ तह चउत्थीए ।

ककरुमेसे ठठी अठमि मिहुणो अ कन्ने अ ॥ ४० ॥

विष्ठियसीहे दसमी तुले अ मयरे अ वारसी जणिया ।

एआ दहृतिहीउं वज्जेअवा पयत्तेणं ॥ ४१ ॥

धन के मीननी संक्रांतिमां बीज दग्ध तिथि कहेवाय ठे. वृष के कुंज संक्रांतिमां चोथ, कर्क के मेप संक्रांतिमां ठछ, मिथुन के कन्या संक्रांतिमा आठम ४० वृश्चिक के सिंह संक्रांतिमा दशम तथा तुला के मकर संक्रांतिमा वारश ए तिथिउं दग्ध तिथि कहेवाय ठे. ते शुज कार्यमा प्रयत्ने करीने वर्जवी. ४१.

ससिसूराणं गह्वणं जंमि दिणंमि तमाइउं काउं ।

सत्तदिणाइं वज्जाइ ताइं जउं गह्वणदह्वाइं ॥ ४२ ॥

चंड अथवा सूर्यनुं ग्रहण जे दिवस अयुं होय ते दिवसथी आरंजीने सात दिवस वर्जवा, कारण के ते ग्रहण दग्ध कहेवाय ठे. ४२. । इति संक्रांतिदग्धग्रहणदग्ध-तिथयः ॥ इति दिनवारम् । (२)

सूरे वारसि सोमे इगारसी दसमि मंगले वज्जा ।

नवमि बुहे गुरु अठमि सत्तमि सुक्रस्मि सणि ठठी ॥ ४३ ॥

वारश ने रविवार होय, अगीयारश ने सोमवार होय, दशम ने मंगल होय, नोम ने बुध होय, आठम ने गुरु होय, सातम ने शुक्र होय तथा ठछ ने शनिवार होय तो ते वर्ज्य ठे, कारण के ते कर्क योग कहेवाय ठे ४३. । इति कर्कयोगः ।

ससिसूरदिणे सत्तमि तइया सुक्रस्मि ठठि गुरुवारे ।

पडिवय तइया य बुहे विवज्जियाउं सुहे कज्जे ॥ ४४ ॥

सोम के रविवारे सातम होय, शुक्रवारे त्रीज होय, गुरुवारे ठछ होय, बुधवारे परुवो के त्रीज होय तो ते शुज कार्यमां वर्ज्य ठे, केमके ते संवर्तक योग कहेवाय ॥ ४४. इति संवर्तकयोगः ।

जिष्ठा महा विसाहा अणुराहा रविदिणम्नि वज्जिजा ।

आसाढाढं दुन्निय तह य विसाहा उ सोमम्नि ॥ ४५ ॥

रविवारने दिवसे जो ज्येष्ठा, मघा, विशाखा के अनुराधा होय तो ते वर्ज्य ठे, सोम-
वारे पूर्वाषाढा, उत्तराषाढा के विशाखा होय तो ते वर्ज्य ठे. ४५.

सयजिस अद् धणिष्ठा मंगलवारम्नि पुवन्नद्वया ।

मूलऽस्सिणि नरणी रेवईउ वज्जिजा बुधवारे ॥ ४६ ॥

मंगलवारे शतजिषक्, आर्ज, धनिष्ठा के पूर्वाजापद होय, बुधवारे मूल, अश्विनी
नरणी के रेवती होय तो ते पण वर्ज्य ठे. ४६.

रोहिणि मिश्रसिर अद्दा सयजिसयाउ विहप्फइदिणम्नि ।

रोहिणिमहअसिलेसापुस्साइं सुहाइं नो सुक्के ॥ ४७ ॥

गुरुवारे रोहिणी, मृगशिर, आर्ज के शतजिषक् होय, शुक्रवारे रोहिणी, मघा,
अश्लेषा के पुष्य होय तो ते सुखकारक नथी. ४७.

उत्तरफग्गुणि हत्थो चित्ताऽऽसाढा दुगं च एयाइं ।

पंच वि नक्कत्ताइं सणिवारे वज्जिअवाइं ॥ ४८ ॥

शनिवारे उत्तराषाढगुनी, हस्त, चित्रा, पूर्वाषाढा के उत्तराषाढा ए पांच नक्षत्रमांनुं
कोइ एक होय तो ते वर्जवा योग्य ठे. ४८. इति वारनक्षत्राशुचयोगाः ।

वज्जिजा नरणि चित्ता उत्तरसाढा तहेव य धणिष्ठा ।

उत्तरफग्गुणि पुस्सं रेवइ सुराइसु कमेणं ॥ ४९ ॥

रविवारे नरणी होय, सोमवारे चित्रा होय, मंगलवारे उत्तराषाढा होय, बुधवारे
धनिष्ठा होय, गुरुवारे उत्तराषाढगुनी होय, शुक्रवारे पुष्य होय अने शनिवारे
रेवती होय तो ते वर्जवा योग्य ठे. ४९ । इति ग्रहजन्मनक्षत्राशुचयोगः । इति अशुच-
योगचारम् । (३)

अरूपपहरो कुलीउ उवकुलिउ असुहकालहोरा य ।

एए वि हु दिणदोसा वज्जेअवा सुहे कज्जे ॥ ५० ॥

अर्धग्रहर, कुलिक, उपकुलिक अने अशुच कालहोरा ए पण दिवसना दोषो ठे, ते
शुच कार्यमां तजवा योग्य ठे. ५०.

કુજ સિંચ રવિ બુદ્ધ સણિ સસિ ગુરુવારેસુ વિવક્ષાણિજ્ઞો ય ।

અરુપ્પહરો વિ ૨ તિ ૩ ચં ૪ પંચ ૫ ઠ ૬ સત્ત ૭ ઠમો ૮ કમસો ॥ ૫૧ ॥

મંગલવારે વીજો અર્ધપ્રહર તજવા યોગ્ય છે, શુક્રવારે ત્રીજો, રવિવારે ચોથો, બુધવારે પાંચમો, શનિવારે ઠંઠો, સોમવારે સાતમો અને ગુરુવારે આઠમો અર્ધપ્રહર (અર્ધો પહોર) તજવા યોગ્ય છે. ૫૧.

દિણવારાત્તં જહમા સણિગુરુણો તદ્યમરુપહરેસુ ।

કુલિત્તં તદ્ ઉવકુલિત્તં જહસંસ્થેણં મુણેયવો ॥ ૫૨ ॥

ઇષ્ટ દિવસના વારથી જેટલામો શનિવાર હોય તેટલામા અર્ધપ્રહરને કુલિક યોગ જાણવો અને ઇષ્ટ દિવસના વારથી જેટલામો ગુરુવાર હોય તેટલામા અર્ધપ્રહરને ઉપ-કુલિક જાણવો આ વસ્ત્રે યોગ અશુભ છે ૫૨.

આ સુ બુ સો સ ગુ મં તંત્રલયં જાણાહિ કાલહોર તિ ।

અઘ્વાજ્ઞા ઘડિયા દિણવારાત્તં ગણસુ પઢમં ॥ ૫૩ ॥

રવિવારે પહેલી હોરા રવિની, વીજી શુકની, ત્રીજી બુધની, ચોથી સોમની, પાંચમી શનિની, ઠંઠી ગુરુની, સાતમી મંગલની એ રીતે વલયાકારે ઠંઠે ઠંઠે વારે ગણતા દરેક વારે ચોવીશ ચોવીશ હોરા હોય છે. જે વારે ગણવી હોય તે વારે પહેલી પોતાનીજ હોરા ગણવી. તે દરેક હોરા અઢી ઘંટીની હોય છે. ૫૩. ઇતિ અર્ધપ્રહરાદિધારમ્ । (૪)

। ઇતિ મૂલધારેષુ નિર્દોષમિતિ ધારમ્ । ॥

સંપ્રાગયં ૧ ધૂમિય ૨ માલિંગિય ૩ દગ્ધ ૪ વિરુ ૫ સોવગહં ૬ ।

લત્તા ૭ પાણ ૮ કમ્બલ ૯ દૂસિચ્ચં ૧૦ હુઠરિકાં ॥ ૫૪ ॥

સંધ્યાગત ૧, ધૂમિત ૨, આલિગિત ૩, દગ્ધ ૪, વિરુ ૫, સોપગ્રહ ૬, લતા ૭, પાત ૮ અને એકાર્ગલ ૯, આ નવ યોગથી દૂષિત થયેલાં કુષ્ટ નક્ષત્ર તજવા યોગ્ય છે ૫૪

સંપ્રાગયં ૧ રવિગયં ૨ વિરુદ્ધેરં ૩ સગ્ગહં ૪ વિલંબં ચ ૫ ।

રાહુહયં ૬ ગ્રહજિત્રં ૭ વિવક્ષા ૮ સત્ત નસ્કત્તે ॥ ૫૫ ॥

સંધ્યાસમયે હૃદય પામેલું નક્ષત્ર ૧, સૂર્ય સાથે રહેલું ૨, ચિદ્ધર ૩, ગ્રહ સહિત ૪, વિલંબી ૫, રાહુથી હણાયેલું ૬, ગ્રહથી જેદાયેલું ૭, ૮ સાત નક્ષત્રો શુભ કાર્યમા તજવા યોગ્ય છે. ૫૫

संप्रागयंमि कलहो आश्चगए न होइ निवाणी ।

विड्डेरे परविजउ सगहंमि अ विग्गहो होइ ॥ ५६ ॥

दोसो असंगयत्तं होइ कुञ्जुत्तं विलंबिनस्कत्ते ।

राहुहयम्मि अ मरणं गहजिन्ने सोणिअग्गालो ॥ ५७ ॥

संध्यागत नक्षत्रमां कार्य करवाथी कलह आय, सूर्यगतमां करवाथी निवृत्ति आय नहीं, विड्डरमां करवाथी सामानो विजय ठे, ग्रह सहितमां करवाथी विग्रह (लमाइ) आय. ५६ । सूर्ये जोगवीने मूकेल एवा विलंबी नक्षत्रमां करवाथी असंगतिपणुं (विवाद) आय ठे, राहुथी हणायेल्ला नक्षत्रमां कार्य करवाथी मरण आय अने ग्रहथी चेदायेल्ला नक्षत्रमां कार्य करवाथी लोहीनुं वमन आय. ५७.

अत्थमणे संप्रागय १ रविगय जहिअं ठिउं उ आश्चो २ ।

विड्डेरमवहारिय ३ सगहं कूरग्गहठिअं तु ४ ॥ ५८ ॥

रविरिस्क पिठउं जं विलंबि ५ राहुहयं जहिं गहणं ६ ।

मप्पेणं जस्स गहो वच्चइ तं होइ गहजिन्नं ७ ॥ ५९ ॥

सूर्यास्तसमये जे नक्षत्र पूर्व दिशामां उगतुं होय ते संध्यागत कहेवाय ठे १, जे नक्षत्रमां सूर्य रहेलो होय ते नक्षत्र रविगत कहेवाय ठे २, जे नक्षत्र वक्की ग्रहे अधिष्ठित होय ते विड्डर कहेवाय ठे ३, जे नक्षत्र क्रूर ग्रहे अधिष्ठित होय ते ग्रह सहित कहेवाय ठे ४, ५८ । सूर्यना नक्षत्रनी पाठळ जे नक्षत्र होय ते विलंबी नक्षत्र कहेवाय ठे ५, जे नक्षत्रमां ग्रहण अयुं होय ते नक्षत्र राहुथी हणायेलुं कहेवाय ठे (आ ग्रहणनुं नक्षत्र ज्यांसुधी सूर्यवमे न जोगवाय त्यांसुधी अशुभ ठे) ६, तथा जे नक्षत्रनी मध्ये कोइ पण ग्रह रहेलो होय ते ग्रहजिन्न—ग्रहथी चेदायेलुं नक्षत्र कहेवाय ठे ७. ५९ । इति संध्यागतादीनि ७ ।

सणिमंगलाण पुरो धूमिय १ मालिगियं च तज्जुत्तं ३ ।

आलिगियस्स पहा जं रिस्कं तं जवे दळ्ळं ४ ॥ ६० ॥

शनि अने मंगळनी सन्मुख जे नक्षत्र होय ते धूमित कहेवाय ठे १, अने शनि के मंगळथी युक्त जे नक्षत्र होय ते आलिगित कहेवाय ठे ३, तथा आलिगितनी पाठळ जे नक्षत्र होय ते दग्ध कहेवाय ठे ४. ६०.

तिरियं सत्तसलाया उट्ठाउं सत्त ताण मप्पेणं ।

उवरिमपढमसलागाण कित्तिया तयणु सेसाणि ॥ ६१ ॥

त्रयी (पूर्वाषाढात्री) गणतां जेटखामुं (१७) आय तेदखामुं (१७) अश्विनीत्री चक्रनुं नक्षत्र (ज्येष्ठा) होय तो एकार्गल आय ठे. ७०-७१

एकार्गलनी बीजी रीत आ प्रमाणे ठे.—

तिरियं तेरस रेहा एका तम्मप्रगामिणी उहं ।

काऊणं चक्रमिणं सिररिखं दिज्जा तस्स सिरे ॥ ७२ ॥

विसमे जोगे इकं अठावीसं समंमि दिज्जाहि ।

अरूी कयंमि तंमि उजं तं इह मुणसु सिररिखं ॥ ७३ ॥

अस्सिणि अणुराहा वि य मियसिर मूलो पुणवसू पुस्सो ।

असलेस महा चित्ता विखंजाईसु सिररिखा ॥ ७४ ॥

आनी तेर रेखा करवी, तेमनी मध्ये एक उज्जी रेखा करवी, ए प्रमाणे चक्र करीने तेना मस्तक पर शिर नक्षत्र देवुं, पठी बीजां नक्षत्रो अनुक्रमे मूकवा शिर नक्षत्र कयुं समजहुं ? तेनी रीत आ प्रमाणे—विष्कंजादिक (अशुज) योगोमानो जे योग इष्ट दिवसे होय ते योग जो विषम (एकी) होय तो तेमा एक उमेरवो अने वेकी होय तो तेमां अठ्ठावीस उमेरवा. पठी तेने अर्धा करवा. जे शेष रहे तेदखामुं नक्षत्र शिर नक्षत्र जाणहुं एटले के तेदखामु नक्षत्र मस्तक पर मूकहुं तेनां नाम आ प्रमाणे ठे.—विष्कंज योग होय तो मस्तक पर अश्विनी आवे, अतिगंरु होय तो अनुराधा आवे, शूल होय तो मृगशिर, गंरु होय तो मूल, व्याघात होय तो पुनर्वसु, वज्र होय तो पुंय, व्यक्तिपात होय तो अश्लेषा, परिघ होय तो मघा अने वैधृति होय तो चित्रा नक्षत्र मस्तक पर आवे ठे (शुज योगमां एकार्गल यतोज नथी) ७२-७३-७४.

सिररिखाउ कमेणं सत्तावीसं पि दिज्जा रिखाइं ।

रेहासु तासु कमसो रिखेसु अ ठवसु ससिसूरे ॥ ७५ ॥

एकाए रेहाए जइ डुन्नि वि हुंति चंद आइच्चा ।

एकगलो हु एवं जायइ नरकत्तदोस ति ॥ ७६ ॥

पठी मस्तकना नक्षत्रथी अनुक्रमे ते रेखाउ उपर अनुक्रमे सत्याग्रीश नक्षत्रो मूकवां. पठी ते नक्षत्रो उपर ज्यां सजवे त्यां सूर्य अने चंद्र मूकवा. ७५. हवे जो एकज रेखा उपर सामसामा सूर्य अने चंद्र वस्त्रे आव्या होय तो ते एकार्गल योग थयो जाणवो. आ नक्षत्रनो दोषरूप ठे. ७६ इति एकार्गलधारम् ।

। इति मूलधारेषु निर्दोषनक्षत्रधारम् । ए

सगुणं पुण विन्नेयं रिक्कं रविजोगसंजुअं तं च ।

रविरिक्काउं चउत्थं ४ ठ ६ नव ए दस १० तेरसं १२ वीसं २० ॥ ७७ ॥

सूर्यना नक्षत्राची चोथुं, ठहुं, नवमुं, दशमुं, तेरमुं अने वीशमुं नक्षत्र जो होय तो रवि योग जाणवो. ते रवि योगवने युक्त एवा नक्षत्रने सगुण नक्षत्र जाणवुं. ७७.

॥ इति सगुणनक्षत्रधारम् ॥ १०

॥ इति दिनशुद्धिः ॥ २

इत्तो वि लग्नसुद्धी सा पुण ठवग्गसुद्धिउं होइ १ ।

उदयत्थसुद्धिउं २ तह जहुत्तगहवलगुणेणं च ३ ॥ ७८ ॥

हवे लग्नशुद्धि कहीए ठीए. ते (लग्नशुद्धि) ठ वर्गनी शुद्धिवने होय ठे १, उदय अने अस्तनी शुद्धिवने होय ठे २, तथा यथोक्त ग्रहवळना गुणवने होय ठे. ३. ७८.

गिह १ होरा २ दिक्काणा ३ नव ४ बारस ५ तीस ६ अंसया य जहिं ।

सोमग्गहाण तणपा ठवग्गसुद्धी तहिं लग्गे ॥ ७९ ॥

लग्नना गृह १, होरा २, डेष्काण ३, नवांश ४, द्वादशांश ५ अने त्रिंशांश ६, ए एना स्वामी जो सौम्य ग्रह होय तो ते षड्वर्गशुद्धि कहेवाय ठे. ७९.

जइ पुण ठवग्गसुद्धी संजवइ न चेव कह वि लग्नम्मि ।

तो पंचवग्गसुद्धी विसुद्धिहेऊ वि लग्नस्स ॥ ८० ॥

जो कदाच कोइ पण प्रकारे लग्नमां ठ वर्गनी शुद्धि न संजवे तो पांच वर्गनी शुद्धि पण लग्ननी शुद्धिनुं कारणरूप ठे. ८०.

एसा य बारसन्हं लग्गाणं जंमि तीसइ विजागे ।

संजवइ तयं बुढं लग्नपमाणं कहेऊणं ॥ ८१ ॥

प्रथम लग्ननुं प्रमाण कहीने पढी आ लग्नशुद्धि बार लग्नोमां जे त्रिंशांशमां संजवे ठे ते हुं कहीश. ८१.

दोइगुणवीस दोएगवन्न सय तिन्नि तिजुअ तेआला ।

सगयाल सत्ततीसा मेसाइ पला कमुक्कमउं ॥ ८२ ॥

मेष लग्नना २१ए पळ ठे, वृषना २५१ पळ ठे, मिथुनना ३०३, कर्कना ३४३, सिंहना ३४७ अने कन्याना ३३७ पळ ठे, तैथी उत्क्रमे बीजी ठ राशिना जाणवा, एटवे के

તુલાના ૩૩૭, વૃશ્ચિકના ૩૪૭, ધનના ૩૪૩, મકરના ૩૦૩, કુંજના ૩૫૧ અને
મીનના ૨૧૯ પલ છે. ૫૨.

વિસ ૧૪ મયરાણ ૧૪ ચતુદસે અઠમણ મીણ ૮ કક્ક ૮ કન્નાણ ૮ ।

જાયમ્મિ વારસે વિઠ્ઠિયસ્સ ૧૨ કુંજસ્સ ઠવીસે ૨૬ ॥ ૫૩ ॥

ચતુવીસમે તુલા ૨૪ મેસસ્સિગવીસમંમિ જાગમ્મિ ૨૧ ।

સીહસ્સ ઠારસમે ૧૮ ધણમિહુણાણં ચ સત્તરસે ૧૭ ॥ ૫૪ ॥

ઇય તીસહજાગેસુ ઠવગ્ગો હુંતિ પંચવગ્ગો વા ।

સોમગ્ગહાણ તણ્ઠં હિયહિયિકક્કાસિદ્ધિકરો ॥ ૫૫ ॥

વૃષ અને મકરનું લગ્ન હોય તો તેનો ૧૪ મો ત્રિંશાંશ, મીન, કર્ક અને કન્યા લગ્ન
હોય તો તેનો આઠમો ત્રિંશાંશ, વૃશ્ચિક લગ્નનો ચારમો ત્રિંશાંશ, કુંજ લગ્નનો ઠવીશમો,
તુલા લગ્નનો ચોવીશમો, મેષ લગ્નનો એકવીશમો, સિંહ લગ્નનો અઠારમો અને ધન તથા
મિથુનનું લગ્ન હોય તો તેના સત્તરમા ત્રિંશાંશમાં ૮ વર્ગની અથવા પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ
હોય છે. તેમાં જો સૌમ્ય ગ્રહો સ્વામીઈ હોય તો તે હૃદયના ફક્ત કાર્યની સિદ્ધિ
કરનાર થાય છે. ૫૩-૫૪-૫૫.

અન્ને નવંસગં ચિય ઇગં ધિત્તૂણ સોમગહતણયં ।

પજણંતિ લગ્ગસુદ્ધિં વિણા વિ ઠવગ્ગસુદ્ધીય ॥ ૫૬ ॥

કેટલાએક આચાર્યો ૮ વર્ગની શુદ્ધિ ન હોય તોપણ સૌમ્ય ગ્રહ જેનો સ્વામી હોય
એવા એક નવાશનેજ ગ્રહણ કરીને લગ્નની શુદ્ધિ કહે છે. ૫૬

ગિહ્ હોરાઈ લગ્ગે ગહસ્સ જં જસ્સ સંતિચ્ચં હોહ્ ।

તં સંપહ્ પયમ્મત્થં વુઠ્ઠં અવુહાણ વોહ્મત્થં ॥ ૫૭ ॥

લગ્નને વિષે ગૃહ તથા હોરા વિગેરેને તથા જે લગ્નનો જે સ્વામી હોય તેને હવે અજ્ઞાત
જનના વોધને માટે હું પ્રગટપણે કહું હું. ૫૭.

કુજસુક્કવુહિંદુરવિવુહસિયકુજગુરુસળીસળીગુરુણં ।

મેસાઈચ્ચા હ વારસ લગ્ગાણ ઘરાઈ જહ્સંત્વં ॥ ૫૮ ॥

મંગલ ૧, શુક્ર ૨, બુધ ૩, ચંદ્ર ૪, રવિ ૫, બુધ ૬, શુક્ર ૭, મંગલ ૮, ગુરુ ૯, શનિ
૧૦, શનિ ૧૧ અને ગુરુ ૧૨ એ મેષ આદિક વાર લગ્નના ગ્રહો અનુક્રમે છે. ૫૮.

। ઇતિ ગૃહમ્ ।

लग्नस्सद्धं होरा सा पढमा दिणयरस्स विसमम्मि ।

बीआ य तहिं ससिणो विवज्जाएणं समे लग्गे ॥ ८ए ॥

लग्ननो अर्धं जाग होरा कहेवाय ठे. तेमां मेष, मिथुन विगेरे विषम (एकी) राशिमां पहेली होरा सूर्यनी अने बीजी होरा चंद्रनी ठे, अने वृष, कर्क विगेरे सम राशिमां तेथी विपरीत एटले पहेली होरा चंद्रनी अने बीजी सूर्यनी ठे. ८ए. इति होरा ।

दिक्काणो अ तिजागो सो पढमो निययरासिअहिवइणो ।

बीउं पंचमपहुणो तइउं पुण नवमगिहवइणो ॥ ९ए ॥

डेष्काण ए लग्ननो त्रीजो जाग ठे. तेमां पहेलो डेष्काण पोतानी राशिना स्वामीनो होय, बीजो तेथी पांचमी राशिना स्वामीनो अने त्रीजो नवमा स्थान (राशि) ना स्वामीनो होय ठे. ९ए. इति डेष्काणः ।

मेसे मेसाईआ विसंमि मयराइया नवंसाउं ।

मिहुणम्मि तुलाइया कक्के कक्काइया हुंति ॥ १०ए ॥

पुण मेसमयरतुलककडाइया चउसु सीहमाईसु ।

एवं धनुहाईसु वि नवंसया हुंति नायवा ॥ ११ए ॥

मेष लग्नमां मेषने आदि लग्ने नव नवांशो गणवा, वृषमां मकरथी गणवा, मिथुनमां तुलाथी अने कर्कमां कर्कथी गणवा. १०ए. एज रीते सिंह विगेरे चार राशिमां अने धनु विगेरे चार राशिमां अनुक्रमे मेष, मकर, तुला अने कर्कथी आरंजीने नव नव नवांशो गणवा. ११ए. इति नवांशाः ।

बारसजागो पयको सो पढमो निअरासिणो होइ ।

बीउं बीयस्स उ जाव बार बारसस्स जवे ॥ १२ए ॥

दरेक राशिमां बार बार छ्वादशांश होय ठे. तेमां पहेलो छ्वादशांश पोतानी राशिनोज होय, बीजो पढीनीज राशिनो होय, एम अनुक्रमे गणतां बारमो छ्वादशांश पोत-पोतानी राशिथी बारमी राशिनो आवे ठे. १२ए. इति छ्वादशांशाः ।

कुजसणिगुरुबुहसुक्का पण ५ पण ५ अड ८ सत्त ७ पंच ५ अंसाणं ।

विसमे तीसंसं पहू विवज्जाएणं समे लग्गे ॥ १३ए ॥

दरेक राशिमां त्रीश त्रीश त्रिंशांश होय ठे. तेमां विषम राशिमां पहेला पांच त्रिंशां-शोनो स्वामी मंगळ ठे, बीजा पांचनो शनि ठे, त्यारपढीना आठनो गुरु ठे, त्यार-

एटले पहेंले, चौथे, सातमे अने दशमे सारो, शुक्र बीजे, ठेके, नवमे अने बारमे सारो, तथा शनि बीजे, पांचमे अने आठमे सारो. शुक्रने ठोमीने सर्वे ग्रहो अगीयारमे स्थाने सारा. १०६.

गुरु बुद्ध सैत्तिसूराणं ठवग्गो इह सुहो न सेसाणं ।

जा उण ठवग्गसुद्धी पुवुत्ता सा पइछाए ॥ १०७ ॥

गुरु, बुध, चंद्र (शनि) अने रविनो ठ वर्ग (ठ वर्गनी शुद्धि) अहीं (दीक्षामां) शुज ठे, एण बीजा ग्रहोनी शुद्धि शुज नथी. तथा पूर्व जे ठ वर्गनी शुद्धि कही ठे ते प्रतिष्ठा आश्रीने ठे. १०७

अह्वा वि मप्पिमवलं कालुण सणिं गुरुं च वलवतं ।

अवलं शुक्रं लग्गे तो दिस्कं दिज्जा सीसस्स ॥ १०८ ॥

अथवा तो लग्नमा शनिने मध्यम बळवाळो करीने, गुरुने बळवान् करीने तथा शुक्रने निर्वळ करीने शिष्यने दीक्षा देवी १०८.

डु पण ठ अठेकारस ठाणे मप्पिमवलो सणी होइ ।

लग्नगर्ज चउ सत्तम दसमो अ गुरु जवे वलवं ॥ १०९ ॥

बीजे, पांचमे, ठेके, आठमे अने अगीयारमे स्थाने रहेलो शनि मध्यम बळवाळो होय ठे, अने गुरु पहेंले, चौथे, सातमे तथा दशमे होय तो ते बळवान् ठे. १०९

ठठो डुवालसो तह अवलो सुको सुहो वयग्गइणे ।

दो तइय पंच ठठिकारसमो तह बुहो सुहर्ज ॥ ११० ॥

तथा ठठो अने बारमो शुक्र निर्वळ ठे. ते व्रतग्रहणमा शुज ठे, तथा बुध बीजे, बीजे, पांचमे, ठेके के अगीयारमे होय तो ते शुज ठे ११०.

तइए ठठे दसमे इकारसमम्मि मंगले लग्गे ।

दिस्कं पत्तो सत्तो जायइ बहुनाण तव जुत्तो ॥ १११ ॥

बीजे, ठेके, दशमे के अगीयारमे मंगळ होय एवा लग्नने विषे दीक्षित अथेव सत्त्व (साधु) बहु ज्ञान अने तपवने युक्त थाय ठे. १११

सुक्कंगारयमंदाण सत्तमे ससहरे गहियदिसको ।

पीनिज्जाए अवस्सं सत्थडुसीलत्तवाहीहिं ॥ ११२ ॥

शुक्र, मंगळ अने शनिथी सातमे चक्र होय अने जो दीक्षा लीधी होय तो शस्त्र, डुशीलपणुं अने व्याधिवने अवश्य ते पीनाय ठे ११२

इय दिक्काकुंरुलिया दिसिमित्तं दंसिआ मए एवं ।

बुढं शुं पइठाकुंरुलियमहं समासेणं ॥ ११३ ॥

आ प्रमाणे दीक्षानी कुंरुली में दिग्मात्र देखानी ठे, हवे प्रतिष्ठाकुंरुलीने संक्षेपथी कहुं बुं. ११३.

गुरुबुहसुक्का सुहया लग्नगया मप्पिमो ससी लग्गे ।

सूरंगारयसणिणो वज्जेयवा पयत्तेणं ॥ ११४ ॥

गुरु, बुध अने शुक्र लग्नमां रह्या होय तो ते शुच ठे, चंद्र रह्यो होय तो ते मध्यम ठे अने रवि, मंगल अने शनिने लग्नमां प्रयत्नथी वर्जवा, एटले के तेउं अशुच ठे. ११४

गुरुबुहससिणो सुहया बीए ठाणम्मि मप्पिमो सुक्को ।

कज्जस्स विणासयरा दिणयरसणिमंगला बीआ ॥ ११५ ॥

बीजा स्थानमां गुरु, बुध अने चंद्र रह्या होय तो ते शुच ठे, शुक्र होय तो ते मध्यम ठे अने सूर्य, शनि अने मंगल कार्यनो विनाश करनारा ठे, एटले के तेउं अशुच ठे. ११५.

तइयम्मि सुहा रविससिबुहजोमसणिवरा न संदेहो ।

मप्पिमउं सुरमंती सुक्को उ असुंदरो तइउं ॥ ११६ ॥

त्रीजा स्थानमां रहेला रवि, चंद्र, बुध, मंगल अने शनि शुच ठे, तेमां कांइ पण संदेह नथी. गुरु होय तो ते मध्यम ठे अने शुक्र अशुच ठे. ११६.

लग्गाउं चउत्थगया गुरुबुहसुक्का सुहावहा जणिया ।

मप्पत्थो अ चउत्थो चंदो सेसा गहा असुहा ॥ ११७ ॥

लग्नथी चोथा स्थानमां रहेला गुरु, बुध अने शुक्रने शुचावह कहा ठे, चोथे स्थाने रहेलो चंद्र मध्यम ठे अने वाकीना एटले रवि, मंगल अने शनि अशुच ठे. ११७.

रविससिकुजसुक्कसणी पंचमठाणम्मि मप्पिमा नेआ ।

बुहगुरुणो पुण डुन्नि वि सबत्थपसाहया तत्थ ॥ ११८ ॥

लग्नथी पांचमे स्थाने रवि, चंद्र, मंगल, शुक्र अने शनि होय तो ते मध्यम जाणवा, अने बुध तथा गुरु ए बे ग्रहो पांचमे स्थाने होय तो सर्व अर्थना साधक ठे. ११८.

रविससिकुजगुरुसणिणो ठठे ठाणम्मि संठिआ

सुक्कबुहा पुण ठठा मप्पिमया हुंति नायवा ॥

आ गया लग्ने विधानोए सर्वोत्तम कह्यं ठे, अने सर्व विशुद्ध दिवसे पण आ लग्न सर्व कार्यमां सुखकारक ठे. १३१.

इय सुंदरे वि लग्ने सुहसजणवलेण कुणसु किच्चाई ।

अहव निमित्तवलेणं वयणमिणं हारिजदं ति ॥ १३२ ॥

आ प्रमाणे सुंदर लग्ने विषे पण शुज शकुनना वळे करीने अथवा शुज निमित्तना वळे करीने कार्यो करचां. ए प्रमाणे चौदसो जुमाळीश ग्रंथकर्ता श्री हरिज सूरि-महाराजनुं वचन ठे. १३२.

इय तिविहसुद्धिजुत्तं तीए विउत्तं च संसियं लग्गं ।

जं किचि इह अजुत्तं वुत्तं सोहिंतु तं विउसा ॥ १३३ ॥

आ प्रमाणे त्रण प्रकारनी शुद्धियी युक्त तथा त्रण अशुद्धियी वियुक्त (रहित) एवुं लग्न कह्यं. अही जे काठ अयोग्य कह्यं होय ते विधानोए शोधवुं. १३३.

॥ इति श्रीहारिजजीयं लग्नशुद्धिप्रकरणम् ॥

॥ इति श्रीहारिजजीयं लग्नशुद्धिप्रकरणम् ॥

॥ रत्नशेखरसूरिविरचिता ॥

। दिनशुद्धिः ।

॥ अथ रत्नशेखरसूरिविरचिता ॥

॥ दिनशुद्धिः ॥

जोश्मयं जोश्गुरुं वीरं नमिज्जण जोश्दीवाड ।

दिणसुद्धि दीविअमिणं पयस्सुत्थं चेव पयडेमि ॥ १ ॥

ज्योतिषमय अने ज्योतिषना गुरुरूप श्रीमहावीर स्वामीने नमस्कार करीने ज्योतिष-
रूपी दीवा अकी आ प्रगट अर्थवाळा दिनशुद्धि नामना दीपकने हुं प्रगट करुं बुं. १.

प्रथम वारना अधिपतिउने तथा तेनी सौम्य विगेरे संज्ञाने कहे ठे.

रविचंद्रजोमबुहगुरुसुकसणीया कमेण दिणनाहा ।

चं सु गुं सोमा मं स र कूराय बुहो सहायसमो ॥ २ ॥

रवि, चंद्र, जौम, बुध, गुरु, शुक्र अने शनि ए अनुक्रमे वारोना स्वामी ठे. तेमां
चंद्र, शुक्र अने गुरु ए त्रण सौम्य ठे, मंगळ, शनि अने रवि ए त्रण क्रूर ठे, तथा बुध
सहायनी जेवो ठे, एटले के सौम्य ग्रह साथे रह्यो होय तो सौम्य ठे, अने क्रूर साथे
रह्यो होय तो क्रूर ठे, तथा एकलोज होय तो ते सौम्यज ठे. २.

हवे वारने विषे होराउने कहे ठे.—

चं स गु मं र सु बु वलयक्रमसो दिणवारमाइ उ किच्चा ।

सहृधनी दोमाणा होराहिव पुन्नफलजणया ॥ ३ ॥

अढी घनीनी एक होरा होवाथी एक रात्रि दिवसमां चोवीश होरा आवे ठे. ते
होराउना स्वामी आ प्रमाणे ठे.—चंद्र, शनि, गुरु, मंगळ, रवि, शुक्र अने बुध आ
वलयकारना अनुक्रमथी दिवसना वारने प्रथम करीने अढी घनीना प्रमाणवाळी
होराना अधिपतिउं ठे, एटले के सोमवारे पहेली होरा चंद्रनी, वीजी शनिनी, त्रीजी
गुरुनी, चोथी मंगळनी, पांचमी रविनी, षष्ठी शुक्रनी अने सातमी बुधनी. पढी
आठमी चंद्रनी, नवमी शनिनी एम अनुक्रमे चोवीशे होराना स्वामीउं जाणवा. एज
रीते शनिवारे पहेली होरा शनिनी, वीजी गुरुनी, त्रीजी मंगळनी एम गणतां सातमी
चंद्रनी, पढी फरीने आठमी शनिनी विगेरे. ए रीते जे दिवसे जे वार होय ते वारना
नामनी पहेली होरा गणीने त्यारपढीना आ वलयमां गणावेदा अनुक्रमे स्वामीउं
जाणवा. आ होराना स्वामीउं वारना पूर्ण फळने आपनारा ठे, एटले के सौम्य ग्रहनो

વાર અને સૌમ્ય ગ્રહની હોરા એ વચ્ચેમાં કરેલું કાર્ય સંપૂર્ણ શુભ ફલ આપે છે. (હોરાનો અધિપતિ સારો ન હોય તો વારનું ફલ $\frac{3}{4}$ મળે છે, એમ અન્ય ગ્રંથોમાં કહ્યું છે.) ૩.

હવે વારની પ્રવૃત્તિ ક્યારે થાય છે ? તે કહે છે.—

વિઘ્નિશ્ચકુંજાદિતિ નિસિમુહિ વિસધણુદિ કક્ષિતુલિમપ્રે ।

મકમિહુણ કન્નસિંદે નિસિ અંતે સંકમદ્ વારો ॥ ૪ ॥

વૃશ્ચિક અને કુંજાદિક ત્રણ દરેકે કુંજ, મીન અને મેષ આ ચાર સંક્રાંતિમાં વારની પ્રવૃત્તિ રાત્રિના પ્રારંભે થાય છે, વૃષ, ધન, કર્ક અને તુલા એ ચાર સંક્રાંતિમાં રાત્રિના મધ્ય સમયે વારની પ્રવૃત્તિ થાય છે, તથા મકર, મિથુન, કન્યા અને સિંહ એ ચાર સંક્રાંતિમાં રાત્રિને અંતે વાર પ્રવર્તે છે. ૪

હવે વારને આશ્રીને સુવેળાને કહે છે.—

ચતુર્થશ્ચ સુવેલા એગ દો ઠચ સૂરે, પળ દગ અરુ સોમે અઠ ચઝ સત્ત જોમે ।
ઠ તિશ્ચ અરુ વુહંમી પંચ દો સત્ત જીવે, ઠ અઢિગ ચઝ સુકે તિન્નિ સત્તઠ પંચ ॥

રવિવારે પહેલું, વીજું અને ઠહું એ ત્રણ ચોથમીયાં સુવેલા કહેવાય છે, સોમવારે પાંચમું, પહેલું અને આઠમું ચોથમીયું સુવેલા છે, મંગલવારે આઠમું, ચોથું અને સાતમું, બુધવારે ઠહું, ત્રીજું અને આઠમું, ગુરુવારે પાંચમું, વીજું અને સાતમું, શુક્રવારે ઠહું, આઠમું, પહેલું અને ચોથું, તથા શનિવારે ત્રીજું, સાતમું, આઠમું અને પાંચમું ચોથમીયું સુવેલા છે. ૫.

હવે કુલિક, કંટક, ઉપકુલિક તથા કાલવેળાને કહે છે.—

રવિવુહસુક્કા સત્તઠ હાયંતા કુલિશ્ચ કંટ ડવકુલિશ્ચ ।

અરુ તિ ઠ દગ ચઝ સગ દો સૂરાશ્સુ કાલવેલાઠ ॥ ૬ ॥

રવિવારે સાતમો અર્ધપ્રહર (ચોથમીયું) કુલિક યોગ કહેવાય છે, બુધવારે સાતમો અર્ધપ્રહર કંટક યોગ કહેવાય છે, અને શુક્રવારે સાતમો અર્ધપ્રહર ઉપકુલિક યોગ કહેવાય છે ત્યારપછીના વારે એક એક અર્ધપ્રહરની હાનિ કરીને કુલિક, કંટક અને ઉપકુલિક યોગ કહેવા. તે નીચેના ચંત્રથી જાણવા.

યોગ	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	
કુલિક	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧	અર્ધપ્રહર
કંટક	૩	૨	૧	૭	૬	૫	૪	અર્ધપ્રહર.
ઉપકુલિક	૫	૪	૩	૨	૧	૭	૬	અર્ધપ્રહર.

રવિવારે આઠમો અર્ધપ્રહર કાલવેળા કહેવાય છે, સોમવારે ત્રીજો અર્ધપ્રહર, મંગલ-વારે બીજો, બુધવારે પહેલો, ગુરુવારે ચોથો, શુક્રવારે સાતમો અને શનિવારે બીજો અર્ધ-પ્રહર કાલવેળા કહેવાય છે. ૬.

હવે વર્જ્ય અર્ધપ્રહર તથા ગમનાદિકમાં વર્જ્ય દિશાને કહે છે.—

તા ચતુજુઅ અરુપહરા તેસિં સોલરુદુતીસદુણગચજી ।

ચતસઠી મણપલા હેયા પુવાજ દિસિ ઠઠી ॥ ૭ ॥

ઉપર કહેલી કાલવેળામાં ચાર જેલવીએ તો તે વર્જ્ય અર્ધપ્રહર થાય છે, અને તે વર્જ્ય અર્ધપ્રહરના મધ્યના રવિવારથી અનુક્રમે સોલ, આઠ, વત્રીશ, બે, એક, ચાર, અને ચોસઠ પલો પૂર્વાદિક ઠઠી ઠઠી દિશાએ યાત્રાદિકમાં વર્જવા યોગ્ય છે. તે નીચેના યંત્રથી જાણવું. ૭.

	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ	
કાલવેળા	૮	૩	૬	૧	૪	૭	૨	અર્ધપ્રહર.
વર્જ્ય અર્ધપ્રહર	૪	૭	૨	૫	૮	૩	૬	
અર્ધપ્રહરના મધ્ય પલો	૧૬	૮	૩૨	૨	૧	૪	૬૪	
યાત્રાદિકમાં વર્જવા.	પૂર્વ	વાયવ્ય	દક્ષિણ	ઈશાન	પશ્ચિમ	અગ્નિ	ઉત્તર	

॥ इति वाराः ॥

હવે તિથિદ્વાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ તિથિર્નનાં નંદાદિક નામો કહે છે.—

નંદા જ્ઞા જયા રિક્તા પુન્ના ય તિહિ સનામફલા ।

પન્નિવશ્ઠ ઠઠિ ઇગારસિ પમુહા જ કમેણ નાયવા ॥ ૮ ॥

નંદા, જ્ઞા, જયા, રિક્તા અને પૂર્ણા એ નામની તિથિર્ન પોતાનાં નામને સદશ ફલ આપનારી છે. તેમાં પરવો, ઠઠ અને અગીયારશ એ નંદા કહેવાય છે. એજ અનુક્રમે જ્ઞાદિક સંજ્ઞા પણ જાણવી. તે યંત્રથી જાણવી. ૮.

	નંદા	જ્ઞા	જયા	રિક્તા	પૂર્ણા
તિથિ	૧	૨	૩	૪	૫
તિથિ	૬	૭	૮	૯	૧૦
તિથિ	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫

શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય તિથિર્ન.—

ઠઠી રિત્તઠમી વારસી અ અમાવસા ગયતિહી જ ।

બુદ્ધિતિહિ કૂરદક્ષા વજ્જિજ્ઞા સુહેસુ કમ્મેસુ ॥ ૯ ॥

ઠઠ, રિકા (૪-૯-૧૪), આઠમ, વારશ, અમાવાસ્યા, ક્ય તિથિ, વૃદ્ધિ તિથિ, ક્રૂર તિથિ અને દગ્ધ તિથિ, આઠલી તિથિનું શુન કાર્યમાં વર્જવા યોગ્ય છે. ૯.

મેસાઙ્ ચઙસુ ચઙરો તિહી કમેણં ચ પુત્ર સવેસુ ।

एवं परञ्च सकूररासि असुहा तिही वज्जा ॥ ૧૦ ॥

મેપાદિક ચાર સંક્રાંતિમાં કોઈ ક્રૂર ગ્રહ હોય તો અનુક્રમે પહેલી ચાર તિથિનું પૂર્ણા તિથિ સહિત વર્જ્ય છે. ૯ રીતે આગલ પાળ જાણવું, ૯ઠ્ઠે કે મેપ સંક્રાંતિમાં ક્રૂર ગ્રહ હોયતો એકમ અને પાંચમ વર્જવા યોગ્ય છે, વૃષ સંક્રાંતિમા ક્રૂર ગ્રહ હોય તો વીજ અને પાંચમ, મિથુન સંક્રાંતિમાં ક્રૂર ગ્રહ હોય તો ત્રીજ અને પાંચમ તથા કર્ક સંક્રાંતિમાં ક્રૂર ગ્રહ હોય તો ચોથ અને પાંચમ વર્જવા યોગ્ય છે. ૯ રીતે સિંહ, કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક સંક્રાંતિમાં ક્રૂર ગ્રહ હોય તો અનુક્રમે ઠઠ, સાતમ, આઠમ અને નોમ ૯ તિથિનું પૂર્ણા તિથિ દશમ સહિત વર્જ્ય છે. ૯ રીતે ધન, મકર, કુંજ અને મીન સંક્રાંતિમાં પાળ ક્રૂર ગ્રહ હોય તો અનુક્રમે અગીયારશ, વારશ, તેરશ અને ચૌદશ ૯ તિથિનું પૂર્ણિમા સહિત વર્જવા યોગ્ય છે. ૯ રીતે ક્રૂર ગ્રહો સહિત રાશિનું ની અશુભ તિથિનું શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય છે ૧૦.

સૂર્યદગ્ધા તિથિનું.—

ઠગ ચઙ અઠ્ઠમિ ઠઠી દસમઠ્ઠમિ વાર દસમિ વીયા ઙ ।

વારસિ ચઙરિથિ વીધ્યા મેસાઙ્સુ સૂરદઢ્ઢિણા ॥ ૧૧ ॥

મેપ રાશિની સંક્રાંતિમાં ઠઠ દગ્ધા તિથિ છે, વૃષ સંક્રાંતિમાં ચોથ, મિથુનમાં આઠમ, કર્કમા ઠઠ, સિંહ સંક્રાંતિમાં દશમ, કન્યા સંક્રાંતિમાં આઠમ, તુલા સંક્રાંતિમા વારશ, વૃશ્ચિક સંક્રાંતિમા દશમ, ધન સંક્રાંતિમા વીજ, મકર સંક્રાંતિમાં વારશ, કુંજ સંક્રાંતિમાં ચોથ અને મીન સંક્રાંતિમાં વીજ ૯ સૂર્યદગ્ધા તિથિનું કહેવાય છે. ૧૧.

। યંત્રમ્ ।

ધન મીન સંક્રાંતિમાં ૨, વૃષ કુંજ સંક્રાંતિમાં ૪

મેપ કર્ક સંક્રાંતિમાં ૬, કન્યા મિથુન સંક્રાંતિમાં ૮

વૃશ્ચિક સિંહ સંક્રાંતિમાં ૧૦, મકર તુલા સંક્રાંતિમાં ૧૨

॥ ઇતિ તિથિધારમ્ ॥

હવે કરણવાર કહે છે.—

સઙણિ ચઙપ્પય નાગા કિત્થુગ્ધા કિણ્હ ચઙદસિ નિસાઙ્ ।

થિરકરણ તીસ ઘમિથ્યા પરઙ્ગ ચલકરણ ણ્યાઙ્ ॥ ૧૨ ॥

वव-बालव-कोलव-तैतिलस्क गर-वणिअ-विठिनामाणो ।
पायं सवे वि सुहा एगा विठ्ठी महापावा ॥ १३ ॥

शकुनि, चतुष्पाद, नाग अने किंस्तुघ्न ए चार करणो स्थिर ठे. ते दरेक त्रीश त्रीश घसीनां होय ठे. तेमां पहेलुं शकुनि कृष्ण चतुर्दशीनी रात्रे होय ठे, बीजुं चतुष्पाद अमावास्याने दिवसे होय ठे, त्रीजुं नाग अमावास्यानी रात्रिए होय ठे अने चोथुं किंस्तुघ्न शुक्लपक्षना प्रतिपद्ने दिवसे होय ठे, त्यारपढी चर करणोनां नाम आ प्रमाणे ठे.—वव, बालव, कौलव, तैतिल, गर, वणिज अने विष्टि. प्राये आ सर्वे (स्थिर अने चर) करणो शुभ ठे, पण एक विष्टि महा पापा—महादुष्ट ठे. १२-१३.

विष्टि क्यारे होय ठे ते कहे ठे.—

किण्हे परके दिणे जहा सत्तमी अ चउदसी ।
रत्तिं दसमि तीआए सुक्के एगदिणुत्तरा ॥ १४ ॥

कृष्णपक्षमां सातम अने चौदशना दिवसने विषे जजा (विष्टि) होय ठे अने दशम तथा त्रीजनी रात्रिए जजा (विष्टि) होय ठे. अने शुक्लपक्षमां एक दिवस पढी आवे ठे, एटले के आठम अने पूनमना दिवसे तथा अगीयारश अने चोथनी रात्रिए जजा होय ठे. १४.

जजा कइ तिथिए कया पहोरमां कइ दिशाए सन्मुख होय ते कहे ठे.—

चउदसी अठमि सत्तमीए राका चउत्थी दसमीइ जहा ।

एगारसी तीअ कमा दिसाहिं तस्संखजामे जिमुहाऽतिपावा॥१५॥

यंत्र

चौदशे पहेला पहोरमां पूर्व दिशाए जजा सन्मुख होय ठे, आठमे अग्नि खूणामां बीजे पहोरे सन्मुख होय ठे, सातमे त्रीजा पहोरे दक्षिण दिशामां, पूर्णिमाए चोथा पहोरे नैर्ऋत्य खूणामां, चोथे पांचमे पहोरे पश्चिम दिशामां, दशमे ठठे पहोरे वायव्य खूणामां, अगीयारशे सातमे पहोरे उत्तर दिशामां अने त्रीजे आठमे पहोरे ईशान खूणामां जजा सन्मुख होय ठे. आ सन्मुख जजा अति दुष्ट ठे. १५.

तिथि	प्रहर	दिशा
१४	१	पूर्व
८	२	अग्नि
७	३	दक्षिण
१५	४	नैर्ऋत्य
४	५	पश्चिम
१०	६	वायव्य
११	७	उत्तर
३	८	ईशान

જજ્ઞાનાં અંગ તથા તેનું ફલ કહે છે.—

પણ ડુગ દસ પણ પણ તિથિ વિઠ્ઠિવહી વયણ કંઠ ઝરુ નાહી ।

કમિ પુઠ્ઠગા ય સિદ્ધી સ્વય નિસ્સ કુલુદ્ધિ કલહ વિજયકરા ॥૧૬॥

વિઠિ (જજ્ઞા) પહેલી પાંચ ઘની સુધી પોતાના મુલમાં રહે છે, ત્યારપછી બે ઘની કંઠમાં રહે છે, ત્યારપછી દશ ઘની ઝરુમાં રહે છે, ત્યારપછી પાંચ ઘની નાજિય રહે છે, ત્યારપછી પાંચ ઘની કટીય રહે છે અને ઊંઘી ત્રણ ઘની પુઠ્ઠમાં રહે છે. જો જજ્ઞા મુલમાં રહી હોય તે વલ્લતે યાત્રાદિક શુભ કાર્ય કરવામાં આવે તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, કંઠે રહી હોય તો હ્રય (નાશ) કરનારી થાય છે, ઝરુમાં રહેલી હોય તો નિર્ધન કરે છે, નાજિયામાં રહી હોય તો સ્વરાષ્ટ્ર બુદ્ધિ કરે છે, કટીમાં રહી હોય તો વલ્લેશ કરાવે છે અને પુઠ્ઠે રહી હોય તો વિજયને કરનારી થાય છે. ૧૬

હવે કરણની અવસ્થાઈ વતાવે છે —

કિંતુઘ સહણિ કોલવ ઝહકરણ તિન્નિ તિન્નિ સુત્તાઈ ।

તેશ્લ નાગ ચહપ્પય પણ સેસ નિવિઠ્ઠકરણાઈ ॥ ૧૭ ॥

કિંતુઘ, શકુનિ અને કૌલવ એ ત્રણ કરણો ઝનેલા હોય છે, તૈતિલ, નાગ અને ચતુષ્પદ એ ત્રણ કરણો સૂતેલા હોય છે, તથા વાકીનાં પાંચ કરણો (વય, વાલવ, ગર, વણિજ અને વિઠિ) વેઠેલાં છે. ૧૭

॥ ઇતિ કરણધારમ્ ॥

હવે નક્ષત્રો કહે છે.—

અશ્વિની ૧, જરણી ૨, કૃત્તિકા ૩, રોહિણી ૪, મૃગશીર્ષ ૫, આર્દ્રા ૬, પુનર્વસુ ૭, પુષ્ય ૮, અશ્લેષા ૯, મઘા ૧૦, પૂર્વાષાઢગુની ૧૧, ઉત્તરાષાઢગુની ૧૨, હસ્ત ૧૩, ચિત્રા ૧૪, સ્વાતિ ૧૫, વિશાખા ૧૬, અનુરાધા ૧૭, જ્યેષ્ઠા ૧૮, મૂલ ૧૯, પૂર્વાષાઢા ૨૦, ઉત્તરાષાઢા ૨૧, અજિજિત્ ૨૨, શ્રવણ ૨૩, ધનિષ્ઠા ૨૪, શતત્રિપક્ ૨૫, પૂર્વાષાઢપદ ૨૬, ઉત્તરાષાઢપદ ૨૭ અને રેવતી ૨૮. આ અઠ્યાવીશ નક્ષત્રો છે

હવે દરેક નક્ષત્રની કેટલી તારાઈ હોય ? તે કહે છે —

તિ તિ ઠ પણ તિ ઇગ ચઝ તિ ઠ પણ ડુ ડુ પણિગ ઇગ ચઝ ચઝરો ।

તિ ઇગાર ચઝ ચઝ તિગં તિ ચઝ સયં ડુ ડુગ વત્તીસં ॥ ૧૮ ॥

ઇશ્વ રિસ્કાણં કમસો પરિશ્વરતારામિઈ મુણેયવા ।

તારાસમસંઘાગા તિહી વિ રિસ્કેસુ વઝિઝા ॥ ૧૯ ॥

नीचेना यंत्र परથી तारानी संख्याउं जाणवी.

नक्षत्र	तारा	नक्षत्र	तारा	नक्षत्र	तारा	नक्षत्र	तारा
अश्विनी	३	पुष्य	३	स्वाति	१	अजिजित्	३
जरीणी	३	अश्लेषा	६	विशाखा	४	श्रवण	३
कृत्तिका	६	मघा	५	अनुराधा	४	धनिष्ठा	४
रोहिणी	५	पूर्वाषाढगुनी	१	ज्येष्ठा	३	शतजिषक्	१००
मृगशीर्ष	३	उत्तराषाढगुनी	१	मूल	११	पूर्वाजाद्रपद	१
आर्द्रा	१	हस्त	५	पूर्वाषाढा	४	उत्तराजाद्रपद	१
पुनर्वसु	४	चित्रा	१	उत्तराषाढा	४	रेवती	३१

आ प्रमाणे अनुक्रमे नक्षत्रोना परिवारचूत ताराउंनुं प्रमाण जाणवुं. तारानी समान संख्यावाळी तिथि पण आ नक्षत्रोमां वर्जवा योग्य ठे, एटले के अश्विनी नक्षत्र त्रीजने दिवसे होय तो ते वर्ज्य ठे, रोहिणी नक्षत्र पांचमने दिवसे होय तो ते वर्ज्य ठे. इत्यादि. अहीं शतजिषकनी सो ताराउं तथा रेवतीनी वत्रीश ताराउं ठे, तेथी तेने तिथिनी संख्या पंदरे जाग लेतां वाकी दश अने बे रहे ठे, माटे शतजिषक् नक्षत्र दशमने दिवसे होय अने रेवती नक्षत्र बीजने दिवसे होय तो ते वर्ज्य ठे एम समजवुं. १०-१६.

अजिजित् नक्षत्रनी समज तथा तेनी आवश्यकता—

ऊ-खा अंतिमपायं सवणपढम घमिअ चउ अनीइठिई ।

लत्तोवग्गहवेहे एगगलपमुहकज्जेसु ॥ १० ॥

उत्तराषाढानो ठेहो (चोथो) पाद अने श्रवणनी पहेली चार घमी आटला समय सुधी अजिजित् नक्षत्रनी स्थिति होय ठे, अने लत्ता, उपग्रह, वेध तथा एकार्गल ए विगेरे कार्योंमां तेनी जरूर पमे ठे. १०.

नक्षत्रोना अक्षरोनो यंत्र.—

चु चे चो ला अश्विनी
 लि लु ले लो जरीणी
 अ इ उ ए कृत्तिका
 उ व वि बु रोहिणी
 वे वो क कि मृगशिर
 कु घ ङ ण आर्द्रा
 के को ह हि पुनर्वसु
 हु हे हो मा पुष्य

मि रु मे मो अश्लेषा
 म मि मु मे मघा
 मो ट टि डु पूर्वाषाढगुनी
 टे टो प पि उत्तराषाढगुनी
 पु ष ण ठ हस्त
 पे पो र रि चित्रा
 रु रे रो ता स्वाति.
 ति तु ते तो विशाखा.

न नि नु ने अनुराधा.
नो य यि यु ज्येष्ठा.
ये यो ज जि मूळ.
धु ध फ ढ पूर्वाषाढा.
जे जो ज जि उत्तराषाढा.
जु जे जो ख अजिजित्

खि खु खे खो श्रवण.
ग गि गु गे धनिष्ठा.
गो स सि सु शतभिषक्.
से सो द दि पूर्वाजात्रपद.
हु श ङ थ उत्तराजात्रपद.
दे दो च चि रेवती.

॥ इति नक्षत्रपादाक्षराणि ॥

हवे कइ राशिमां केटलां नक्षत्रो आवे ? ते कहे ठे.—

कित्ति मिग पुण असेसा उ-फ चि विसा जिष्ठ उ-ख धणी पू-जा ।

रेवइ अ एग हु ति चउ पायंता वार रासि कमा ॥ ११ ॥

कृत्तिकाना पहेला पादना अंत सुधी मेघ राशि होय ठे, मृगशीर्षना वे पादना सुधी वृष राशि होय ठे, पुनर्वसुना व्रीजा पादना अंत सुधी मिथुन अने चोथा पादना अंत सुधी कर्क राशि होय ठे. एज प्रमाणे उत्तराफाट्गुनीना एक सुधी सिंह, चित्राना वे पाद सुधी कन्या, विशाखाना त्रण पाद सुधी तुला, ज्येष्ठाना चार पाद सुधी वृश्चिक, उत्तराषाढाना एक पाद सुधी धन, धनिष्ठाना वे पाद सुधी मकर पूर्वाजात्रपदना त्रण पाद सुधी कुंज अने रेवतीना चार पाद सुधी मीन राशि ठे. ११. तेनुं थंज.—

- १ मेघ—अश्विनी ४, जरणी ४, कृत्तिका १.
- २ वृष—कृत्तिका ३, रोहिणी ४, मृगशीर्ष ३
- ३ मिथुन—मृगशीर्ष २, आर्द्रा ४, पुनर्वसु ३.
- ४ कर्क—पुनर्वसु १, पुष्य ४, अश्लेषा ४.
- ५ सिंह—मघा ४, पूर्वाफाट्गुनी ४, उत्तराफाट्गुनी १.
- ६ कन्या—उत्तराफाट्गुनी ३, हस्त ४, चित्रा २
- ७ तुला—चित्रा २, स्वाति ४, विशाखा ३.
- ८ वृश्चिक—विशाखा १, अनुराधा ४, ज्येष्ठा ४.
- ९ धन—मूळ ४, पूर्वाषाढा ४, उत्तराषाढा १.
- १० मकर—उत्तराषाढा ३, श्रवण ४, धनिष्ठा २.
- ११ कुंज—धनिष्ठा २, शतभिषक् ४, पूर्वाजात्रपद ३.
- १२ मीन—पूर्वाजात्रपद १, उत्तराजात्रपद ४, रेवती ४.

॥ इति नक्षत्रराशयः ॥

हवे चंजनी बार अवस्थाउं कहे ठे.—

गय हरिअ मया मोया हासा किड्डा रई सयणमसणं ।

तावा कंपा सुत्था ससिवत्था बार नामफला ॥ २१ ॥

दरेक राशिमां रहेला चंजनी बार अवस्था होय ठे ते आ प्रमाणे—गता १, हुता २, मृता ३, मोदा ४, हासा ५, क्रीडा ६, रति ७, शयन ८, अशन ९, तापा १०, कंपा ११ अने स्वस्था १२. आ बार चंजनी अवस्थाउं पोतपोताना नामनी सदृश फळने आपनारी ठे. २१.

चंजनी बार अवस्था होवाथी दरेक राशिना बार बार अंशो अया. तेने आश्रीने शुजाशुज फळ कहे ठे.—

पश्रासि बारसंसा असुहा उ चए जउ सुहो वि ससी ।

एयाहिं हवइ असुहो सुहाहिं असुहो वि होइ सुहो ॥ २२ ॥

दरेक राशिना बार बार अंशो ठे. तेमां जे अशुज अंशो ठे ते शुज चंज होय तोपण वर्जवा, कारण के ए अशुज अंशोए करीने सारो चंज पण अशुज आय ठे, अने अशुज चंज पण शुज अंशोए करीने शुज आय ठे. २२.

दाहिणुच्चो समो चंदो उत्तरुच्चो हलोवमो ।

धणु वक्रो अ सुलाजो जेसासु कमुकमा ॥ २३ ॥

सूर्य संक्रांतिमां नवीन उदय अयेल चंज अनुक्रमे करीने तथा उतक्रमे (उलटा क्रमे) करीने दक्षिण दिशामां उंचो होय, सम होय, उत्तर दिशामां उंचो होय, हळ सदृश होय, धनुष जेवो वांको होय शूल सदृश होय ते श्रेष्ठ ठे, अर्थात् मेष तथा मीन संक्रांतिमां दक्षिण दिशामां उंचो होय, वृषज अने कुंजमां सम होय, मिथुन अने मकरमां उत्तर तरफ उंचो होय, कर्क अने धनमां हळ समान होय, सिंह अने वृश्चिक संक्रांतिमां धनुष समान वांको होय, कन्या अने तुला संक्रांतिमां नवीन उदय अयेल चंज शूल सदृश होय ते श्रेष्ठ जाणवो. बीजा कालमां अशुज ठे. २३.

॥ इति चन्जवत्तम् ॥

हवे तारावळने कहे ठे.—

जम्मा कम्मं च आहाणं तारा अछठ अंतरे ।

सस्सनामफला सवा अंतरा इअ नामिआ ॥ २४ ॥

॥ दिनशुद्धिः ॥

संपर्क आवर्त खेमा जामा सादृण निरुणा ।
मिती परममिती अ दुष्ठा ति सग पंचमा ॥ १६ ॥

जन्मादाणा विवज्जिजा गमे एयाहिं वाहिं ।
कठेण जीवई किण्हे परके चंडुत्तरा इमा ॥ १७ ॥

संत्यावीश ताराळने त्रण लाइनमां मूकवी तेमां पहेली लाइनमां प्रथम जन्म, बीजी लाइनमां प्रथम कर्म अने बीजीमां प्रथम आधान एम आव आव ताराळने आंतरे ताराळनी संज्ञा जाणवी ते पोतपोताना नामनी सदश फळ आपे ठे हवे आंतरानी आव आव ताराळनी संज्ञा आ प्रमाणे ठे (१५)—संपद् १, आपद् २, हेमा ३, यामा ४, साधना ५, निर्धना ६, मैत्री ७ अने परम मैत्री ८. (उपरनी एक एकने साथे गणीए त्यारे नव नव थाय ठे.) तेमां बीजी, सातमी अने पांचमी ताराळ दुष्ट ठे. १६. तेनो यंत्र नीचे प्रमाणे.—

जन्म	संपद्	आपद्	हेमा	यामा	साधना	निर्धना	मैत्री	परममैत्री
कर्म	॥	॥	॥	॥	॥	॥	॥	॥
आधान	॥	॥	॥	॥	॥	॥	॥	॥

आमाथी जन्म अने आधान ए वे ताराळ गमनमा तजवा योग्य ठे. बीजी, पांचमी, सातमी, जन्म अने आधान आ तारामा व्याधि थड होय तो तें महाकटे जीवी शके ठे, पटले के प्राये मरणज थाय. कृष्णपक्षमा आ ताराळनुं वळ चंड करतां अधिक होय ठे. १४. ॥ इति तारावल्गुम् ॥

हवे रवि योग कहे ठे.—

चउ ठठ नवम दसमं तेरस वीसं च सूररिखाळ ।

ससिरिस्कं होइ तथा रविजोगो असुहसयदलणो ॥ १८ ॥

सूर्यना नक्षत्रथी चंडनुं नक्षत्र जो चोथुं, ठडुं, नवमुं, दशमुं, तेरमुं के वीशमुं होय तो ते रवि योग कहेवाय ठे. आ योग सेंकनी अशुजने नाश करनार ठे. १८. इति रवियोगः कुमार योग—

सोमे जोमे बुहे सुके अस्तिणाइं विइंतरा ।

पंचमी दसमी नंदा सुहो जोगो कुमारळ ॥ १९ ॥

सोम, मंगळ, बुध के शुरुवार अश्विनी, रोहिणी विगेरे ववे आंतरावाळा (अ. रो पुन म ह वि. मू अ पू-जा) नक्षत्रमातुं कोइ एक होय तथा पांचम, दशमके नंदा (एकम, ठठ अने अगीयारश) मानी कोइ पण तिथि होय तो कुमार योग ठे ते शुज ठे. १९

राज योग—

सूरे सुके बुहे नोमे नद्दा तीया य पुन्निमा ।

बितरा नरणीमुक्का राजजोगो सुहावहो ॥ ३० ॥

रवि, शुक्र, बुध के मंगलवारे नद्दा (बीज, सातम अने वारश), त्रीज के पूर्णिमा होय तथा नरणी, मृगशिर विगेरे बवे आंतरावाळां (न. मृ. पुष्य. पू-फा. चि. अनु. पू-पा. ध. उ-जा.) नद्दत्रोमांथी कोइ पण होय तो ते राज योग कहेवाय ठे. ते सुखकारक ठे. ३०.

स्थविर योग—

यविरो गुरु सणि तेरसि रिक्तमि कित्तिआ डुगंतरिआ ।

रुयठेआणसणाई अपुण(णो)करणं इहं कुज्जा ॥ ३१ ॥

गुरुवारे के शनिवारे तेरश, रिक्ता (चोथ, नोम अने चौदश) के आठम होय अने कृत्तिकाथी आरंजीने बवे आंतरावाळां (कृ. आ. अश्ले. उ-फा. स्वा. ज्ये. उ-पा. श. रे.) नद्दत्रोमांथी कोइ पण होय तो ते स्थविर योग कहेवाय ठे. आ योगमां व्याधिनो ठेद (नाश) अने अनशन विगेरे फरीथी नहीं करवानां कार्यों करवामां आवे ठे. ३१.

हवे यमल तथा त्रिपुष्कर योग कहे ठे.—

मंगल गुरु सणि नद्दा मिग चित्त धणिठिआ जमलजोगो ।

कित्ति पुण उ-फ विसाहा पू-न उ-खाहिं तिपुक्करउ ॥ ३२ ॥

मंगल, गुरु के शनिवारे नद्दा तिथि (१-७-१२) होय तथा मृगशिर, चित्रा अने धनिष्ठा नद्दत्र होय तो ते यमल नामनो योग थाय ठे. तथा तेज वार अने तेज तिथिए जो कृत्तिका, पुनर्वसु, उत्तराफाटगुनी, विशाखा, पूर्वाभाद्रपद के उत्तराषाढा होय तो त्रिपुष्कर योग थाय ठे. ३२.

पंचक योग.

पंचग धणिठ अरु मयकिअवज्जिज्जा जामदिसिगमणं ।

एसु तिसु सुहं असुहं विहिअं डु ति पण गुणं होइ ॥ ३३ ॥

धनिष्ठाना अर्ध जागथी रेवति पर्यंत (ध. श. पू-जा. उ-जा. रे.) पंचक कहेवाय ठे. आ योगमां मृतक कार्य तथा दक्षिण दिशामां गमनने वर्जवुं. आ त्रणे योगमां करेवुं शुभ तथा अशुभ कार्य अनुक्रमे बमणुं, त्रण गुणुं अने पांच गुणुं थाय ठे. ३३.

વિષ્કંજાદિક ૨૭ યોગો—

૧ વિષ્કંજ	૭ ધૃતિ	૧૫ વજ્ર	૨૨ સાધ્ય
૨ પ્રીતિ	૮ શૂલ	૧૬ સિદ્ધિ	૨૩ શુજ
૩ આયુષ્માન્	૯ ગંઠ	૧૭ વ્યતીપાત	૨૪ શુક્લ
૪ સૌજાગ્ય	૧૦ વૃદ્ધિ	૧૮ વરીયાન્	૨૫ બ્રહ્મા
૫ શોચન	૧૧ ધ્રુવ	૧૯ પરિધ	૨૬ એન્ડ્ર
૬ અતિગંઠ	૧૨ વ્યાધાત	૨૦ શિવ	૨૭ વૈધૃતિ.
૭ શુકર્મા	૧૩ હર્ષણ	૨૧ સિદ્ધ	

વર્જવાના યોગો—

પણ ઠસસગ નવ ધમિઆ વિષ્કંજ હુગંઠ સૂલ વાધારં ।
પરિદ્વરુદિણં વજ્રે વિદિહ્ વિર્ષપાય સયલદિણં ॥ ૩૪ ॥

વિષ્કંજની પાંચ ધમીઈ શુજકાર્યમાં વર્જ્ય છે, ગંઠ અને અતિગંઠની ઠ ધમીઈ, શૂલની સાત ધમીઈ અને વ્યાધાતની નવ ધમીઈ વર્જ્ય છે. પરિધનો અર્ધ દિવસ વર્જ્ય છે તથા વૈધૃતિ અને વ્યતીપાતનો આખો દિવસ વર્જ્ય છે. ૩૪.

આનંદાદિક ૨૭ ઉપયોગની ઉત્પત્તિ તથા તેનું ફલ.—

અસ્તિણિ મિગ અસ્તેસા હૃથ્થ ણુરાહા ય ઉત્તરાસાદા ।
સયજિસકમેણ એણ સૂરાણ્ણુ હુંતિ મુહરિક્કા ॥ ૩૫ ॥
નિઞ્ઞવારે નિઞ્ઞરિક્કે મુહગણિણ જત્તિમં સસીરિક્કં ।
તાવંતિમોવર્તગો આનંદાઈ સનામફલો ॥ ૩૬ ॥

અશ્વિની, મૃગશિર, અશ્લેષા, હસ્ત, અનુરાધા, ઉત્તરાપાદા અને શતજિપક્, આ નક્ષત્રો અનુક્રમે રવિ આદિ વારોને વિષે મુલ નક્ષત્રો હોય છે, એટલે કે રવિવારે અશ્વિની, સોમવારે મૃગશિર, મંગલવારે અશ્લેષા, બુધવારે હસ્ત, ગુરુવારે અનુરાધા, શુક્રવારે ઉત્તરાપાદા અને શનિવારે શતજિપક્ મુલ નક્ષત્ર કહેવાય છે. ૩૫. હવે પોતાને વારે પોતાનું નક્ષત્ર મુલ નક્ષત્રથી ગણવું. ગણતાં જેટલામું ચંદ્ર નક્ષત્ર (પોતાનું નક્ષત્ર) આવે તેટલામો આનંદાદિક ઉપયોગ જાણવો તે ઉપયોગો પોતાના નામની સદૃશ ફલ આપનારા છે. ઉદાહરણ—રવિવારે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે અશ્વિનીથી ગણતા ચોથું આવે છે, યી આનંદાદિકનો ચોથો શુજ ઉપયોગ થયો વિગેરે ૩૬.

आनंदादिक २० उपयोगनां नाम.

१ आनंद	८ श्रीवत्स	१५ बुंपक	२२ मुशळ
२ काळदंरु	९ वज्र	१६ प्रवास	२३ गज
३ प्राजापत्य	१० मुद्गर	१७ मरण	२४ मातंग
४ शुभ	११ ठन्न	१८ व्याधि	२५ ह्य
५ सौम्य	१२ मित्र	१९ सिद्धि	२६ क्षिप्र
६ ध्वांक्ष	१३ मनोज्ञ	२० शूल	२७ स्थिर
७ ध्वज	१४ कंप	२१ अमृत	२८ वर्धमान

हवे वारने आश्रीने शुभ तिथिउं कहे ठे.—

नवमेगठमी सूरें सोमें बीआ नवमिआ ।

नोमें जया य ठठी अ बुहे जहा तिही सुहा ॥ ३७ ॥

गुरु एगारसी पुत्रा सुके नंदा य तेरसी ।

सणिंमि अठमी रिक्ता तिही वारेसु सोहणा ॥ ३८ ॥

रविवारे नोम, एकम अने आठम ए तिथिउं शुभ ठे. सोमवारे बीज अने नोम शुभ ठे. मंगळवारे जया (३-८-१३) अने ठठ शुभ ठे. बुधवारे जहा तिथि (१-९-१२) शुभ ठे. ३९. गुरुवारे अगीयारश अने पूर्णा (५-१०-१५) शुभ ठे. शुक्रवारे नंदा (१-६-११) अने तेरश शुभ ठे. तथा शनिवारे आठम अने रिक्ता तिथि (४-९-१४) शुभ ठे. ३८.

हवे वारने आश्रीने शुभ नक्षत्रो कहे ठे.—

रेवस्सिणी धणिठा य पुण पुस्त तिउत्तरा ।

सूरें सोमंमि पुस्तो अ रोहिणी अणुराहया ॥ ३९ ॥

नोमें मिगं च मूलं च अस्सेसा रेवई तहा ।

बुहे मिगसिरं पुस्ता सेसा सवण रोहिणी ॥ ४० ॥

जीवे हत्थ सिस्सणी पू-फ विसाहाडुग रेवई ।

सुके उ-फा उ-खा हत्थं सवणाण पुणस्सिणी ॥ ४१ ॥

सणिंमि सवणं पू-फा महा सयजिसा सुहा ।

पुवत्ततिहिसंजोगे विसेसेण सुहावहा ॥ ४२ ॥

રવિવારે રેવતી, અશ્વિની, ધનિષ્ઠા, પુનર્વસુ, પુષ્ય કે ત્રણ ઉત્તરા (ઉત્તરાફાલ્ગુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાજાઘ્રપદ) હોય, સોમવારે પુષ્ય, રોહિણી કે અનુરાધા હોય. ૩૯. મંગલવારે મૃગશિર, મૂળ, અશ્લેષા કે રેવતી હોય, બુધવારે મૃગશિર, પુષ્ય, અશ્લેષા, શ્રવણ કે રોહિણી હોય. ૪૦. ગુરુવારે હસ્ત, અશ્વિની, પૂર્વાફાલ્ગુની, વિશાખા વિક્ર (વિશાખા અને અનુરાધા) કે રેવતી હોય, શુક્રવારે ઉત્તરાફાલ્ગુની, ઉત્તરાષાઢા, હસ્ત, શ્રવણ, અનુરાધા, પુનર્વસુ કે અશ્વિની હોય. ૪૧. તથા શનિવારે શ્રવણ, પૂર્વાફાલ્ગુની, મધા કે શતજિપક્ હોય તો તે શુચ છે. તેમાં પણ ઉપર કહેલી શુચ તિથિનો સંયોગ હોય તો વિશેષે કરીને શુચ છે. ૪૨.

અમૃતસિદ્ધિ યોગ—

દૃત્યં મિગ સ્તિણી ચેવાણુરાહા પુસ્ત રેવદ્ ॥

રોહિણી વારજોગેણામિઅસિદ્ધિકરા કમા ॥ ૪૩ ॥

રવિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય, સોમવારે મૃગશિર હોય, મંગલવારે અશ્વિની, બુધવારે અનુરાધા, ગુરુવારે પુષ્ય, શુક્રવારે રેવતી અને શનિવારે રોહિણી હોય તો તે અમૃતસિદ્ધિ યોગ થાય છે. તે અત્યંત શુચ છે. ૪૩.

ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાળ અને સિદ્ધિ યોગ વિષે.—

વારેસુ કમસો રિસ્કા વિસાહાઈ ચઝ ચઝ ॥

ઉપ્પાયમચ્ચુકાણાસ્ક સિદ્ધિજોગાવહા જવે ॥ ૪૪ ॥

રવિ આદિક વારોમા અનુક્રમે વિશાખા વિગેરે ચાર ચાર નક્ષત્રો મૂકવાં. તેમ કરવાથી અનુક્રમે ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાળ અને સિદ્ધિ યોગો થાય છે. તે નીચેના યંત્રથી જાણવું. ૪૪.

	રવિ	સોમ	મંગલ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
ઉત્પાત	વિશાખા	પૂર્વાષાઢા	ધનિષ્ઠા	રેવતી	રોહિણી	પુષ્ય	ઉત્તરાફાલ્ગુની
મૃત્યુ	અનુરાધા	ઉત્તરાષાઢા	શતજિપક્	અશ્વિની	મૃગશિર	અશ્લેષા	હસ્ત
કાળ	જ્યેષ્ઠા	અજિજિત	પૂર્વાજાઘ્રપદ	જરણી	આર્દ્રા	મધા	ચિત્રા
સિદ્ધિ	મૂળ	શ્રવણ	ઉત્તરાજાઘ્ર	કૃત્તિકા	પુનર્વસુ	પૂર્વાફાલ્ગુની	સ્વાતિ.

યમઘંટ તથા ગ્રહ જન્મનક્ષત્ર

મ વિ આ મૂ કિ રો હ સૂરાઈસુ વઝાણિજા જમઘંટા ॥

જ ચિ ઉ-શ્વ ધ ઉ-ફા જે રે ઈચ્છ અસુદા જન્મરિસ્કા ય ॥ ૪૫ ॥

રવિવારે મધા, સોમવારે વિશાખા, મંગલવારે આર્દ્રા, બુધવારે મૂળ, ગુરુવારે કૃત્તિકા, શુક્રવારે રોહિણી અને શનિવારે હસ્ત હોય તો યમઘંટ થાય છે તે અશુચ છે તથા જરણી, ચિત્રા, ઉત્તરાષાઢા, ધનિષ્ઠા, ઉત્તરાફાલ્ગુની, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી ૯ સાત રવિ આદિક

वारना जन्मनक्षत्र ठे ते पण अशुच ठे, एटले के रविवारे जरणी नक्षत्र होय तो ते दिवसे शुच कार्य करबुं नहीं विगेरे. ४५.

कर्क योग—

गुरि सयजिस सणि उत्तरसाढा एया विवज्जाए पायं ।

बारसि एगेगहीणा सूरुइसु कक्कजोगु चए ॥ ४६ ॥

गुरुवारे शतजिषक होय अने शनिवारे उत्तराषाढा होय तो ते प्राये वर्ज्य ठे. तथा बारशथी एक एक तिथि हीन करी रवि आदिक वारने विषे होय तो ते कर्क योग आय ठे. ते अशुच ठे, एटले के रविवारे बारश होय, सोमवारे अगीयारश होय, मंगळवारे दशम होय, एम गणतां ठेवटे शनिवारे ठछ होय तो कर्क योग आय ठे. ते त्याग करवो. ४६.

हवे वारने आश्रीने अशुच तिथिउं कहे ठे.—

ठछि सत्तमि इगार चउदसी सूरि सोमि सग बार तेरसी ।

मंगळे इग इगारसी बुहे वज्जाए इग चउदसी जया ॥ ४७ ॥

ठछि चउत्थि सहजदया गुरु सुक्कि बीअ सह तीइ रिक्तया ।

पुन्न सत्तमि सणिमि सबहा वज्जाए इअ तिही विसेसउं ॥ ४८ ॥

रविवारे ठछ, सातम, अगीयारश अने चौदश अशुच ठे. सोमवारे सातम, बारश अने तेरश, मंगळवारे एकम अने अगीयारश, बुधवारे एकम, चौदश अने जया (३-८-१३) ए तिथिउं वर्जवा योग्य ठे. ४७. गुरुवारे ठछ, चोअ अने जझा (२-७-१२), शुक्रवारे बीज, त्रीज अने रिक्ता (४-९-१४) तथा शनिवारे पूर्णा (५-१०-१५) अने सातम ए तिथिउं विशेषे करीने सर्वथा वर्ज्य ठे. ४८.

॥ इति योगाः ॥

हवे त्रण प्रकारनुं गंमांत तथा तेनुं फळ कहे ठे.—

चरमाश्मतिहिलगगरिख मप्पेगअळदोघमिआ ।

तिडुसत्तंतरि मुत्तुं पुणो पुणो तिविह गंमांतं ॥ ४९ ॥

नछं न लप्पए अत्थं अहिदछो न जीवई ।

जाउं वि मरई पायं पत्थिउं न निअत्तई ॥ ५० ॥

ढेही अने पहेली तिथिने मध्ये (वच्चे), ढेहा अने पहेला लग्नने मध्ये तथा ढेहा अने पहेला नक्षत्रने मध्ये अनुक्रमे एक, अर्ध अने वे घमीनुं गंमांत आवे ठे. त्यारपढी तिथिमां त्रण त्रणने आंतरे, लग्नमां ववेने आंतरे अने नक्षत्रमां सात सातने आंतरे ववे तिथ्यादिकनी वच्चे तेदखाज प्रमाणवालुं गंमांत होय ठे, तेथी दरेकने आश्रीने त्रण

त्रण वार गंमांत आये ठे ते नीचेना यंत्रथी जाणवुं. ४९. गंमांतमां नाश पामेखी वस्तु फरी प्राप्त थती नथी, सर्पथी रुसायो होय तो ते जीवतो नथी, कोइ वाळकनो जन्म थयो होय तो ते प्राये जीवतो नथी तथा परदेश गयो होय ते पात्रो आवतो नथी. ५०.

त्रण प्रकारना गंमांतनुं यंत्र.—

नाम	वेनी वच्चे	वेनी वच्चे	वेनी वच्चे	धनी
तिथि गंमांत	१९-१	५-६	१०-११	एक धनी.
लग्न गंमांत	मीन-मेघ	कर्क-सिंह	वृश्चिक-धन	अर्ध धनी.
नक्षत्र गंमांत	रेवती-अश्विनी	अश्लेषा-मघा	ज्येष्ठा-मूल	वे धनी.

वज्रपात योग—

वीआणुराह तीआ तिगुत्तरा पंचमीइ महरिखं ।

रोहिणि ठठी करमूल सत्तमी वज्रापाठ यं ॥ ५१ ॥

वीजने दिवसे अनुराधा होय, वीजने दिवसे त्रण उत्तरा (उत्तरापाठा, उत्तराफाटगुनी अने उत्तराजाळपद) मांथी कोइ एक होय, पांचमने दिवसे मघा नक्षत्र होय, ठठ्ठने दिवसे रोहिणी होय तथा सातमे हस्त के मूल होय तो वज्रपात योग आय ठे. ते योग अशुभ ठे. ५१.

हवे मृतक अवस्थावाळां नक्षत्रोने कहे ठे.—

मूलइसाइचित्ता असेससयजिसय किन्तिरेवइआ ।

नंदाए जहाए जइवया फग्गुणी दो दो ॥ ५२ ॥

विजयाए मिग सवणा पुँससस्सिणि जरणि जिठ रिताए ।

आसाढडुग विसाहा अणुराह पुणवसु महा य ॥ ५३ ॥

पुत्राइकरधणिठा रोहिणि इअ मयगवत्थरिखाइ ।

नंदिपइठापमुहे सुहकळे वज्राए मइमं ॥ ५४ ॥

नंदा तिथिए मूल, आर्द्रा, स्वाति, चित्रा, अश्लेषा, शतजिपक्, कृत्तिका के रेवती होय, जहा तिथिए वे जाळपद (पूर्वा तथा उत्तरा) अने वे फाटगुनी (पूर्वा तथा उत्तरा) होय ५२ विजया (जया) तिथिए मृगशिर, अश्लेषा, पुष्य, अश्विनी, जरणी के ज्येष्ठा होय, रिता तिथिए वे आषाढा (पूर्वा तथा उत्तरा), विशाखा, अनुराधा, पुनर्वसु के मघा होय ५३ अने पूर्णा तिथिए हस्त, धनिष्ठा के रोहिणी होय तो आ सर्व

१ नारचद्रमा चोथने रोहिणी वज्रपात कहेल ठे २ पुनर्वसु इति प्रत्यक्षदे.

मृतक अवस्थावालां नक्षत्रो कहेवाय ठे, माटे तेमां मतिमान पुरुषे दीक्षा, नंदी, प्रतिष्ठा विगेरे शुभ कार्य वर्जवा योग्य ठे. ५४.

नक्षत्रोनी तीक्ष्ण उग्र विगेरे संज्ञा तथा तेनुं फळ कहे ठे.—

जिह्वाऽसेस मूलं च तिस्का रिस्का विश्वाहित्रा ।

मिज्जणि मिग चित्ता य रेवई अणुराहया ॥ ५५ ॥

पुस्सो अ अस्सिणी हत्थं अज्जिई लहुआ इमे ।

उग्गाणि पंच रिस्काणि तिपुवा जरणी महा ॥ ५६ ॥

चरा पुणवसू साई सवणाइतिअं तथा ।

ध्रुवाणि पुण चत्तारि उत्तराणि अ रोहिणी ॥ ५७ ॥

विसाहा कित्तिआ चैव दो अ मिस्सा विश्वाहित्रा ।

तिस्के तिगिष्ठं कारिज्जा मिज्ज गहणधारणे ॥ ५८ ॥

लहू चरे सुहारंजो उग्गरिस्के तवं चरे ।

ध्रुवे पुरपवेसाई मिस्से संधिकिअं करे ॥ ५९ ॥

ज्येष्ठा, आर्द्रा, अश्लेषा अने मूल एटलां नक्षत्रो तीक्ष्ण कल्यां ठे. मृगशिर, चित्रा, रेवती अने अनुराधा एटलां मृदु कल्यां ठे. ५५. पुष्य, अश्विनी, हस्त अने अजिजित् आ नक्षत्रो लघु ठे. त्रण पूर्वा (पूर्वाफाट्गुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाजाडपद), जरणी अने मघा ए पांच नक्षत्रो उग्र ठे. ५६. पुनर्वसु, स्वाति अने श्रवणादि त्रण (श्रवण, धनिष्ठा अने शतजिषक्) ए चर ठे. त्रण उत्तरा (उत्तराफाट्गुनी, उत्तराषाढा अने उत्तरा-जाडपद) अने रोहिणी ए चार ध्रुव ठे. ५७. विशाखा अने कृत्तिका ए वे मिश्र कल्यां ठे. तेमां तीक्ष्ण नक्षत्रोमां औषध शरु करवुं सारुं ठे. वस्तुनुं ग्रहण तथा धारण मृदु नक्षत्रमां कराय ठे. ५८. लघु नक्षत्रमां शुभ कार्यनो आरंभ करवो. उग्र नक्षत्रमां तप करवो. ध्रुव नक्षत्रमां नगरप्रवेशादिक करवा. तथा मिश्र नक्षत्रमां संधिनुं कार्य करवुं. ५९.

प्रस्थान करवा विषे—

दसधणु उवरिं सयपंच मग्नि पत्थाणि जाव दिण तिचज्ज ।

थायवं लग्गतिहीखणरिक्खससीबलं धित्तुं ॥ ६० ॥

लग्न, तिथि, क्षण, नक्षत्र अने चंजनुं बळ ग्रहण करीने दश धनुषशी उपर अनै पांचसो धनुषनी अंदर प्रस्थान स्थापवुं. ते प्रस्थान त्रण चार दिवस सुधी रही शके ठे. ६०.

प्रयाणमां शुभ लग्नादिकनुं फळ कहे ठे.—

पहि कुसलु लग्गि तिहि कज्ज सिद्धि लाजं मुहूर्त्तं होइ ।

रिक्केणं आरोगं चंदेणं सुख संपत्ती ॥ ६१ ॥

लग्न सारु होय तो मार्गमां कुशलता रहे ठे, तिथि सारी होय तो कार्यनी सिद्धि आय ठे, मुहूर्त्त सारु होय तो लाज आय ठे, नक्षत्र सारु होय तो शरीरे आरोग्यता रहे ठे अने चंद्र सारो होय तो सुख संपत्ति मळे ठे. ६१.

प्रयाणमां शुच तिथि तथा तेनुं फल कहे ठे.—

पान्विण पान्विती नत्थि विवत्ती जणंति वीआए ।

तइआइ अत्थसिद्धी विजयंगी पंचमी जणिआ ॥ ६२ ॥

सत्तमिआ बहुलगुणा मग्गा निकंटया दसमिआए ।

आरुग्गिआ इगारसि तेरसि रिउणो निविज्जिणइ ॥ ६३ ॥

परुवाने दिवसे प्रयाण करवाथी मार्गमां प्रतिपत्ति आय, वीजने दिवसे प्रयाण करवाथी विपदाउं न आवे, वीजे प्रयाण करवाथी अर्थनी सिद्धि आय ठे, पांचमे विजय आय ठे. ६२. प्रयाणमां सातम बहु गुणवाली कही ठे, दशमे प्रयाण करवाथी मार्ग निष्कंटक (शात्रु रहित) आय ठे, अग्नीयारशे प्रयाण करवाथी आरोग्यता रहे ठे तथा तेरसो प्रयाण करवाथी शत्रुने जीते ठे. ६३.

प्रयाणमां वर्ज्य तिथिउं.—

चाउदसिं पन्नरसिं वज्जिज्जा अठमिं च नवमिं च ।

ठठिं चउत्थि वारसिं च दुन्हं पि परकाणं ॥ ६४ ॥

यक्षे पखवानीयानी चौदश, पूनम (अमास), आठम, नोम, ठठ, चोथ अने वारश पटली तिथिउं प्रयाणमा वर्ज्य ठे. ६४.

तिथि अने नक्षत्रने योगे प्रयाणमां शुच वार कहे ठे.—

दसमि पंचमि तेरसि वीअगो जिगुसुउं गमणेऽतिसुहावहो ।

गुरु पुणवसु पुस्स विसेसउं सघजिसा अणुराह दुहे तहा ॥ ६५ ॥

शुक्रवारे दशम, पाचम, तेरश के वीज होय तो ते दिवस प्रयाणमा अति सुखावह ठे. गुरुवारे पुनर्वसु के पुष्य नक्षत्र होय तो ते प्रयाणमा विशेष सुखावह ठे. तथा बुधवारें शतजिपक् के अनुराधा होय तो ते पण सुखावह ठे. ६५.

प्रयाणमां सामान्य शुच दिवस कहे ठे —

सवदिसि सवकालं सिद्धिनिमित्तं विहारसमयंमि ।

पुस्सस्सिणि मिग हत्था रेवइ सवणा गहेयवा ॥ ६६ ॥

सर्व दिशामां सर्व काले सिद्धिने निमित्ते विहार (प्रयाण) समये पुष्य, अश्विनी, मृगशिर, हस्त, रेवती के श्रवण एटलां नक्षत्र ग्रहण करवां. ६६.

हवे प्रयाणमां अशुच दिवसो कहे ठे.—

वज्रो वारतिश्रं कूरं पन्निवाय चउदसी ।

नवमठमी इमाहिं तु बुहो वि न सुहो गमे ॥ ६७ ॥

प्रयाणमां रवि, मंगळ अने शनि ए त्रणे कूर वारने तजवा, तथा बुधवारने दिवसे जो पक्वो, चौदश, नोम के आठम होय तो ते बुधवार पण गमनमां शुचकारक नथी. ६७.

हवे प्रयाणमां शुच, मध्यम अने अशुच नक्षत्रो गणावे ठे.—

पुस्सस्सिणिमिगसिररेवइश्रं हत्था पुणवसू चेव ।

अणुराहजिठमूलं नव नरकत्ता गमणसिद्धा ॥ ६८ ॥

रोहिणी तिन्नि उ पुवा सवणधणिठा य सयजित्ता चेव ।

चित्ता साई एए नव नरकत्ता गमणि मज्जा ॥ ६९ ॥

कित्तिअजरणिविसाहा अस्सेसमहउत्तरातिश्रं अदा ।

एए नव नरकत्ता गमणे अइदारुणा जणिया ॥ ७० ॥

पुष्य, अश्विनी, मृगशिर, रेवती, हस्त, पुनर्वसु, अनुराधा, ज्येष्ठा अने मूल, ए नव नक्षत्रो गमनमां सिद्धिदायक ठे. ६८. रोहिणी, त्रण पूर्वा (पूर्वाफाट्गुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाजात्रपद), श्रवण, धनिष्ठा, शतजिषक्, चित्रा अने स्वाति, ए नव नक्षत्रो गमनमां मध्यम ठे. ६९. कृत्तिका, जरणी, विशाखा, अश्लेषा, मघा, त्रण उत्तरा (उत्तराफाट्गुनी, उत्तराषाढा, उत्तराजात्रपद) अने आर्द्रा, ए नव नक्षत्रो गमनमां अत्यंत दारुण कहां ठे. ७०.

प्रयाणमां नक्षत्रने आश्रीने अशुच समय—

धुवेहि मिस्सेहि पजायकाले, उग्गेहि मप्पन्निह लहू परन्हे ।

मिऊ पउसे निसिमप्पि तिस्के, चरे निसंते न सुहो विहारो ॥७१॥

ध्रुव अने मिश्र नक्षत्रोमां प्रजातकाले, उग्र नक्षत्रमां मध्याह्नकाले, लघु नक्षत्रमां अपराह्नकाले, मृदु नक्षत्रमां प्रदोषकाले, तीक्ष्ण नक्षत्रमां मध्यरात्रिए अने चर नक्षत्रमां रात्रिने अंते (परोढीए) विहार (प्रयाण) करवो ते शुच नथी. ७१.

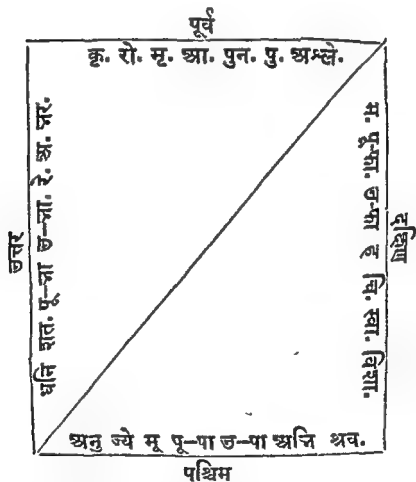
हवे परिघनुं स्वरूप तथा तेनो जलंधननो निषेध कहे ठे.—

पुवाइसु सग सग कित्तिआइ दिसि रिस्क सदिसि हुंति सुहा ।

घरदिसि मप्पा वायग्गि परिहरेहा न लंधिज्जा ॥ ७२ ॥

પૂર્વાદિક ચાર દિશાઓમાં અનુક્રમે કૃત્તિકાથી આરંજીને સાત સાત નક્ષત્રો મૂક્યાં. તે દિશાનાં નક્ષત્રો કહેવાય છે. હવે પ્રયાણમાં સ્વદિશિનું નક્ષત્ર શુદ્ધકારક છે. પૂર્વ દિશાના નક્ષત્રોમાં ઉત્તરમાં ગમન કરવું, તથા ઉત્તર દિશાનાં નક્ષત્રોમાં પૂર્વમાં ગમન કરવું, એ ઘરદિશિ કહેવાય છે તેમજ દક્ષિણ દિશાનાં નક્ષત્રોમાં પશ્ચિમ તરફ ગમન કરવું અને પશ્ચિમ દિશાનાં નક્ષત્રોમાં દક્ષિણ તરફ ગમન કરવું તે પણ ઘરદિશિ કહેવાય છે તે ઘરદિશિના નક્ષત્રોમાં ગમન કરવું તે મધ્યમ છે વાયુ સ્વૂણાથી આરંજીને અગ્નિ સ્વૂણા સુધી આત્મી પરિધની રેખા છે તે પરિધ રેખાનું હલંધન કરવું નહીં. ૭૨.

પરિધ ચંત્ર—

હવે દિક્શૂલ તથા વિદિક્શૂલ કહે છે —

સૂલં પુર્વિં સળી સોમો દાહિણાં દિસા ગુરુ ।
 પઠિમાઙ્ રવી સુક્તો ઉત્તરાં કુજો બુહો ॥ ૭૩ ॥
 ઈસાણે અ બુહો મંદો અગ્નીર્ઈ અ ગુરુ રવી ।
 નેરઙ્ સસી સુક્તો જૂમો વાં વિવજ્ઞાં ॥ ૭૪ ॥

शनिवारે અને સોમવારે પૂર્વ દિશામાં શૂલ હોય છે, ગુરુવારે દક્ષિણમાં શૂલ હોય છે, રવિ અને શુક્રવારે પશ્ચિમ દિશામાં, મંગલ અને બુધે ઉત્તર દિશામાં શૂલ હોય છે. ૭૩. બુધવારે અને શનિવારે ઈશાન ખૂણામાં શૂલ હોય છે, ગુરુવારે અને રવિવારે અગ્નિ ખૂણામાં શૂલ હોય છે, સોમ અને શુક્રવારે નૈઋત્ય ખૂણામાં તથા મંગલવારે વાયવ્ય ખૂણામાં શૂલ હોય છે. તે વસ્ત્રે શૂલ વર્જવા યોગ્ય છે, એટલે કે જે દિશામાં અથવા વિદિશામાં શૂલ હોય તે દિશા અથવા વિદિશામાં પ્રયાણ કરવું નહીં. ૭૪.

કારણે દિક્શૂલમાં અથવા વિદિક્શૂલમાં જવું પડે તો નીચેના પદાર્થોનું તિલક કરીને જવાથી શૂલનો દોષ નથી. તે કહે છે.—

ચંદણં દહિ મટ્ટી અ તિલ્લં પિઠં તદ્વા પુણો ।

તિલ્લં ચ્વલં ચ ચંદિજ્ઞા સૂરાર્ધ સૂલમુત્તરો ॥ ૭૫ ॥

રવિવારે ચંદન, સોમવારે દહીં, મંગલવારે માટી, બુધવારે તેલ, ગુરુવારે પિષ્ટ (આટો), શુક્રવારે તેલ અને શનિવારે ખોલનું તિલક કરીને પ્રયાણ કરવું. તેમ કરવાથી શૂલ ઉત્તમ (શુભ) થાય છે. અર્થાત્ શૂલનો દોષ લાગતો નથી. ૭૫.

હવે દિશાને આશ્રીને નક્ષત્રશૂલ કહે છે.—

હૃદયદિસિ જસૂલં દો અસાઢા ય જિઠા, ધણિસવણ વિસાહા પૂવ જદા જમાણા
અહ વરુણદિસાણ રોહિણી પુસ્સમૂલં, સુરગિરિ દિસિ હૃત્યોફગુણી દો વિસાહા
બે અષાઢા (પૂર્વાષાઢા અને ઉત્તરાષાઢા) તથા જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો પૂર્વ દિશામાં નક્ષત્રશૂલ થાય છે. ધનિષ્ઠા, શ્રવણ, વિશાખા અને પૂર્વાષાઢા પદ નક્ષત્ર હોય તો દક્ષિણ દિશામાં નક્ષત્રશૂલ થાય છે. રોહિણી, પુષ્ય અને મૂળ નક્ષત્ર હોય તો પશ્ચિમ દિશામાં નક્ષત્રશૂલ હોય છે, તથા હસ્ત, બે ફાલ્ગુની (પૂર્વાફાલ્ગુની, ઉત્તરાફાલ્ગુની) અને વિશાખા હોય તો ઉત્તર દિશામાં નક્ષત્રશૂલ હોય છે. આ નક્ષત્રશૂલ પણ પ્રયાણમાં શુભ નથી. ૭૬.

હવે વત્સ કહે છે.—

મીણાશ્તિસંકંતી પશ્ચિમાશ્સુ જગ્ગદ્ । વઘો ગમે પવેસે વિ ન સુહો પિઠિ સંમુહો

મીન વિગેરે ત્રણ સંક્રાંતિમાં પશ્ચિમાદિક દિશામાં વત્સ જગે છે, એટલે કે મીન, મેષ અને વૃષ સંક્રાંતિમાં પશ્ચિમ દિશાએ જગે છે, મિથુન, કર્ક અને સિંહ સંક્રાંતિ હોય ત્યારે ઉત્તરમાં જગે છે, કન્યા, તુલા અને વૃશ્ચિક સંક્રાંતિ હોય ત્યારે પૂર્વમાં જગે છે, તથા ધન, મકર અને કુંભ સંક્રાંતિ હોય ત્યારે વત્સ દક્ષિણમાં જગે છે. તે વત્સ પ્રયાણસમયે તથા પ્રવેશસમયે પણ સન્મુખ કે પઠવાને હોય તો તે સારો નથી, અર્થાત્ વામ (ઋત્વે) તથા દક્ષિણ (જમણે) જાગે હોય તો તે સારો છે. ૭૭.

હવે યોગિની (જોગણી) કહે છે.—

ઇગનવગાઠકમા તિહિ પુવુત્તરઅગ્નિનેરદાહિણણ ।

પશ્ચિમવાઈસાણો જોઈણ સા વામપિઠિ સુહા ॥ ૭૬ ॥

એકમ અને નોમ વિગેરે તિથિના ક્રમે કરીને પૂર્વ, ઉત્તર, અગ્નિ, નૈર્ઋત્ય, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય અને ઈશાનમાં યોગિની હોય છે તે પ્રયાણસમયે વામ જાગે અથવા પગવાને હોય તો શુભ છે. ૭૬

યોગિની ચંત્ર —

દિશા	પૂર્વ	ઉત્તર	અગ્નિ	નૈર્ઋત્ય	દક્ષિણ	પશ્ચિમ	વાયવ્ય	ઈશાન
તિથિ	૧-૯	૨-૧૦	૩-૧૧	૪-૧૨	૫-૧૩	૬-૧૪	૭-૧૫	૮-૨૦ (અમાસ)

હવે તત્કાલની યોગિની કહે છે —

દિણદિસિ ધુરિ ચઝઘડિયા પરઠં પુવુત્તદિસિહિ કમસો ।

તત્કાલજોઈણી સા વઝોયવા પયત્તેણ ॥ ૭૭ ॥

જે દિશાએ જે દિવસે યોગિની હોય તે દિવસે તે દિશાએ પહેલી ચાર ઘની તત્કાલ યોગિની રહે છે ત્યારપછી પૂર્વની ગાથામા કહેલી દિશાના અનુક્રમે દરેક દરેક દિશાએ ચાર ચાર ઘની ફરતી ફરે છે. તે તત્કાલ યોગિની પ્રયત્ને કરીને પટલે અવશ્ય ધર્જવા યોગ્ય છે. ૭૭.

રાહુવિચાર.—

ઉદયતથમણા ચઝ ચઝ ઘડિયાઈ રાહુ પુવ્વદિસિ તત્તો ।

સિઝીણ દિસિ ઠઠિં ગઠં સુહો પુઠિદાહિણઠં ॥ ૭૮ ॥

દરરોજ સૂર્યના ઉદયસમયે અને અસ્તસમયે રાહુ પહેલી ચાર ચાર ઘની પૂર્વ દિશામાં હોય છે ત્યારપછી સિઝિને માટે ઠઠી ઠઠી દિશાએ ચાર ચાર ઘની રહે છે, પટલે કે સૂર્યોદયથી પહેલી ચાર ઘની સુધી પૂર્વમાં, વીજી ચાર ઘની વાયવ્યમાં, ત્રીજી ચાર ઘની દક્ષિણમાં, ચોથી ચાર ઘની ઈશાનમાં, પાંચમી ચાર ઘની પશ્ચિમમાં, ઠઠી ચાર ઘની અગ્નિ ખૂણામાં, સાતમી ચાર ઘની ઉત્તરમાં અને આઠમી ચાર ઘની નૈર્ઋત્યમાં. ત્યારપછી પાઠી ઠઠી દિશાએ પટલે પૂર્વમાં અસ્તસમયે આવે છે. આ રાહુ પ્રયાણસમયે પગવાને તથા દક્ષિણ (જમણી) વાજુણ રહ્યો હોય તો તે સારો છે. ૭૮.

શિવવિચાર.—

ચિત્તુત્તરિગઢુમાસા દિસિ વિદિસિ વિસિઠિ સિવુ તઠં ઉદયા ।

સિઠિ અઢાઈ પણિ ઘડિ દિસિ વિદિસિ પુઠિમુઠિ સુહો ॥ ૭૯ ॥

શિવ ચૈત્ર માસથી ઉત્તર દિશાને આરંજીને સંહારવને (ઉત્ક્રમવને) દિશામાં એક માસ, વિદિશામાં બે માસ એ પ્રમાણે સૂર્યોદયસમયે હોય છે, એટલે કે ચૈત્રમાં ઉત્તર દિશાએ, વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠમાં વાયવ્ય યૂણે, અષાઢ માસમાં પશ્ચિમ દિશાએ, શ્રાવણ અને જાઝપદમાં નૈર્ઋત્ય યૂણાએ, આશ્વિન માસમાં દક્ષિણ દિશાએ સૂર્યોદયસમયે હોય છે ઇત્યાદિ. જે માસમાં જે દિશા વિદિશામાં કહેલ છે ત્યાંથી આઠે દિશામાં ક્રમે કરી દરેક દિશામાં અઢી ઘંટી અને વિદિશામાં પાંચ ઘંટી એ પ્રમાણે ફરે છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચૈત્ર માસમાં સૂર્યોદયસમયે પ્રથમ અઢી ઘંટી ઉત્તરમાં, પછી પાંચ ઘંટી ઈશાનમાં, પછી અઢી ઘંટી પૂર્વમાં ઇત્યાદિ ક્રમે ફરે છે. વૈશાખ તથા જ્યેષ્ઠ માસમાં પ્રથમ પાંચ ઘંટી વાયવ્ય યૂણે, પછી અઢી ઘંટી ઉત્તરમાં એ ક્રમથી સદા ફરે છે. આ શિવ પ્રયાણસમયે પાઠલ અથવા જમણો હોય તે શુચ્ચકારક છે. ૮૧. શિવચંત્ર આ પ્રમાણે—

વાયવ્ય વૈશાક જ્યેષ્ઠ ઘંટી ૫	ઉત્તર ચૈત્ર ઘંટી ૨૥	ઈશાન માઘ ફાલગુન ઘડી ૫
પશ્ચિમ અષાઢ ઘંટી ૨૥	શિવચક્ર	પૂર્વ પોષ ઘંટી ૨૥
શ્રાવણ જાઝપદ ઘંટી ૫ નૈર્ઋત્ય	આશ્વિન ઘંટી ૨૥ દક્ષિણ	અગ્નિ કાર્તિક માર્ગશીર્ષ ઘંટી ૫

રવિવિચાર.—

રવિ રત્તિઅંતપહરાં પુવાશ્વસુ હુન્નિ હુન્નિ પહર કમા ।

દાહિણપુઠિ વિહારે વામો પુઠિ પવેસિ સુહો ॥ ૮૨ ॥

રાત્રિના ઢેઘા પહોરથી બંને પહોર સુધી રવિ પૂર્વાદિક ચાર દિશામાં હોય છે, એટલે કે રાત્રિનો ઢેઘો તથા દિવસનો પહેલો એ બે પહોર સુધી રવિ પૂર્વમાં હોય છે. પછી બીજો તથા ત્રીજો પ્રહર દક્ષિણમાં, ચોથો તથા પાંચમો પ્રહર પશ્ચિમમાં, ષષ્ઠો તથા સાતમો પ્રહર ઉત્તરમાં, પછી આઠમો પ્રહર રાત્રિના અંતનો હોવાથી પૂર્વમાં આવે છે. આ રવિ પ્રયાણમાં દક્ષિણ (જમણો) તથા પાઠલ સારો છે, અને પ્રવેશમાં કાવો તથા પાઠલ સારો છે. ૮૨.

ચંદ્રવિચાર.—

હૃદયવસા અહવા દિસિદારજવસર્ત હવે સસીહૃદય ।

સો અન્નિમુહો પદાણો ગમણે અમિઆઈં વરસંતો ॥ ૫૩ ॥

હૃદયના વશથી અથવા દિશિ દારના નક્ષત્રના વશથી (સવા વે દિવસે જે ચંદ્ર જૂદી જૂદી રાશિમાં જાય છે તે) ચંદ્રનો હૃદય કહેવાય છે. અમૃતને વરસાવતો તે ચંદ્ર પ્રયાણમાં સન્મુલ્હ હોય તો તે પ્રધાન (સારો) છે. ૫૩.

શુક્રવિચાર.—

જહિં હગ્ગહ જહિં દિસિ જમહ જહિં ચ દારજિઘાહ ।

તિહું પરિસંમુહ સુક પુણ હૃદય જિ શ્કુ ગણહ ॥ ૫૪ ॥

શુક્ર જે દિશામાં હગે છે, જે દિશામાં જમે છે અને જે દારની સન્મુલ્હ રહે છે તે ત્રણે પ્રકારે શુક્ર સન્મુલ્હ કહેવાય છે, પરંતુ એક હૃદયને આશ્રીને જ ગણાય છે. અર્થાત્ હૃદયને આશ્રીને શુક્રની સન્મુલ્હતા પ્રયાણસમયે વર્જવી. ૫૪.

પાશ તથા કાલ વિષે.—

સિયપહિવયાહ પુવાહસુ પાસુ દસદિસિહિં કાલુ તયજિમુહો ।

કુઝ્ઝા વિહારિ વામો પાસો કાલો હ દાહિણહ ॥ ૫૫ ॥

શુક્લપદ્મના પદ્મવાથી આરંજીને અનુક્રમે પૂર્વાદિક દશ દિશામાં પાશ હોય છે. ઇશાનમાં, નોમે ઊર્ધ્વ દિશામાં અને દશમે અધો દિશામાં, પઢી અગ્નીયારશે પૂર્વમાં, એમ ફરીને ગણતાં વદ પાચમે અધો દિશામાં પાશ આવે, અને ત્રીજી વાર વદ ઠગે પૂર્વમાં ૫ રીતે ગણતા વદ અમાવાસ્યા અધો દિશામાં આવે. જે દિશાએ પાશ હોય તેની સન્મુલ્હની દિશાએ જ કાલ હોય છે. પ્રયાણસમયે પાશને વામ (યાવો) કરવો અને કાલને દક્ષિણ (જમણો) કરવો. ૫૫.

હંસ (નાની) વિચાર.—

પુત્રનાહિદિસાપાયં અગ્ને કિઝ્ઝા સયા વિઝ્ઝ ।

પવેસં ગમણં કુઝ્ઝા કુણંતો સાસસંગહં ॥ ૫૬ ॥

પૂર્ણ નાનીની દિશાના પગને આગલ કરીને ઇટલે નસકોરાની જે વાજુમા શ્વાસ પરિપૂર્ણ વહેતો હોય તે વાજુના પગને આગલ કરીને વિઘ્નાન્ પુરુષે શ્વાસને રુંધીને સદા પ્રવેશ અને ગમન કરજી. ૫૬.

॥ ઇતિ પ્રસ્થાનમ્ ॥

हवे चैत्य संबंधी मुहूर्तो कहे ठे.—

चैत्यसुअं ध्रुवमिउकरपुस्स धणिठसयजिसासाई ।

पुस्सतिउत्तर-रे-रो-करमिगसवणे सिद्धनिवेसो ॥ ८७ ॥

चैत्यनुं खात ध्रुव, मृदु, हस्त, पुष्य, धनिष्ठा, शतजिषक् अने स्वाति नक्षत्रमां करवुं, तथा पुष्य, त्रण उत्तरा (उत्तराफादगुनी, उत्तराषाढा, उत्तराज्ञापद), रेवती, रोहिणी, हस्त, मृगशिर अने श्रवण एटलां नक्षत्रोमां शिवास्थापन करवुं. ८७.

सतजिसपुस्सधणिठा मिगसिरध्रुवमिउ अएहिं सुह्वारे ।

ससि गुरुसिए उइए गिहे पवेसिज्जा पडिमाउ ॥ ८८ ॥

शतजिषक्, पुष्य, धनिष्ठा, मृगशिर, ध्रुव अने मृदु, ए नक्षत्रोमां शुभ वारे तथा चंद्र गुरु अने शुक्रनो उदय होय त्यारे प्रतिमाने घरमां प्रवेश कराववो. ८८.

तिपुवमूलजरणी विसाहा, सेसा महा कित्ति अहोमुहाई ।

रेवस्सिणी हत्थपुणाणुचित्ता, जिठामिगं साइ तिरिठगा य ॥ ८९ ॥

तिउत्तरदासवणत्तिअं च उहुंमुहो रोहिणिपुस्सजुत्ता ।

चूमीहराई गमणागमाई धयावरोवाइ कमेण कुज्जा ॥ ९० ॥

त्रण पूर्वा (पूर्वाफादगुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाज्ञापद), मूल, जरणी, विशाखा, अश्लेषा, मघा अने कृत्तिका, आटलां नक्षत्रो अधोमुख कहेवाय ठे. रेवती, अश्विनी, हस्त, पुनर्वसु, अनुराधा, चित्रा, ज्येष्ठा, मृगशिर अने स्वाति, एटलां नक्षत्रो तिरठां कहेवाय ठे. ८९. त्रण उत्तरा (उत्तराफादगुनी, उत्तराषाढा, उत्तराज्ञापद), आर्द्रा, श्रवणत्रिक (श्रवण, धनिष्ठा, शतजिषा), रोहिणी अने पुष्य, एटलां नक्षत्रो ऊर्ध्वमुख कहेवाय ठे. तेमां चूमिगृह (चोंयरा) विगेरे अधोमुख नक्षत्रमां करवा लायक ठे, गमन आगमन विगेरे तिरठा नक्षत्रमां करवालायक ठे अने ध्वजरोपण विगेरे कार्यो ऊर्ध्वमुख नक्षत्रोमां करवा लायक ठे. ९०.

॥ इति चैत्यनिवेशः ॥

हवे प्रतिमानुं नाम पाम्ती वखते शुं शुं जोवानुं ठे ? ते कहे ठे.—

ठठठमत्तं तह रिस्कजोणी, वग्गठ नामीगयरिस्कजावं ।

विसोवगा देवगणाइ एवं, सव्वं गणिज्जा पडिमानिहाणे ॥ ९१ ॥

षमाष्टक, नक्षत्रयोनि, वर्गाष्टक, नामीगत नक्षत्रजाव, विंशोपक अने देवगणादिक, ए सर्वे प्रतिमानां नाम पाम्तामां जोवानां ठे. ९१.

પ્રથમ પદ્યક કહે છે.—

વિસમા અષ્ટમે પીઠે સમાઠ અષ્ટમે રિઝ ।

સત્તુઠઠઠમં નામરાસિહિં પરિવજ્ઞા ॥ ૬૨ ॥

વીયવારસંમિ વજ્ઞે નવપંચમગં તદ્વા ।

સેસેસુ પીઠે નિદિઠા જશ્ હુચ્ચાગદ્મુત્તમા ॥ ૬૩ ॥

વિપમ રાશિ ૧-૩-૫-૭-૯-૧૧ થી આઠમી રાશિના સ્વામીર્તને પ્રીતિ હોય છે. સમ રાશિ ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ થી આઠમી રાશિને શત્રુજાવ છે તે શત્રુજાવ જગ-વંતની રાશિથી પ્રતિમા કારાપકની નામરાશિ સુધી ગણીને વર્જયો. ૬૨ વીજી અને વારમી રાશિના તથા નવમી અને પાંચમી રાશિર્તના સ્વામીને પરસ્પર પ્રીતિ ન હોય તો તે પણ અવશ્ય વર્જવી. શેષ રાશિમાં પ્રીતિ કહેલી છે ૬૩.

હવે નદ્વત્રયોનિ વેર કહે છે.—

આંસગૈયમેસૈસૈંપ્પા સૈંપ્પાસૈવિંકાલમેસમજ્ઞારા ।

આંસુડુંગગૈવીમૈહિસી વર્ધો મહિંસી પુણો વર્ધો ॥ ૬૪ ॥

મિર્ગૈમિર્ગૈકુર્કૈર વૌનર નૌલડુંગ વૌનરો હૈંરિતુરૈગૌ ।

હૈંરિપસુંકુર્જૈર ઇષ રિસ્કાણ કમેણ જોળીર્ત ॥ ૬૫ ॥

અશ્વિની વિગેરે નદ્વત્રોની અનુક્રમે આ પ્રમાણે યોનિર્ત છે — અશ્વિનીની યોનિ અશ્વ છે, જરણીની યોનિ હાથી છે, કૃત્તિકાની મેપ, રોહિણીની સર્પ, મૃગશિરની પણ સર્પ, આર્દ્રાની શ્વાન, પુનર્વસુની બિલાનો, પુષ્યની મેપ, અશ્લેષાની બિલાનો, મઘાની હંદર, પૂર્વાષાઢગુનીની હંદર, ઉત્તરાષાઢગુનીની ગાય, હસ્તની જૈશ, ચિત્રાની વાઘ, સ્વાતિની જૈશ, વિશાખાની વાઘ, અનુરાધાની મૃગ, જ્યેષ્ઠાની મૃગ ૬૪. મૂલ્લી કૃત્તરો, પૂર્વા-પાદાની વાનર, ઉત્તરાપાદાની નોઢીયો, અજિજિતની નોઢીયો, અવળની વાનર, ધનિ-ષ્ઠાની સિંહ, શતજિપકની અશ્વ, પૂર્વાજાઢપદની સિંહ, ઉત્તરાજાઢપદની પૈશુ-નો અને રેવતીની યોનિ હાથી છે ૬૫

ગયસીંહમસ્સમહિસં કપિમેસં સાણહરિણહિનલ્લં ।

ગોવગ્ધ વિહાહુંદર વેરં નામેસુ વજ્ઞિજ્ઞા ॥ ૬૬ ॥

હાથી અને સિંહ, અશ્વ અને પાનો, વાનર અને મેપ, શ્વાન અને હરણ, સર્પ અને નોઢીયો, ગાય અને વાઘ તથા બિલાનો અને હંદર, આર્તને પરસ્પર વેર હોય છે, માટે

नाम पारुवामां आ वेर वर्जवुं, एटले के प्रतिमाना नामनी अने प्रतिमा जरावनारना नामनी जे योनि होय ते बन्नेने जो परस्पर वेर होय तो तेवुं नाम वर्जवुं. ए६.

॥ इति नक्षत्रयोनिवैरम् ॥

हवे वर्गाष्टक कहे ठे.—

गरुडो बिमालसीहो कुकुरसप्पो अ मूसगो हरिणो ।

मेसो अरुवगपड कमेण पुण पंचमे वेरं ॥ ए७ ॥

अ वर्ग (सर्वे स्वर)नो पति गरुड ठे । क वर्गनो पति विलामो ठे । च वर्गनो पति सिंह ठे । ट वर्गनो पति कूतरो ठे । त वर्गनो पति सर्प ठे । प वर्गनो पति भंदर ठे । य वर्ग (य र ल व)नो पति हरण ठे । तथा श वर्ग (श ष स ह)नो पति मेष (घेढो) ठे । अकारादि आठ वर्गना गरुडादि आठ स्वामीज ठे तेमने क्रमे करीने पोताना वर्ग-पतिथी पांचमे पांचमे वेर ठे. ते वर्गवेर पण वर्जवुं. ए७.

हवे नामीमां रहेलां नक्षत्रना जावने कहे ठे.—

असिणाइतिनामीए इगनाडिगयं सुहं नवे रिस्कं ।

गुरुसीसाणं तारा वज्जिजा तिपंचसत्तथा ॥ ए८ ॥

अश्विनी विगेरे नव नव नक्षत्रोनी त्रण नामी (दाइन) करवी, तेमां गुरु अने शिष्यनुं नक्षत्र एकज नामीमां आव्युं होय तो ते शुभ ठे. वळी गुरु अने शिष्यनी त्रीजी, पांचमी अने सातमी तारा आवती होय तो ते वर्ज्य ठे. ए८.

नामीयंत्र स्थापना.—

हवे विंशोपक कहे ठे.—

सिद्धसाहगधुरस्कर वग्गंके कमुक्कमिण अठविजत्ते ।

सेस अरुक्कय लप्पविसो अ पढिमाउ खडु अग्गगएणं ॥ ए९ ॥

सिद्ध (गुरु) अने साधक (शिष्य)ना नामना पहेला अक्षरनो जे वगाक होय ते वन्ने आंकने क्रमे तथा उत्क्रमे (उलटा सुलटा) मूकवा, पढी तेने आठे जाग देवो.

વાકી જે શેષ રહે તેને અર્ધ કરતાં જે સંખ્યા આવે તેટલા વિંશોપક (વસા) પહેલા વર્ગાકવાલા પાસે વીજો વર્ગાકવાલો માગે. જેમકે ગુરુના નામનો પહેલો અક્ષર ૬૯૮ છે પાંચમો વર્ગ છે, અને શિષ્યના નામનો પહેલો અક્ષર ૫૯૮ છે ઠળો વર્ગ છે. તેને ક્રમે કરીને મૂકવાથી ૫૬ થાય, તેને આવે જાગ દેતાં શેષ કાંઈ પણ રહેતું નથી, માટે પહેલા વર્ગાકવાલા ગુરુ પાસે વીજા વર્ગાકવાલો શિષ્ય કાંઈ પણ માગતો નથી એમ સમજવું. હવે તેજ આંકને છત્તમે મૂકવાથી ૬૫ થાય છે, તેને આવે જાગ દેતાં વાકી એક શેષ રહે છે, તેને અર્ધ કરતાં અર્ધો વિંશોપક આવે છે, માટે પહેલા આંકવાલા શિષ્ય પાસે વીજા આંકવાલા ગુરુ અર્ધ વિંશોપક માગે એમ સમજવું. ૯૯.

હવે દેવગણાદિક કહે છે.—

દેવસ્તિણિપુણપુસ્તા કરસામિગાણુસવણરેવશ્ચા ।

મણુચ તિપુવતિઉત્તર રોહિણિ જરણી ચ અદા ય ॥ ૧૦૦ ॥

કિત્તિઅવિસાહચિત્તા ધણિજિષ્ઠાસેસતિન્નિ ડુગ રક્કા ।

સગણે પીઈ નરસુર મપ્પા સેસા પુણો અસુહા ॥ ૧૦૧ ॥

અશ્વિની, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતિ, મૃગશિર, અનુરાધા, શ્રવણ અને રેવતી, આ નવ નક્ષત્રો દેવગણ છે ત્રણ પૂર્વા, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, જરણી અને આર્દ્રા, આ નવ નક્ષત્રો મનુષ્યગણ છે ૧૦૦ તથા કૃત્તિકા, વિશાખા, ચિન્ના, ધનિષ્ઠાદિક ૯૮ છે ધનિષ્ઠા અને જાતજિષ્ઠા, જ્યેષ્ઠાદિક ૯૮ છે જ્યેષ્ઠા અને મૂલ તથા અશ્લેષાદિક ૯૮ છે અશ્લેષા અને મઘા, આ નવ નક્ષત્રો રાક્ષસવર્ગ છે. તેમાં ગુરુ શિષ્યાદિકના વચ્ચે નામોનાં નક્ષત્રો એકજ ગણમા હોય તો પરસ્પર ઘણી પ્રીતિ રહે, એકનો મનુષ્યવર્ગ અને વીજાનો દેવવર્ગ હોય તો મધ્યમ પ્રીતિ રહે, તે સિવાયના વર્ગ હોય તો તે અશુભ છે. ૧૦૧.

॥ ઇતિ પ્રતિમાધારણાગતિઃ શિષ્યનામકરણં ચ ॥

હવે વિદ્યારંજન વિષે કહે છે.—

ગુરુ બુદ્ધો ચ સુક્ષ્મો ચ સુંદરો મજ્જિમો રવી ।

વિજ્ઞારંજે સસી પાવો સણી જોમા ય દારુણા ॥ ૧૦૨ ॥

મિગસિર—અદા—પુસ્તો તિન્નિ જ પુદ્ધા જ મૂલમસ્તેસા ।

હરથો ચિત્તાઈ તદ્દા દસ બુદ્ધિકરાઈ નાણસ્સ ॥ ૧૦૩ ॥

વિદ્યારંજમા ગુરુ, બુદ્ધ અને શુક સુંદર છે, રવિવાર મધ્યમ છે, સોમવાર પાપી (હુદ) છે અને શનિ તથા મંગલ અતિજયંકર (અતિ હુદ) છે. ૧૦૨. મૃગશિર, આર્દ્રા, પુષ્ય,

ત્રણ પૂર્વા (પૂર્વાફાલ્ગુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાષાઢપદ), મૂળ, અશ્લેષા, હસ્ત અને ચિત્રા, આ દશ નક્ષત્રો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરનારાં છે. ૧૦૩.

લોચકર્મ વિષે.—

પુણવસુ અ પુસ્સો અ સવણો અ ધણિઠિયા ।

એહિં ચઝહિં રિકેહિં લોચકર્માણિ કારણ ॥ ૧૦૪ ॥

કિત્તિઆહિં વિસાહાહિં મહાહિં નરણીહિ અ ।

એહિં ચઝહિં રિકેહિં લોચકર્માણિ વજ્રાણ ॥ ૧૦૫ ॥

પુનર્વસુ, પુષ્ય, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા, આ ચાર નક્ષત્રોમાં લોચકર્મ કરવું શુભ છે. ૧૦૪. કૃત્તિકા, વિશાખા, મઘા અને નરણી, આ ચાર નક્ષત્રોમાં લોચકર્મ વર્જ્ય છે. (અર્થાત્ આ આઠ સિવાયનાં વીજાં નક્ષત્રો મધ્યમ છે.) ૧૦૫.

કર્ણવેધ તથા રાજાના દર્શનનાં નક્ષત્રો.—

મિગ—અણુ—પુણ—પુસ્સા જિઠ—રેવઽસ્સિણીઆ,

સવણ—કર—સચિત્તા સોહણા કન્નવેહે ।

કર—સવણઽણુરાહા—રેવ—પુસ્સઽસ્સિણીઆ,

મિગ—ધણિ—ધ્રુવ—ચિત્તા દંસણે ચૂવડેણં ॥ ૧૦૬ ॥

મૃગશિર, અનુરાધા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, અશ્વિની, શ્રવણ, હસ્ત અને ચિત્રા, એટલાં નક્ષત્રો કર્ણવેધમાં સારાં છે. હસ્ત, શ્રવણ, અનુરાધા, રેવતી, પુષ્ય, અશ્વિની, મૃગશિર, ધનિષ્ઠા, ધ્રુવ (રોહિણી, ઉત્તરાફાલ્ગુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાષાઢપદ) અને ચિત્રા, એ નક્ષત્રો રાજાના દર્શનમાં શુભ છે. ૧૦૬.

વસ્ત્રધારણ.—

સૂરે જિન્નં સસી અદં મલિણં સણિ ધારિઅં ।

નોમે ડુસ્કાવહં હોઽ વત્થં સેસેહિં સોહણં ॥ ૧૦૭ ॥

નવું વસ્ત્ર રવિવારે ધારણ કરવાથી (પહેરવાથી) જલ્દી જીર્ણ થાય છે, સોમવારે પહેરવાથી આર્જ (જીનું) રહે છે, શનિવારે ધારણ કરવાથી મલિન રહે છે, મંગલવારે પહેરવાથી ડુઃસ્વકારક થાય છે, અને વીજા (બુધ, ગુરુ અને શુક્ર) વારે નવું વસ્ત્ર પહેરવું સારું છે. ૧૦૭.

નવાં પાત્રં વાપરંવા વિધે.—

મિગ-પુસ્તસિસિણી હૃત્યાઽણુરાહા ચિત્ત-રેવઈ ।

સોમો ગુરુ અ દો વારા પત્તવાવારણે સુહા ॥ ૧૦૮ ॥

મૃગશિર, પુવ્ય, અશ્વિની, હસ્ત, અનુરાધા, ચિત્રા અને રેવતી, એ નક્ષત્રો તથા સોમ અને ગુરુ, એ બે વારો નવાં પાત્ર વાપરવામાં સારાં છે. ૧૦૮.

ગયેલી વસ્તુ પાઠી આવવા વિધે.—

જામાશ્મુહા ચત્ત ચત્ત અસિણાઈ કાણ ચિવન સજ્જાંધા ।

હુસુ વત્ત જાઈ સજ્જે અંધે લગ્ગઈ ગયં વસ્થુ ॥ ૧૦૯ ॥

દક્ષિણ દિશાને આરંજીને ચાર દિશામા અશ્વિનીથી આરંજીને ચાર નક્ષત્રો અનુક્રમે મૂકવાં. એ રીતે અઢ્યાવીશ નક્ષત્રો મૂકવા તે અનુક્રમે કાણાં, ચીવના, સજ્જ (દેહતાં) અને આંધલા કહેવાય છે. તેમાં કાણા અને ચીવનાં નક્ષત્રમાં વસ્તુ ગઈ હોય તો તેને વાતો થયા કરે અર્થાત્ મલબાની આશા રહે કે ન રહે, સજ્જ નક્ષત્રમાં ગઈ હોય તો તે વસ્તુ જાયજ અર્થાત્ પાઠી આવે નહીં, અને આંધલા નક્ષત્રમાં ગઈ હોય તો તે પાઠી આવે છે. જે દિશાનું નક્ષત્ર હોય તે દિશામા તે વસ્તુ ગઈ છે એમ પણ જાણવું. ૧૦૯.

નક્ષત્રોનો યંત્ર —

કાણા	ચીવના	દેહતાં	આંધલા
અશ્વિની	જરણી	કૃત્તિકા	રોહિણી
મૃગશિર	આર્ધા	પુનર્વસુ	પુવ્ય
અશ્લેષા	મધા	પૂર્વાષાઢગુની	ઉત્તરાષાઢગુની
હસ્ત	ચિત્રા	સ્વાતિ	વિશાખા
અનુરાધા	જ્યેષ્ઠા	મૂલ	પૂર્વાષાઢા
ઉત્તરાષાઢા	અજિજિત્	શ્રવણ	ધનિષ્ઠા
શતજિપા	પૂર્વાજાઢપદ	ઉત્તરાજાઢપદ	રેવતી
વસ્તુ દક્ષિણમાં ગઈ છે	વસ્તુ પશ્ચિમમાં ગઈ છે	વસ્તુ ઉત્તરમાં ગઈ છે	વસ્તુ પૂર્વમાં ગઈ છે

ગયેલી વસ્તુ જોવાની વીજી રીત.—

રવિરિક્તા ઠવ્વાલા વારસ તરુણા નવ પરે થેરા ।

થેરે ન જાઈ તરુણેઈ જાઈ વાલે જમઈ પાસે ॥ ૧૧૦ ॥

सूर्यना नक्षत्रांश्च नक्षत्रो बालक कहेवाय ठे, त्यारपणीनां बार नक्षत्रो जुवान कहेवाय ठे अने त्यारपणीनां नव वृद्ध कहेवाय ठे. तेमां वृद्ध नक्षत्रमां गयेली वस्तु जाय नहीं (पाठी आवे), जुवान नक्षत्रमां गइ होय तो गयेली वस्तु जाय (पाठी आवे नहीं), अने बाल नक्षत्रमां गइ होय तो ते पासेज जमे ठे, एटले के ठेठे जाय नहीं. ११०.

सर्पमंश विषे.—

विसाहा—कित्तिआऽसेसा मूलऽदा जरणी महा ।

एयाहिं अहिणा दठो कठेणावि न जीवइ ॥ १११ ॥

विशाखा, कृत्तिका, अश्लेषा, मूल, आर्द्रा, जरणी अने मघा, ए नक्षत्रोमां जो सर्प-मंश अयो होय तो ते कष्टे करीने पण (कोइ पण प्रकारे) जीवे नहीं. १११.

रोगनी शांति जोवा विषे.—

पुण—पुस्स उ—फा उ—ज रोहिणीहिं रोगोवसम सत्तदिणे ।

मूलऽस्सिणि कित्ति नवमे सवण—जरणि—चित्त—सयजिसेगदसे ११२

धणि—कर—विसाहिं पस्के मह वीसइमे उ—खा मिगे मासे ।

अणुराह—रेवइ चिरं तिपुव जिठइ—सेस—साइ—मिइ ॥ ११३ ॥

पुनर्वसु, पुष्य, उत्तराफाट्गुनी, उत्तराज्जापद अने रोहिणी, ए नक्षत्रोमां व्याधि अयो होय तो सात दिवसे तेनी शांति आय ठे, मूल, अश्विनी अने कृत्तिकामां अयो होय तो नव दिवसे शांति आय ठे, श्रवण, जरणी, चित्रा अने शतजिषामां अयो होय तो अगीयार दिवसे शांति आय ठे. ११२. धनिष्ठा, हस्त अने विशाखामां अयो होय तो पखवामीये शांति आय ठे, मघामां अयो होय तो वीश दिवसे शांति आय ठे, उत्तरा-षाढा अने मृगशिरमां अयो होय तो एक मासे शांति आय ठे, अनुराधा अने रेव-तीमां अयो होय तो चिर काले शांति आय ठे, तथा त्रण पूर्वा (पूर्वाफाट्गुनी, पूर्वाषाढा, पूर्वाज्जापद), ज्येष्ठा, आर्द्रा, अश्लेषा अने स्वातिमां व्याधि अयो होय तो ते मरणज पामे ठे. ११३.

औषध शरु करवानां नक्षत्रो.—

चरद्धुमिजमूले रोगनिन्नासहेऊ, हवइ खडु पउत्तं उंसहं वाहिआणं ।

चर, लघु, मृदु तथा मूल, एटलां नक्षत्रोमां व्याधिवाळाने औषध आप्पुं होय तो ते रोगना नाशनो हेतु आय ठे.

रोगशी मुक्त थयेलाना स्नान विधे.—

जिर्मु—ससि पुण—जिष्ठाऽसैस—साइ—महाहिं,
न य कहवि विहेयं रोगमुत्ते सिणाणं ॥ ११४ ॥

शुक्रवारे के सोमवारे तथा पुनर्वसु, ज्येष्ठा, अश्लेषा, स्वाति अने मघा, एटलां नक्षत्रमां रोगशी मुक्त थयेला मनुष्ये कोइ पण प्रकारे स्नान करवुं नहीं. (एटले माथे पाणी रेखुं नहीं.) ११४.

मृत्यु जोवा विधे —

नामनरक्तमकिंछू एकनाडीगया जया ।
तया दिणे जवे मञ्चु नन्नहा जिणजासिअं ॥ ११५ ॥

नामराशिनु नक्षत्र, सूर्य अने चंद्र ए त्रणे ज्यारे एक नानीमां आवे त्यारे तेज दिवसे मृत्यु थाय ते एम जिनेश्वरनुं वचन ते ते कदापि अन्यथा न होय ११५.

आई अदा मिगं अंते मप्पे मूलं पइठिअं ।
रविंछूजस्मनरक्तं तिविछो न हु जीवई ॥ ११६ ॥

प्रथम आर्चा नक्षत्र मूकबुं, ठेड्युं मृगशिर मूकबु अने मध्यमां मूल मूकबुं. पडी सूर्य, चंद्र अने जन्मनुं नक्षत्र ए त्रणेनो वेध थाय तो ते जीवे नहीं ११६.

स्थापना —

मृतकार्यमा वर्ज्यं नक्षत्रो —

ध्रुवमिस्सुगगनरक्तता मूलज्झा अणुराहया ।
पंचगाई रवी जोमा मयकज्जो विवज्जिया ॥ ११७ ॥

ध्रुव, मिश्र अने उग्र नक्षत्रो, तथा मूल, आर्चा अने अनुराधा ए नक्षत्रो, तथा पंचकादिक (पंचक, यमल अने त्रिपुष्कर) ए योग, तथा रवि अने मंगल ए वारो मृतकार्यमा वर्ज्यं ते ११७

दो पणयालमुहुत्ते तीसमुहुत्तेगपुत्तलं काजं ।
नेरइअ दाहिणाए महा परिठावणं कुज्जा ॥ ११८ ॥

पीस्तालीश मुहूर्तनां संजोगीयां नक्षत्रमां बे अने त्रीश मुहूर्तनां संजोगीयां नक्षत्रमां एक पुतळुं करीने नैर्ऋत्य के दक्षिण दिशामां ते पुतळानी महा परिष्ठापना करवी, एदले अग्नि संस्कार करवो. ११८.

तिन्नेव उत्तरांशं पुणवसु रोहिणी विसाहा य ।

ए ए ठ नक्षत्रा पणयावमुहुत्तसंजोगा ॥ ११९ ॥

सयजिस-जरणी साई अस्सेस-जिष्ठऽद ठच्च नक्षत्रा ।

पनरस-मुहुत्तजोगा तीसमुहुत्ता पुणो सेसा ॥ १२० ॥

त्रण उत्तरा (उत्तराफादगुनी, उत्तराषाढा, उत्तराज्ञापद), पुनर्वसु, रोहिणी, विशाखा, ए ठ नक्षत्रो पीस्तालीश मुहूर्तनां संयोगीयां कहेवाय ठे. ११९. शतजिषा, जरणी, स्वाति, अश्लेषा, ज्येष्ठा अने आर्द्रा, ए ठ नक्षत्रो पंदर मुहूर्तनां संयोगीयां कहेवाय ठे, बाकीनां पंदर नक्षत्रो त्रीश मुहूर्तनां संयोगीयां कहेवाय ठे. १२०.

॥ इति मृतक्रिया ॥

हवे दीक्षा तथा प्रतिष्ठा विषे कहे ठे.—

मास-दिण-रिक्कसुद्धिं मुणिज्जणं सिद्धंवायधुवलग्गे ।

वारंगुलम्मि सुद्धे दिक्कपइठाइयं कुज्जा ॥ १२१ ॥

मास, दिवस अने नक्षत्र ए त्रणेनी शुद्धि जाणीने सिद्ध ठाया अथवा धुव लग्न होय त्यारे अथवा बार आंगळना शंकुनी ठाया शुद्ध होय त्यारे दीक्षा तथा प्रतिष्ठा विगेरे शुद्ध कार्यों करवां. १२१.

हरिसयण अकम्मण अहिअमास गुरिसुद्धि अत्थि सिसुवुद्धे ।

ससि नठे न पइठा दिक्का सुक्कऽत्थि वि न डुठा ॥ १२२ ॥

हरि शय्यामां सुता होय एदले चतुर्मासमां, अधिक मासमां, गुरु शुक्रनो अस्त होय त्यारे, गुरु शुक्रनी बाढ्यावस्था के वृद्धावस्था होय त्यारे तथा चंद्रनो नाश (अस्त) होय त्यारे प्रतिष्ठा तथा दीक्षा करवी नहीं. तेमां शुक्रना अस्तमां दीक्षा दुष्ट नथी, एदले के मात्र शुक्रनो अस्त होय तो दीक्षा देवामां दोष नथी. १२२.

अवजोगकुलिअनदा उक्काई जत्थ तं दिणं वज्जे ।

संकंति साइदिणतिह गहणे इगु आइ सग पढा ॥ १२३ ॥

अवजोग, कुक्षिक, जघा (विष्टि) तथा उदकापात विगेरे जे दिवसे होय ते दिवसने वर्जवो संक्रांतिनो दिवस, तेनी पहेलानो एक दिवस अने तेनी पठीनो एक दिवस एम त्रण दिवस वर्जवा. तथा (सूर्य चंद्रना) ग्रहणमां पहेलानो एक दिवस, एक ग्रहणनो दिवस अने त्यारपठीना सात दिवस एम नव दिवस वर्जवा. १२३.

सुद्धतिही सुह्वारे सिद्धाऽमियराजजोगपमुहाई ।

जस्य हवंति सुहाई सुहकज्जे तं दिणं गिज्जं ॥ १२४ ॥

शुद्ध तिथि अने शुद्ध चारने दिवसे ज्यारे सिद्धि योग, अमृत योग अने राज योग विगेरे शुद्ध योगो होय ते दिवस शुद्ध कार्यमां ग्रहण करवो १२४.

हृत्थऽणुराहा-साई सवणुत्तर-मूलरोहिणी पुस्ता ।

रेवइ-पुणवसु इथ दिक्कपइछा सुहा रिक्का ॥ १२५ ॥

हस्त, अनुराधा, स्वाति, श्रवण, त्रण उत्तरा, मूल, रोहिणी, पुष्य, रेवती अने पुनर्वसु, आटलां नक्षत्रो दीक्षा अने प्रतिष्ठामां शुद्ध ठे. १२५.

अस्तिणि-सयजिस-पू-जा एसु वि दिक्का सुहा विणिहिछा ।

मह-मिग-धणि-पइछा कुज्जा वज्जिज्जा सेसाई ॥ १२६ ॥

उपर कक्षां उपरांत अश्विनी, शतजिपा अने पूर्वाजापद, एटलां नक्षत्रोमा पण दीक्षा आपवी सारी कही ठे. तथा मघा, मृगशिर अने धनिष्ठा, ए नक्षत्रोमा पण प्रतिष्ठा करवी, चाकीना नक्षत्रो वर्ज्य ठे. १२६.

कारावगस्त जम्मे दसमे सोलसमेऽगारसे रिक्के ।

तेवीसे पणवीसे न पइछा कह वि कायवा ॥ १२७ ॥

प्रतिष्ठा करावनारना जन्ममुं, दशमुं, सोळमुं, अठारमुं, त्रेवीशमुं अने पचीशमुं, आटला नक्षत्रो सारा होय तोपण तेमा सर्गथा प्रतिष्ठा करवी नहीं. १२७.

संजागयं रविगयं विद्धेरं सगहं विलवं च ।

राहुदयं गहजिन्नं वज्जाए सत्त नरक्ते ॥ १२८ ॥

शुद्ध नक्षत्र पण मध्यागत होय, सूर्यगत होय, विह्वर होय, ग्रह सहित होय, विल-पित होय, राहुत्री ह्णायुं होय के ग्रहणी जेदायुं होय, आ सात प्रकारना नक्षत्रो पत्रेना लायक ठे. १२८.

અત્યમણે સંજાગય રવિગય જત્ય ઈત્ત અ આશ્ચો ।

વિદુરમવદારિય સગ્ગહ કૂરગ્ગહવિશ્ચં તુ ॥ ૧૨૯ ॥

આશ્ચ પિઠત્ત ઝ વિલંબિ રાહુહયં જહિં ગહણં ।

મપ્પેણ ગહો જસ્સ ત્ત ગહ્ઠ્ઠ તં હોઠ્ઠ ગહજિન્નં ॥ ૧૩૦ ॥

સંજાગયમ્મિ કલહો હોઠ્ઠ વિવાત્ત વિલંબિ નરકત્તે ।

વિદુરે પરવિજત્ત આશ્ચગણ અનિવાણં ॥ ૧૩૧ ॥

જં સગ્ગહમ્મિ કીરઠ્ઠ નરકત્તે તત્થવિ ગ્ગહા હોઠ્ઠ ।

રાહુહયમ્મિ મરણં ગહજિન્ને સોણિ ઝગ્ગાલો ॥ ૧૩૨ ॥

સૂર્ય અસ્ત સમયે જે નક્ષત્ર પૂર્વમાં ઊગે છે તે સંધ્યાગત કહેવાય છે. જે નક્ષત્રમાં સૂર્ય રહ્યો હોય તે રવિગત (સૂર્યગત) નક્ષત્ર કહેવાય છે. જે નક્ષત્ર વક્રી ગ્રહે અધિષ્ઠિત હોય તે વિદુર કહેવાય છે. જે નક્ષત્ર કૂર ગ્રહે અધિષ્ઠિત હોય તે સગ્રહ કહેવાય છે. ૧૨૯. જે નક્ષત્ર સૂર્યની પાઠલ હોય તે વિલંબી કહેવાય છે. જે નક્ષત્રમાં ગ્રહણ થયું હોય તે રાહુહત કહેવાય છે. જે નક્ષત્રની મધ્યમાં અંકને કોઈ ગ્રહ જતો હોય તે ગ્રહ-જિન્ન કહેવાય છે. ૧૩૦. આ સંધ્યાગત વિગેરે નક્ષત્રોમાં કાર્ય કરવાથી શું ફલ આવે ? તે કહે છે—સંધ્યાગત નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી કલહ આવે, વિલંબી નક્ષત્રમાં કરવાથી વિવાદ આવે, વિદુરમાં કરવાથી શત્રુનો જય આવે, સૂર્યગતમાં કરવાથી અનિર્વાણ (અશાંતિ) આવે. ૧૩૧. જે સગ્રહ નક્ષત્રમાં કાર્ય કરે છે તેનો પણ ગ્રહ આવે એટલે તે પકડાય છે, રાહુહતમાં કાર્ય કરવાથી મરણ આવે અને ગ્રહજિન્ન નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી લોહીનું વમન આવે. ૧૩૨.

રવિરિક્કાત્ત હેયા ઝવગ્ગહા પંચમઽઠ-ચત્તદસમા ।

અઠારસ ઝગુણીસા બાવીસા તેવીસ ચત્તવીસા ॥ ૧૩૩ ॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી પાંચમું, આઠમું, ચૌદમું, અઠારમું, ઝગુણીશમું, બાવીશમું, ત્રેવીશમું અને ચોવીશમું, એટલાં નક્ષત્રો ઉપગ્રહ કહેવાય છે. તે શુદ્ધ કાર્યમાં તજવા યોગ્ય છે. ૧૩૩

॥ ઇતિ ઉપગ્રહાઃ ॥

एकांगल योग विषे.—

સેગવિસમજોગઠ્ઠં સમ અઠ્ઠ ચત્તદસંચ સિરિરિક્કમ્ ।

દાત્તં ચત્તદસસિલાણ સસિરવિ ઇક્કગલં વજ્જે ॥ ૧૩૪ ॥

પ્રથમ ૩૭ મી ગાથામાં વિષ્કંજ ૧, અતિગં ૬, શૂલ ૯, ગં ૧૦, વ્યાઘાત ૧૩, વજ ૧, વ્યતીપાત ૧૭, પરિઘ ૧૯, વૈધૃતિ ૨૭, એ નવ અશુદ્ધ યોગો કહ્યા છે. તેમાં ૮

વિપમ (એકી) સંખ્યાવાલો યોગ હોય તેમાં એક વધારીને તેના અર્ધ કરવા અને સમ (બેકી) સંખ્યાવાલો હોય તેના અર્ધ કરી પછી ચૌદ વધારવા. જે સંખ્યા આવે તેટલામું નક્ષત્ર એકાર્ગલ યંત્રને માથે મૂકી ત્યારપછીનાં નક્ષત્રો અનુક્રમે મૂકવાં. તે યંત્ર તેર લોંટી આની અને એક લજી એમ ચૌદ લોંટીનું કરવું. પછી સૂર્ય અને ચંદ્ર જે નક્ષત્રમાં હોય તે નક્ષત્ર ઉપર સૂર્ય અને ચંદ્ર મૂકવા. જો તે બન્ને સામસામા આવે તો તે એકાર્ગલ વર્જવા યોગ્ય છે. જેમકે વિષ્કંજ યોગ પહેલો છે. તે વિપમ છે, માટે એક ઉમેરવાથી વે થયા. તેને અર્ધ કરવાથી એક આવ્યો, તેથી પહેલું અશ્વિની નક્ષત્ર માથે મૂકવું પરીતે ગંત યોગ દશમો છે. તે સમ છે તેને અર્ધ કરવાથી પાંચ આવે તેમા ચૌદ ઉમેરવાથી હંગણીશ થાય, તેથી હંગણીશમું મૂલ નક્ષત્ર માથે મૂકવું. શૂલ યોગ નવમો છે તે વિપમ છે, તેથી તેમા એક ઉમેરવાથી દશ થાય, તેનું અર્ધ પાંચ થાય, તેથી પાંચમું નક્ષત્ર મૃગશિર માથે મૂકવું. ૧૩૪.

મૃગશિર	
રોહિણી	આર્દ્રા
કૃત્તિકા	પુનર્વસુ
ચરણી	પુષ્ય
અશ્વિની	અશ્લેષા
રેવતી	મધા
ઉત્તરા	पूर्वा
पूर्वा	उत्तरा
शतभिषा	हस्त
धनिष्ठा	चित्रा
श्रवण	स्वाति
अजिजित	विशाखा
उत्तरा	अनुराधा
पूर्वा	ज्येष्ठा
મૂલ	

